

Paisie de la Neamț

Autobiografia și Viețile unui stareț

urmate de Așezăminte și alte texte

DEISIS

Autobiografia și Viețile unui stareț

Cuviosul Paisie de la Neamț
Velicovski

Autobiografia și Viețile unui stareț

urmate de
Așezăminte și alte texte

Ediția a III-a adăugită

Studiu introductiv
pr. Elia Citterio

Ediție îngrijită și prezentată de
diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS
Sibiu 2015

Coperta: Icoana de canonizare a Cuviosului Paisie,
Patriarhia Moscovei, 1988.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PAISIE VELICKOVSKI, sfânt

**Autobiografia și Viețile unui stareț urmate de Așezăminte
și alte texte / Cuviosul Paisie de la Neamț Velickovski; studiu**

introd.: pr. Elia Citterio; ed. îngrijită și prezentată:

diac. Ioan I. Ică jr. – Ed. a 3-a, adăug. – Sibiu: Deisis, 2015

ISBN 978-606-740-002-1

I Citterio, Elia (pref.)

II. Ică, Ioan I. jr (ed. șt.)

281.95

Un stareț și autobiografia lui*

Date biografice

Paisie s-a născut la Poltava, în Ucraina, la 21 decembrie 1722, ca fiu al lui Ioan Velickovski, protopop al Bisericii Adormirii Maicii Domnului, și al Irinei, ajunsă mai târziu sub numele de Iuliana monahie în Mănăstirea Acoperământului Maicii Domnului din împrejurimile Poltavei. Petru — acesta era numele de botez al lui Paisie — era al unsprezecelea din cei doisprezece frați, care muriseră cu toții înainte ca el să atingă douăzeci de ani. Orfan de tată de la vârsta de patru ani, a început să învețe să scrie și să citească sub îndrumarea mamei sale și a lui Ioan, fratele său mai mare, devenit pentru scurtă vreme preot în locul tatălui său, dedicându-se foarte de timpuriu cu pasiune citirii Scripturii și textelor Sfinților Părinți. Cariera acestui băiat timid și fragil, dar foarte inteligent, era asigurată. El urma să ia locul tatălui, respectiv al fratelui său mai mare, devenind protopop al bisericii pe care o administrau din generație în generație descendenții în linie masculină ai familiei tatălui său. Între 1735–1739 urmează vreme de patru ani primul ciclu, „clasic”, al Academiei teologice movilene din Kiev. Dar

* Traducere adaptată de către diac. Ioan I. Ică jr a „introducerii” pr. Elia Citterio la ediția italiană: PAISIJ VELICKOVSKIJ, *Autobiografia di uno starets*, introduzione, traduzione e note a cura della comunità dei Fratelli Contemplativi de Gesù, Edizioni Scritti Monastici, Abbazia di Praglia, 1988, p. 13–53.

aceste studii, prea literare, prea occidentalizante pentru gustul său, nu l-au pasionat deloc. Frecventarea monahilor din schiturile și mănăstirile de lângă Kiev, și mai cu seamă a părintelui Pahomie, pe care și l-a ales drept părinte duhovnicesc, l-a întărit în dorința sa de a se face monah, în ciuda împotrivirii mamei sale. Nefiind încă major, pentru a nu fi obligat de mama sa să se facă preot, a hotărât să se refugieze în străinătate. Primele două tentative i-au rezervat însă surprize amare, mai întâi la mănăstirea Liubețk, aproape de orașul cu același nume, apoi la cea din Medvedovski, la sud de Kiev, în partea Ucrainei ocupată pe atunci de polonezi, și unde a și fost primit în monahism primind numele de Platon¹.

Reîntors la Kiev, dar temându-se de conflictele religioase și naționale frecvente pe atunci în teritoriul ocupat de polonezi, s-a refugiat mai întâi la faimoasa Lavră a Peșterilor. Apoi, împreună cu prietenul său Alexie a luat drumul Moldovei; de data aceasta cu succes. Paisie se îndrăgostise deja de pământul Moldovei, de poporul și de limba sa, atunci când la Kiev participase la Liturghia săvârșită în limba română de mitropolitul Antonie al Moldovei, care în 1739 urmasse trupele ruse în retragere din Moldova la sfârșitul războiului ruso-austro-turc (1735–1739).

La începutul Postului Mare al anului 1743, pe când se îndrepta spre Țările Române, a întâlnit providențial pe părintele Mihail care, cu ani înainte, emigrase împreună cu alți monahi din Ucraina în Principatele Române. Acesta l-a invitat să se așeze la schitul² din Trăisteni, al cărui

¹ Noul nume dat la tunderea în monahism în cele trei trepte ale ei — rasofor, schimă mică și schimă mare — păstrează în tradiția bizantină aceeași inițială a numelui de botez. Astfel Petru a devenit monahul Platon iar, ulterior, schimonahul Paisie.

² La origine chilie a unui pustnic construită în vecinătatea unei mănăstiri de care acesta depindea, schitul corespunde în mod normal unui grup de chilii construite la o oarecare distanță de mănăstirea de care depinde. Într-un schit monahii duc un stil de viață anahoretic, chiar dacă uneori construcțiile pot lua aspectul unei adevărate

întâi-stătător era, și unde Paisie s-a și stabilit pentru o vreme după o scurtă ședere la schitul din Dălhăuți. Împreună cu alte zece așezăminte monahale similare din regiune, amândouă aceste schituri se găseau atunci sub povățuirea duhovnicească a starețului Vasile de la Poiana Mărului; acesta „era fără asemănare și cel mai iscusit dintre toți în înțelegerea Sfintei Scripturi și a învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți, în deosebirea duhovnicească, și în desăvârșita cunoaștere a canoanelor bisericești”³. Paisie însuși îl va întâlni la Trăisteni cu ocazia uneia dintre vizitele periodice ale starețului la diferitele schituri, dar nu l-a urmat la Poiana Mărului de frică să nu fie constrâns să primească hirotonia întru preot. Îl va însoți însă pe starețul Onufrie la schitul Cârnău, preferând să viețuiască în singurătate în preajma sihăstriei⁴ bătrânului isihast, mai curând

mănăstiri. Numărul monahilor dintr-un schit rămâne în orice caz restrâns.

³ E mărturia lui PAISIE însuși (*Autobiografie*, f. 95). Poiana Mărului se găsește pe teritoriul comunei Jitia, județul Vrancea, la aprox. 150 km nord de București. Întemeiat în 1733 de starețul Vasile, schitul a știut să unească lucrarea duhovnicească caracteristică a micilor comunități isihaste, cu un aspect mai specific cultural; el avea un scriptoriu pentru copierea manuscriselor și o bună bibliotecă patristică. În scurt timp el a devenit un adevărat centru de cultură religioasă, punct de referință pentru comunitățile similare din regiune. A se vedea pe larg documentata monografie a lui DARIO RACCANELLO, *La Preghiera di Gesù negli scritti di Basilio di Poiana Mărului*, Alessandria, 1986 [trad. rom. Maria-Cornelia Ică jr în: SPÂNTUL STAREȚ VASILE DE LA POIANA MĂRULUI, *Introducere în rugăciunea lui Iisus și isihasm*, Ed. Deisis, Sibiu, 2009, p. 237–467; într-o primă ediție traducerea a apărut în: DARIO RACCANELLO, *Rugăciunea lui Iisus în scrierile starețului Vasile de la Poiana Mărului*, Ed. Deisis, Sibiu, 1996].

⁴ O sihăstrie (în rusă *pustinia*, în greacă *hesychasterion*) e locuința unui pustnic care viețuiește într-o singurătate desăvârșită, în general în vecinătatea unui schit. În tradiția monahală românească, termenul „sihăstrie” a cunoscut un destin particular. El desemnează locul în care viețuiesc „sihaștii”, în românește „sihaștrii”, adică monahi care viețuiau în singurătate în marginea pădurilor, în viile sau pe coastele munților, în grupuri mici, cu o mică bisericuță de lemn pentru serviciul liturgic comun și în chilii individuale izolate în împrejurimi

decât în schit împreună cu frații. În acești patru ani și jumătate, din 1743 și până în 1746, răstimpul primei sale șederi în Țara Românească, Paisie a avut prilejul de a învăța limba română și, mai cu seamă, de a se iniția în experiența vieții monahale într-un climat de intensă viață duhovnicească, învățând acum să se exercite în rugăciunea inimii și în celelalte practici ale vieții contemplative⁵.

Strânsele legături existente între Principatele Române și Muntele Athos printr-un flux continuu de monahi în ambele sensuri, ca și dorința de a evita hirotonia întru preot de care se temea mereu, l-au împins pe tânărul Paisie să caute la Sfântul Munte locul ideal în care să-și realizeze în pace visul său monahal. El sosește la Athos în vara anului 1746, mai exact pe ziua de 4 iulie. Întrucât un grup de monahi de origine slavă viețuiau în jurul mănăstirii Pantocrator, el s-a așezat în împrejurimile acestei mănăstiri, într-un loc retras numit Kyparis, ce depindea de mănăstirea Iviron. Negăsind un părinte duhovnicesc experimentat care să-l îndrume, a viețuit acolo timp de mai mult de trei ani în singurătate, până când a sosit la Athos starețul Vasile de la Poiana Mărului. Acesta îl va sfătui să viețuiască împreună cu doi sau trei frați, l-a îndrumat în lupta duhovnicească și, tunzându-l monah plin, i-a pus numele de Paisie. Era în anul 1750, iar Paisie avea pe atunci douăzeci și opt de ani. La mai puțin de trei luni după aceasta, sosește din Moldova monahul Visarion care-l roagă pe Paisie să-l primească ucenic. Astfel ia naștere o mică comunitate. În curând li se vor alătura alți monahi moldoveni, apoi și slavi, ajun-

și în care se ducea o viață retrasă, în „isihie” în sensul original al cuvântului grec, adică în liniște și pace, fără agitație interioară și exterioară. În Țările Române grupurile de acest gen vor deveni atât de numeroase, încât — fenomen aproape unic în lumea creștină — întreaga dezvoltare monahală și viața spirituală a credincioșilor vor fi marcate de acesta. A se vedea cercetările făcute de părintele IOANICHIE BĂLAN, *Vetre de sihăstrie românească, secolele IV–XX*, București, 1982.

⁵ *Viața lui MITROFAN*, f. 71v–72v; cf. *Viața lui PLATON*, 1836, f. 17–17v. Pentru referințele biografice exacte, a se vedea *infra*, notele 55 și 53.

gându-se astfel la o comunitate de doisprezece monahi. De la Kyparis ei s-au mutat în clădirile mai încăpătoare ale Chilie⁶ Sfântului Constantin dependentă de mănăstirea Pantocrator. Acolo, constrâns de insistențele ucenicilor — trebuia să existe un preot și un duhovnic pentru comunitate! —, a primit în cele din urmă preoția, fiind hirotonit de episcopul Grigorie Râșca în 1758, în vârstă de treizeci și șase de ani (respectând astfel regula canonică potrivit căreia vârsta minimă de hirotonie este de 20 de ani pentru diaconi, 30 de ani pentru preoți și 50 de ani pentru episcopi).

Creșterea continuă a comunității sale l-a obligat să se mute din nou la schitul mai încăpător al Sfântului Proroc Ilie, pe atunci abandonat. Frații au restaurat clădirile adăugând încă alte șaisprezece chilii. Dar întrucât numărul fraților continua să sporească, și acest loc se va dovedi în curând prea strâmt. Paisie a fost însă nevoit să abandoneze ideea de a dobândi marea mănăstire athonită Simonos Petras, date fiind marile datorii pe care le avea aceasta față de autoritățile otomane (Sfântul Munte se găsea atunci sub jurisdicția administrativă turcească). Și astfel, după șaptesprezece ani de viață pe Sfântul Munte, hotărăște să se imbarce și să se întoarcă în Moldova împreună cu cei șaiszeci și patru de monahi ai comunității sale, de naționalitate atât românească, cât și slavă.

În septembrie 1763 se instalează în mănăstirea Dragomirna, în nordul extrem al Moldovei, care-i fusese pusă la dispoziție, cu toate proprietățile ei și scutită de impozite, de către mitropolitul Gavriil Calimachi (1760–1786) de la Iași și de voievodul Grigorie Calimachi (1761–1764). Acolo a organizat viața monahală punând la baza ei un „așezământ” elaborat cu aprobarea mitropolitului după modelul regulilor Sfinților Vasile cel Mare, Teodor Studitul și Nil Sorski. Slujbele la biserică erau celebrate alternativ în sla-

⁶ „Chilia” (*kellion*, în limba greacă) e unitatea cea mai simplă a organizării monahale, desemnând locuința câtorva monahi viețuind în comun sub ascultarea unui părinte duhovnicesc.

vonă și în română; un accent deosebit se punea pe sărăcie și ascultare; întreaga asceză era însă orientată nemijlocit spre rugăciune; monahul era îndemnat să practice în mod constant „rugăciunea lui Iisus”⁷ și să-și descopere în fiecare seară gândurile sale părintelui său duhovnicesc sau duhovnicului. Paisie a introdus de asemenea obiceiul de a ține în cursul iernii reuniuni ale întregii comunități în cursul cărora citea și explica textele patristice pe care le adunase le traducea împreună cu un mic grup de monahi, excelenți eleniști, toți români. La Dragomirna a pus bazele acelei „școli” de traducători care își va atinge dezvoltarea maximă la Neamț. Paisie începuse această lucrare încă la Athos, învățând greaca veche sub îndrumarea ucenicului său, Macarie Dascălul, un român din Transilvania care studiasse la Academia Domnească de pe lângă mănăstirea Sfântul Sava din București, și care intrase printre primii în mica comunitate paisiană de la Athos.

De-abia sosit la Dragomirna, Paisie a primit vizita iubitului său prieten Alexie, el însuși monah și preot (ieroschimonah), în compania căruia fugise de la Kiev pentru a ajunge în Principatele Române. Acesta i-a conferit „schima mare”, cea de-a treia și cea mai desăvârșită treaptă a fâgăduințelor monahale după tradiția bizantină, fără a-i schimba însă numele.

După încheierea războiului ruso-turc din anii 1768–1774, partea de nord a Moldovei, cunoscută sub numele de Bu-

⁷ Expresia desemnează forma specifică de rugăciune, tipică pentru tradiția Bisericii răsăritene, constituită de invocarea: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul!” Ca metodă particulară de rugăciune bazată pe invocarea neîncetată a numelui lui Iisus, ea a fost codificată în secolele XIII–XIV în mediile monahale ale Muntelui Athos, într-un climat de mare înnoire duhovnicească, grație mai cu seamă figurii Cuviosului Grigorie Sinaitul și sintezei filozofico-teologice elaborate de Sfântul Grigorie Palama. Odată cu stareții Vasile de la Poiana Mărului, Paisie Velicikovski, Macarie și Nicodim Aghioritul, asistăm în secolul XVIII la o puternică reluare a metodei și spiritualității legate de această formă de rugăciune.

covina, a fost cedată de către Imperiul Otoman Austriei, în schimbul bunelor sale oficii de mediatoare. Dragomirna se găsea astfel înglobată acum în teritoriile Imperiului Habsburgic. Temându-se pe drept cuvânt de presiuni din partea regimului iosefin austriac, Paisie s-a refugiat împreună cu cei trei sute cincizeci de monahi ai comunității sale la mănăstirea Secu, unde a intrat solemn în ziua de 14 octombrie 1775. Aici era însă urgentă construirea de noi chilii pentru frați, al căror număr creștea neîncetat. Paisie a solicitat o subvenție din partea domnului Constantin Moruzi (1777–1782); dar, la sugestia mitropolitului Gavriil, acesta i-a poruncit lui Paisie să se instaleze la Neamț, cea mai mare mănăstire a țării, aflată la câțiva kilometri de Secu. Fără a lăsa conducerea mănăstirii Secu, pe 15 august 1779 Paisie s-a stabilit cu soborul său la Neamț, cumulând astfel conducerea ambelor mănăstiri⁸.

Aceasta e ultima etapă a vieții marelui stareț, cea care a lăsat urmele cele mai durabile și a avut influența cea mai mare. La Neamț, Paisie a dus la maturitate și a reluat pe o scară mult mai vastă inițiativele sale precedente, mai cu seamă activitatea sa literară. Două echipe de traducători și copişti, avându-l în frunte pe Paisie, lucrau neîncetat la revizuirea și traducerea în slavonă și în română a scrierilor filocalice. Neamțul acelor ani devenise centrul monahismului ortodox, școală de viață isihastă și cultură duhovnicească pentru întreg Răsăritul ortodox.

În 1790, arhiepiscopul Poltavei, Amvrozi Serebrenikov († 1792), locțiitor al scaunului mitropolitan de Iași, sosit în urma trupelor rusești ale mareșalului Potiomkin, cu ocazia unui aprig război ruso-turc, a făcut o vizită lui Paisie la Neamț ridicându-l la rangul de arhimandrit.

⁸ Paisie n-ar fi vrut să părăsească Secu, cum reiese din scrisoarea sa către domnul Constantin Moruzi după mutarea sa la Neamț în 1779, publicată de N. IORGA, *Mănăstirea Neamțului. Viață călugărească și muncă pentru cultură*, Vălenii de Munte, 1912, p. 37–46, și de V. PELIN (cf. *infra*, n. 14), vol. II, 1999, p. 181–185.

Vestit acum în întreg Răsăritul ortodox, venerat de monahi și de credincioși, foarte iubit de comunitatea sa națională de la Secu și Neamț, alcătuită acum din aproape o mie de monahi români, ruși, sârbi, greci și bulgari, starețul Paisie moare la 15 noiembrie 1794 în vârstă de șaptezeci și doi de ani, fiind îngropat în biserica mare a mănăstirii. Pe lespeda de mormânt stă scrisă în românește și slavonește această inscripție:

„Aicea se odihnește fericitul părintele nostru starețul, ieroschimonah și arhimandrit Paisie Malorusiiianul, carele, viind de la Muntele Athonului în Moldavia cu 60 de ucenici, și aicea mulțime de frați adunând, și viața cea de obște pren sine o au înnoitu, și așa cătră Domnul s-au mutat, la anul 1794, noemvrie, 15, în zilele binecredinciosului domn Mihail Șuțul Voievod și a Preasfințitului Mitropolit Iacov.”

Mormântul său este venerat până astăzi și e un loc de pelerinaj.

Personalitatea și opera

„Toți îl asculta și i să supunea cu dragoste, și avea mare vestire de mântuire și credință cătră cuviosul acesta părinte: carii era mai din toate neamurile, mai vârtos sloveni și rumâni: greci, bolgari, i proci [și alții]: omul lui Dumnezeu era, și bărbat înșămnat și sfânt: precum au fost și în zilele cele mai înainte: că plin era de dragoste duhovnicească, de credință, de râvnă spre cele dumnezăești, de milostivire spre toți, cu smerenie și cu lăcrămia cea totdeauna și cu izvorul învățaturii neîncetat, și în scurt cu toate bunătățile cuvioșilor Părinți de mai înainte... și în scurt, toate chipurile lui cinstite și cuvioase, icoană vie cu adevărat și la chipurile cele dinlăuntru și la cele din afară”⁹.

⁹ *Viața lui VITALIE*; ed. diac. Ioan Ivan, *Mitropolia Moldovei și Sucevei* 40 (1964), p. 656–660, aici p. 658–659.

Portretul lui Paisie pe care ni l-a lăsat monahul Vitalie, ucenic din a doua generație, unul dintre cei care intraseră în comunitatea paisiană la Dragomirna (ca de altfel și ceilalți doi biografi, Mitrofan și Isaac), subliniază cele două elemente fundamentale care caracterizau personalitatea sa în ochii contemporanilor săi: un om de o adâncă experiență duhovnicească și un povățuitor harismatic, un mare îndrumător spiritual. Toți sunt de acord în a sublinia forța cuvântului său.

„Și cu mari dragoste și bucurie l-au priimit ca pre cel de Dumnezeu trimis Gură de Aur la Moldavia. Pentru că nu era cu puțință a nu să cuceri de el orișicine l-ar fi văzut”, relatează Isaac¹⁰. Iar Platon adaugă:

„Că acest feliu de doru avea fericitul, întru cât și pre însuși cel mai trândav putea prin ale sale cuvinte spre râvnă a-l deștepta”¹¹.

Când starețul Vasile de la Poiana Mărului îl va tunde monah cu numele de Paisie la Athos, biografil — cărora le venea ușor să profetizeze post-factum! — îl descriu deja ca pe un om dăruit de Dumnezeu cu darul „sfatului”, adică înzestrat cu aptitudinea de a călăuzi sufletele pe care le atrăgea la el, deși dorința sa nu a fost decât aceea de a viețui în singurătate și în ascultare față de un bătrân iscusit duhovnicește.

Pentru a o înțelege mai bine, am putea concentra caracteristicile figurii lui Paisie în trei puncte: zel duhovnicesc, genială capacitate de înviorare spirituală și activitate culturală.

1. Zel duhovnicesc

Din copilărie Paisie n-a încetat să nutrească marea aspirație a vieții sale: aceea de a se face monah. Toată viața sa a căutat să realizeze acest ideal, aproape natural pentru el, și o nevoie irepresibilă a sufletului său. Sub presiunile re-

¹⁰ *Viața lui ISAAC*, f. 115v [cf. *infra*, nota 61], f. 120v.

¹¹ *Viața lui PLATON*, 1836, f. 33 = *Viața lui MITROFAN*, f. 95.

gimurilor autoritare ale lui Petru cel Mare și Ecaterina II, starea monahismului în Rusia nu era din cele mai înfloritoare. Muntele Athos însuși traversa o perioadă de stagnare până într-atât încât, atunci când Paisie a încercat să-și procure textele Părinților, n-a găsit decât ignoranță și nepăsare, cel puțin în marile mănăstiri. Cu totul alte posibilități oferea în acele timpuri monahismul principatelor Țării Românești și Moldovei, „unul din cele mai înfloritoare colțișoare ale lumii ortodoxe”¹² și în care, exceptând cei șaptesprezece ani ai șederii sale la Athos, Paisie și-a petrecut întreaga sa viață monahală, dând naștere unei ample mișcări. Încă de tânăr contemporanii remarcaseră la el o foarte limpede atracție pentru lucrurile lui Dumnezeu. Iar părinții de la Trăisteni și Cârnel, mai cu seamă Mihail și Onufrie, vorbind între ei despre el erau uimiți de harul și bunele dispoziții pe care le vedeau în el, până într-acolo încât îl numeau „tânăr bătrân”¹³.

La baza aspirației sale către viața monahală era căutarea ascultării într-un regim de strictă sărăcie. Paisie fusese nevoit să constate cu amărăciune cât de mult lipseau în epoca sa povățuitori duhovnicești cu adevărat iscusiți (în ochii săi, capacitatea unui povățuitor se întemeia pe o adâncă cunoaștere a Scripturii și a învățăturilor Părinților, astfel încât să poată să stimuleze atât prin cuvânt, cât și prin exemplu, râvna spre practica poruncilor lui Hristos). În absența acestor povățuitori duhovnicești iscusiți nu-i rămânea decât să se încredințeze lui Dumnezeu și scrierilor Părinților pe care el îi numește „învățătorii vieții de obște”¹⁴.

¹² Protoiereul SERGHIE CETVERIKOV, *Paisie starețul mănăstirii Neamțul din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, trad. de Î.P.S. Dr. Nicodim, Patriarhul României, ed. II, Neamțu, 1940 (pe pagina de titlu), 1943 (pe copertă), p. 98.

¹³ *Viața lui ISAAC*, f. 99v.

¹⁴ *Scrisoare către preotul Dimitri* (16 mai 1766), în *Žitie i pisanija moldavskago startsa Paisija Veličkovskago...*, ed. Optina, ed. III, Moscova, 1892, p. 229. O traducere românească integrală a tuturor scrierilor starețului Paisie realizată de cercetătoarea VALENTINA PELIN

De la Scriptură și de la Părinți, așezați de el la temelia vieții de obște pe care o dorea caracterizată de ascultare și sărăcie, cerea el indicațiile necesare pentru a învăța tăierea vocii proprii și a reuși practicarea cu mare zel a tuturor poruncilor evanghelice. Neînțeleasă și criticată chiar de unii monahi de la Athos, căutarea stăruitoare a textelor Părinților era făcută tocmai în vederea povățuirii duhovnicești, pentru a evita ezităările și subiectivismul în călăuzirea sufletelor, și mai cu seamă, în vederea povățuirii spre lupta lăuntrică și practica rugăciunii lui Iisus, al cărui fervent propagator a fost.

Paisie a consacrat rugăciunii lui Iisus două scrieri (cele șase *Capitole despre rugăciunea minții*¹⁵, Dragomirna, 1770, și *Scrisoarea către Agaton, întâi-stătătorul schitului Poiana Voronei, împotriva monahului Teoptempt, hulitorul rugăciunii lui Iisus*¹⁶, Neamț, 1793); dar se spune că el lăsa pe seama ucenicilor săi grija de a-i învăța nemijlocit pe frați practica acestei rugăciuni. Cel puțin așa mărturisește episcopul Ignati Brianceaninov:

„Monahii mănăstirii moldovenești a Neamțului mi-au povestit că vestitul lor «stareț» Paisie Velickovski, care fusese dăruit pe căi mai presus de cele obișnuite cu darul rugăciunii inimii, după o socotință anume a lui Dumnezeu, nu îndrăznea din această pricină să învețe el însuși această rugăciune fraților, și încredința această învățătură celorlalți părinți care dobândiseră rugăciunea pe căi obișnuite”¹⁷.

(Chișinău) a fost publicată cu prefața și postfața acad. VIRGIL CÂNDEA: SPĂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Ed. „Tipografia centrală”, Chișinău, vol. I-II, 1998-1999; *Scrisoarea către preotul Dimitrie*: vol. II, 1999, p. 116-123.

¹⁵ Sau așa-numitul „Sul” (Svitok), în *Žitie i pisanija...*, p. 162-196; trad. rom. V. Pelin citată mai sus, vol. II, p. 127-161.

¹⁶ Editată de părintele PAUL MIHAILOVICI, „Starețul Paisie Velickovski și erezia de la Poiana Voronei”, *Arhivele Basarabiei*, nr. 1-4, 1938, p. 69-79; trad. rom. V. Pelin, vol. II, p. 190-212.

¹⁷ E. SIMONOD, *La prière de Jésus selon l'évêque Ignace Brianchaninoff (1807-1867)*, Éd. Présence, Sisteron, 1976, p. 121.

Pentru Paisie, rugăciunea lui Iisus e metoda prin excelență de a combate gândurile și patimile. Toți pot să se dedice practicii acestei rugăciuni încă de la primii lor pași în viața duhovnicească, și tocmai în această „lucrare lăuntrică” stă specificul angajamentului spiritual monahal. Astfel, Paisie introduce în viața mănăstirilor de obște seva spiritualității isihaste. Iar prin aceasta el nu face decât să urmeze, la o scară mai mare, învățătura și exemplul povătuitorului său, starețul Vasile de la Poiana Mărului. Redescoperirea Scripturii și a Părinților merge astfel mână în mână cu redescoperirea rugăciunii lui Iisus. Esența marii înnoiri inaugurate de Paisie cu toată ardoarea sufletului și înțelegerii sale, stă tocmai în aceea de a fi așezat aceste trei elemente: Scriptură, Părinți, rugăciunea lui Iisus, la temelia vieții de obște, cu toate consecințele pe care le comporta aceasta în organizarea vieții comunitare și a ascezei personale.

Puterea cuvântului său venea de asemenea din convingerea și hotărârea cu care punea în practică această intuiție. Într-o scrisoare el scrie:

„Întâi-stătătorul unei mănăstiri trebuie să fie smerit, blând, neprihănit, pașnic..., dar lucrul cel mai de trebuință pentru mântuirea tuturor e ca el să știe cum să călăuzească sufletul fraților după poruncile Domnului și învățăturile Părinților”¹⁸.

Și aceasta chiar dacă ar fi vorba de o persoană cu sănătate fragilă, și cu un caracter bun și conciliant cum era prietenul său Alexie; luându-i apărarea în fața celor ce se plângeau de lipsa sa de experiență în administrarea mănăstirii, Paisie scria:

„E de ajuns ca acesta [întâi-stătătorul] să șadă puțin în chilia sa, să citească scrierile folositoare sufletului, ca să fie în stare, la timpul potrivit, să dea fraților un sfat temeinic și de folos sigur sufletului”¹⁹.

¹⁸ *Scrisoare către părinții de la Poiana Mărului* (după 1767), în *Țitie i pisanije*, p. 219; trad. rom. V. Pelin, vol. I, 1998, p. 17–22.

¹⁹ *Ibid.*

E propriul său portret. La Dragomirna, ocupația sa principală consta tocmai în „slujirea cuvântului” — expresie pe care o folosesc ucenicii săi! — adică în pregătirea „conferințelor” de seară pentru comunitate, în timpul cărora citea și explica textele în curs de traducere cu colaboratorii săi cei mai apropiați. Chiar și la Neamț, în ciuda poverilor unei comunități atât de numeroase și progresului bolii care îl slăbea, el continua să se dedice cu toate forțele care îi mai rămăneau lecturii Scripturii și traducerii textelor patristice. Ritmul vieții cotidiene pe care o ducea la Neamț, acum când era bătrân și obosit, era foarte simplu: dimineața, până la amiază, primea pe părinți în orice chestiune pe care aceștia aveau să i-o supună; după-amiază și până în dimineața zilei următoare, nu mai deschidea ușa chiliei sale decât duhovnicilor comunității pentru chestiuni deosebite de ordin duhovnicesc, consacrându-și tot restul timpului, și mai cu seamă noaptea, studiului Scripturii și Părinților. Încă de pe vremea șederii sale la Athos, era obișnuit să doarmă foarte puțin, în general șezând la masă.

Sensul și forța spirituală a activității sale atât ca egumen, cât și ca traducător al textelor patristice ar putea fi ilustrate prin două confidențe ale starețului însuși. Prima revelează climatul lăuntric în care acesta se mișca:

„Eu, fraților, când văz pre frați, nu frați, ci îngeri îi socotesc că sunt. Iar când văz că intră la mine în chilie vreun om sărac, atunci îmi plec capul spre dânsul socotind în gândul meu cuvântul ce-l zice dumnezeiasca Scriptură: Văzut-ai pre fratele tău, ai văzut pre Domnul Dumnezeuul tău”²⁰.

Cea de-a doua dezvăluie resortul care îl punea în mișcare și dă socoteală de imensa sa osteneală. În scrisoarea sa din 4 aprilie 1789 către stareța Nazaria pe care o presase să părăsească singurătatea muntelui Ceahlău spre a veni să îndrume comunitatea de la Văratec, și care acum regreta liniștea pierdută, el scrie:

²⁰ *Viața lui ISAAC*, f. 130.

„Că precum dragostea este mai mare decât toate faptele bune, așa și ascultarea aceasta care ți s-a încredințat fiindcă este lucrul dragostei, mai mare este decât toate lucrurile cele bune”²¹.

2. Rolul în înviorarea și organizarea vieții monahale

În *Diata* sa din 1785, starețul Gheorghe de la Cernica, ucenic și tovarăș al lui Paisie încă de la începuturile sale athonite, atribuie iubitului său stareț trei harisme speciale: darul rugăciunii minții, darul călăuzirii unei mulțimi de frați, și darul foarte rar de a ține uniți între ei frați de naționalități diferite²². Și într-adevăr, caracteristica cea mai evidentă a comunității lui Paisie a fost încă de la început dimensiunea supranațională și numărul ridicat al monahilor. La Athos, ca și la Dragomirna, la Secu și mai mult încă la Neamț, viețuiau împreună români și slavi (ucraineni, ruși și bieloruși), bulgari, sârbi și greci. Un rol esențial, favorizat și de circumstanțele istorice, l-a jucat desigur personalitatea lui Paisie. Modul său de a conduce o comunitate atât de numeroasă și diversificată, organizarea însăși a comunității, idealul său de viață monahală, toate aceste

²¹ *Ibid.*, f. 150v.

²² *Diata* starețului Gheorghe e publicată în: CASIAN CERNICANUL, *Istoria sfintelor monastiri Cernica și Căldoroșani*, București, 1870; reeditare și prefață de P.S. Calinic al Argeșului, București, 1988, p. 69 sq., aici p. 94 și recent de arhim. Clement Popescu și diac. Ioan I. Ică jr: *Viețile, povățuirile și testamentele sfinților stareți Gheorghe și Calinic de la Cernica. Monumentele spiritualității cernicane I*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 57–113. Conștient de caracterul excepțional al acestor trei harisme, starețul Gheorghe nu crede că poate să și le atribuie lui însuși și de aceea: 1) îi invită pe monahii (începători! să nu uităm) ai obștii nou înființate de la Cernica să se dedice practicii lucrării rugăciunii lui Iisus, dar nu în mod exclusiv, cel puțin până când nu se vor curăți de patimi, și „până ce veți mai depărta greutatea lipsirilor și veți agonisi cărți spre ajutor la meșteșugul ei”; 2) limitează la 103 numărul monahilor comunității și 3) cere ca monahii români, ruși și greci să viețuiască separat, fără însă ca prin aceasta să scadă în iubirea lor reciprocă.

elemente dau operei sale — rod al celei mai autentice tradiții a monahismului răsăritean — o valoare specifică ce merită a fi subliniată.

De primă importanță, dată fiind viziunea pe care o presupune, a fost introducerea reuniunilor comunitare de seară însoțite de conferințe pe diferite teme duhovnicești plecând tocmai de la exegeza Scripturii și a textelor Părinților. În tinerețea sa Paisie, în timpul primei sale șederi în Țările Române, văzuse practicate asemenea reuniuni comunitare în schiturile de aici²³. El le-a adoptat, le-a permanentizat și le-a animat pe baza imensei munci de traducere și corectare a textelor patristice, mai cu seamă filocalice, muncă pe care a organizat-o, făcând astfel din aceasta un punct forte pentru întreaga comunitate. Obişnuia să repete că, dacă setea de cuvântul lui Dumnezeu, adică de studiul Scripturii și textele Părinților, va scădea, atunci în locul ei vor apărea între frați nepăsarea și dezbinările, slăbirea râvnii pentru Domnul și, prin urmare, căutarea voii proprii și a bunăstării²⁴. Aceste veritabile conferințe duhovnicești se țineau în timpul iernii, când toți frații se adunau în mănăstire, muncile agricole fiind încheiate, iar comunitatea se găsea reunită în întregul ei. Ele începeau odată cu postul Crăciunului pe 15 noiembrie și se încheiau în sâmbăta lui Lazăr, respectiv în ajunul Duminicii Floriilor. Se țineau în fiecare zi, cu excepția sâmbetelor și sărbătorilor, în mod alternativ în slavonă și în română. De altfel și slujbele și dumnezeiasca Liturghie se celebrau, dată fiind compoziția comunității, deopotrivă alternativ în cele două limbi.

Orientarea pe care a voit s-o imprime organizării vieții comunitare starețul Paisie o putem deduce din regula (*Așezământul*) pe care a lăsat-o²⁵. Odată cu stabilirea la

²³ *Autobiografia*, f. 103v–104 și 112v.

²⁴ *Viața lui ISAAC*, f. 150.

²⁵ Un rezumat al „*Așezământului*” paisian în 18 puncte din 1763, la S. CETVERIKOV, *op. cit.*, p. 178–187. Trad. românească veche ed. arhim. Clement Popescu — diac. Ioan I. Ică jr, *op. cit.* (*supra*, n. 22),

Dragomirna, el a supus această regulă spre aprobare Mitropolitului Gavril Calimachi de la Iași, și ea a fost acceptată drept „marea cartă” a comunității. Caracteristicile ei principale pot fi rezumate după cum urmează:

— Toate trebuie să fie comune. Egumenului îi revine sarcina de a purta de grijă de nevoile fiecăruia. Dacă monahii îi vor da ascultare cu adevărat pentru mântuirea lor, între frați se va alcătui o astfel de unitate a inimilor și a minților că orice gânduri de pizmă, dușmănie și altele asemenea nu vor mai avea loc. Cel ce intră în comunitate trebuie să știe de la bun început că toți, începând cu egumenul, sunt supuși regulii de a nu avea absolut nici o posesiune personală.

— Ascultarea este fundamentul esențial al vieții monahale. Aceasta înseamnă părăsirea voilor proprii și efortul de a împlini poruncile lui Dumnezeu și de a sluji pe frați ca pe Domnul Însuși.

— Obligațiile egumenului sunt: să studieze Scriptura și Părinții, ca să nu îndrăznească să dea fraților învățături proprii; să nu uite că povățuitor și călăuză pe calea mântuirii e cuvântul lui Dumnezeu; să fie pentru toți un exemplu de smerenie și iubire, să nu acționeze fără sfatul fraților celor mai experimentați în căile vieții duhovnicești; să adune comunitatea pentru a hotărî împreună când e vorba de lucruri importante; să mențină între frați pacea, unitatea și legătura dragostei.

— Slujbele în biserică să urmeze tipicul athonit. Toți fără excepție, afară de cei trimiși cu ascultări sau de cei împiedicați de boală, sunt obligați să participe la slujbele liturgice în integralitatea lor.

— Masa să fie comună, egală pentru toți, cu excepția bolnavilor care, cu toate acestea sunt invitați, pe cât e cu putință, să-și ia masa împreună cu frații.

— În chilie, frații trebuie ca în exercițiile lor ascetice și devoțiunile lor să practice de preferință rugăciunea lui Iisus, chiar și atunci când săvârșesc un lucru de mână.

— Muncile se săvârșesc cu binecuvântarea egumenului, în tăcere și în rugăciune (adesea, la Dragomirna, Paisie însuși lucra împreună cu frații în toată smerenia și în tăcere).

— Noul egumen trebuie să fie ales dintre membrii comunității; el trebuie să știe grecește, slavonește și românește, spre a fi în măsură să conducă o comunitate multinațională cum era cea a lui Paisie.

În concepția starețului Paisie, organizarea vieții de obște mai prevedea o serie de alte caracteristici. De exemplu, Paisie nu voia ca femeile să intre în mănăstire. Atunci când s-a mutat la Neamț, a intervenit pe lângă autoritățile civile și religioase pentru a strămuta în satul vecin, Timișești, familiile sătenilor ce se găseau pe proprietățile mănăstirii, privilegiu deja dobândit încă înainte pentru mănăstirea Secu; a cerut de asemenea ca să fie trimis un preot de mir pentru a deservi biserica satului, spre a-i elibera pe monahi de această obligație extramonahală. Isaac Dascălul vede în aceasta motivul pentru care în epoca sa Mănăstirile Secu și Neamț au rămas fervente și populate²⁶. O grijă deosebită trebuia purtată apoi celor bolnavi. La Neamț, Paisie a amenajat o infirmerie în interiorul mănăstirii, pe lângă cea deja existentă în afară pentru săraci și pelerini. Lucru curios și semnificativ: infirmierul, părintele Onorie, era singurul care putea intra liber în chilie la Paisie pentru a lua de aici tot ceea ce îi era necesar, fără a cere nici o permisiune. Alt fapt important în comunitatea lui Paisie: frații și monahii erau obligați să-și mărturisească în fiecare zi păcatele și gândurile părintelui lor duhovnicesc. Când comunitatea de la Dragomirna devenise prea numeroasă, Paisie a pus doi-sprezece frați dintre ucenicii cei mai experimentați, pentru a face din ei duhovnici care să primească mărturisirea zilnică a fraților. Nu era vorba numai de spovedania sacra-

²⁶ *Viața lui ISAAC*, f. 125v.

mentală, în care se primește iertarea păcatelor, ci mai degrabă de îndrumarea duhovnicească care devine o artă a mărturisirii, o artă a dezvoltării conștiinței, a gândurilor tainice.

Comunitatea lui Paisie s-a dezvoltat în linia cea mai autentică a tradiției răsăritene. Dacă facem excepție de introducerea rugăciunii lui Iisus în contextul unei vieți de obște — practică rezervată de obicei monahilor isihasți, adică viețuind în schituri izolate sau în mici comunități — toate celelalte elemente ale organizării monahale sunt cele din totdeauna.

Cu toate acestea, cu geniul său al sintezei Paisie a reușit să insuflă ucenicilor săi un gust înnoit pentru viața de obște, să le comunice pasiunea sa pentru un ideal monahal puternic și autentic:

„Acest fel de viață de obște dus de toți frații uniți în numele lui Hristos, îi leagă cu o asemenea iubire, încât chiar dacă provin din națiuni și țări diferite, ei toți alcătuiesc un singur trup, sunt mădulare unii altora, având toți un singur cap, Hristos; toți arzând de dragoste pentru Dumnezeu, pentru părintele lor în Dumnezeu și unii pentru alții, toți urmărind cu un singur gând și un singur suflet acest singur țel: să păzească și să împlinească cu zel poruncile lui Dumnezeu, îndemnându-se unii pe alții și supunându-se unii altora numai cu acest gând, purtând sarcinile unii altora, învățându-se și slujindu-se unii pe alții. Prin acest fel de dragoste duhovnicească într-un singur gând ei se fac imitatorii vieții Domnului, ai Apostolilor și ai Îngerilor, supunându-se întru toate, cu credință și iubire, părintelui și pedagogului lor în Hristos, ca lui Dumnezeu Însuși...”²⁷.

Dacă însă comunitatea trebuie să fie o singură inimă și un singur suflet, cum spune Paisie în „regula” de la Drago-

²⁷ *Scrisoare către preotul Dimitri* (16 mai 1766), în: *Țitie i pisanija*, 1892, p. 228; trad. rom. V. Pelin, vol. II, 1999, p. 106–123.

mirna, aceasta nu implică nicidecum anularea persoanelor într-o unitate nediferențiată prin supunerea pur și simplu față de un superior unic, ci mai degrabă valorificarea fiecăruia întru realizarea obiectivului comun: creșterea fiecăruia prin intermediul tuturor. E vorba de a construi o armonie între personalități ce se îmbogățesc reciproc, urmărind toți împreună, fiecare după darurile și puterea sa duhovnicească, făgăduința comună împlinirea poruncilor evanghelice. Viața duhovnicească a comunității se întemeiază deci pe aportul tuturor membrilor ei, care îmbogățesc conținutul însuși al vieții comune, și pe echilibrul alcătuit din discernământ și smerenie, cele două virtuți esențiale ale vieții lăuntrice. Discernământ și smerenie constituie culmea umanismului autentic, capabile să promoveze o comuniune și o iubire sinceră între oameni, modelând neîncetat umanul și îndepărtând din el opacitatea care îl împiedică să reflecte divinul²⁸.

Apare atunci evidentă importanța fundamentală a studiului Scripturii și Părinților pentru formarea acestui discernământ, în vederea păzirii poruncilor evanghelice, în ascultare comună și supunere reciprocă. Tocmai aceasta e ceea ce-i unește pe toți în ascultarea față de Hristos. Dar, insistă Paisie, cu condiția ca aceștia să aibă în ei singura atitudine interioară ce conduce la mântuire:

„Și iarăși le zicea că în orișice ascultare ar fi rânduți, să se silească să o săvârșească pre aceia cu smerenie, ascultând unul pre altul și plecându-și capul unul către altul”²⁹.

²⁸ Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Prefață” la: dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 5.

²⁹ *Viața lui ISAAC*, f. 150v. Pentru detalii a se vedea pe larg studiul meu, „La dottrina spirituale dello starec Paisij. Radiografia di una comunità”, în: *Paisij lo starec. Atti del III Convegno ecumenico internazionale di spiritualità russa (20–23 settembre 1995)*, a cura di A. Mainardi, Edizioni Qiqajon, Comunità di Bose, 1997, p. 55–82; trad. rom. P. Semen în: *Românii în reînnoirea isihastă*, Ed. Trinitas, Iași, 1997, p. 121–148.

3. Activitatea literară

Descriind prietenului său Dimitri primii săi ani la Muntele Athos, Paisie amintește care era — și a fost apoi mereu — intenția sa în căutarea textelor Părinților:

„Negăsind un loc în care să pot viețui sub ascultare față de un «stareț», m-am gândit să îmbrățișez viața potrivit căii împărătești, adică împreună cu un frate având același gând și aceleași dorințe cu mine iar, în lipsa unui părinte duhovnicesc, să avem drept povătuitor pe Dumnezeu și învățăturile Sfinților Părinți”³⁰.

Atunci când Atanasie Cavescolivitul, erudit monah athonit de origine moldovenească, a aflat de neobosita căutare de către Paisie a manuscriselor grecești ale textelor patristice și de intenția sa de a da un nou suflu vieții duhovnicești a comunității sale tocmai pe baza acestor scrieri, acesta l-a acuzat de răsturnarea regulii monahale, de a prefera studiul și cunoașterea pocăinței și lacrimilor. Paisie însă n-a ezitat să replice:

„Te rog, părinte, părăsește cugetul tău deșert și zadarnic de a nu citi cărțile Sfinților Părinți... Dacă vrei să te mântuiești însuși și să arăți și ucenicilor tăi calea Împărăției, împlinirea poruncilor lui Hristos, care duc la Împărăția cerurilor, atunci lipește-te cu tot sufletul tău de învățătura cărților. Împreună cu cererea de povețe de la duhovnicii iscușiți, ea îți va fi ție, și ucenicilor tăi, dascăl nemincinos, îndreptându-vă pe calea mântuirii... Așa ne învață și toți sfinții, îndemnându-ne să citim cu sârguință și râvnă cărțile. Și să nu zici, părinte, că ajunge una sau două cărți pentru edificarea sufletului. Doar nici albină nu adună mierea dintr-o floare sau două, ci din multe. Așa și pe cel ce citește cărțile Sfinților Părinți, una îl învață credința sau dreapta cugetare, alta îi vorbește de tăcere și rugăciune, alta îi spune de ascultare, smerenie și

³⁰ *Žitie i pisanija*, 1892, p. 231.

răbdare, alta îi propovăduiește iubirea către Dumnezeu și aproapele — în scurt vorbind, din multe cărți patristice învață omul viața evanghelică³¹.

Studiul ziua și noaptea al Scripturilor și al scrierilor Părinților e răspunsul lui Paisie la lipsa de povățuitori duhovnicești experimentați. Plecând de la această convingere, percepută ca una din legile vieții duhovnicești, studiul Părinților, unit cu osteneala de a le traduce în slavonă și în română, a devenit puțin câte puțin una din activitățile principale ale starețului Paisie, un fel de temelie, un punct forte pentru întreaga sa comunitate.

Paisie însuși ne informează detaliat într-o lungă scrisoare către egumenul Teodosie³² despre activitatea sa literară aruncând o lumină asupra metodei sale de lucru. Întreprinderea la care se angajase se izbea de dificultăți considerabile. În traducerile slavone ale textelor patristice de care dispunea, Paisie întâlnea numeroase pasaje obscure și lipsite de sens, greșeli de ortografie și transcriere, aproximații și confuzii. S-a gândit că ar putea stabili un text acceptabil comparând pur și simplu între ele diferitele manuscrise slavone. Și-a dat însă repede seama că această metodă nu era valabilă. Trebuia plecat de la originalul grec; dar el însuși nu cunoștea limba greacă și, mai mult, nu erau ușor de găsit textele grecești dorite. A plecat deci în căutarea acelor texte ale autorilor ascetici și mistici ce vor

³¹ Apud S. CETVERIKOV, *op. cit.*, p. 147–148; ed. disputei cu Atanasie Cavescolivitul la V. Pelin, vol. II, 1999, p. 23–83.

³² Este vorba de cea de-a doua parte a celei de-a doua scrisori către arhimandritul Teodosie de la schitul Țibucani după ce acesta a fost ales egumen al mănăstirii ruse Sofroniev, cea mai importantă sursă pentru cunoașterea activității literare a lui Paisie. Textul acestei a doua părți a fost parțial publicat în *Žitie i pisanija*, 1892, p. 197–217 [prima parte omisă a fost recent editată de VALENTINA PELIN în *Revue des Études Sud-Est Européennes* 32 (1994), nr. 3–4, p. 349–366], extrase din ea fiind redată și de S. CETVERIKOV, *op. cit.*, p. 161–165, 191–200. Trad. rom. integrală (cu variante față de textul editat în 1847) de V. Pelin, vol. I, 1998, p. 35–64.

forma mai târziu colecția *Filocaliei*. Atunci când bătea la poarta diferitelor mănăstiri athonite și le expunea motivul căutării sale, el auzea răspunsul: „Până acum nu numai că nu cunoaștem acest fel de cărți, dar nici măcar n-am auzit de numele acestor sfinți.” În cele din urmă a găsit ceea ce căuta la schitul Sfântul Vasile în regiunea Carulia, aflat la extremitatea sudică a Sfântului Munte, și și-a dat seama că ignoranța și nepăsarea veneau din pricina faptului că monahii nu mai știau greaca veche³³.

Printre primii săi ucenici se număra un monah român, Macarie, de care am vorbit deja, și care stăpânea perfect limba greacă; o studiasse la Academia Domnească de pe lângă mănăstirea Sfântul Sava din București cu profesorul grec Alexandros Turnavitis. Paisie s-a hotărât atunci să intre ucenic la școala ucenicului său. Mulți ani, respectiv până în primii ani de la Dragomirna, unde va organiza sistematic munca de traducere a originalelor grecești, starețul nostru nu s-a socotit la înălțimea necesară pentru a risca angajarea sa în traduceri noi plecând direct de la originalul grec. Lucra la traduceri în slavonă pe baza textului versiunilor românești pregătite de Macarie și de un alt excelent elenist de la Dragomirna, monahul Ilarion, povățuitorul lui Isaac Dascălul, unul din biografii lui Paisie. În fine, la Neamț a ajuns să constituie o veritabilă școală de traducători³⁴. Trimite la Academia Domnească din București pe monahul român Gherontie și pe monahul slav Dorotei ca să învețe limba greacă. Paisie lucra aproape exclusiv la traduceri în slavonă, dat fiind numărul mic de ucenici slavi capabili să facă aceasta, lăsând grupului numeros de eleniști români sarcina traducerilor în românește. De alt-

³³ *Žitie i pisanija*, 1892, p. 192, 201.

³⁴ A se vedea pe larg studiile lui N.A. URSU, „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț” și V. PELIN, „Contribuție cărturarilor români la traduceri școlii paisiene” din volumul: *Românii în reînnoirea isihastă* [actele simpozionului Paisie 200, 15 noiembrie 1994], Ed. Trinitas, Iași, 1997, p. 39–82 și, respectiv, 83–120.

fel, de la spătarul Nicolae Milescu și mitropolitul Dosoftei încoace, cultura română dispunea deja de mai bine de un secol de excelenți eleniști și părăsise intermediarul slavon pentru a traduce textele direct din limba greacă.

Se pare însă că nu-i putem atribui lui Paisie meritul de a fi tradus și difuzat în românește opera lui Nil Sorski, cum menționează expres în scurta sa biografie Grigorie Dascălul³⁵. Acest merit trebuie atribuit mai degrabă starețului Vasile de la Poiana Mărului, care redactase și o „predoslovie” la Nil Sorski, operă ce a cunoscut o largă difuzare în România³⁶. În orice caz, e însă în afară de orice îndoială faptul că Paisie avea o înaltă considerație față de Nil Sorski și că iubea mult acest autor, a cărui sensibilitate și concepție despre viața duhovnicească le simțea foarte apropiate de ale sale.

Odată cu trecerea anilor, metoda muncii filologice s-a perfecționat desfășurându-se acum după norme riguroase. Înainte de toate trebuia stabilit textul original autentic, evaluând diferitele recenzii manuscrise; apoi se proceda la o traducere literală, cu scopul de a evita subiectivitatea traducătorului, pentru a se ajunge în sfârșit la o ultimă revizuire. Instrumentele de lucru erau și ele considerabil ameliorate: traducătorii dispuneau acum de bune dicționare, de gramatici, de manuale de paleografie cu reguli fixe de traducere și transliterare dintr-o limbă în alta³⁷. E suficientă consultarea listei manuscriselor pregătite de Paisie (ele se găsesc în parte la biblioteca Mănăstirii Neamț) pentru a înțelege intuiția care l-a ghidat pe starețul nostru în toată această muncă imensă și minuțioasă: el înțelegea să

³⁵ *Viața lui GRIGORIE*, 1816, f. 15v.

³⁶ A se vedea D. RACCANELLO, *op. cit.* (*supra*, nota 3), p. 63–74 [trad. rom. cit., p. 285–290]. Despre Sfântul Nil Sorski (1433–1508), a se vedea articolul din *Dictionnaire de spiritualité* 11, Paris, 1981, col. 356–367 (E. BEHR-SIGEL), tot aici și întreaga bibliografie aferentă.

³⁷ A se vedea în acest sens pe larg monografia lui A.-E.N. TACHIAOS, *Ho Paüsios Velitsikophski (1722–1984) kai he asketikophilologike schole tou*, Tessaloniki, 1964; ed. II, 1984.

conserve scrierile Părinților care știu să ne arate calea lui Dumnezeu. Printre manuscrisele sale găsim în esență scrierile Sfinților Vasile cel Mare, Ioan Damaschinul, Grigorie Palama, Grigorie Sinaitul, Diadoh al Foticeii, Dorotei din Gaza, Isaac Sirul, Ioan Scărarul, Macarie Egipteanul, Marcu Ascetul, Nichita Stithatul, Petru Damaschinul, Simeon Noul Teolog, Teodor Studitul, Nil Sorski, ca și numeroase antologii patristice pe tema rugăciunii lui Iisus și pe unele teme dogmatice³⁸. La Dragomirna, încă înaintea editării *Filocaliei* grecești (1782), monahul Rafail putuse deja strânge în 1769, într-o voluminoasă antologie de 626 de pagini manuscrise [ms. nr. 2597, BAR], o serie de texte patristice asupra rugăciunii lui Iisus, provenite din traduceri românești mai vechi și mai noi. Aceasta este prima *Filocalie* românească³⁹, cuprinzând lucrări ale Sfinților Simeon Noul Teolog, Evagrie, Dorotei, Grigorie Sinaitul, Nichifor, Nil

³⁸ Din cele 276 de manuscrise slave din epoca lui Paisie păstrate în biblioteca mănăstirii Neamțului, 44 sunt scrise de mâna lui Paisie însuși; vezi S. CETVERIKOV, *op. cit.*, p. 294–296 (după A.I. IATIMIRSKI, *Slavianskia i russkaia rukopisi rumînskikh bibliotek*, Skt. Peterburg, 1905, p. 505 sq.).

³⁹ Un inventar succint dar revelator al traducerilor românești de texte filocalice dinainte și de după Paisie îl oferă arhimandritul CIPRIAN ZAHARIA, „La chiesa ortodossa romana in rapporto alle traduzioni patristiche filocaliche nelle lingue moderne”, *Benedictina* 35 (1988), p. 153–172, iar în românește: „Biserica Ortodoxă și traducerile patristice și filocalice în limbile moderne”, în: dr. DAN ZAMFIRESCU, *Paisianismul. Un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1996, p. 46–64. Concluzia argumentată a studiului trebuie reținută: „Prima versiune integrală (sau aproape integrală) a *Filocaliei* într-o limbă vie este versiunea ei românească din a doua jumătate a secolului XVIII și începutul secolului XIX. Ea precedă cu aproape un secol versiunea rusă a lui Teofan Zăvorâtul, cu un secol și jumătate versiunea părintelui D. Stăniloae și cu mai mult de două secole versiunile integrale occidentale din zilele noastre” (p. 62). Din nefericire, rămânând în manuscris, aceste traduceri n-au putut avea un impact asupra teologiei și culturii române din secolul XIX și începutul secolului XX, similar celui avut de *Dobrotoliubia* slavonă și rusă asupra culturii ruse a secolului trecut.

și doi autori moderni care au cunoscut deopotrivă o largă difuzare în mediile monastice românești: Nil Sorski (opera integrală) și Vasile de la Poiana Mărului, povățuitorul tânărului Paisie.

Trebuie făcută aici o mențiune specială cu privire la *Dobrotoliubie*, versiunea slavonă a *Filocaliei* grecești, stabilită de Paisie și monahii săi, veritabilă capodoperă de maturitate filologică și spirituală. Grație monahului Grigorie, starețul Paisie urmărirea îndeaproape descoperirea textelor patristice de către mitropolitul Macarie al Corintului. Iar atunci când a auzit de editarea în 1782 a *Filocaliei* grecești (realizată de mitropolitul Macarie al Corintului împreună cu tânărul monah Nicodim Aghioritul) s-a grăbit să îi ceară un exemplar. Poseda deja traducerea unui mare număr de texte ale *Filocaliei*. La început nu s-a gândit la tipărirea traducerii sale, nesatisfăcut de precizia textelor și socotind că o operă de acest gen trebuie citită neapărat sub îndrumarea experimentată a unui părinte duhovnicesc și că deci nu trebuia să iasă din incinta mănăstirii⁴⁰. Ulterior însă a cedat insistențelor mitropolitului Novgorodului și Peterburgului, Gavriil Petrov (1730–1801), prietenul său, care s-a însărcinat cu tipărirea ei. Hotărârea mitropolitului de a su-pune apoi traducerea lui Paisie controlului a două comisii reunite, una alcătuită din profesori ai Academiei duhovnicești din Moscova, cealaltă din monahi, este semnificativă: el credea că învățătura Părinților *Filocaliei* nu putea fi redată exact decât unind cunoașterea limbii grecești a unora, cu știința duhovnicească a celorlalți. Înainte ca lucrarea să fi fost încheiată și fără a aștepta trimiterea „predosloviilor”

⁴⁰ „Scrisoare către arhimandritul Teodosie de la Sofroniev”, în: *Žitie i pisanija*, p. 207–208 și 214–217; trad. rom. V. Pelin, vol. I, 1998, p. 35–64. Detalii despre constituirea traducerilor filocalice în mediile slav, român și grec, a se vedea în studiul meu: „La scuola filocalica di Paisij Veličkovskij e la Filocalia di Nicodimo Aghiorita. Un confronto”, în: *Amore del bello. Studi sulla Filocalia*. Atti del „Simposio internazionale sulla Filocalia”, Roma, novembre 1989, Edizioni Qiqajon, Comunità di Bose, 1991, p. 181–207.

starețului Vasile de la Poiana Mărului la scrierile Sfinților Grigorie, Filotei și Isihie, care ar fi trebuit inserate în această ediție a *Filocaliei* slavone, mitropolitul, poate pentru că întâmpina rezistențe la această publicare, a hotărât să încredințeze totul tiparului. Lucrarea a ieșit astfel de sub tiparnița sinodală din Moscova în 1793 și s-a difuzat în întreaga Rusie, având o vastă rezonanță în toate mediile bisericești și monahale ale Rusiei⁴¹.

Moștenirea starețului Paisie

Paisie n-a fost propriu-zis un reformator, ci mai degrabă un înnoitor al monahismului pe bazele sale tradiționale. De altfel, încă starețul Vasile de la Poiana Mărului, povățuitorul său, inițiasse deja o adâncă înnoire a vieții monahale întemeiate pe studiul Scripturii și al Părinților și pe practica rugăciunii lui Iisus, înnoire pe care Paisie o extinde la o scară mai mare introducând-o în viața mănăstirilor de obște. Grație geniului său de sinteză, el a știut să reconcilieze în profunzime spiritualitatea chinovială și spiritualitatea isihastă, convins, pe de altă parte, că asceza este inseparabilă de o cultură ascetică. Organizarea chinovială a vieții monahale, renașterea spiritului isihast prin practica rugăciunii lui Iisus și introducerea lui în însuși țesutul marilor chinovii, studiul Bibliei și al Părinților, ca și preocuparea de a traduce în limbile respective textele filocalice, pe scurt tot ceea ce constituie marea moștenire lăsată de starețul Paisie, a exercitat o profundă influență, chiar dacă cu accente diferite, în Rusia și în România.

După moartea lui Paisie, date fiind noile condiții istorice, monahii de origine slavă au început să roiască din mănăstirea Neamțului; abrogarea edictelor antireligioase ale

⁴¹ A se vedea excelentul studiu a lui P. PASCAL, „Sulla Filocalia e le sue fortune nella Russia del XIX secolo”, în: ANONIMO RUSSO, *La via di un pellegrino. Racconti sinceri di un pellegrino al suo padre spirituale*, Ed. Adelphi, Milano, 1972, p. 197-225.

Ecaterinei II, i-a readus în țara lor, unde vor fi promotorii promițătoarei renașteri spirituale ruse a secolului XIX. Prin intermediul *Dobrotoliubiei* și al rugăciunii lui Iisus, ei vor înviora în spiritul starețului lor, marea tradiție spirituală a Părinților, făcând să înflorească din nou vechi sihăstria și mănăstiri, și creând noi vetre monahale⁴². Unele din aceste vetre vor deveni veritabile puncte de atracție pentru întreaga Rusie cum a fost faimoasa sihăstrie Optina, unde o intensă lucrare de traduceri de texte patristice din greacă în rusă se unea cu o profundă căutare spirituală a vieții în Dumnezeu. De altfel Optina e cea care va face cunoscute viața și scrierile lui Paisie editând biografia scrisă de ucenicul său Platon. Optina va fi noul centru „paisian”, emblema acelui „stărețism” (*starcestvo*) atât de tipic pentru moștenirea lui Paisie, respectiv al acelei practici constând din predarea totală a ucenicului în mâinile starețului său,

⁴² O curioasă mărturie literară a profunde influențe a lui Paisie asupra monarhismului rus o datorăm lui TOLSTOI. În povestirea *Părintele Serghei*, atât de puțin consonantă cu concepția ortodoxă asupra monahismului, el scrie: „Egumenul mănăstirii era de neam nobil, scriitor învățat și stareț, adică aparținea acelei tradiții venite din Valahia, a monahilor ce se supuneau fără murmur celui ales drept povățuitor și învățător. Egumenul fusese ucenicul vestitului stareț Amvrosi, ucenicul lui Makari, ucenicul starețului Leonida, ucenicul lui Paisie Velicikovski”. Mai aproape de spiritul ortodox tradițional este prezentarea „stărețismului” făcută de F.M. DOSTOIEVSKI. El este descris ca o instituție milenară „în tot Orientul pravoslavnic, pe muntele Sinai și pe muntele Athos”, căzută în desuetudine în Rusia „fiind definitiv părăsită în urma calamităților ce se abătuseră asupra Rusiei: jugul tăăresc, zavistia care domnea în țară și întreruperea legăturilor cu Orientul după ce Constantinopolul fusese cucerit de turci. Se pare că stărețismul ar fi renăscut la sfârșitul secolului trecut datorită unui vestit anahoret, Paisie Velicikovski, și ucenicilor acestuia, deși până astăzi — adică într-un răstimp de aproape o sută de ani — nu și l-au însușit decât puține mănăstiri, ba chiar a fost persecutat ca o inovație străină Rusiei. La noi înflorise mai cu seamă în faimoasa sihăstrie Kozelskaia Optina” (*Prății Karamazov*, cartea I, capitolul V, traducere de O. Constantinescu și Izabela Dumbravă, Ed. Univers, București, 1982, p. 42 sq.).

cu descoperirea tuturor gândurilor și secretelor inimii⁴³. Nu putem să nu amintim aici „pelerinul rus” care în povestirile sale descrie cu atâta spontaneitate și simplitate experiența sa spirituală, întâlnirea cu starețul și cu *Dobrotoliubia*. *Povestirilor pelerinului rus*⁴⁴ li se datorează în Occident descoperirea comorilor acestei mari tradiții duhovnicești.

În România, opera lui Paisie a suscitat o puternică înnoire a vieții de obște; grație unor personalități de prim-plan impregnate de spiritul său, cum au fost cele ale lui Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei și Grigorie Dascălul, unul din ucenicii săi și viitor mitropolit al Ungrovlahiei, paisianismul a triumfat în însăși organizarea Bisericii. De la sfârșitul secolului XVIII și până în epoca secularizării averilor mănăstirești (1860), spre deosebire de secolele precedente în care predominaseră așezămintele de tip isihast, monahismul românesc se va dezvolta, sub influența lui Paisie, în sensul unei multiplicări a mănăstirilor organizate după principiul vieții de obște.

Influența paisiană s-a resimțit mai cu seamă în mănăstirile și schiturile Moldovei, cum ar fi: Agapia, Văratec, Bisericiani, Râșca, Vovidenia, Pocrov, Tarcău. Spre mijlocul secolului XVIII, aproape toate mănăstirile românești urmau regula lui Paisie. În Țara Românească, marile obști de la Cernica și Căldărușani, de lângă București, reîntemeiate de starețul Gheorghe⁴⁵, strălucit ucenic al lui Paisie deși cu

⁴³ A se vedea și F.M. DOSTOIEVSKI, *Frații Karamazov*, p. 43 sq.: „Ce este un stareț?...”.

⁴⁴ *Povestirile unui pelerin în căutarea rugăciunii neîncetate*, versiune după textul integral al redacției Optina de diac. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2001 (2012²).

⁴⁵ Originar din Transilvania, Gheorghe se alătură comunității paisiene la Athos din jurul schitului Sfântului Proroc Ilie. Hirotonit preot, viețuiește 24 de ani sub povățuirea starețului Paisie, urmându-l în toate strămutările sale: la Athos, la Dragomirna, la Secu și la Neamț. Obosit și tulburat de atâtea mutări și de sarcina grea a economatului marelui sobor paisian, vrea să se retragă din nou la Athos. Trecând în drum spre Sfântul Munte prin București, e convins de mitropolitul Grigorie II să primească sarcina întemeierii în Muntenia a unei

accente proprii, viețuiau inspirându-se din înnoirea paisiană. O mărturie fundamentală în acest sens o oferă remarca lui Grigorie Dascălul în introducerea sa la biografia lui Paisie:

„Viața cea monahicească, precum istoriile povestesc și viețile Sfinților mărturisesc și Patericul Eghiptului adeverează cu deadinsul, întâiul au strălucit în Eghipt la schitul cel mare și în Livia și Tivaida, pe vremea purtătorilor-de-Dumnezeu Părinți Antonie cel Mare, Macarie, Pahomie și ceilalți. După aceea au înflorit în Palestina, pe vremea Sfinților cuvioșilor Părinți Eftimie, Sava și Teodosie. Mai pe urmă s-au întins în Tracia și Machedonia, în Constantinupoli adecă și împrejurul lui și în Muntele Athonului. De acolo s-au dus în Rosia, după primirea credinței pe vremea preacuvioșilor Părinți Antonie și Theodosie ai Pecerskii. Au venit și-ntru aceste de Dumnezeu întru pravoslavie păzite țări, în Valahia zic și-n Moldavia, și mai înainte când sfintele monastiri — care împodobesc aceste locuri ca stelele pe ceru — s-au zidit de binecredincioșii domni, și acum prin venirea cuviosului starețului Paisie... Și prin venirea cuviosului acestuia stareț și prin sobor mare ca acesta, cu bună voirea și puterea Celui Preaînalt s-au întemeiat lucru care acum în toată pravoslavia nu se află”⁴⁶.

Dacă Paisie a fost animatorul, polul catalizator al unei întregi mișcări care va dăinui multă vreme după moartea sa, și care va avea o profundă influență asupra vieții culturale

obști monahale după modelul celei construite de Paisie în Moldova. Alege un schit ruinat de lângă București, Cernica, pe care-l transformă rapid într-o chinovie de 103 monahi. În 1794 i se încredințează și conducerea mănăstirii Căldărușani. Moare la 3 decembrie 1806. *Diata* sa (vezi *supra*, nota 22) este documentul cel mai reprezentativ al „paisianismului” românesc. „Viața” sa, scrisă de monahul Protasie, este publicată în monografia lui D. FURTUNĂ, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani*, București, 1927, p. 114–124 și reluată de arhim. Clement Popescu – diac. Ioan I. Ică jr, *op. cit.* (*supra*, n. 22), 1999, p. 45–56.

⁴⁶ *Viața* lui GRIGORIE, f. 1–1v.

și religioase românești și rusești, autorităților bisericești și civile ale României le trebuie recunoscută curtenia de-ai fi oferit structurile cele mai apte pentru a fructifica la maximum potențialitățile culturale și spirituale pe care le purta opera sa. Scrisoarea prin care Vodă Constantin Moruzi porunceă lui Paisie să se instaleze la Neamț, stipulează expres:

„Și această monastire s-a dat soborului vostru nu numai pentru întemeierea lui, ci și ca rânduiala acestuia și la celelalte monastiri întru un chip să fie spre râvna unii vieți ca aceia”⁴⁷.

În 1792, proaspăt ales episcop al Hușilor, Veniamin Costachi, viitorul Mitropolit al Moldovei (1803–1842) vine la Neamț și cere câțiva părinți pentru a-i așeza în diferitele biserici ale eparhiei sale, pentru ca ei să învieze în duh paisian viața bisericească, liturgică și duhovnicească. El este cel care va prezida, ca delegat al Mitropolitului de atunci, Iacov Stamati, alegerea noului stareț al Neamțului, Sofronie, îndată după funeraliile lui Paisie. Ca mitropolit al Moldovei el va urmări îndeaproape viața mănăstirii, susținând și difuzând prin toate mijloacele spiritul înnoirii paisiene. El este cel ce va realiza visul lui Paisie: acela de-a avea o tipografie la Neamț. Încă din 1792 Paisie obținuse autorizația necesară pentru a o instala, dar inițiativa nu s-a putut concretiza decât spre 1807 data publicării, din inițiativa lui Veniamin Costachi, a primului volum. De atunci și până în 1883, peste o sută treizeci de titluri au fost publicate aici, dintre care un număr foarte mare de traduceri de texte patristice făcute de Paisie și de monahii săi⁴⁸.

La rândul lui, Mitropolitul Ungrovlahiei, Grigorie Dascălul (1823–1834), care la mănăstirea Neamț, sub îndrumarea

⁴⁷ *Ibid.*, f. 12.

⁴⁸ Între lucrările tipărite menționăm aici numai remarcabila traducere slavonă făcută de Paisie *Cuvintelor ascetice* ale lui Isaac Sirul (1812), precum și traduceri românești ale *Scării* lui Ioan Scărarul (1814), a scrierilor lui Efreim Sirul în trei volume (1818–1823), a *Războiului nevăzut* și a *Pazei celor cinci simțuri* ale lui Nicodim Aghioritul (1826).

lui Paisie și a părintelui său duhovnicesc Gherontie, primise ascultarea de a se consacra traducerii textelor patristice, n-a abandonat nici el până la moarte această activitate. El voia ca traduceri sale să circule din-colo de zidurile mănăstirii; de aceea tipărindu-le le dădea în dar parohiilor și preoților. Pe două voluminoase antologii cu texte din Sfântul Ioan Gură de Aur pe care le realizase, stă scris expres că aceste cărți trebuie distribuite gratuit. Astfel, aportul specific al mișcării paisiene depășește în România limitele strict monahale pentru a investi cu forța ei înnoirea întregii Biserici.

Un boier grec, Konstantinos Karaghias, profund impresionat de întâlnirea sa cu starețul Paisie la Mănăstirea Neamț în 1780, ne-a lăsat una din cele mai bune descrieri ale persoanei acestuia:

„Atunci întâiași dată am văzut și eu cu ochii mei virtutea întrupată, fără patimi și cu desăvârșire fără fățarnicie; chipul său preadulce, fața sa prea-albă, și fără un picușor cât de mic de sânge, barba lui albă și strălucitoare ca aurul de curată ce era, însă și îmbrăcămintea lui nespus de curată și coperișurile de pat ale odăii sale toate din mantii. Era preadulce la sfat și fără vreo ascundere și cu adevărat vedea cineva un om fără de trup”⁴⁹.

De acum celebru, starețul avea pe atunci cinzeci și opt de ani. Personalitatea și opera sa ce înfloriseră în pământul Moldovei, exercitau o puternică atracție asupra Greciei și Rusiei, și până la Athos, vatra seculară a experienței monahale în Răsăritul creștin. Însuși Sfântul Nicodim Aghioritul, cel care alături de mitropolitul Macarie al Corintului a asigurat publicarea faimoasei *Filocalii* în limba greacă (Veneția, 1782), dorise să intre la școala lui. Puțin timp după sosirea sa la Athos, în 1777, el hotărâse să meargă în Moldova, să-l vadă pe starețul Paisie, cu circa treizeci de ani mai în vârstă decât el. Eftimie, biograful lui Nicodim, notează:

⁴⁹ Apud N. IORGA (*supra*, nota 8), p. 50.

„I-a venit la cunoștință atunci buna faimă a lui Paisie începător al vieții de obște de origine rusească ce se găsea în Bogdania [adică Moldova], și călăuzea mai mult de o mie de frați. Cum le învăța rugăciunea inimii și el însuși [Nicodim] iubea această dumnezeiască lucrare, s-a îmbarcat să meargă în căutarea dumnezeieștii sale rugăciuni preaiubite”⁵⁰.

Dar o furtună l-a împiedicat să-și realizeze proiectul; el a trebuit să rămână la Athos unde a ales viața eremitică pentru a se putea consacra mai bine rugăciunii.

Fapt foarte important, Paisie era cunoscut ca dascăl al vieții de obște (de unde calificativul grec de „chinoviarhul” sau în slavonă „obștejitel”) și, în același timp, ca dascăl al rugăciunii lui Iisus. Mănăstirea Neamțului, unde Paisie se strămutase în 1779, cu întreaga sa comunitate devenise marele centru al curentului spiritual pe care istoricii îl vor numi mai apoi „paisianism”; fenomen spiritual care din Moldova se va revărsa foarte repede, prin intermediul ucenicilor lui Paisie, în țările slave și mai cu seamă în Rusia, punând bazele a ceea ce va fi marea renaștere rusă a secolului XIX, pe care „povestirile pelerinului rus” au făcut-o cunoscută în Occident.

Fapt excepțional în întreg Răsăritul creștin, Paisie ne-a lăsat o *autobiografie*. Din nefericire, ea nu acoperă decât o parte a vieții sale, mai precis anii tinereții, de la naștere și până la plecarea sa din Moldova spre Muntele Athos, în 1746. Redactarea unei biografii complete a starețului lor iubit și venerat ca sfânt, va reveni la câteva decenii după moartea sa ucenicilor starețului Paisie, iar ei o vor face plecând de la datele furnizate de „autobiografie” și de la amintirile lor personale.

⁵⁰ „Bios kai politeia... tou aoidimou Nikodemou Monachou sygraphentes para tou en Christo adelphou tou Euthymiou hieromonachou”, în *Gregorios ho Palamas* 4 (1920), p. 636–641; 5 (1921), p. 210–218; aici 4 (1920), p. 641; trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: E. CITTERIO, *Nicodim Aghioritul. Personalitatea – opera – învățătura ascetică și mistică*, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 339–351.

Biografiile starețului Paisie

Paisie a murit la Neamț în 1794. Mai mulți ani se vor scurge până ce, sub starețul transilvănean Silvestru (1812–1818) se va lua inițiativa redactării unei biografii.

Din punct de vedere cronologic, prima prezentare a personalității și operei lui Paisie e scurta descriere pe care o schițează monahul VITALIE, care-l arată așa cum apărea el în ochii ucenicilor săi români. Intitulată *Arătare în scurt pentru cuviosul Părintele Paisie ce au fost stareț sfintelor monastiri Neamțului și Secului*, manuscrisul autograf al acestei biografii a fost găsit în 1957 de diaconul Ioan Ivan la sfârșitul *Mineii pe februarie*, Râmnic, 1780 (nr. 4496) și a fost publicată în 1964⁵¹. Așa cum ne arată celălalt manuscris cunoscut al „Vieții” lui Vitalie: ms. 952 BAR, f. 111–121, manuscrisul de la Neamț are o lacună importantă ce poate fi citită în ms. 952, f. 116–118v. O versiune dactilografiată a recenziei mai lungi există într-o lucrare inedită a arhimandritului Ciprian Zaharia⁵².

Peripețiile agitate ale elaborării unei biografii „autorizate” a starețului Paisie pot fi urmărite în prefața starețului Mardarie la ediția de la Neamț a „vieții” lui PLATON în 1836:

„După mutarea din viață a fericitului întru pomenire Părintelui nostru Arhimandritului și Starețului Paisie către Domnul, nu puțină vreme, ci ca douăzeci de ani trecând supt tăcere, iar mai bine să zic de neîngrijire, nu să făcea nici o pomenire de viața Starețului. Apoi unii ca din somn deșteptându-se, s-au mustrat de știință că au încălzit Domnul inimile ucenicilor săi celor mai de aproape Mol-

⁵¹ Diacon IOAN IVAN, „O sută șaptezeci de ani de la moartea starețului Paisie”, *Mitropolia Moldovei și Sucevei* 40 (1964), p. 656–660.

⁵² *Contribuția românească la personalitatea, opera și amintirea starețului Paisie Velicikovski (1722–1794)*, Mănăstirea Bistrița, 1985 (ms.), p. 143–154. Lucrarea reprezintă partea a doua a unei „trilogii” ce mai cuprinde lucrările: *Iosif Mușat. Întâiul ierarh român*, Roman, 1987, și *Tradiția patristică și filocalică în Biserica Ortodoxă Română (sec. XV–XIX)* (inedită).

doveni și Ruși ca numaidecât să scrie viața Părintelui lor, și așa au rugat pe părintele Mitrofan Shimonahul, ca să priimească această ascultare. Acest adevărat ascultătoriu s-au împovărat cu aceasta și ca cel mai vechiu ucenic și iscusit în prescrierea cărților și a gramaticii, au scris în limba rusească. Dar pentru bătrânețele și slăbiciunea lui și mai mult pentru a ochilor nevedere, n-au putut să o aducă într-o săvârșire, și așa după puțină vreme s-au mutat către Domnul.

După mutarea din viață a lui Mitrofan, obștescul nostru frate Shimonahul Isaac dascălul văzând că începutul scrierii vieții n-au luat sfârșit și din râvnă și din sfătuirea duhovniceștilor Părinți, și ca unul ce au fost iscusit în limba moldovenească și grecească, au scris viața mai pe larg în limba moldovenească, însă cu oarece deosebire de a lui Mitrofan, afară de mari lucruri. Însă și după puțină vreme s-au mutat și acesta către Domnul.

Părinți Moldoveni, cetind viața scrisă de Isaac dascălul, pentru a căreia prelungire s-au măhnit, au rugat pre un bărbat învățat Ierodiaconul Grigorie, ce au fost petrecând atuncea în sfânta monastire Neamțul, însă apoi și Mitropolit Valahiei, ca să facă mai în scurt viața scrisă de Isaac, iar preasfinția sa ca un bărbat preaînțelept știa că cu cuvinte scurte nu să poate arăta temeiul faptei bune, însă biruit fiind de rugăminte au scurtat, și la început n-au zis că iaste viața Starețului, ci au însemnat numai povestire din viață, și fiindcă alcătuirea acestui preaînțelept bărbat s-au înfățișat și înaintea Înalt Prea Sfințitului nostru Arhiepiscop și Mitropolit al Moldaviei Kyrio Kyrio Veniamin, cu a Prea Sfinției Sale blagoslovenie s-au și tipărit în Monastirea Neamțului multe povestiri și s-au lătit pretutindenea.

Iară Părinți și frații duhovnicești din Monastirea Neamțului, Moldoveni și Ruși, pentru neunirea istornicilor, s-au măhnit mult zicând: cum că Părintele nostru Starețul Paisie au fost de obște Părinte și Moldovenilor și Rușilor, apoi și scrierea vieții în limbile moldovenești și ru-

sești trebuie să fie aceeași, și nu cu osebite, care să aducă și prihănire și necredință cetitorilor.

Pentru aceasta dar, Părinții cei mai cu osârdie, cerce-tând scrierea istornicilor sobornicește au socotit ca de al doilea să se scrie moldovenește și rusește viața fericitu-lui Stareț, fără osebite, și acum cu ajutorul Milostivului Dumnezeu și cu rugăciunile fericitului întru pomenire Părintelui nostru Starețului Paisie, viața aceasta s-au îndeplinit de cătră Cuviosul Shimonah Platon, ce au fost scriitoriu Starețului mulți ani, și au sfârșit tălmăcindu-să și în limba moldovenească de către Ierom[onah] K[iriak?] duhov[nicul]. Și din porunca Înalt Prea Sfințitului Mitro-polit Veniamin dată în tipariu întru amândoaă limbile ție de Dumnezeu iubitorului cetitoriu, spre sufletescul folos ți s-au pus înainte, rugându-te ca cu dragoste să o primești, și pre noi păcătoșii pentru greșalele întâmp-lătoare ertării să ne învrednicești. Al tuturor smerit și nevrednic îndatorat rugătoriu Mardarie Arhimandrit și Stareț al Sfintelor Monastiri Neamțului și Secului⁵³.

După cum reiese din acest text, sarcina redactării bio-grafiei starețului Paisie a fost încredințată la aproximativ douăzeci de ani de la moartea acestuia, schimonahului MITROFAN, iscusit caligraf de origine slavă și cel mai vechi ucenic în viață al starețului. Potrivit textului, relatarea lui Mitrofan care se alăturase soborului paisian la Dragomirna, exalta perioada de la Dragomirna ca reprezentând anii de aur ai experienței paisiene, considerând dezvoltarea ulterioară de la Neamț drept începutul decadenței. Probabil

⁵³ „Înștiințare în scurt cătră iubitoriu de Dumnezeu cetitoriu pen-tru viața aceasta”, în: *Viața Preacuviosului Părintelui nostru Stare-țului Paisie* adunată de la mai mulți scriitori și alcătuită rusește de sfinția sa Părintele schimonah Platon, iar acum tălmăcită moldove-nește și dată în tipariu în zilele prealuminatului nostru Domn Mihail Grigorie Sturza Voevod, cu blagoslovenia Preasfințitului Mitropolit Kyrio Kyr Veniamin, în stăriția Preacuviosului Arhimandrit și Stareț al sfintelor Monastiri Neamțului și Secului, Kyr Mardarie, în Sfânta Monastire Neamț, anul 1836, iunie 16, f. b-c v.

acest motiv mai degrabă decât imposibilitatea invocată de Mitrofan de a mai revizui convenabil manuscrisul, dată fiind vârsta sa înaintată și moartea neașteptată, a făcut ca soborul Neamțului să nu accepte acest text redactat sub forma hagiografică a unui „sinaxar” după toate regulile genului⁵⁴. Intitulat: *În ziua a cincisprezecea a lunii noembrie: Viața și nevoințele fericitului părinte, starețul Paisie, fuga sa din lume, peregrinările sale, adunarea fraților în jurul lui și viața sa împreună cu ei*, manuscrisul „vieții” lui Mitrofan a fost editat de profesorul A.-E.N. Tachiaos abia în 1986⁵⁵ pe baza manuscrisului 153 (207) din biblioteca Mănăstirii Neamț (preferat din cele șapte cunoscute)⁵⁶. Scopul, sursele și motivația redactării biografiei sunt expuse de Mitrofan însuși astfel:

„Deci eu [Mitrofan], m-am învățat la dânsul, adecă ucenic al lui am fost, și nu vreme puțină, ci treizeci de ani am petrecut cu dânsul și cu dragoste ca un rob al aceluia duple duh am fost. Voesc dar, ci mai vârtos mi s-au și poruncit de către Sobor ca fraților noștri cei ce pre urmă au venit în Soborul nostru și fața lui nevăzându-o și învățătura și povățuirea lui neauzindu-o, și tuturor celor ce doresc adecă a ceti spre folos, a le istorisi. Cât adecă

⁵⁴ „Prologul” „Vieții” lui MITROFAN transcrie cuvânt de cuvânt prologul „Vieții” Sfântului Grigorie Sinaitul (1255–1344) — scrisă de patriarhul CALIST — fiind reprodus ca atare și de „Viața” lui PLATON, Neamț, 1836, f. 1–2 v.

⁵⁵ *The Revival of Byzantine Mysticism among Slavs and Romanians in the XVIIIth Century. Texts Relating to the Life and Activity of Paisy Velichkovsky (1722–1794)*, Thessaloniki, 1986, p. 95–150

⁵⁶ *Ibid.*, p. XXVII–XXXII: descrierea manuscriselor și justificarea opțiunii pentru ms. nr. 153 (207), 153 f. Tachiaos elimină manuscrisul nr. 156 (210), 85 f., din aceeași bibliotecă a Mănăstirii Neamțului, cu toate că el reprezintă textul autograf al lui Mitrofan, pentru că i se pare un text „de lucru” — cu tăieturi, amputări, corecturi — preferând ms. nr. 153 (207) pe care-l consideră versiunea definitivă la care s-ar fi oprit Mitrofan. (Opțiunea lui Tachiaos e contestată de arhimandritul CIPRIAN ZAHARIA, *Iosif Mușat. Întâiul ierarh român, Roman, 1987*, p. 211, nota 11.)

am fost cu dânsul, cu ochii miei am fost văzetoriu, și din gura lui am auzit: iară câte dintru ale lui povestiri însuși cu a lui mână scrisă [*Autobiografia*] nu puține luând, și câte de la frați și duhovnicești Părinți bătrâni și ai lui ucenici, cari cu apropiare a celuia urmându-i, nevoitori și îmbunătățiți am auzit povestind pentru ale lui mari isprăvi cu întărire și veselie. Și foarte aș fi voit și pre limbă duple vrednicie să o îmbogățesc, prin care aș fi putut Părintelui nostru cuviincioasă datorie prin laude a-i o da. Dar devreme ce și lui Dumnezeu iaste iubit lucrul cel duple putere, lăudat se va părea și Dascălului, că nimenea altul, ci a lui ucenic ca o datorie socotind, au scris adevărul”⁵⁷.

Pentru perioada 1722–1746 Mitrofan se bazează exclusiv pe *Autobiografia* lui Paisie însuși. Fol. 4–71v din ms. 153 (207) nu sunt altceva decât o simplă repetiție a textului lui Paisie schimbând pur și simplu persoana întâi singular a autobiografului cu persoana a treia a istoricului. (De aceea Tachiaos, editorul *Autobiografiei* și al „Vieții” lui Mitrofan, omite aceste file în ediția sa din 1986.) Pentru perioada athonită, Mitrofan se folosește de amintirile părinților „bătrâni”. În schimb, pentru perioada 1767–1794 vorbește ca martor ocular, iar detaliile pe care le dă (omise de biografii ulterioari) sunt extrem de semnificative și prețioase. Stilul lui Mitrofan, portretist și povestitor talentat, este impregnat de lirism, spontaneitate și sinceritate, exprimând iubirea și venerația nemărginită a ucenicului față de marele său părinte duhovnicesc. Așa cum scrie editorul grec, în ciuda implicării personale evidente, „Mitrofan reușește perfect prezentarea obiectivă a figurii spirituale care face subiectul său. Atât în formă, cât și în conținut, textul lui Mitrofan e o operă hagiografică, un gen de text rar întâlnit printre monumentele scrisului bisericesc de la începutul secolului XIX. Cei ce au prelucrat ulterior textul lui Mitrofan nu l-au mutilat numai, ci i-au eliminat tonul personal atașant, lirismul

⁵⁷ *Apud Viața* lui PLATON, 1836, f. 2v–3.

și vitalitatea; cu alte cuvinte au desfigurat esențial unul din ultimele texte hagiografice slavone”⁵⁸. Astfel, „din toate punctele de vedere biografia lui Mitrofan este, alături de «Autobiografie», izvorul fundamental pentru studiul vieții acestui mare povățuitor duhovnicesc din secolul XVIII”⁵⁹, și sursa tuturor „biografiilor” ulterioare.

Cea de-a doua tentativă biografică o datorăm lui ISAAC Dascălușul, monah român, excelent elenist și secretar al lui Paisie. El îl urmează îndeaproape pe Mitrofan pe care îl traduce de fapt în românește, prelucrându-l. Originalitatea lui în raport cu Mitrofan stă în prezentarea unora din minunile săvârșite de starețul Paisie în câteva excursuri și în unele amintiri personale. Poate că biografia lui Isaac a rămas în stadiul de bruion sau de studiu pregătitor, poate că proximitatea ei a dispăcut, astfel că nu a văzut lumina tiparului. Textul ei a fost integrat în *Istoria sfintelor Monastiri Neamțului și Secului* de la începuturi și până în 1856 compilată între 1852–1856 de arhimandritul Augustin Braga în colaborare cu starețul Gherasim de la Neamț⁶⁰ și aflată în manuscrisul nr. 154 din biblioteca Mănăstirii Neamțului. Terminat de copiat în martie 1857 și pregătit pentru tipar prin numeroase tăieturi operate cu creionul de starețul Gherasim, el n-a putut fi publicat. „Viața” lui Paisie cuprinsă între f. 10–157 a fost identificată și atribuită lui Isaac Dascălușul de arhimandritul Ciprian Zaharia și publicată în 1987 de D. Zamfirescu. Ea poartă următorul titlu: „Viața

⁵⁸ TACHIAOS, *Revival*, 1986, p. XXXVIII.

⁵⁹ *Ibid.*, p. XXXIX: „the most fundamental source”.

⁶⁰ Ms. 154 din biblioteca Mănăstirii Neamț are următoarea notiță: „Această carte am lucrat-o și compus-o eu în unire cu starețul Gherasim arhimandritul în mănăstirea Neamțului mai mult timp, adică din 1852 și până în 1856, Augustin Arhimandrit”. Cercelătoarea Valentina Pelin (Chișinău) e de părere că această însemnare în grafie latină (!) e un fals, „istoria” avându-l drept autor pe duhovnicul Andronic Popovici (1820–1893), „paisian” convins, întemeietor în 1861 al mănăstirii Noul Neamț (Basarabia) și unul din cei mai prolifici copişti și scriitori monahali, mai exact cel care încheie seria acestora.

*Părintelui nostru Starețului Paisie — cea dintâiu ce s-au alcătuit de părintele Platon din cea rosieniască, care s-au scris de părintele Mitrofan, de la care au luat mai multe pricini. Iară de la cea moldovenească ce era scrisă de părintele Isaac Dascălul au luat mai puține pricini. Și s-au tipărit pe amândouă limbile totuna [Neamț, 1836]. Acuma aceasta ce să tipărește a doua oară au pus mai multe istorisiri de la părintele Isaac Dascălul și arată mai pre larg niște pricini care sunt mai de voie. Pentru care rugăm pre cetitori ca să nu priimească vreo idee potrivnică pentru neunirea amândouă vieților*⁶¹.

A treia biografie a lui Paisie, și cea dintâi publicată, chiar dacă a rămas aproape cu totul uitată, este cea a lui GRIGORIE Dascălul. Tuns în monahism de către Paisie însuși în 1790, și devenit ulterior mitropolit al Ungrovlahiei (1823–1829), el a fost unul din cei mai prolifici traducători de texte patristice în limba română. Biografia sa poartă titlul: *„Povestire din parte a vieții preacuviosului Părintelui nostru Paisie, și arătare pentru adunarea Soborului celui împreună cu Cuvioșia Sa, care cu Pronia lui Dumnezeu pre urmă neîmpuținat să păzește”* și ea a fost intercalată ca fascicol aparte însumând 19 file între paginile 295–296 ale „sbornicului” paisian de texte patristice: *Adunarea cuvințelor pentru ascultare*, Neamț, 1817⁶².

⁶¹ D. ZAMFIRESCU, „Isaac Dascălul. Biografie inedită a starețului Paisie cel Mare”, *Revista Fundației Drăgan*, Roma, nr. 3–4, 1987, p. 457–469 (introducerea editorului), p. 470–554 (text). Reeditare de diac. prof. IOAN IVAN: *Viața Cuviosului Paisie de la Neamț după mss. nr. 154 din Biblioteca Mănăstirii Neamț*, Ed. Trinitas, Iași, 1997. Titlul „Vieții” compus ulterior (în locul rămas liber) de starețul Gherasim este însă revelator pentru filiația, caracterul de compilație și înțelegerea locului acestui document în ansamblul „biografiilor” paisiene: Isaac Dascălul este nu autorul, ci doar una din sursele „Vieții” din ms. nr. 154 de la Neamț.

⁶² O ediție modernă cu note și comentarii a „Vieții” lui GRIGORIE DASCĂLUL a dat DAN ZAMFIRESCU în: *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1996, p. 117–141.

„Relatarea lui Grigorie este nu o «viață de sfânt» în tradiția hagiografică, ci o *biografie* modernă, sobră, documentată direct din scrierile lăsate de Paisie, de la martorii oculari sau din ceea ce însuși autorul a văzut cu ochii săi. Caracteristica esențială a scrierii este punerea în lumină a fenomenului paisian ca rezultat al unei acțiuni colective, în care un rol important îl joacă ucenicii săi români și condițiile oferite lui Paisie în Moldova, întâi pentru depina cristalizare a personalității sale, iar după 1763 pentru desfășurarea acțiunii sale. Paisie apare aici nu ca un sfânt în sensul tradițional, ci ca organizator și animator al unei vaste acțiuni, esențial culturale, din care a rezultat un «folos cu adevărat atât de mare nu numai soborului părinților, ci și a tot neamul nostru, cât de mult așa nu s-au făcut în neamul acesta precum poate fieștecine socoti»⁶³.

Accentul „patriotic” românesc n-a plăcut însă ucenicilor slavi ai lui Paisie și astfel s-a apelat la altcineva pentru a redacta o biografie mai „oficială”, care să dea satisfacție atât slavilor, cât și românilor din soborul paisian. Aceasta a fost schimonahul PLATON, care lucrase multă vreme cu Paisie în calitate de copist. Biografia sa va fi publicată la Neamț în 1836, în dublă ediție, atât în originalul slavon⁶⁴, cât și într-o versiune românească făcută probabil de Chiriac duhovnicul⁶⁵. Ea va circula și va constitui pentru decenii principala sursă de informații despre Paisie. În sine însă „viața” lui Platon nu era decât o prelucrare a „vieții” lui Mitrofan, mai exact o prescurtare a acesteia. Meritul lui Platon este acela de a da numele unor personaje care apăreau fără nume la Mitrofan. În schimb el introduce în sco-

⁶³ *Ibid.*, p. 118.

⁶⁴ Ediția textului slavon de la Neamț, 1836, a fost retipărită anastatic de TACHIAOS, *Revival*, 1986, p. 153–255.

⁶⁵ „Dată acum pe slovă nouă și grai îndreptat”, ea a fost reeditată de către GHEORGHE RACOVEANU: *Viața și nevoințele fericitului Paisie*, Râmnicu Vâlcea, 1935.

pul zidirii duhovnicești o serie de citate patristice. „În rest, Platon a temperat cu grijă tonul emoțional și subiectiv al lucrării lui Mitrofan, făcând astfel din ea un text mult mai rece”⁶⁶. Imaginea pe care o dă despre Paisie este însă desul de convențională, deși ne lasă să întrevădem realitățile fundamentale și împrejurările majore ale vieții sale.

Celebritatea acestei biografii vine de acolo că ea a fost retipărită în 1845 în numărul 12 al revistei *Moskvitianin* de către faimosul filozof religios rus slavofil, Ivan V. Kireievski. Succesul acestei ediții a dus la retipărirea ei de sine stătătoare, la îndemnul starețului Makari, de către Sihăstria Optina, în 1847. Tot în 1847 acest text va prefăta antologia celor șase scrieri ale starețului Paisie („sulul” despre rugăciunea minții, împreună cu alte cinci scrisori) publicate însoțite de „predosloviile” starețului Vasile de la Poiana Mărului de aceeași sihăstrie Optina și reeditate în 1892⁶⁷. „Viața” de la Optina (1847, 1892) e o nouă prelucrare a „vieții” lui Platon (1836) — care la rândul ei era o prelucrare a „vieții” lui Mitrofan — și ca atare se prezintă ca „un text lipsit de viață, neoferind nimic din adâncă emoție la care ne-am aștepta de la biografia unui mare povătuitor duhovnicesc”; „în ciuda stilului ei arid, ea a devenit extrem de populară”, fiind „textul fundamental prin care a fost cunoscută viața lui Paisie”⁶⁸ până în 1905.

⁶⁶ TACHIAOS, 1986, p. XXXIX.

⁶⁷ *Žitie i pisanija moldavskago startsa Paisija Velickovskago s prisvokupliem predislovij na knigi sv. Grigorija Sinaiskago, Filotheija Sinaiskago, Isichija presvitera i Nila Sorskago sočinnennich drugom i spostnikom startsem Vasiliem Poljanomerulskim o umnom tresvenii i molitve*, ed. Optina, Moscova, 1847, ed. III, 1892, p. 17–76. Există o traducere americană (augmentată cu pasaje și extrase din monografia lui S. Cetverikov) realizată de ieromonahul Seraphim Rose: *Blessed Paisius Velichkovsky, The Man behind the Philokalia. The Life and Ascetic Labours of Our Father, Elder Paisius Archimandrite of the Holy Moldavian Monasteries of Niamets and Sekoul. Optina Version*, St. Herman of Alaska Brotherhood, St. Paisius Abbey Press, Platina (California), 1979, 1994².

⁶⁸ TACHIAOS, 1986, p. XX.

„Autobiografia”

În 1905 învățatul slavist de origine moldovenească Aleksandr Iațimirski și-a publicat masiva sa lucrare consacrată manuscriselor slave și rusești din bibliotecile românești, incluzând o amplă secțiune dedicată școlii paisiene precum și vieții și operei starețului Paisie⁶⁹. Aici Iațimirski spune că a descoperit în Biblioteca Academiei Imperiale de Științe din Peterburg un manuscris necunoscut până atunci și conținând *Autobiografia* starețului Paisie din care dă un lung sumar însoțit de extrase⁷⁰. Este vorba de ms. 58 (13.3.26) din fondul colecției A. Iațimirski (nr. 54), sustras de fapt de acesta din biblioteca mănăstirii Neamț la sfârșitul secolului XIX și donat apoi Academiei de Științe din Peterburg, iar nu aflat în biblioteca unui imaginar preot Gepețki⁷¹ (ficțiune sub care Iațimirski își camufla infracțiunea). Textul *Autobiografiei* acoperă f. 1–113v ale unui manuscris de 145 file (scris de mâini diferite, el mai include o tălmăcire la „Doamne miluiește”, f. 115–120, slujba de primire a ereticilor și schismaticilor la ortodoxie, f. 121–138 și scurte capitole din *Pateric*, f. 139–142); manuscrisul este o copie extrem de îngrijită, pe marginea căruia Paisie face *manu proprio* câteva importante observații și adăugiri, având astfel „valoarea unui text definitiv”⁷².

În ciuda importanței sale evidente și a unor tentative nereușite în România în anii '80, textul original slavon integral al „autobiografiei” paisiene n-a fost publicat decât în 1986 de către slavistul grec din Tesalonic, A.-E.N. Tachiaos⁷³.

⁶⁹ A.I. IATSIMIRSKI, *Slavianskija i russkija rukopisi rumînskijh bibliotek*, Skt. Peterburg, 1905, p. 515–583.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 516–527. Aceste pagini au fost traduse și publicate în românește de ȘTEFAN BERECHET, *Autobiografia starețului Paisie Velicovschi*, Iași, 1918, VII + 29 p.

⁷¹ *Ibid.*, p. 516, nota 1.

⁷² D. ZAMFIRESCU, 1996, p. 113.

⁷³ TACHIAOS, *Revival*, 1986, p. 3–91. Cercetătoarea Valentina Pelin a anunțat recent (SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, vol. II, Chișinău, 1999, p. 13–14) că a „descoperit exem-

Atât Mitrofan, cât și Platon se referă și citează expres în „viețile” lor *Autobiografia* starețului Paisie, pe care au avut-o în fața ochilor atunci când și-au alcătuit biografiile. Nepunerea ei în circulație se datorează în esență textului foarte lung al *Autobiografiei*, relatării incomplete (ea acoperă doar primii 24 de ani din viața starețului) și stilului emoțional și personal. „Comunitatea monahală cerea un text scurt, cu structura unui sinaxar. Un astfel de text care se ocupă cu generalități, nu intră în detalii și e presărat cu expresiile retorice și epitele ornante ale sinaxarelor, trebuia să servească nevoilor liturgice și funcționale ale comunității putând fi citit în cadrul slujbei sau la masa monahilor”⁷⁴.

Într-un studiu din 1975, profesorul A.-E.N. Tachiaos a evidențiat locul unic al *Autobiografiei* lui Paisie în literatura balcanică slavă din secolul XVIII⁷⁵. Gen destul de rar

plarul autograf al starețului Paisie și că este în pregătire o nouă ediție a *Autobiografiei* după original. Aceasta se impune întrucât copia lui Mitrofan conține un șir de omisiuni și inexactități față de original. Totodată ea este mai recentă decât s-a considerat până acum, deoarece este scrisă pe o hârtie care are imprimat în filigran anul 1808 și de aceea nu se mai poate susține că textul ar putea cuprinde vreo intervenție a starețului Paisie”.

Traducerea românească în manuscris semnată de dr. Elena Lința și realizată în anii '80 n-a fost nici ea publicată [ea apare acum și aici]. Există până acum o traducere italiană: PAISIJ VELIČKOVSKIJ, *Autobiografia di uno starets*. Presentazione di P. Tomáš Špidlík. Introduzione, traduzione e note a cura della comunità dei Fratelli Contemplativi di Gesù, Edizioni Scritti Monastici, Abbazia di Praglia, 1988 [după versiunea italiană s-a făcut versiunea franceză: PAISIJ VELITCHKOVSKIJ, *Autobiographie d'un starets*, présentation de T. Špidlík, Spiritualité orientale 54, Abbaye de Bellefontaine, 1991] și o traducere americană (inclusiv „Viața” lui Mitrofan): *The Life of Paisyi Veličkovskyj*, translated by J.M.E. Featherstone, with an Introduction by A.-E.N. Tachiaos (Harvard Library of Early Ukrainian Literature, English Translations vol. IV), Cambridge MA, 1989.

⁷⁴ TACHIAOS, 1986, p. XXI–XXII.

⁷⁵ A.-E.N. TACHIAOS, „L'autobiographie en tant que genre littéraire de la littérature balkanique slave du XVIIIe siècle”, *Epistemonike Epeteris Theologikes Scholes Panepistemiou Thessalonikes* 19 (1975), p. 429–437, aici și referințele bibliografice.

în Răsăritul ortodox slav, el fiind ilustrat cu un secol în urmă de faimoasa *Autobiografie* apologetică a protopopului Avvakum Petrov, liderul răscolnicilor. Secolul XVIII — care cunoaște o veritabilă explozie a genului în Occident — înregistrează pe lângă *Autobiografia* lui Paisie alte câteva texte cu caracter autobiografic a căror comparație e revelatoare: cele ale episcopilor bulgari Partenie Pavlovici (mai mult o relatare de călătorie) și Sofronie Vraceanski (veritabilă autobiografie, în sens literar), precum și cea apologetică a sârbului Dositei Obradovici (1742–1821). Acesta din urmă fusese în tinerețe monah ortodox dar, dezamăgit de nivelul intelectual precar al mănăstirilor sârbe, ieșise din monahism. „Convertindu-se” la „iluminism”, va pleca la studii la Halle și Leipzig, consacrându-și întreaga viață culturii, educației raționale și luptei împotriva superstițiilor în națiunea sârbă ce se trezea la o nouă viață istorică. Divizată în două părți, *Autobiografia* sa acoperă în prima parte anii până în 1760 (parte publicată la Leipzig în 1783), cea de-a doua, sub formă epistolară, acoperă anii 1760–1788; ambele părți au o orientare puternic ideologică și servesc în principal la justificarea, spre „edificarea” altora, a convingerilor și credințelor „iluministe” ale fostului monah apostat și convertit la religia culturii și rațiunii. „E vorba de o operă subiectivă în care autorul dezvoltă mai degrabă istoricul ideilor sale decât al vieții lui. Marele pas al vieții sale, hotărârea de a se răspopi și de a se reîntoarce în lume pentru a sluji poporul ce suferea de o sete neostoită după adevărata cunoaștere, acest gest trebuia să-și găsească o justificare. Scrisă pentru a propaga între sârbi idealul «luminării», într-o oarecare măsură autobiografia venea să împlinească rolul de manifest pentru cauza unui ideal”⁷⁶.

Cu toate inevitabilele influențe (pentru cineva care și-a petrecut practic întreaga viață în mănăstire) ale sinaxarelor, *Autobiografia* starețului Paisie este însă greu de încadrat în categoria genului literar hagiografic. Desigur ne aflăm în

⁷⁶ *Ibid.*, p. 431.

fața unui text cu scop edificator. Dar să nu uităm că mentalitatea ascetică răsăriteană nu favorizează deloc, ci mai degrabă reprimă orice efuziuni, nu doar egolatre, dar chiar și numai egocentrice, în care vede riscul căderii din smerenie și al fixării în „iubirea de sine”, „matricea tuturor patimilor” (după Sfântul Maxim Mărturisitorul). Dacă Paisie a putut trece dincolo de aceste restricții inhibatoare cu caracter ascetic, el nu a putut face aceasta în nici un caz sub presiunea unei vocații literare romantice reprimată o viață întreagă și defulate la bătrânețe. Anii lungi de asceză îi lărgiseră cadrele înguste ale eului subiectiv, individual, învățându-l să gândească în termenii unui eu comunitar, personal, sobornicesc. De aceea, el trebuie crezut pe cuvânt atunci când afirmă că, vorbind despre sine, vrea să descrie originile soborului paisian. Aceste origini sunt în el însuși. Experiențele sale personale au un înțeles și merită relatate numai întrucât au dus, sub călăuzirea Providenței, la crearea comunității. Vorbind despre sine însuși, despre mama sa și prietenii săi, Paisie nu cade din smerenie, pentru că, în ciuda efuziunilor nostalgice și sentimentale, el nu mai vorbește despre eul său subiectiv, ci despre sinea sa personal-comunitară lărgită revelată tocmai în zidirea unei comunități⁷⁷.

Autobiografia lui Paisie se prezintă ca o lucrare neîncheiată. Evenimentele pe care le relatează acoperă ceva mai mult de primele două decenii din viața tânărului Paisie, pe atunci numit Petru, numele său de botez, iar mai apoi după primirea sa în monahism, Platon. Fără îndoială, amprenta pe care Paisie a lăsat-o, atât în mediul monahal, cât și în mediul cultural al epocii sale, a început să se deseneze cu contururi precise începând cu perioada în care el a primit cel de-al treilea nume al său, cel pe care l-a făcut celebru ca stareț. *Autobiografia* însă nu ne spune nimic despre „starețul Paisie”. De altfel, în primele pagini, Paisie însuși făgăduiește să lase ucenicilor săi prin rândurile sale doar

⁷⁷ *Ibid.*, p. 435.

„o anumită cunoștință puțină, de felul cum s-a alcătuit soborul la început” (f. 1v). Cu alte cuvinte, înțelege să povestească evenimentele vieții sale „până când ei înșiși [fiii săi duhovnicești] s-au alipit de mine și eu i-am primit ca monahi” (f. 2). Promisiunea rămâne însă în suspans: nu găsim în ea nimic despre comunitatea care se va forma în jurul starețului nostru la început pe Muntele Athos. *Autobiografia* se termină printr-un „am plecat”, fără a ni se spune nici destinația, nici motivul, relatarea întrerupându-se brusc.

Se pare că această incompletitudine răspunde unei intenții precise a autorului. Dorința lui Paisie, clar exprimată încă de la primele pagini, era tocmai aceea de a lăsa ucenicilor săi o mărturie asupra primei perioade a vieții sale, atunci când era cu totul necunoscut, pentru a evita ca „după moartea mea și cea a fraților care știu foarte bine unde m-am născut, să se ivească îndoieli cu privire la mine cât privește patria mea” (f. 2) în măsură să-l facă să se hotărască să scrie despre el însuși. Însă de la el nu reușim să aflăm mai multe. Paisie a presimțit cu siguranță în ivirea unor atari îndoieli un pericol de o anume gravitate. Astfel că, pentru a putea înțelege mai bine natura pericolului întrevăzut, va trebui să ne referim la împrejurările istorice care au marcat ultimii săi ani de viață.

Paisie presimțise într-o oarecare măsură prezența unor germeni dizolvanți ce s-ar fi putut dezvolta în sânul comunității sale. La sfârșitul secolului XVIII, climatul general se schimbaseră. Câteva fapte pot da mărturie de această schimbare. Numirea sa ca arhimandrit în 1790 de către arhiepiscopul Poltavei, Amvrozi Serebrenikov, locțiitor al mitropolitului de Iași, se făcuse la presiunile mareșalului Potiomkin care, în fruntea armatei țariste, ocupase Moldova între anii 1789–1792 în cursul războiului ruso-turc. Grigorie Dascălul este singurul dintre biografi care ne relatează această împrejurare, însoțind-o de cuvintele de scuză ale lui Paisie însuși. „Din porunca celui mai mare al oștilor rusești au hirotesit pe cuviosul arhimandrit, măcar că zicea cuviosul cătră părinți atuncea că: «Ce să fac, trebuia poruncii să mă

plec! Dar pre mine de mult m-au făcut cu lucru frații arhi-
mandrit!»⁷⁸. Informația relatată de Isaac Dascălul, potrivit
căreia moartea lui Paisie ar fi produs o adâncă întristare
Ecaterinei II⁷⁹, promotoare hotărâtă a suprimărilor și limi-
tărilor de tot felul privitoare la viața monahală, ne lasă cel
puțin perplexi cu privire la buna credință a țarinei. Mai
târziu, în 1812, mitropolitul Iașilor, Veniamin Costachi, va
trebui să susțină energic alegerea ca stareț al Neamțului a
monahului transilvănean Silvestru, primul român după o
succesiune neîntreruptă de slavi la conducerea mănăstirii,
pentru a evita sciziuni în sânul comunității. Mitropolitul
tocmai își recâștiga scaunul după câțiva ani de retragere ca
urmare a dezacordului cu generalul rus care, urmare a unui
nou război ruso-turc, ocupase din nou Moldova (1806–1812).

În substanță, Paisie ar fi vrut să arate prin *Autobiografia*
sa că era cu totul străin de acest climat de suspiciuni și de
temeri datorate naționalismelor renăscute sau scopurilor
politice, subliniind în mai multe rânduri motivațiile pur
religioase și personale care l-au determinat să emigreze, și
în care politica nu-și avea într-adevăr locul! Pentru a evita
pe viitor suspiciunile privitoare la persoana sa, el face
cunoscut tuturor ceea ce l-a mișcat în adâncul inimii înce-
pând din copilăria sa. De aceea, se limitează la a povesti
acele fapte pe care nici unul dintre ucenicii săi nu le putea
cunoaște, fapte care priveau persoana sa înainte de a se fi
format în jurul lui comunitatea. Începând cu acel moment
viața sa devenise „publică” și nu mai era nici un motiv de-a
o face cunoscută prin scris. În acest sens *Autobiografia* nu
este incompletă și se pare că e zadarnic să mai sperăm să
descoperim într-o zi partea care lipsește⁸⁰. Sau caracterul
incomplet să vină oare dintr-o redactare neterminată,
cu anunțări ale unor dezvoltări nerealizate și o concluzie

⁷⁸ *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 17–17v.

⁷⁹ *Viața lui ISAAC*, f. 155v.

⁸⁰ Cum spera ȘT. BERECHET, *Autobiografia starețului Paisie Veli-
ciouschi*, Iași, 1918, p. VI.

rămasă în suspans, neîncheiere datorată bolii sau morții? E greu de spus.

În voința de limitare la perioada tinereții sale, poate fi sesizat un alt motiv care va fi însuflețit pe starețul nostru. Redactând *Autobiografia*, Paisie înțelege să facă o operă didactică, adică vrea să lase ucenicilor săi o învățătură cu privire la viața duhovnicească, dar urmărește acest scop cu o metodă deosebită. Când luăm în mână autobiografia unui om pe care geniul și sfințenia l-au făcut celebru, ne așteptăm de regulă să găsim relatate acele fapte și evenimente de mare importanță care i-au îngăduit autorului să ajungă la faima după care e cunoscut și apreciat. Abia intrați în ea, lectura *Autobiografiei* lui Paisie decepționează. Ajungem să ne întrebăm: de ce oare autorul se limitează practic la a relata evenimente dintre cele mai comune și, mai mult încă, descriindu-le cu un lux de detalii perfect banale? Paisie consacră pagini întregi descrierii diverselor sale deplasări pe jos sau cu barca pe fluvii, întârzie istorisind micile obstacole întâlnite; în alte pagini descrie minuțios felul cum își îndeplinea ascultările sau slujirile cele mai comune care îi fuseseră încredințate în diversele mănăstiri, consacră capitole întregi pentru a povesti istoria unui prieten, sau cea a mamei sale care nu se putea consola cu plecarea lui.

Extrem de semnificativă în acest sens este relatarea a două episoade ale șederii sale la schitul Trăisteni. Într-o zi i se încredințează sarcina de a pregăti și coace pâinea pentru întreaga comunitate: tânărul Platon era însă atât de stângaci încât, pentru a putea avea ceva de mâncat în acea zi, monahii au trebuit să facă în ultimul moment o mămăligă rapidă. În altă zi i s-a întâmplat să adoarmă și să nu audă toaca ce chema la slujba de noapte. Mai mult, era duminică. Tulburat, Paisie n-a mai îndrăznit să vină la dumnezeiasca Liturghie. Starețul Paisie întârzie atât relatând aceste două episoade încât, atât la sfârșitul unuia, cât și al celuilalt simte nevoia să se explice și să se justifice de ce anume a irosit atâtea cuvinte pentru fapte în aparență atât de neînsemnate. Încheind aventura pâinii, el adaugă: „Cu acest prilej am

suferit mult de lipsa mea de experiență și, dacă am întârziat povestind acest fapt, e numai pentru ca frații care intră în soborul nostru să nu se înfricoșeze pentru că ar fi lipsiți de experiență în cutare sau cutare slujire de acest fel” (f. 93). Iar încheind cealaltă povestire, afirmă: „Am povestit toate acestea pentru a-i încuraja pe părinți și pe frați, mai cu seamă pe cei tineri, care se găsesc sub stăpânirea mea, ca ei să se scoale și să se ducă cu sânguință la slujbele bisericești” (f. 107v).

Intenția este deci clară: faptele vieții sale trebuie să servească drept învățătură ucenicilor săi. Citind *Autobiografia*, ei trebuiau să-și învioneze în inima lor zelul pentru viața monahală și practica virtuților. Pentru starețul și povățuitorul acum în vârstă, faptele istorice devin un prilej de a învăța și de a îndemna pe calea căutării lui Dumnezeu. Dar mai e ceva. Bătrân, renumit, venerat, celebru, starețul nu ezită să dea la iveală imaginea unui Paisie diferit, fragil, stângaci, timid până la limita ridicolului. În candoarea mărturisirii deficiențelor, întreaga descriere pare a trebui să fie citită ca o contragreutate de smerenie în fața slavei și faimei marelui stareț. Dar tocmai prin această înjosire, el înțelege să-și povățuiască monahii, de care viața sa era intim legată. Dacă voința lui Dumnezeu ocârmuiește lucrarea și comunitatea marelui stareț, ea ocârmuie și căutarea anilor săi tineri, prin care încă de la începuturi întreaga sa viață aparține deja în conștiința lui Paisie ucenicilor săi cărora le era predestinată. De aceea, el poate să le-o facă cunoscută, simțindu-se, în ciuda tuturor deficiențelor sale, părtaș împreună cu ei la planul lui Dumnezeu cu privire la ei.

Intenția didactică dobândește astfel o semnificație particulară dacă ținem seama de convingerea care o susține. Paisie n-o exprimă direct, dar ni se pare că o putem deduce din atmosfera generală a *Autobiografiei* sale și din ceea ce cunoaștem cu privire la personalitatea sa. Pentru a o exprima mai bine să ne servim de o comparație cu o altă biografie a unui autor mult mai celebru și universal cunoscut;

e vorba de autobiografia lui Gandhi⁸¹. Și el, părintele Indiei moderne, nu relatează decât evenimente din prima parte a vieții sale. Trece sub tăcere evenimentele cu adevărat importante și decisive care l-au făcut cunoscut lumii întregi. Impresia netă care se impune în mod evident chiar și la prima lectură, este aceea că fără aceste experiențe de tinerete, aparent atât de puțin relevante, nu am putea înțelege întreaga dezvoltare care a urmat. Statura morală a lui Gandhi e deja întreagă în aceste evenimente cotidiene, trăite profund și în radicalitatea unei vieți tinzând în totalitatea ei spre experiența interioară. Intuim chiar în mod limpede că, dacă aceste mici încercări, aparent nu atât de grave nici hotărâtoare, ar fi lipsit, el n-ar fi devenit omul pe care îl cunoaștem.

Nu intenționăm, desigur, să comparăm cele două autobiografii și pe autorii lor. Vrem numai să subliniem convingerea care ni se pare a le apropia. Și pentru Paisie este valabil principiul tocmai citat: nu devii mare decât prin lucrurile mici. Ceea ce face măreția unui om sau sfințenia unui creștin e densitatea convingerii și a iubirii sale, fervorul pentru idealul pe care vrea să-l atingă. Evenimentele cotidiene reprezintă pentru Paisie humusul fertil pe care a putut germina și s-a putut dezvolta idealul său monahal, în care era convins că trebuia să se întrupeze iubirea sa pentru Hristos. Cu cât acest ideal este mai înalt, cu atât el depinde mai mult de humusul în care crește și în care își înfige rădăcinile. Pe de altă parte, viața cotidiană nu se transformă în humus decât dacă ea este înviorată interior, în mod constant, de zelul spre idealul întrevăzut în inima sa.

Emblematic și semnificativ în această perspectivă este comportamentul prietenului său Dimitri, așa cum îl descrie Paisie. Amândoi s-au așternut la drum în căutarea unei mănăstiri și părăsiseră deja lumea pentru a urma idealul lor comun. Prietenul însă are un moment de ezitare, aruncă o

⁸¹ Cf. GANDHI, *Autobiographie ou mes expériences de vérité*, Presses Universitaires de France, Paris, 1964.

privire înapoi, ca femeia lui Lot: vrea să se întoarcă să o salute pentru ultima oară pe mama sa. E vorba de a mai aștepta doar o singură zi, nimic mai mult. Paisie îl imploră: e o capcană! Prietenul nu înțelege. Ce e mai omenesc, mai natural decât un scurt și ultim la revedere dat mamei? Unde se ascunde deci acest pericol atât de grav? Și totuși previziunea lui Paisie se realizează: tocmai această mică întârziere mult prea omenească îl va face să piardă pentru totdeauna drumul vieții monahale. Pe acest drum Paisie rămâne singur: e tânăr, lipsit de experiență, timid, temător, cu o sănătate fragilă; fiecare eveniment poate să-l zdrobească ca pe o coajă de ou. Și, cu toate acestea, el nu se lasă descurajat și, mai cu seamă, nu se întoarce înapoi. Tocmai această atitudine va pune temeliile marii aventuri paisiene.

În climatul general al *Autobiografiei*, puternic caracterizată de experiența lucrurilor mărunte și de cotidian, putem sesiza de asemenea câteva trăsături caracteristice ale viitorului mare stareț. E suficient să reamintim, de exemplu, cu prețul câtor sacrificii și cu ce abnegație transcrie *Scara Sfântului Ioan Scărarul*, sau cu câtă admirație povestește istoria acelui monah care a parcurs aproape două mii de kilometri (în acea epocă!) pur și simplu pentru a copia o carte a Părinților. Cum să nu întrevădem deja ceea ce va fi pasiunea sa, zelul său pentru activitatea literară în domeniul patristic, sau mai bine zis, dragostea sa pentru Cuvântul lui Dumnezeu care, pentru el, include în chip inseparabil învățătura Părinților. Tocmai acesta va fi unul din pivoții principali în jurul căruia se vor organiza marile comunități paisiene. Sau, gândindu-ne la acea pagină uimitoare în care descrie calea cea mai simplă și cea mai sigură care duce la mântuire, și care constă în a nu judeca, nici a osândi pe aproapele, cum să nu întrevădem deja încă de aici personalitatea sa viitoare, care va ști să țină împreună sute de monahi de naționalități diferite, cu o atitudine fermă și blândă, plină de milostivire și de atenție?

Descrierea diferitelor detalii privitoare mai cu seamă la viața din mănăstiri, care ne-a fost conservată grație *Auto-*

biografiei, constituie un alt merit, deloc neglijabil, al acestei lucrări. Mărturia prețioasă a lui Paisie ne permite reconstituirea unei imagini vii a climatului religios al epocii. Putem să ne facem o idee de felul în care se întrupau în viața cotidiană, cu calitățile și defectele lor, particularitățile lumii ortodoxe, mai cu seamă ale celei slave. Stilul descriptiv el însuși depinde în parte de compozițiile literare ale liturghiei bizantine. Până și în felul în care sunt povestite ostenele și primejdiile întâlnite în cursul diferitelor călătorii, auzim răsunând invocația liturgică neîncetat repetată: „Pentru cei ce călătoresc pe mare și pe uscat, pentru cei ce pătimesc, pentru cei robiți și pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm!”

În fine, am vrea să reamintim un ultim aspect și care nu poate să n-atingă pe oricine crede sincer în Hristos. În climatul ecumenic specific epocii noastre, este relativ ușor pentru catolici să nutrească o dragoste adevărată și adâncă față de frații ortodocși, și ca, la rândul lor, ortodocșii să-i iubească sincer pe frații loc catolici. Lucrurile nu stăteau însă chiar așa în timpul lui Paisie, când se înmulțeau tristele mărturii ce atestau efectele produse de dezbinarea dintre Biserici, cum ne arată, de exemplu, relatarea privitoare la tânărul martir ortodox (f. 50v–52). Astfel, *Autobiografia* ne reamintește indirect urgența consacrării tuturor eforturilor noastre, umane și spirituale, progresului pe calea depășirii unități în care recunoaștem planul lui Dumnezeu cu privire la Biserica Sa⁸².

pr. Elia Citterio

Fratelli Contemplativi di Gesù

⁸² Printr-o decizie din 20 iunie 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât extinderea cultului local al Cuviosului Paisie de la Neamț în întreaga Biserică Ortodoxă Română, ceea ce constituie un imbold pentru cunoașterea și evaluarea exactă a locului său în istoria Bisericii Ortodoxe, cât și pentru venerarea și imitarea pildei sale.

Posteritatea românească a paisianismului și dilemele ei

Paisianismul a fost un fenomen spiritual unic, un experiment duhovnicesc remarcabil, o înnoire comunitar-contemplativă a monahismului ortodox cu o amplă reverberație culturală și morală atât în Rusia, cât și în Țările Române. În ambele aceste spații ortodoxe el a determinat un revirement eclezial și cultural cu ample dimensiuni. Dar istoriile celor două posterități paisiene în secolul XIX sunt extrem de diferite și simptomatice în evoluțiile lor.

În Rusia pravoslavnică paisianismul va cunoaște lent dar sigur o tot mai amplă curbă ascendentă, prelungindu-se organic în „stărețismul” Optinei¹ cu un profund ecou cultural în literatura și filozofia religioasă până la catastrofa revoluției bolșevice², ultimii „paisieni” dispărând în gularile sovietice ori supraviețuind încă o vreme în zonele periferice ale Imperiului destrămat, la mănăstirile ortodoxe de la Valaamo în Finlanda, ori la Muntele Athos.

¹ Cf. partea a V-a: „Ucenicii starețului Paisie în Athos, Moldova și în Rusia; dezvoltarea sistemii stărețești în monahismul ortodox al veacurilor XVIII și XIX” (p. 355–395 + „tăblița conspectivă”) a monografiei protoiereului SERGHIE CETVERIKOV, *Paisie starețul Mănăstirii Neamțul din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, ed. II, Neamț, 1940 (pe pagina de titlu), 1943 (pe copertă).

² Cf. V. KOTELNIKOV, *L'Eremo di Optina e i Grandi della cultura russa*, Casa di Matrona, Milano, 1996.

În Principatele Române însă traiectoria influenței paisianismului va înregistra inițial un rapid parcurs ascendent urmat însă de un lent dar sigur declin. Datorită mitropolilor paisieni Veniamin Costachi (1803–1843) și Grigorie Dascălul (1822–1834), în același timp oameni duhovnicești, cărturari și patrioți, paisianismul a reușit să cucerească înseși vârfurile ierarhiei bisericești prin intermediul cărora va exercita o extrem de largă și „binefăcătoare înrâurire” eclezială și culturală. La finele secolului fanariot și în zorii modernității, într-un moment în care, într-o societate tradițională în mutație cu structuri medievale și rurale, germinau primele semne ale mentalității burgheze și revoluționare, „reforma lui Paisie de la Neamț” și „biruința paisianismului” în Principate reprezintă, cum bine remarcă Nicolae Iorga, nu altceva decât însăși „învierea spiritului bisericesc autentic”³. Peste câteva decenii Nichifor Crainic va sublinia și el:

„La sfârșitul secolului XVIII, Neamțul devine supremul centru de iradiere spirituală pentru întreaga Ortodoxie. El este acum ceea ce fusese Athosul în secolele XI și XIV și Sinaiul în secolul VI. Poate că niciodată Biserica noastră strămoșească n-a adiat mai fecund de văpaia creatoare a Duhului Sfânt ca în această vreme. De la ierarhi și până la călugării umili, unul și același elan de transfigurare dumnezeiască. Eu sunt absolut sigur că dacă Mântuitorul nu ne-a pedepsit pentru prăbușirile morale și nevredniciile ce au urmat și dacă El totuși a acoperit de slavă neamul nostru ridicându-i toate umilintele istorice, această bogată îndurare i-a fost cucerită de veacul transfigurat al paisianismului. E veacul de aur al Ortodoxiei românești”⁴.

³ *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor* (Vălenii de Munte, 1909¹), ed. II revăzută și adăugită, București, vol. II, 1930, p. 175–188: cartea III, cap. VII: „Învierea spiritului bisericesc prin reforma lui Paisie de la Neamț”.

⁴ *Sfințenia, împlinirea umanului. Curs de teologie mistică, 1935–1936*, ed. ierod. Teodosie Paraschiv, Ed. Trinitas, Iași, 1993, p. 150.

În ciuda acestei incontestabile străluciri, paisianismul ca tip de organizare monahală și „școală ascetico-filologică”⁵ cu influență eclezială și impact cultural va intra în declin destul de repede în Principatele Române. Exact în epoca în care începea să înflorească în Rusia, el sucomba în România. Cauzele responsabile pentru această simptomatcă involuție din anii 1794–1864 (de la Paisie la Cuza) au fost legate atât de criza internă a comunității multinaționale paisiene, cât și de transformările sociale și politice profunde ale Țărilor Române intrate într-un accelerat proces de modernizare și de afirmare națională. Acest proces era susținut de o ideologie patriotică de tip iluminist pentru ai cărei reprezentanți paisianismul era suspectat de a fi un import străin, o colonizare spirituală slavă, iar monahismul ortodox doar o adunătură de trântori și paraziți sociali.

Criza internă a comunității paisiene de la Neamț se reflectă în tensiunile inevitabile care au însoțit alternanța egumenilor slavi și români după 1794. Acestea au avut loc pe fondul războaielor ruso-turce și a ocupației ruse a Principatelor Române din anii 1806–1812 (cu anexarea Basarabiei Imperiului țarist prin pacea de la București 1812) și 1828–1829 încheiate cu administrarea rusă a Principatelor Române între 1828–1834 care, prin generalul Pavel Kiseleff, impune în 1830 Regulamentele Organice și regimul protectoratului rusesc până la războiul Crimeii (1853–1856). Soldat cu ocupația rusească din 1853–1854, acesta din urmă s-a încheiat cu pacea de la Paris care a abolit acest protectorat și a creat premisele internaționale pentru Unirea Principatelor în 1859. Pe acest fond deci s-au succedat ca egumeni ai Neamțului mai întâi patru monahi slavi: Sofronie (1794–1800, 1802–1805), Dorotei (1800–1802), Dositei (1805–1809), Ioan (1809–1812); abia din 1812 apar primii egumeni români: Silvestru (1812–1818), Ilarie

⁵ Cf. monografia profesorului A.-E.N. TACHIAOS, *Ho Paisios Velskophski (1722–1794) kai he asketikophilologike tou schole*, Thessaloniki, 1964, ed. II, 1984.

(1818–1823) și Dometian (1823–1834), sub care mănăstirea desfășoară o intensă activitate tipografică publicând o parte din traducerile patristice românești realizate în școala paisiană.

Regulamentele Organice și legea din 1835 — primele de tip modern din Principatele Române — vor duce la un conflict tot mai intens între mănăstire, pe de o parte, guvernul și mitropolia Moldovei, pe de altă parte, conflict care are în centrul său modalitatea administrării imenselor proprietăți mobile și imobile ale mănăstirii Neamț-Secu și schiturilor dependente de ea⁶. În conformitate cu noua legislație, statul își afirma explicit dreptul de control și intervenție în administrarea averilor bisericești. Mănăstirile nu erau privite nici ca independente, nici drept proprietare nemijlocite ale acestora, ele trebuind să contribuie cu parte din venit la crearea și întreținerea de spitale și școli. Averile urmau să fie gestionate de o comisie specială de clerici și boieri prezidată de mitropolit și sub controlul guvernului.

Apărând intransigent autonomia completă a mănăstirii, egumenul bucovinean Neonil⁷ va intra repede în conflict deschis atât cu mitropolitul Veniamin Costachi, cât și cu domnul regulamentar Mihail Sturdza (1834–1849). Numit în octombrie 1834, Neonil va fi închis la Iași și destituit în noiembrie 1835, fiind înlocuit cu slavul Mardarie (1835–1838); iertat, Neonil revine în aprilie 1838 și cere de la mitropolie un „așezământ statornic”, semn că vechiul așezământ paisian nu mai funcționa. Paisianismul încetase să mai existe ca tip de organizare monahală efectivă.

Mitropolia elaborează un Așezământ nou aprobat de domn și publicat pe 30 mai 1839 în hrisovul domnesc nr. 37 „legiuitoriu de ocârmuirea sfintelor mănăstiri Neamț și Secu”. Prevederile noului regulament erau grupate în două

⁶ Cf. R. ROSSETI, „Conflictul dintre guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului”, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice* 32 (1910), p. 642–804 (*I. Până în 1859*), 865–1005 (*II. După 1859*) și extras: 164 + 141 p.

⁷ Cf. N. BĂNESCU, *Starețul Neonil, Vălenii de Munte*, 1910.

secțiuni: „ramul duhovnicesc”, care rezuma prescripțiile Așezământului paisian, și „ramul economic”. Acesta din urmă a provocat nemulțumirea egumenului și a călugărilor nemțeni, fiindcă el hotărâ crearea unei comisii economice speciale („dicasterie”) alcătuită din 6 membri aleși din sobor sub conducerea egumenului, cu reguli stricte de administrare a averilor și supusă nemijlocit mitropoliei de la Iași. Refuzând să accepte noul Așezământ, Neonil e demis din nou în decembrie 1839 fiind înlocuit tot cu slavul Mardarie, care, în mijlocul unei sordide atmosfere de intrigi pentru bani și averi, moare însă otrăvit pe 15 mai 1840. Mitropolitul Veniamin vine la Neamț și instalează el însuși egumen pe transilvăneanul Venedict (1840–1843), ultimul ucenic în viață al starețului Paisie, dar în ianuarie 1842 bătrânul mitropolit își dă el însuși demisia retrăgându-se la Slatina (unde moare în 1845) în urma unui penibil conflict cu domnia pe tema abuzurilor comise în administrarea averii mitropoliei în ultimii ani ai păstoriei sale.

Pe 4 mai 1843, domnul Mihail Sturdza publică în hrisovul nr. 145 o nouă versiune a Așezământului sau regulamentului de funcționare a mănăstirii Neamț-Secu, înăsprind pozițiile „ramului duhovnicesc” și modificând prevederile „ramului economic”. „Dicasteria” e înlocuită cu un comitet economic alcătuit din egumen și trei membri (dichiul mare, cămărașul mare, logofătul) numiți de egumen din sobor; formalitățile de arendare a moșilor prin licitație publică sunt detaliate și se fixează obligația mănăstirii de a întreține o infirmerie, un ospiciu pentru alienați mintal, o tipografie și un seminar.

Revenit în scaunul de egumen din iunie 1843 până la moartea sa în 16 octombrie 1853, energicul administrator Neonil demarează o serie de construcții, organizează în 1846 o bolniță nouă cu farmacie, deschide un spital public cu farmacie în 1852 la Târgu Neamț administrat de mănăstire, inițiază o școală monahală, lărgeste tipografia și biblioteca (parțial distrusă însă cu mare parte din manuscrisele paisiene în incendiul devastator din 25 noiembrie 1862).

Rezistă de asemenea cu succes, împreună cu vechilul mănăstirii Mihail Kogălniceanu și cu sprijinul consulului rus, încercărilor domnului de a menține arenda moșiilor mănăstirii în mâinile fiului său, Grigorie Sturdza. În 1849 dăruiește multe cărți bisericești mitropolitului Andrei Șaguna pentru înzestrarea bisericilor din Ardeal, distruse în timpul revoluției de la 1848–1849, cerând în schimb doar portretul lui Avram Iancu.

Sub urmașul său, egumenul slav Natanail (oct. 1853 – febr. 1855), abaterile de la Așezăminte, jaful și abuzurile în administrarea averilor se reiau din nou, mănăstirea încercând să se sustragă obligației de a înființa și întreține un seminar. Pe 10 ianuarie 1855, noul domn Grigorie Ghica (1849–1856) adresează o lungă aspră mustrare starețului Natanail⁸), iar în mai 1855 numește egumen pe monahul cărturar și patriot Dionisie Romano (născut în 1806 în Săliștea Sibiului, decedat în 1873 ca episcop al Buzăului după 1859). Acesta și-a propus să realizeze prevederile hrisovului domnesc din 28 mai 1855 care stabilea crearea în cadrul și cu susținerea mănăstirii Neamț a unui centru pedagogic și intelectual (cu un program stabilit de A. Panu și Gh. Asachi) alcătuit dintr-o școală normală de 4 clase, un gimnaziu de 8 clase și o facultate de teologie de 4 ani de studii, alături de un internat, o grădină botanică și o fermă pomicolă model. Pentru că a limitat drastic risipa și jaful, Dionisie Romano s-a izbit constant de ostilitatea și intrigile soborului. Susținut de mitropolitul Sofronie Miclescu (1851–1860), acesta l-a boicotat și reclamat în permanență, reușind să obțină demiterea sa în iulie 1856.

În urma Congresului de pace de la Paris, care a pus capăt războiului Crimeii, domniile din Principate sunt înlocuite acum prin caimacami (în Moldova, în locul lui Grigorie Ghica funcționează între 1856–1857 drept caimacam boierul Toderiță Balș, urmat între 1857–1858 de Nicolae Vogoride).

⁸ Cf. R. ROSSETI, „Conflictul dintre guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului”, I, p. 81–84.

Egumen al Neamțului devine între iulie 1856 – noiembrie 1860 Gherasim Miron, un spirit conservator, retrograd și rusofil. Prin jalbe către mitropolie și guvern, acesta se plânge că mănăstirea nu dispune de mijloace pentru a susține pentru stat atâtea școli, putând întreține doar o școală monahală sub controlul ei strict. El cere totodată și sprijinul consulului Rusiei (la Neamț mai viețuiau încă 200 de călugări ruși). Solicitarea sa fiind aprobată de hrisovul din 29 noiembrie 1856, mănăstirea închide, neascunzându-și bucuria, gimnaziul și internatul de la Târgu Neamț, dându-i afară pe elevi în plină iarnă.

Printr-o adresă din 10 aprilie 1858 ministerul cultelor și educației al Moldovei critică sever atitudinea mănăstirii, refuzul ei de a-și asuma „în spiritul veacului” o misiunea educativă și culturală de luminare a poporului, care „este în drept să-i ceară a se trezi din somnul în care zace”⁹. O comisie specială, alcătuită din vornicul Grigorie Cuza și Mihail Kogălniceanu, trimisă de guvern în 1858 să cerceteze neregulile scandaloase în administrarea averilor mănăstirii, e întâmpinată cu nesupunere și ostilitate de egumenul Gherasim și călugări. Raportul comisiei constată „deplina decadentă intelectuală și economică”¹⁰, iar guvernul decide demiterea egumenului și reînființarea școlilor și a așezămintelor prevăzute de legile anterioare. Decizia n-a mai putut fi aplicată în noul context politic care va duce în 1859 la alegerea domnului Cuza și la Unirea Principatelor.

În 1859, mănăstirea Neamț-Secu cu cele 21 de mănăstiri și schituri dependente, populate de un număr de 1200 de monahi și frați (din care 808 la Neamț, Secu și schiturile învecinate), dispunea de o avere fabuloasă alcătuită din 72 de moșii în Moldova și Basarabia, totalizând 300.000 de hectare de pământ, 472 de cai, 2686 de boi și vaci, 175 de bivoli și bivolițe, 10269 de oi, 132 de capre și 1784 de stupi¹¹. În

⁹ Cf. R. ROSSETI, *ibid.*, I, p. 107–109.

¹⁰ Cf. R. ROSSETI, *ibid.*, I, p. 136–141.

¹¹ Cf. R. ROSSETI, *ibid.*, I, p. 37–42.

aceste condiții este limpede că majoritatea călugărilor era de fapt angajată în gestionarea și supravegherea acestor imense proprietăți și colectarea profiturilor lor, viața duhovnicească și liturgică fiind inevitabil împinsă în plan secund și redusă la un simplu formalism lipsit de conținut. Nu mai putea fi vorba de aplicarea prevederilor spirituale stricte ale Așezământului paisian rămase un simplu petec de hârtie. Era evident că „paisianismul” dispăruse de mult ca realitate monahală efectivă. El a fost însă lichidat nu de secularizarea lui Cuza, cât de spiritul lumesc și materialist intrat în obște ca urmare a excesului inevitabil al preocupărilor economice impuse de gestionarea uriașelor proprietăți. Meschinăria și lăcomia, ignoranța și incultura crasă a majorității călugărilor pe fondul absenței oricărui program formativ au făcut ca obștea post-paisiană de la Neamț — care adăpostise cu câteva decenii în urmă o veritabilă „școală ascetico-filologică” — să devină acum un bastion al obscurantismului, reacționarismului și lipsei de patriotism, mergând până la trădare de țară:

„Dușmănie înverșunată în contra oricărui progres, o oroare de lumină și știință, bine caracterizată prin opunerea ei la înființarea școlilor, silințele pentru desființarea lor și scandaloasa bucurie arătată atunci când a ajuns la acest scop [...]. În rezumat, de sus și până jos, totul în mănăstire era corupție, abuz și jaf”¹².

Măsurile juste, chiar dacă excesive (justificate însă în excesul lor tocmai de reacționarismul călugărilor români, ruși sau greci), de secularizare a averilor mănăstirești luate în 1859, 1860, 1863 de domnul Al. I. Cuza (1859–1866), vor fi întâmpinate cu ostilitate de mitropolitul Sofronie Miclescu (1850–1861). Prin intermediul administratorului moșilor nemțene din Basarabia, ieromonahul Teofan Cristea, se va adresa în secret cu un lung memoriu țarului cerându-i

¹² R. ROSSETI, *ibid.*, I, p. 42.

sprijinul¹³. Gestul său antipatriotic va fi urmat de călugării nemțeni care se vor răzvrăti dând jos și rupând stema țării de pe clădirea mănăstirii. Mitropolitul va fi, pe drept cuvânt, aspru muștrat de domn¹⁴, va fi arestat, suspendat și trimis în noiembrie 1860 la mănăstirea Slatina. Egumenul Gherasim fusese deja demis din iulie și înlocuit de Timotei Ionescu (1860–1887). Gestul lor de revoltă va fi etichetat sever și fără menajamente:

„Fapta mitropolitului Sofronie și a călugărilor nemțeni era manifestarea lipsei celui mai desăvârșit simțământ național [...], numele ei adevărat e trădare de țară, tocmai în clipa în care întreaga țară era cuprinsă de fiorii celei mai patriotice însuflețiri. Îndată ce se văd amenințate nu averile, de veniturile cărora se bucurau, ci putința foloaselor ilicite de care aveau parte, ei uită de credința datorată statului ai cărui cetățeni sunt și se fac uneltele oarbe ale unei puteri străine [...] gata să cadă la genunchii ei, cerându-i ajutor împotriva ocârmuirii legiuite a țării și să denunțe în termenii cei mai pătimăși măsurile absolut legiuite luate de acea ocârmuire pentru a pune capăt risipirii de care se făcuseră vinovați”¹⁵.

Un grup de monahi de la Neamț vor lua cu ei manuscrisele paisiene și se vor refugia în 1861 în Basarabia, unde, pe moșia de la Chițcani, lângă Nistru, ieromonahul Teofan Cristea (1810–1883) va întemeia aici în 1864 cu sprijinul guvernului țarist mănăstirea Noul Neamț (aceasta avea să funcționeze până în 1960). „Exodul” era motivat atât de „sacrilegiul” secularizării, cât și de dorința de a menține și respecta întocmai „așezământul” paisian, de a cultiva și perpetua memoria exactă a figurii starețului Paisie și experiența comunității paisiene. Paisie va fi astfel personajul central al amplei *Istorie a sfintelor mănăstiri Neamțul și Secul* compilate între 1870–1880 la Noul Neamț în 10 volu-

¹³ Cf. R. ROSSETI, *ibid.*, II, p. 56–68.

¹⁴ Cf. R. ROSSETI, *ibid.*, II, p. 85–88.

¹⁵ R. ROSSETI, *ibid.*, II, p. 48–49.

me masive de duhovnicul Andronic Popovici (1820–1893)¹⁶, dar rămase din nefericire în manuscris. „Viața” starețului Paisie scrisă de Andronic cuprinsă în cărțile III, IV și V ale „Istoriei” sale, inserează și textul majorității scrierilor starețului Paisie¹⁷. O rememorare nostalgică similară a începuturilor paisiene ale obștii de la Cernica va face în aceeași ani Cassian Cernicanul în a sa *Istorie a sfintelor mănăstiri Cernica și Căldăroșani* publicată la București în 1870. Ca urmare a declinului vieții monahale dinainte și după secularizare, monahi români râvnitori de viață duhovnicească mai înaltă — cum au fost cuvioșii Antipa de la Valaamo (1816–1882), Irinarh Roset de pe Tabor (1771–1859), Nifon Ionescu (1807–1901) și Nectarie Crețu (1808–1898) de la Prodromul athonit¹⁸ — se vor risipi pe la Athos, în Țara Sfântă și în Rusia.

O posibilă explicație pentru absența unei influențe culturale a „paisianismului” în Principate dincolo de universul închis al mănăstirilor este și următorul fapt. Exceptând patru epistole și scurta „viață” a lui Grigorie Dascălul pu-

¹⁶ Despre Andronic, a se vedea: ARSENIJ STADNICKIJ (1862–1936), *Arhimandrit Andronik, igumen Novo-Neametskago monastirija*, Chișinău, 1894; ed. II, 1985. Pe baza „istoriei” lui Andronic s-a publicat de către arhimandritul GURIJ GROSU, *Istoriia Novo-Neametskago Sujato-Voznesenskago monastirija*, Chișinău, 1911. ANDRONIC va scrie în 1885 și o *Istorie a mănăstirii Noul Neamț* (462 f.) rămasă în manuscris. A se vedea lista celorlalte manuscrise (peste 10.000 pagini!) compilate de Andronic la VALENTINA OVCINIKOVA-PELIN, *Catalogul manuscriselor moldovenești păstrate în URSS: Colecția Mănăstirii Noul Neamț*, Ed. Știința, Chișinău, 1989.

¹⁷ Referințele exacte la V. PELIN, *op. cit.*, p. 294–305. Prelucrând la sfârșitul secolului XIX o primă variantă a „istoriei” lui Andronic, arhierul Narcis Crețulescu (1835–1913), ierarh retras la Neamț din 1886, va presăra istoria starețului Paisie și a posterității sale la Neamț, cu remarci critice piezișe, „patriotice” și minimalizante. Cf. „Istoria” lui Narcis Crețulescu, în manuscris la Biblioteca Academiei, ms. rom. nr. 5691–5699.

¹⁸ Cf. „Viețile” lor reeditate recent în volumul: *Mărturii de sfințenie românească. Monahi îmbunătățiți din secolele trecute*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002.

blicate la Neamț în 1817 într-o antologie de texte monahale și „viața” lui Platon (o prelucrare rezumativă ștearsă a „autobiografiei” și „vieții” lui Mitrofan) publicată și în traducere românească în 1836, nici un alt text paisian, precum nici *Filocalia* românească realizată în școala de traducători de la Neamț, n-a reușit să vadă lumina tiparului în românește, rămânând în manuscrise a căror circulație n-a depășit mediile monahale¹⁹. Într-un moment de răscruce al noii culturi și istorii naționale românești, „paisianismul” și *Filocalia* (surse de inspirație în Rusia secolului XIX, de la „pelerinul rus” până la filozofi ca Kireievski ori literați ca Dostoievski) erau absente din orizontul intelectual și spiritual autohton, în care vor reintra abia începând cu anii '30 ai secolului XX.

Meritul redescoperirii și reafirmării adevăratelor dimensiuni ale personalității și operei paisiene revine incontestabil generației tradiționaliste de istorici și intelectuali anti-pașoptiști și antiliberali din prima jumătate a secolului XX. În 1909, am văzut deja, Nicolae Iorga sesiza cel dintâi rolul hotărâtor al „paisianismului” (termen creat chiar de marele istoric) în „învierea” adevăratului „spirit bisericesc”. Câțiva ani mai târziu, în 1912, celebrând realizările culturale ale „paisianismului”, același Iorga lauda în Paisie „generalul copiștilor și traducătorilor, izvoditorilor și tâlcuitorilor” pe „singurul pribeag folositor care ne-a venit de peste Nistru”²⁰.

¹⁹ „Viața” românească amplă, compilată între 1852–1856 în manuscrisul nr. 154 din Biblioteca Neamțului de arhim. Augustin Braga și ierom. Gherasim, nu va reuși să fie publicată. Proiectul de traducere și editare în limba română a unei culegeri a principalelor scriori paisiene de către arhimandritul Timotei Ionescu n-a reușit nici el, deși fusese încurajat în 1872–1873 de episcopul cărturar Melchisedec al Romanului, care într-o scrisoare către acesta declara că îl stimează pe Paisie „ca pe un Sfânt Părinte al Bisericii noastre” și cerea ca scrierile sale „să fie traduse de o persoană cărturară, căci o carte rău tradusă nu-și atinge scopul”.

²⁰ *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, Vălenii de Munte, 1912; ed. II, *Mănăstirea Neamțu*, 1925, p. 44, 39.

În 1927, în monografia sa consacrată „paisianismului” în Țara Românească, iconomul D. Furtună aprecia și el corect că:

„Paisianismul este ultimul și cel mai mare curent de înălțare a mănăstirilor la noi. Nimeni nu va găsi în Bucovina, ca și în Moldova și în Țara Românească toată, ca și în Oltenia, o mai fericită epocă de ridicare a prestigiului monahismului nostru”²¹.

În 1933, starețul de atunci al Neamțului (viitor patriarh al României), Nicodim Munteanu, sesizând importanța și actualitatea „paisianismului” pentru renașterea Ortodoxiei, traduce după manuscris și publică în versiune românească integrală, monografia (descriptivistă, dar însoțită de ample extrase din scrierile inedite până azi ale starețului) protoiereului Serghie Cetverikov, în originalul rus aceasta fiind publicată integral abia în 1976. Părintele Cetverikov contrapunea în finalul cărții sale figura ascetică și duhovnicească a creștinismului realizat de starețul Paisie, haosului creat de ateismul și materialismul revoluției bolșevice:

„Cartea aceasta a fost scrisă în zilele excepționale, când nu numai în Rusia, ci și pretutindeni se ducea război crunt contra înseși temelilor creștinismului. Se agita tendința să se așeze viața omenirii pe alte temeiuri noi, care se numesc socialiste și comuniste, dar care ar fi mai drept să se numească ateiste și materialiste. Creștinismul în curgere de două mii de ani a arătat omenirii că nici omenirea însăși și nici omul rupt de la principiul veșnic al vieții, de la Dumnezeu, nu poate găsi adevăratul sens și justificare a vieții. Acestea se pot găsi numai în cunoștința de Dumnezeu, în unirea cu El, în dragostea către Dânsul și în concordarea vieții omului cu voia lui Dumnezeu. Fără aceasta viața omenească se preface într-un haos desăvârșit de lupte vrăjmașe și de distrugere reciprocă.

²¹ *Ucenicii starețului Paisie la mănăstirile Cernica și Căldărușani, București, 1927, p. 111.*

Creștinismul a descoperit omenirii taina mântuirii lumii și a omului prin Fiul lui Dumnezeu, Cel ce S-a întrupat și S-a răstignit, prin Dumnezeu-omul Iisus Hristos, prin sfânta Lui Biserică și prin Sfintele Lui Taine și mai ales prin Taina Împărtășirii și prin învățătura Lui. În numele acestei credințe mântuitoare, creștinismul cheamă pe oameni la unirea frățească și la zidirea pașnică a vieții comune, la dezvoltarea neîntreruptă a tuturor părților vieții omenești: intelectuale și morale, estetice și materiale. Creștinismul nu neglijează viața pământească, deși vede în ea numai un timp de pregătire către viața veșnică. El făgăduiește oamenilor nemurire. Prin vederile sale și prin norma religioasă practică, dată de el vieții, creștinismul în curgere de două mii de ani a educat omenirea, a săvârșit o ridicare uriașă a puterilor ei duhovnicești, a creat valori mari în operele de pictură, de muzică, de arhitectură, de literatură și de știință, care au înnobilit moravurile și raporturile oamenilor. El a deschis înaintea oamenilor o lume de viață nouă, profundă și nemărginită.

Și tocmai această doctrină creștină despre lume și icoana duhovnicească dată de ea sufletului omenesc nu sunt pe placul oamenilor noi. Ei nu voiesc să știe că este Dumnezeu deasupra lor.

Idolul lor este omul, pe care ei îl consideră ființa supremă a naturii și în același timp ei nu cred în nemurirea lui: pentru ei omul e numai cel mai superior dintre animale și existența lui se mărginește numai pe pământ. Contrazicându-se pe ei înșiși, nu observă nimicnicia existenței omenești și zidesc pe nisip. Și în timp ce creștinismul cheamă pe oameni la unirea obștească, ei adâncesc dezbinarea, seamănă dușmănia și cheamă la distrugerea reciprocă în numele intereselor de clasă. Și iată pe arena lumii se desfășoară o mare luptă: ateismul se luptă cu creștinismul. Din Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul știm de care parte va fi biruința. Dar câte suflete se rup în acest timp de la Dumnezeu, de deplinătatea vieții pline de înțeles și fericite! Starețul Paisie Velickovski cu toată

viața sa și cu toată figura sa duhovnicească este un exponent luminos și atrăgător la duhul creștinesc, contrar duhului ateist. Din frageda sa copilărie sufletul lui era deja strâns unit cu Dumnezeu prin credință și iubire. El e nesfârșit de departe de trufia mândră cu persoana sa omenească. El nu avea altă dorință decât de a fi împlinitorul voinței lui Dumnezeu. În această tendință către acordarea voinței sale cu voia lui Dumnezeu și în sporirea duhovnicească neconținută către chipul și asemănarea lui Dumnezeu se cuprinde sensul și bucuria vieții sale. Dar nu numai în sine însuși a zidit și a purtat el acest sens și bucurie. El le-a răspândit și împrejurul său, mai întâi în acea frățime creștină nenumărată, care se adunase și se înfrățise împrejurul său. Dacă vreți, aceasta era o comună, dar o comună formată nu prin silnicie și nu prin sânge, ci voința liberă, prin dragostea frățească.

Dând la lumină cartea noastră, noi voim ca în pilda vie a starețului Paisie Velicikovski nu numai monahii, ci și toți creștinii să găsească confirmarea cea mai măreață, că acea cale a vieții, pe care o indică creștinismul, este cea mai înțeleaptă și mai normală, și în același timp și posibilă de realizat în practică, cu condiția negreșit a unei complete supunerii voinței lui Dumnezeu și luării asupra-ne a jugului celui ușor al lui Hristos (*Matei 11, 39*)²².

Iar în 1935, Gheorghe Racoveanu, discipol și colaborator de la *Cuvântul* al lui Nae Ionescu, (cunoscut ca fiind adeptul unei Ortodoxii monahale stricte și conservatoare) reedita, stilizând modern, textul „Vieții” lui Platon de la Neamț (1836) însoțindu-l de un pătrunzător „Cuvânt de lămurire” încheiat astfel:

„Paisie a fost ca un pom minunat purtător de roade ale duhului, răsărit în pământ rusesc, răsădit pe plaiurile Țării Românești, înflorit în grădina Maicii Domnului — în Sfântul Munte al Athosului —, îngrijit de Dumnezeu vreme

²² SERGHIE CETVERIKOV, *Paisie starețul...*, 1940, p. 349-351.

de 31 de ani pe pământul Moldovei, scuturându-și roadele lui pe întreg pământul românesc și mai departe, și lăsând în urmă-i mulțime de ucenici — nebuni pentru Hristos, cari aveau să răscolească sufletele credincioșilor români și ruși cu pașnica sabie a Duhului.

Pământul acestei țări, înflorat din negura vremurilor românești de mulțime de schituri, a cunoscut până la moartea mitropolitului Grigorie Dascălul [1834] o puternică viață duhovnicească. Schivnici, «oameni fără trup», au viețuit pe acest pământ cinstindu-l în vremea a cărei amintire a întunecat-o năvala unui duh străin, potopirea unui duh vrăjmaș. Sub colbul nesocotirii celor sfinte și sub semnul strâmbei înțelegeri zac uitate vremile mândriei noastre. Pentru folosul născut din aducerea-aminte de aceste vremi de slavă, am socotit să dau acum, în vreme de haos și de sete după îndreptare, viața lui Paisie, uriaș al duhului, neîntrecut întocmitor de vieți-de-obște și mare teolog al Bisericii Răsăritului.”

În fine, în cursul său de mistică din 1935–1936, Nichifor Crainic dedică starețului Paisie un remarcabil capitol — pagini excelente, dovedind o surprinzătoare înțelegere pentru „esența” contemplativă a „paisianismului”: „rugăciunea lui Iisus”²³.

Începând cu 1940, timp de peste o jumătate de veac, judecățile asupra lui Paisie și a „paisianismului” vor fi tot mai mult grevate de contestări sau revendicări naționaliste, de diverse tendințe, în funcție de schimbările de sens ale ideologiilor dominante ale acelor vremuri de restriște pentru Biserică și națiune. Într-una din ultimele sale conferințe, pledând în favoarea unei „concepții românești a Ortodoxiei”, N. Iorga laudă pe mitropoliții Veniamin și Grigore în „triumful desăvârșit al vechii legi românești” asupra „Ortodoxiei muscălești” paisiene. Veniamin Costachi „s-a dus la vatra rusească din Neamț și a ieșit de acolo tot român” „pe timpul când se producea un nou atac străin față de noi, mai

²³ Cf. *supra*, nota 4, p. 145–155.

ales în Moldova, de acolo întinzându-se în Muntenia, până la schiturile din jud. Râmnicul Sărat, cu Paisie Velickovski venit din Ucraina și atâți alții... cu tot misticismul acesta rusesc, ce n-are nimic comun cu noi, cu spiritul nostru limpede”²⁴, latin.

După 1944 și până în 1955, în consens cu politica rusofilă „internaționalistă” impusă de ocupația sovietică, se va insista pe momentul Paisie ca un exemplu strălucit al „relațiilor tradiționale între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă”²⁵. În 1955, odată cu evoluția spre naționalism a comunismului autohton în dejism și ceaușism, grila de interpretare a „paisianismului” se va deplasa și ea spre „românism” și „socialism”. „Universalismului” internaționalist și „spiritualismului” contemplativist și „individualist”, „unilateral” și excesiv al spiritualității „paisiene” — axate, chipurile, exclusiv pe rugăciunea lui Iisus! — li se contrapun acum, într-un schematism rudimentar și fără acoperire în documente, „naționalismul” patriotic, „activismul” practic și „comunitarismul” spiritualității „integrale” a așa-numitului „cernicanism” — centrat pe „ascultare” și „slujire”²⁶.

²⁴ *Concepția românească a Ortodoxiei*, București, 1940, p. 28–29.

²⁵ PR. GH. MOISESCU, ȘT. LUPȘA, A. FILIPAȘCU, *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru Institutele teologice, București, vol. II, 1958, p. 297–305 și GH. BEZVICONI, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse din cele mai vechi timpuri și până în veacul XIX*, București, 1962, p. 176–177.

²⁶ Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Cuvânt solemn la canonizarea Sfântului Calinic de la Cernica”, *Biserica Ortodoxă Română* 73 (1955), p. 1162–1164, 1171. Același schematism simplificator fără nici o legătură cu textele, la dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981, p. 120–121, și *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 290–303, 400–406. Aici „paisianismul” apare cu o experiență pasageră, „necaracteristică”, ce ar fi dispărut nu ca urmare a unui concurs de factori nefavorabili, ci respins ca o grefă străină (slavă) de un mitic suflet românesc care i-ar fi refuzat excesele întorcându-se la „tradiție”, la „realismul” ascultării, smereniei și slujirii, ca și cum aceste virtuți ar fi fost descalificate de Paisie.

În linia aceleiași interpretări artificiale și schematice purtând amprenta „vremii”, contribuția lui Paisie va fi văzută „nu atât ca una de înnoire sau adâncire a vieții duhovnicești, ci mai mult ca una de ordin cultural, de multiplicare și de revizuire a scrierilor duhovnicești”²⁷.

În același context semnalăm și o tentativă singulară și imprudentă — fiindcă ignoră sau refuză evidențe documentare incontestabile și le distorsionează pe altele — de a demonstra (plecându-se de la alegațiile muzicologului T. Burada, 1839–1923) pretinsa origine „românească” a lui „Paisie cel Mare”, a cărui familie ar fi provenit din refugiați moldoveni la Poltava odată cu retragerea lui D. Cantemir în Rusia, în 1711²⁸! Propensiunea naționalist-anexionistă se conjugă în același timp cu tendința „demistificatoare” (gen Narcis Crețulescu) de a diminua „mitul” și „cultul” creat în jurul lui Paisie și de care ar fi responsabili doar slavii, nu românii care l-ar fi considerat doar „un om cu viață deosebită”²⁹.

Cea mai amplă și serioasă tentativă de valorificare pe linie istorică, culturală și documentară a „paisianismului” în România ultimilor ani aparține eforturilor din anii 1983–1985 ale grupului (autointitulat) al „paisienilor” de la mănăstirea Bistrița, animat de arhimandritul Ciprian Zaharia și

²⁷ Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Isihasmul în tradiția ortodoxă românească”, în *Filocalia* VIII, București, 1979, p. 582.

²⁸ Diac. PETRE I. DAVID, „Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski), un desăvârșit monah român! Noi cercetări și ipoteze”, *Biserica Ortodoxă Română* 93 (1975), p. 162–193 și recent: *Din istoria Sfinților poporului român: Sfinți și Martiri-Eroi, o prețioasă mărturie a eternității neamului românesc*, București, 1992, p. 72–73.

²⁹ DAVID, 1975, p. 191. A se vedea, din contră, textul românesc al slujbei slavone a Cuviosului Paisie redactate la câteva luni după moartea stareșului de ieroschimonahul Ioan Diakovski (ucenic apropiat a lui Paisie la Neamț, fost predicator la catedrala Sfintei Sofii din Kiev, decedat în februarie 1795), text editat după o copie manuscrisă din 1858 (provenită, ce-i drept, de la Noul Neamț!) de către pr. PAUL MIHAIL în *Biserica Ortodoxă Română* 111 (1992), nr. 1–3, p. 131–157.

dr. Dan Zamfirescu. Aceste eforturi s-au soldat cu redactarea volumului rămas în manuscris (dar difuzat în 20 de copii dactilo) și intitulat: *Contribuția românească la personalitatea, opera și amintirea starețului Paisie Velicovski*, Mănăstirea Bistrița, 1985³⁰, și cu monumentală reimpresare anastatică în 1991 sub îngrijirea dr. D. Zamfirescu a *Dobrotoliubiei* paisiene publicate la Moscova în 1793. Principalele rezultate definitiv câștigate și demonstrate de autori în urma unor ample investigații privesc: 1) afirmarea clară a originii ucrainene a starețului Paisie; 2) sublinierea impulsului decisiv dat de egumenul transilvănean Silvestru și de paisienii români alcătuirii biografiilor marelui stareț; 3) demonstrarea pe o amplă bază documentară, existentă în fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei Române, a existenței unei școli românești de traduceri de texte patristice și filocalice anterioare lui Paisie, precum și a faptului că prin eforturile acestei școli monahii români au realizat și au dispus în manuscris de prima traducere a *Filocaliei* într-o limbă modernă vie; 4) argumentarea clară a netemeinicieii și artificialității pretensei opoziții între „paisianism” și „cernicanism”; și, nu în ultimul rând, 5) inițierea primei traduceri, pe baza microfilmului unicului manuscris păstrat, a „autobiografiei” lui Paisie, versiune realizată de dr. Elena Lința, slavistă de la Universitatea din București.

Din motive contextuale, întreg acest demers științific riguros și obiectiv, întreprins în ultimul deceniu al ceaușis-

³⁰ Volumul neputând fi publicat în anii '80, esențialul rezultatelor a fost difuzat în Occident, prin intermediul pr. Elia Citterio, sub forma a două articole despre „Paisianism și slujirea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române” (*Irénikon*, 1985) și „Biserica Ortodoxă Română și traduceri patristice și filocalice în limbile moderne” (*Benedictina*, 1988). Versiunea lor originală românească a fost recent publicată, împreună cu un studiu despre „Paisianism și spiritualitatea cernicană”, în volumul îngrijit de dr. D. ZAMFIRESCU, *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*. Volum alcătuit în întâmpinarea primului Congres ecumenic internațional „Paisie Velicovski și mișcarea/moștenirea sa spirituală” (Bose, 20–23 septembrie 1995), Ed. Roza Vânturilor, București, 1996.

mului delirant, este însă instrumentalizat în serviciul unei interpretări „patriotice” de orientare „protocronistă” (teorie viu disputată în anii '70–'80 în revistele literare românești, confiscată și încurajată de orientarea general național-comunistă a ceaușismului târziu). În acest sens, „paisianismul” trebuia receptat și interpretat ca „un moment românesc în istoria spiritualității europene”. (Personal cred că adjectivele trebuie redistribuite și astfel mai exactă ar fi formularea antistrofică „paisianismul, un moment european³¹ în istoria spiritualității românești”, dacă totuși caracterul tradițional și internațional al isihasmului în genere nu s-ar opune la rigoare din principiu oricăror confiscări istoriste [în timp] sau cultural naționale [în spațiu].) Interpretarea „paisienilor de la Bistrița” se menține strict în limitele unui istorism și culturalism patriotic de tipul „valorificării moștenirii culturale a trecutului”, iar retorica hiperbolică și analogiile riscante nu reușesc decât să submineze credibilitatea multor aserțiuni cu acoperire reală, trădând adeseori o inadecvare eclatantă cu miza spirituală a fenomenului abordat³². Indispensabilă, simpla stabilire a cronologiilor

³¹ Învierea filocalică a spiritualității ortodoxe de către Paisie Velickovski coincide cu întreaga o serie de „revivals” religioase contemporane lui în întreaga Europă, cu același accent tipic modern pe pietatea individuală și sentiment, pe valorizarea religioasă a individului și a afectivității prin studiu și practici meditative (a se vedea tabelele cronologice de la sfârșitul acestui volum). Cu toate că invocă mereu drept reper imuabil tradiția patristică, prin toate aceste accente caracteristice atât Paisie, cât și Nicodim sunt fii ai epocii lor, mai moderni decât s-ar părea la prima vedere.

³² Astfel, Paisie e pus în ecuație culturală cu „Gogol”, e comparat cu „Napoleon”, e un „animator” duhovnicesc, călugării paisieni practică un „alpinism spiritual”, iar mănăstirile lor sunt „uzine de spiritualitate ce produc curentul electric al duhovniei ortodoxe”. Dacă însă compararea „paisienilor” cu „iezuiții” rămâne o analogie istorică forțată, asocierea (în 1991!) „stărețismului”, ca „dictatură asupra sufletelor”, cu controlul ideologic al disciplinei de partid practicate de bolșevici, Lenin inspirându-se din... Paisie (I), iar Paisie apărând ca precursor a lui... Lenin (I), sfidează orice logică istorică și spirituală.

și priorităților nu are neapărat și o relevanță hermeneutică nemijlocită. O interpretare autentică a „paisianismului” trebuie să-și asume exact și inevitabil cadrul *istoric* și orizontul *spiritual* immanent realității ce se vrea a fi înțeleasă. Or, în cazul lui Paisie, este limpede că starețul n-a dorit să intre atât „în panteonul cultural al umanității”, cât în Împărăția lui Dumnezeu, că el nu era interesat atât de filiația sa națională cât de misterul înfierii sale și a comunității sale în Dumnezeu, iar pentru el *Filocalia* nu era „o carte fundamentală a culturii europene” ori naționale ci, mai simplu, breviarul practic care arată „fiecărui om cum se poate curății, lumina și desăvârși”. (Ceea ce nu înseamnă defel că experiența sa ascetico-duhovnicească nu sesiza dinamica spirituală de profunzime a epocii. Dimpotrivă.)

În fața acestor interpretări reduționiste (istoriste, culturaliste etc.) nu putem să nu reamintim o observație capitală a lui Nichifor Crainic. Formulată în 1935, ea își conservă intactă valoarea de avertisment hermeneutic:

„E profund regretabil că istoricii noștri, care s-au ocupat de această epocă, fie ei laici, fie teologi, n-au observat mai îndeaproape esența însăși a paisianismului. Această esență este eminentemente mistică. Ea constă din ridicarea spiritului monahal de la nivelul obișnuit al psalmodiei la înălțimea sublimă a contemplației. Duhul nou paisian se poate rezuma în două cuvinte: *studiu* și *contemplație*. Nu în înțelesul de simplă satisfacție a curiozității teologice, fie ea oricât de legitimă, ci de adâncă pregătire a intelec-

Pentru edificare reproducem întregul pasaj: „În mod paradoxal, această formă de dictatură asupra sufletelor și omniprezență în viața de dincolo de hotarele mănăstirii mai trimite și la «partidul de tip nou» al lui Lenin, atât de mult diferit de ceea ce erau partidele politice europene la data întemeierii sale. Să nu fi rămas Lenin străin de modelul ce i se oferea în imediata apropiere, și pentru care a fost nevoie doar de schimbarea crezului și înlocuirea stareților prin revoluționari de profesie?” (D. ZAMFIRESCU, *O carte fundamentală a culturii europene*, Ed. Roza Vânturilor, 1991, p. 4).

tului pentru contemplație. Dacă ignorăm acest sâmbure de lumină al paisianismului, mișcarea nu rămâne decât cu o valoare cultural-teologică, cum a fost socotită până acum printr-un mod de a o înțelege cu totul periferic”³³.

Nu ca sistem de organizare monastic, ci ca „predanie” duhovnicească vie a paternității spirituale și a rugăciunii lui Iisus, „paisianismul” se întoarce în România în anii 1944–1946 prin enigmatică figură a părintelui Ioan Kulighin („cel străin”). Refugiat de la Valaamo, unul din ultimii purtători ai duhului Optinei, acesta aprinde la Antim flacăra „Rugului Aprins”³⁴ și a „ecloziunii filocalice” românești din anii '50, ai cărei protagoniști vor fi martirizați între 1958–1965 în temnițele comuniste ale României de-jiste. Unuia dintre martorii privilegiați de Providență ai acestui „timp” unic al spiritualității ortodoxe românești contemporane, arhimandritului André Scrima, îi datorăm și cele mai lucide evaluări ale „paisianismului” emise vreodată. Paisie „întrupează tipul părintelui duhovnicesc pentru timpul său”, pentru că „în centrul isihasmului paisian” nu stă altceva decât „paternitatea duhovnicească”, „înfierea în Duhul” — în ultimă instanță nimic altceva decât „actualizarea conștiinței a teologiei Botezului”: „Tradiția isihastă a perpetuat fidel de-a lungul epocilor simțul viu al misterului relației” intratrinitare dintre „Tatăl și Fiul” care contrastează, luminează și rezolvă „relația stăpân–sclav, concept-cheie pentru reflecția hegeliană” ca și pentru practica revoluționară a modernității.

³³ Cf. *supra*, nota 4, p. 146.

³⁴ Cf. „scrisoarea” părintelui Ioan și mărturia esențială a unui participant direct în cartea lui ANDRÉ SCRIMA, *Țimpul Rugului Aprins*, Ed. Humanitas, București, 1996. Cf. și mărturia altui participant: arhimandritul ROMAN BRAGA (după ani lungi de temniță, acum egumen al unei mănăstiri ortodoxe în Michigan, SUA) în articolul „Rugul Aprins”, *Lumină lină*, nr. 2 (mai 1991), p. 117–128, reluat în volumul *Pe drumul credinței*, HDM Press, 1995, p. 171–183 și în cartea de interviuri cu Dinu Cruga, *Trepte duhovnicești*, Ed. Arhiepiscopiei Alba Iuliei, 1998.

„În secolul XIX, această noțiune centrală a întregii tradiții duhovnicești” — paternitatea spirituală — „devine miza unei crize a istoriei universale: prietenul stareților Optinei, Dostoievski, o proclamă cu putere: tipul omului revoltat, Smerdeakov, robul paricid e prezentat în contrast cu învățătura despre înfierea duhovnicească a lui Isaac Sirul. Există aici ca un război nevăzut (altă temă isihastă) asumat în punctul de plecare de starețul Paisie și de ucenicii săi, capătul său situându-se dincolo de percepția noastră actuală”³⁵.

Actualitatea „paisianismului” se explică astfel, dincolo de orice culturalism și istorism reducăționist, prin rațiuni teologice și spirituale ținând de o economie de profunzime a deplasărilor istorice ale mentalității moderne și contemporane. De aceea, „în ceasul sever al istoriei”, monahismul românesc are „de recuperat în ansamblul său rânduiala, limpezimea și vigoarea creatoare a epocii paisiene”.

Dispărut ca „așezământ de obște”, „paisianismul” va supraviețui în România ca „predanie” duhovnicească, în stareții de la Sihăstria³⁶ de tipul părinților Paisie Olaru, Cleopa Ilie, ori Ioanichie Bălan (acesta din urmă recuperând și dimensiunea culturală și activismul misionar). Lichidat în Rusia, el va renaște paradoxal în California, în jurul personalității harismatice a părintelui Seraphim Rose (1934–1982)³⁷, care l-a popularizat pe Cuviosul Paisie drept „omul din

³⁵ Arhim. A. SCRIMA, „Réflexions sur les rythmes et les fonctions de la tradition athonite”, în *Le millénaire du Mont Athos. 963–1963. Études et Mélanges*, Venezia-Chevetogne, II, 1963, p. 301–324, aici p. 321–323.

³⁶ Cf. arhim. IOANICHIE BĂLAN, *Convorbiri duhovnicești I–II* (1984, 1988) sau seria: *Mari duhovnici de la Mănăstirea Sihăstria*.

³⁷ Cf. *Blessed Paisius Velichkovsky, the man behind the Philokalia. His Life by Schemamonk Metrophanes [= Platon]*, translated by Seraphim Rose, St. Paisius Abbey Press, Forestville CA, 1994; și MONK DAMASCENE CHRISTIANSEN, *Not of this World. The Life and the Teaching of Fr. Seraphim Rose, Pathfinder to the Heart of Ancient Christianity*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina CA, 1956 p.

spatele Filocaliei”, și a mănăstirilor Sfântul Herman din Alaska (Platina) și Sfântul Paisie Velicikovski (Forestville)³⁸. O inedită dar elocventă analogie occidentală contemporană a „paisianismului” o oferă actualmente în Italia comunitatea monastică de la Bose din jurul părintelui Enzo Bianchi sau cea a Fraților Contemplativi ai lui Iisus de la Capriata d’Orba, animată de „paisianul” pr. Elia Citterio. Dacă ultimii — stimulați de contactul și eforturile grupului „paisian” de la Bistrița — au publicat în 1988 prima versiune într-o limbă modernă a *Autobiografiei* lui Paisie, Comunitatea de la Bose a găzduit, între 20 și 23 septembrie 1995, primul colocviu internațional dedicat „Sfântului Paisie Velicikovski și mișcării sale spirituale”. Organizat din inițiativa Institutului de slavistică al Universității din Bergamo sub patronajul Patriarhiei Moscovei, el a reunit mai cu seamă slaviști și literați ocupându-se de aceea cu precădere de dimensiunea culturală a „paisianismului” și de reverberațiile lui în cultura rusă. În absența istoricilor români cunoscători ai fenomenului paisian, dimensiunea românească a paisianismului și-a găsit un combativ apărător în persoana părintelui Elia Citterio, cercetătoarea Valentina Pelin (Chișinău) aducând revelațiile documentare privitoare la regăsirea manuscriselor paisiene, considerate pierdute, de la Noul Neamț³⁹.

³⁸ St. Paisius Abbey Press a publicat traducerea americană a *Patricului românesc* (1980) al părintelui IOANICHIE BĂLAN, după ce anterior publicase în traducere lucrarea de sinteză (1987) a mitropolitului SERAFIM JOANTĂ, *Romania. Its Hesychast Tradition and Culture*.

³⁹ Cf. *Paisij, lo starec. Atti del III Convegno ecumenico internazionale di spiritualità russa „Paisij Veličkouskij e il suo movimento spirituale”, Bose, 20–23 settembre 1995*, a cura di Adalberto Mainardi, monaco di Bose, Edizioni Qiqajon, Comunità di Bose, 1997, 324 p., cu următoarele comunicări: N. Kauchtschischwilli, „Tradiție religioasă și solicitări iluministe în cultura rusă a secolului XVIII” (p. 27); A.-E. Tachiaos, „Studiul și traducerea scrierilor patristice în concepția lui Paisie Velicikovski” (p. 45); E. Citterio, „Doctrina spirituală a starețului Paisie: radiografia unei comunități” (p. 55); V. Kotelnikov, „Paisie Velicikovski și mișcarea creatoare în tradiția ascetică rusă” (p. 83); G. Prohorov, „Formarea conștiinței naționale

Însă cu doar câteva excepții notabile, și aici aspectul duhovnicesc și teologic al „paisianismului” a fost menționat doar tangențial.

Gândul ediției de față și ideea de a studia posteritatea românească a „paisianismului” s-a născut la Bose (unde am fost invitat în ultima clipă) dintr-un explicabil sentiment de fascinație și frustrare față de destinul vitreg textelor paisiene și de inadecvarea interpretărilor moderne. Paradoxal, la două secole de la mutarea la Domnul a starețului Paisie, nu există încă o ediție critică integrală slavonă-românească a corpusului paisian, toate discuțiile în jurul lui Paisie și a „paisianismului” purtându-se încă pe o bază documentară insuficientă. În așteptarea acestei ediții critice, aflată încă în stadiul unui deziderat pios, obiectivul realizabil era acela

ruse între Evul Mediu și modernitate. Paisie Velicickovski și traducerea corpusului dionisian” (p. 91); J. Kobiščanov, „Rădăcinile familiei lui Paisie Velicickovski” (p. 97); A. Okara, „Paisie Velicickovski și G. Skovoroda” (p. 115); V. Pelin, „Manuscrisele starețului Paisie Velicickovski din Biblioteca mănăstirii Neamț” (p. 129); M. Syščikova, „Manuscrise paisiene în Biblioteca Academiei de Științe a Rusiei” (p. 137); G. Zjablicev, „O operă isihastă a starețului Paisie” (p. 149); A. Rigo, „Nicodim Aghioritul și ediția operelor lui Grigorie Palama” (p. 165); N. Lisovoj, „Două epoci, două Filocalii: Paisie Velicickovski și Teofan Zăvorâtul” (p. 183); E. Vereščaghin, „Principiile traducerii la Paisie Velicickovski și școala lui. Exemplul traducerii Scării” (p. 217); D. Kenanov, „Schimonahul Spiridon, ucenic bulgar al lui Paisie Velicickovski” (p. 231); I.I. Ică jr, „Posteritatea românească a starețului Paisie Velicickovski” (p. 245); appendice: traducerea italiană a celor două scrisori ale lui Paisie Velicickovski către Teodosie (p. 267–304).

Pe 15 noiembrie 1994 a avut loc la mănăstirea Neamț un simpozion „Paisie de la Neamț” cu ocazia bicentenarului săvârșirii sale, ale cărui acte au fost editate în volumul: *Românii în reînnoirea isihastă*, Ed. Trinitas, Iași, 1997, 207 p.: Î.P.S. Daniel, „Cuvânt înainte” (p. 3) și „Vocație și destin filocalic la români” (p. 5); acad. V. Cândea, „Locul spiritualității românești în reînnoirea isihastă” (p. 17); N.A. Ursu, „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie” (p. 39); V. Pelin, „Contribuția cărturarilor români la traduceri școlii paisiene” (p. 83); E. Citterio, „Învățătura spirituală a starețului Paisie. Radiografia unei comunități” (p. 121); P. Mihaile, „Obștea mănăstirilor Neamț și Secu în anul 1837” (p. 148–197).

de a restitui într-o versiune românească modernă, redactată în formă științifică, urmărind însă și edificarea interioară, principalele documente biografice ce ne permit reconstituirea imaginii exacte a starețului Paisie, a operei și mesajului său spiritual⁴⁰.

Prin amabilitatea deosebită a părintelui Elia Citterio (cărui îi exprim și pe această cale întreaga recunoștință pentru asistență și încurajare) am obținut alături de alte materiale și o fotocopie a dactilogramei primei traduceri moderne a *Autobiografiei* lui Paisie realizată în limba română la mijlocul anilor '80 de către regretata slavistă de la Universitatea din București, dr. Elena Lința, rămasă însă până acum inedită. Am confruntat atent rând de rând această versiune, cu reale calități literare și o remarcabilă fluentă, cu textul slavon original editat în 1986 de profesorul A.-E. Tachiaos. În mai multe rânduri, beneficiind și de sugestiile versiunilor italiană (E. Citterio) și americană (J. Featherstone), am limpezit unele pasaje obscure, mai cu seamă în ce privește redarea exactă a terminologiei ascetice și bisericești, nefamiliare totuși filologului (a se reține procedura de revizie a textului slavon al *Filocaliei* de către mitropolitul Gavriil Petrov). Pe alocuri intervențiile au fost mai apăsate, dar credem că la o revizuire atentă ele ar fi fost operate de însăși autoarea traducerii. Restituindu-i versiunea într-o formă „diortosită”, am făcut-o cu convingerea

⁴⁰ Cercetătoarea Valentina Pelin (Chișinău), cea mai bună cunosătoare a tradiției manuscrise a operelor paisiene și cea care a reușit să identifice în fondul de manuscrise ale mănăstirii Noul Neamț reperat la Arhivele Statului din Chișinău originalele slavone (considerate pierdute) ale scrisorilor starețului Paisie, a oferit o excelentă ediție românească a scrisorilor paisiene (18 + 16 piese autentice) în două volume remarcabile pre- și postfațate de acad. Virgil Cândea: SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, vol. I–II, Ed. „Tipografiei Centrale”, Chișinău, 1998–1999, 216 + 278 p. Pentru prima dată cititorul român are, după două secole, accesul la toate scrierile starețului Paisie în integralitatea lor și șansa de a-și forma o opinie exactă despre acestea.

unui act de pietate și reverență față de remarcabila slavistă și cu o admirație crescândă pentru calitatea deosebită a rezultatului confruntării sale cu un text adeseori dificil.

Traducerea „vieții” lui Mitrofan am făcut-o pe baza originalului slavon editat și el în 1986 de profesorul Tachiaos, sugestii utile venindu-ne și din partea versiunii americane a lui Featherstone (1989). Pentru a oferi o imagine integrală a „vieții” starețului Paisie, am apelat la o soluție „sinoptică”, inserând în italice la locurile potrivite acele pasaje din „viețile” lui Isaac, Grigorie și Platon care întregesc relatarea lui Mitrofan. Notele nesemnate la textul *Autobiografiei* aparțin traducătorului italian (pr. Elia Citterio), cele preluate de la traducătorul american sunt semnate ca atare, iar cele ale mele sunt marcate ca „note ale editorului”.

În intervalul scurs de la prima ediție (1996) reluarea întregii documentații accesibile și progresul realizat în publicarea biografiilor și scrierilor paisiene ne-au permis să lărgim considerabil cadrul acestei ediții cuprinzând în ea, pe lângă „dosarul” central alcătuit din „Autobiografia” starețului Paisie și „Viața” sa scrisă de Mitrofan Schimonahul (I), alte cinci „dosare” incluzând: „Viețile” românești mai mici ale starețului Paisie scrise de Vitalie monahul și Grigorie Dascălul (II); o „cronică” a sfârșitului pământesc și îngropării starețului Paisie cuprinzând trei „cuvinte” ocazionale ale lui Isaac Dascălul, precum și versurile din „tânguirea” la mormântul starețului scrisă de ieroschimonahul Ioan Diakovski (III); „slujba” Cuviosului Paisie alcătuită îndată după adormirea starețului de același ieroschimonah Ioan Diakovski (IV); textele „așezămintelor” comunității paisiene de la Dragomirna (1763) și Secu (1778), alături de „așezământul” vechi al Dragomirnei redactat de mitropolitul Atanasie Crimca în soborul din 1626 și „așezământul” pentru mănăstirile Neamț și Secu din 1843, o încercare de a adapta așezământul paisian la regimul juridic al unui stat de tip modern (V); și, în fine, trei texte din 1858, observații pe marginea unei „jalbe”, o adresă oficială și finalul unui raport de anchetă, care reflectă criza comunității paisiene

și neputința ei de adaptare la exigențele noului stat și ale epocii moderne înainte de secularizarea din 1859 (VI).

Parcurgând textele antologate în aceste „dosare”, cititorul atent poate urmări două procese asupra cărora va putea reflecta:

1) modul în care viața starețului Paisie se fixează și stilizează, devenind din autobiografie hagiografie, din autoportretul unui om modern sensibil și delicat, cu calități și limite personale, dar și cu limitările culturale și confesionale ale epocii sale, icoana hagiografică tipizată, esențializată, dar și schematizată, a unui sfânt isihast canonic de tip bizantin;

2) modul de structurare și de destructurare al comunității paisiene, extazul și agonia, constituirea și colapsul unei obști monahale hipertrofiată numeric prin trecerea de la rigoarea ascetică și verticalitatea duhovnicească a începuturilor de la Dragomirna unde „viața nu era petrecere și trândăvie cucernică”⁴¹, la autodizolvarea ascetică și spirituală sub presiunea imenselor averi, la falimentul apostolic și immobilism, la „deplina decadentă intelectuală și economică”, la conflict cu societatea și statul, în cele din urmă la inadecvarea cu „spiritul veacului”, care toate au condamnat în zorii modernității experimentul comunitar paisian moldovean la declin și irelevanță.

O lecție inconfortabilă la care monahismul românesc de după decembrie 1989 va fi obligat să mediteze dacă va voi să-și salveze identitatea spirituală. Debusolat de impactul cu societatea secularizată de tip postmodern, acesta cultivă în prag de nou mileniu o panică alarmistă de tipul „cetății asediate” și o atitudine negativă de tip „apocaliptic” față de lume percepută ca aflată sub dominația răului și a forțelor demonice. Reacția la acest fenomen pare a fi dublă și ambele atitudini stau sub semnul inadecvării și al unui anarhism ancestral individualist, regresiv și asocial, ceea ce se manifestă în absența unor comunități vii și viabile, integrate spiritual și deschise apostolic. Înregistrăm astfel, pe de o parte, în plan material, o frenezie a construcțiilor, a

⁴¹ Cf. N. IORGA, *supra*, n. 20, p. 42.

recuperării și valorificării proprietăților, o fugă prost mascată după bani, confort și alte resurse; iar, pe de altă parte, în plan spiritual, refugiul ideologic în cultivarea unui ortodoxism nostalgic, regresiv și identitar, de tip confesionalist și fundamentalist, de imitație slavă ori athonită, care vehiculează crispat și repetitiv clișee polemice facile și cultivă spasmodic psihoze antimoderne, lozinci antiecumenice și poncifuri antiintelectualiste. Starețul Paisie ajunge să aibă și el în astfel de medii soarta tuturor Sfinților Părinți evocați și invocați abuziv, detașați de contextul epocii lor și răstălmăciți printr-o „canonizare” arbitrară și anacronică nu a exemplului unei căutări spirituale și intelectuale vii, ci a limitelor culturale și confesionale ale timpului lor și care devin astfel limite ale Tradiției ortodoxe în genere (ca în cazul unui Seraphim Rose, de exemplu). Totul se petrece pe fondul obscurantist al absenței totale în mănăstiri a oricărui program formativ cultural și spiritual de asimilare inteligentă a izvoarelor vii ale tradiției, altul decât repetiția mecanică și impersonală a unor simple formule de limbaj și forme de comportament stereotipe.

Pentru a fi cu adevărat instructivă și formativă, lectura acestor multiple „dosare” paisiene va trebui, cred, obligatoriu, să plece și să revină la piesele lui matrice fundamentale: Autobiografia și Așezămintele paisiene. Dacă acestea din urmă ne relevă resorturile ultime ale construirii unei comunități spirituale viabile — sărăcia, munca, rugăciunea neîncetată și studiul Părinților —, cea dintâi ne dezvăluie secretele ultime ale realizării de sine spirituale autentice a starețului Paisie — smerenia delicată și lectura neîncetată. Sau, în cuvintele tânărului Paisie, pe când era încă la Athos, în finalul primei sale scrieri, „apologia” sa din 1757 către starețul Atanasie Moldoveanul:

„Am voit a-ți pomeni ție, părinte, de multe lucruri trebuincioase, însă mai vârtos decât de toate, te rog de aceasta, ca să lași în deșarta și goala aceasta gândire de a nu citi cărți. Că vezi în ce groapă a pierzării ai căzut, împreună și cu ucenicii tăi, în urmarea cea împotriva Sfintei Bise-

rici, pentru aceea că nu citești cărțile cu băgare de seamă. Că eu viața voastră o laud, nevoințele voastre le fericesc și mă folosesc de petrecerea voastră. Însă această nevoie a voastră trebuie să fie cu minte, trebuie și socoteală, ca să nu fie deșartă toată munca voastră, ci și viața voastră și urmarea voastră să fie toată după sfintele scripturi. Că dacă urmarea voastră nu va fi după sfintele scripturi, atunci spre nici un folos nu vă va fi vouă toată munca și nevoița vieții voastre. Au nu știți că urmarea dreaptă după sfintele scripturi este cap? Iar dacă capul va fi tăiat, ce folos de trup? Adică, dacă urmarea va fi potrivnică Sfintei Biserici și sfintelor scripturi, ce folos va fi de multa nevoie? Că măcar și pe morți de va învia, unul ca acesta nu se va mântui. [...]

Și să nu-mi grăiești mie, părinte, că una sau două cărți sunt de ajuns pentru citirea spre îndreptarea sufletească. Că și albina face miere adunând dulceață nu numai dintru una sau două, ci din multe florișoare. Așijderea și cel ce citește cărțile Sfinților Părinți, din una se îndreptează a urma drept sfânta credință, din alta pustnicia și din alta ascultarea. Și vorbind pe scurt, din învățăturile multor Sfinți Părinți se îndreptează omul către viața Evangheliei. Și pentru rugăciunile sfinților acelora ce cu Duhul Sfânt au făcut cărțile, scapă și din urmarea cea rătăcită și potrivnică Sfintei Biserici și se îndreaptă în calea mântuirii, scăpând cu bun darul lui Hristos de mult împletitele vicleșuguri ale diavolului.

Iată, părinte, după puterea sfintelor scripturi aduc înaintea ta sfatul meu pentru citirea cărților. Dacă vei vrea a-l primi, bine vei face. Dar dacă nu vei vrea, tu știi că nu sunt eu învățătorul tău. Nevoia m-a silit a te sfătui pe tine aceasta, pentru că socotesc că nu este altă pricină a alunecării voastre decât nebăgarea de seamă la citirea cărților”⁴².

diac. Ioan I. Ică jr

⁴² SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, vol. II, p. 81–82.

Odiseea editării scrierilor paisiene

Înceind în 2009 un ciclu de aproape o jumătate de secol de preocupări dedicate studiului vieții și activității starețului Paisie Velicikovski (1722–1794) — ciclu deschis în 1964 prin publicarea la Tesalonic a unei teze de doctorat despre „Paisie Velicikovski și școala lui ascetico-filologică” — reputatul slavist și istoric grec, profesor onorar al Facultății de Teologie din Tesalonic, Antonios-Emilios Tachiaos (n. 1931) publica tot aici un elegant volum cuprinzând, precedată de un substanțial studiu introductiv și întregită de o amplă bibliografie, traducerea neogreacă a principalelor izvoare biografice privitoare la viața starețului ucrainean canonizat în 1988 de Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse¹.

În 2010, Editura Doxologia a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei retipărea la Iași cele două volume care cuprind sub titlul oarecum anost „Cuvinte și scrisori duhovnicești” editarea în limba română a aproape întregului corpus al scrierilor sfântului stareț Paisie de la Neamț². Realizate de

¹ ANTONIOS-AIMILIOS TACHIAOS, *Ho hosios Paisios Velitskophski (1722–1794). Biographikes pēges*, University Studio Press, Tessaloniki, 2009, 301 p. Volumul conține versiunea neogreacă a Autobiografiei (p. 61–174), a Vieții scrise de Mitrofan (p. 183–266) și a relațiilor despre căutarea și traducerea textelor de către Paisie a textelor filocalice din a doua sa scrisoare către arhimandritul Teodosie Maslov (p. 269–281), studiu introductiv, p. 17–57, bibliografie, p. 285–301.

² SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, ediția II, Editura Doxologia (colecția „Călăuze duhovnicești”), Iași,

una din cele mai bune cunoscătoare ale moștenirii literare a fenomenului paisian care a fost regretata cercetătoare din Republica Moldova Valentina Pelin, prematur decedată în iulie 2006, cele două volume apăruseră într-o primă ediție cu un deceniu în urmă la Chișinău³. Ele se adăugau fericit volumului apărut în 1996 la Sibiu (reeditat cu completări în 2002) cuprinzând „Autobiografia și Viețile unui stareț”⁴, și al cărui scop era să restituie în limba română aproape integralitatea textelor și documentelor privitoare la parcursul duhovnicesc, biografic și cultural al marelui stareț aflat la originile decisivei înnoiri în duh filocalic a monahismului și teologiei ortodoxe din epoca modernă și contemporană.

Ediții similare care să înmănuncheze însă în originalul slavon și românesc toate scrierile și textele autobiografice și biografice, care alcătuiesc oglinda „fenomenului paisian”, lipsesc încă. Faptul pare greu de înțeles și de explicat, eforturi notabile în acest sens nelipsind atât în secolul XIX, cât și în secolul XX⁵.

În contextul dificultăților și tensiunilor interne apărute în interiorul dublei obști slavo-române de la Neamț pe fondul

2010, 2 vol.: vol. I, 239 p., 18 texte selectate și traduse în limba română de Valentina Pelin (notă asupra ediției, p. 14–18), cu o prefață de Virgil Cândea (p. 7–13) și vol. II, 350 p., 20 texte publicate după traduceri vechi revăzute, cu note și comentarii de Valentina Pelin (notă asupra ediției, p. 7–23) și postfață de Virgil Cândea (p. 345–348).

³ SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, vol. I, 1998, 216 p și vol. II, 1999, 278 p.

⁴ CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia și Viețile unui stareț*, ed. îngrijită și prezentată de diac. Ioan I. Ică jr, studiu introductiv Elia Citterio, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, 304 p.; ed. a II-a revăzută și adăugită, urmată de Așezăminte și alte texte, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, 524 p.; ed. a III-a adăugită, volumul de față.

⁵ O excelentă sinteză, în teza de doctorat, nepublicată încă, a lui ADALBERTO MAINARDI, „La corrispondenza dello starec Paisij Velickovskij: 1722–1794”, Università di Torino, 2002, 191 p., cap. I: „Lo status quaestionis”, p. 16–39. Mulțumesc aici fratelui Adalberto, monah la Bose, pentru a-mi pus la dispoziție textul inedit al importante sale cercetări.

ocupațiilor rusești ale Moldovei în anii 1787–1792, 1806–1812 (soldat cu ruperea Basarabiei și anexarea ei Imperiului țarist), 1829–1834 și 1853–1854, a protectoratului rusesc până în 1856 și a secularizărilor de după 1859, la Neamț a putut vedea lumina tiparului în românește într-o antologie patristică publicată în 1817 („Adunarea cuvintelor despre ascultare”) o singură scrisoare pe această temă a starețului Paisie către preotul Dimitri din Poltava și scurta sa „Viață” scrisă de ierodiaconul (viitor mitropolit al Țării Românești) Grigorie Dascălul. Douăzeci de ani mai târziu apărea la Neamț, atât în slavonește, cât și în românește, „Viața” starețului scrisă de schimonahul Platon. Această „Viață” (fără numelui autorului însă) împreună cu cinci scrisori paisiene și predosloviile starețului Vasile de la Poiana Mărului a fost publicată anonim la Moscova în 1847 într-un volum slavon (reeditat în 1892 și 1906) cu care își inaugura activitatea editorială faimoasa sihăstrie paisiană de la Optina. Aceasta era tot ceea ce s-a publicat despre și de starețul Paisie în România și în Rusia în cursul secolului XIX.

Criza produsă de măsurile de secularizare și modernizare în ritm rapid luate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza după Unirea Principatelor Române în ianuarie 1859 a condus la părăsirea mănăstirii Neamț de un grup de monahi moldoveni tradiționaliști, care în 1861 au trecut Prutul în Basarabia aflată în componența Imperiului țarist, stabilindu-se pe moșia de la Chițcani din dreapta Nistrului. Cu aprobarea autorităților ruse de la Sankt Petersburg aceștia au înființat aici mănăstirea Noul Neamț⁶ cu scopul explicit

⁶ Cf. GURII GROSU [1877–1943], *Istoria Novo-Neamețkago Sviato-Voznesenskago monastiria*, Chișinău, 1911 (monah basarabean, Gurie Grosu a fost între 1928–1936 mitropolit al Basarabiei românești) și ARSENI STADNIŢKI [1862–1936], *Arhimandrit Andronik igumen Novo-Neamețkago monastiria*, Chișinău, 1894, ed. II, 1985 (erudit monah basarabean, ajuns rector al Academiei duhovnicești din Moscova, episcop din 1899, arhiepiscop de Novgorod din 1910, Arseni Stadnițki a fost unul dintre cei trei candidați propuși în 1917 pentru alegerea ca patriarh al Rusiei; arestat în repetate rânduri de bolșevici, din 1933 a fost mitropolit de Tașkent).

de a promova opera și duhul starețului Paisie și ca răspuns ortodox la măsurile de secularizare ale lui Cuza (mănăstirea va funcționa până în 1959, când a fost închisă de autoritățile sovietice, fiind redeschisă în 1992).

Cu acel prilej au trecut Prutul și au ajuns la Chițcani două valize cu inestimabile manuscrise și cărți scoase din biblioteca de la Neamț de bibliotecarul Andronic Popovici (1820–1893), cel care va deveni sufletul paisian al mănăstirii de la Noul Neamț⁷. Între manuscrisele luate de la Neamț de Andronic se afla și cea mai completă culegere de scrieri ale starețului Paisie în slavonă copiate la sfârșitul secolului XVIII de secretarul acestuia, schimonahul Platon (autorul „Vieții” starețului tipărită în 1836). Manuscrisul grupa 14 scrisori și tratate, printre care Așezământul de la Dragomirna (1763), cele două scrisori către Dimitrie preotul, cele două către arhimandritul Teodosie, cea către Maria Protasova, cea către Nichifor Teotokis, cea către pustnicii de la Vorona; la care se adăugau cele două ample apologii ale rugăciunii isihaste — „sulul” în șase capitole din 1773 și replica la calomniile monahului Teopempt din 1793 —, dar și severa critică a uniției dintr-o scrisoare către preotul Ioan, precum și două extinse tratate polemice împotriva răscolnicilor (scrise de Paisie în 1794 cu doar câteva luni înainte de mutarea sa la Domnul).

În 1867 monahii de la Noul Neamț au încercat să publice acest manuscris sub titlul „Operele [*Socinenie*] starețului

⁷ Pe 25 noiembrie 1862 un violent incendiu a mistuit biblioteca medievală a mănăstirii Neamț, dar el nu a afectat masa mare a manuscrisele paisiene rămase în mănăstire după „transferul” clandestin peste Nistru al celor mai importante dintre ele, dat fiind că din 1809 toate acestea se aflau depuse într-un local special rezervat anume bibliotecii starețului Paisie. La sfârșitul secolului XIX Iațimirski va găsi aici și va inventaria nu mai puțin de 245 de manuscrise paisiene, 36 copiate de starețul însuși. Cu excepția a 4 care au ajuns la Noul Neamț și 5 la Academia Română, toate au rămas în biblioteca de la Neamț, unde au fost identificate la începutul anilor '90 ai secolului XX prin recotările succesive de către Valentina Pelin.

Paisie Velicikovski”, dar n-au primit avizul cenzurii bisericești de la Sankt Petersburg. În 1869 aceasta a avizat că, în forma ei actuală, culegerea nu poate fi dată la tipar, în ciuda caracterului ei patristic, din cauza „polemicii virulente” și judecăților tranșante și stigmatizatoare la adresa rascolnicilor, armenilor și uniților. O nouă examinare în 1886 a dus la aprobarea publicării manuscrisului, dar din motive necunoscute ea nu a mai avut loc⁸.

Între timp monahii de la Noul Neamț își continuau în felul lor eforturile de cultivare și perpetuare a memoriei starețului Paisie și a experienței unice a comunității paisiene. Paisie va fi astfel personajul central al vastei *Istории a sfintelor mănăstiri Neamțul și Secul* compilate între 1870–1880 la Noul Neamț în zece masive volume de același neobosit duhovnic Andronic Popovici. Deși pregătite pentru tipar, nici ele n-au reușit să fie publicate. Cărțile III, IV și V dedicate integral vieții și activității starețului Paisie înseamnă în ele și textul slavon sau/și românesc al majorității scrisorilor și scrierilor acestuia (11 în cartea IV, 12 în cartea V, 5 dintre ele neputând fi identificate altundeva). În liniștea mănăstirii sale de lângă Nistru ieroschimonahul Andronic realiza așadar în deceniul al optulea al secolului XIX cea mai bogată colecție manuscrisă a scrierilor paisiene. După mutarea în 1893 la Domnul a realizatorului ei ea a rămas însă necunoscută în depozitul bibliotecii Noului Neamț. Catalogul acesteia întocmit în 1884 de Andronic

⁸ Cf. MAINARDI, *op. cit.*, p. 112 (și 33), care citează teza de doctorat din 1958 a ieromonahului Leonid Poliakov. La începutul anilor '70 ai secolului XIX starețul Timotei de la Neamț (susținut de învățatul episcop al Romanului Melchisedec Ștefănescu) a proiectat publicarea în traducere românească a tuturor scrierilor starețului Paisie, dar n-a reușit să tipărească decât scrisoarea din 1779 despre mutarea obștii paisiene la Neamț în traducerea ieroschimonahului Chiriac duhovnicul apărută într-o broșură de 24 de pagini tipărită la Neamț în 1872 și republicată de diac. prof. Ioan Ivan în anexă la ediția *Vieții cuviosului Paisie de la Neamț* după manuscrisul 154 din biblioteca mănăstirii Neamț, Ed. Trinitas, Iași 1997, p. 100–111.

însușiră că 38 dintre cele 146 de manuscrise inventariate aveau conținut paisian.

În Sfârșitul secolului XIX a fost puțin favorabil și pentru biblioteca lavrei vechiului Neamț, al cărei bogat fond de manuscrise slavo-române se dispersează acum: o parte însemnată intră în 1900 în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei, în timp ce câteva zeci de manuscrise paisiene ajung în Biblioteca Academiei Imperiale din Sankt Petersburg sustrase fiind de învățatul filolog basarabean Alexandru Iațimirski (1873–1925) ajuns profesor la universitatea de aici. În 1905 acesta publica în capitala Imperiului țărilor într-o monumentală monografie (965 p.) o indispensabilă investigație privitoare la manuscrisele slavone și rusești din bibliotecile românești. Un loc important îl ocupă aici manuscrisele școlii paisiene. Tot aici Iațimirski anunța existența într-un manuscris ajuns la Petersburg a „autobiografiei” starețului Paisie (din care și edita un amplu fragment)⁹.

Plecând de la ediția Optina din 1847 (reed. 1892) și referințele date de Iațimirski, preotul rus Serghi Cetverikov (1867–1947) a început în 1913, la îndemnul episcopului-vicar de Poltava, cercetările în vederea unei monografii privitoare la starețul moldovean Paisie aflat la originea (cum scria încă Dostoievski în romanul său *Frații Karamazov*, 1881) importantului fenomen duhovnicesc al „stărețismului” rus ilustrat de „stareții” de la sihăstria Optina¹⁰. În anii dinainte de izbucnirea revoluției bolșevice pr. Cetverikov a reușit să consulte și conspecteze manuscrisele paisiene din toate bibliotecile aflate pe teritoriul Imperiului țarist: cea a Academiei Imperiale din Petersburg, cea Sinodală din Moscova, cea a sihăstriei Optina și cea a mănăstirii Noul Neamț. Între-

⁹ A. IAȚIMIRSKI, *Slavianskie i ruskie rukopisi rumînskikh bibliotek*, Skt. Petersburg, 1905, p. 515–583. Fragmentele din Autobiografie de la p. 516–527 au fost traduse în românește de Ștefan Berechet în broșura *Autobiografia starețului Paisie Velicicovschi*, Iași, 1918, VII + 29 p.

¹⁰ Despre care a publicat monografia *Optina pustîn, istoriceski ocerk i licînîia vospomoniia*, YMCA Press, Paris, 1926, 184 p.

ruptă de cel de-al doilea război mondial, redactarea lucrării a fost reluată de pr. Cetverikov (aflat din 1921 în Iugoslavia) abia după o lungă ședere în România. Cu acest prilej a revenit în biblioteca de la Noul Neamț, dar a cercetat și manuscrisele din bibliotecile mănăstirilor Neamț și Secu. Stareț al mănăstirii Neamț în acei ani (1924–1935) era episcopul Nicodim Munteanu (1864–1948), cu studii la Kiev în Rusia prerevoluționară, viitor mitropolit al Moldovei (1935–1939) și patriarh al României (1939–1948). Entuziasmat de lucrarea protoiereului Serghi Cetverikov, episcopul Nicodim a tradus-o integral în românește¹¹ publicând-o în tipografia mănăstirii Neamț în 1933 cu titlul *Paisie starețul mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*; o a doua ediție a apărut în 1943. Un merit principal și totodată noutatea cărții veneau de la rezumatele și lungile fragmente date din 13 scrieri ale starețului Paisie în majoritatea lor inedite (Cetverikov își începe cartea cu inventarul a nu mai puțin de 89 de manuscrise consultate)¹². Pentru prima dată cititorul modern lua act de anvergura exactă a dimensiunilor operei starețului Paisie. Deși nu era o lucrare științifică pro-

¹¹ Textul rus original, publicat parțial în două fascicule apărute în 1938 la Petseri în Estonia, a fost editat integral abia în 1976: *Moldavski stareț Paisii Velickovski: ego jizn, ucenie i vlianie na pravoslavnoe monașestvo*, YMCA Press, Paris, 1976, 307 p.

¹² S. CETVERICOV, *Paisie starețul mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, ed. II, 1943 (pe copertă; pe pagina de titlu, 1940): p. 136–149, polemica lui Paisie la Athos cu Atanasie Moldoveanul; p. 150–178, scrisoarea din 1786 către preotul Dimitrie; p. 160–165, cea către Teodosie de la Sofroniev; p. 178–187, regulamentul de la Dragomirna; p. 229–256, „sulul” despre rugăciunea minții; p. 301–302, scrisoarea către Sofronie de la Robaia; p. 303, cea către Dorotei și Gherontie; p. 304–307, către Maria Protasova; p. 307–308, răspunsul către Teopempt; p. 309–310, scrisoarea către părinții de la Poiana Mărului; p. 311–312, a doua scrisoare către preotul Dimitrie; p. 313–314, cea către preotul Ioan contra uniției; și p. 315–341, ampla combatere din 1794 a răscolnicismului.

prilez să, ci mai degrabă una de popularizare superioară, ca cea a protoiereului Cetverikov a rămas pentru decenii lucrarea de referință, fiind semnalată în Occident îndată de la apariția versiunii sale române¹³.

După sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial studierea moștenirii literare paisiene s-a putut relua și în URSS. În condițiile climatului de destindere de după moartea lui Stalin ieromonahul Leonid Poliakov (1913–1990) — din 1959 episcop, iar din 1966 până la moarte arhiepiscop de Riga și Letonia — a prezentat în 1958 la Academia duhovnicească din Leningrad o monumentală teză de doctorat (magistru, în sistemul academic rus) și care, dacă ar fi fost publicată, ar fi accelerat cu o jumătate de secol accesul la scrierile sfântului stareț. Conservată în biblioteca Academiei teologice din Petersburg la nr. inv. 125/36, disertația ieromonahului Leonid poartă titlul „Shimarhimandrit Paisii Velickovski i ego literaturnaia deiatelnost [Schimarhimandritul Paisie Velickovski și activitatea lui literară]” și are două volume: unul expozitiv, celălalt adunând toate scrierile inedite ale lui Paisie cunoscute până atunci¹⁴. Conținutul lucrării, rămase din nefericire inedită până astăzi, a fost făcut cunoscut însă prompt de autor sub forma unui articol cu un titlu asemănător publicat în URSS¹⁵ și a unui amplu studiu publicat în 1973 în Occident¹⁶. De aici se poate vedea că ieromonahul rus a consultat direct manuscrisele paisiene aflate în bibliotecile din Leningrad, cât mai ales cele din biblioteca

¹³ M. SCHWARZ, „Un réformateur du monachisme orthodoxe au XVIIIe siècle”, *Irenikon* 11 (1934), nr. 6, p. 561–572.

¹⁴ Cf. MAINARDI, *op. cit.*, p. 19 și nota 16.

¹⁵ LEONID POLIAKOV, „Literaturnoe nasledstvo Paisia Velickovskogo [Moștenirea literară a lui Paisie Velickovski]”, *Jurnal Moskovskoi Patriarhii*, nr. 4/1957, p. 57–61.

¹⁶ LEONID POLIAKOV, „Literaturnaia deiatelnost shimarhimandrita Paisia Velickovskogo k 250 letiu so dnia rojdenia [Activitatea literară a schimarhimandritului Paisie Velickovski la 250 de ani de la nașterea sa]”, *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale* 21 (1973), nr. 81–82, p. 69–104 și nr. 83–84, p. 203–237.

Noului Neamț intrată în 1940 ca fondul 2119 în componența Arhivelor Statului din Chișinău. Pe baza lor el a stabilit prima listă științifică a scrierilor starețului Paisie (27 de titluri) și a transcris textul slavon al celor inedite plecând de la cărțile III, IV și V ale *Istoriei* duhovnicului Andronic ajunse aici.

Dificultatea accesului la bibliotecile din URSS a grevat pentru alte câteva decenii asupra studiilor paisiene întârziind accesul la textele paisiene inedite. Situația se reflectă în studiile și contribuțiile ale slavistului grec din Tesalonic, Antonios-Emilios Tachiaos (n. 1931), care a inițiat în studiile paisiene în Europa. Plecând de la informațiile oferite de Iațimirski, pe baza restrânsă a materialelor accesibile la Athos și a unui microfilm al „autobiografiei” starețului Paisie obținut de la Leningrad, tânărul slavist grec susținea și publica în 1964 la Tesalonic ca teză de doctorat o scurtă, dar deschizătoare de drumuri, investigație privitoare la „Paisie Velicikovski și școala lui ascetico-filologică” (reeditată în 1984)¹⁷. Abia în 1986 a publicat însă Tachiaos și ediția princeps a originalului slavon a celor două inedite paisiene capitale: textul „Autobiografiei” starețului Paisie după microfilmul manuscrisului de la Academia de Științe din Leningrad și cel al extinsei „Vieți” a acestuia scrisă de ieroschimonahul Mitrofan după microfilmul manuscrisului 153 (207) din biblioteca mănăstirii Neamțului (obținut prin grija regretatului academician Virgil Cândea)¹⁸, urmate de textul slavon în facsimil al „Vieții” scrise de ieroschimonahul Platon publicate la Neamț în 1836, la care a adăugat textul grecesc al unei corespondențe necunoscute din 1785 a starețului Paisie cu învățatul ieromonah grec Dorotheos

¹⁷ A.-E. TACHIAOS, *Ho Paisios Velitskophski kai hē asketikophilologikē scholē tou*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1964, 150 p.; ed. II, 1984.

¹⁸ Cele două vor fi traduse în engleză în 1989, după ce autobiografia fusese deja publicată în traducere italiană în 1988; trad. franceză, 1991; trad. rom., Ed. Deisis, 1996, ed. II 2002. Ed. III în volumul de față.

Vulismas descoperit în biblioteca mănăstirii athonite Russikon¹⁹.

La mijlocul anilor '80 două contribuții esențiale la studiile paisiene au venit din spațiul românesc. Între 1983–1984, dr. Dan Zamfirescu (n. 1932) și arhimandritul Ciprian Zaharia (1930–2007) de la mănăstirea Bistrița realizau un volum „samizdat” (dactilografiat în 20 de exemplare) intitulat „Contribuția românească la personalitatea, opera și amintirea starețului Paisie”. Paginile lui reuneau textul biografiilor românești ale starețului Paisie realizate de monahii Vitalie și Grigorie Dascălușul (ulterior și cea a lui Isaac Dascălușul²⁰), și câteva studii capitale²¹, în care se demonstrează faptul esențial că primele traduceri de texte filocalice într-o limbă vorbită au fost cele românești ale dascălilor paisieni și ele au precedat cu câteva decenii tipărirea *Filocaliei* grecești la Veneția în 1782.

Revelația documentară decisivă a venit însă, în aceiași ani, de dincolo de Prut. Cercetătoarea și slavista Valentina Pelin redescoperea în Arhivele Statului din Chișinău biblioteca considerată pierdută în 1940 a mănăstirii Noul Neamț, și realiza catalogul științific exemplar al fondului 2119 cu cele 143 de manuscrise slavo-române din secolele XIV–XIX

¹⁹ A.-E. TACHIAOS, *The Revival of Byzantine Mysticism Among Slavs and Romanians in the XVIIIth Century: Texts Relating to the Life and Activity of Paisy Velichkovsky (1722–1794)*, Thessaloniki, 1986, p. 3–91, „Autobiografia”; p. 95–150, „Viața” de Mitrofan; p. 153–255, „Viața” de Platon; și p. 259–289, corespondența cu Vulismas.

²⁰ Publicată de D. ZAMFIRESCU, „Isaac Dascălușul Biografie inedită a starețului Paisie cel Mare”, *Revista Fundației Drăgan*, Roma, nr. 3–4, p. 456–554. Reeditată de diac. prof. Ioan Ivan, Iași, 1997, cf. *supra*, n. 8.

²¹ Publicate în 1985 și 1988 în reviste occidentale, iar în originalul românesc abia în 1996 în volumul alcătuit de DR. DAN ZAMFIRESCU, *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*, București, 1996. În ampla notă 34 de la p. 96–111, Dan Zamfirescu dezvoltă și precizează lista celor 27 de scrieri paisiene stabilită de Leonid Poliakov în 1957 cu indicarea și a manuscriselor românești rămase necunoscute celui dintâi.

aflate acolo din 1861 și până în 1940, catalog care vedea lumina tiparului în 1989²². În cele 38 de manuscrise paisiene slavo-române, operă mai ales a neobositului paisian Andronic duhovnicul, dar și a ieroschimonahilor Platon și Mitrofan, copiiștii și secretarii starețului Paisie, Valentina Pelin depista douăzeci de scrisori și scrieri în majoritate inedite aparținând starețului Paisie, a căror redescoperire a anunțat-o publicului internațional în trei articole (cu publicarea câtorva texte inedite) apărute în 1991–1994 la București în *Revue des Études Sud-Est Européennes*.

Cercetările sistematice extinse după 1989 și în bibliotecile românești ale Academiei din București și mănăstirii Neamț — i-au permis Valentinei Pelin evidențierea într-un studiu din 1994²³ a dimensiunilor uriașe ale „contribuției cărturarilor români la traducurile școlii paisiene”²⁴. Cuvântul înainte și studiul introductiv ale profesorului Tachiaos la volumul neogrec din 2009 conținând izvoarele biografice paisiene ne revelează și el câteva aspecte importante. În 1998 profesorul grec începuse o colaborare cu Valentina Pelin în vederea realizării unei ediții critice a operelor starețului Paisie, proiect susținut financiar de mănăstirea athonită Simonos Petras, iar științific de academicianul Virgil Cândea, și al cărui realizare s-a întrerupt în 2006 prin decesul neașteptat al cercetătoarei din Chișinău²⁵. Profesorul Tachiaos ne mai informează că în primăvara anului 1998 Valentina Pelin a descoperit în manuscrisul slav nr. 6 de la mănăstirea Secu textul original al Autobiografiei starețului

²² VALENTINA OVCINNIKOVA-PELIN, *Catalogul general al manuscriselor moldovenești din URSS. Colecția bibliotecii mănăstirii Noul Neamț (secolul XIV–XIX)*, Chișinău, 1989, 483 p.

²³ Parte a unei teze de doctorat inedite susținute în 1995 la Chișinău.

²⁴ În volumul cu actele Simpozionului centenar „Paisie 1794–1994” de la Neamț, noiembrie 1994, publicat sub titlul *Românii în reînnoirea isihastă*, Ed. Trinitas, Iași, 1997, p. 83–120; tot aici și studiul similar, la fel de indispensabil, al filologului ieșean N.A. URSU, „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie”, p. 39–82.

²⁵ *Ho hosios Paisios...*, 2009, p. 8.

Paisie având pe margine corecturile starețului²⁶ inserate în copia ajunsă prin Iațimirski la Petersburg.

Dacă nu a mai ajuns să publice textul manuscrisului de la Secu, în schimb Valentina Pelin a reușit publicarea în 1998–1999 la Chișinău a celor două volume, retipărite în 2010 la Iași, cuprinzând editarea în limba română a corpului aproape integral al scrierilor paisiene identificate în manuscrisele slavone și române. Este vorba de un număr de 32 de texte paisiene (24 databile cronologic și 8 predici și învățături monahale fără repere cronologice) la care se adaugă alte 6 anexe, cu texte legate în majoritatea lor de cronica ultimelor zile ale vieții și de comemorarea sa liturgică. Ediția regretatei Valentina Pelin²⁷ reprezintă prin însăși apariția un binevenit instrument de lucru, atent și îngrijit realizat de un documentarist, filolog și slavist competent și dedicat. Problemele textuale și de paternitate sunt clarificate definitiv (deși doar sumar și cu inexplicabile omisiuni, cum e absența oricărei referințe la teza din 1958 și studiile publicate ale lui Leonid Poliakov).

Ediția Valentinei Pelin are însă și câteva limite care țin de calificarea pur filologică a realizatorului ei. În primul rând, absența unui studiu introductiv care să situeze precis textele paisiene în contextul istoric și teologic al secolului XVIII (absență necompensată de prefața și postfața regretatului academicianului Virgil Cândea, plecat și el la Domnul în

²⁶ *Ibid.*, p. 26 și p. 28–29 cu facsimilele filelor 1a și 2a ale manuscrisului de la Secu. Manuscrisul autograf al autobiografiei a ajuns la Secu adus aici de unul din biografi starețului care au folosit-o la redactarea Vieților lor. Tot în scopul redactării biografiei oficiale a starețului s-a întocmit și copia unică din manuscrisul ajuns la Petersburg (după care a editat în 1986 Tachiaos textul Autobiografiei), copie realizată potrivit filigranului hârtiei între anii 1810–1820.

²⁷ Decedată prematur în iulie 2006 — fapt nementionat (imparadonabil) de îngrijitorii reeditării de la Iași din 2010 — un ultim valoros studiu despre „Manuscrisele din domnia lui Ștefan cel Mare” fiind publicat postum în *Analele Putnei* nr. 2/2007, p. 105–122 și nr. 2/2008, p. 249–326.

2007). În al doilea rând, organizarea textelor este derutantă pentru cititor. Ele sunt repartizate în două volume după un criteriu mai puțin relevant: volumul I grupează în ordine cronologică scrierile paisiene inexistente în limba română, clar și precis traduse acum pentru prima dată în limba română de realizatoare, în volumul II fiind publicate traduceri vechi românești revăzute ale textelor de și despre starețul Paisie. Conștientă de „inconsecvența împărțirii materialelor în două fascicule”, realizatoarea ediției încerca „să repare într-o oarecare măsură” această deficiență prin lista cronologică inclusă în finalul notei asupra ediției din volumul II²⁸. Recomandabilă ar fi fost fie dispunerea textelor în ordine strict cronologică, fie — iar această variantă ar fi fost încă și mai utilă pentru cititorul nespecialist — gruparea scrisorilor și scrierilor-tratatelor pe criterii tematice.

Un model în acest ultim sens, de reținut eventual pentru o viitoare ediție, este cel oferit de Adalberto Mainardi, monah italian de la Bose²⁹. În disertația sa doctorală nepublicată din 2002 acesta propune ca posibilă și utilă o clasificare a majorității scrisorilor paisiene pe baza conținutului lor în trei mari grupe:

1. scrisorile privitoare la traduceri patristice și filocalice paisiene:

— cea de-a doua scrisoare către arhimandritul Teodosie Maslov (cca 1787–1792);

— scrisoarea către Nichifor Theotokis (1771–1772) și

— corespondența cu mitropolitul Petersburgului, Gavriil Petrov (1791 și 1793) plus

— prefața la Isaac Sirul (1787);

²⁸ Ed. II, 2010, p. 21–23.

²⁹ Îngrijitor și al volumului cuprinzând actele Simpozionului internațional Paisij, *lo starec. Atti del III Convegno ecumenico internazionale di spiritualità russa „Paisij Velickovskij e il suo movimento spirituale”, Bose 20–23 settembre 1995*, a cura di A. Mainardi, Edizioni Qiqajon, Comunità di Bose, 1997.

2. scrisorile pe teme monahale (cu aspecte oficiale sau personale):

— scrisorile către mitropolitul Gavriil Calimachi al Moldovei cu rugămintea de aprobare a *Regulilor* monahale de la Dragomirna (1763) și Secu (1778);

— scrisorile către preotul Dimitrie din Poltava, prieten din copilărie (1766 și 1772);

— scrisoarea către părintele Sofronie ardeleanul de la Robaia (1766);

— scrisoarea către părinții de la Poiana Mărului la moartea starețului Vasile (1767);

— prima scrisoare către părintele Teodosie Maslov de la Țibucani (înainte de 1770);

— cele șase cu cazacii zaporojeni și atamanul lor cu rugămintă de sponsorizare (1768 și 1772)³⁰;

— scrisoarea către frații rămași la seceriș la metocul Necșani (1775);

— scrisoarea către părinții rămași la Dragomirna, după mutarea la Secu (1775);

— scrisoarea către pustnicii Onufrie și Nicolae de la Vorona (1776);

— scrisoarea către domnitorul Constantin Moruzi (1779);

— scrisoarea către ucenicii Dorotei și Gherontie aflați la studii la București (cca 1787–1789);

— scrisoare către maica Nazaria de la Agapia (1789);

— scrisoarea către Maria Protasova, egumena mănăstirii de maici de la Arzamas (1790–1791);

— scrisoarea către ucenicii Ambrozie, Atanasie și Teofan plecați în Rusia despre mutarea la Neamț (cca 1790)³¹; și

3. scrisorile-tratate cu caracter teologic-apologetic:

— scrisoarea polemică către monahul moldovean Atanasie, răspuns la criticile acestuia (Athos, cca 1757);

³⁰ Editate în 2002 de V. STARYK, *Bukovinski jurnal*, 2002, nr. 3–4, p. 152–173, *apud* MAINARDI.

³¹ Editată în originalul slavon cu traducere italiană ca prim appendice de MAINARDI, *op. cit.*, p. 122–144.

— scrisoarea către preotul ucrainean Ioan împotriva uniției (înainte de 1775);

— scrisoarea-tratat în șase capitole („întocmire”) în apărarea rugăciunii minții atacată de un monah filozof din Ucraina (cca 1770);

— corespondența cu ieromonahul grec Dorotheos Vulismas (1785) despre „botezul” apusenilor și primirea lor la Ortodoxie prin botezare;

— corespondența cu egumenul Agaton de la Poiana Voronei în apărarea („adeverire”) rugăciunii minții atacată de monahul Teopempt (1793); precum și

— ampla scrisoare-tratat către niște creștini din Rusia împotriva rătăcirilor rascolnicilor cu un mic tratat despre semnul sfintei cruci (martie 1794) finalizate cu doar câteva luni înainte de mutarea la Domnul a stareșului pe 15 noiembrie 1794.

O categorie aparte o constituie grupul celor 55 de scurte bilete românești cu caracter gospodăresc administrativ adresate de stareșul Paisie dichiului (economului) Iosif în intervalul 1766–1794 și păstrate în manuscrisul românesc *BAR 570*³². În nota ediției la volumul II al ediției sale din 1999 și 2010, Valentina Pelin precizează că renunță deliberat la publicarea acestor bilete — „Am lăsat deoparte câteva scrisori mici și notițe, care au caracter mai mult gospodăresc”³³ —, pe care nici nu le include în lista cronologică a celor 33 de opere ale cuviosului Paisie.

Inexplicabilă este însă omiterea din această listă — despre care ni se spune că „ar putea să se completeze în viitor prin descoperirea unor noi lucrări” — a corespondenței stareșului de la Neamț cu Vulismas editate încă din 1986. Cu atât mai mult cu cât cercetătoarea din Republica Moldova recunoștea explicit în 1999 următoarele: „Dat fiind scopul ediției noastre, acela de a cuprinde cât mai deplin scrierile

³² Editate în textul original ca al doilea appendice de MAINARDI, *op. cit.*, p. 148–169.

³³ Ed. II, 2010, vol. II, p. 18.

cuviosului Paisie, s-ar fi cuvenit să includem în ordinea cronologică a acestui volum și corespondența cu Dorotheos Vulismas — un grup de șase scrisori din perioada 1 ianuarie – 13 august 1785, în limba greacă, descoperite de cercetătorul A.-E.N. Tachiaos în arhiva mănăstirii Sfântul Pantelimon din Sfântul Munte și publicate de el în original în 1986. Textul grec preluat din această ediție va vedea separat lumina tiparului în traducere românească prin osteneala doamnei dr. Lia Brad-Chisacof, cercetătoarea la Institutul de Studii Sud-Est Europene³⁴.

Întrucât, după știința mea, această traducere n-a fost publicată până acum, am completat eu însumi această lacună într-un studiu prezentat pe 7 iunie 2011 la Sibiu în cadrul Simpozionului despre Botez organizat de Facultatea de Teologie și Arhiepiscopia Ortodoxă de aici³⁵, întregind astfel printr-o traducere comentată corpusul românesc al scrisorilor și scrierilor paisiene și aducând, în același timp, din partea unui teolog și elenist sibian un omagiu postum regretatului filolog și slavist care a fost cercetătoarea Valentina Pelin plecată înainte de vreme la Domnul.

diac. Ioan I. Ică jr

³⁴ Ed. II, 2010, vol. II, p. 16.

³⁵ Cf. studiul meu „Despre Mirungere și Botez în Moldova anulului 1785 — starețul Paisie Velickovski în dialog epistolar cu eruditul ieromonah Dorotheos Vulismas”, *Revista teologică*, nr. 4/2011, p. 58–75 și traducerea mea „Dialogul epistolar al starețului Paisie Velickovski cu eruditul ieromonah Dorotheos Vulismas”, *Revista teologică*, nr. 4/2011, p. 282–309.

I

Autobiografia unui stareț*

[1] POVESTIRE DESPRE SFÂNTUL SOBOR AL PREAIUBIȚILOR ÎNTRU DOMNUL PĂRINȚI ȘI FRAȚI ȘI FII AI MEI DUHOVNICEȘTI, CARE PENTRU MÂNTUIREA SUFLETULUI S-AU ADUNAT, ÎN NUMELE LUI HRISTOS, LA MINE, NEDESTOINICUL, VIEȚUIND DIN PURTAREA DE GRIJĂ [PRONIA] LUI DUMNEZEU ÎN ACESTE SFINTE ȘI CINSTITE LĂCAȘURI: ÎN SFÂNTUL ȘI MARELE LĂCAȘ AL ÎNĂLȚĂRII DOMNULUI DUMNEZEULUI ȘI MÂNTUITORULUI NOSTRU IISUS HRISTOS, NUMIT NEAMȚ ȘI ÎN SFÂNTUL LĂCAȘ AL CINSTITULUI ȘI SLĂVITULUI PROOROC, ÎNAINTE-MERGĂTOR ȘI BOTEZĂTOR AL DOMNULUI, IOAN, NUMIT SECUL. CUM ȘI DIN CE PRICINĂ S-A ADUNAT ACEST SFÂNT SOBOR LA MINE PĂCĂTOSUL ȘI NEVREDNICUL.

[1. Motivul scrierii autobiografiei]

[1v] Văzând eu că se apropie sfârșitul vieții mele și socotind că orice lucru nepredat scrisului trece cu totul desăvârșit în uitare, m-am gândit ca măcar în parte să fac cunoscut în scris despre acest sfânt sobor de sfinți părinți, frați și preaiubiți fii ai mei duhovnicești, care, în numele lui Hristos, s-au adunat la mine pentru mântuirea sufletelor lor; ca nu numai fiilor mei, după moartea mea, ci și fiilor fiilor mei, care cu voia lui Dumnezeu, se vor alătura acestui sfânt sobor, să le rămână ceva puține cunoștințe despre începutul lui și în ce chip s-a adunat. Și deoarece pe de-o parte, unii din acest sfânt sobor se tem de uneltitori ascunși [spioni]¹, [2] mai cu seamă de cei născuți în țări neortodoxe,

* Traducere de dr. Elena Lința.

¹ Despre împrejurările care au dat loc îndoielilor cu privire la starețul Paisie, la originea sa și scopul venirii sale în Moldova, a se vedea mai sus *Introducerea* părintelui ELIA CITTERIO (p. 5–54). În contextul ocupației ruse a Principatelor Române în războaiele ruso-turce din 1768–1775, 1787–1791, 1806–1812, Paisie și membrii de origine slavă ai comunității sale au putut fi priviți de unii români ca virtuali

ca nu cumva după trecerea mea din această viață și după moartea sfinților frați care știu bine despre mine unde m-am născut, sfinții frați să ajungă la îndoială despre mine, în ce țară anume m-am născut; iar pe de altă parte mi-a venit gândul că e dorința fiilor mei duhovnicești, care au pentru mine o adevărată dragoste după Dumnezeu, să audă fie și pe scurt, despre nașterea și creșterea mea și despre lepădarea mea de lume și șederea mea în chipul monahicesc până la vremea venirii lor la mine și primirii lor în sfânta ascultare — pentru aceasta, m-am gândit să povestesc pe scurt fiilor mei [2v] duhovnicești despre mine însumi și despre cele întâmplare cu mine înainte de a-i fi primit ca frați: nu că aş vrea să-mi las viața predată în scris — să mă ferească Hristos Dumnezeu, Mântuitorul meu de o asemenea ispită drăcească! — căci cine sunt eu, care n-am făcut în toate zilele vieții mele nici un lucru bun — ci numai din pricinile mai sus zise, mai cu seamă pentru întărirea fraților, cum trebuie ei să fie și, mai ales pentru ca în aceste vremuri grele, vrednice de plâns și suspine, să urmeze dreptei și adevăratei Biserici Sfinte și apostolicești a Răsăritului și după puterea dumnezeieștilor Scripturi și a învățăturilor de Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri să dobândim înțelegere [mintе] și înțelepciune. Așadar, cu ajutorul lui Dumnezeu pun începutul acestei povestiri scrise în grabă.

[2. Copilăria și familia]

[3] Eu, nevrednicul de monahism și preoție ieroschimona²hul² Paisie, m-am născut și am fost crescut în prea slăvitul

„agenți secreți” ruși și „coloană a cincea” a ocupației țariste a Principatelor. Cf. D. RACCANELLO, 1986/1996, nota 6: „El își scrie autobiografia cu intenția de-a demonstra că n-a fost trimis în Moldova ca agent secret rus” [n. ed.]. [Notele fără mențiune expresă aparțin traducătorului italian, E. Citterio.]

² Inițierea monahală în tradiția ortodoxă cuprinde trei trepte distincte denumite după numele grecesc al hainei monastice distinctive: „rasoforul” (purtătorul de „rasă”) sau „fratele” echivalentul novicelui

oraș malorusian [ucrainean] Poltava, din părinți evlavioși și ortodocși³. Tatăl meu a fost Ioan Velickovski⁴, protopop al Poltavei, iar mama mea, Irina, iar când a intrat în monahism a devenit Iuliana monahia. Străbunicul meu după tată a fost Simeon, un cazac cunoscut și bogat, iar bunicul, Luca Velickovski, a fost protopop al Poltavei. Bunicul meu după mamă a fost un negustor renumit și bogat, de neam evreiesc, numit Manda, care s-a botezat la Poltava împreună cu toată casa lui în biserica Schimbării la Față a Domnului primind numele de [3v] Grigori Mandenko.

Patru ani după nașterea mea, tatăl meu a trecut din această viață vremelnică la cea veșnică. Eu am rămas cu mama mea și cu fratele meu mai mare, Ioan Velickovski, care mai apoi a fost întâistătorul catedralei din Poltava a

aflat în perioada de încercare; „schima mică” (purătorul „hainei mici”) sau „monahul” simplu; și „schima mare” (purătorul „hainei mari”) sau „schimonahul” („schimnik”, în slavonă), monah cu voturi speciale și o viață ascetică extrem de strictă. Adăugarea prefixului „iero” indică faptul că monahul respectiv e și „preot”.

³ În dreapta filei 3 a manuscrisului unic al autobiografiei există următoarea notă marginală: „M-am născut la sfârșitul anului 1722, decembrie 21. În cristelnița Botezului mi s-a dat numele Petru, întru pomenirea celui întru sfinți Părintelui nostru, Petru mitropolitul Kievului și al întregii Rusii.” Textul notei, care pare a fi un adaos autograf al lui Paisie însuși, lipsește din ediția textului slavon dată de TACHIAOS, 1986, fiind semnalat și inclus însă de traducătorii italian (E. CITTERIO, 1988) și american (J. FEATHERSTONE, 1989). Nota se referă la mitropolitul Petru din secolul XIV (născut în 1260, mitropolit între 1305–1326) pomenit în Sinaxarul ortodox pe 21 decembrie (a se vedea „viața” lui în *Viețile sfinților pe luna decembrie*, îngrijite de arhim. IOANICHIE BĂLAN, Roman, 1993, p. 404–412), iar nu la mitropolitul Petru Movilă (1633–1647), cum opinează unii autori români (DAVID, 1975, p. 166 și P. MIHAIL, 1987, p. 485) care — în ciuda evidențelor documentare — văd în aceasta un argument în sprijinul tezei fanteziste a originii „românești” a Cuviosului Paisie. [n. ed.]

⁴ „E imposibil să fim siguri dacă poetul ucrainean Ivan Velychkovskiy a fost tatăl sau bunicul lui Paisiy”, susține J. FEATHERSTONE (1989, p. 4, nota 4), trimițând la Ivan Velychkovskiy, *Tvory* (ed. V.P. Koslova/V. Krekoten), Kiev, 1972.

Adormirii Preasfintei Stăpânei noastre de-Dumnezeu-Născătoare și Pururea Fecioare Maria, biserică în care au slujit ca preoți și tatăl și bunicul și străbunicul meu.

Mama mea m-a dat la învățătură de carte, împreună cu fratele meu mai mic Teodor, care la șapte ani s-a mutat la Domnul. Eu însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, în doi ani și mai puțin am învățat câte ceva din *Abecedar*, *Ceaslov* și *Psaltire*, după care am început, [3A] cu ajutorul lui Dumnezeu, să citesc cu mai mare ușurință după cărțile de la fratele meu mai mare de care am pomenit și după o vreme, acasă la noi, am învățat chiar și să scriu. Iar între orele de învățătură atunci când găseam timp liber citeam cu sârguință dumnezeieștile Scripturi ale Noului și Vechiului Testament, *Viețile Sfinților*, [cărțile] Sfântului Efrem împreună cu ale Sfântului Dorotei, *Mărgăritarul* Sfântului Ioan Gură de Aur⁵ și altele câte se mai aflau în sfânta biserică mai înainte zisă; și din cetirea unor asemenea cărți sfinte și, mai cu seamă din *Viețile* preacuvioșilor Părinților noștri care au bineplăcut lui Dumnezeu în sfântul și îngerescul chip monahicesc a început să se nască în sufletul meu dorința arzătoare de a lăsa lumea și de a primi sfântul chip monahicesc, care câtă vreme [3Av] voi fi pe lume nu va părăsi niciodată sufletul meu.

[3. Elev la Academia din Kiev]

Iar când a început să se scurgă cel de al treisprezecelea an de la nașterea mea, s-a mutat la Domnul și fratele meu mai mare Ioan, la cinci ani după ce fusese sfințit preot. Drept urmare, mama mea, luând de nevoie cu sine și pe fratele său, adică unchiul meu Vasili Mandenko și pe mine

⁵ O antologie de origine bizantină cuprinzând 44 de „omilii” patristice, dintre care 30 ale Sfântului Ioan Gură de Aur, publicată în traducere slavonă la Moscova în 1641. [În românește *Mărgăritarul* a fost tradus de frații Radu și Șerban Greceanu și publicat la București în 1691 și 1746. Cf. pr. D. FECIORU, *infra*, *Viața* lui MITROFAN, nota 88.]

împreună cu ei, s-a hotărât să meargă la preasfințitul kir Rafail Zaborovski⁶, care era atunci Mitropolit al Kievului, cu o cerere scrisă din partea nașului meu Vasili Vasilievici Kociubei, polcovnic [colonel] al Poltavei⁷, precum și din partea mai-marilor și tuturor cetățenilor de frunte din Poltava, prin care se cerea întărirea dreptului meu de a moșteni parohia tatălui meu la sus-numita catedrală din Poltava printr-o gramată a acestui [4] preasfințit mitropolit. Odată cu scrisoarea, după ce sărutam mâna preasfinției sale, trebuia să rostesc în fața acestei sfinte fețe niște versuri alcătuite de un bărbat învățat, cu glas tare și cu toată cuviința și limpezimea, așa cum le spuseseam puțin mai înainte în fața mamei și a unchiului meu, dar n-am putut nici măcar să-mi deschid gura. Atât a fost de mișcat preasfinția sa, că binecuvântându-mă a rostit cu voce tare următoarele cuvinte: „Tu să fii moștenitorul”. Și a dat mamei mele o gramată prin care întărea dreptul meu de a moșteni sus-numita biserică, ne-a slobozit să plecăm binecuvântându-ne și poruncind mamei mele să mă dea la învățătura din afară [liceul clasic de] la școala de la Kiev⁸. [4v]

⁶ Mitropolit al Kievului între 1731–1947 și mare binefăcător al Academiei movilene din Kiev. „Instrucțiunile” sale către profesorii și studenții Academiei pot fi citite în anexa monografiei lui S. CETVERIKOV, 1940/1943, p. 399–403.

⁷ Colonel al Poltavei între 1739–1743. În acel timp, Poltava, punct strategic vital al Ucrainei era garnizoana unui regiment (*polk*), și o unitate administrativă a hatmanului Ucrainei condusă de colonelul Poltavei (FEATHERSTONE, p. 8, nota 9).

⁸ Întemeiat în 1933 de mitropolitul moldovean al Kievului, Petru Movilă (1633–1647) ca un colegiu filozofic latin după model polonez iezuit. În 1701, colegiul este ridicat la rangul de Academie duhovnicească de către țarul Petru cel Mare, în 1715 el având 1100 de elevi și studenți. Programa și organizarea studiilor urmau îndeaproape pe cele ale școlilor iezuite poloneze similare din epoca aridei scolastice a epocii baroce. Studiile se desfășurau în limba latină și erau împărțite în trei cicluri: 4 ani — gramatica, 2 ani — retorica și 6 ani — teologia (2 ani — filozofia + 4 ani teologia propriu-zisă). Prin această reformă a studiilor — eronat taxată de G. Florovski în faimoasa *Puti russkago bogoslovija* [Căile teologiei ruse], Paris, 1937, p. 44–56 drept

Ne-am întors aşadar acasă, la Poltava, dar nu după multă vreme am fost trimis la Kiev, la învăţătură, unde vreme de trei ani am învăţat cu sârg ştiinţa gramaticii. În fiecare an, după obiceiul şcolilor, în luna iulie ne dădeau drumul iar eu, plecând acasă la mama mea şi având acolo timp de două luni de zile desăvârşită libertate, de nimic nu mă ocupam decât de citirea cărţilor sfinte, prin care mă întăream iarăşi şi iarăşi în intenţia de neclintit cu privire la monahism. Am înţeles mai desăvârşit că fără fapte bune, adică fără păzirea cu stăruinţă a poruncilor lui Hristos, numai prin credinţa ortodoxă e cu neputinţă [5] să te mântuieşti întru totul şi mi-am fixat un astfel de legământ în suflet şi în faţa lui Dumnezeu Care să mă întărească cu harul Său: să nu judec pe aproapele meu, chiar dacă-l voi fi văzut cu ochii mei cum greşeşte, căci se ştie bine că Unul singur este Judecător drept şi adevărat al viilor şi al morţilor, Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru, Care dă fiecăruia după faptele sale. Fiindcă acela care judecă pe aproapele său ia asupra sa o demnitate a lui Dumnezeu făcându-se judecător al viilor şi al morţilor⁹. Şi ce este mai înfricoşător decât aceasta? Cu atât mai mult nu trebuie să ai ură pe aproapele tău, fiindcă după cum mărturisesc şi Sfintele Scripturi¹⁰, acesta este un păcat mai mare decât toate păcatele. Aşadar, din toată inima şi sufletul tău să-i ierţi păcatele aproape-lui, în [5v] nădejdea iertării păcatelor tale de Dumnezeu¹¹. Căci dacă nu-i ierţi păcatele aproapelui tău, nu vei avea

o „pseudomorfoză” a Ortodoxiei bizantine autentice — mitropolitul Petru Movilă intenţiona de fapt să depăşească handicapul intelectual al ortodocşilor faţă de catolici şi protestanţi, aliniind cultura ortodoxă la standardele europene ale epocii. Abandonarea prea timpurie a studiilor clasice (înainte de aprofundarea sintaxei!) avea să fie dureros resimţită ca un handicap considerabil de stareţul Paisie când, ajuns la maturitate, se va confrunta cu dificultăţi majore în traducerea textelor filocalice greceşti în slavonă (mai ales în cazul revizuirii scrierilor lui Isaac Sirul). [n. ed.]

⁹ „Matei 7, 1”: referinţă în marginea manuscrisului.

¹⁰ „Matei 5, 22”: referinţă în marginea manuscrisului.

¹¹ „Ioan 3, 15”: referinţă în marginea manuscrisului.

deloc nici tu iertarea păcatelor tale de la Tatăl ceresc. Acesta este deci legământul pe care l-am dat înaintea lui Dumnezeu cu privire la păzirea acestor porunci, iar dacă din pricina nepăsării nu le-am păzit prin faptele mele, Dumnezeu m-a ajutat dându-mi o înțelegere dreaptă, după învățătura Sfintei Scripturi, cu privire la aceste porunci ale lui Dumnezeu, ca unele ce sunt cea mai ușoară și lipsită de osteneală dintre toate căile spre mântuire și le-am urmat și le urmez după puterea mea: nici una din căile spre mântuire nu este mai ușoară decât ea. Citind, așadar, cărțile sfinte, așa cum spuneam mai înainte, în vremea [vacanței], pe când eram acasă la mine, m-am hotărât să mă ocup [6] de paza poruncilor lui Dumnezeu și de înțelegerea dreaptă a înțelepciunii sfintei Biserici Ortodoxe.

La vremea rânduită am plecat la Kiev unde am rămas învățând cu sârguință la școală.

În cei trei ani, având eu o râvnă și o dragoste nu puțină pentru viața monahală, acestea au mai și crescut văzând eu și pe alți câțiva [tineri] având aceeași râvnă și gânduri asemănătoare cu privire la monahism, mai ales când s-a întâmplat să am povătuitor și îndrumător pe cucernicul părinte ieroschimonah Pahomie, care petrecea în sfânta mănăstire a Frăției Arătarea Domnului¹², și care trăise o vreme în străinătate și în pustie și avea la el și unele cărți ale Părinților; prin cuvintele lui mult mă foloseam, iar prin cărțile pe care mi le dădea să le citesc râvna din sufletul meu se aprindea încă și mai tare. Continuam însă să fiu silitor, ca și până atunci, și la învățătura de la școală.

¹² Mănăstirea Bratski (a frăției) din Kiev cu hramul Arătarea (Botezul) Domnului (6 ianuarie) a fost întemeiată în 1615. Între zidurile ei au funcționat sub egida Frăției ortodoxe, organizație laică întemeiată în Ucraina în scopul apărării Ortodoxiei în fața prozelitismului uniatic și catolic, o școală ortodoxă slavonă greacă. Ea a fost înlocuită de mitropolitul Petru Movilă cu un „colegiu” latin după modelul colegiilor iezuite poloneze contemporane, care erau printre școlile cele mai bune ale Europei. De mai multe ori distrusă și refăcută ea a rămas până în secolul XIX localul Academiei duhovnicești din Kiev.

În al patrulea an însă, în tot timpul iernii și până la încheierea școlii, care are loc pe 15 iulie, am rămas la învățătură în școală, deși nu cu aceeași râvnă ca mai înainte, deoarece în sufletul meu crescuse mai puternică dorința după viețuirea călugărească și nu-mi mai dădea pace să rămân la învățătură, ci mă zorea să mă lepăd cât mai degrabă cu putință de lume și să mă fac călugăr.

[4. Vizita la schitul Kitaev]

S-a mai întâmplat atunci un lucru care m-a înflăcărat și mai mult. În timpul iernii, doi dintre elevii școlii [7] au plecat fără să se știe unde, dar după o vreme am înțeles că s-au dus să se călugărească și că se aflau într-un schit numit Kitaev¹³ care ținea de Lavra Peșterilor¹⁴ din Kiev. O, câtă negrăită bucurie m-a cuprins și dorința de a mă duce acolo să-i văd! De cum am găsit puțin timp liber de la învățătură m-am și dus acolo, cu nu puțină frică pe drum. Cu ocrotirea lui Dumnezeu însă, am ajuns fără nici un necaz la acel sfânt lăcaș și luând binecuvântare de la preacinstitul întâi-stătător al său de atunci, părintele ieroschimonah Teodosie, după binecuvântarea lui m-am văzut cu acei bine-

¹³ Schit aflat la sud de Kiev, mai jos de confluența Lybedului și Niprului, și aflat în dependență de Lavra Peșterilor din Kiev (J. FEATHERSTONE, 1989, p. 8, nota 14).

¹⁴ Lavra Peșterilor (Kievo-Percerskaia Lavra) a fost întemeiată, potrivit vestitei cronică rusești a monahului Nestor, în 1051 de sfinții cuvioși Antoni († 1073) și Teodosi († 1074) într-o serie de grote săpate într-o colină deasupra Niprului, lângă Kiev. Mănăstirea Peșterilor a exercitat o influență covârșitoare asupra formării culturii religioase și literare a primei perioade a istoriei ruse, dar și după aceea. În peșterile ei s-au nevoit atingând sfințenia un număr impresionant de pustnici și monahi, ale căror moaște se află depuse în grote și a căror experiență duhovnicească e strânsă în „Patericul Lavrei Peșterilor”. Dată fiind importanța ei, din 1688 ea a purtat titlul de „lavră”, dat în Rusia numai încă altor trei mănăstiri faimoase: Troița-Serghieva (lângă Moscova) din 1744, Aleksandr Nevski (din Sct. Peterburg) din 1797 și Poceav (din Volînia) din 1833.

cuvântați robi ai lui Dumnezeu, [7v] care m-au primit cu mare bucurie, și m-au întremat cu hrană după drumul făcut. După cântările pavecerniței și, după ce și-au împlinit ascultările ce le erau rânduite, când s-a lăsat noaptea s-au adunat în trapeză împreună cu alți frați sub ascultare¹⁵ și au citit destulă vreme din Sfântul Efrem, cu mare luare-aminte și cu frica lui Dumnezeu; după citire, închinându-se cu smerenie unul altuia s-au risipit, lăsându-mă pe mine în trapeză ca să mă odihnesc până la cântarea utreniei. După cântările utreniei și după săvârșirea dumnezeieștii Liturghii care acolo nu se face dimineața, s-a pus masa în trapeză și s-au așezat întâi-stătătorul și cu frații, iar întâi-stătătorul mi-a îngăduit și mie, ca străin ce eram, să mă așez la masă cu frații. S-a citit din cuvintele Sfinților Părinți și toți ascultau cu frica lui Dumnezeu [8] și cu mare luare-aminte, într-o tăcere desăvârșită. Frații sub ascultare stăteau în picioare, în față, cu frica lui Dumnezeu gata spre slujire cu o desăvârșită evlavie. După masă cei doi frați sub ascultare pentru care mă dusesem acolo, au primit și ei hrana și, îndeplinindu-și toate treburile, au găsit apoi un timp liber ca — așa cum i-a luminat Dumnezeu — să vorbească cu mine; mi-au spus multe cuvinte folositoare sufletului, îndemnându-mă să las lumea cu tot ce-i în ea și să rămân împreună cu ei în acel lăcaș ca frate sub ascultare în nădejdea că la vremea convenită să dobândim și chipul monahicesc. Eu chiar și fără îndemnul lor doream din toată inima să rămân acolo, dar știam bine de asemenea că era cu neputință să mă ascund acolo cu totul de mama mea [8v] și nici nu îndrăzneam să fac una ca asta. Am rămas deci la ei în ziua aceea, iar în dimineața celei de a treia zile, luând binecuvântare de la întâi-stătător și rămas-bun cu

¹⁵ Toți începătorii care intră în mănăstire în așteptarea îmbrăcării rasei și a tunderii se numesc în monahismului slav *poslušniki* adică „ascultători” sau „frați sub ascultare”. *Poslušanie* = „ascultare” este termenul ce desemnează în limbaj monahal slujirea sau misiunea primită de orice monah în cadrul activităților de zi cu zi ale mănăstirii.

lacrimi de la frații aceia care jeleau plecarea mea de acolo, m-am înapoiat la locuința din oraș, neputând să stau mai mult la schitul acela, dat fiind că dac-aș fi zăbovit mai mult, mi-ar fi fost cu neputință să țin ascuns drumul meu aici.

Întorcându-mă, mi-am reluat învățătura de la școală până la încheierea anului, dar fără orice sânguință, numai așa din obișnuință. După închiderea școlii, în acest al patrulea an, n-am mai plecat ca de obicei acasă, la mama mea, pentru ca să am libertate desăvârșită de a căuta [9] chipul în care ar fi cu putință să ia chipul monahicesc; am locuit în partea de jos a Kievului, aproape de biserica sfințitului ierarh al lui Hristos, Nicolae zis cel Bun¹⁶, la o văduvă bătrână, care m-a primit în casa ei ca o a doua mamă, adăpostindu-mă cu toată grija și dragostea. Având astfel cum spuneam, libertate desăvârșită, umblam pe la sfintele și cinstitele lăcașuri ale Kievului: când mă duceam la Sfânta Sofia, să mă închin la moaștele sfințitului ierarh al lui Hristos Macarie, Mitropolitul Kievului¹⁷, când la mănăstirea Arhistrategului Domnului, arhanghelul Mihail¹⁸, ba chiar aici mergeam mai des, pentru a mă închina la moaștele sfintei mari mucenițe Varvara, când la alte cinstite și sfinte lăcașuri, treceam și priveam bună podoaba și evlavia acestor biserici, [9v] iar îndeosebi uitându-mă la cinstiții și sfinții monahi mi se părea că văd niște îngeri ai lui Dumnezeu și mă rugam Domnului să mă învrednicească și pe mine cu harul său, să ajung să am și îngerescul lor chip.

¹⁶ Aflată nu departe de mănăstirea Frăției, această biserică era numită după așezământul de caritate adăpostit între zidurile ei (J. FEATHERSTONE, 1989, p. 9, nota 16).

¹⁷ Mitropolit al Kievului între 1495–1497, ucis de tătari și ale cărui moaște se păstrau în catedrala Sfânta Sofia din Kiev (J. FEATHERSTONE, 1989, p. 9, nota 18).

¹⁸ Sau mănăstirea „cu cupole de aur” din Vechiul Kiev (*ibid.*, p. 9, n. 18).

[5. Lavra Peșterilor din Kiev]

Ce să spun însă despre marea și sfânta Lavră a Peșterilor de lângă Kiev pe care o iubeam din tot sufletul ca pe un loc sfânt și ales de Dumnezeu, în care în ultimii ani ai vieții lor, asemenea de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți din vechime care au dus viață îngerească în trup, îngeri pământești și oameni cerești, s-au rugat cuvioșii și de-Dumnezeu-purtătorii Părinții noștri Antonie și Teodosie, precum și ceilalți cuvioși ai Peșterilor fiind preamăriți de Dumnezeu și în timpul vieții lor și după moarte prin minuni și neputrezirea sfintelor lor moaște?

Mai des decât în alte lăcașuri acolo mă duceam în zilele de duminică și de sărbătoare, ca să [10] ascult dumnezeiasca Liturghie de dimineață, precum și cea de mai târziu; câteodată însă veneam acolo și la vecernie și, neavând acolo nici un cunoscut, fiind ca un străin, înnoptam uneori într-o peșteră, în apropiere de biserică, alteori în marea mănăstire lângă clopotnița cea mare, așteptând ca de la clopot să înceapă pravila bisericească. Începând pravila, intram în biserica aceea asemenea cerului și vedeam uimitoarea ei bună podoabă și bună cucernicie, mulțimea mare de monahi cinstiți și evlavioși și întru toate binecinstitori, mă bucuram și mă veseleam din tot sufletul părându-mi-se a vedea în ei pe acei cuvioși Părinți ai noștri ai Peșterilor și-L preamăream pe Dumnezeu pentru că m-a învrednicit să cercetez mai des un loc atât de sfânt.

[10v] După săvârșirea privegherii celei de toată noaptea sau după utrenie, când intram în sfânta peșteră, împreună cu alți creștini, pentru a ne închina și a săruta sfintele moaște și a ne lăsa capetele miruite de preacuvioșii Părinții noștri ai Peșterilor, ascultând Dumnezeiasca Liturghie uneori într-o peșteră mai apropiată, alteori într-una mai îndepărtată, aflându-mă în biserici sau înlăuntrul peșterilor Îl preamăream pe Dumnezeu Cel minunat întru sfinții Săi¹⁹ și fereceam pe acești preacuvioși părinți care viețuiseră

¹⁹ Cf. *Psalmi* 67, 36.

Înainte de construirea mănăstirii celei vechi și apoi a celei noi, în acele sfinte peșteri în de trei ori binecuvântata lor liniștire [isihie]²⁰ și pace, liniște și pace cu neputință de găsit altundeva pe pământ, și în sufletul meu se aprindea dorința după un lucru cu neputință, și anume dac-ar fi fost cu putință, n-aș mai fi vrut nicicum [11] să ies din acele peșteri sfinte, ci să rămân acolo până la sfârșitul vieții. Dar văzând că lucrul nu era cu putință, plecam de la acele peșteri sfinte cu mare jale și suspine. Alteori, după ce mă închinam la sfintele moaște, intrând în sfânta și marea biserică ascultam dumnezeiasca Liturghie, iar după otpust coboram în vale, la casa acelei roabe a lui Dumnezeu la care locuiam.

[6. Intenții cu privire la viața monahală]

Aveam însă câțiva prieteni iubiți care gândeau la fel ca mine și care aveau aceeași intenție cu privire la monahism. Sâmbăta seara sau înaintea vreunei sărbători, ne adunam în vremea verii la sfânta mănăstire Arătarea Domnului, a Frăției, la poarta mănăstirii, ca într-un loc foarte potrivit și liniștit, unde reușiserăm să ni-l facem prieten pe paznicul mănăstirii, un om foarte virtuos și cu frica lui Dumnezeu, și ne petreceam răgazul în sfaturi folositoare sufletului până când suna clopotul pentru pravila bisericească. Mai mult decât orice ne sfătuiam cum am putea trece în faptă intenția noastră și unde am putea găsi un asemenea loc în care, cu bunăvoința lui Dumnezeu, să fim tunși în monahism și să ne putem ține făgăduințele monahicești. După multă împreună-sfătuire și după grijulie chibzuință, ne-am oprit în sufletele noastre la următorul legământ neschimbat și nestrămutat: să nu fie lepădarea noastră de lume și tunderea în vreun lăcaș cu belșug de mâncare și băutură și cu tot felul de tihne trupești, [12] fiindcă fiind tunși într-un ase-

²⁰ *Bezmolvie*, echivalentul slavon al grecescului *hesychia* = „liniște”, a devenit în limbajul monahal termen tehnic desemnând viațuirea contemplativă de tip „isihast”.

menea lăcaș n-am putea urma sărăciei lui Hristos și duce o viață de înfrânare, după făgăduințele monahicești, deoarece s-ar putea ca din pricina slăbiciunii noastre sufletești să ne abatem de la calea strâmtă care duce spre viață²¹ și să ne rătăcim pe calea largă care duce la pieire. Căci mai bine este — gândeam noi — să te căsătorești după legea creștinească și să trăiești în lume, decât, renunțând la lume, să-ți duci viața umblând după tihnă trupească și îndestulare de orice fel, spre întinarea chipului monahicesc și spre osânda veșnică a sufletelor noastre în ziua Judecății²².

De aceea, cum spuneam mai înainte, ne-am pus cu tărie în sufletele noastre intenția de a ne părăsi [12v] patria noastră și a ne găsi undeva, într-un loc pustiu și liniștit un povățuitor iscusit sufletelor noastre căruia să i ne predăm în ascultare, iar după vremea convenită să primim tot de la el și tunderea, și să rămânem cu el și unul și altul nedespărțiți până la ultima noastră suflare, viețuind în sărăcie călugărească și în lipsuri, neavând decât atât cât este necesar pentru nevoile noastre și pentru mântuirea sufletelor, câștigându-ne hrana și îmbrăcămintea necesară prin dreapta osteneală a mâinilor noastre.

În astfel de discuții și altele asemănătoare ne petreceam ceasurile tăcute și liniștite ale nopții, după care cântam prava bisericească, iar după otpust ne duceam la casele noastre.

[7. O nouă vizită la schitul Kitaev]

Într-o asemenea dragoste duhovnicească și discuții folosite sufletului întâlnindu-ne adeseori unii [13] cu alții,

²¹ Cf. *Matei* 7, 13–14.

²² A se observa timpuria distanțare critică și reacția spontan evanghelică și patristică a tânărului Petru/Paisie nu numai față de scolasticismul teologic (cum se va vedea mai jos, f. 22v–23), ci și față de decadența spirituală și fariseismul moral al unei largi părți a monahismului kievean al epocii; corupt și secularizat, acesta se afla departe de exigențele ascetice și duhovnicești ale idealului monastic ortodox tradițional. [n. ed.]

m-a cuprins din nou o mare dorință să mă duc la schitul Kitaev de care am vorbit mai sus, să-i văd pe preaiubiții mei robi ai lui Hristos pe care-i cunoșteam. Fiind pe atunci vreme de vară, am putut să-mi îndeplinesc mai ușor această dorință. Când am ajuns deci la acel sfânt lăcaș, m-a umplut o mare bucurie atât pentru că m-am văzut cu acei preaiubiți de mine frați sub ascultare ai lui Hristos, cât și pentru că m-am învrednicit să văd capetele cărunte și fețele palide, galbene și supte de post și înfrânare ale sfinților părinți de acolo. Intrând cu ei la pravila bisericească am avut și nu puțin folos sufletesc, fiindcă ei citeau și cântau cu mare luare-aminte și cu frica lui Dumnezeu, fără nici o grabă [13v] toată rânduiala pravilei și erau unii dintre frați și ascultători care aveau ca pe un dar natural de la Dumnezeu cântarea dulce, căci cântau nu numai stihirele și celelalte cântări, dar chiar și [răspunsurile] „Doamne miluiește!” și „Dă, Doamne!” și „Ție, Doamne” și „Amin” le cântau atât de dulce, în surdină și cu prelungirile corespunzătoare, încât chiar și o inimă aspră și care nu cu ușurință înclinată spre umilință, cum era și a mea, a putut fi ușor împinsă spre umilință și lacrimi. Dar și însăși așezarea aceea, locul în sine și construcția bisericii puteau împinge sufletul omului spre umilință.

Biserica era de lemn, făcută după tipicul creștin, și închinată numelui preacuviosului și de-Dumnezeu-purtătorului Părintelui nostru Serghie din Radonej²³, făcătorul de

²³ Una din cele mai remarcabile personalități din Rusia epocii sale, Cuviosul Serghie din Radonej (1314–1392) este, alături de Cuviosul Serafim din Sarov (1759–1833), sfântul cel mai iubit și venerat în Rusia, al cărui patron spiritual este. Există o frumoasă „viață” a sa scrisă de ucenicul său, cuviosul Epifani cel Înțelept. Inițial pustnic, după sosirea primilor ucenici, începe constituirea în jurul bisericii cu hramul Sfânta Treime a unei mari obști monahale devenite ulterior faimoasa Lavră Troița-Serghieva. Astfel la 70 de km nord-vest de Moscova, ea este sediul unei Academii duhovnicești, reședință patriarhală, loc de pelerinaj și centru spiritual al întregii Rusii. [A se vedea în acest sens pătrunzătorul eseu al părintelui PAVEL A. FLORENSKI, *Lavra Troița-Serghieva și Rusia* (1918); trad. rom. Boris

minuni. În jurul ei erau sădiți feluriți pomi roditori, [14] care-o umbreau cu ramurile lor, căci nu era înaltă. Înăuntru era toată împodobită până în fundul pridvorului cu icoane lipite una de alta, în care erau înfățișați preacuvioșii și cucernicii părinți făcători de minuni din Rusia cea Mare. Cine se uita cu mare evlavie la aceste sfinte închipuiri nu putea să nu simtă o mare bucurie în sufletul său. Privind apoi liniștea și tihna în care trăiau împreună acei sfinți părinți, evlavia și tăcerea, blândețea și smerenia lor, precum și pe toți frații sub ascultare care făceau cu smerenie și cu frica lui Dumnezeu ascultările lor, tăindu-și cu cucernicie voile lor și lepădându-se de judecățile lor, din tot sufletul [14v] meu aș fi vrut să rămân acolo cu acei sfinți părinți și frați, deși știam bine că acolo nu mă pot ascunde de mama mea. Și totuși, împins de dorința mea puternică de a intra în monahism, m-am gândit să rămân acolo.

Cu acest gând m-am dus la întâi-stătătorul sus-numitului lăcaș, care stătea singur aproape de biserică și, căzând la picioarele lui, l-am rugat stăruitor ca pentru dragostea lui Dumnezeu să mă primească și pe bietul de mine în sfântul său lăcaș ca frate sub ascultare în vederea intrării în monahism. El însă, înțelegând rugămintea mea, a luat-o deîndată spre chilia sa și mi-a poruncit să vin după el: când am intrat și eu în chilia lui m-am înclinat înaintea lui, după obicei, și am rămas în picioare lângă ușă. El s-a așezat lângă masă și mi-a poruncit și mie [15] să mă așez mai sus decât el, după care mi-a spus: „Frate, șezi aici” și mi-a arătat cu mâna locul unde să mă așez. Eu auzind aceasta și sperindu-mă de un asemenea lucru neașteptat și rușinându-mă a-l îndeplini, m-am înclinat adânc și am rămas în picioare tăcând. El mi-a poruncit a doua oară să fac același lucru.

Buzilă în P. FLORENSKI, *Iconostasul*, Ed. Anastasia, București, 1994 — n. ed.]

Biserica de lemn a schitului Kitaev cu hramul Sfântul Serghie în care a intrat Paisie a fost înlocuită în 1767 cu una de piatră cu hramul Sfânta Treime păstrând însă un altar dedicat Sfântului Serghie (J. FEATHERSTONE, p. 12, nota 23).

Eu iarăși m-am înclinat și am rămas în picioare tăcând. Mi-a poruncit și a treia oară să fac același lucru. Eu sperindu-mă foarte tare, am rămas în picioare fără glas. Atunci el deschizându-și sfintele sale buze mi-a spus: „O, frate, tu mă rogi să te primesc în sfântul nostru lăcaș în vederea intrării în monahism. Și nu văd în sufletul tău nici urmă de înclinare spre monahism. Nu văd în tine smerenia [15v] lui Hristos²⁴. Nu văd în tine ascultarea și lepădarea de voia ta și de judecata ta, ci cu totul dimpotrivă. Văd în tine alcătuirea și înțelepciunea lumii acesteia, văd în tine mândria diavolului²⁵. Văd în tine neascultare și urmarea voii și judecății tale. Căci iată, de trei ori ți-am poruncit să te așezi mai sus decât mine și nu m-ai ascultat. În loc că o singură dată auzind porunca mea să te așezi mai sus decât mine, nu numai în chilia mea, dar dacă ți-aș fi poruncit chiar și în trapeză, de față cu toți frații, cum s-ar fi convenit, lepădându-ți voia și judecata ta, și să-mi dai ascultare cu smerenie și frica lui Dumnezeu. Tu însă, poruncindu-ți de trei ori să faci exact același lucru, urmându-ți voia și judecata ta și [16] mai cu seamă vrăjmașa mândrie, tu te-ai smerit fățarnic și te-ai înclinat fără însă să dai ascultare poruncii mele. Și neavând ascultarea și lepădarea voii tale, care sunt semnele după care se cunoaște adevăratul monah, cum îndrăznești să mă rogi să fii primit în călugărie? Căci neavând ascultarea și urmând voii și judecății tale, nu ești vrednic de chipul monahicesc.”

Spunându-mi deci aceste cuvinte și multe altele și înțelegând în cele din urmă că m-a speriat și că stau cu mare spaimă în fața lui fără să spun nimic, a început să-mi vorbească cu toată dragostea și blândețea, ca un părinte iubitor: „O, copile dragă, trebuie să știi că eu din dragoste pentru Dumnezeu și dorind mântuirea sufletului tău te-am supus acestei încercări; [16v] aceasta, pe de o parte, pentru ca în

²⁴ Frază omisă din ediția TACHIAOS, restituită însă în traducерile italiană și americană.

²⁵ Frază omisă din ediția TACHIAOS, restituită însă în traducерile italiană și americană.

toate zilele vieții tale să păstrezi în suflet neștirbită această amintire, iar, pe de altă parte, te-am putut înțelege și povățui cum este adevăratul început al monahismului, care este rădăcina și temeiul său după Dumnezeu și după înțelegerea dumnezeieștilor Scripturi și învățătura Sfinților Părinți, și anume ascultarea și desăvârșita lepădare și renunțare la voia și judecata proprie: și toți cei care doresc să câștige chipul monahicesc, așa cum se leapădă de lume și de toate câte sunt în lume, tot așa datorii sunt să se lepede și de voia și judecata lor proprie și să asculte de povățuitorul său cu toată stăruința sa, până la ultima suflare, supunându-se lui ca lui Dumnezeu Însuși. Așadar, copilul meu, [17] să nu te faci laș încercarea la care te-am supus, căci știu bine că n-ai vrut să mi te împotrivești, îndrăznind să nu mă ascuți, ci, pe de o parte, pentru că nu cunoșteai puterea dumnezeieștii ascultări monahicești, iar, pe de altă parte, pentru că cinsteai în mine sfântul și marele chip monahicesc cu care Dumnezeu m-a învrednicit pe mine nevrednicul. De aceea, fii iertat de Dumnezeu și de mine păcătosul.”

Apoi a început să mă întrebe unde m-am născut și dacă nu se împotrivește cineva ca eu să intru în monahism. Iar eu făcându-i cunoscut pe scurt totul despre mine, el mi-a spus: „Copilul meu preaiubit, m-ai rugat și mi-ai cerut să te primesc pentru a intra în monahism în acest sfânt lăcaș, în sfânta ascultare, dar după cele făcute cunoscute de tine nu îndrăznesc s-o fac, ca nu cumva să se facă o tulburare obștească și pentru noi și pentru tine. [17v] Pentru că mama ta, aflând unde te găsești, ar putea să te ia cu ușurință de aici cu poruncă de la autorități. De aceea, nu te întrista că din pricina mai înainte-zisă nu îndrăznesc să te primesc, ci, având neclintită dorința de a intra în monahism, lasă în grija lui Dumnezeu tot ce-i în legătură cu tine și cu ajutorul Lui încearcă să cauți un asemenea loc, în care să nu fie nici o opreliște ca tu să intri în monahism. Eu te încredințez că Dumnezeu Cel Atotputernic și Care vrea ca toți să se mântuiască, are să te povățuiască spre un asemenea loc și dorința ta se va preface aici în faptă.”

Auzind eu acestea și știind prea bine și singur că din pricina mai-înainte-zisă era cu neputință să rămân în acel sfânt lăcaș, [18] n-am îndrăznit să-l mai supăr pe Sfinția Sa cu rugăciunea mea, ci căzând la sfintele lui picioare l-am rugat să mă ierte. După care, cu binecuvântarea sa, am ieșit din chilia lui.

[8. O lecție duhovnicească la schitul Kitaev]

Fiind eu încă acolo m-am învrednicit să aud sfintele lui cuvinte de suflet folositoare spuse unui frate; căci stând eu în curtea celui sfânt lăcaș cu câțiva părinți a chemat el [întâi-stătătorul] pe un frate sub ascultare, care frate era foarte cucernic, și i-a spus: „Te voi trimite, frate, la mănăstirea cea mare să ieși, după obiceiul nostru, unele lucruri de mâncare și de băutură pentru toată săptămâna. Fă-ți pregătirile cele de trebuință.” Fratele, așadar, s-a pregătit cum se cuvine și deschizând poarta de la curtea schitului, a început să iasă [cu căruța]. Văzând acestea, întâi-stătătorul l-a chemat pe fratele acela și i-a spus: [18v] „Cum îndrăznești, nenorocitul, să pleci fără binecuvântarea mea? Dar dacă ți s-ar întâmpla, cum li se întâmplă multora, să vină [asupra ta] o moarte neașteptată, ce-ai putea răspunde Dreptului Judecător în ziua înfricoșetorei a Lui a doua veniri, pentru că ai plecat fără binecuvântare? Nu știi oare ce mare păcat este pentru un frate sub ascultare să facă ceva fără binecuvântarea povățuitorului său?” Acesta înclinându-se, i-a spus: „Iartă-mă, părinte, eu voiam să plec cu binecuvântarea ta, doar mi-ai poruncit să plec la mănăstirea cea mare să îndeplinesc un anumit lucru din ascultarea de tine.” Starețul i-a spus: „O, nenorocitul, nu ți-a fost de-ajuns că ai căzut deja într-o groapă, făcându-ți voința ta, vrând să pleci în ascultare fără binecuvântare? Și în loc [19] să ieși din ea cerând iertare și spunându-ți cu smernie: «Iartă-mă», iată ai căzut în a doua groapă, cea a îndreptăririi în cuvânt, mai rea decât cea dintâi. Și mai rău decât atât. Că fără să te temi de Dumnezeu și fără să te

rușinezi de oameni ai îndrăznit să amesteci întunericul cu lumina²⁶ și smerenia cu mândria. Căci dacă spuneai: «Iartă-mă!», ar fi fost smerenie, așa cum ne învață Sfinții noștri Părinți; dar dacă la cuvântul «Iartă-mă!» mai adaugi o îndreptățire în cuvânt, atunci este mândrie, învățătura diavolului și amestecarea luminii cu întunericul. Dar ce au în comun, după cum spune Apostolul, lumina și întunericul? De aceea, oricine se află aici ca frate sub ascultare și dorește să câștige chipul monahicesc, dator este mai întâi să pună acest început vieții sale: și anume ca, dacă va fi muștrat, ocărat sau chiar năpăstuit fie de întâi-stătător, fie de alt părinte, să cadă cu smerenie la picioarele lui [19v] spunând: «Iartă-mă!», fără să mai adauge nimic, decât poate numai «Iartă-mă, părinte sfânt, am greșit», dar nu cum ai făcut tu adăugând o îndreptățire prin cuvânt.”

Auzind acestea și multe alte cuvinte asemănătoare acestora acel binecuvântat frate a stat în picioare fără să spună vreun cuvânt până când întâi-stătătorul a încetat să mai vorbească, și atunci a căzut la picioarele lui și cu lacrimi în ochi i-a cerut iertare. Iar întâi-stătătorul, ca un părinte care-și iubește copii, a început iarăși să-i vorbească: „Copile, gândul meu a fost într-adevăr să te trimit la ascultarea mai-înainte-zisă, de aceea te-am chemat și ți-am poruncit doar să te pregătești iar nu să și pleci. Ție ți se cuvenea ca, după ce ți-ai terminat pregătirile, să-mi ceri binecuvântarea și apoi să pleci, căci așa este rânduiala vieții monahicești. Tu însă din neștiință [20] și nu din dispreț ai vrut să pleci fără binecuvântare. Tot așa și când ai cerut iertare, din neștiință ai adăugat și îndreptățirea prin cuvânt și pentru aceasta cu lacrimi te căiești acum și ceri iertare. Să fii deci iertat de Dumnezeu și de mine și binecuvântat.” Învățat de-ajuns despre puterea dumnezeiască a ascultării, fratele a fost slobozit la ascultarea mai-înainte-zisă, bucuros și slăvind pe Dumnezeu. Iar eu, stând nu prea departe, am ascultat aceste cuvinte foarte folositoare sufletului, proslăvind

²⁶ „2 Corinteni 6, 14”: referință în marginea manuscrisului.

pe Dumnezeu că m-a învrednicit să aud cuvinte atât de folositoare sufletului și le-am socotit cuvinte de viață veșnică.

Luându-mi binecuvântare de la stareț și rămas-bun de la frații sub ascultare mai-înainte-ziși, am plecat de la acel lăcaș cu multă jale, pentru că din pricinile mai-înainte-zise n-am putut rămâne acolo [20v] împreună cu acei părinți și frați.

Și întorcându-mă la casa unde locuiam, mi-am reluat obiceiul de a merge pe la sfintele lăcașuri și a mă aduna împreună cu prietenii mei să ne sfătuim mai cu seamă cu privire la gândul nostru.

Când s-a redeschis școala, la începutul lunii septembrie, temându-mă ca nu cumva să mi se facă alte piedici în calea gândului meu, am părăsit școala, nu m-am mai dus la ea, ci mă tot frământam cum să pot găsi locul potrivit să îmbrac haina neagră [a monahilor].

[9. Îndrăgostit de Liturgia în limba română]

S-a întâmplat însă atunci, după încheierea păcii, că împreună cu soldații care s-au întors în Rusia a venit cu suita și Preasfințitul kir Antonie, mitropolitul Moldovei²⁷, și a tras la palatul Preasfințitului Mitropolit al Kievului, numit Kudreaveț [Crețul]²⁸ [21]. Și într-o zi, aflat în sfânta mănăstire a Frăției, Arătarea Domnului, l-a zărit pe ieroschimonahul Pahomie, de care am vorbit mai sus, l-a recunoscut pentru că el fusese cel care-l sfințise într-un ieromonah. Cu binecuvântarea Preasfințitului Mitropolit al Kievului, acesta a venit să locuiască cu el în palatul Kudreaveț. Iar eu mă duceam adesea la el pentru că era povățuitorul meu

²⁷ La încheierea prin pacea de la Belgrad (1739) a războiului ruso-austro-turc din 1735–1739, mitropolitul Antonie al Moldovei (1729–1739) a fost nevoit să urmeze trupele ruse în retragere. În 1741 devine mitropolit de Bielogorod și Oboian, cu scaunul la Cernigov. Moare în 1748, fiind înmormântat la faimoasa Lavră a Peșterilor din Kiev.

²⁸ Construit în 1716, în Vechiul Kiev, lângă poarta Jitomir, palatul a dăinuit până în 1788 (J. FEATHERSTONE, 1989, p. 17, nota 29).

între Domnul, și prin el am reușit să primesc și binecuvântarea Preasfințitului, sărutându-i și sfânta sa dreaptă. Printre cei ce stăteau în preajma Preasfințitului am văzut fețe cinstite și destoinice, vrednice de toată cinstirea din cinul ieromonahicesc, precum și un număr oarecare de cinstiți tineri ierodiaconi, blânzi și smeriți, care aveau — după Dumnezeu — o mare dragoste pentru mine. Mă bucuram foarte mai cu seamă când se întâmpla să slujească Preasfinția Sa cu tot clerul său preoțesc și eu auzeam dumnezeiasca Liturghie în limba moldovenească²⁹. [21v] De câtă bucurie se umplea sufletul meu auzind cum i se înălța laudă lui Dumnezeu în această limbă binecuvântată! Și printr-o minunată și dumnezeiască întorsătură a soartei, de atunci a început [să se nască] în inima mea o mare dragoste pentru această binecuvântată limbă moldovenească și pentru poporul și țara aceasta ocrotită de Dumnezeu, și tot mai mult se aprindea în sufletul meu dorința de a intra în monahism în țară străină.

[10. Renunță la studiile teologice]

Am petrecut, așadar, această iarnă ca de obicei, dar pe la sfârșitul lunii ianuarie s-a întâmplat să se abată asupra mea o mică ispită. Un băiat de la mine din oraș, care învăța aici la școală, văzând că am început să mă las de școală și părându-i rău pentru mine, s-a dus la Cuvioșia Sa Silvestru Kuleab³⁰, care pe atunci era mai-mare peste școli și, care mai târziu a fost și arhimandrit al mănăstirii Frăției [22] Arătarea Domnului, unde este de asemenea o școală, și mai apoi a ajuns episcop de Sankt. Peterburg, și i-a povestit amănunțit despre mine, cum că „nu vrea, zicea el, să învețe” și

²⁹ „Limba moldovenească” este — așa cum arată și traducătorul italian, 1988, p. 75, n. 25 — graiul românesc utilizat în Moldova, expresia fiind sinonimă cu „limba română”.

³⁰ Prefect (1737–1740) și rector (1740–1745) al Academiei Movilene, ulterior devenit arhiepiscop de Sankt Peterburg (1750–1761) (J. FEATHERSTONE, p. 18, nota 31).

că „mama lui în zadar cheltuiește cu întreținerea lui la învățătură”. Auzind acestea, [Cuvioșia Sa] a trimis pe doi elevi de la școală, ca să mă aducă înaintea lui. De-abia m-am prezentat, și el a și început să mă certe cu asprime, întrebându-mă: „Din ce pricină te-ai lăsat de școală și învățătură?”

Eu, care din firea mea eram foarte sfios, cu atât mai mult în fața unei asemenea fețe, și având în vedere și starea în care mă aflam, nu știu cum am îndrăznit să-i răspund, zicând că întâia pricină pentru care m-am lăsat de învățătura din afară [a clasicilor antici] este intenția mea nestrămutată de a mă face monah și cum mă tem de ceasul neștiut al morții, aș dori, dac-ar fi cu putință, să mă duc cât se poate mai repede într-un asemenea loc, unde cu ajutorul lui Dumnezeu să pot [22v] să-mi împlinesc în faptă acest gând.

A doua pricină pentru care m-am lăsat de învățătura din afară e că în sufletul meu n-o socotesc a-mi fi de vreun folos, căci auzind acolo adesea despre renumiții zei și zeițe ale elinilor și despre basmele Pythiei, am prins ură în suflet pe o asemenea învățătură. Dacă și la cursurile externe [clasice] profesorii ar preda cu cuvintele de-Dumnezeu-purtătorilor dascăli ai Sfintei Biserici, care au fost învățați înțelegerea duhovnicească de către Preasfântul Duh, atunci elevii ar dobândi îndoit folos împletind înțelegerea duhovnicească cu învățătura din afară [clasică]. Dar deoarece, după cum stă scris în *Alfavită Duhovnicească*³¹, în prezent se

³¹ Lucrarea nu este, cum crede traducătorul italian (1988, p. 78, n. 23), „o culegere de sentințe morale în ordine alfabetică compusă de Sfântul Dimitrie al Rostovului (1651–1709)”, ci: *Alfavit duhovny. Lestnitsa duhovnago po Boje jitelstva* scrisă de ISAIA KOPINSKI. Personalitate ortodoxă de orientare tradiționalistă, acesta fusese hirotonit clandestin în 1620 la Premysl de patriarhul Teofan al Ierusalimului în acțiunea sa de reconstituire a ierarhiei ortodoxe din Ucraina ocupată de polonezi, ierarhia veche trecând în 1596 la uniaticism. Fiindu-i interzis accesul aici, se retrage Smolensk. În 1631 succede ca mitropolit al Kievului lui Iov Boretski decedat, opunându-se sistematic politicii latinizante a autorităților poloneze (inclusiv înființării unui Colegiu latin la Kiev). Pentru a-l contracara, autoritățile acceptă hirotonia în 1633 la Lvov a filopolonului Petru Movilă, egumen

învață nu înțelegerea care vine de la Duhul Sfânt, ci cea care vine de la Aristotel, Cicero, Platon și de la alți înțelepți păgâni; de aceea, orbiți de minciună și [23] rătăcindu-se de la calea cea dreaptă în înțelegere și cuvânt, repetă cu elocvență [cuvintele lor], înlăuntrul sufletelor rămânând întunericul și negura, iar pe limba lor toată înțelepciunea lor. I-am arătat că nu simt în sufletul meu nici un folos de la o asemenea învățătură și, de aceea, temându-mă ca nu cumva să mi se întâmple și mie ca multor altora să cad în stricăciunea minții, am părăsit-o.

A treia pricină e aceea că roadele acestui învățământ le văd în faptul că fețe duhovnicești din cinul monahicesc trăiesc ca niște demnitari mireni, în mare cinste și slavă și în toată tihna trupească, îmbrăcându-se în haine scumpe, umblând cu cai aleși, de rasă și în trăsurile minunate. Spun acestea fără să-i judec — să nu fie — dar mă tem și tremur ca nu cumva și eu trăind mai multă vreme în aceste școli și învățând [23v] învățătura din afară [clasică] și ajungând [apoi] monah, nu numai să rămân cu aceste slăbiciuni în sufletul meu, pătimind un întuneric încă și mai rău, dar să cad și în tot felul de patimi trupești și sufletești. Acestea sunt pricinile pentru care am lăsat învățătura din afară.

El însă, ca un bărbat preaînțelept, mi-a grăit multe cuvinte despre aceste lucruri vrând să îndrepte neștiința mea și arătându-mi ce mare folos are învățătura din afară [clasică] „pe care tu, a zis el către mine, dacă până acum n-ai simțit-o în sufletul tău, nu-i de mirare, fiindcă n-ai ajuns

al Lavrei Peșterilor. Primind recunoașterea patriarhului ecumenic Chiril Lukaris și „exarhatul” Ucrainei, acesta din urmă recurge la serviciul poliției poloneze pentru a-l înlătura cu forța pe mitropolitul Isaia. Închis în mănăstirea Mihailovski, el părăsește Kievul în 1635, decedând la Moscova în 1640. „Conflictul dintre Petru Movilă și Isaia Kopinski n-a fost numai o competiție pentru putere, ci coliziunea între două orientări bisericești” profund diferite „atât în dimensiune politică” (Movilă era filopolon iar Kopinski filorus), „cât și culturală” (Movilă era occidentalizant și latinizant, Kopinski era tradiționalist și slavonizant) (G. FLOROVSKI, *Puti*, 1937, p. 47-48). [n. ed.]

încă la învățătura mai înaltă din clasele superioare, dar cu timpul ajungând acolo și cunoscând iarăși lucrul ei, vei înțelege marele folos și atunci vei slăvi pe Dumnezeu, tă-măduindu-te de neștiința în care te afli acum". Și grăindu-mi încă multe asemenea cuvinte încerca în toate chipurile să mă îmboldească spre învățătura [24] de la școală, dar la sfârșit, când a văzut că nu mă plec deloc spre îndemnul lui, ci că rămân în încăpățânarea mea, s-a întristat foarte și a vrut să mă pedepsească aspru cu bătaia. Eu însă, cunoscându-mi neputința trupească dintotdeauna și temându-mă ca bătaia să nu-mi zdruncine și bruma de sănătate, m-am gândit totuși, deși nu voiam, să mă supun voinței lui, mai ales că această silnicie n-avea să fie de lungă durată; și dacă cu voia lui Dumnezeu voi ajunge la anii majoratului, voi fi liber să-mi înfăptuiesc gândul [intenția] fără nici o piedică.

Și urmam învățătura de la școală doar din obișnuință fără a avea nici un folos³².

³² În refuzul tânărului Petru/Paisie de a accepta versiunea raționalistă și scolastică a educației generale și teologiei predate la Academia Moveleană nu trebuie văzută o reacție alergică de tip pietist la orice fel de „cultură” și la „cunoaștere” în general în favoarea unui sentimentalism difuz și facil, de altfel răspândit în epocă. Gestul său este, așa cum arată părintele G. Florovski, unul profund „simbolic”: „Paisie părăsește școala latină pentru mănăstirea greacă.” El respinge polarizarea modernă a culturii occidentale a epocii „luminilor” scindată într-o variantă raționalistă și alta pietistă, pentru a-i depăși „dualismul” și „clivajul” ireductibil prin recursul la idealul integrator oferit de tradiția isihastă patristică și bizantină. „Întoarcerea la izvoare a descoperit noi căi și a însemnat dobândirea de noi orizonturi. Paisie a trăit în trecut, în tradiții și în Tradiție. Însă el s-a dovedit a fi profetul unor realități viitoare” (FLOROVSKI, *Puti*, 1937, p. 125–127). Practic, cuviosul Paisie se află la originea renașterii neopatrstice din Biserica Ortodoxă a ultimelor două secole.

Așa cum a arătat recent profesorul A.-E.N. TACHIAOS, „Paisij Veličkovskij and Grigorij Skovoroda: Two Unconventional Reactions to Kievan Theology” (în: *Filologia e letteratura nei paesi slavi. Studi in onore di Sante Graciotti*, Roma, 1990, p. 613–621), Paisie n-a fost singur în distanțarea critică față de scolasticismul Academiei Moveleane și monahismul decăzut al Ucrainei epocii. O reacție similară

[11. Reîntors la Poltava comunică mamei hotărârea sa]

Iar când a venit vara, am lăsat-o [școala] și m-am dus la mama mea, la Poltava, care când m-a văzut a fost cuprinsă de o bucurie negrăită, mulțumindu-i [24v] cu lacrimi în ochi lui Dumnezeu că după un răstimp de doi ani a apucat să mă vadă. La fel și eu m-am bucurat foarte că am văzut-o cu ajutorul lui Dumnezeu. Căci după Dumnezeu tare o iubeam și o cinsteam ca pe o mamă a mea. Stând deci acasă zăboveam în cititul cărților sfinte, având cu mine și unele cuvântări foarte folositoare sufletului, care stârneau sufletul spre râvna lui Dumnezeu și nevoița monahicească, pe care, pe când mă aflam la Kiev și luam cu împrumut cărți ale Sfinților Părinți de la ieroschimonahul Pahomie de care am vorbit mai sus, îmi copiasem de acolo unele părți, pentru folosul sufletului meu, și citindu-le simțeam nu puțin imbold pentru viața monahicească.

Unul dintre prietenii mei de care am vorbit mai sus, pe numele lui Dimitrie, [25] tot de la școală de la Kiev, cu care locuisem o bună bucată de timp în aceeași casă, venise și

formal a adoptat și colegul și contemporanul său ucrainean, Grigori Skovoroda (22 noiembrie 1722 – 29 octombrie 1794). Acesta și-a petrecut întreaga viață ca filozof rătăcitor încercând să conjuge o viață de puritate evanghelică cu filozofia platonice, poezia, muzica, speculația alegorică și misticismul sentimental preromantic, devenind inițiatorul și prototipul filozofiei religioase ruse (gen ilustrat ulterior superlativ de un V. Soloviov, N. Berdiaev ș.a.). Dacă Petru/Paisie reacționează la scolastica kieveană întorcându-se la tradiția patristică și mistica isihastă a Bisericii, G. Skovoroda revine în sens renescentist la o căutare filozofică și religioasă precreștină, de tip elenistic. (Cf. D. TSCHIZEVSKIJ, *Skovoroda. Dichter, Denker und Mystiker*, München, 1974; *Skovoroda, philosophe ukrainien*, colloque, 18 jan. 1976, Paris, 1976.)

Paisie se află, așadar, la o veritabilă „cumpănă a apelor” gândirii și opțiunilor spirituale. În timp ce un Dositei Obradovici se convertește la raționalismul „iluminist”, iar Grigori Skovoroda optează estetic pentru un misticism sentimental de timp preromantic, Paisie se repliază pe isihasmul bizantin și monahismul tradițional ca nucleu al Tradiției Bisericii Ortodoxe. [n. ed.]

el la Poltava la mama lui. Venea des la mine, iar discuțiile și sfatul nostru nu erau despre nimic altceva decât în ce chip era cu putință în vederea intrării în monahism [să ne lepădăm] nu numai de lume, ci să părăsim și patria noastră mergând în țară străină, pentru a ne putea îndeplini dorința de a dobândi acest chip.

Preocupat mereu de aceasta, m-am gândit să dezvălui desăvârșit gândul [intenția] mea și mamei mele care, chiar dacă știa într-o oarecare măsură de multă vreme despre [dorința mea], nădăjduia totuși ca după terminarea școlii, sau chiar lăsând învățătura neterminată, să renunț la gândul meu de călugărie și căsătorindu-mă după legea creștină, să mă fac preot ca urmaș al tatălui meu și să mă îngrijesc în mod convenit de ea pentru că e mama mea, iar ea să aibă [25v] în mine un sprijin la bătrânețe și mângâierea dorită. Mai mult decât orice însă, dorea să nu se piardă neamul nostru, căci avusese doisprezece copii și pe toți, în afară de mine singur, îi petrecuse la Hristos; eu singur îi mai rămăsesem dintre toți și-i puteam fi la bătrânețe sprijin și mângâiere după Dumnezeu, sprijin în casă și moștenitor al neamului și casei noastre, a Velickovskilor, care altfel nu mai avea sorți de ridicare.

Acestea erau deci nădejtile ei, atunci când i-am făcut cunoscut gândul meu nestrămutat de a mă face călugăr. Nu-i ușor de spus ce tristețe și supărare a năpădit sufletul ei: se tânguia și se zbuciuma și plângea cu lacrimi îndemnându-mă să n-o părăsesc și să nu las să se stingă casa noastră, ținând neapărat să-mi urmez gândul — așa cum s-a și întâmplat — de „a pleca din lume intrând în călugărie” cum spunea ea.

Văzând [26] eu această durere și întristare a ei, mare îmi era în suflet dragostea pentru ea, ca mamă a mea, sufeream în sufletul meu, dar intenția mea rămânea de neclintit. Am încurajat-o după puterea mea, am rugat-o și am implorat-o să nu se îndurereze în legătură cu intenția mea de a mă face călugăr, ci să se bucure pentru aceasta și să se veselească preamărind pe Dumnezeu, Care prin harul Său mi-a

dat un asemenea gând și toată nădejdea în legătură cu întreținerea noastră să ne-o punem în purtarea Sa de grijă cea atotputernică.

Văzând însă că nicicum nu se putea mângâia, ci din zi în zi se cufunda tot mai mult în întristare, i-am făcut cunoscut duhovnicului meu gândul meu [intenția mea] și mângâierea ei, iar el m-a sfătuit ca pentru mângâierea mamei mele, ca să nu se predea unei supărări încă și mai mari, să vorbesc din nou cu ea, având grijă ca să mă prefac că lucrurile vor fi după voia ei. Primind deci de la duhovnicul meu acest sfat, [26v] l-am și urmat așa, neîndrăznind să-i mai aduc aminte de gândul meu, ci vorbind cu ea cuvinte ce-i erau pe plac și-i mângâiau sufletul ei: îi spuneam că va trebui să suport să merg la școală până la încheierea învățaturii ca să nu fiu ca ultimul neștiutor, neputând să spun și eu o vorbă poporului creștin și că, pe cât va fi cu putință, voi încerca să fiu nu numai întru preoție, ci și în învățătură, urmaș vrednic al străbunicului și bunicului și tatălui și fratelui meu, care au fost învățați și trudeau întru propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu. Iar după încheierea școlii, dacă binecuvântarea lui Dumnezeu mă va învrednici, deși sunt nevrednic, să calc pe urmele lor, să trudesca așa și eu la propovăduirea învățaturii lui Hristos.

Acestea și altele asemănătoare au fost cuvintele pe care le-a auzit mama mea de la mine și, deși din pricina [27] întristării dinainte a primit puțină ușurare în suflet, a început să nădăjduiască cum că, odată cu trecerea timpului, se va împlini și dorința ei.

Când însă a venit vremea școlii, am început cu prietenul meu Dimitrie, de care am mai vorbit, să facem pregătirile trebuincioase pentru plecarea la Kiev, mai mult prefăcându-ne, de dragul scopului nostru, decât pentru învățătură. Când toate au fost gata și am vrut să plecăm, mi-a venit prin judecățile necercetate ale lui Dumnezeu, o boală de friguri și n-am mai putut nicicum să plec, deși doream din tot sufletul să plec împreună cu prietenul meu: ne-am sfătuit deci și-am întărit sfatul cu mare jurământ, ca el să plece

înaintea mea și ajungând la Kiev să caute cu orice chip să afle cum am putea să ieșim din patrie, [27v] pentru ca atunci când voi veni și eu, ieșirea noastră să fie pregătită și fără nici o întârziere. El să aștepte cu răbdare venirea mea, chiar dacă s-ar întâmpla să întârzii puțin din cauza bolii mele, dar să nu se îndoiască de venirea mea și să aibă nădejde în înzdrăvenirea mea cu ajutorul lui Dumnezeu Cel Atotputernic. Nicidecum însă să nu se întoarcă la Poltava din pricina acestei mici întârzieri a mele, ci cu toată nădejdea, cum am mai spus, și cu toată bucuria să aștepte venirea mea la el. După acest sfat al nostru deci, prietenul meu a plecat la Kiev, iar eu am rămas acasă cu încrederea neclintită în el că va preface în faptă înțelegerea noastră.

[12. Prietenul Dimitri nu-și ține cuvântul]

Astfel, cu mila lui Dumnezeu, în puține zile m-am înzdrăvenit și m-am pregătit, cum se cuvenea, să plec și eu [28] la Kiev. Mama m-a însoțit până la orașul Rešetilovka, care se află la 30 de verste³³ de Poltava noastră. Am înnoptat acolo, după care eu am plecat pe drumul meu. Mama m-a mai însoțit puțin, iar când ne-am oprit puțin într-un loc, ca și cum ar fi știut că plec pe un drum fără întoarcere și că nu mai avea decât foarte puțin timp [la dispoziție] în viața aceasta să mă mai vadă, a început cu lacrimi în ochi să-mi vorbească, rugându-mă și implorându-mă în tot chipul să n-o părăsesc ci, urmând la școală cât timp va fi nevoie, în fiecare vară să vin la ea după obicei, fie și pentru puțin timp, ca văzându-mă să-și ușureze sufletul. Iar eu, văzând lacrimile ei [28v] nepotolite și știind bine că n-o voi mai vedea în această viață, din dragostea firească ce simțeam pentru ea, [am început] să plâng și să suspin și, căzând la picioarele ei, s-o rog să-mi dea iertarea de mamă și o ultimă binecuvântare, sărutându-i cu lacrimi de mai

³³ Versta e o veche unitate de măsură rusească echivalând cu 1,07 km.

multe ori sfânta ei mână dreaptă și mângâind-o după îndemnul duhovnicului meu, despre care am vorbit, cu cuvinte care-i erau pe plac.

Primind astfel binecuvântarea de drum și rugăciunea ei de mamă, ne-am despărțit: ea a plecat spre casă plângând, dar având totodată și o oarecare nădejde din cuvintele mele și din ascultarea mea față de ea. Iar eu am plecat pe drumul meu foarte întristat în privința mamei, gândindu-mă la supărarea și întristarea ei cu anevoie de îndurat la aflarea plecării mele fără întoarcere [29]; dar mă și bucuram și-L proslăveam pe Dumnezeu pentru nădejdea nestrămutată pe care o aveam că prin harul Său mă va învrednici să-mi împlinesc în faptă gândul [intenția]. Cu o asemenea veselie în suflet am plecat pe drumul meu.

Dar iată că, în chip cu totul neașteptat, l-am văzut pe prietenul meu venind dinspre Kiev cu niște oameni, mergând cu căruțele și m-am cutremurat foarte în adâncul sufletului de un lucru atât de neașteptat. De asemenea și el când m-a văzut s-a înroșit. Ne-am salutat unul pe altul după obicei. Oprindu-se însă puțin oamenii aceia, l-am luat la o parte și am început să-l întreb cu mare supărare pentru ce a făcut așa și a călcat atât de ușor și fără nici o pricină înțelegerea noastră întărită cu mare întărire. El însă, roșind, a început să se dezvinovățească, zicând către mine [29v] așa: „Când am sosit la Kiev, a zis el, după sfatul nostru lăsându-te acasă bolnav, am stat acolo câteva zile neștiind ce să fac: să încep să umblu pentru lucrul nostru sau nu; și așa mi-am pierdut curajul, gândindu-mă că s-ar putea să fii multă vreme bolnav, că n-ai să poți veni curând la mine, la Kiev, și de aceea e mai bine să mă întorc în orașul nostru: aceasta, pe de o parte, ca să văd ce-i cu tine și, dacă te găsesc bolnav, atunci să aștept până te însănătoșești, iar dacă ești sănătos, să vin împreună cu tine la Kiev, iar, pe de altă parte, voiam s-o mai văd încă o dată pe preaiubita mea mamă. Și întâlnindu-i pe creștinii aceștia care se întorceau [cu căruțele] în orașul nostru, m-am rugat să mă ia cu ei. Aceasta este pricina pentru care mă întorceam acasă.”

Eu însă i-am spus: „Preaiubite prietene, se cuvenea ca [30] tu să aștepti cu răbdare venirea mea la tine, căci așa fi ajuns după puține zile. Dar tu ți-ai pierdut curajul și te-ai întors înapoi din pricina mea. Iată, cu ajutorul lui Dumnezeu m-ai aflat pe drum venind către tine. Lasă acum la o parte cea de-a doua pricină a întoarcerii tale acasă, nu-i nevoie s-o mai vezi încă o dată pe mama ta, ia-ți lucrurile pe care le ai în căruță, urcă-te în căruța mea, pentru că este loc și poate să ne ducă foarte ușor pe amândoi; și astfel, cu toată bucuria să plecăm pe drumul nostru, și cu ajutorul lui Dumnezeu, ne vom împlini fără nici o împiedicare gândul nostru.”

Împotriva așteptărilor mele, el însă mi-a dat următorul răspuns: „Deoarece mă aflu atât de aproape de orașul nostru, nu mă opri rogu-te, să mă duc până la casa mea, [30v] s-o văd pe mama mea și să mă învrednicesc [să primesc] de la ea ultima binecuvântare pentru drum și, de cum o voi primi, fără nici o întârziere, voi veni la tine. Te voi ajunge din urmă încă fiind pe drum.”

Eu auzind de la el aceste lucruri potrivnice nădejdilor mele, m-am cutremurat în suflet, gândindu-mă cât de puternică este dragostea pentru părinți și pentru lumea aceasta, dacă reușește să biruie și în cele din urmă să stingă în preaiubitul meu prieten râvna atât de îndelungată și dorința înnăscută spre monahism. Și am început să-l rog stăruitor să mă asculte și să nu se ducă la mama lui, ci să meargă cu mine, pe drumul nostru.

Când am văzut că nu vrea nicicum să mă asculte, am început cu durere în suflet să-i spun: „O, preaiubite prietene, iată, precum văd, din [31] nebăgarea ta de seamă s-a stins în sufletul tău râvna cea dumnezeiască spre de trei ori fericitul și sfântul chip monahicesc. Pentru că pe mama ta și lumea aceasta ai îndrăgit-o mai mult decât pe Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, iar lumea aceasta te leagă cu lanțurile șovăielii, de care te vei căi după o vreme și, voind să te rupi de ele, nu va mai fi cu putință, deoarece, fără să te silească nimeni, de bunăvoie îți vei lua nevastă și te vei

lega de ea și de copiii tăi și de grijile lumești și îți vei sfârși viața ta în lume, fără a te mai învrednici să ajungi la chipul cel monahicesc.”

Auzind acestea, el a zis către mine: „Și cine va putea să mă țină în lume, de vreme ce am gândul nestrămutat de a intra în monahism? Lumea aceasta și dragostea pentru ea, cum spui tu, sau pentru mama mea? Să nu fie. Aș suferi mai bine moartea, [31v] decât să primesc să mă supun celor care vor să mă oprească de la chipul monahicesc, deși, precum știi și tu, nu am pe nimeni care să mă oprească de la aceasta. N-am nici o nevoie pentru a mai întârzia în lumea aceasta, pentru ca prin întârzierea mea să fie cu putință să fiu ținut până la urmă în ea. De îndată ce iau binecuvântarea de la mama mea, numaidecât mă întorc la tine.”

Când l-am văzut că rămâne neclintit în voința lui neschimbată și în neascultarea de sfatul meu, nemaiavând nădejde ca ascultându-mă pe mine să plecăm împreună, i-am adresat acest ultim cuvânt: „O, preaiubitul meu prieten, fie așa cum ai spus, ca nimeni să nu te poată reține în lume și fără nici o întârziere să te întorci la mine. Eu însă, așa cum ți-am spus mai înainte, îți spun și acum, că fără să te constrângă nimeni, iubirea tainică pentru lume pe care o ai fără să-ți dai seama în sufletul tău, te va ține în lume [32] fără să ieși din ea, până la moartea ta și, crede-mă, că pe mine nu mă vei mai vedea niciodată până la ultima ta suflare în această lume. Eu deci nu te voi mai aștepta și voi pleca pe drumul meu spre care mă va povățui Hristos Domnul, Mântuitorul meu.”

Și astfel, sărutându-ne cu o ultimă sărutare și cerându-ne iertare unul altuia, ne-am despărțit. El a plecat spre casa sa, iar eu mergeam pe drumul meu mahnit foarte și suspinând de pierderea iubitului meu prieten, pe care pizmașă lumea aceasta l-a despărțit de mine³⁴.

³⁴ Cei doi nu se vor mai vedea niciodată. Dimitri, prietenul lui Petru/Paisie va rămâne într-adevăr în lume, se va căsători și va ajunge preot în Poltava. Până la sfârșitul vieții sale însă, el va fi bântuit de nostalgia idealului monahal, rămânând în schimb în contact epistolar cu Paisie. Ne-au rămas două scrisori ale starețului către preotul

[13. Călătorie primejdioasă spre Cernigov]

Când am ajuns la Kiev, am slobozit pe omul cu căruța care mă adusese, scriind mamei mele că, cu ajutorul lui Dumnezeu și al rugăciunilor ei materne, am ajuns cu bine la Kiev. Atunci am început să mă gândesc cu stăruință ce să fac și unde să mă duc. Și mi-a venit gândul să mă duc în de-Dumnezeu-păzitul oraș Cernigov, la duhovnicul și povătuitorul meu după Dumnezeu, Pahomie ieroschimonahul, [32v] de care am mai pomenit — fiindcă el se afla pe atunci acolo, împreună cu Preasfințitul kir Antonie Mitropolitul — pentru ca de la el să primesc sfat de-suflet-mântuitor încotro anume s-o apuc ca să-mi pot împlini cel mai ușor gândul meu.

Am început deci să mă ocup cu stăruință de aceasta și am găsit pe unul de la școală, fiu de preot din Novgorod-Severski, care avea de gând să se întoarcă la tatăl său, în Novgorod-Severski prin Cernigov. Am tocmit deci un om bătrân, care să ne ducă până la Cernigov pe apă și, cumpărând cele trebuincioase pentru drum, ne-am urcat în barca lui și chemându-l pe Dumnezeu în ajutor, ne-am îndepărtat de mal. După ce-am lăsat râul Nipru, am intrat pe brațul drept al râului Desna, pe care se află Cernigovul și am mers în susul râului aceuia și cu mare greutate, abia după zece zile, am ajuns la un orașel numit Oster. Și cine poate spune câte am îndurat în drumul acesta, și mai cu seamă eu? Mai întâi din pricina frigului, căci era luna octombrie și era foarte frig atunci. Cei care erau cu mine aveau destule haine și nu le era atât de greu. [33] Eu însă lăsasem totul la Kiev,

Dimitri (editate în: *Țitie i pisanija*, 1892, p. 220–236, 237–238), prima fiind un veritabil tratat despre viața monahală în cele trei forme („cinuri”) ale ei: eremitică, schitică, chinovială, fiind cea mai amplă și sistematică prezentare a viziunii paisiene despre monahism (o traducere românească veche a scrisorii a fost publicată în *Adunarea cuvintelor pentru ascultare*, Neamț, 1817, p. 296–336; o traducere revizuită a publicat Valentina Pelin: *SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Editura Tipografie Centrale, Chișinău, vol. II, 1999, p. 106–123).

abia dacă luasem ceva de îmbrăcat și am tremurat tot timpul de frig, mai cu seamă când era lapoviță cu ninsoare și se uda totul pe mine. Noaptea trăgeam barca la mal și aprindeam un foc mare, căci pretutindeni erau foarte multe lemne și mă mai încălzeam puțin, dar nici atunci cu desăvârșire, căci, dacă mă încălzeam pe o parte, cealaltă îngheța de frig, și așa toată noaptea mă răsuceam spre foc, doar puțin puteam să mă odihnesc. Tovarășii mei de călătorie având haine destule, dormeau liniștiți.

În al doilea rând, din pricina osteneții: mergând în susul apei, trebuia să vâslim neconținut. Tovarășii mei erau neasemuit mai puternici decât mine și făceau față cu ușurință acestei munci. Eu însă, fiind din fire slab la trup și nefiind de la naștere pus la nici o muncă, mă osteneam acum mai presus de puterile mele și de atâta trudă mă durea tot trupul, [33v] mai ales mâinile și picioarele, ca și cum aș fi fost crunt bătut.

În al treilea rând, din pricină că ne năpădiseră grozav de mulți păduchi, de care numai eu sufeream, căci pe tovarășii mei de drum îi cruțase Dumnezeu de aceasta. Pe tot trupul aveam, pe sub îmbrăcămintă, o mulțime nenumărată de păduchi și în fiecare noapte când tovarășii mei de drum dormeau zdravăn, eu îmi scuturam hainele deasupra focului și astfel mă mai scăpam de ei pentru puțin timp și aveam pace din partea lor.

În al patrulea rând, și mai mare decât toate, din pricina frigii de înec, căci barca cu care mergeam era atât de mică, încât abia încăpeam și pluteam numai cu trei-patru degete deasupra apei. Când se făceau valuri pe râu, de multe ori intra în ea apă, pe care apoi trebuia de zor s-o dăm afară din barcă, scăpându-ne astfel de la înec.

Odată, pe când ne aflam în mijlocul râului, s-a întâmplat să intrăm într-un banc de nisip, în care era cât pe ce să se sfărâme de tot barca noastră. Am sărit în apă, pe bancul acela de nisip, așa îmbrăcați cum eram și, stând în apă până la genunchi, [34] țineam de barcă și scoteam apa din ea. Din pricina curentului repede, nisipul fugea de sub

picioarele noastre și ne trăgea în josul râului. Când ne-am uitat în josul râului, doar puțin mai departe de noi, am văzut un adânc foarte mare în râu, spre care ne duceam pe neobservate împreună cu bancul acela de nisip. Mare frică și cutremur ne-au cuprins, pentru că adâncul acela din râu ne-ar fi înghițit pe dată, și era aproape să ne pierdem mințile de atâta spaimă. Chemând harul lui Dumnezeu și ajutorul Său, ne-am mai luat puțin curaj strigând unul la altul să pornim mai departe trecând după bancul acela; și astfel, cu mare greutate din pricina repeziciunii râului, de-abia de-am putut să plecăm în sus, depărtându-ne de prăpastia aceea ce trăgea șuvoiul și barca [noastră] cu el. După ce am golit apa din ea, abia am reușit să ne urcăm și astfel, cu mila lui Dumnezeu am scăpat de la înec.

Întrucât eram aproape de orașul Oster de care am mai pomenit, un iubitor de Hristos, [34v] pe nume și poreclă Danilo Șatilo, stând pe mal a văzut cum eram gata-gata să ne prăpădim cu barcă cu tot. După ce am coborât pe pământ, a început să vorbească astfel omului cu care veniseram cu barca: „Cum de nu ți-a fost frică de Dumnezeu, omule, să te încumeți să duci pe tinerii aceștia cu o barcă atât de mică la un drum atât de lung și pe un râu atât de mare? Tu ești bătrân, ai trăit mulți ani pe lumea aceasta și nu-ți pasă de moarte, dar băieții ăștia sunt încă tineri și nu păcătuiești oare dacă-i dai morții înainte de vreme încându-i în râu? Pentru toate acestea nu numai că nu ți s-ar cuveni nici o plată pentru munca ta, dar la o judecată corectă ai fi vrednic de o aspră pedeapsă ca pierzător de vieți omenești.”

Acestea și altele asemănătoare acestora au fost cuvintele pe care i le-a spus, după care ne-a dus la casa lui, care se afla aproape de râu și ne-a găzduit cu îndestulare câteva zile. Omului [care ne adusese până acolo] tovarășul meu de drum i-a dat jumătate din suma cu care se tocmise, pentru că nu făcuse decât jumătate din drum, dar eu i-am dat toată suma, ca să nu se mârhească și l-am slobozit în pace. [35] Iubitorul de Hristos acela a găsit niște lotci mari

care mergeau la Cernigov și, plătind pentru noi, i-a rugat să ne ia cu ei, ceea ce au făcut cu toată bucuria. Mulțumindu-i acelui iubitor de Hristos pentru mila sa față de noi, ne-am urcat în lotcă și am pornit spre orașul Cernigov cu mare tihnă, căci cei care ne duceau erau iubitori de Hristos și nu voiau de la noi nici un ajutor, în schimb ne dădeau de mâncare și ne omeneau cu de toate. Dar și în drumul acesta era cât pe ce să ni se întâmple să murim pe neașteptate. Pluteam odată așa pe sub un mal înalt, când cel care vâslea a simțit că se va prăvălii peste lotca noastră o mare bucată de pământ și a tras tare să treacă mai înainte. Îndată ce am trecut de locul acela, [malul de] pământ s-a prăvălit în apă și o bucățică mică a lovit cârma, de era aproape să se răstoarne lotca. Ne-am speriat cu toții foarte și am proslăvit pe Dumnezeu Care ne-a scăpat de moarte și de atunci n-am mai mers pe lângă asemenea maluri [înalte].

[14. Trimis la mănăstirea Liubețki]

După puține zile [35v] ajungând la Cernigov, am coborât pe mal și le-am mulțumit acelor iubitori de Hristos. De asemenea, mi-am luat rămas-bun de la tovarășul meu de drum și ne-am despărțit. El a plecat pe drumul lui, iar eu, intrând în oraș, m-am dus la sfânta episcopie și, găsindu-l acolo pe duhovnicul și povățuitorul meu, părintele ieroschimonah Pahomie, m-am bucurat foarte, din tot sufletul; i-am sărutat dreapta, iar el m-a dus în chilia sa și m-a găzduit câteva zile. Când am găsit vremea potrivită, l-am rugat stăruitor să-mi dea povățuiri pe unde aş putea trece mai ușor peste graniță în străinătate unde să mă învrednicesc de sfântul chip monahicesc. Iar el, plecându-se spre rugămintea mea, mi-a dat următorul sfat, spunându-mi: „Dacă vrei, frate, cu toată osârdia să pleci din patria noastră, dincolo de graniță³⁵, în străinătate, pentru a ajunge mai ușor

³⁵ Este vorba despre granița dintre Ucraina de Est de pe malul stâng al Niprului (hatmanatul ucrainean) încorporat în 1667 în Im-

să intri în monahism, du-te la sfânta mănăstire Liubețki, care se află nu departe de orașul Liubeci, patria Preacuviosului Părintelui nostru Antonie [36] de la Lavra Peșterilor: acolo ai să găsești pe preacinstitul părinte ieroschimonah Ioachim care, neînțelegând sensul cuvintelor evanghelice: «Dacă mâna ta te face să cazi în păcat, tai-o»³⁶ — pentru păstrarea curăției așa cum i se părea lui, și-a tăiat pentru o părută râvnă patru degete de la mâna sa stângă; el o să te povățuiască despre aceasta, căci este iscusit foarte. Mănăstirea se află pe malul Niprului, chiar la graniță, și-ți va fi ușor să-ți împlinești gândul. Așteaptă însă până la ziua de târg și dacă vei găsi atunci un om care să te ducă la Liubeci, dă-mi de veste.”

După porunca lui, în ziua de târg m-am dus și am găsit un om dintr-un sat care se afla la jumătatea drumului, l-am și tocmit să mă ducă până la casa lui. Și m-am întors să-l vestesc despre aceasta pe Sfinția Sa. Lui însă i-a părut rău că n-am putut găsi un om chiar din orașul Liubeci, care să mă ia cu el până acolo, însă cu același suflet bun și în această privință mi-a spus: „Nu te întrista [36v] pentru aceasta, frate, căci Domnul este puternic, și te va duce fără supărări până la mănăstirea aceea.” Eu însă căzând la picioarele lui și luând de la el ultima binecuvântare, am plecat la drum cu omul acela, care m-a dus până la casa lui unde m-am odihnit. Dis de dimineață l-am rugat stăruitor să mă ducă până la mănăstirea mai-înainte-zisă, temându-mă să plec singur la asemenea drum, dar nicicum n-am putut să-l conving. Punându-mi nădejdea numai în Dumnezeu, am luat-o pe drumul acela cu mare teamă, căci trecea printr-o pădure mare și-mi era foarte frică de fiarele sălbatice. Sub acoperământul lui Dumnezeu însă, am străbătut drumul acela iar când am ieșit în câmp deschis și am văzut de departe orașul Liubeci și mănăstirea ca la trei verste depărtare de oraș, foarte m-am bucurat în sufletul meu.

periuł țarist ortodox și Ucraina de Vest de pe malul drept al Niprului integrată în așa-numitul „Commonwealth” polono-ucrainean catolic.

³⁶ „Marcu 9, 43”: referință în marginea manuscrisului.

Apropiindu-mă de mănăstire³⁷, am văzut că de la oraș și până la râul Nipru erau puse bariere, păzite de strajă, mănăstirea aflându-se dincolo de ele. Atunci cuprinzându-mă spaima, [37] nu știam ce să fac, fiindcă nu aveam la mine nici un înscris doveditor care să arate cine și de unde sunt și mă temeam ca nu cumva să fiu reținut de strajă. Așadar mă rugam din tot sufletul lui Dumnezeu Cel ce are știre de soarta noastră, să mă ferească de o asemenea încercare și mergeam încet spre strajă. Și iată că prin purtarea-de-grijă [pronie] a lui Dumnezeu, peste nădejdea mea, am zărit pe un cinstit monah care se îndrepta dinspre oraș spre mănăstirea aflată de cealaltă parte a barierei. Când s-a apropiat de strajă, s-a oprit uitându-se la mine. Când am ajuns și eu lângă strajă, m-a întrebat străjerul: „De unde ești?” El însă i-a răspuns de îndată, înainte ca eu să-mi deschid gura, ca și cu oarecare mirare: „De ce-l întrebați de unde este? Oare nu știți că este un frate-ascultător al mănăstirii și acum se întoarce de la ascultare înapoi la mănăstire?” Auzind acestea, m-au lăsat să trec liber. Ajungând la acel cinstit monah, m-am închinat înaintea lui și, înțelegând că este ieromonah, i-am sărutat dreapta sa sfântă și i-am mulțumit pentru dragostea lui, proslăvind necercetata purtare-de-grijă [pronie] a lui Dumnezeu care m-a ferit [37v] de această încercare.

[15. Frate la mănăstirea Liubețki]

Cinstitul ieromonah, pe nume Arcadie, m-a luat cu sine, m-a dus în acel sfânt lăcaș și apoi chiar în chilia sa, până la venirea egumenului, după care a plecat pe undeva cu treburile mănăstirii. Băgându-mă în chilie mi-a spus până la venirea egumenului cuvinte folositoare sufletului și dorea, ca dacă aceasta va fi și voia egumenului, să rămân pe lângă

³⁷ Este vorba de mănăstirea cu hramul sfântul Antonie al Lavrei Peșterilor, închisă în 1786, ca urmare a secularizării (FEATHERSTONE, 1989, p. 28, nota 36).

chilia lui: de asemenea și eu, văzându-l bărbat duhovnicesc, și plin de bună înțelegere și de frica lui Dumnezeu, doream, dacă ar fi fost cu putință, să viețuiesc pe lângă el, pentru povățuire duhovnicească.

Când a venit în lăcaș părintele egumen, mi l-a arătat din chilie, prin fereastră, zicând către mine: „Iată părintele nostru egumen stă în curtea mănăstirii. Uită-te, frate, oare și la voi, în Kiev, egumenii umblă așa?” Uitându-mă l-am văzut împodobit cu păr cărunt și stând îmbrăcat cu un veșmânt negru gros și m-am minunat foarte de smerenia lui, căci egumenul acesta purta o haină atât de sărăcăcioasă, cum nu mi se întâmplase de la nașterea mea să văd alți egumeni atât de ponosit înveșmântați. Părintele mai-înainte-zis [38] [Arcadie] și-a pus rasa și luându-mă m-a dus la părintele egumen. Am căzut la picioarele lui și i-am cerut binecuvântarea. El m-a binecuvântat după obicei și m-a întrebat spunând: „De unde ești, frate, cum te cheamă și pentru ce ai venit în lăcașul nostru?” Eu i-am răspuns că sunt din părțile Kievului și că am venit la sfântul lăcaș acesta pentru ascultare, iar numele meu este Petru.

Auzind acestea el s-a bucurat foarte și mi-a spus: „Mulțumesc preamiloștivului Dumnezeu că te-a trimis la noi pentru ascultare, căci iată am avut până acum un frate care avea ascultarea la cămară, care după un an de ascultare a luat numele de Petru și acum două zile a plecat din mănăstire. Așadar, ție, care ai același nume cu el, îți încredințez aceeași ascultare.”

Auzind acestea, cinstitul ieromonah s-a mirat și a spus egumenului: „Sfinte părinte, fratele acesta de-abia a venit în lăcașul [nostru] și nu cunoaște de nicăieri obiceiurile mănăstirești. Deci, dacă binevoiești, lasă-l să stea măcar o vreme pe lângă chilia mea, până când va înțelege puțin [38v] ce ascultare are în mănăstire, primind și oarecari povățuiri de la mine, și atunci să-i încredințezi, după cum vrei, ascultarea.” El însă i-a răspuns: „Dacă am avea, frate, la dispoziție un alt ascultător pentru această ascultare, cu bucurie aș îndeplini rugămintea ta. Dar deoarece, precum

vezi și tu însuși, nu avem pe nimeni, de nevoie îl rânduiesc la această ascultare pe acest frate, chiar dacă de-abia a venit.” Auzind acestea, cinstitul ieromonah s-a înclinat și a plecat în chilie sa.

Egumenul însă a poruncit să se deschidă cămara, m-a băgat în-ea și mi-a arătat tot ce era în ea și toată rânduiala acestei ascultări: cu ce măsură trebuie să dau bucătarilor cele trebuincioase pentru masa fraților și ce se cuvine, adică borș, pește, ulei, făină, crupe și altele. Și mi-a dat cheia de la ele. Eu însă am căzut la picioarele lui și am luat de la el binecuvântare. Mi-a poruncit să viețuiesc într-o chilie nu departe de el, acolo într-o cămăruță viețuia preacinstitul părinte ieroschimonah [39] Ioachim, de care am vorbit mai sus. Eu [urma să] stau într-o chilie mare împreună cu un monah bătrân și cu un frate.

Am purces deci cu sârg la această ascultare, deși era peste puterile mele, căci în fiecare zi și nu numai o dată, ci de mai multe ori, ridicam de pe borș o piatră grea cu care acesta era presat și apoi o puneam la loc, lucru pe care-l făceam cu o trudă foarte mare, peste puterile mele. Din pricina aceasta mai târziu mi s-a șubrezit foarte și puțină sănătate pe care o aveam. Nu îndrăzneam însă să vorbesc despre asta părintelui egumen, ci înduram cât puteam cu mulțumire această trudă, rugându-mă Domnului să mă întărească. Îmi îndeplineam ascultarea cu hainele de mirean cu care venisem la mănăstire, dar îmi doream foarte veșminte negre, iar când a fost cu putință să dobândesc o rasă din stofă neagră, simplă, când am îmbrăcat-o nu mai știam ce să fac de negrăita bucurie. După o vreme însă, a trecut la Domnul bătrânul monah cu care locuiam și au rămas de la el niște haine [39v] dintr-o stofă groasă, cenușie, pe care egumenul, chemându-mă la el, mi le dădu spunând: „Dacă-ți sunt bune, poartă-le”. Eu m-am închinat în fața lui, am luat binecuvântare și venind în chilie m-am îmbrăcat mai întâi cu hainele mele mirenești și apoi, peste ele, cu cele dăruite de egumen, cu atât de mare bucurie, încât le-am sărutat de mai multe ori, ca pe un lucru

sfânt. Și le-am purtat tot timpul, până când s-au rupt pe mine, mulțumind lui Dumnezeu că în locul hainelor mele mirenești pe care le purtasem până atunci m-a învrednicit să am și eu veșminte mănăstirești cum se cuvine. Umblam îmbrăcat în ele cu bucurie, îndeplinindu-mi ascultarea încredințată, care începea la vremea utreniei și se termina seara târziu. Uneori și noaptea, când mă afluam în chilia mea, mă chema la cititul pravilei sale de chilie cinstitul ieromonah Ioachim, pentru care și venisem în lăcașul acesta, ca să capăt de la el sfat și povățuire în legătură cu gândul meu, dar nu îndrăzneam să-i mărturisesc aceasta, [40] deși aș fi putut găsi vreme potrivită, ci îmi puneam întreaga mea nădejde numai în unul Dumnezeu. După o vreme însă egumenul l-a rânduit să meargă să viețuiască într-unul din schiturile mănăstirii, cel al Preacuviosului Părintelui nostru Onufrie cel Mare, care se afla la vreo cinci verste depărtare de mănăstire, iar cămăruța în care locuise mi-a dat-o mie.

[16. Copiază „Scara” Sfântului Ioan Scărarul]

Odată m-a chemat și mi-a dat o carte a preacuviosului părintelui nostru Ioan Scărarul, împărțită în șaptezeci de învățături și mi-a zis: „Ia, frate, cartea aceasta și citește-o cu luate-aminte și sânguință și povățuiește-te spre sfânta ascultare și spre toate faptele bune, căci este foarte folositoare.” Eu m-am înclinat până la pământ în fața lui după obicei și i-am sărutat sfânta lui dreaptă, luând din mâinile lui cartea aceea cu o nespusă bucurie; și, minunându-mă de dragostea pe care, după Dumnezeu, mi-o purta mie, și de grija lui părintească pentru folosul sufletului meu, am plecat în chilia mea.

Când însă [40v] am citit din ea o mică parte, într-atât mi s-a îndulcit sufletul de cuvintele acestui de-Dumnezeu-purtător Părinte, plin de harul Duhului Sfânt, încât gândindu-mă că șederea mea în această mănăstire este numai pentru o vreme și plecând de aici, oriunde m-aș duce în alt loc, aș vrea să am această carte cu mine, m-am hotărât ca

în liniștea nopții, pentru folosul de totdeauna al sufletului meu, să o copiez. Nu aveam însă lumânări, deoarece în lăcașul acela aproape toți frații luminau cu opaițe. Am aprins și eu un opaiț, care multă vreme n-a dat decât fum, dar când a început să lumineze, chemându-l în ajutor pe Dumnezeu, am început să scriu, deși numai cu mare greutate din pricina fumului care, neavând nicăieri pe unde să iasă, se lăsa în jos și umplea chilia. Când cobora mai jos de capul meu nu mai puteam scrie și, deschizând fereastra cămăruței, treceam în chilia mare [de alături] și așteptam până când se ridica fumul iarăși în sus. Atunci, intrând înapoi în cămăruță, [41] închideam fereastra și scriam până când se umplea din nou de fum; și făcând așa în fiecare noapte, aveam nu puține greutăți la lucru. Mai târziu însă, am dobândit o candelă în care turnam ulei și scriam la [lumina] ei puțin mai ușor. Și până la plecarea mea din acel lăcaș copiasem deja o bună parte din cartea aceasta.

[17. Între generozitate și conștiință]

La începutul șederii mele în acel lăcaș mi-am îndeplinit senin ascultarea rânduită la cămară având adâncă pace în suflet cât timp am putut să păzesc cu conștiința împăcată poruncile primite de la egumen, dând cele de trebuință în cantitățile rânduite de el bucătarilor pentru masa fraților și acolo unde mi se mai porunceă, adică în curtea mănăstirii și în locurile unde veneau [frații] săptămânal ca să ia de la cămări cele trebuincioase.

Când însă au aflat frații de felul meu îngăduitor și [41v] ușor de înduplecat la rugămințile lor, au început să vină aproape toți, nu numai monahi, ci și ieromonahi și ierodiaconi, să-mi ceară pentru cina lor fiecare ce dorea: făină de grâu, crupe de grâu, ulei și alte lucruri trebuincioase. Eu nu aveam de la egumen nici un îndreptar în privința fraților, să le dau dacă-mi cer ceva sau să nu le dau, nici nu îndrăzneam să-l întreb, temându-mă ca nu cumva să-mi poruncească cu asprime ca fără dezlegarea lui să nu dau

nimănui nimic. Căci n-aș fi putut să păzesc fără nici o încălcare porunca lui și atunci aș fi căzut în neascultare, greșind și mai rău în fața lui Dumnezeu. Conștiința nu mă lăsa să dau ceva fără știința și binecuvântarea lui, dar văzând atâția cinstiți sfinți părinți și frați venind cu atâta smerenie la mine nevrednicul și ultimul și ultimul din câți erau în lăcașul acela și rugându-mă să le dau cele de trebuință pentru cină sau pentru alte nevoi, mă rușinam până și să mă uit la sfintele lor fețe [42] și cu conștiința că păcătuiesc le dădeam ce cereau, neîndrăznind să refuz pe nimeni ori să nu dau. La fel și bucătarii, când luau cele trebuincioase pentru gătit mâncarea de prânz pentru frați, căutau să mă convingă că le trebuie îndoit din toate cele, adică unt, pește, ulei, crupe și altele și, dându-le, îmi spuneau că masa fraților va fi [astfel] mai bună.

Eu lăsându-mă convins de ei și [neavând] o poruncă clară în această privință din partea egumenului și [de fapt] nedorind-o, greșeam cu bună știință și dădeam tuturora cele trebuincioase îndoit sau chiar și mai mult, iar masa se înfățișa în fața fraților mai bună și mai dulce, iar frații erau cu toții foarte mulțumiți de mine și mă iubeau pentru că le îndeplineam cererile atunci când aveau nevoie iar unii dintre ei îmi spuneau că pentru ajutorul pe care li-l dau când au nevoie îndeplinindu-le cererile, cu purtarea-de-grijă a lui Dumnezeu cămara s-a umplut din belșug de toate cele de trebuință. [42v] Eu mă prefăceam că mă bucur împreună cu ei de toate acestea, dar în sufletul meu nu mai aveam pace ca mai înainte, căci conștiința mă învinuia adeseori pentru încălcarea poruncii egumenului și [pentru] că lucrăm fără binecuvântare, și câtă vreme am stat acolo tot așa a fost, făcându-mi ascultarea spre osânda sufletului meu.

Numai într-o singură privință se bucura cu adevărat sufletul meu, căci locuind acolo aveam un mare folos sufletească văzând marea și adâncă smerenie a celui preacuvios și sfânt părinte egumenul Nichifor, care mă primise în sfântul lăcaș. Având obiceiul să cheme la cina sa pe câte unul din cinstiții părinți din mănăstire, adeseori mă chema

și pe mine la cină. Când intram în chilia lui și-l vedeam stând la masă cu câte un cinstit părinte, nu numai că nu îndrăzneam să mă așez la masă cu ei, dar mă gândeam că nici la fețele lor nu mi se cuvine să mă uit. Când însă mi se poruncea cu stăruință mă așezam cu multă sfiială și [43] mâncam împreună cu ei. Masa lui consta numai dintr-o singură fiertură sau cașă cu hrișcă ori altceva asemănător, iar ca băutură cvas³⁸ acru sau de pere, care se servea și la masa fraților, căci în mănăstirea aceea n-am văzut altă băutură, cum ar fi miedul sau berea, afară de rachiul care se împărțea fraților în anumite zile³⁹. După ce se termina masa și spuneam rugăciunile de mulțumire, eram lăsat cu binecuvântare să plec în chilia mea. Adeseori mi se dădea poruncă să fac citirea la masă și la porunca lui citeam. Dacă se întâmpla să fie în Viețile Sfinților ceva foarte înduioșător, atunci, în timp ce citeam cu pronunția pe care o învățasem la școală, mulți dintre frați se înduioșau și plângeau, oprindu-se din mâncat. Unii chiar se sculau de la masă și mă înconjurau, ascultând citirea cu înduioșare și lacrimi. Iar eu văzând la ei o asemenea râvnă pentru cuvintele folositoare sufletului, mă bucuram din suflet și-L proslăveam pe Dumnezeu.

Cât am stat în mănăstirea aceea, mai mult decât orice îmi umplea sufletul de bucurie [43v] când îl vedeam pe preacuviosul părinte egumen cum se purta cu frații cu mare dragoste și blândețe și smerenie, ca un tată iubitor cu fiii lui, cu răbdare și îndelungă-răbdare. Dacă se întâmpla ca vreunul dintre frați să greșească cu ceva ca un om și să ceară iertare, acesta i-o dădea deîndată, făcând-o cu atâta blândețe sufletească, spunând cuvinte folositoare sufletului și rânduind canon după puterile fiecăruia. De aceea și frații rămâneau într-o adâncă pace, mulțumind lui Dumnezeu.

³⁸ Băutură fermentată tipic rusească obținută în mod normal din făină de secară. Se putea face însă și fără făină, din anumite fructe, ca, de pildă, din pere.

³⁹ După indicațiile precise furnizate de tipicul liturgic din cărțile de cult și de așezăminte monahale.

După trecerea a aproape a trei luni de la rămânerea mea acolo, a fost rânduit alt egumen să egumenească în acel lăcaș, venind de la o altă mănăstire, după porunca Preasfințitului kir Antonie, Mitropolitul Moldovei, care era arhiepiscop la Cernigov. Cel care venise la mănăstirea Liubețki, în care mă aflam, Gherman Zagorovski, era bărbat învățat, însă conducea mănăstirea nu în felul în care o condusesese egumenul dinaintea lui, ci ca un stăpân. Când după o vreme au început frații să-i cunoască felul de a fi, s-au speriat într-atât, încât [44] unii dintre ei au și fugit din mănăstire nu se știe unde.

Rămânând în continuare în aceeași ascultare, mă temeam întotdeauna să nu greșesc cu ceva față de el, lucru de care n-am scăpat; căci odată, în postul mare, chemându-mă la el îmi porunci să dau bucătarilor niște varză pentru masa lui. Eu, neînțelegând bine ce varză mi-a poruncit să dau, ieșind din chilia lui fără să îndrăznesc să-l întreb care anume, am spus totul bucătarilor. Ei au luat din cea pe care o socoteau mai bună și au gătit-o pentru el. Când însă bucătarul a adus fiertura aceea în chilia lui și a pus-o înaintea lui pe masă, acesta a întrebat: „Ce fel de varză e aceasta?” și înțelegând de la bucătar din care este, nu i-a spus acestuia nimic ci, chemându-mă de îndată în chilia lui și sculându-se de la masă mi-a spus: „Din varza asta ți-am poruncit eu să dai pentru masa mea?” Și spunând acestea m-a lovit atât de tare în obraz, încât abia am mai putut să mă țin pe picioare, după care mi-a dat și un brânci că am căzut dincolo de pragul chiliei lui, iar când [44v] m-am ridicat, a țipat la mine: „Pleacă de aici, netrebnicule!”

Am ieșit afară tremurând tot de frică, gândindu-mă că dacă pentru un lucru ca acesta nu prea mare cu care am greșit s-a mâniat atâta pe mine, dacă s-ar întâmpla să greșesc față de el cu ceva mai mare, ce voi avea de îndurat din parte a lui? La fel s-a întâmplat că a greșit cu ceva față de el și cu slujitorul lui, care locuia cu mine în chilie. Supă-

rându-se deci pe noi amândoi, s-a lăudat față de cineva că va porunci să fim aspru bătuți, însă acel cineva, care ținea la noi, a venit și ne-a destăinuit cuvintele lui.

Temându-se de aceasta, slujitorul lui care-i cunoștea felul de a fi, a început să se gândească unde ar putea să plece ca să scape de el și mi-a povestit și mie. Prinzând și eu curaj, i-am mărturisit în taină că și eu aveam de gând să plec de aici, peste graniță, în străinătate căutând un loc bun unde să mă învrednicesc de chipul monahicesc. Auzind acestea, [băiatul] s-a bucurat foarte [45] și am început amândoi să ne sfătuim cum să facem să trecem peste granița care este Niprul, lângă care, pe un deal se află mănăstirea Liubetki.

[19. Fuga dincolo de graniță]

Am reușit să găsim un prilej potrivit în săptămâna a șasea a sfântului și marelui post. Noaptea, după ce au adormit frații, rugându-ne lui Dumnezeu să ne ajute să trecem granița fără nici o opreliște și fără supărare, am ieșit din mănăstire și am coborât spre Nipru, pe malul căruia erau străji pretutindeni. Am găsit însă un loc bun, între străji, și am început să trecem Niprul, dar cu mare teamă să nu ne simtă străjile și să ne prindă, fiindcă era și o noapte luminată de lună. Când ne-am îndepărtat de mal am mai prins puțin curaj și mergeam voioși, căci gheața de pe Nipru era încă tare. Și așa, cu ajutorul lui Dumnezeu am trecut de partea cealaltă a Niprului fără nici o supărare dar, neștiind încotro să mergem, căci era încă noapte, ne-am oprit într-un loc să ne odihnim.

Când a început să se lumineze de ziuă, am găsit drumul și luând-o pe el am ajuns într-un sat [45v] în care ne-am odihnit puțin la un om și am mâncat ca să prindem puteri și așa am pornit pe drumul care cobora până la orașul Cernobil, [trecând] prin păduri foarte mari și înnoptând în satele ce se aflau pe drumul acela prin pădure. Mergând așa câteva zile, am ajuns la râul Pripet, destul de mare și pe al cărui mal, de cealaltă parte, se ridica orașul acela.

Dar nu îndrăzneam să trecem peste râu, deoarece gheața era de acum foarte subțire și slabă. Tot atunci însă au mai venit la mal încă vreo câțiva oameni care s-au încumetat să treacă; prinzând curaj și noi, am pornit după ei, dar cu mare frică și cutremur, căci în multe locuri gheața se topise și se zărea apa. Când am ajuns la mijlocul râului aceleia, am aflat acolo că pe toată lungimea râului gheața se crăpase în două, ca un cot lățime, prin care se zărea o mare adâncime. Acolo eu m-am speriat mai mult decât ceilalți, gândindu-mă că n-am să pot sări peste prăpastia aceea sau că am să alunec, pentru că locul era foarte alunecos, și că voi fi înghițit de adâncul acela. Cu multă frică, fiindcă îmi vedeam [46] moartea inevitabilă în fața ochilor mei, am reușit cumva să trec peste locul acela îngrozitor și așa, cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns de partea cealaltă a râului și ne-am așezat pe mal să ne odihnim puțin.

Cum ședeam noi așa, pe tot râul gheața a început să se rupă cu zgomot mare și să se răstoarne ca niște pereți ce cădeau, alunecând în josul râului; și de frică și cutremur și cu lacrimi în ochi am proslăvit purtarea-de-grijă nescrutată a Domnului, care ne-a lăsat să trecem râul fără nici un necaz și nu ne-a dat morții fără de veste. După care ne-am sculat și am intrat în orașul acela fără nici o opreliște, căci nu era înconjurat cu bariere și nu avea strajă. Acolo, ne-am odihnit în casa unui om. Și când am ajuns acolo era Sâmbăta lui Lazăr după-amiază.

[20. O întâlnire neașteptată]

Dis-de-dimineată, înainte de masă, când am ieșit și noi în orașul acela și mergeam pe stradă, cineva care venea în urma noastră a început să mă strige pe nume și prenume [46v]. Auzindu-l m-am speriat foarte în sufletul meu, gândindu-mă ce să fie, căci eram străin și nu aveam acolo nici un cunoscut. Dar când m-am uitat mai bine, am recunoscut în cel care mă striga pe un concetățean de-al meu, fiul unui om de vază din Poltava care, apropiindu-se, m-a salu-

tat cu cuvinte de iubire și ne-a invitat în casa unde trăsesese, primindu-ne cu iubire. Și mai întâi a început să-mi povestească pricina șederii sale acolo pentru o vreme: „Eu zicea el, sunt trimis la autoritățile de aici de domnul colonel al Poltavei, Vasili Vasilievici Kociubei, cu o scrisoare de solicitare și cu bani, ca să tocimesc cumpărarea de lemn necesar pentru construcții și șederea mea aici va fi până când voi împlini slujba ce mi s-a încredințat”. Apoi a început să-mi spună așa: „Mama ta, zice el, plânge și oftează din pricina ta, nemângâiată, pentru că ai lăsat-o și ai plecat de la ea în necunoscut, [47] căci numai pe tine te avea ca urmaș și te-a pierdut. De asemenea toți concetățenii jelesc împreună cu ea după tine.” Aceste cuvinte și multe altele asemănătoare mi-a spus și a început în tot chipul să mă convingă să mă întorc înapoi la mama mea. Eu însă eram atât de speriat în sufletul meu, că abia de mai puteam să-i răspund câte un cuvânt, gândindu-mă că dacă ar vrea să anunțe autoritățile, ar putea să mă țină cu forța aici și să mă trimită la mama mea sau, la împlinirea slujbei sale, să mă ia cu el și să mă ducă la casa mea.

După aceea a poruncit să se pună masa, la care ne-am așezat împreună cu el și cu tovarășul meu de călătorie, dar abia dacă puteam să mănânc ceva de mare frică ce-mi era. După ce ne-am ridicat de la masă s-a despărțit de noi cu prietenie, rugându-mă ca atât cât voi mai zăbovi în orașul acela să vin mai des pe la el. Când am ieșit în uliță, tovarășul meu de drum, înțelegând din [schimbul de] cuvinte [47v] cine sunt și de unde, a început să mă laude foarte, fiindcă atunci când ne aflam împreună în lăcașul de care am vorbit înainte, nu știuse despre mine cine și de unde sunt. El îmi povestise adesea despre sine, cum a stat o vreme bunicică în orașul meu, în Poltava, la școala de pe lângă catedrala noastră, a Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, și cum o cunoștea foarte bine pe mama mea și pe mine și pe rudele mele, lucru pe care auzindu-l mă feream foarte tare să nu mă recunoască. Din care pricină mi-am schimbat și vorba, căci până atunci vorbeam într-o oarecare măsură

în graiul ținutului aceluia și așa n-a putut nicicum să mă recunoască, lucru care m-a bucurat foarte căci am putut să mă feresc de el, pentru că dorința mea era ca nimeni să nu știr cine sunt.

Acum însă, aflând totul despre mine, mă lăuda că pentru mântuirea sufletului meu am părăsit-o pe mama mea și moștenirea tatălui meu, lăsându-mă într-o asemenea sărăcie și înstrăinare pentru a mă face călugăr. Eu însă, văzând că am fost recunoscut și de el [48] și că mă laudă atât, m-am întristat foarte în sinea mea pentru aceasta, iar lauda lui îmi apărea ca lipsită de prietenie. Mai mult decât orice mă temeam ca nu cumva să fiu reținut de concetățeanul meu care mă recunoscuse, gândindu-mă ca încă în aceeași zi, în Duminica Floriilor, să plec din orașul acela. Când am ajuns la casa unde trăsesem, tovarășul meu de drum era plecat cu niște treburi, iar eu, ducându-mă la școala de pe lângă una din biserici, căutam un drumeț care să ne poată lua cu el în Ucraina⁴⁰. Și iată, cu ajutorul lui Dumnezeu am găsit un monah gata să plece în Ucraina. L-am rugat cu multă stăruință să ne ia cu el, spunându-i și despre tovarășul meu de drum, pe care m-am dus să-l chem. L-am rugat foarte [pe călugăr] să ne aștepte puțin și să nu plece fără noi. El a făgăduit să ne aștepte puțin până venim, dar degrabă, căci nu putea aștepta mult, ziua fiind pe sfârșite. Ducându-mă eu repede la casa [48v] aceea, nu l-am aflat acolo pe tovarășul meu de drum. Am așteptat puțin, dar când am văzut că nu vine, l-am lăsat în grija Domnului și m-am dus la monahul acela, care ieșise de-acum în drum. L-am rugat pentru prietenul meu, să mă mai aștepte puțin, dar nicicum nu l-am putut îndupleca. În acest fel, cu mare jale, l-am lăsat pe prietenul meu acolo și am plecat cu monahul acela la drum, fără să mă fi părăsit teama pentru [soarta] prietenului meu pe care în lăsam în orașul acela.

⁴⁰ Este vorba de acea parte a Ucrainei de pe malul drept al Niprului aflată pe atunci sub dominație poloneză.

Înnoptând în câte un sat, am mers câteva zile pe un drum [care trecea] prin niște păduri foarte mari, până când am început să ne apropiem de Ucraina. Deoarece niciodată nu umblasem atât de mult pe jos, la drumul acesta s-a întâmplat să mă doară tare piciorul stâng și să se umfle talpa și glezna. De marea durere abia puteam să merg încet, călcând pe călcâie, și oprindu-mă adeseori să mă odihnesc, fie stând în picioare, fie culcându-mă la pământ, din care pricină pe tovarășul meu de drum [49] l-a prins o răceală zdravănă. Văzând el că eu merg foarte anevoie, de mai multe ori a vrut să mă lase, dar văzând cum îl rugam cu lacrimi în ochi se îndupleca cu milostivire și nu mă lăsa. Când se întâmpla să întâlnim în drum sate, ne odihneam acolo câte două-trei zile, până când mi se mai dezumfla piciorul și mă mai lăsa durerea, dar cum plecam din nou la drum, iarăși mă apuca durerea și mi se umfla piciorul.

Însă după o vreme destul de îndelungată, am simțit pogorând asupra mea, nevrednicul, mila negrăită a lui Dumnezeu, durerea a încetat, piciorul s-a dezumflat cu totul și puteam de-acum să merg cu ușurință.

Ajungând la un schituleț, aflat pe malul râului Nipru, mai jos de Kiev, numit Rjiștev⁴¹, și care fusese cândva sub oblăduirea mănăstirii Kirilovski din Kiev, l-am rugat pe întâi-stătătorul de acolo să ne dea binecuvântarea ca să rămânem acolo puțin să ne odihnim. După ce-am primit binecuvântarea lui, pe când mă aflam acolo, m-a apucat o asemenea boală că nu puteam să rețin în burtă nici un fel de mâncare, ci orice [49v] mâncam, degrabă dădeam afară. O lună sau mai mult [de boală] m-au dus într-o asemenea

⁴¹ Este vorba de mănăstirea cu hramul Schimbarea la Față de pe malul drept al Niprului, aflată în imediata vecinătate a graniței ce despărțea Ucraina intrată în componența Imperiului țarist (la est) de cea aflată sub dominație poloneză (la vest) (FEATHERSTONE, 1989, p. 38, nota 42).

nevointă și istovire a trupului, că deși nu zăceam în pat, de mare slăbiciune abia mai puteam umbla. Mă rugam însă la Dumnezeu să nu mă lase să-mi sfârșesc viața acolo, căci tare nu mă împăcam cu gândul să mor în locul acela.

Prin grija lui Dumnezeu deci, trei monahi străini care au stat acolo o vreme, aveau de gând să meargă în Moldova, ceea ce aflând eu m-am bucurat foarte și i-am rugat stăruitor să mă ia cu ei: din tot sufletul meu doream să viețuiesc în acea țară binecuvântată.

Ei însă, văzând slăbiciunea mea, nu voiau nicicum să facă acest lucru, dar la rugămintea mea stăruitoare s-au înduplecat, făgăduindu-mi să mă ia cu ei, deși nu voiau.

Plecând deci împreună cu ei din schitul acela, am urcat cu mare chin muntele, de unde se deschidea o câmpie foarte întinsă și netedă și unde aerul era bun și întremător și de îndată am simțit cum îmi trece neputința și cum încetul cu încetul [50] mi se întărește trupul și merg mai ușor, și din tot sufletul meu îi mulțumeam lui Dumnezeu că mi-a trimis milostivirea Sa și că nu m-a lăsat până în sfârșit⁴².

Cum mergeam eu așa bucuros cu monahii aceia, pe la amiază cerul s-a învăluit cu nori foarte negri și groși, pe care când i-au văzut au luat-o la fugă, ca să scape de ploaie. Eu însă, neputând să merg cu ei atât de repede, am fost lăsat singur, și îndată a început să coboare un nor mare, cu tunete înfricoșătoare și fulgere, și ploua cu găleata și totodată cădea și grindină mare, ca niște alune mici, care a acoperit toată câmpia cam de o palmă. Și m-a udat atât de tare, încât din hainele mele șiroia apa și doar cu mare greutate mergeam prin grindina aceea și abia foarte târziu am ajuns în satul⁴³ în care se aflau tovarășii mei de drum și am înnoptat la un om.

⁴² Cf. *Psalmi* 188, 8.

⁴³ Probabil Rjiștev (FEATHERSTONE, 1989, p. 39, nota 44).

Dis-de-dimineață i-am găsit la școală, la diacul unde trăseseră și văzându-mă s-au bucurat foarte. Atunci au început să-l întrebe [50v] pe diacul acela despre drumul care ducea în Moldova, făcându-i cunoscut că aveau de gând să se ducă acolo. El însă a început să le vorbească așa: „O, sfinți părinți, eu nu vă sfătuiesc să mergeți acolo în vremurile de acum, pentru că este mare frică pe drum. De frica tâlharilor au trimis peste tot armată și mă tem să nu cădeți în mâinile soldaților nemilostivi, care, chiar și fără altă vină, ci numai din ura față de credința ortodoxă, vă pot face rău fără nici o pricină. Chiar și în satul acesta, al nostru, s-a întâmplat nu de mult un lucru asemănător. Înaintea mea, pe lângă această biserică era un diac de fericită pomenire, care se temea ca orice om de prigonitorii credinței ortodoxe. Când citea la Liturghie «Simbolul credinței», adică «Cred într-unul Dumnezeu», atunci pasajul acela «și întru Duhul Sfânt», îl citea așa: «Și întru Duhul, Domnul de-viață-făcătorul, Care din Tatăl adevărat purcede.» Și citind în felul acesta «Simbolul» s-a ferit de năpasta dușmanilor credinței ortodoxe. [51] După o vreme a fost însă pârât la autoritățile satului acestuia de către hulitorii sfintei credințe, cum că nu citește în «Simbol» după hula lor luptătoare împotriva lui Dumnezeu, adică: «Duhul Sfânt Care din Tatăl și din Fiul purcede»⁴⁴, ci doar «Care din Tatăl adevărat purcede». Auzind acestea mai-marele satului s-a înfuriat foarte și luând cu el câțiva ostași a venit la

⁴⁴ Faimosul și controversatul adaos occidental „Filioque”, în slavonă: „ot Otsa i Sîna”, la Simbolul de credință niceo-constantinopolitan din 381, considerat principalul diferend dogmatic între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Pentru a evita adaosul în chestiune, impus de autoritățile polono-lituaniene, diacul rostea *istina* [adevărat] în loc de *i Sîna* [din fiul], ceea ce ducea la un efect sonor similar, dar prin care evita „erezia” „dușmanilor credinței ortodoxe” rostind astfel în loc de „Duhul Sfânt, Care de la Tatăl și de la Fiul purcede”. „Duhul Sfânt Care din Tatăl adevărat purcede.”

biserică cu puțin înainte de citirea «Simbolului». Când fericitul diac a început să citească «Simbolul credinței», a venit de îndată mai aproape de el ca să audă bine cum va citi. El însă, înțelegând că pentru aceasta a venit aproape, a început să citească cu îndrăzneală, cu glas puternic și răsunător. Iar când a ajuns la cuvintele: «și întru Duhul Sfânt», s-a umplut de Duhul Sfânt și a strigat cu glas tare: «Și întru Duhul Sfânt Domnul de-viață-făcătorul, Care din Tatăl purcede», lăsând la o parte adaosul «adevărat», pe care-l adăuga de frică. Auzind însă acestea mai-marele satului s-a repezit la el țipând ca o fiară neîmblânzită și, luându-l de păr, l-a [51v] trântit la pământ lovindu-l fără milă cu picioarele. Apoi a poruncit să fie scos din biserică și a poruncit să fie bătut fără cruțare, cu bătele. În timp ce se petreceau toate acestea, cineva a dat repede fuga s-o vestească pe mama lui, spunându-i și pricina pentru care-l băteau pe fiul ei. Ea a alergat și cu lacrimi l-a îndemnat să nu slăbească în luptă ci, chemând pe Dumnezeu în ajutor, să nu precupețească a-și da și viața pentru credința ortodoxă și sărutându-l pe cap i-a spus: «O, fiul meu preaiubit, nu te teme de mucenicia aceasta de scurtă vreme pe care-o înduri pentru mărturisirea credinței ortodoxe ci, ca un bun ostaș al lui Hristos, îndură pentru El chiar și moartea care, dacă-ți va veni, vei dobândi de la El cunună de mucenic în Împărăția cerurilor.» Iar el i-a vorbit mamei sale așa: «O, preaiubită mamă, să nu te îndoiești nicicum de mine, căci Dumnezeu m-a întărit să îndur nu numai bătaia aceasta, ci și altele cu mult mai crunte și sunt gata să-mi dau și viața pentru credința ortodoxă. Pentru că așa cum Dumnezeu Cel slăvit și închinat [52] întru Sfânta Treime este Unul, și în afară de El nu este alt Dumnezeu, așa și sfânta credință a Sfintei Biserici Ortodoxe Răsăritene este numai una și doar în ea, împreună cu faptele bune știute este nădejde de mântuire și în afară de ea alta nu există. Și atunci cum să nu îndur cu râvnă și să nu pătimesc chiar și moartea cea mai cruntă pentru ea?» Auzind acestea mama lui s-a bucurat cu bucurie negrăită și, ridicând mâinile spre cer, i-a mul-

țumit lui Hristos Dumnezeu că a învrednicit-o să aducă pe lume un asemenea mucenic. Chinuitorul însă, văzând și auzind acestea, s-a înverșunat din nou și a strigat la soldați să-l bată și mai tare. Iar mucenicul lui Hristos a îndurat cu bucurie și această bătaie cruntă și dând pe față impietatea apusenilor, a proslăvit și mărturisit credința ortodoxă dându-și sufletul în mâinile lui Dumnezeu.”

Auzind acestea monahii aceia, tovarășii mei de drum, s-au temut să meargă mai departe și părăsind gândul de a merge în Moldova, o porniră pe jos, spre [52v] mănăstirile ortodoxe aflate nu departe de Nipru, două dintre ele fiind chiar sub oblăduirea Preasfințitului Mitropolit al Kievului, iar două sub oblăduirea Preasfințitului Episcop al Pereiaslavului. Am plecat și eu cu ei, părându-mi rău foarte că din pricinile mai-înainte-pomenite nu puteam merge în Moldova.

[23. La sihastrul Isihie în Munții Moșenski]

Când însă ne-am apropiat de munții Moșenski, în care se afla una din mănăstirile mai-sus-pomenite⁴⁵, într-un sat de la poalele munților am dat de un ieromonah, și eu am rămas cu el iar tovarășii mei e drum au plecat mai departe. După ce m-am odihnit în satul acela câteva zile, ieromonahul acela a început să-mi povestească despre un oarecare pustnic virtuos pe nume Isihie, ce trăia pe un ostrov al râului acelaia care curgea din munți, nevoindu-se acolo pentru mântuirea sufletului său. Auzind eu aceasta, nu numai că am dorit din tot sufletul să-l văd, dar dacă ar fi cu putință să și viețuiesc la el. Așa că am început [53] să-l rog stăruitor să mă ducă la pustnic, iar el s-a lăsat înduplecat de rugămintea mea și m-a dus la pustnicul acela, care ne-a primit cu mare dragoste; și, după ce s-a odihnit puțin de truda drumului, ieromonahul m-a lăsat acolo și a plecat.

⁴⁵ Este vorba de mănăstirea cu hramul Înălțarea Domnului, la nord de Čerkosy, pe atunci în palatinatul polonez al Kievului (FEATHERSTONE, 1989, p. 41, nota 47).

Cele câteva zile cât am stat acolo au fost foarte folositoare pentru sufletul meu, căci acest adevărat rob al lui Dumnezeu și lucrător sânguitor al poruncilor Lui, avea mare și negrăită dragoste și râvnă pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor părinților noștri și se trudea cu sârguință să copieze cărțile Părinților spre folosul sufletului său. Ce râvnă avea el în această privință, se poate vedea de aici: aflând el odată despre o carte a Părinților foarte folositoare pentru suflet, dar greu de găsit, că s-ar afla într-un oarecare lăcaș din eparhia Cernigov, dar departe de orașul Cernigov, undeva în munți, a mers acolo degrabă și cu multe rugăminți stăruitoare a cerut de la egumenul și de la soborul lăcașului aceuia cartea aceea ca s-o copieze. Obținând-o astfel, prin strădania lui și [53v] cu harul lui Dumnezeu, s-a întors la chilia sa, a copiat-o cu toată sârguința și a dus-o înapoi în lăcașul acela. Mulțumind egumenului și soborului acelui sfânt lăcaș pentru bunăvoința arătată față de el, s-a întors apoi în chilia lui, bucurându-se și preaslăvind pe Dumnezeu că l-a învrednicit să agonisească o asemenea comoară folositoare sufletului, fără să se gândească la drumul atât de lung făcut pentru aducerea și ducerea înapoi a acelei cărți, drum care, dacă-l socotim a fost cu totul de vreo două mii de verste. Astfel era râvna lui pentru cuvântul lui Dumnezeu. De atâta copiere sânguincioasă a cărților Sfinților Părinți i se slăbise rău vederea și acum abia mai reușea să scrie cu litere mari.

Văzând deci această râvnă a lui pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri, mă gândeam că dacă m-aș preda acestui rob al lui Dumnezeu întru supunere adevărată, suflet și trup, și să-l ascult în toate, poate că va fi cu putință, ca harul lui Dumnezeu, să mă povățuiască [54] pe adevărata cale a mântuirii. Așa că am început cu toată stăruința să-l rog să mă primească în sfânta ascultare, făgăduind să-l ascult întru toate. El însă nu voia sub nici un chip să mă primească, zicându-mi: „Eu, copile, sunt un om păcătos și pătimăș și nevrednic. Nu știu nici măcar bietul meu suflet să-l îndrept

pe calea lui Dumnezeu, și cum să mai îndrăznesc să te mai primesc și pe tine? Lucrul acesta nu este pe măsura mea, așa că te rog să nu mă silești să fac asta.”

Sărmanul de mine însă, gândind că nu vrea să mă primească în ascultare din pricina smereniei sale, îl rugam cu și mai multă stăruință, cu multe lacrimi și căzând la sfintele lui picioare, să mă primească, dar el n-a vrut nicicum să facă asta. Ca să nu întrec măsura cu stăruințele mele, m-am întors în satul despre care am mai spus, dar negăsindu-l acolo pe ieromonahul acela, am tras la un iubitor de Hristos, care m-a primit cu mare bucurie.

După câteva [54v] zile însă m-am dus din nou la sfântul bătrân [stareț] acela, care m-a primit cu dragoste ca pe orice drumet, dar am rămas la el numai câteva zile. Când am găsit timpul potrivit, deși de marea rușine nu îndrăzneam să mă uit la sfânta lui față, ci căzându-i la picioare și cu multe lacrimi sărutând picioarele lui sfinte, am început din nou să-l rog să mă primească, spunându-i: „Părinte Sfinte, primește-mă pentru Domnul, căci am să te ascult întru toate, ca pe Însuși Dumnezeu. Dacă nu te voi asculta întru toate, atunci bătându-mă să mă izgonești de la tine ca pe un câine răios.”

Când am văzut însă că nicicum nu vrea să mă primească, m-am îndepărtat puțin de chilia lui și am plâns îndelung pentru neîmplinirea rugăminții mele și pentru nevrednicia mea. Am plâns atât de mult, încât de atâtea lacrimi mi s-a umflat fața și, când m-am întors la el, văzând el fața mea umflată de plâns, îndurerat în adâncul sufletului său, mi-a spus: „Te rog, frate al meu, pentru Domnul, nu te întrista pentru [55] că nu te primesc, căci fac aceasta nu pentru că disprețuiesc mântuirea ta — Dumnezeu Care vede inima mea știe asta⁴⁶ —, ci din pricina neputinței sufletului meu nu te pot primi. Lasă-te deci în purtarea-de-grijă [pronia] atotputernică a lui Dumnezeu, pune-ți în ea toată nădejdea ta, căci n-are să te lase pe tine care cauți mântuirea din tot

⁴⁶ Cf. *Psalmi* 43, 21.

sufletul, ci privind cu bunăvoință la lacrimile tale, te va povățui pe drumul tău.”

Unele ca acestea și multe alte cuvinte duhovnicești mi-a spus și, mângâind sufletul meu, m-a lăsat să plec în pace. Eu însă plângând și suspinând am plecat de la el și m-am dus din nou la iubitorul acela de Hristos la care mai stătușem neștiind însă ce să fac. Ieromonahul acela plecase nu se știe unde, iar eu singur unde era să mă duc, căci eram din fire fricos iar acum cu atât mai mult mă temeam de prigonitorii sfintei credințe care stăpâneau ținutul acela⁴⁷. M-am gândit să mă mai duc o dată la bătrânul acela sfânt însă nu puteam a mai stăruir cu rugămintea de a mă primi, ci [55v] doar ca să primesc de la el un sfat, unde să mă duc și cum să petrec. De data aceasta însă și drumul către sfântul bătrân acesta a fost atât de greu că mă năpădește frica și numai să-mi mai amintesc de aceasta. În multe locuri trebuia să treci peste apă pe niște punți foarte strâmte. Cu multă frică și cutremur, sprijinindu-mă într-o prăjină lungă, treceam peste apele acelea, văzându-mi moartea cu ochii.

Ducându-mă însă acum pentru ultima dată la acel sfânt bătrân, după ce am trecut peste primele ape și am ajuns la ultimul pârâu, care era mai mare și mai adânc decât celelalte, n-am ajuns nici la jumătatea lui când mi-a alunecat piciorul pe punte, care era foarte alunecoasă, și am căzut cu un picior de o parte și cu celălalt de cealaltă parte; și ședeam așa pe punte cu mare frică și tremurând tot, gândind că acum-acum cad și mă înec în apa aceea. Dar cu purtarea-de-grijă negrăită a lui [56] Dumnezeu care nu m-a lăsat să mor de o moarte năprasnică, n-am alunecat cu amândouă picioarele de aceeași parte a punții, căci dacă aș fi alunecat de o singură parte, îndată m-aș fi înecat în apa aceea; însă cu ajutorul lui Dumnezeu prăjina a rămas în mâna mea și nu a căzut în apă, căci dacă aș fi scăpat-o, cred că mă înecam și așa, fiindcă n-aș mai fi avut în ce să mă sprijin, chiar dacă rămâneam pe punte. Fără ea n-aș fi

⁴⁷ Polonezii romano-catolici.

putut nici măcar să mă ridic în picioare pe punte. Dar mulțumesc lui Dumnezeu Cel Atotputernic, Care se îngrijește atât de mine, căci întărit fiind prin harul Lui, deși cu mare spaimă, și sprijinindu-mă în prăjină, am reușit să stau pe picioarele mele pe punte și să trec fără nici un necaz de partea cealaltă.

Ajungând la bătrânul de care am vorbit, l-am rugat cu lacrimi în ochi să binevoiască să mă lase să rămân acolo câteva zile, până când Domnul va rândui ce va voi cu mine. Cu încuviințarea lui am rămas acolo, [56v] dar n-am mai îndrăznit să-l supăr pe Sfinția Sa cu primirea mea fiindcă știam că lucrul e cu neputință, ci stând înaintea lui rușinat, plângeam rugându-mă Domnului să mă povățuiască pe calea Lui.

De fiecare dată când m-am dus la el și am rămas acolo puțină vreme, i-am făcut ascultare după putere.

Puține zile după sosirea mea, după purtarea-de-grijă a lui Dumnezeu a venit să-l cerceteze pe bătrân ieromonahul despre care am mai vorbit. Primindu-l cu dragoste, [pustnicul] l-a rugat stăruitor să mă ducă la mănăstirea Moșenski. El i-a făgăduit bucuros că așa va face. Când a sosit însă vremea să mă despart de-acum pentru ultima oară de Sfinția Sa, am căzut la sfintele lui picioare sărutându-le și plângând și suspinând, pentru că n-am fost vrednic să rămân la el în sfânta ascultare. El însă, mângâindu-mă cât putea prin cuvintele sale duhovnicești, m-a sfătuit să am îndrăznire în Unul Dumnezeu, Singurul Care poate să îndrepte viața mea după voia Sa cea dumnezeiască. [57] Mulțumind cu lacrimi [în ochi] Sfinției Sale pentru acest sfat atât de folositor sufletului, am plecat de la el împreună cu ieromonahul de care am vorbit mai sus-numit, mulțumindu-i pentru dragostea lui față de noi și pentru ospitalitatea sa; după care am plecat de la el și ne-am întors în satul în care locuia ieromonahul acela.

Acesta, pregătindu-se de drum, m-a dus la Mănăstirea Moșenski de unde, odihnindu-mă câteva zile, am plecat cu niște părinți la sfânta mănăstire a Sfintei Treimi numită Motreanin⁴⁸. După ce am stat acolo câteva zile, am plecat la sfânta mănăstire a Ierarhului lui Hristos Nicolae, care se afla pe un ostrov numit Medvedov⁴⁹ [„al urșilor”], în râul Tiasmin, sub oblăduirea Sfintei Mitropolii a Kievului, și unde era egumen preacinstitul ieromonah, părintele Nichifor.

Ajungând eu acolo, m-am dus la el și, căzând la sfintele lui picioare, am luat binecuvântare și am început să-l rog să mă primească în sfântul său lăcaș. Iar el, ca un părinte iubitor cu copiii săi, înțelegând gândul meu de a intra în monahism, n-a disprețuit [57v] rugămintea mea, m-a primit cu dragoste și mi-a rânduit o chilie în care mai locuia un frate sub ascultare, urmând ca eu să stau împreună cu el, și mi-a poruncit să merg la ascultarea de obște împreună cu frații. Era pe atunci luna iulie și se strângea fânul. Am mers așadar, cu sfinții părinți mai întâi la strânsul fânului, apoi la seceratul grâului, unde m-au pus să secer laolaltă cu ei. Când au văzut că mi-am tăiat degetele din nepricepere, m-au trimis să car snopii la arie, dar și la ascultarea asta eram nepriceput. Când să duc snopii, neștiind să mân boii, mi s-a răsturnat carul și snopii s-au risipit pe câmp. Iar eu, neștiind ce să fac, m-am așezat pe pământ și am început să plâng. Venind frații, m-au ocărât ca pe un ne-trebnic ce eram și văzând că nici la asta nu eram mai priceput, m-au pus să car bălegar și apă la arie. Ascultarea aceasta însă, și mai cu seamă căratul bălegarului, era peste puterile mele dar, chemându-l pe Dumnezeu în ajutor, o făceam cu bucurie. [58] În fiecare seară mă întorceam împreună cu frații în mănăstire, iar dimineața plecam cu ei la ascultare. Când eram în mănăstire egumenul mi-a mai rânduit să merg la cor și să servesc și la masă, adică să tai

⁴⁸ Lângă Cyhyryn de azi (FEATHERSTONE, 1989, p. 45, nota 50).

⁴⁹ La circa 6 km de satul Medvedivka (*ibid.*, nota 51).

pâinea și s-o pun pe masă, să dus străchinile cu fiertură și să le pun înaintea fraților, să strâng vasele de la masă și să le spăl, să mătur trapeza și altele, pe care le făceam cu bucurie mulțumind lui Dumnezeu că m-a învrednicit să slujesc acestor sfinți părinți și frați.

[25. Primit în monahism]

În luna august, în postul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, m-a chemat egumenul în chilia sa și mi-a spus următoarele: „Întrucât am de gând ca pe fratele acela cu care locuiești împreună în chilie și pe tine să vă tund în rasofo⁵⁰, de praznicul Schimbării la Față, să te duci la duhovnic și să te spovedești în fața lui de toate păcatele tale, iar când vei primi dezlegare de la el, să fii gata să te împărtășești cu Sfintele Taine. După care [58v] să te duci la cinstitul ieromonah Nicodim și să-l rogi să-ți fie naș la tundere.” Auzind eu de la el acestea, am căzut la sfintele lui picioare și primind de la el binecuvântare, am ieșit din chilia lui bucurându-mă foarte și proslăvind pe Dumnezeu pentru cele auzite, dar totodată și îngrozindu-mă că într-un timp atât de scurt egumenul voia să mă învrednicească să încep monahicescul chip. M-am dus totuși la duhovnic și mi-am spovedit toate păcatele, și am primit de la el dezlegare și binecuvântare de a mă împărtăși cu Preacinstitele lui Hristos Taine. M-am dus și la cinstitul ieromonah acela Nicodim și, căzând la sfintele lui picioare, l-am rugat să-mi fie naș la tundere. El însă mi-a spus așa: „Tu însuți, de la tine, vii să mă rogi pentru asta, sau ai venit la porunca părintelui egumen?” Aflând că vin să-l rog acest lucru și de la mine și de la porunca egumenului, mi-a făgăduit cu toată [59] bucuria să-mi fie naș și mi-a poruncit să mă spăl pe cap, căci de la plecarea mea din sfânta mănăstire Liubețki trecuse multă vreme, cam vreo cinci luni, și nu mi se mai întâmplase nu numai să mă spăl pe cap, dar nici să mă piep-

⁵⁰ A se vedea mai sus, nota 2.

tăn. Așadar, după ce m-am spălat pe cap, m-am pregătit de împărtășirea dumnezeieștilor Taine.

De praznicul Schimbării la Față a Domnului, după săvârșirea ceasurilor⁵¹, părintele egumen ne-a tuns în rasofor⁵². Când ne-a tuns, fratelui care locuia cu mine în aceeași chilie i-a pus numele Platon, iar mie Partenie. După săvârșirea dumnezeieștii Liturghii, când am ieșit din biserică, din nebăgare de seamă, frații au schimbat numele noastre și au început să mă strige pe mine Platon și pe el Partenie. M-am dus la părintele egumen și l-am înștiințat de aceasta. El însă mi-a spus: „Deoarece frații n-au fost cu luare-aminte la tundere [59v], la numele voastre și schimbându-le l-au numit pe acela Partenie iar pe tine Platon, așa să vă numiți și să nu te tulburi pentru aceasta”.

Eu însă, închinându-mă, am plecat de la el și după hotărârea aceasta m-a chemat Platon. Necunoscând însă puterea sfintei ascultări, m-am întristat totuși puțin dorind, dac-ar fi fost cu puțință, să fiu chemat cu numele ce mi s-a dat la tundere. Dar văzând că de-acum toți mă numeau cu tărie așa, m-am împăcat, punând vina acestui fapt doar pe nevrednicia mea.

După câteva zile însă a venit la mine un monah foarte cuvios, de fel din Rusia Mare, de neam bun, și mi-a spus: „Faci oare vreo ascultare pe lângă bătrânul care ți-a fost naș la tundere?” Eu i-am răspuns că nu fac. El mi-a spus: „Se cuvine, frate, să faci [60] ascultare bătrânului, adică să-i spargi lemne și să le duci în chilie, să faci focul atunci când e nevoie, să cari apă, să mături în chilie, și alte ascultări.”

Eu m-am bucurat de sfatul lui și, după ce i-am mulțumit, m-am dus la chilia bătrânului și, după ce am spus rugăciunea⁵³, am intrat înăuntru, i-am căzut la picioare, i-am

⁵¹ Înainte de începutul Liturghiei.

⁵² După *Viața lui PLATON* (Neamț, 1836, f. 8, nota 1: „Și era lui atuncea de la naștere 19 ani”), Petru a fost tuns rasofor fiind în vârstă de 19 ani, deci pe 6 august 1741.

⁵³ „Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri, Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-ne pe noi!” La care el aflat

sărutat sfânta lui dreaptă, cerându-i iertare că din neștiință nu i-am făcut până atunci nici o ascultare și făgăduind cu bucurie să-i fac ascultare în toate. El însă n-a vrut nicicum să primească de la mine nici o ascultare spunându-mi: „Îți este de ajuns, frate, câte ai de făcut la ascultarea de obște și să mergi acolo unde ți se poruncește. Eu n-am nevoie să-mi faci vreo ascultare, căci Dumnezeu m-a întărit și pot să mă slujesc singur.” Auzind acestea, m-am înclinat și am ieșit din chilia lui⁵⁴.

Și din nou monahul de care am vorbit mai sus, și care era ecleziarh în lăcașul acela, a venit la mine și, înțelegând [60v] că bătrânul meu nu primește ascultare de la mine, mi-a spus: „Mai du-te o dată la el și roagă-l să-ți dea măcar să-ți faci de o pravilă în chilie, căci se cuvine ca să o ai dată de el.” I-am mulțumit pentru povață și m-am dus la bătrânul meu și l-am rugat să-mi dea de o pravilă de chilie⁵⁵.

El însă mi-a spus: „Tu, frate, ești știutor de carte și de aceea eu n-am să-ți dau o pravilă de chilie, ci în chilia ta ține pravila pe care ți-o va lumina Dumnezeu.” Auzind acestea m-am înclinat și am ieșit din chilia lui. Bătrânul acesta al meu a mai stat o singură săptămână după tunderea mea în lăcașul acela, după care a plecat Dumnezeu știe unde, căci n-am mai auzit niciodată despre el unde se află. Și așa, bietul de mine am rămas ca o oaie rătăcită fără păstorul și povățuitorul meu, trăindu-mi toate zilele vieții în rânduială-de-sine și în voia-de-sine⁵⁶ și nu m-am învrednicit niciodată

înăuntru răspunde, dacă vrea să-l primească pe cel ce bate la ușă, cu: „Amin!”

⁵⁴ Frază omisă în ediția TACHIAOS și restituită de traducătorii italian și american.

⁵⁵ „Pravila de chilie” cuprinde practicile ascetice — metanii și închinăciuni — rugăciunile și citirile ce trebuiesc îndeplinite de monah în chilia sa, în afara rugăciunilor, cântărilor, psalmilor, și închinăciunilor comunitare („pravila bisericească”).

⁵⁶ *Samocinie* (grecește *idiorythmia*, „rânduială de sine”) și *samovolie* („voie proprie”) sunt termeni ascetici cu sens negativ, indicând refuzul ascultării și smerenie, și respectiv, o atitudine de nesupunere, arbitrariu și capriciu în viața duhovnicească.

să petrec în supunere față de un părinte [duhovnicesc]. După cum înțeleg [acum] [61] în tinerețe alcătuirea sufletului meu înclina ușor spre supunere, dar, sărmanul de mine, n-am fost vrednic să găsesc un asemenea dar dumnezeiesc.

Cât am rămas în lăcașul acela mi-am îndeplinit cu sârg ascultarea de obște precum și, cum am mai spus, cea din biserică și de la trapeză. Mai mult, din propria mea inițiativă îi mai dădeam ajutor și bucătarului, ba cărând apă cu două butoaie mici puse pe două roți, ba spărgând lemne, ba făcând alte treburi necesare la bucătărie, pe care le săvârșeam cu bucurie. Aveam sânguință și pentru pravila bisericească, ziua — când îmi dădea mâna, noaptea însă — n-am lipsit niciodată!

Așa am petrecut eu în pace și liniște în lăcașul acela până când, cu îngăduința lui Dumnezeu, s-a pornit o prigoană asupra mănăstirii și a credinței ortodoxe din partea autorităților rău-credincioase [eretice]. Astfel din partea diriguitorilor țării aceleia⁵⁷, a venit la mănăstire un demnitar, a poruncit să se adune toți monahii în chilia egumenului și prin tot felul de cuvinte a început să-i îndemne [61v] să se „unească” cu credința lor rău-cucernică⁵⁸. Când însă a văzut că [aceștia] nu voiau să încline spre rea-cucernicia lui, s-a supărat foarte și, intrând în biserică, a inventariat toate lucrările slujirii bisericești apoi, ieșind din biserică, a încuiat-o și a sigilat-o cu sigiliul său și, luând cheile bisericii a plecat cu mare furie și amenințând. Din această pricină nu puțină tulburare s-a lăsat peste lăcașul acela. Și văzând sfinții părinți că biserica a stat închisă mai bine de o lună, unii dintre ei au început să plece care unde voia.

Văzând eu asemenea prigoană a credinței ortodoxe din partea rău-credincioșilor [ereticilor], mi-am pus în gând, în fața lui Dumnezeu, ca niciodată să nu mai trăiesc într-o țară

⁵⁷ Regele August III al Poloniei (1733–1763).

⁵⁸ Adică să-i constrângă pe ortodocși să accepte „uniația” cu Biserica Romei, politică frecventă de presiuni și persecuții a autorităților poloneze față de ortodocșii aflați sub dominația lor.

în care Biserica lui Dumnezeu și credința ortodoxă sunt prigonite de rău-credincioși [eretici]. Cu dor doream deci să merg în ortodoxa și de-Dumnezeu-păzita țară a Moldovei. Însă, pe de-o parte, de frica dușmanilor sfintei credințe, pe de altă parte, pentru că nu găseam nicicum un om care să mă poată duce acolo, [62] dorința mea a fost tăiată. Mă rugam însă Domnului, ca Unul ce cunoaște soarta [oamenilor], să mă povățuiască și pe mine pe calea Lui.

[26. Refugiat la Kiev, se stabilește la Lavra Peșterilor]

După purtarea de grijă a lui Dumnezeu, preacinstitul ecleziarh al lăcașului aceluia, pe nume Martirie, împreună cu un cinstit monah pe nume Kriskent, care avea o frumoasă voce și fusese cântăreț pe lângă Preasfințitul Mitropolit al Kievului, kir Rafail Zaborovski, s-au sfătuit să plece la Kiev, să viețuiască în Sfânta Lavră a Peșterilor din Kiev, și împreună cu ei m-am învoit să plec și eu.

Deci, după ce ne-am pregătit și l-am chemat în ajutor pe Dumnezeu, am plecat din mănăstire și am apucat-o pe drumul nostru. Venise luna decembrie și căzuse o zăpadă mare, așa că pe drum am suferit foarte rău de frig, mai cu seamă eu, care eram lipsit de îmbrăcăminte potrivită. Cu ajutorul lui Dumnezeu însă am ajuns în orașul Vasilkov, patria Preacuviosului Părintelui nostru Teodosie al Peșterilor, unde am fost reținuți aproape șase săptămâni. Când aproape să se îplinească acest [62v] răstimp, a sosit porunca să ne lase să trecem granița. Am plecat deci bucuroși spre de-Dumnezeu-ocrotitul oraș Kiev unde, când am ajuns, la cererea noastră am fost rânduiți să viețuim în Sfânta Lavră Kievo-Pecerska [a Peșterilor din Kiev]. După ce am dat seamă despre noi Preacuviosului părinte arhimandrit al Lavrei, Timotei Șcerbațki, ne-a rânduit să stăm, până se va lua o hotărâre, în Peșterile din apropiere⁵⁹. După o

⁵⁹ Împreună cu „Peșterile îndepărtate”, „Peșterile din apropiere” fac parte din Lavra Peșterilor. Înainte de 1917 „Peșterile din apropiere”

vreme ne-a chemat în fața soborului și după o lungă cercetare am fost primiți și rânduiți să locuim în lăuntrul Sfintei Lavre și am stat împreună într-o chilie în rândul soborului. Mai apoi însă părintele Martirie a fost rânduit să fie ajutor de econom, iar pe părintele Kriskent a fost rânduit pe lângă părintele care dirija corul din dreapta, însă pentru cântare el trebuia să meargă la corul din stânga. Iar eu am rămas o vreme singur în chilia aceea.

Preacuviosul părinte arhimandrit și cu tatăl meu după trup fuseseră buni prieteni pe vremea tinereții lor, când învățau împreună la școlile din Kiev având unul pentru altul o mare și negrăită [63] dragoste precum și o prietenie și unitate sufletească, și juraseră în fața lui Dumnezeu ca în toate zilele vieții lor și până la ultima suflare să păstreze această dragoste și unitate sufletească. Ca urmare a dragostei sale pentru tatăl meu, el a revărsat și asupra mea, nevrednicul, iubirea sa covârșitoare. Astfel, dorind să rămân pentru totdeauna în Sfânta Lavră și să nu fiu trimis nicio dată la vreo ascultare în afara lăcașului aceuia, m-a rânduit pe lângă mai-marele tipografiei, domnul Veniamin ieromonahul, iar la tipografie [am fost dat] pe lângă preacinstitul ieroschimonah Macarie să învăț ca lucru de mână [rucodelie] să înfățișez icoanele în aramă. Mi s-a rânduit o chilie mijlocie în iconomat, în care mai locuia, un ieromonah și un ierodiacon. Primind de la el o orânduire atât de atotcuvioasă m-am bucurat foarte, din suflet pentru aceasta, precum și de dragostea lui față de mine.

Locuind deci în chilia aceea, mergeam de două ori pe zi la ieroschimonahul [63v] de care am pomenit, învățătorul meu, ca să învăț de la el lucrul de mână cu pricina [gravura în aramă]. Acesta, după Dumnezeu, mă iubea mult, mai

cuprindeau pe lângă edificiile mănăstirești, 7 biserici, iar în peșteri se aflau moaștele a 71 de monahi și 9 zăvorâți. „Peșterile îndepărtate” aveau 5 biserici iar în peșteri se aflau moaștele a 45 de monahi. Peșterile sunt ca niște catacombe, cu culoare, în pasaje și biserici subterane, fiind situate într-un parc imens înconjurat de un zid ținând de Lavră.

ales când s-a încredințat desăvârșit despre mine că nu spun nimănui nici un cuvânt din vorbele lui, ori din discuțiile pe care le avea cu cei care veneau la el. Căci încă din tinerețea mea am avut acest obicei din fire [natural]: să nu fac cunoscut nimănui nimic din ce am văzut sau am auzit, ci să iau aminte numai la mine însumi. Încredințându-se deci despre aceasta, discuta în voie cu cei care veneau la el, fără să se teamă de mine, și pentru aceasta m-a înconjurat și mai mult cu dragostea sa și mă învăța cu sârguință lucrul său de mână.

În toate zilele, afară de duminici și sărbători, mă duceam numai la liturghia de dimineață, după liturghie mergeam la masă, iar după masă și până seara mergând la învățătorul meu mă exersam în deprinderea sus-numitului lucru de mână. Când însă mergeam la vecernie sau la utrenie, stăteam întotdeauna după corul din dreapta ascultând pravila [64] bisericească. Înainte de sfântul și marele post, pe când stăteam eu la locul obișnuit în biserică, a venit la mine canonarhul și mi-a spus așa: „Te cheamă părintele dirijor.” Eu m-am speriat, gândindu-mă ce anume oare are să-mi spună. Când m-am dus la cor și i-am sărutat dreapta, el mi-a poruncit să vin la cor. Auzind aceasta m-am speriat foarte și i-am spus că sunt cu totul neștiutor în ale cântării. Însă el mi-a zis: „Dacă nu poți să cânți, măcar vei citi ceea ce ți se va porunci.” Și astfel, neputându-mă împotrivi porunci lui, măcar că fără voia mea, am început de atunci să merg la corul din dreapta, cântând după puterea mea puținul pe care-l știam și citind când ceasurile, când canoanele. Citeam canoanele și atunci când se slujeau paraclise și acatiste pentru închinători, și altele câte mi se porunceau să citesc o făceam cu bucurie.

[27. Povățuit să evite băuturile spirtoase]

Când a venit sfântul și marele post m-am dus la întâistătătorul unei peșteri mai îndepărtate, preacuviosul părinte [64v] Ioan ieroschimonahul poreclit Kmita, care era

duhovnic al soborului și m-am spovedit lui de tot ce aveam pe conștiința mea. Iar după săvârșirea Sfintei Taine a Spovedaniei, adică după citirea rugăciunii de iertare, acesta mi-a spus cu lacrimi în ochi: „Iată, fiule, ce am înțeles din spovedania ta: Dumnezeu, care știe soarta [oamenilor], te-a ferit până acum de căderea în păcate mari. Și dacă viața ta ar fi fost undeva într-un lăcaș pustnicesc, sub povățuirea unui bătrân [staret] iscusit, atunci cu ajutorul lui Dumnezeu ai fi putut să-ți păzești până la moarte sufletul și trupul de păcatele de căpetenie. Dar deoarece vrei să fii în această Sfântă Lavră, care se găsește în mijlocul lumii, și să stai alături de noi păcătoșii, tare mă tem ca nu cumva, cum ești încă tânăr, să nu suferi surparea de pe urmă a sufletului tău pe care n-ai fi suferit-o dacă trăiai în lume; iar pricina unei asemenea surpări va fi dacă vei avea prietenie [65] cu unii ce sunt tineri și la ani și la judecată, și care nu și-au întărit sufletele cu frica lui Dumnezeu. Iar o asemenea prietenie potrivnică lui Dumnezeu și pierzătoare de suflet îți va prilej să folosești vreo băutură spirtoasă. Dacă vrei însă din tot sufletul tău să mântuiești sufletul tău, te sfătuiesc după Dumnezeu ca nicicum să nu bei nici o băutură spirtoasă. Și așa, cu ajutorul lui Dumnezeu, te vei putea și feri de prietenii care te duc la pierzanie și de surparea de pe urmă a sufletului tău.”

Zicând acestea m-a întrebat spunând: „Poți oare, copile, să urmezi cu fapta acest sfat al meu?”

Eu însă i-am făcut cunoscut că [niciodată] de la naștere n-am băut rachiu, pentru că această băutură e potrivnică firii mele și că nicicum n-o pot bea și că primesc de la el acest sfat folositor sufletului ca din gura Domnului, cu negrăită bucurie și din tot sufletul, și că întărindu-mă cu Dumnezeu îl voi împlini cu fapta. [65v] Auzind el acestea s-a bucurat foarte și mi-a zis: „Copile, dacă după făgăduința ta vei urma cu fapta sfatul meu, cred că Dumnezeu te va apăra cu harul Său de orice întinare sufletească. Să-ți fie limpede că acei care te îmbie să mergi în prietenii lor îți vor face multă supărare chemându-te și rugându-te și

invitându-te și stăruind în tot chipul să bei cu ei băuturi spirtoase. Dacă însă n-ai să te lași ademenit nicicum de acestea, atunci au să te ocărăască și necinstească și înfuriindu-se au să-ți poarte pică. Tu însă, întărit fiind de Dumnezeu, îndură toate, neplecându-te nicicând voii lor, ci fugi pe cât se poate de o asemenea prietenie, căci din asta se nasc toate relele. Te vor ispiti însă numai până la o vreme, căci văzând că ești așa cum ești și că nu bei de fel băuturi [65A] spirtoase — căci aceasta este pricina prieteniiilor nefolositoare — vor înceta să te mai supere cu aceasta și-ți vor da pace, și vei avea adâncă pace în sufletul tău.”

Eu însă, primind de la el un asemenea sfat folositor sufletului m-am bucurat foarte și mulțumindu-i am plecat de la el, dând slavă lui Dumnezeu că m-a învrednicit să primesc o povățuire duhovnicească de la un asemenea bărbat sfânt. Iar după sfatul lui, n-am băut nici un fel de băutură spirtoasă, [nimic] afară de apă și uneori cvas. Toate s-au întâmplat după cuvântul lui și am avut destulă supărare nu puțină vreme din partea unora, după care am aflat o pace adâncă trăind în Sfânta Lavră în tihnă și pace.

Și mă iubeau toți părinții nacealnicii (din conducerea) acelei Sfinte Lavre, și mai presus de toți preacuviosul domn Veniamin, mai-marele tipografiei care, ca un părinte iubitor de copii, în marea sa iubire pentru mine mă ținea ca pe fiul său duhovnicesc și-mi acorda mila lui părintească. Văzând după o [65Av] vreme nevoia mea extremă în care mă aflam în ce privește îmbrăcămintea, se străduia să mă îmbrace. Când am venit în Sfânta Lavră era iarnă și n-aveam decât o singură haină de vară, și de aceea, mergând la biserică, am suferit foarte de frigul nespus și de gerurile aspre, tremurând timpul pravilei bisericesti mai bine de două luni, căci fiind nou-venit și străin n-aveam cui să-i fac cunoscut despre nevoia mea, dar Dumnezeu m-a întărit și am îndurat totul cu mulțumire. Apropiindu-se însă prealuminatul praznic al Învierii lui Hristos, sus-numitul părinte nacealnic, după cum am spus mai sus, mi-a făcut rost de o

haină și s-a îngrijit de celelalte nevoi ale mele și astfel mi-am petrecut ascultarea cu bucurie, mulțumind Domnului.

[28. Durerea mamei după plecarea sa]

Povestire despre mama mea

Ce s-a întâmplat cu ea după plecarea mea de la ea. Pe când mă aflam eu la Sfânta Lavră a Peșterilor din Kiev, a sosit vara și a venit să se închine la Kiev [66] cumnata mea, soția răposatului meu frate, Ioan preotul, împreună cu frațele său, Teodor, și cu unchiul meu, Simeon Maximenko. Venind să se închine la Sfânta Lavră, au venit și la mine în chilia mea și, așezându-se după obicei și discutând cu mine, cumnata mea a început să-mi povestească despre mama așa: „După plecarea ta la Kiev, la învățătură, a zis ea, mama ta a rămas să trăiască în casa ei împreună cu mine și ba plângea că nu te-a văzut de mult, ba se mângâia cu nădejdea că n-ai s-o părăsești. Când în ciuda nădejzii ei a venit veste de la Kiev că ai plecat nu se știe unde, sufletul ei a fost cuprins de o întristare atât de nespus, încât nemângâiată plângea și suspina. Neputându-se liniști, a plecat la Kiev în căutarea ta. Se lăsase o iarnă grea, dar cu toate acestea, sosind [la Kiev], te-a căutat cu stăruință peste tot, pe la [toate] sfintele lăcașuri și schituri ale Kievului.

Nereușind nicicum [66v] să te găsească, s-a întors acasă cu nespuse nevoi, căci puțin a fost să nu moară pe drum de gerul foarte aspru. Ajunsă acasă plângea și suspina necontenit, zi și noapte, și nimeni nu putea s-o mângâie. După îndeajuns de multă vreme de întristare și mâhnire de neîndurat, în cele din urmă acestea au pus stăpânire pe sufletul ei și, nemaiputând îndura, și-a pus în gând ca din clipa aceea să nu mai mănânce și să nu mai bea nimic până va muri. Și nimeni n-a reușit să o abată de la aceasta sau s-o înduplece să guste măcar puțină mâncare sau băutură. Iar după puține zile era atât de slăbită de nemâncare, încât mintea ei nu mai judeca sănătos, ci începuse să aiureze. La

fel și cu vorba, când vorbea sănătos, când nu se știe ce, și atât ajunsese de slăbită, încât în cele din urmă zăcea pe pat așteptând degrabă moartea.

Se adunaseră și multe din rudele ei, care ședeau fără să se mai dezlipească pe lângă ea și jeleau tare după ea. Atunci ea a avut o vedenie de care s-a speriat foarte și a început foarte stăruitor să roage rudele [67] să-i aducă degrabă cartea numită *Acatistier*. Când i l-au dat, a început să citească cu glas tare acatistul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, fără nici o greșală, de se minunau cu toți de aceasta, iar când a isprăvit, a început din nou să citească același acatist. După ce l-a citit de câteva ori, au voit să-i ia cartea aceea din mâini, dar n-au putut, atât de tare o strângea în mâinile sale, citind neconținut același acatist. Atunci rudele ei au înțeles că văzuse ceva și că prin această citire neconținută a acatistului ea se apăra. După ce a trecut o zi și o noapte de când tot citea acatistul, rudele care stăteau mai aproape uitându-se la ea cum zăcea pe pat au zărit dintr-odată că ridică ochii în sus și că rămâne cu ei nemișcați, cu privirea înălțată în sus aproape o jumătate de oră. S-au mirat cu toții de aceasta, neînțelegând ce să fie. După care ea a strigat cu glas tare: «Dacă aceasta e voia lui Dumnezeu, din clipa aceasta nu mă voi mai mâhni [67v] pentru fiul meu.» Cu spaimă și bucurie totodată au ascultat rudele cuvintele acestea, după care au început s-o întrebe cu stăruință ce a văzut. Ea însă n-a răspuns nimic la acestea, ci i-a rugat doar să-l cheme pe duhovnicul ei. Iar când a venit duhovnicul, i-a mărturisit toate prin câte a trecut.

După spovedanie mintea ei s-a aflat din nou sănătoasă. Iar când a plecat duhovnicul, rudele au intrat din nou la ea și au început iarăși să o întrebe ce a văzut. Înțelegând însă că din pricina marii ei slăbiciuni trupesti — căci de-abia mai era vie — nu putea să discute cu ei, au început deci mai întâi să se îngrijească de întărirea ei, turnându-i apă în gură cu lingurița, dându-i de asemenea și hrană, fiertură foarte ușoară și subțire, hrănind-o cu lingurița, cu mâinile lor, ca pe un copil mic, până când încet-încet a început să

se hrănească și singură. Iar când s-a întremat puțin, au ridicat-o în pat ca să stea în sus.

[29. Vedenia mamei]

Șezând așa, ea a început să le povestească despre vedenia pe care o văzuse. «Eu, a spus ea, de la multa nemâncare, în cele din urmă am slăbit și așteptam să mor în curând, când a venit asupra mea o spaimă îngrozitoare, căci am văzut o mulțime de demoni foarte fioroși și întunecoși care încercau să se năpustească asupra mea. La vederea lor sufletul meu s-a înspăimântat foarte și [atunci] am început să vă cer cartea [numită] *Acatistier*. După ce am primit-o, am citit cu sârg și neîncetat acatistul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, în Ea punându-mi după Dumnezeu toată nădejdea mea. Prin citirea acatistului mă apăram de atacul demonilor, căci auzindu-mă cum citesc acatistul, au început să tremure de frică și s-au tras deoparte, nemaîndrăznind să se apropie de mine. Din pricina aceasta atunci când ați vrut să luați cartea din mâinile mele, am ținut-o cu toată puterea mâinilor mele și nu v-am dat-o, căci mă aflu într-o asemenea nevoie încât numai prin citirea acatistului mă apăram de demoni.

După ce a trecut o zi și o noapte de când citeam neconținut acatistul, dintr-odată uitându-mă în sus am văzut cu bucurie negrăită cerul deschizându-se și pe îngerul lui Dumnezeu pogorând din cer ca un fulger foarte luminos, care s-a oprit lângă mine și a început [68v] să-mi vorbească astfel: ,O, nenorocito, ce-ai făcut? Căci în loc ca din tot sufletul și din toată inima ta⁶⁰ să-L iubești pe Hristos, Domnul, Dumnezeuul și Făcătorul tău, mai mult decât orice altă faptură, tu ai iubit pe fiul tău, făptura Sa, mai mult decât de Făcătorul său, și din pricina acestei iubiri a tale potrivnice lui Dumnezeu și fără judecată pentru fiul tău ți-ai pus în minte să te omori prin înfometare, fapt pentru care vei

⁶⁰ Cf. *Matei* 22, 37.

cădea sub osânda veșnică a lui Dumnezeu. Dacă pără-sindu-te fiul tău s-ar fi apucat de o viață tâlhărească sau de vreo altă fărădelege, nici măcar atunci nu s-ar fi convenit să te mârșești fără măsură, pentru că fiecare va răspunde pentru sine în fața Domnului în ziua Judecății. Fiul tău însă a plecat de la tine, după voia lui Dumnezeu, în viața monahicească. Se cade oare să te mârșești așa fără măsură și pentru asta să-ți duci sufletul la pierzanie? Să-ți fie bine știut că, cu ajutorul lui Dumnezeu, fiul tău va ajunge neapărat monah. Se cuvine dar ca și tu, imitându-l întru aceasta pe fiul tău, să te lepezi [69] de toată mârșirea legată de el și să te lepezi și de lume și de toate câte sunt pe lume și să te faci monahie, căci așa este voia lui Dumnezeu. Dacă însă te vei împotrivi unei asemenea voi a lui Dumnezeu și vei avea o astfel de întristare, mârșire și deznădejde pentru fiul tău, și nu te vei lepăda de ele din toată inima și sufletul tău, atunci, așa să-mi ajute Hristos Domnul, Dumnezeu și Făcătorul meu, că te voi preda numaidecât demonilor care abia așteaptă să te înhațe și se ceartă pentru sufletul și trupul tău. Ca să se învețe și alți părinți să nu-și iubească copiii lor mai mult decât pe Dumnezeu.' Acestea și altele asemănătoare acestora rostind îngerul lui Dumnezeu către mine, am strigat: 'Dacă aceasta este voia Domnului, din clipa aceasta nu mă voi mai mârși pentru fiul meu' și în aceeași clipă demonii au pierit iar îngerul Domnului bucurându-se s-a înălțat la cer.»

Auzind de la ea acestea, înspăimântate, rudele l-au proslăvit pe Dumnezeu pentru că El, Care știe soarta oamenilor, a izbăvit-o de o asemenea întristare plină de deznădejde și de moartea din voie proprie [sinucidere] și i-a dat viața și sănătatea și voința pentru viața monahicească. Și bucurându-se [69v] pentru cele întâmplate, au plecat la casele lor.

Mama ta, mi-a mai spus cumnata mea, cu ajutorul lui Dumnezeu s-a însănătoșit desăvârșit și, chiar dacă adeseori mai plânge după tine, o face din dragostea ei firească pentru tine, dar aducându-și aminte de făgăduința dată înaintea lui Dumnezeu de a nu se întrista peste măsură în

privința ta, se abține după puterea ei de la o astfel de mahnire și se pregătește din tot sufletul să lase lumea și toate câte sunt în lume și să intre în mănăstirea de femei Sfântului Acoperământ, aflată la cinci verste de orașul nostru Poltava⁶¹, unde se va învrednici de sfântul și îngrescul chip monahicesc, acolo unde mama ei și bunica ta a fost întâi-stătătoare ale mănăstirii aflându-se încă printre cei vii, iar sora ei bună, mătușa ta, doamna Agapia monahia, se află în aceeași mănăstire.”

Spunându-mi toate acestea, cumnata mea și-a încheiat vizita închinându-se la sfintele moaște, după care s-a întors cu pace la Poltava, la casa noastră și la mama mea.

Eu însă, auzind de la ea acestea și altele asemănătoare, m-am spăimântat foarte în sufletul meu, [gândindu-mă] ce întristare [70] mare, de neîndurat și plină de deznădejde am adus prin plecarea mea în sufletul mamei mele, de vreme ce și-a pus în minte să se omoare prin nemâncare și numai purtarea-de-grijă [pronia] cea atotputernică a lui Dumnezeu a izbăvit-o în chip minunat de la o astfel de moarte. M-am bucurat însă nespus că, urmând voii Domnului, a luat hotărârea de a se face monahie. Ceea ce cu harul lui Dumnezeu s-a și împlinit. Intrând deci în mănăstirea aceea, s-a tuns și a locuit în aceeași chilie cu sora sa, monahia Agapia. A rămas în mănăstirea aceea nevoindu-se pentru mântuirea sufletului ei zece ani sau poate chiar mai mult, după care a trecut la Domnul. Până aici povestirea despre mama.

[30. Nevoitori din Lavra Peșterilor]

Cât timp am stat în Sfânta Lavră a Peșterilor din Kiev m-am folosit mult sufletește. Căci acolo am văzut între sfinți părinți câțiva mari nevoitori [asceti] dintre care cel dintâi fiind întâi-stătătorul Peșterilor îndepărtate, de care am mai vorbit, părintele Ioan ieroschimonahul, supranu-

⁶¹ Pe atunci lângă satul Ladyna, acum cartier al orașului Poltava. (FEATHERSTONE, 1989, p. 56, nota 65).

mit Kmita, care era duhovnicul soborului, adică duhovnicul cel dintâi dintre toți. Acesta viețuise trei ani în pustie împreună cu răposatul de fericită pomenire pentru toată obștea noastră bătrânul [starețul] Vasilie⁶² [70v] înainte de venirea lui în Țara Ungrovlahiei [Românească].

Al doilea era preacinstitul părinte Pavel ieroschimonahul, care în viața mireană fusese preot de mare laudă pentru vrednicia vieții lui, dar care se tunsese monah, iar pentru marea sa virtute a fost trimis în împărăția chinezească, la o mănăstire care se afla acolo, unde a trăit timpul rânduit, după care a cerut să vină să viețuiască în Lavra Peșterilor din Kiev. Aici, ducând o viață bineplăcută, avea și o parte din cărțile Sfinților Părinți, din care îmi dădea și mie unele să le citesc, învrednicindu-mă și cu discuții folositoare sufletului.

Despre blândețe. Ce este blândețea? Venind eu odată în chilia lui, l-am întrebat ce este blândețea. El însă m-a privit fioros și și-a ridicat mâna spre mine atât de repede ca și când ar fi vrut să mă lovească peste obraz. Speriindu-mă, abia m-am mai putut ține pe picioare de frică, gândindu-mă că mă va lovi foarte tare peste obraz. El însă, văzând că m-a speriat atât, [71] a început să-mi vorbească cu blândețe și dragoste: „Dumnezeu cu tine, copile, nu te teme. Iată, fiindcă m-ai întrebat ce este blândețea, dacă ți-aș fi răspuns prin cuvinte, după o vreme ai fi uitat cuvintele mele. De aceea, pentru ca vorbele mele să ți se păstreze pentru totdeauna neșterse în amintirea ta, am fost nevoit să fac în acest chip. Să-ți fie cunoscut deci că aceasta este blândețea, și anume: chiar dacă cineva te-ar lovi peste obraz, nu numai că nu trebuie să te înfurii pe el, dar după porunca lui Hristos să-i întorci și celălalt obraz”⁶³. Iar eu, auzind acestea de la el m-am mirat foarte de înțelegerea dată lui de Dumnezeu și i-am mulțumit pentru o astfel de povățuire.

Al treilea era fiul după trup acestui sfânt bărbat, Teoclist ieromonahul și mai-marele pictorilor de icoane, (care

⁶² Este vorba de starețul Vasile de la Poiana Mărului (1692–1767). Vezi mai jos nota 68.

⁶³ Cf. *Matei* 5, 39.

ducea) o viață foarte cucernică, era blând și smerit și împodobit cu toate virtuțile și un mare înfrânat [ascet].

Al patrulea era părintele Ilarie, un ieromonah din Rusia Mare, care stătea singur într-o chilie în livada de lângă Peșterile îndepărtate. Printr-o înfrânare și postire extremă, el își slăbise atât de mult [71v] trupul său, încât uitându-mă la chipul lui sfânt m-am speriat de slăbiciunea lui, părându-mi-se că nu-i decât un acoperământ de piele [pe oase]. Chiar și numai din privirea la el primeam un folos pentru bietul meu suflet.

Iată o cămașă din sârmă și fier pe care un monah o purta pe piele. Al cincilea, care locuia tot în Peșterile îndepărtate, era un schimonah care de patruzeci și mai bine de ani conducea pe închinători prin acea sfântă peșteră; pe lângă o înfrânare și postire extremă, el purta pe piele o cămașă lungă până la brâu împletită din sârmă groasă, cu capele ascuțite întoarse spre înăuntru și, din pricina capetelor ascuțite (ale sârmei) nu se putea nicicum culca în pat, ci șezând doar, dormea puțin.

Al șaselea era ajutorul de fierar, un mare înfrânat și nevoitor, care purta pe sine o greutate de patruzeci de funți⁶⁴ de fier. Acesta, după Dumnezeu, mă iubea mult, și la el mă duceam folosindu-mă mult din discuțiile lui duhovnicești.

Al șaptelea era părintele Nicandru, mai-marele peste bucătărie, de asemenea un mare nevoitor. Și acesta după Dumnezeu mă iubea și, chemându-mă adesea la el, îmi spunea cuvinte folositoare sufletului. [72] Și el purta asupra lui o cingătoare de fier în greutate de treizeci de funți.

Mai erau însă acolo și mulți alții care excelați prin mari nevoițe și posturi la care privind mă bucuram și-l proslăveam pe Dumnezeu că m-a învrednicit să stau laolaltă cu asemenea bărbați sfinți.

De asemenea, când mă uitam la nespusa frumusețe interioară și exterioară a sfintei biserici, asemănătoare cerului, a Lavrei Peșterilor și la neasemuita bună-rânduială în

⁶⁴ 1 funt = 0,4 kg.

citiri și la dulce-cântarea pravilei bisericești, prea cu bună-cuviință și frecventa slujire a dumnezeieștii Liturghii în biserica mare în zilele de praznic și la frumusețea de nespus a locurilor înconjurătoare, la toată preafrumoasa zidire a acestei sfinte Lavre; dar mai mult decât orice mă gândeam însă la faptul că în aceste sfinte locuri și în această Sfântă Lavră au viețuit Preacuvioșii și de-Dumnezeu-purtătorii noștri Părinți Antonie și Teodosie, începătorii acestei Lavre, precum și toți ceilalți Preacuvioși și de-Dumnezeu-purtători Părinți ai Peșterilor din vechime, pe care Dumnezeu i-a preaslăvit atât în această viață, cât și după pristăvirea lor cu mult feluritele daruri ale [72v] Sfântului Său Duh și cu mari minuni și cu neputrezirea sfintelor lor moaște — mă topeam tot de dragostea pentru acest loc sfânt și mulțumeam lui Dumnezeu din tot sufletul meu că m-a învrednicit pe mine nevrednicul să trăiesc într-o asemenea sfântă Lavră, în care locuiam cu negrăită bucurie, ducându-mă adeseori să mă închin la sfintele moaște din sfintele peșteri. Și fiindcă, pentru nevrednicia mea nu mi s-a împlinit gândul de la început ca să las lumea împreună cu prietenii mei preaiubiți de care am vorbit mai sus, ori măcar cu vreunul din ei, și să mă duc în străinătate să stau în ascultare pe lângă un bărbat plăcut lui Dumnezeu, și chiar și atunci când am plecat singur în străinătate, pentru păcatele mele, deși am stăruit din suflet, nu m-am învrednicit să fiu primit în ascultare de pustnicul acela despre care am mai vorbit înainte, din această pricină m-am hotărât din tot sufletul ca până la ultima mea suflare să rămân neștrămutat în această sfântă Lavră.

[31. I se prezice că va părăsi Lavra Peșterilor]

Despre prezicerea ce mi-a făcut-o un călugăr că voi pleca din Lavră în alt loc. Stând dar în ea, după cum am spus mai înainte, cu negrăită bucurie, [73] mai bine de un an, n-am avut nici cel mai mic gând de a pleca vreodată în altă parte. Într-o zi văzându-mă preacinstul între monahi aju-

tor de fierar, de care am vorbit mai înainte, m-a chemat în chilia sa și, după ce mi-a spus să stau jos, m-a privit cu jale și a început să-mi vorbească astfel: „Frate preaiubit, îmi pare foarte rău că vei pleca din această Lavră și de la noi și că vei merge în alt loc, unde te va povățui Dumnezeu.” Eu însă, auzind de la el aceste lucruri peste așteptările mele, m-am mirat foarte și i-am spus: „Crede-mă, preacinstite părinte, că n-am nici cel mai mic gând de a pleca din această sfântă Lavră ci, dimpotrivă, dacă-mi va ajuta Dumnezeu, am de gând să rămân în ea neclintit până la ultima mea suflare. Eu trăiesc aici cu bucurie, mulțumind din tot sufletul lui Dumnezeu că m-a învrednicit să stau în acest loc sfânt și împreună cu acești sfinți părinți.” El însă mi-a spus: „Află de la mine, frate, că după puțină vreme cuvântul meu se va prefăce în faptă și nu va fi altfel, [73v] și atunci vei crede că ți-am spus adevărul.” Știindu-l că este un mare nevoitor, n-am mai îndrăznit să-l contrazic ci, închinându-mă, am plecat. Și întorcându-mă în chilia mea, mă tot miram cum se poate așa ceva, de vreme ce nu aveam nici cel mai mic gând de a pleca din acest loc sfânt.

Am petrecut câteva zile gândindu-mă neconținut la acest lucru, când a venit să mă viziteze unul dintre prietenii mei cei mai iubiți și de un suflet cu mine, Alexie supranumit Filevici, de neam din Kiev. După ce ne-am salutat unul pe altul după obicei și ne-am sărutat întru Domnul, ne-am așezau împreună să vorbim, iar el a început să-mi spună așa: „Preaiubite părinte și prietene al meu de un suflet cu mine întru Domnul, îți amintești ce legământ am făcut în sufletele noastre să nu ne tundem și să nu viețuim în asemenea lăcașuri în care se găsește tot ce e nevoie pentru orice odihnă trupească ci, lepădându-ne de lume în străinătate și tunzându-ne întru liniștire [isihie], să ne aciuim pe lângă un [74] bărbat bine plăcut lui Dumnezeu viețuind pe lângă el în sfântă ascultare, nedespărțiți unul de altul până la ultima suflare și dobândindu-ne hrana și îmbrăcămintea trebuincioase prin truda propriilor noastre mâini. Acesta e legământul pe care l-am făcut și l-am întărit în sufletele

noastre. Și iată, precum văd, ai părăsit gândul acesta. Ai plecat în străinătate și te-ai învrednicit de chipul monahicesc, dar în loc să rămâi în liniștire [isihie], te-ai întors din nou în patria noastră și stai în această sfântă mănăstire împotriva legământului nostru.”

Eu însă i-am spus așa: „Într-adevăr, preaiubite prietene, am avut, precum ai zis, un asemenea legământ, dar părăsind lumea cu nici unul din preaiubiții noștri prieteni nu m-am învrednicit să plec în străinătate. Fiindcă atunci când m-am hotărât să plec în străinătate, preaiubitul nostru prieten Dimitrie n-a ascultat din pricina nevredniciei mele sfatul meu și a rămas în lume. Iar eu însumi, plecând în străinătate, nu m-am învrednicit să rămân în liniștire [isihie] pe lângă un bărbat sfânt, măcar că [74v] l-am rugat cu multe lacrimi să mă primească sub ascultarea lui sfântă. Chiar dacă m-am învrednicit să primesc începutul chipului monahicesc într-un lăcaș din pustie, totuși nu aveam acolo un prieten de un suflet cu mine. Întâmplându-se deci acestea și altele în acel lăcaș binecuvântat, m-am întors în patria mea și trăiesc în această sfântă mănăstire.”

El însă mi-a spus: „Adică nu mai ai de gând să pleci de aici niciodată ca să mergi undeva în liniștire [isihie]?”

Eu i-am spus că n-am nici cel mai mic gând în legătură cu aceasta, dimpotrivă, gândul meu este să rămân în acest sfânt lăcaș până la ultima mea suflare.

El însă mi-a spus: „Dar dacă eu aș voi să plec cu tine în străinătate și să stăm nedespărțiți în pustie, n-ai pleca cu mine?”

Iar eu i-am spus: „O preaiubite prietene, dacă ar putea fi aceasta, ca plecând în străinătate să rămânem în liniștire, nedespărțiți unul de altul până la moarte, atunci de îndată și cu bucurie aș pleca împreună cu tine.”

Auzind el acestea, s-a bucurat foarte [75] și ridicându-se a spus către mine: „O preaiubite părinte și prieten al meu credincios întru Domnul, dacă astfel este dragostea ta după Dumnezeu pentru mine, că pentru mine ești gata să pleci de aici unde vei afla odihna sufletului tău, cum ai avut de

gând, și să rămânem acolo nestrămutați până la sfârșit, atunci și eu dau mărturie în fața lui Dumnezeu și a ta pe conștiința mea că, cu ajutorul harului lui Dumnezeu, voi rămâne împreună cu tine până la ultima mea suflare.”

Eu însă, auzind de la el asemenea cuvinte, i-am spus: „Crede-mă, preaiubite prietene, că aveam în sufletul meu hotărârea tare și întemeiată ca să rămân în această sfântă Lavră până la sfârșitul zilelor, și n-aveam nici cel mai mic gând de plecare de aici. Dar pentru că tu vrei să merg împreună cu tine ca să rămânem nedespărțiți, după Dumnezeu, și în liniștire, pentru dragostea ta duhovnicească pe care o ai pentru mine nevrednicul, pun deci și eu cheazășie în fața Domnului care vede inimile noastre⁶⁵, că nu te voi părăsi până la ultima mea suflare. Și [75v] pentru dragostea dumnezeiască pe care o am pentru tine, prietenul meu de un suflet cu mine, hotărârea mea privind șederea mea nestrămutată în acest lăcaș se zdruncină în acest ceas din temelii și părăsind desăvârșit orice altă nădejde, cu ajutorul lui Dumnezeu primesc în sufletul meu fără șovăială ca degrabă să plec împreună cu tine, iubite întru Domnul prietene, din patria noastră în străinătate.”

Când i-am spus acestea el s-a bucurat foarte și cu lacrimi în ochi L-a proslăvit pe Dumnezeu. Și am făcut sfat ca el să plece acasă și să încerce prin toate mijloacele să afle în ce chip ar fi cu putință să trecem în faptă gândul nostru.

Plecând el la casa lui, mi-am adus aminte și m-am minunat și m-am speriat cu mare uimire, când mi-am dat seama că se adevereau cuvintele pe care mi le spusese preacinstitul părinte ajutor de fierar despre plecarea mea, ce peste așteptările mele avea să se prefacă în faptă. Am simțit aceasta chiar de la începutul discuției mele cu prietenul meu, iar când se întâmpla să mă întâlnesc cu acel sfânt părinte, într-atât mă rușinam, [76] că de rușine nici nu puteam să mă uit la sfânta lui față. Văzând că el a avut dreptate în prezicerea sa, am rămas însă în minciună și

⁶⁵ Cf. *Psalmi* 43, 21.

rușine, pentru că n-am îndrăznit să-i descopăr taina inimii mele și îmi făceam pregătirile de plecare pe ascuns.

[32. Pregătiri pentru plecarea în Moldova]

Prietenul meu însă, făcând cu multă grijă pregătirile pentru plecarea noastră, a găsit doi elevi de la școlile din Kiev care aveau același gând de a intra în monahism. Unul dintre ei, pe nume Mihea, îi era prieten și avea pentru el o mare dragoste. Deci când le-a dezvăluit gândul său despre monahism și despre plecarea în străinătate împreună cu mine și a văzut că aceștia s-au bucurat foarte la asemenea veste, s-a sfătuit împreună cu ei în ce chip ar fi cu putință să trecem împreună cu ei peste graniță. Întrucât ei aveau un neam dincolo de graniță de era ușor să solicite de la autorități un înscris [permis] pentru ei. Au făcut sfat în felul următor: „mai întâi să treacă ei granița și să găsească un om care să ne poată trece și pe noi peste graniță, pe care găsim-l, să-l trimită la el [la prietenul meu] cu înștiințări [76v] cum și când ar fi cu putință să se facă acest lucru”.

Făcând deci acest sfat și pregătindu-se de drum cum se cuvenea, cei doi au plecat peste graniță și după puțină vreme au găsit acolo un monah străin, căruia i-au spus care e gândul nostru și l-au rugat ca pentru mântuirea sufletului său să ne treacă cu inimă bună și pe noi peste graniță.

Când au văzut că vrea cu inimă bună să facă aceasta, s-au bucurat foarte și l-au rugat să se ducă la Kiev, la prietenul meu și să se sfătuiască cu el. Ascultându-i, el a venit cu sânge la Kiev, la prietenul meu, iar el l-a adus la mine. Văzându-l m-am bucurat foarte și l-am proslăvit pe Dumnezeu și am făcut sfat cu el în felul următor: ca, trecând granița, să găsească un om vrednic de încredere și, tocmindu-l, să-l trimită la prietenul meu, la Kiev, la o dată anume cu o sanie și cu vești. După ce ne va vesti, omul acela să plece din Kiev și să ne aștepte la mănăstirea Sfânta Tre-

ime Kirilovski⁶⁶ și, după ce ne va duce la locul stabilit și [77] arătându-ne exact drumul care duce până la graniță, să ne lase acolo, iar el, după ce va trece granița, să-i vestească plecarea noastră din Kiev și astfel, amândoi, el și cu omul tocmît, să iasă înaintea noastră, noaptea, și să ne caute în timp ce venim spre ei; și să ne dea un semn după care să-i recunoaștem neîndoielnic, și anume să fluiera într-un anumit fel și în acest chip să ne găsească ei pe noi și noi pe ei, și să ne poată trece mai ușor peste graniță.

Potrivit acestui sfat deci, monahul acela a trecut peste graniță, a găsit un om potrivit pe care la vremea stabilită l-a trimis la Kiev, la prietenul meu cu înștiințările necesare. Prietenul meu l-a scos pe om din Kiev și poruncindu-i să ne aștepte la locul stabilit, a venit la mine cu toate pregătirile făcute.

Văzând eu că a sosit vremea plecării mele pe drumul dorit, m-am pregătit și m-am rugat împreună cu prietenul meu Dumnezeuului Celui Atotputernic, Domnului nostru Iisus Hristos, ca pentru rugăciunile Preasfintei Sale Maici și ale Preacuvioșilor și de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri Antonie și Teodosie [77v] de la Pecerska și ale tuturor Sfinților să ne ajute în gândul nostru. Am ieșit deci din sfânta Lavră a Peșterilor din Kiev și apoi și din oraș, toc-mind un căruțaș, care ne-a dus degrabă lângă mănăstirea Sfintei Treimi Kirilovski, unde oprindu-ne, am plătit căruțașului slobozindu-l. Noi însă am mai mers puțin și l-am găsit pe omul acela, care aștepta sosirea noastră.

Ne-am urcat în sanie și el ne-a dus pe drum lung până am ajuns la un anumit loc unde drumul se desfăcea în două: unul, pe care trebuia să meargă el până la frontieră, și altul, pe care trebuia să mergem noi. Lăsându-ne acolo ne-a spus în toate amănuntele care era drumul: trebuia să ne ținem de drumul din dreapta, care mergea pe malul unui râuleț

⁶⁶ Aflată în Podil, mănăstirea Kirilovski a fost demolată în 1786, biserica sa fiind transformată în biserică parohială (FEATHERSTONE, 1989, p. 61, nota 69).

ce se vărsa în râul acela care alcătuia granița⁶⁷. Dacă vedem vreo așezare omenească să ne ferim abătându-ne în stânga și să mergem fără drum, prin pădure, ca să nu fim văzuți de nimeni, iar după ce mergeam așa puțin, să o cotim din nou la dreapta, întorcându-ne la drumul nostru pe malul râului acela, și așa [78] să facem până ce vom trece de toate așezările de acolo. „Eu, ne-a spus omul acela, după ce am să trec granița, am să ies înaintea voastră împreună cu monahul acela și, întâlnindu-ne cu voi nu departe de graniță, vă vom trece cu bine dincolo de graniță.” Spunându-ne acestea ne-a lăsat și a plecat.

Noi înșine însă, rămânând singuri, am mers pe drumul nostru punându-ne toată nădejdea noastră în Dumnezeu, rugându-ne să ne acopere cu harul Său de toate întâmplările potrivnice. Mergând noi o bună bucată de drum, s-a lăsat noaptea. Era o noapte luminată de lună. Mergând pe drumul nostru, ori de câte ori vedeam o așezare omenească, după povața omului acela, ne abăteam de la drum spre stânga, prin pădure, umblând prin zăpadă, fără drum, ceea ce era destul de greu, căci zăpada era atunci aproape până la genunchi. Și iarăși ne întorceam la drumul nostru. Tre-când în felul acesta pe lângă mai multe așezări, ne-am apropiat de curtea mănăstirii Frăției Arătarea Domnului, pe care prietenul meu o cunoștea. Abătându-ne și de la ea la stânga după obicei, am mers prin pădure și, crezând că acea curte a rămas mult în urma noastră, ne-am întors la drumul nostru. Văzând însă că nu trecuserăm cu totul de curtea aceea, tocmai când voiam să ne abatem iar de la drum atunci au apărut pe neașteptate lângă noi doi oameni din slujitorii tocmiți la curtea aceea și ne-au întrebat cine suntem, de unde și încotro mergem. Sperându-ne, le-am dezvăluit acelor oameni tot adevărul, cum că pentru mântuirea sufletelor noastre mergem peste graniță, ca să căutăm în străinătate un loc pustiu unde aveam de gând să slujim lui Dumnezeu. Ei însă, auzind acestea, au lăudat gân-

⁶⁷ Probabil râul Irpin (FEATHERSTONE, 1989, p. 62, nota 68).

dul nostru și ne-au spus așa: „Drumul acesta care merge de-a lungul pârâului vă va duce drept până în graniță. Nu trebuie să vă abateți nicicum de la el și așa veți trece cu bine peste graniță.” Ne-au mai spus: „Să vă ajute Dumnezeu” după care ne-au lăsat [79] să mergem liberi. Mulțumindu-le pentru înțelegere și pentru milostivirea arătată față de noi, am plecat pe drumul nostru fără să întâmpinăm nici o piedică. Și L-am proslăvit pe Dumnezeu care ne-a acoperit de o întâmplare potrivnică.

[33. O întâmplare neprevăzută]

Când însă am trecut de toate așezările omenești și am ocolit-o pe ultima umblând prin pădure, trecuse de mult de miezul nopții. Când iată că am auzit semnalul omului și ne-am bucurat foarte. Lăsându-mă pe mine să stau pe loc, prietenul meu s-a dus înainte să vadă dacă împreună cu omul respectiv este și monahul acela după înțelegerea noastră. Dar de cum i-a văzut, de îndată a dat fuga la mine cu mare spaimă și tremur și cu multe lacrimi în ochi mi-a spus: „Vai mie nenorocitul! Află că împreună cu monahul acela și cu omul respectiv l-am văzut și pe fratele meu geamăn, care stă dincolo de graniță. Acesta mă va reține cu forța, o va vesti pe mama mea, care venind aici mă va duce înapoi la casa ei, punând capăt gândului meu [79v] și despărțindu-mă de tine, iubite părinte și prietene al meu.”

Spunând cuvintele acestea printre suspine, iată că apărui și fratele lui împreună cu monahul acela și cu omul (angajat) venind către noi. Văzându-l pe fratele său plângând și suspinând, a început să-l mângâie prefăcut [spunându-i] că se bucură și el de această râvnă, și anume că pentru mântuirea sufletului își părăsește mama și dorește să slujească lui Dumnezeu în călugărie. Și a început să făgăduiască cum că, dacă e pentru mântuirea sufletului său, atunci n-are s-o vestească nicicum despre el pe mama lor, ci îl va lăsa cu bucurie să plece pe drumul pe care a pornit. Asemenea cuvinte i-a spus și, după ce l-a mai liniștit puțin, am pornit la drum.

Eu și cu prietenul meu mergeam înainte, fratele lui și cu ceilalți veneau în urma noastră ca să ne păzească. Când ne-am apropiat de graniță, iată că apar doi slujitori, care ne urmăriseră venind încet în urma noastră, fără să aibă nimic altceva asupra lor decât niște bâte. Crezând [80] că dacă suntem numai noi doi și nu avem în mâini bâte, va fi ușor să ne jefuiască sau, așa cum se întâmplă de multe ori, să ne și omoare, căci prietenul meu avea haine bune.

Văzând însă că nu suntem numai noi singuri, ci că mai avem trei apărători, s-au răzgândit să ne mai atace și au strigat cu voce tare: „Cine sunteți și de unde, de vreți să treceți granița hoștește?” Auzind noi această neașteptată întrebare a lor ne-am speriat, dar când ne-am uitat (mai bine) la ei, i-am recunoscut pe slujitorii aceia cu care ne mai întâlniserăm pe drum, când se arătaseră binevoitori față de noi și am înțeles că prin judecățile Sale nepătrunse Preamilostivul Dumnezeu ne-a apărut pe noi nevrednicii. Fratele prietenului meu avea în mână un toiag noduros și se repezi spre ei împreună cu ceilalți, vrând să-i sperie. Înspăimântați, aceștia o luară iute la fugă spre strajă, strigând tare, pe limba lor: „Caraulă! Caraulă!” [80v] Temându-ne și noi ca straja să nu dea peste noi, căci nu eram prea departe de ei, am grăbit pasul și am trecut repede râul care alcătua granița, căci era aproape de noi. Și cu ajutorul lui Dumnezeu am trecut fără supărare și-am ajuns la casa fratelui prietenului meu, care se afla pe malul râului aceuia. Am intrat în căsuța lui fiind primiți cu dragoste. Nu mai era mult până la ziuă. Prietenul meu și cu mine eram foarte obosiți după drumul făcut, dar n-am dormit decât puțin, căci sufletele ne erau cuprinse de o nemăsurată mâhnire din pricina întâlnirii prietenului meu cu fratele său și care nu ne-a lăsat să dormim mult.

Când s-a crăpat de ziuă, ne-am sculat foarte mâhniți, știind bine că în curând va fi despărțirea noastră unul de altul. De îndată ce ne-a culcat, fratele prietenului a trimis veste la Kiev, la mama lui, să vină repede la el, dincolo de graniță și să-și ia fiul acasă. Pe noi însă ne-a găzduit fru-

mos și ne-a odihnit, încercând lingușitor în fel și chip să-l mângâie pe fratele [81] său, [spunându-i] să nu fie trist ci să se întremeze la suflet, făgăduindu-i ca după două sau trei zile cât voiește să rămână găzduit și odihnit de el cu mare dragoste, să-i dea drumul să plece împreună cu mine pe drumul nostru.

Monahul care ne trecuse granița însă, înțelegând că domnul acela care venise cu el în întâmpinarea noastră este fratele prietenului meu, s-a speriat foarte să nu pățească cumva vreun necaz din partea acestuia sau a mamei prietenului meu, așa că a dispărut de îndată fără urmă. Prietenul meu a început să-l întrebe stăruitor pe fratele său de unde știa de venirea lui. Acesta nu s-a ferit de el și i-a spus tot adevărul: „După ce s-a înapoiat de la Kiev, monahul acela, a zis el, cu care ați trecut (granița), venea adesea la mine și bea aici rachiul. Odată, când s-a îmbătat, a început să se laude că va trece peste graniță pe un tânăr monah din Lavra Peșterilor din Kiev, împreună cu un domnișor de la Kiev, care are de gând să se facă monah. Eu, a zis el, când am auzit acestea, am început să-l întreb cu stăruință cine este domnișorul acela, din ce neam, care e [81v] numele și porecla lui. El însă ținea secretul și nu voia nicicum să spună cine este. Odată, după ce l-am ospătat bine, am început să întreb stăruitor să-mi spună cine este, făgăduindu-i că această taină să n-o afle nimeni în afară de el și de mine. Atunci, încrezându-se în cuvintele mele, mi-a spus că domnișorul acela, a zis el, se numește Alexie, iar după poreclă Filevici. Auzind acestea, m-am bucurat foarte și n-am lăsat nicicum să se vadă că ești fratele meu, l-am rugat doar stăruitor să mă ia și pe mine făptaș la această faptă sfântă, să vă trecem granița împreună cu el și cu omul acela. Mă temeam ca nu cumva să pățiți ceva din partea cuiva și acum mă bucur de gândul acesta și-l preamăresc pe Dumnezeu pentru că m-am aflat și eu alături de voi atunci când ați trecut [granița]. Pentru că cine știe ce ați fi putut păți fără mine din partea slujitorilor acelora sau chiar din partea monahului și a omului aceuia, căci eu

[82] nu eram cu desăvârșire convins nici în privința lor că vă vor trece fără nici o supărare peste graniță.”

Spunând acestea fratelui său, l-a mai îmbărbătat [zicându-i] să nu fie trist ci, dimpotrivă, să se bucure, și făgăduind să ne lase cu bucurie să plecăm, după care s-a despărțit de noi și s-a dus la treburile lui. Noi însă eram foarte mâhniți știind că va veni în curând apropiata noastră despărțire unul de altul.

[34. Se desparte de prietenul Alexie]

Cei doi elevi de la școala din Kiev despre care am vorbit mai înainte, aflând încă înainte de trecerea lor peste graniță de sosirea noastră, au venit la noi, dar când au înțeles pricina întristării noastre s-au mâhnit și ei foarte mult și au plâns pentru cele ce aveau să se întâmple în curând, gândindu-se la despărțirea de prietenul lor. Și l-au încurajat, împreună cu mine, să nu fie mâhnit până la deznădejde chiar dacă mama lui l-ar lua înapoi acasă, ci să-și pună nădejdea nestrămutată cu privire la gândul lui de a lăsa lumea intrând în monahism în purtarea-de-grijă [pronia] cea atotputernică a lui Dumnezeu, care prin judecățile Sale minunate îl va duce la înfăptuire. Dar și el însuși să nu înceteze să caute, cu ajutorul lui Dumnezeu, în orice fel un chip prin care să poată [82v] ieși din lume. Iar când va reuși, să ne caute în lăcașul începătoare-de-viață Treimi Motreanski, căci acolo i-am făgăduit să-l așteptăm până la venirea lui la noi.

După acestea și alte asemănătoare cuvinte folositoare, cei doi au plecat la casa unde rămăseseră o vreme iar, eu am rămas cu el să aștept venirea mamei lui, care a și venit a doua zi acolo. Când m-a văzut, socotind că eu l-am ademenit pe fiul ei luându-l de lângă ea, a început să mă ocă-rască cu mare furie, lăudându-se că are să mă și bată fără milă. Și abia cu greu a reușit prietenul meu, fiul ei, să-i potolească mânia, punând toată vina pe monahul acela care ne trecuse peste graniță și care apoi a fugit, zicând că

el este vinovat de plecarea lui [de acasă] și nu eu. Și abia așa a încetat să mă mai ocărască.

Văzând însă că de-acum a sosit clipa amarei mele despărțiri de prietenul meu, mi-am luat rămas-bun de la el plângând cu multe și nestăpânite lacrimi și suspinând, plângând și el la fel [83] și suspinând, am plecat și m-am dus la elevii aceia despre care am vorbit mai înainte și am pornit împreună pe drumul nostru, uitându-ne adeseori în urmă la casa aceea în care rămăsese prietenul nostru, căci nu era departe de noi.

Mergând noi vreo verstă, ne-am întors din nou și ne-am uitat înapoi, când iată că-l vedem pe prietenul nostru alergând în urma noastră. Când ne-a ajuns, plângând și văitându-se neconținut s-a trântit la pământ și bătându-se cu pumnii în piept a început să ne roage cu șiroaie de lacrimi un lucru cu neputință: să nu-l lăsăm, ci să-l luăm cu noi. Plângând și noi de asemenea, cu multe lacrimi neostoite și suspinând, ne luam rămas-bun de la el și-l rugam și-l imploram să se întoarcă pentru o vreme la mama sa, zicându-i că era un lucru cu neputință să-l luăm împreună cu noi fiindcă „de îndată vor veni după tine trimișii mamei tale, te vor lua cu de-a sila de la noi și ne e teamă că ne vor face rău și nouă pentru tine” — i-am spus.

El însă nu voia totuși nicicum să se întoarcă [83v] și, pe când se petceau toate acestea, l-am văzut pe fratele lui împreună cu alții alergând în galop călare pe cai spre noi, iar când au ajuns l-au luat cu forța, deși plângea și se văicărea și nu voia nicicum să se despartă de noi, și l-au dus la mama lui. Iar noi, temându-ne să nu ne facă și nouă vreun rău, am pornit pe drumul nostru plângând cu multe lacrimi despărțirea de prietenul nostru preaiubit.

[35. Starețul Mihail]

Cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns cu bine la sfântul lăcaș Motreanski de care am vorbit mai înainte, unde ne-a primit cu bucurie întemeietorul acelei mănăstiri, preacin-

stitul schimonah părintele Ignatie. Am ajuns acolo la începutul sfântului și marelui post și l-am aflat acolo pe preacinstitul ieroschimonah părintele Mihail starețul, bărbat foarte priceput în înțelegerea dumnezeieștilor Scripturi, a învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri și în judecata duhovnicească, care locuia în liniștire [isihie] într-un schit nu departe de mănăstirea aceea. Mergând [84] adeseori la el ne îndulceam de cuvintele lui folositoare sufletului și-L proslăveam pe Dumnezeu Care ne învrednicise să vedem un stareț atât de plin de înțelepciune duhovnicească. El avea multe cărți de învățătură și ale Sfinților Părinți, din care mi-a dat să citesc și mie multe, mai ales din cele ale Părinților, pentru negrăita dragoste duhovnicească pe care o avea pentru mine. Veneam însă la el și eu însumi și în convorbirile sale duhovnicești avute cu mine aflam un folos nu mic și o povățuire pentru bietul meu suflet.

Acest stareț, de fericită pomenire, viețuise nu puțină vreme în sihăstriile din Rusia apoi petrecuse câtă vreme, tot în sihăstrie, în mănăstirile Motreanski și Moșenski, de care am vorbit mai înainte, pentru ca împreună cu alți mari râvnitori ai unei asemenea viețuiri, să vină în Țara Moldovei și a Munteniei și să trăiască multă vreme în aceste țări împreună cu ucenicii lui. Acum însă venise pentru o oarecare vreme în lăcașul Motreanski, având de gând să se întoarcă din nou în Țara Muntenească.

Atunci și eu, care, după cum spuneam mai sus, mă aflam acolo și mă foloseam adeseori [84v] de cuvintele lui duhovnicești, i-am dezvăluit gândul meu, că aveam dorința de a merge în sus-numita țară și de a trăi acolo unde o vrea Dumnezeu.

Bucurându-se foarte tare de aceasta, starețul a lăudat gândul meu și m-a sfătuit ca în Țara Muntenească să mă duc în schitul numit Trăisteni, care se găsește nu departe de orașul Focșani, căci acolo se află ucenicul său, părintele ieromonah Dometie, împreună cu alți frați, și să așteptăm venirea Sfinției Sale care, cu ajutorul lui Dumnezeu avea hotărârea nestrămutată de a se întoarce în schitul acela.

Auzind un asemenea sfat din partea lui, m-am bucurat foarte și am așteptat până la terminarea marelui și sfântului post. După prealuminatul praznic al Învierii lui Hristos, sosind vremea plecării mele, m-am dus la acel sfânt stareț pentru a-i lua binecuvântarea lui de drum și l-am rugat stăruitor în legătură cu [85] prietenul meu duhovnicesc, Alexie, de care am vorbit mai înainte, ca dacă Dumnezeu prin judecățile Sale nepătrunse, scoțându-l din lume îl va conduce către Sfinția Sa, să-l primească așa cum îți primește fiul duhovnicesc un părinte iubitor de copiii săi și, luându-l cu sine, să-l aducă cu el în schitul acela. I-am povestit amănunțit despre el de la început și până la sfășietoarea mea despărțire de el, măcar că și la început, când venisem la el împreună cu elevii aceia de la școală, îi spuseseam și atunci multe despre el. Aceștia urmau să rămână pe lângă stareț și să aștepte aici sosirea prietenului meu.

Starețul a făgăduit cu multă bucurie să împlinească rugămintea mea întocmai, iar eu bucurându-mă foarte i-am mulțumit și pentru aceasta. Vrând să iau de la el binecuvântarea pentru drum, mi-a spus: „Eu, copile, mă duc în chilia mea pustnicească care se află departe de mănăstirea aceasta. Tu, împreună cu tovarășii tăi de drum [85v], vino în chilia mea și vei primi împreună cu ei binecuvântarea mea de drum.”

Eu însă m-am închinat în fața starețului și am plecat de la el. Când am venit în mănăstire, m-am înțeles cu cinstiții monahi Antonie, Teodul și Ierotei și, după câteva zile, pregătindu-ne pentru drum și luând binecuvântarea de la întemeietorul și ziditorul aceluia lăcaș sfânt, preacinstitul părinte Ignatie schimonahul, am plecat pe drumul nostru și am sosit la chilia pustnicească a starețului, după porunca lui. El ne-a primit cu mare dragoste și îndestulându-ne din belșug, trupește cu mâncare și sufletește cu vorbe folositoare sufletului, ne-a slobozit să plecăm, însoțindu-ne cu rugăciunea și binecuvântarea sa părintească. Iar noi, după ce am căzut la sfintele sale picioare și i-am sărutat sfânta dreaptă, am pornit-o pe drumul nostru cu mare frică și

tremur, temându-ne de atacurile din partea potrivnicilor sfintei credințe.

[36. La schitul Dălhăuți]

Acoperiți de ajutorul lui Dumnezeu am străbătut [86] Ucraina fără să fim atacați și fără vreun necaz. Iar când, puțin mai jos de Moghilev, am trecut Nistrul cu barca și am pus piciorul în Țara Moldovei, ne-am umplut de o nespusă bucurie că ne-am învrednicit cu harul lui Dumnezeu să ajungem în această țară ortodoxă și eliberându-ne de orice teamă, am pornit-o la drum cu multă bucurie, proslăvindu-L pe Dumnezeu.

După ce am trecut prin Orhei, am ajuns la un schit al sfintei mănăstiri Chipriana, numit Condrița, unde era întâi-stătător cinstitul părinte Nicolae ieromonahul, care ne-a primit cu bucurie, și ne-a odihnit cu dragoste. Doi dintre tovarășii mei de drum, părinții Teodul și Ierotei au rămas acolo. Eu însă și cu părintele Antonie, mulțumind părintelui întâi-stătător și luându-ne rămas-bun de la ei am plecat pe drumul nostru și, cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns cu bine la Nicorești. Trecând râul Siret, am coborât la Odobești, unde, trecând granița, ne-am dus cu multă bucurie până la schitul Sfinților Arhangheli, numit Dălhăuți, care se afla sub [86v] îndrumarea duhovnicească a părintelui stareț de fericită pomenire Vasile schimonahul, care pe atunci era încă în viață. Întâi-stătător acolo era cinstitul părinte Dorotei ieromonahul, ucenicul său, care ne-a primit cu mare bucurie și ne-a odihnit cu ospitalitate. Rămânând acolo câteva zile m-am folosit sufletește de la acei sfinți părinți plăcuți lui Dumnezeu, de la bună-rânduiala și frica lui Dumnezeu cu care se săvârșea acolo pravila bisericească, de la cuvioșenia, tăcerea și sânguința cu care se asculta citirea, de la [felul] cum stăteau la masă și de bună-rânduiala cealaltă ce domnește întru toate.

M-a învrednicit însă Dumnezeu să văd și niște părinți care trăiau ca eremiți. Unul dintre ei care stătea aproape

de schit, pe numele lui Rafail ieromonahul, era un bărbat foarte cucernic și plin de frica lui Dumnezeu care se îndeletnicea cu copierea cărților Sfinților Părinți, câștigându-și prin aceasta cele de trebuință pentru hrana trupească. [87] Altul, pe nume Dositei, un bărbat preaiscâsit în judecata duhovnicească și înțelegerea învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri, trăia împreună cu un râvnitor de un suflet cu el, Timotei schimonahul, departe de schit, peste munte, într-o vale adâncă între munți, într-o poiană mică, dar frumoasă. Aveau hrana trebuincioasă semănând acolo păpușoi și multe alte semințe și legume. După o vreme m-am învrednicit și eu să-i cercetez și să văd cu ochii mei locul acela și traiul lor acolo în foarte multă liniștire [isihie]. Acest bărbat plin de înțelepciune și judecată duhovnicească, dintr-o iubire dumnezeiască față de aproapele său, văzându-mă tânăr și neștiutor, îmi spunea nu o dată multe cuvinte duhovnicești și folositoare sufletului despre paza poruncilor dumnezeiești și a legilor Sfintei Biserici, pe care eu le ascultam cu toată încredințarea și le primeam cu bucurie și fără nici o șovăială, ca din gura lui Dumnezeu. Și toată viața mea le-am avut întru povățuirea mea spre înțelegere dreaptă și [87v] înțelepciune a Sfintei Biserici Ortodoxe a lui Dumnezeu, și i-am mulțumit lui Dumnezeu Care m-a învrednicit să întâlnesc în viața mea un bărbat atât de bun și înțelept; chiar și prin înfățișarea exterioară era atât de plăcut la vedere și preacuvios că simțeam cum sufletul meu se folosea și numai când mă uitam la fața lui. Toți aceștia însă erau ucenicii celui care era stareț obștesc peste toți și povățuitor al tuturor, Vasilie schimonahul, despre care am vorbit mai înainte.

[37. La schitul Trăisteni]

După ce am stat câteva zile împreună cu tovarășul meu de drum, părintele Antonie monahul, la schitul sus-numit, am mulțumit părintelui întâi-stătător și luând binecuvântare de la el am plecat. Și după gândul nostru, cu ajutorul

lui Dumnezeu, am ajuns cu mare bucurie la schitul Ierarhului lui Hristos, [sfântul] Nicolae, numit Trăisteni, care se afla la mai puțin de o zi depărtare de schitul de care am vorbit mai înainte. Acolo era întâi-stătător [88] părintele Dometie ieromonahul, de care am vorbit mai înainte, și care ne-a primit cu mare dragoste. Aici m-am învrednicit pentru prima dată să văd pravila bisericească săvârșită în parte după tipicul Sfântului Munte Athos, cu multă evlavie și cu frica lui Dumnezeu, și m-am bucurat foarte pentru aceasta în sufletul meu și L-am proslăvit pe Dumnezeu care m-a învrednicit să trăiesc acolo cu asemenea părinți sfinți. În schitul acela locuiau în obște până la doisprezece frați, iar alții, până la cincisprezece frați, ședeau în sihăstriile de lângă schit, câștigându-și toate cele necesare pentru viață, hrană și îmbrăcăminte, prin truda mâinilor lor. La toată pravila bisericească se adunau toți, atât viețuitorii în obște, cât și pustnicii.

Unul dintre ei era schimonahul Proterie, de neam ucrainean din ținutul Poltavei, orașul Reșetilovka, care în lume fusese de meșteșug aurar. După ce a intrat în monahism făcea niște linguri foarte frumoase, pe care le dăruia cu nespusă dragoste călugărilor străini pe care-i primea spre găzduire.

Despre păsările zburătoare care se așezau pe capul unui călugăr și cântau. Din marea sa milostivire hrănea din belșug cu hrană potrivită și la vremea cuvenită, [88v] multe păsări de tot soiul care zburau prin văzduh și se adunau zilnic la chilia lui așteptând timpul acela. Când venea timpul, el deschidea fereastra și ele intrau în zbor în chilia lui fără nici un fel de teamă și mâncau hrana ce li se dădea; pe oricare dintre ele, dacă voia, o lua în mâini, o mângâia și apoi îi dădea drumul, fără ca ele să se teamă de el. După ce se săturau de mâncare, zburau afară.

Când mergea la pravila bisericească, multe dintre ele se adunau și-l însoțeau cum mergea spre biserică, unele așezându-i-se pe cap, altele pe umeri, altele zburând în jurul lui și cântând cu glasurile lor atât de multe și felurite. Când da să intre pe ușa bisericii, toate [păsările] zburau pe bise-

rică și așteptau [acolo] ieșirea lui. Când ieșea din biserică, veneau numaidecât în zbor și se așezau pe el în același chip, conducându-l înapoi până la chilie. Văzând eu așa ceva, m-am minunat cu uimire mare și negrăită și [89] L-am proslăvit pe Dumnezeu că m-a învrednicit să văd un om atât de plăcut Lui.

Mai era acolo un pustnic pe nume Ioan schimonahul, de neam din Rusia Mare. Uneori acesta pregătea masa pentru toți frații numai cu truda mâinilor sale, iar înainte de masă se ducea la fiecare din ei cu un vas anume de spălat pe picioare și, intrând în chilii, spăla picioarele fiecăruia, sărutându-le cu dragoste.

Alții dintre ei se îndeletniceau cu copierea cărților Sfinților Părinți și cu asta își câștigau hrana de toate zilele.

Cei care locuiau în schitul acela își ridicau ei înșiși chiliile la care, împreună cu frații însuși, întâi-stătătorul cel dintâi dădea o mână de ajutor, ca și la oricare altă treabă. Mie, ca unuia slab și neputincios ce eram, mi-a încredințat o treabă ușoară pe care după puterea mea m-am străduit să o și împlinesc. La început am locuit în trapeză, dar chilia era foarte mică, fiindcă acolo se găsea și bucătăria și cuptorul de pâine. Văzând eu că pentru această sfântă ascultare era rânduit câte un singur frate, [89v] care [trebuia] să gătească mâncarea și să coacă pâinea, foarte mă temeam în sufletul meu ca nu cumva să fiu și eu rânduit odată la această ascultare; nu fiindcă aş fi disprețuit-o — să nu fie! —, ci pentru că eram cu totul neștiutor la așa ceva și socoteam că nu voi putea niciodată învăța ceva. Și de ce mă temeam n-am scăpat.

S-a întâmplat într-o zi că toți frații, împreună cu înainte-stătătorul, se pregăteau să meargă pentru câteva zile în pădure, să taie lemne pentru înălțarea chiliilor. Întâi-stătătorul m-a chemat și mi-a poruncit să gătesc eu pentru o vreme mâncarea pentru frați. Din pricina nepriceperii mele extreme, eu însă m-am înfricoșat și i-am făcut cunoscută cu multă rușine totala mea neștiință cu privire la această sfântă ascultare. Înțelegând el acest lucru, a lăsat încă un frate împreună cu mine, ca să-mi arate cum e rânduiala

acestei ascultări. El însă învățându-mă unele lucruri, a plecat în pădure la frați. Iar eu, cum eram cu totul neștiutor, din marea mea nepricepere [90] am uitat povățuirile lui și nu mai știam ce trebuie să fac mai întâi și ce mai pe urmă. Și odată, vrând să iau la o parte [oala] care dădea în foc, m-am opărit pe mâini și am răsturnat oala și s-a vărsat fiertura, drept pentru care m-am necăjit și-am plâns. Și am pregătit din nou legume și am pus oala pe foc să fierb mâncare, dar când au venit frații la vremea obișnuită și n-au găsit fiertura gata s-au cam supărat și s-au apucat ei s-o termine și să pună masa. Altă dată însă am pus în fața fraților o fiertură cu totul neplăcută [la gust], pe care mâncând-o de nevoie, se oțărau la mine pentru nepriceperea mea și de multe ori îmi și arătau cum trebuie să gătesc. Eu însumi eram foarte supărat pe mine pentru această nepricepere, pentru că nu mă învredniceam să-i odihnesc pe sfinții părinți cu slujirea mea, și luam aminte cu toată osârdia la povățuirile lor; și cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile Sfinților lor, încetul cu încetul am deprins câte ceva din această sfântă ascultare. Și ce bucurie a fost în sufletul meu când m-am învrednicit să-i odihnesc [90v] pe sfinții părinți și frați prin slujirea mea nedestoinică. Dar nu știam nicicum să fac pâine. Când însă întâi-stătătorul a văzut că am deprins puțin slujirea de la bucătărie, a vrut să învăț și cum se coace pâinea.

[38. Paisie „brutar”]

Deci când au plecat iarăși cu toții în pădure la treaba de care am vorbit mai sus, întâi-stătătorul a chemat pe unul din frați, care era cel mai priceput la făcutul pâinii, și i-a poruncit să-mi arate rânduiala cum trebuie să se coacă pâinea, iar mie mi-a poruncit să coc pâinea ca să fie gata la masă. Fratele mi-a arătat amănunțit rânduiala și, după ce a turnat apă într-un cazan, mi-a mai arătat o copaie cu făină cernută și o ulcică cu cvas și mi-a spus: „După ce încălzești apa, o torni în copaia cu făină și începi să amesteci. Tot

atunci pui și tot cvasul din ulcică în făină și frământă totul împreună.” Zicând acestea, a plecat în pădure unde erau frații.

După plecarea lui, nenorocitul de mine am încălzit apa și am turnat-o în făină, dar am uitat să pun [91] cvasul, iar când am început să amestec mi-am dat seama că era foarte puțină apă și multă făină. Neștiutor cum eram, aș fi încercat totuși să mai încălzesc puțină apă și să adaug, dar mă gândeam că dacă fratele mi-a dat această cantitate de apă nu mai pot nici adăuga și nici lăsa la o parte nimic din ea. Cu foarte mare trudă m-am chinuit să amestec toată făina aceea, dar aluatul se făcuse atât de tare, că nici nu puteai să bagi degetul în el și tot mai rămăsese făină. Nu știam ce să fac pentru ca să nu mai rămână făina pe dinafară. Am tăiat aluatul în bucăți cu cuțitul, l-am pus pe masă, am presărat făină peste el și am început să-l bat cu un făcăleț și doar așa am reușit să fac să intre toată făina în cocă. Adunând acum tot aluatul înapoi în copaie, cu mare trudă am izbutit să-l pun în cuptor ca să crească mai repede la căldură. Așteptând nu puțină vreme, am umplut cuptorul cu lemne ca să fie gata și, deși am ars o mulțime de lemne, [91v] pâinea tot nu creștea și eu mă întristam și nu știam ce de nu crește, ci rămâne tare și nemișcată ca o piatră.

După ce a trecut de amiază, a venit un frate din pădure, nu cel care-mi arătase cum să fac pâinea, ci altul, trimis de întâi-stătător să vadă dacă e gata pâinea sau nu. Când m-a întrebat de ce nu este încă gata, i-am răspuns oftând că nici până acum n-a crescut. El însă a dat jos împreună cu mine copaia de pe cuptor și încercând cu mâna a găsit că aluatul amestecat era tare ca piatra, și când a aflat de la mine cum am făcut, a zâmbit și mi-a spus: „Vai, nepriceputule, când ai văzut că este prea puțină apă, trebuia fără nici o șovăială să mai adaugi apă sau să scoți din făină și astfel ai fi frământat ușor coca cum se cuvine.” Și m-a mai întrebat: „Dar cvas ai pus în aluatul acesta?” Când am mai auzit și asta, m-au năpădit o frică și o rușine [92] că de-abia am mai putut răspunde că am uitat să pun. El însă, fiind

om înțelept și văzând cât sunt de îngrozit, a început să mă mângâie spunându-mi cuvinte duhovnicești: „Să nu te mâhnești pentru asta, a zis, nu din dispreț pentru acest lucru s-a întâmplat să greșești, ci din nepricepere.” Atunci încălzind apă și turnând-o peste aluatul acela a început împreună cu mine să frământa punând în el și cvas și doar cu mare trudă am reușit să-l mai înmuiem puțin, căci de frământat nici nu putea fi vorba prin cauza prea marii lui tării. După ce m-a învățat ce să fac cu coca, a plecat în pădure la frați.

Iar eu, așteptând nu puțin, când am socotit că oricum aluatul a crescut un pic, am făcut din el pâini și le-am pus pe masă. Iar după ce a mai trecut un timp, am adunat jarul din cuptor, care era atât de încins încât săreau scânteii. Am măturat bine și am stins puțin, dar nu atât cât trebuia, și am băgat în el pâinile acelea, crezând că au să se coacă bine. Cuptorul fiind însă prea [92v] încins, acestea s-au înnegrit îndată și au început să se ardă și sus și jos cam de două degete. Nemaștiind de-acum ce să fac, eram foarte mâhnit. Mai întâi, pentru că din neștiința mea am prăpădit atât de mult aluat făcut din făina sfântului lăcaș; în al doilea rând, pentru că, întorcându-se obosiți din pădure, sfinții părinți nu vor găsi nimic de mâncare. După ce am scos din cuptor pâinea arsă pe toate părțile, am început să aștept cu frică sosirea fraților. Când au venit din pădure și au văzut ce a făcut din neștiință nenorocitul de mine, vai, ce spaimă și rușine m-a cuprins și, neștiind ce să fac, am căzut la picioarele sfinților lor cerându-le iertare cu lacrimi în ochi. Părintele întâi-stătător însă împreună cu sfinții frați, imitând milostivirea lui Hristos, m-au iertat și când au tăiat o pâine și au văzut că nu este deloc bună de mâncat, au făcut mămăligă și au mâncat. Și de-atunci nu mi-a mai poruncit să coc pâine.

Eu însă, [93] suferind mult din pricina aceasta, m-am hotărât să fiu cu stăruitoare luare-aminte la felul cum se face pâinea și, cu ajutorul lui Dumnezeu, am învățat și cum să coc pâine. Și dacă pentru nepriceperea mea am suferit

într-adevăr pentru un asemenea lucru, am scris aceasta pentru ca frații care vin în obștea noastră să nu se teamă de nepriceperea lor în asemenea lucruri și în altele, căci cu ajutorul lui Dumnezeu și cu osârdia lor vor putea ajunge iscusiți în ascultările în care vor fi rânduiți.

[39. Întâlnirea cu starețul Vasile]

Pe când mă aflam eu în schitul acela, a venit să-i cercezeze pe frați preacuviosul între monahi părintele Dositei, despre care am mai vorbit mai înainte, un mare râvnitor al canoanelor sfintei Biserici, care și mai înainte mă învățase multe lucruri spre folos sufletesc. Văzându-mă, m-a luat deoparte și mi-a zis: „Dacă ai vrea să primești, iubite frate întru Domnul, un sfat de la mine, atunci ți-aș da un sfat spre folosul sufletului tău și după puterea [înțelesul] sfințelor canoane.” [93v] Aflând eu că voi primi de la el un sfat cu toată înștiințarea, m-am bucurat foarte primindu-l ca din gura lui Dumnezeu, iar el mi-a spus: „Îți dau de știre, frate, că părintele și povățuitorul întregii noastre obști, starețul Vasilie schimonahul⁶⁸, a avut un ucenic, de fericită pomenire, pe nume Paisie, care de trei ani s-a mutat la Domnul. Acesta a crescut de copil pe lângă stareț și starețul îl iubea foarte, căci îi întrecea neasemănat pe toți atât în lucrarea poruncilor lui Hristos, cât și în dreapta și adevărata înțelegere a dumnezeieștilor Scripturi și a învățăturilor Sfinților Părinți. Din pricina lipsei extreme a preoților în

⁶⁸ Faimos stareț de origine rusă, născut în 1692. După o perioadă petrecută în schiturile din munții Moșenski din Ucraina, vine în Țara Românească unde întemeiază în 1733 schitul Poiana Mărului rămânând aici până la moarte în fruntea unei „confederații” alcătuite din 12 schituri din zona Vrancei. Spiritualitatea și modelul său vor avea o influență decisivă asupra lui Petru/Platon pe care-l tunde în „schima mică” la Athos în 1750 dându-i numele Paisie. Despre figura și învățătura duhovnicească a starețului Vasile a se vedea acum monografia lui D. RACCANELLO (1986, 1996, vezi mai sus „Un stareț și autobiografia lui”, nota 3).

soborul său, starețul l-a silit înainte chiar de împlinirea anilor hotărâți de sfintele canoane, să primească cinul preoțesc⁶⁹, deși nu voia. După mutarea lui la Domnul, starețul s-a mâhnit și a plâns mult după el, pe de o parte, pentru că nu avea printre frați [94] pe nimeni asemenea lui, pe de altă parte, că avea din nou aceeași lipsă extremă de preoți. După obiceiul său, starețul acesta al nostru va veni în curând și aici să-i cerceteze pe frați, iar atunci când te va vedea, va dori să te ia la sine și va întreba pe duhovnicul tău: este oare vreo piedică după sfintele canoane să primești preoția sau nu? Și dacă va găsi că nu este nici o piedică, atunci cu orice chip va căuta să te convingă să te duci să viețuiești pe lângă el; iar dacă te vei duce, atunci dată fiind lipsa de preoți, starețul și frații te vor convinge și sili să primești preoția. Și astfel, primind preoția înainte de vreme, chiar fără să vrei, nu vei avea pace în conștiința ta toată viața ta pentru nepăzirea canoanelor despre preoție hotărâte de Duhul Sfânt în Sfânta Sa Biserică prin Sfinții Apostoli și prin sfintele soboare cele a toată lumea și locale [Sinoadele Ecumenice și locale] și prin Sfinții Părinți.

[94v] Deci pentru ca să ai întotdeauna pace în conștiința ta, te sfătuiesc să te silești din toată inima ta și din tot sufletul tău să păzești ca pe lumina ochilor, fără nici o încălcare, sfintele canoane ale sfintei Biserici. De aceea, îți dau următorul sfat: dacă ești convins că în lucrurile de care am vorbit mai înainte vei putea păzi fără încălcare rânduiala sfintelor canoane, atunci du-te să viețuiești pe lângă starețul nostru; dacă nu, atunci până la împlinirea anilor hotărâți pentru preoție de către sfânta Biserică, viețuiește unde o vrea Domnul, iar după ce vei împlini anii, atunci vei putea să te duci să viețuiești pe lângă stareț și-ți va fi de folos.”

Acestea și multe altele asemănătoare au fost cuvintele pe care mi le-a spus. Iar eu i-am mulțumit pentru sfatul lui atât de folositor sufletului și i-am mărturisit că am de gând

⁶⁹ Respectiv vârsta de 30 de ani (cf. canonul 14 al Sinodului Trullan).

ca, dacă-mi va ajuta Dumnezeu, până la moarte să nu intru în cinul preoțesc, din pricina nevredniciei mele. Auzind [95] el acestea de la mine, s-a bucurat și mi-a spus: „Să-ți ajute Dumnezeu, frate!” Și a plecat de la mine.

Despre preacuviosul stareț Vasilie schimonahul. După puțină vreme însă, a sosit acolo spre cercetarea fraților învățătorul și povățuitorul de obște al tuturor, preacuviosul și sfântul stareț Vasilie schimonahul, de fericită pomenire, care viețuise și el nu puțină vreme în râvnă dumnezeiască cu mari râvnitori ai vieții monahicești în Rusia și în Munții Moșenski și în ale sihăstriei, după care venise împreună cu ucenicul său, preacinstitul stareț Mihail ieroschimonahul, de care am vorbit mai înainte, să viețuiască în de-Dumnezeu-păzita Țară Muntenească. Acest bărbat plăcut lui Dumnezeu era în vremea aceea neîntrecut și fără egal între toți în înțelegerea dumnezeieștilor Scripturi, a învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți, în judecata duhovnicească și în știința atotdesăvârșită a sfintelor canoane ale sfintei Biserici și în înțelegerea dreptelor lor tâlcuiri ale lui Zonaras și Teodor Valsamon⁷⁰ și alții. Vestea despre învățătura lui și despre povățuirile lui plăcute lui Dumnezeu pe calea mântuirii se dusesese pretutindeni.

[95v] Când l-am văzut, L-am proslăvit pe Dumnezeu din tot sufletul meu că m-a învrednicit pe mine nevrednicul să văd un bărbat atât de sfânt. A fost primit cu nespusă bucurie de părintele întâi-stătător și de către toți frații, împreună cu care am căzut și eu la sfintele lui picioare și m-am învrednicit să-i sărut dreapta. Când m-a văzut, s-a bucurat foarte. După ce s-a odihnit acolo câteva zile, chemându-l pe părintele Dometie întâi-stătătorul l-a rugat să mă întrebe dacă din punct de vedere canonic am vreo piedică la primirea preoției sau nu. Când, după dezvăluirea conști-

⁷⁰ Ioan Zonaras, Teodor Valsamon și Alexie Aristen constituie triada celor mai importanți canoniști bizantini (toți din secolul XII). Comentariile lor la canoane fac până astăzi autoritate în Biserica Ortodoxă.

înței mele, a înțeles de la el că nu am vreo piedică mare la primirea preoției, s-a bucurat pentru aceasta și l-a rugat să mă convingă cu orice chip să mă duc să viețuiesc pe lângă el. Acesta, îndeplinind ascultarea, a încercat cu stăruință să mă convingă de aceasta. Eu însă, ținându-mă tare în suflet de sfatul bărbatului de care am vorbit mai înainte, [96] am tăcut neînvoindu-mă la aceasta. Văzând starețul aceasta și înțelegând că nu mă învoiesc să merg să viețuiesc pe lângă el ca nu cumva să fiu apoi silit de el să primesc preoția înainte de [a împlini] anii rânduiți de Biserică, mi-a făgăduit prin el ca nicicum să nu mă silească la acest lucru sfânt până la vremea potrivită, ci să aștepte cu toată bucuria până la împlinirea anilor rânduiți. Când însă i-am mărturisit prin același că nici după împlinirea anilor, dacă voi mai fi în viață, n-am de gând să intru în acest înfricoșător și înspăimântător cin niciodată, până la moarte, el, ca un bărbat plin de judecată duhovnicească, n-a mai stăruit să fiu chemat la el, ci m-a lăsat liber în hotărârea și gândul meu. Aceasta este pricina pentru care nu m-am învrednicit să viețuiesc pe lângă un asemenea bărbat sfânt⁷¹. Dacă aș fi fost la el în ascultare, chiar dacă după o vreme, tot n-aș fi putut fugi de acest cin, [96v] de care, din pricina nevredniciei mele, mă temeam și tremuram mai mult ca de moarte.

Cât timp starețul a rămas acolo, m-am învrednicit de câteva ori să ascult cuvintele lui folositoare sufletului și pline de judecată duhovnicească pe care le spunea fraților, de care mult folosindu-mă, le socoteam a fi cuvinte ale vieții veșnice. După ce a rămas acolo puțină vreme, a plecat la lăcașul său conducându-l toți frații, după obicei.

[40. „Istoria” prietenului Alexie]

După plecarea starețului n-a mai trecut multă vreme și a sosit vestea îmbucurătoare că se apropia de-acum de lăca-

⁷¹ În marginea manuscrisului există următoarea însemnare: „Vezi că n-a fost la Poiana Mărului!”

șul [nostru] preacinstitul părinte stareț Mihaîl ieromonahul, despre care am vorbit mai înainte, însoțit de preacuviosul său ucenic, Alexie ieromonahul, și de celălalt Alexie, preaiubitul meu prieten și de alți frați sub ascultare. Auzind aceasta părintele întâi-stătător și toți frații întru Hristos s-au bucurat foarte. Și, ieșindu-i în întâmpinare, [97] s-au învrednicit, căzând la sfintele lui picioare, să primească de la el binecuvântarea părintească. Împreună cu ei și eu, nenorocitul, ca ultimul dintre cei ce față, m-am învrednicit să o primesc cu nespusă bucurie. Intrând așadar în biserică după obicei, au mulțumit Domnului Celui Preamilostiv că au sosit cu bine, după care au ieșit. Și pentru toți a fost atunci o bucurie și o veselie de nespus. După ospătarea lor însă am găsit și eu vreme potrivită și l-am chemat deoparte pe preaiubitul meu prieten. Și după ce ne-am sărutat întru Domnul, l-am rugat să-mi povestească cum l-a învrednicit Domnul să iasă din patria sa. El mi-a răspuns cu de-amănuntul, cu toată bucuria, zicând: „Când, zicea el, m-am despărțit de tine, preaiubitul meu prieten și părinte întru Domnul, plângând și suspinând mult din pricina acelei despărțiri, mama mea m-a luat cu forța și m-a dus acasă la noi. Dar atâta întristare și mâhnire de neîndurat aveam în sufletul meu, [97v] încât am căzut bolnav cu fierbințeală și mă rugam lui Dumnezeu cu lacrimi în ochi, ca Unul ce știe soarta noastră, să mă ia și pe nefericitul de mine de pe lume.

Iată însă că, prin purtarea de grijă cea atotputernică a lui Dumnezeu, a venit în casa noastră unul din colegii de la școală, preaiubitul meu prieten ce purta același nume cu mine, Alexei, poreclit Meles, ca să mă viziteze pe mine nevrednicul, fiindcă auzise că zăceam în boală. El mi-a destăinuit că avea aceeași râvnă ca și mine pentru monahism. Auzind eu aceasta, m-am bucurat foarte și l-am rugat să vină la mine mai des.

În timpul vizitelor pe care mi le făcea din dragoste, ne-am sfătuit împreună cum să facem să ieșim din lume. Mâhnirea despre care ți-am vorbit îmi rămăsese tot timpul în suflet, dar după sfatul lui o tăinuiam de mama, care

acum începuse să țină mult la el, crezând că sub povățuirea lui mi-am lăsat gândul privitor la monahism și se bucura mult de aceasta.

[98] Când a venit primăvara, prietenul meu interesându-se stăruitor în legătură cu plecarea noastră, a găsit, cu ajutorul lui Dumnezeu, un monah străin și, dezvăluindu-i gândul nostru de a lăsa lumea pentru a intra în monahism, l-a rugat stăruitor ca pentru iubirea de Dumnezeu să ne scoată din lume. Pentru iubirea de Dumnezeu și pentru mântuirea sufletului său, el a făgăduit să facă aceasta și i-a dat sfatul să cumpărăm o barcă cu care el ne poate ușor duce pe râul Nipru până la mănăstirea Motreanski, care se află nu departe de Nipru. Auzind eu aceasta, m-am bucurat foarte și L-am proslăvit pe Dumnezeu Care prin purtarea Sa de grijă [pronia] dumnezeiască ne-a făcut atât de lesnicioasă ieșirea noastră din lume.

Cumpărând noi barca, luând cele trebuincioase la drum, rugându-ne în biserica Luminătorului lui Hristos Nicolae pentru o călătorie fericită, ne-am urcat în barcă și am început să vâslim, Domnul Cel Preamilostiv pentru rugăciunile Luminătorului Său Nicolae, făcând ca în ceasul acela [98v] să mă lase de tot boala cu fierbințeală.

Plutind noi fericiți în jos pe Nipru și trecând de Tripol⁷², am văzut niște slujitori stând de strajă pe care i-am auzit strigând la noi cu glas tare și chemându-ne la ei. Ne-am speriat foarte ca nu cumva, după ce ne vor cerceta ce și cum, să fim reținuți de ei, căci nu aveam la noi nici o adeverință în legătură cu călătoria noastră. Fiindcă nu puteam trece mai departe, ne-am apropiat de ei cu barca, cu mare teamă, rugându-ne din tot sufletul lui Dumnezeu să ne acopere cu purtarea Sa de grijă cea atotputernică să nu fim reținuți. Apropiindu-ne de ei, monahul care ne luase, uitându-se cu grijă la ei a recunoscut pe câțiva din ei și ne-a spus în șoaptă: «Dumnezeu e cu voi, nu vă temeți, unii dintre ei îmi sunt cunoscuți.» Când am ajuns la ei, recu-

⁷² Satul Tripillija, raionul Kagarlicky, regiunea Kiev.

noscându-l pe monahul nostru și salutându-l, l-au întrebat: «Unde mergi, părinte, cu barca asta?» El însă a spus: «În satul Irmc, care ține de mănăstirea Sfintei Treimi [99] Kirilovski din Kiev, trimis pentru a doua oară ca arendaș acolo de către părintele egumen, [căci] am mai fost o dată arendaș acolo, precum știți și voi.» Și într-adevăr așa și era, căci monahul acesta viețuise în mănăstirea sus-numită o bucată de vreme și fusese trimis cu ascultarea de arendaș în satul acela. Dar ei l-au mai întrebat: «Dar cei care merg cu tine cine sunt?» El a răspuns: «Aceștia sunt scriitorii mei, dați mie spre ajutor de către părintele egumen.» Spunând acestea, i-a cinstit din belșug cu rachiu, ba chiar le-a mai turnat și într-un vas, căci tocmai pentru o asemenea întâmplare ca aceasta cumpăraserăm rachiuul pe care-l aveam acum la noi; le-a mai dat încă și pâine și alte merinde precum și câțiva bani. Iar ei mulțumindu-ne pentru toate, ne-au dat drumul bucuroși.

Și noi, plecând de la ei, i-am mulțumit cu lacrimi în ochi lui Dumnezeu pentru că în purtarea Sa de grijă dumnezeiască ne-a ocrotit de o întâmplare potrivnică.

Plutind în jos pe Nipru și ținându-ne mai mult de malul drept, după ce am mers cu bine vreo câteva [99v] zile, am ajuns drept la mănăstirea Motreanski iar, după ce am vândut barca unor oameni care se aflau întâmplător pe mal, ne-am dus cu nespusă bucurie la mănăstirea sus-numită. Sosind în mănăstire am luat după obicei binecuvântare de la preacinstitul ziditor și întemeietor al acestui lăcaș, părintele Ignatie schimonahul, care ne-a primit cu bucurie în sfântul lăcaș până la vremea plecării noastre în Moldova, cum i-am mărturisit. După binecuvântarea lui ne-am dus la preacinstitul între ieroschimonahi părintele Mihail care trăia într-un schit aproape de mănăstire. Văzându-ne, acesta s-a umplut de o mare bucurie și ne-a primit cu negrăită dragoste, ca un părinte iubitor pe copiii săi duhovnicești, și ne-a ținut lângă sine povățuindu-ne prin cuvântul lui Dumnezeu pe calea mântuirii și hrănindu-ne îmbelșugat atât trupește, cât și sufletește, în toate nevoile [100] noastre.

Acolo am găsit și pe colegii aceia de școală, dintre care unul, pe nume Mihea, era prietenul meu cu care voisem să trecem granița, precum știi, atunci când mama mea m-a luat înapoi la ea, și împreună cu care stând la acest preacinstit stareț, așteptam plecarea noastră în Moldova.

Iar când a venit vremea aceea mult dorită de noi, luându-ne pe toți sfântul nostru părinte duhovnicesc și povățuitor după Dumnezeu, ne-a dus la preacinstitul ziditor al acelui lăcaș, căruia mulțumindu-i pentru primirea noastră pentru o vreme în lăcașul său și luându-ne rămas-bun de la el, a cerut pentru el și pentru noi binecuvântarea de drum și a plecat împreună cu noi pe calea pe care aveam de gând să o luăm. Și cu ajutorul lui Dumnezeu am trecut fără nici un necaz prin Ucraina și Moldova și am sosit în această Țară ortodoxă și de-Dumnezeu-păzită a Ungrovlahiei și în [100v] acest schit de stareți cu hramul Ierarhului lui Hristos Nicolae, numit Trăisteni, în care m-am învrednicit cu ne-grăită bucurie să te văd și pe tine, preaiubitul meu întru Domnul părinte și prieten, care ai sosit aici înaintea mea așteptând cu bucurie venirea mea la tine, aflându-te într-un asemenea lăcaș în ascultarea unor asemenea sfinți bărbați. Lucru pentru care ți mulțumesc lui Dumnezeu cu lacrimi în ochi, căci după ce prin voia Lui s-a întâmplat să fiu despărțit de tine pentru o vreme, fapt pentru care am plâns mult, cu purtarea-de-grijă cea atotputernică a lui Dumnezeu m-am învrednicit nu numai să te văd, dar să mă și aflu într-un singur sfânt lăcaș împreună cu tine.”

Auzind eu acestea, L-am proslăvit cu lacrimi [în ochi] pe Dumnezeu pentru că, prin judecățile Sale minunate, chiar dacă și cu multe și felurite peripeții, a dus la împlinire în faptă gândul nostru sincer cu privire la [intrarea în] monahism, cum s-a întâmplat și cu acest preaiubit prieten al meu pe care, după preatrasta și nedorita [101] mea despărțire de el, peste așteptările mele m-am învrednicit cu multă bucurie să-l văd, să stau de vorbă cu el spre folosul nostru sufletesc și să ne aflăm în aceeași sfântă ascultare de obște. Tare m-am minunat însă în legătură cu acest prieten al meu

că atunci când trăia în lume era foarte slab la trup și neputincios, dar după ce a lăsat lumea pentru monahism și a venit în ascultare în lăcașul sus-numit era atât de sănătos și tare la trup, încât îndeplinea cu mare ușurință chiar și cele mai grele ascultări. De pildă, aducea [în spate] din pădure pentru bucătăria obștii lemne atât de grele, că mă cutremuram numai uitându-mă la truda lui și-i mulțumeam lui Dumnezeu că i-a dat asemenea tărie.

Odată a venit acolo să-l viziteze pe preacinstitul stareț și pe frați preacinstitul ieromonah Osia, care fusese la Sfântul Munte al Athosului. După ce a fost ospetit, luând binecuvântare de la stareț și rămas-bun de la frați [101v] a plecat. Dar după ce s-a îndepărtat puțin s-a întors către stareț și către frații care rămăseseră în fața trapezei, iar înaintea lor se aflau trei frați sub ascultare: prietenul meu Alexie și cei doi prieteni a săi, Alexie și Mihea, și a spus: „Părinți sfinți și frați rămâneți cu Dumnezeu; rămâneți cu Dumnezeu și voi, cei trei sfinți coconi”⁷³. Și spunând acestea a plecat pe drumul său. Mirându-se starețul a spus: „Părinți sfinți și frați, vedeți ce înțelepciune are bărbatul acesta⁷⁴? Căci nu întâmplător le-a spus acestor trei frați ai noștri «trei sfinți coconi», ci le-a spus astfel privind la literele începătoare ale numelor lor, asemănătoare cu literele numelor celor «trei sfinți coconi». Pentru că numele celor «trei sfinți coconi» încep cu litere asemănătoare cu ale lor, și anume: Anania, Azarie și Misail. La fel ca ale acestora: Alexie, Alexie, Mihea.”

Iar după o vreme, când au fost tunși în rasofori, acestea au fost numele ce li s-au dat, doar că s-a ținut seama de statura lor: lui Mihea, fiind cel mai mare dintre ei, [102] după tundere i s-a spus Misail, lui Alexie — Azarie, iar prietenului meu Alexie, ca cel mai mic dintre ei, i s-a spus Anania, împlinindu-se astfel în faptă numele date lor de ieromonahul acela.

⁷³ Aluzie la cei trei tineri evrei care au refuzat să se închine statuii de aur a lui Nabucodonosor, *Daniel* 3, 12.

⁷⁴ Frază omisă în ediția TACHIAOS, restituită însă de traducătorii italian și american.

În timp ce mă aflam eu în lăcașul de acolo împreună cu prietenul meu, înainte de tunderea lui, așteptam cu mare dor să văd oare nu se va îndeplini jurământul făcut înaintea Domnului în Lavra Peșterilor din Kiev privind gândul nostru mai vechi, de pe când ne aflam încă în lume, ca adică după plecarea din patrie să trăim nedespărțiți unul de altul până la ultima noastră suflare? Căci din această pricină și nu din alta am părăsit Lavra Peșterilor din Kiev, renunțând la gândul meu ca acolo să-mi sfârșesc viața, fiindcă nădăjduiam să-mi petrec toate zilele vieții mele împreună cu un astfel de prieten de un suflet cu mine și pentru ca unul pe altul să ne îndemnăm la râvna după Dumnezeu și la nevoițe duhovnicești [102v] monahicești și la tot lucrul bun, pentru ca să zăbovim în citirea dumnezeieștilor Scripturi și a învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri, iar hrana și toate cele de trebuință să le dobândim prin truda dreaptă a mâinilor noastre.

Despre acest gând al nostru așteptam cu nespus dor o sfătuire de la el, dar din pricina nevredniciei mele nu m-am învrednicit să aud nici un cuvânt nici înainte de tunderea lui, nici, cu atât mai puțin, după aceea. Văzând că el nu mai are nici urmă din gândul acesta, m-am mirat nu puțin că a dat cu totul uitării gândul nostru și nu mai știam ce să fac. Ba chiar îmi părea rău de plecarea mea de la sfânta Lavră a Peșterilor din Kiev, de vreme ce prin judecățile neștiute ale lui Dumnezeu nu m-am învrednicit să-mi duc biata mea viață împreună cu prietenul meu iubit. Nu îndrăzneam nicidecum să-i aduc aminte de făgăduința făcută în fața Domnului cu privire la gândul nostru, [103] dat fiindcă în tinerețea mea am fost foarte timid și rușinos, ci m-am lăsat în purtarea-de-grijă cea atotputernică a lui Dumnezeu, rugându-L ca prin harul Său să-mi întocmească viața așa cum este plăcut pentru sfânta Lui voie.

Gândul meu cu privire la viața noastră împreună și nedespărțită împreună cu prietenul acesta al meu nu era ca

izolându-ne de sfinții părinți și frați să stăm undeva singuri, fără ascultarea și sfatul duhovnicesc al unui părinte sau ca eu să-i fiu lui povățuitor — să nu fie! —, ci ca să stăm amândoi în ascultare la un bărbat insuflat de Dumnezeu și priceput în dumnezeieștile Scripturi și în învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri, îndemnându-ne unul pe altul la tot lucrul bun. Acesta era gândul meu și nu altul. Dar nici la atât nu m-am învrednicit din cauza nevredniciei mele. Dar pentru neîmplinirea acestui gând al meu nu aveam nici cea mai mică urmă de supărare pe prietenul meu, ci puneam toată vina pe nevrednicia mea.

[42. Viața la schitul Trăisteni]

Cuvintele și învățăturile cuviosului părinte Mihail. Stând eu acolo pentru [103v] o vreme în sfânta ascultare obștească, luam stăruitoare aminte la cuvintele duhovnicești ce ieșeau din gura starețului, părintele Mihail ieroschimonahul, de fericită pomenire, care avea un asemenea obicei ca duminicile sau în zilele de sărbătoare, după masă, să iasă din chilie și să se așeze pe iarba verde, în apropierea bisericii, sub pomii roditori aflați jur-împrejurul bisericii. Venind și frații se așezau și lângă stareț și starețul începea să vorbească cu frații, iar frații ascultau cu mare luare-aminte și cu frica lui Dumnezeu convorbirile duhovnicești, adeseori punând și ei întrebări, la care acesta dădea răspunsuri după judecata lui duhovnicească dăruită lui Dumnezeu, precum și după învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri. Discuțiile erau pe diferite teme, de pildă, cum se cuvin urmate înțelegerea și învățătura Bisericii Răsăritene celei una, sfântă, sobornicească și apostolească, [104] despre credința ortodoxă și despre faptele bune, adică despre păzirea stăruitoare a poruncilor de-suflet-mărturisitoare ale lui Hristos, și a predaniei Apostolilor, a poruncilor Bisericii, despre păzirea stăruitoare a sfințelor posturi predate de Sfinții Apostoli și toată Biserica lui Dumnezeu, precum și despre alte lucruri de trebuință pentru mărturie.

Asemenea discuții folositoare sufletului aveau loc nu numai în zilele de sărbătoare, ci și noaptea, când se întâmpla să fie luminată de lună, frații adunându-se cu starețul în același loc și discutând până la miezonoptică; împreună cu ei ședeam și eu, cel mai de pe urmă, și ascultând cu sârg cele ce se spuneau, mă bucuram cu bucurie negrăită și-L proslăveam pe Dumnezeu cu lacrimi [în ochi] pentru că m-a învrednicit în tinerețea mea să ascult din gura unui asemenea bărbat atât de duhovnicesc, ce mi-au fost de povățuire toată viața mea.

[104v] Când a venit postul Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, sus-numitului stareț Mihail ieroschimonahul l-a tuns în rasofoar pe preaiubitul meu prieten Alexie, împreună cu prietenii lui de care am pomenit, Alexie și Mihea, dumnezeiasca Liturghie slujind-o preacinstitul părinte Alexie ieromonahul, la care m-am învrednicit să fiu de față și eu și să văd tunderea lor, când au fost numiți cu numele de Anania, Azarie și Misail, în ordinea despre care am vorbit mai înainte, ținându-se seama de statura lor. Eu însă m-am bucurat cu bucurie mare că m-am învrednicit să-l văd pe prietenul meu primind începutul sfântului chip îngeresc al monahilor, și anume acela de rasofoar, cîn în care mă găseam atunci și eu, chiar dacă din pricina nevredniciei mele nu m-am învrednicit să rămân împreună cu el după gândul nostru.

Preacinstitul întâi-stătător al schitului aceleuia, părintele Dometie, m-a rînduit la vremea potrivită în sfânta ascultare de a păzi via schitului, [105] aflată puțin mai sus de acesta, pe un loc neted, la mai puțin de o verstă [un kilometru]. Și mi-a poruncit ca nu cumva să îndrăznesc să mănânc struguri până când nu iau măcar o bucătică de pâine în gură, iar după ce-o mănânc mi-a dat voie și binecuvântare să mănânc struguri și înainte de masă și după masă, cât poftesc. A făcut acestea pe de o parte pentru că [știa] că în părțile noastre, unde m-am născut eu, strugurii erau foarte puțini și abia dacă mi se va fi întâmplat să gust și eu câțiva, iar pe de altă parte, mi-a dat o asemenea bine-

cuvântare, ca un părinte iubitor de copii, știindu-mă nepu-
tincios și înțelegând că dorința mea de a mânca struguri
este foarte mare și socotind că nu va înceta nicicum această
dorință până ce nu mă voi putea sătura. Primind deci de la
el o astfel de poruncă și binecuvântare, după ce mâncam o
bucătică de pâine, mâncam adeseori struguri și înainte de
masă și după masă, alegându-i pe cei mai rari, adică pe cei
care nu aveau boabele lipite între ele, ci [105v] aveau o
mică distanță între ele, căci aceia erau mai dulci decât alții.
Și am căzut într-o asemenea patimă de mâncat struguri, că
altă mâncare nici nu mai doream. Iar când veneam la schit,
la trapeză, mâncam foarte puțin pentru că eram ghiftuit de
strugurii din care mâncam în voie cu mare poftă. Și fiindcă
în toată vremea aceea, până la culesul strugurilor, am gus-
tat numai câte puțin din alte mâncăruri, am căzut într-o
mare slăbiciune trupească și fața mi s-a slăbit ca de la o
boală. După cules însă, când am încetat să mai mănânc
struguri și am început să mă hrănesc cu mâncarea obiș-
nuită, ca toți frații, cu fiecare zi ce trecea tăria trupului a
început să se facă simțită tot mai mult și în scurt timp am
revenit iarăși la starea mea de sănătate dinainte.

[43. Nu se trezește odată la utrenie]

Înainte de culesul strugurilor, părintele întâi-stătător îmi
dăduse o chilie nu foarte departe de schit, pe malul unui
pârâu, de unde nu se vedea biserica. Stând acolo [106] mi
s-a întâmplat odată că dormind noaptea n-am auzit toaca
de utrenie, și era o zi de duminică. Când m-am trezit însă,
m-am dus de îndată la biserică, dar auzind că se citise
de-acum Evanghelia și începuseră să cânte canoanele, de
rușine n-am îndrăznit să intru în biserică, așa că m-am
întors în chilie mea, tulburat și mâhnit că mi s-a întâmplat
un asemenea lucru deznădăjduit. Și m-a cuprins o aseme-
nea rușine de nespus, încât n-am putut nicicum să mai
merg nici la dumnezeiasca Liturghie, ci îndepărtându-mă
mult de chilie, am șezut pe pământ și am plâns.

După otpustul dumnezeieştii Liturghii însă, apropiindu-se vremea mesei, preacinstitul stareţ şi întâi-stătător cu toţi fraţii, nevăzându-mă nici la utrenie, nici la Sfânta Liturghie, s-au mirat de acest lucru. Şi a spus stareţul fraţilor: „Vă rog, pentru Dumnezeu, mai aşteptaţi puţin cu masa, până aflăm ce s-a întâmplat cu fratele nostru Platon.” [106v] Şi spunând acestea a trimis pe un monah, scriitor de cărţi ale Sfinţilor Părinţi, ca să mă caute, şi el m-a găsit, fără greutate, plângând. Când însă m-a întrebat pricina plânsului meu, eu neputând de ruşine să răspund ceva, am început să plâng şi mai tare şi numai fiind foarte silit de el, am putut să-i mărturisesc pricina supărării mele. El însă m-a mângâiat duhovniceşte, rugându-mă cu stăruinţă să nu mă mâhnesc pentru aceasta şi să vin degrabă la schit, la sfinţii părinţi, „care te aşteaptă anume pe tine, fără să se fi apucat de mâncat” a spus el.

Eu însă de-abia am putut să îngaim: „Şi cum să pot eu, părinte sfinte, să vin la sfinţii părinţi şi cu ce faţă mă voi arăta înaintea lor, după ce am săvârşit o asemenea greşeală, spre ruşinea mea veşnică în faţa lui Dumnezeu şi a lor?” Şi l-am rugat cu lacrimi [în ochi] să mă lase, să nu mă ducă la părinţi. El însă neslăbind [107] mă mângâia stăruitor ca să nu mă mâhnesc şi de-abia cu greu a reuşit să mă silească, să mă duc la schit. pentru că eu nu voiam.

Ridicându-mă, aşadar, m-am dus cu el, plângând şi suspinând. Iar când am ajuns la schit, l-am văzut pe stareţ stând la masă [fără să mănânce], împreună cu toţi fraţii. O, ce spaimă şi ce ruşine nemăsurată m-a cuprins atunci! Şi am căzut la pământ înaintea lor plângând şi suspinând nemângâiat. Sculându-se, stareţul, părintele întâi-stătător împreună cu fraţii, m-au ridicat de la pământ. Înţelegând de la părintele care mă adusese pricina plânsului meu, stareţul, ca un părinte iubitor de copii, a început atunci să mă mângâie cu cuvinte duhovniceşti, rugându-mă şi implorându-mă să nu mă supăr nicicum pentru o asemenea întâmplare petrecută fără voia mea. Şi dând mulţumită lui Dumnezeu că m-au găsit, au început să mănânce, spu-

nându-mi și mie să mă așez cu ei la masă și să mănânc. Dar de rușinea ce mă cuprinsese [107v] nu puteam nicidecum să mănânc. Numai după ce s-au ridicat de la masă am putut să gust și eu doar puțină din mâncare.

Biserica a înlăturat lenevia prin sculare. Și de atunci, câtă vreme am mai stat acolo, n-am mai îndrăznit să mă culc în pat noaptea, temându-mă de o întâmplare asemănătoare, ci ședeam pe laviță și așa dormeam câte puțin.

Acestea însă le-am scris pentru a-i îndemna pe sfinții părinți și frați, și mai cu seamă pe cei tineri, care se află la mine în sfânta ascultare, cu ce sânguință să se scoale și să vină la pravila bisericească. Dar vai mie, nenorocitului, că doar în tinerețe pentru puțină vreme am avut o asemenea râvnă, mai târziu însă am căzut într-o lenevie și un somn nesăturat despre care va fi vorba mai jos⁷⁵.

[44. La schitul Cârnu]

Despre cuviosul schimonah, părintele Onufrie pustnicul. În luna octombrie a venit la sus-numitul schit al Ierarhului lui Hristos Nicolae, unde mă aflu și eu, preacinstitul părinte Onufrie schimonahul de la schitul Sfântului Arhistrateg al lui Hristos [Arhanghelul] Mihail, numit Cârnu, [108] care se găsea în munți, în muntele râul Buzău, departe ca la două ceasuri⁷⁶, și care trăise și în sihăstriile din Moldovlahia și din Ungrovlahia, trăind multă vreme în niște munți foarte înalți. Acum însă stătea singur într-o sihăstrie departe ca la două ceasuri de sus-numitul schit. Acesta venise să-l viziteze pe preacinstitul stareț, părintele Mihail ieroschimonahul, pe părintele întâi-stătător și pe frați. Și după

⁷⁵ În textul actual al *Autobiografiei* de care dispunem, păstrat într-un singur manuscris, Paisie nu mai ajunge să se achite de această promisiune. Un argument plauzibil în favoarea ipotezei potrivit căreia *Autobiografia* n-a putut fi încheiată (probabil din rațiuni de boală) de către autorul ei.

⁷⁶ Textul vorbește de „două ore”, dar din context reiese că mai degrabă ar fi trebuit să stea scris „două zile”.

binecuvântarea starețului, a început să vorbească cu frații, povestindu-le despre frumusețea locului aceluia, despre aerul sănătos, despre apa și celelalte înlesniri de trai, ceea ce a trezit în nenorocitul de mine râvna de a merge să viețuiesc acolo. Căci văzând eu că nu mai era nici o nădejde să fiu împreună cu preaiubitul meu prieten, după cum fusese gândul nostru, m-am gândit să trăiesc pentru o vreme într-alt loc, până când purtarea-de-grijă a lui Dumnezeu îmi va arăta ceva folositor sufletului meu.

Când însă au văzut frații că am luat hotărârea [108v] de a pleca împreună cu sus-numitul schimonah la schitul acela, atunci unii dintre ei au hotărât să treacă și ei la schitul Cârnău, și anume: cei doi prieteni ai prietenului meu, Misail și Azarie, și Atanasie, scriitorul cărților Sfinților Părinți; și Ierotei de la schitul Condrîți, despre care am vorbit mai înainte și care venise de puțină vreme la schitul în care mă aflam; și Simon de la mănăstirea Motreanski.

Fericitul stareț, părintele Mihail ieroschimonahul, văzând că noi toți, afară de părintele Simon suntem tineri, s-a milostivit de noi ca un părinte iubitor de copii și ne-a dat spre povățuire duhovnicească peste iarnă fostului său ucenic, preacinstului părinte Alexie ieromonahul. Mulțumind cu lacrimi Sfinției Sale pentru o asemenea dragoste și părintelui înainte-stătător pentru primirea noastră în sfântul lăcaș și ținerea noastră cu dragoste aici atâta vreme, luând binecuvântarea de drum și luându-ne rămas-bun de la toți frații, și mai cu seamă eu de la preaiubitul [109] meu prieten, care plângea neostoit pentru despărțirea mea de el, am pornit-o pe drumul nostru. Trecând prin păduri foarte mari și poieni și munți înalți foarte frumoși, cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns a treia zi la sus-numitul schit, unde era întâi-stătător preacinstul părinte Teodosie ieromonahul, care ne-a primit cu bucurie. După ce ne-am închinat în biserică, după obicei și am sărutat sfintele și cinstitele icoane, am ieșit din biserică și părintele întâi-stătător ne-a ospătat și odihnit după truda [drumului], omenindu-ne cu tot felul de bunătăți, după putințele lui.

Dis-de-dimineată ne-a rânduit chiliile pustnicești unde urma să viețuim, unele mai aproape de schit, altele ceva mai departe. Și s-au așezat frații fiecare în chilia lui. Mie, împreună cu părintele Azarie, ne-a dat o chilie aproape de schit, în care am viețuit o vreme, după care mie mi s-a dat o chilie în munte, mai sus de schit, departe ca la jumătate de verstă.

[109v] Schitul acesta se numea Cârnu și are o biserică de piatră nu prea mare, dar foarte solidă, pe care a zidit-o binecinstitul domn al Ungrovlahiei, Ioan Mircea Voievod⁷⁷, în numele Arhistrategului lui Hristos Mihail. Aerul de la schitul acesta este foarte sănătos, apele de asemenea foarte sănătoase și ușoare, un izvor mare curgând în apropiere, iar alte câteva izvoare mai mici cu apă asemănătoare din belșug. Eră și o livadă cu meri, până la cincisprezece soiuri mari și diferite, o mulțime nemăsurată de pruni cu prune foarte mari și foarte dulci, iar nucii, care se aflau în fiecare grădină, rodeau din belșug multe nuci mari.

Rânduiala schitului acesta era oarecum asemănătoare cu cea a schiturilor de la Sfântul Munte, drept pentru care numai duminicile și în zilele de sărbătoare se adunau toți frații la pravila bisericească și după dumnezeiasca Liturghie rămâneau cu toții la masa de obște, [110] după vecernie însă pleca fiecare la chilia lui, în care fiecare își făcea pravila sa separat. Iar când venea altă duminică sau praznic, se adunau din nou cu toții în biserică săvârșind pravila în obște, cum s-a arătat mai înainte. Dacă se întâmpla să aducă cineva vreo milostenie, adică un „sărindar” sau alte danii, atunci întâi-stătătorul împreună cu frații care ședeau mai aproape de schit săvârșeau toți pravila bisericească. Ceilalți frați însă, care locuiau departe de schit, hotărau ei singuri dacă să vină sau nu la pravila bisericească în afara

⁷⁷ Este vorba de Mircea II Ciobanul (1543–1554, 1558–1559). Schitul a fost restaurat de Matei Basarab (1632–1654). „Ioan” nu este un nume propriu. El precedă numele tuturor domnilor români ca „Caesar” sau „Augustus” pe cel al împăraților romani.

duminicilor și praznicelor, când, așa cum spuneam mai înainte, se adunau cu toții la pravila bisericească.

[45. Câțiva nevoitori de la Cârmu]

Pe când mă aflam eu acolo, la vreme potrivită veneam împreună cu ceilalți frați la preacinstitul părinte Alexie ieromonahul, care uneori ne citea din cărțile Sfinților Părinți și ne arăta puterea [înțelesul] cuvintelor citite printr-o discuție mai întinsă, [110v] însă alteori discuta cu noi după înțelegerea dată lui de Dumnezeu și ne povățuia cu sfatul său duhovnicesc spre tot lucrul bun nu numai cu cuvântul, ci și cu fapta. Era un bărbat scund, liniștit și smerit, milos-tiv și iubitor de frați, având darul de [a spune] cuvinte de mângâiere ce puteau să aline chiar și un suflet mâhnit foarte.

Alteori însă ne conducea la sus-numitul cinstitul părinte Onufrie pustnicul, care stătea în liniștire [isihie]⁷⁸ în chilia sa pustnicească mai sus, la munte, ca la o oră departe de schit. Drumul spre el ducea printr-o pădure foarte frumoasă. Chilia lui se afla pe vârful muntelui aceuia, de la ea văzându-se până departe munții, creste și văi preafru-

⁷⁸ Viața isihastă dusă în schituri mici a fost preferată încă de la început pe pământ românesc celei în comunități mari. Cu timpul însă, aceste așezăminte isihaste au fost transformate în mănăstiri, dar aceste mănăstiri au dat naștere, la rândul lor, altor schituri, mai retrase, în păduri, unde monahul doritor de rugăciune se putea retrage într-o mai mare singurătate. În secolele XVII și XVIII numărul mănăstirilor și schiturilor a crescut considerabil. O statistică ne arată că în secolul XVII în Moldova s-au zidit 29 de mănăstiri și 51 de schituri iar în Țara Românească s-au înălțat 32 de mănăstiri și 114 schituri, în timp ce în secolul următor numărul mănăstirilor și schiturilor a fost de 21 și 102 în Moldova și respectiv, de 18 și 93 pentru Țara Românească. După cum se vede, viața în schituri a fost preferată celeia din marile obști, fără îndoială din pricina dificultăților pe care le creau proprietățile și administrarea lor” (Mitropolitul SERAFIM [JOANTĂ], *Isihasmul. Tradiție și cultură românească* (1987), Ed. Anastasia, București, 1994, p. 112).

moase și sălbatice, toate acoperite cu păduri mari. Mai jos de chilia lui era un izvor cu apă ce curgea mereu, la care ca să iei apă trebuia să cobori pe niște trepte și apoi să urci din nou. [111] [Sihastrul] petrecea în rugăciune, în citire, în cântarea de psalmi și în lucru de mână, făcând felurite lucruri de mână, cum erau: linguri, farfurii, căni, cutii cu capace mari și mici, din coajă de tei.

Despre cuvintele folositoare pentru suflet ale schimonahului Onufrie pustnicul. Și era acest bărbat foarte mângâietor în cuvinte, căci fraților care-l întrebau le povestea cu de-amănuntul cum să trăiești în pustie, în munții cei preaînălți sau în văile cele mai adânci, și cum să-ți aduni hrană atât cât poți căra în lunile de vară pentru [restul de] opt luni, căci vreme de opt luni nu poți vedea nicidecum față omenească.

Discutam însă cu părintele Alexie și despre alte lucruri folositoare sufletului, pe care auzindu-le aveam în sufletul meu nu puțină bucurie. După ce discutam îndeajuns, luându-ne rămas-bun de la el, ne duceam la chiliile noastre.

Așa petrecând eu acolo a venit primăvara. [111v] Iar când a început să se apropie și vara, a sosit poruncă de la preacinstitul stareț, părintele Mihail, către ucenicul său, preacinstitul părinte Alexie, să se întoarcă cu totul înapoi la el; și, după ce se întoarce, dacă va voi, să treacă de aici în Moldovalahia, în lăcașul Poiana Voronei. Atunci părintele s-a întors și împreună cu el au mai plecat monahii Azarie și Misail. Iar eu, părându-mi tare rău de despărțirea lor de mine, mi-am luat rămas-bun de la ei cu lacrimi multe. Am cerut apoi binecuvântare de la părintele Alexie și am rămas în schit împreună cu părinții Atanasie (sic!), Simon și Ierotei, ca orfan lipsit de povățuire duhovnicească. Apoi a mai plecat din schitul acela și întâi-stătătorul, părintele Teodosie, și în locul lui a venit întâi-stătător fratele după trup al părintelui Onufrie pustnicul, pe nume Vartolomei, care fusese încă din copilărie ucenicul preacinstitului stareț părintele Ștefan [112] ieroschimonahul care viețuise mulți ani ca pustnic în ținutul Cernigovului; dar când s-a interzis

în Rusia monahilor să viețuiască în pustie⁷⁹, atunci, împreună cu preacinstitul stareț părintele Vasilie schimonahul, și cu alți râvnitori a trecut în Țara Ungrovlahiei unde și-a sfârșit viața, după ce s-au așezat într-un schit cu numele Valea Știopului. Pe când se afla el acolo, prin preasfințitul episcop al Buzăului l-a înaintat pe sus-numitul ucenic al său Vartolomei făcându-l ieromonah. De la schitul acela părintele Onufrie l-a trecut cu binecuvântare arhierească pe fratele său după trup la schitul Cârnu, pentru a fi întâi-stătător. Fiind el întâi-stătător i-a ținut pe toți frații într-o dragoste asemănătoare, căci era un bărbat foarte iubitor de frați. Neavând o chilie potrivită în care să poată primi frații pentru vorbiri folositoare sufletului, pe care le făcea uneori în [112v] trapeză, a început trudindu-se să-și ridice el singur o chilie. Toți însă, de bunăvoie, l-am ajutat fiecare după puterea lui. Iar când s-a săvârșit această chilie, de multe ori ne odihneam acolo în obște, hrănindu-ne atât cu discuții folositoare, cât și cu mâncare; căci primind în zilele de dezlegare de la iubitorii lui Hristos lapte covăsit și brânză,

⁷⁹ În 1682, pe linia unei politici generale de control a statului asupra bunurilor Bisericii, regimul țarist interzice întemeierea de noi schituri în Rusia. Sub Petru cel Mare în 1724 vieții monahale i-au fost impuse diverse restricții reînnoite în 1734 de țarina Ana printr-un decret care nu mai autoriza tunderea în monahism decât a preoților văduvi și a militarilor trecuți în rezervă. Politica antimonastică va culmina în 1764 sub Ecaterina II cu secularizarea totală a averilor mănăstirești ceea ce a dus la desființarea unui mare număr de mănăstiri și la impunerea de noi limite accesului în monahism. Din 1200 de mănăstiri (965 de bărbați și 236 de femei) existente în 1700, mai supraviețuiau în 1800 doar 452 (358 de bărbați și 236 de femei) și acestea drastic reduse. În 1762 existau 12444 de monahi, iar după secularizare mai puteau exista oficial doar 5105. În aceste condiții se înțelege că aspiranții au emigrat în număr mare spre Athos dar mai cu seamă spre Țările Române, unde se vor stabili în număr apreciabil. Semnele unei relaxări a politicii oficiale anti monastice și ale unei lente și timide renașteri monahale vor apărea de-abia după 1780, grație eforturilor remarcabilului mitropolit Gavriil Petrov al Novgorodului și Peterburgului, care spre a o susține va determina și publicarea în 1793 la Moscova a *Dobrotoliubiei* paisiene.

încropeam pentru toți laolaltă o mică mângâiere. În loc de pâine noi frații mâncam întotdeauna numai mămăligă, atât la obște, cât și deosebi. Pește nu s-a aflat niciodată acolo la schit, doar o singură dată în toată vremea cât am locuit eu acolo mi s-a întâmplat să gust puțin când i s-a adus părintelui întâi-stătător din afară.

[46. Produsele agricole ale schitului]

Primăvara am semănat puțină fasole, bob și ceapă. Ceapa n-a rodit decât puțin de tot, pentru că fusese semănată într-un loc nepotrivit, bobul a rodit foarte bine dar l-au mâncat aproape tot șoarecii. [113] Din fasole am strâns o cutie plină.

Merii și prunii au rodit din belșug, iar nucii i-au strâns toți frații împreună cu întâi-stătătorul. Le-au strâns și le-au uscat iar apoi le-au împărțit tuturor în părți egale, și întâi-stătătorului; lui însă i s-a mai dat încă o parte din toate roadele pentru [ospătarea] străinilor.

Merele culese care au mai rămas după împărțire, și nu erau deloc puține, precum și prunele neculese, care erau o mulțime, întâi-stătătorul le-a vândut pe opt lei unui negustor care a luat vreo douăsprezece căruțe de mere, iar prune a scuturat vreo cincizeci de vedre. Fiecărui frate îi reveniseră câte opt mii de nuci și câte patru sau cinci vedre de prune frumos uscate. Din nuci n-au vândut frații negustorului, iar din prunele uscate doar puține. Prețul la nuci era de patru parale la mie, iar la prune [113v] o para pentru patru ocale⁸⁰.

Punând frații câte patru mii de nuci fiecare, au stors ulei și au împărțit fiecăruia câte patru ocale de ulei curat.

Când nu-i ajungea câte unui frate pâinea atunci, cu binecuvântarea întâi-stătătorului, acesta cerea de la iubitorii

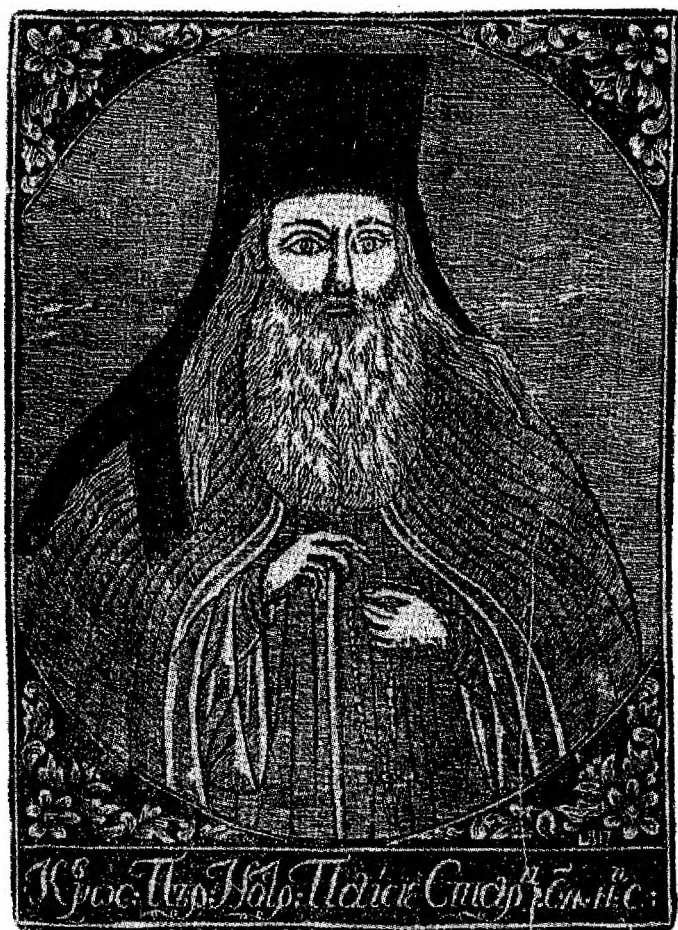
⁸⁰ O vadră = 10 litri. O oca = 1200–1291 gr. sau 1288–1520 ml. O para = unitate subdivizionară a monedei turcești echivalând cu 1/40 dintr-un piastru.

de Hristos [creștini] mălai, pe care aceștia îl dădeau cu bunătațe și cu mare osârdie, și nu numai făină de porumb, ci și de grâu și alte cereale diferite. Astfel își duceau (frații) viața cu prinoasele primite, mulțumind lui Dumnezeu.

Eu însă am dobândit toate uneltele trebuincioase pentru făcutul lingurilor și m-am deprins puțin cu acest lucru de mână, dar am lucrat foarte puțin, neavând cine să mă îndemne.

După ce am petrecut și iarna în acest schit, când a venit vara, cu binecuvântarea părintelui întâi-stătător, am plecat⁸¹...

⁸¹ Autobiografia starețului Paisie a rămas neterminată.

Viața Cuviosului stareț Paisie scrisă de Mitrofan schimonahul*

[1. Spre Sfântul Munte]

Petrecând fericitul acolo în Țara Muntenească trei ani și puțin ceva mai mult ca să învețe limba moldovenească, iar mai vârtos ca, văzând vreme bine priimită, să poată strânge de la acei sfinți părinți mierea cea duhovnicească ce curgea din limbile lor¹.

[71v] Fiindcă stând acolo s-a asemănat albinei celei înțelepte; fiindcă aceasta strânge din felurite flori și face mierea cea dulce așezând-o și pecetluind-o în vistieria ei, iar fericitul părintele nostru adunând mierea duhovnicească ce picura de pe limbile acestor sfinți părinți se îndulcea de ea până la săturare și, așezându-o în vistieria inimii [72] lui, o pecetluia cu tăcerea pentru o vreme, ca apoi să îndulcească și să sature sufletele celor ce se vor alipi de el în credință și ascultare după Dumnezeu mișcându-le spre virtute. Acolo a învățat ce este lucrarea și vederea, și adevărata liniștire [isihie] a minții: acolo n-a învățat numai trezvia și luarea-aminte și rugăciunea minții lucrată de minte în inimă, ci s-a și desfătat în lucrarea ei dumnezeiască și neîncetată în inimă. Fiindcă n-ar fi putut să îndure cu recunoștință și ușor

* Traducere de diac. Ioan I. Ică jr.

¹ *Viața lui ISAAC*, ms. Neamț nr. 154, f. 99 (ed. D. Zamfirescu, 1987, p. 498) = *Viața lui PLATON*, 1836, f. 17. Cf. și *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 4v: „Zăbovindu-se cuviosul ca la trei ani și mai bine, s-au deprins limba românească. Și aceasta au fost lucru al Proniei lui Dumnezeu carele de departe au iconomisit chipul folosului celui de pre urmă.”

toată strâmtorarea și sărăcia extremă pe care le-a îndurat câtă vreme a locuit acolo în liniștire, nici să se bucure de faptul că s-a învrednicit să imite pe Domnul prin sărăcia lui, dacă inima sa n-ar fi fost aprinsă de dumnezeiasca rugăciune spre dragostea [72v] de Dumnezeu și aproapele, pe care o dobândise ca pe o sămânță dumnezeiască² încă din copilăria lui din citirea cărților de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri. Stând acolo printre acești nevoitori adevărați, prin lucrarea poruncilor dumnezeiești și sârguirea virtuților moralicești și neîncetata rugăciune a minții, a făcut-o să încolțească în inima sa, și prin multe lacrimi aceasta a înflorit și strălucea cu dumnezeiasca strălucire a minții, care umplea sufletul său de bucurie negrăită și îi mișca râvna spre nevoințe duhovnicești și liniștire [isihie] extremă, așa cum cerbul dorește izvoarele apelor³.

Așadar, întrucât din pricinile [73] mai înainte zise nu mai putea rămâne acolo împreună cu părinții cei sfinți, deși dorea acest lucru din toată inima sa, i-a vizitat și și-a luat rămas-bun de la toți părinții sfinți ce viețuiau în schit și ședeau în liniștire [isihie], cerându-le cu lacrimi binecuvântarea și rugăciune pentru drum și mulțumindu-le pentru mila și iubirea arătată față de el și pentru părinteasca povățuire duhovnicească pe care i-au dat-o. Ce cuvinte, ce rugăciuni, ce sfaturi n-au făcut atunci acești părinți sfinți⁴! Căci acei sfinți părinți nu doreau ca în nevoința lor monahicească să se lipsească de tovărășia lui, pe care în discuțiile lor îl numeau „tânărul bătrân” [stareț]. Dar apoi, făcând rugăciune, l-au binecuvântat și încredințându-l voii lui Dumnezeu l-au slobozit în pace: căci cine a cunoscut gândul Domnului sau cine a fost sfetnicul Lui⁵, atunci când prin purtarea Sa de grijă [73v] cea dumnezeiască l-a luat pe cel ce i-a plăcut Lui cu adevărat, pe fericitul părintele nostru

² Cf. *Matei* 13, 8.

³ Cf. *Psalmi* 41, 1.

⁴ „Vasile, Mihail Onufrie”, notă de subsol la *Viața lui PLATON*, 1836, f. 18.

⁵ Cf. *Romani* 11, 34.

Paisie, din patria sa ducându-l prin multe țări, ca el să câștige o mare bogăție duhovnicească prin neguțătoria duhovnicească? Fiindcă atunci când a venit în aceste binecuvântate țări ortodoxe, erau aici mulți negustori duhovnicești bogați care, văzându-l că dorea din toată inima să cumpere de la ei, i-au dăruit fără plată mărgăritarele lor duhovnicești de mult preț, știind că ele îl vor face bogat pe cel ce le cumpără iar pe ei înșiși nu-i vor lăsa lipsiți de nimic.

Iar după ce a strâns bogăția duhovnicească de aici și și-a umplut cu ea vistieriile inimii sale, purtarea de grijă a lui Dumnezeu l-a dus pe fericitul în Sfântul Munte al Athosului, ca el să facă neguțătorie și acolo pentru a face să-și înmulțească comoara și să dea fără pizmă din ea tuturor [74] celor ce aveau nevoie de folosul învățăturilor sale duhovnicești, harul lui Dumnezeu pregătindu-l să fie un imitator al cuviosului și de-Dumnezeu-purtătorului Părintelui nostru Antonie de la Lavra Peșterilor, strămoșul și compatriotul său, fiindcă Malorusia [Ucraina] i-a dat pe amândoi. Și așa cum cuviosul Părintele nostru Antonie a umblat prin multe țări și a venit la Sfântul Munte, unde a primit sfântul și marele chip îngeresc și a viețuit acolo pentru mulți ani făcându-se vrednic de mari daruri duhovnicești, iar apoi a fost întors de Dumnezeu în patria sa, ca să sădească și să înmulțească acolo viața monahicească și a făcut acolo un adevărat oraș de locuitori cerești — cum s-a și întâmplat, fiindcă prin învățăturile sale el i-a luminat pe cei ce erau în întuneric și a adus [74v] lui Dumnezeu rod nu însutit ci de mii de ori înmiit — tot așa a viețuit și fericitul părintele nostru: s-a îmbogățit în bogăție cerească înmulțind roada sa până la șazeci de suflete și cu aceștia a fost întors înapoi de harul lui Dumnezeu în aceste de-Dumnezeu-păzite țări, ca el să înnoiască rânduiala monahicească cea îmbătrânită, reasezând viețuirea de obște care decăzuse și sădind în ea de-trei-ori-fericita ascultare, să lumineze cu învățăturile sale pe cei ce ședeau în întunericul neștiinței aducându-i la înțelegere prin îndreptarea și tălmăcirea din nou din greaca veche în limba sa a cărților teologice ale Părinților. Dar așa

cum se cade ca cineva care a plecat să se întoarcă acasă, se cuvine ca și eu să mă întorc acum la povestirea mea.

Cercetând deci pe toți părinții sfinți ce ședea acolo în schituri și în liniștire [isihie] și [75] cerând cu lacrimi binecuvântarea și rugăciunea lor pentru drum, mulțumindu-le pentru milostivirea și dragostea pe care i-au arătat-o, a plecat de la ei și s-a dus să caute tovarăși de drum spre Sfântul Munte; nădăjduia să afle acolo un părinte duhovnicesc iscusit șezând în liniștire [isihie], căruia să i se predea în ascultarea sufletului și a trupului și să învețe de la el viețuirea duhovnicească; sau să găsească un prieten de un gând cu el, împreună cu care să viețuiască luând aminte la Scripturi și la învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri, tăindu-și voia proprie unul în fața altuia și, văzând o anume roadă a ascultării în sufletul său, să-și domolească dorirea sa. Nu avea decât douăzeci de parale pentru drum, dar nu își făcea griji pentru aceasta: [75v] așa cum făcuse încă de la începutul peregrinărilor sale prin țări străine, și acum și-a pus toată nădejdea sa în purtarea de grijă cea atotputernică a lui Dumnezeu și căuta un tovarăș de drum. A găsit un ieromonah pe numele lui Trifon și, înțelegându-se cu el, a plecat la drum mulțumind lui Dumnezeu.

Ajungând la Galați s-au urcat într-o corabie. Și câte primejdii, câte înfricoșări de moarte: de la mare, de la foame, de la păduchi și mai cu seamă de la barbari, n-a suferit fericitul! Când au ajuns la Țarigrad s-au odihnit acolo câteva zile și, găsind alți tovarăși de drum, s-au urcat în altă corabie. Și după câteva zile de plutit ușor pe o mare liniștită au ajuns la Sfântul Munte, la limanul Marii Lavre. Acolo s-au dat jos din corabie și au intrat în Sfânta [76] Lavră în ajunul praznicului Sfântului Atanasie⁶. Au rămas acolo prăznuind sărbătoarea și mulțumind lui Dumnezeu, odihnindu-

⁶ Întemeietorul și patronul Marii Lavre în anul 963, prăznuit ca sfânt de Biserică pe 5 iulie. Dacă după *Viața* lui PLATON, 1836, f. 27v, nota 1: „a viețuit în Sfântul Munte toți anii, 17”, iar el a intrat în Moldova în 1763, urmează deci că Platon a sosit la Athos la 4 iulie 1746.

du-se puțin după drum. Dar cine poate spune trista poveste care a urmat? În afara mănăstirii Pantocrator ședeau câțiva frați de limbă rusă, și acolo doreau ei să meargă ca să primească sfat și povățuire de la niște compatrioți ai lor. Mănăstirea Pantocrator însă era la opt ceasuri de drum departe de Lavra. Drumul era foarte aspru, calea era muntoasă și stâncoasă și trecea prin multe păduri. Arșița soarelui în acea vreme [în plină vară] era atât de mare, încât iarba fusese arsă de soare așa cum este arsă în aceste țări de către ger în timpul iernii. Nu știau obiceiurile de acolo, și anume cum [76v] să se păzească de aerul înveninat al locului; și chiar dacă cineva i-ar fi sfătuit să se păzească, lucrul le-ar fi părut de necrezut nou veniților în aceste părți.

Așadar, lăsând Lavra au asudat foarte tare pe drum și au rămas în hainele lor asudate în pădure, dormind pe pietre ca să se răcorească; pe drum au băut apă rece, neștiind să se păzească de așa ceva, și au petrecut noaptea în pădure în hainele lor asudate. Și după o zi și o noapte s-au îmbolnăvit de o boală de moarte și de nevindecat. Aflați în mare nevoie din pricina bolii, de-abia au ajuns la frații lor de lângă mănăstirea Pantocrator. Aceștia când au văzut doi părinți venind din patria lor s-au bucurat cu bucurie mare de venirea lor, socotind că boleau de rău de mare [77], aceasta fiind ușor de vindecat; dar când au aflat că se îmbolnăviseră în Sfântul Munte, au început să plângă cu amar moartea lor apropiată. Și ce n-au făcut în dorința lor de a-i vindeca! Au aprins un foc ca să-i încălzească și i-au uns și frecat cu spirt. Au putut să-l încălzească puțin la foc pe fericitul părintele nostru, dar nu l-au putut vindeca nicidecum pe ieromonahul Trifon ci, chemând un duhovnic, l-au împărțășit cu dumnezeieștile Taine, iar a treia zi el s-a săvârșit. Ce n-au făcut apoi acești părinți iubitori de frați fericitului părintelui nostru? Au gătit o masă bună și l-au silit să mănânce și să bea vin, din care nu băuse niciodată; când a băut vinul, stomacul său s-a răzvrătit din pricina [77v] băuturii cu care nu era obișnuit iar el a vomitat. Și iarăși l-au silit să bea vin, deși el nu voia, și iarăși a vomitat; și, vomitând, veninul a

ieșit cu totul din el. Și astfel prin milostivirea lui Dumnezeu după puține zile s-a înzdrăvenit. După care a locuit într-o „colibă”⁷ împreună cu alți frați.

Iară fericitul aproape de acei frați s-au sălășluit într-o chilie ce se numia Kyparis⁸.

Și câtă vreme a rămas acolo a umblat prin mănăstiri și schituri căutând un părinte duhovnicesc care să șadă în liniștire [isihie] și luare-aminte la sine însuși, căruia să i se predea în ascultare. Dar n-a găsit nici unul, căci erau puțini de neam rus care să cunoască sfintele Scripturi. Și astfel, nedobândind dorirea sufletului său, s-a lăsat pe seama purtării de grijă a lui Dumnezeu și ședea singur.

[2. Nevoințe ascetice la Athos]

Însă [78] cine ar putea număra îngenuncherile pe care le făcea în singurătatea nopții? Și cât de mare era înfrânarea fericitului! Mânca numai o dată pe zi, și atunci doar câțiva pesmeți uscați. Sărăcia sa era extremă: nu avea haine afară de o dulană, și aceasta foarte veche, și nu se ocupa de vreun lucru de mână [meșteșug], ca nu cumva să nu-i rămână timp de pravilă. Patul său era o scândură goală. El însă se bucura de sărăcia lui cum nu se bucură altul de bogăție. Mulțumea pururea Domnului Hristos că s-a învrednicit să imite întru toate sărăcia Lui. Iar nevoințele sale sufletești erau o adâncă smerenie, o neîncetată învinuire de sine, recunoștință întru toate, zdrobirea inimii și lacrimi [78v] ce curgeau în râuri, neîncetata rugăciune a inimii, iubirea de Dumnezeu și a aproapelui, statornică aducere aminte de moarte, cântarea de Psalmi și citirea Scripturilor. Lua cărți de la mănăstirea sârbească [Hilandar] și le citea. Dar se mârșea și plângea că era lipsit de harul dumnezeiesc al

⁷ „Kalyva” în grecește; locuință izolată a unui pustnic la Sfântul Munte.

⁸ *Viața* lui ISAAC, f. 100 (p. 499) și *Viața* lui PLATON, 1836, f. 18v.

ascultării, negăsind nici un părinte căruia să i se predea în ascultare.

Fericitul şedea singur nevoindu-se şi înaintând din tărie duhovnicească în tărie duhovnicească, făcând suişuri în inima sa⁹. Arzând de râvnă dumnezeiască pentru nevoinţe şi mai mari s-a îndulcit [desfătat] astfel într-o liniştire [isihie] vreme de doi ani şi jumătate.

Şi într-o început petrecea singur la linişte, zăbovindu-se într-o rugăciune şi într-o lucrărilor mâinilor, care era facerea lingurilor prin care îşi agonisea cele de nevoie ale vieţii şi acestea cu strâmtorare. Că lângă celelalte fapte bune şi nevoinţe ce avea, era foarte iubitoriu de sărăcie şi de neagoniseală, cât niciodată, când se ducea undeva, uşa chiliei nu o încuia, că nu avea cine ce să ia¹⁰.

Într-o acea vreme cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu (fiind chemat de oareşicare faţă mare) au venit în Sfântul Munte fericitul mai sus pomenitul stareţ schimonahul părintele Vasilie din Ţara Muntenească. Şi aflând pre părintele nostru într-o linişte şezând au petrecut câteva zile acolo învăţându-l şi descoperindu-i lui pentru toate cele trei rânduieli monahiceşti şi pentru alte taine creştineşti din sfânta Scriptură. Iar părintele nostru au rugat cu lacrimi pe fericitul stareţ ca să-l îmbrace pre el în mantie şi l-au îmbrăcat numindu-l pre dânsul din Platon — Paisie, fiind atuncea în vârstă de 28 de ani. Şi s-au făcut ucenic al lui. Apoi afierosindu-l lui Hristos Dumnezeu şi Preacuratei Fecioare de Dumnezeu Născătoare, s-a dus iarăşi în Ţara Muntenească într-o al său schit Poiana Mărului¹¹.

[3. Începuturile obştii paisiene]

A venit însă la Sfântul Munte un frate din Ţara Muntenească, care după ce umblase prin unele mănăstiri de acolo, [79] a venit la el şi a cerut să fie primit de el în ascultare. El însă nici n-a vrut să audă de faptul de a se face întâi-stătătorul altuia, căci el însuşi dorea să se încredinţeze pe sine unui întâi-stătător iar nu să fie el însuşi întâi-stătător.

⁹ Cf. *Psalmi* 83, 6.

¹⁰ *Viaţa* lui GRIGORIE, 1817, f. 4v-5.

¹¹ *Viaţa* lui ISAAC, f. 101v (p. 500-501).

Drept aceea după ducerea starețului Vasilie, trecând vreo trei luni au venit de la Valahia în Sfântul Munte un monah tânăr cu numele Visarion. Acesta încongiurând pre la oarecari părinți de acolo, își căuta lui și povățuitoriu și nu au aflat. Deci au venit și la părintele nostru și l-au rugat pre el cu lacrimi ca să-i spuie lui cuvânt spre mântuirea sufletului (ca unul ce știa bine limba moldovenească) și ce feliu de povățuitoriu se cuvine a afla, căruia și-ar fi încredințat sufletul său. Iar fericitul suspinând din inimă au lăcrămat și tăcând puțin, rugându-să în mintea sa, i-au zis lui: „Frate, pentru întristăcios lucru mă silești a-ți grăi, ca să înnoiesc durerea întru inima mea. Pentru că și eu cu multă întristăciune și cu multă sânguință așijderea am căutat povățuitoriu și nu am aflat, și multe scârbe am răbdat cu ajutorul lui Dumnezeu. Și acum încă le port pe acelea. Drept aceea mă întristezu și pentru tine, că te văzu că de întristarea cea peste măsură ești cuprins, și mă temu ca să nu cazi în deznădejduire. Ce îți voi grăi puțin duple puterea neputințioaselor mele înțelegeri. Mântuirea sufletului de care mă întrebi într-un alt feliu mai cu lesnire a fi nu se poate, fără numai prin povățuitoriu adevărat și duhovnicesc carele și însuși să fie nevoindu-se a face toate poruncile lui Dumnezeu duple cuvântul Domnului ce zice că „cel ce va face și va învăța, acela mare se va chema”¹². Că cum va putea pre altul a povățui la calea mântuirii, pre care el însuși nu a îmblat¹³? Că să cuvine el mai întâiu însuși împotriva tuturor patimilor sufletești și trupești până la sânge a sta și cu ajutoriu lui Hristos pre poftă și pre mânie a le birui și cuvântarea de neînțelepție și mândrie prin smerita cugetare și rugăciune a le vindeca. După aceia iubirea de dulceți, iubirea de slavă și iubirea de argint, cumplitetele acestea a toatei lumii năpârce, și toate celelalte patemi rele a le supune sufletului. Și după acestea cu darul lui Hristos a străluci unul ca acela cu darurile Duhului duple cea zisă de la Domnul: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, pentru ca să văză lucrurile voastre cele bune”¹⁴. Și celelalte. La unul ca acesta, zic, povățuitoriu și cel ce se învață de la dânsul prin înseși lucrurile poate a se învăța fără de înșelare toate poruncile lui Hristos și toate faptele cele bune, pre care toate

¹² Matei 5, 14.

¹³ „Teofilact.”

¹⁴ Matei 5, 16.

acestea văzându-le și auzindu-le cel ce se învață de la el și prin credință și dragoste urmându-i lui, poate cu ajutorul lui Dumnezeu și prin a lui povățuire înainte a spori și mântuire a afla. Acest feliu s-ar fi căzut noă, frate, de a afla, povățuitoriu. Și vaiu vremi noastre aceste de acum, pre care primejdie purtătorii-de-Dumnezeu părinții noștri prin duhul mai înainte văzându-o, din multă jale ca fiilor săi, spre a noastră întărire întru sfintele sale scripturi toate ni l-au arătat noauă. Că zice dumnezeescul Simeon Noul Bogoslov: „Rari cu adevărat sunt carii bine știu a paște și a tămădui sufletele cele cuvântătoare”¹⁵. Că postiri și privegheri și chipul bunei cucernicii mulți poate loruși prefăcându-și sau și cu fapta câștigându-și, și de a grăi din pânțele multe și cu cuvinte a învăța, cu lesnire pot prea mulți. Dar cei ce prin smerita cugetare și prin plânsul cel de-a pururea și lacrimi a-și tăia patimile și de cele mai mari fapte bune neajfuiți a-și câștiga, foarte puțini se află. Și spre mai întărirea cuvântului său Sfântul Simeon aduce pe cei mai de demult din Sfinții Părinți și grăiește așa: „Zic dumnezeestii noștri părinți, că vrând cineva patimile a-și tăia, prin plâns le taie pre iale. Și vrând fapte bune a-și câștiga, prin plâns le câștigă pre iale. Arătat dar este că monahul cel ce nu în toate zilele plânge, nici patimile poate a și le tăia, nici fapte bune a isprăvi, așijderea că nici darurilor părtaș cândva poate a fi”¹⁶. Drept aceia și cel mai cu apropiere de noi purtătoriu de Dumnezeu Nil al Sorskii, lumina Rossiei, toate acestea cu multă luare-aminte întru dumnezeestile scripturi seama luând, și ticăloșia vremurilor acestora, și a oamenilor acestor de acum negrijire văzând întru a sa carte la întâia cuvântare sfătuiască pre râvnitori așa grăind: „Să cuvine cu prea multă osteneală a căuta povățuitoriu noao, zice, sfinții părinți din dumnezeestile scripturi și din învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor părinți, a ne învăța, ascultând pe însuși Domnul grăind: «Cercați scripturile și întru dânsle veți afla viața veșnică»”¹⁷. De aicea dar acum frate ne iaste noă cea de pe urmă nevoie, ca întru dumnezeestile și părinteștile scripturi cu multă întristare și cu multe lacrimi zioa și noaptea a ne învăța și cu cei de-un gând părinți bătrâni și râvnitori a ne sfătui și a ne povățui la poruncile lui Dumnezeu

¹⁵ „Partea II, Cuvânt 23.”

¹⁶ „Partea II, Cuvânt 32.”

¹⁷ Ioan 5, 39.

și la lucrarea sfinților părinților noștri. Și așa cu mila lui Hristos și cu a noastră nevoie putem mântuire a afla.” Atuncea acel monah Visarion cugeta întru sine și zicând: „Ce altă mai cauți? Și căzând la picioarele lui, ruga cu lacrimi pe fericitul ca să-l primească pre el subț a sa ascultare”¹⁸.

Acest frate însă l-a rugat cu și mai multă osârdie și cu lacrimi să-l primească și fericitul, văzând atâta smerenie și lacrimi din partea lui, s-a înduioșat și s-a învoit să-l primească însă nu ca pe un ucenic, ci ca pe un tovarăș. Atunci Dumnezeu le-a dăruit o mai mare înțelegere a Scripturilor, dându-le amândurora să descopere fiecare celuilalt voia Sa, să se nevoiască în lucrarea poruncilor Lui și la tot lucrul bun, să-și taie voia proprie unul înaintea celuilalt, să asculte și să se supună unul altuia, să aibă un suflet și o inimă, [79v] și să aibă totul de obște în ce privește susținerea vieții lor.

Și astfel au început să viețuiască într-un suflet urmând „calea împărătească”¹⁹. Iar numele fratelui era Visarion. Și fericitul se bucura că prin harul lui Dumnezeu găsisese mult dorită odihnă și mângâiere a sufletului său în ascultare prin tăierea de către el și de către tovarășul său a voinței lor unul în fața celuilalt; iar în locul unui părinte și a unui povățuitor aveau învățătura Sfinților Părinți. Și trăiau în iubire dumnezeiască. Dar nu s-au desfătat în acest fel de viețuire pentru multă vreme fără numai patru ani și puțin ceva mai mult²⁰ căci și alți frați care lăsaseră lumea pentru călugărie, văzând viața pe care o duceau și care îi atrăgea cu tărie, râvneau cu mare râvnă să li se alăture într-o asemenea viețuire [80]; și ei au început să-l supere foarte pe fericitul

¹⁸ *Ibid.*, f. 102–103v (p. 501–503) și *Viața lui PLATON*, 1836, f. 20v–22v.

¹⁹ Termen ascetic ortodox desemnând un mod de viețuire semi-anahoretică specific schiturilor mici împletind ascultarea față de un întâi-stătător cu dedicarea rugăciunii și contemplației în singurătate. sau în termenii *Vieții* lui GRIGORIE: „Calea cea de mijloc care iaste a vieții în doi sau trei, fiind unul dintre dâșii mai mare, pre care să-l asculte ceilalți” (f. 5v).

²⁰ Cf. *Viața lui ISAAC*, f. 104 (p. 503) și *PLATON*, 1836, f. 23.

cu mari rugăminți, ca să-i primească în viețuire și ucenicie la el. Multă vreme fericitul a refuzat temându-se și tremurând să-i primească în ucenicie, ocărându-se pe sine însuși și spunându-le: „Acest lucru este al celor desăvârșiți și nepătimași, eu însă sunt neputincios și pătimas.” Și multă vreme nu i-a primit, mai târziu însă, fie din pricina supărărilor pe care i le făceau, fie pentru că s-a lăsat biruit de rugămințile cu multe lacrimi a fratelui celui iubitor de frați care viețuia împreună cu el, a început, deși nu voia, să-i primească unul după unul să viețuiască împreună cu el, descoperind fiecăruia dintre ei puterea sfintei ascultări prin Sfânta Scriptură și învățăturile [80v] Sfinților Părinți. Și văzând că ei aveau negrăită credință și iubire pentru Sfintele Scripturi și pentru el, și pace și un singur gând între ei, și că i se predau cu toată inima în fericita ascultare a sufletului și a trupului, se bucura foarte în sufletul său pentru ei și slăvea pe Dumnezeu. Și în ce privește hrănirea lor duhovnicească și trupească se lăsa pe seama negrăitei purtări de grijă a lui Dumnezeu, primindu-i unul după altul.

După aceia au venit și alții, iarăși rumâni, pre carii i-au priimit Cuviosul pentru mijlocirile celui dintâiu și rugăciunile lor. Și așa s-au făcut numărul până la opt, toți de aicea din Vlahobogdania. Pentru aceia și pravila o cetia moldovenește. Și Cuviosul, fiindcă deprinsese limba moldovenească mai dinainte, de-a pururea le tălmăcea cuvântul lui Dumnezeu din cărțile slavenesti pre înțelesul limbii aceștea. De unde se aprindea ei spre râvnă și dragoste către viața cea cu plăcere dumnezeiască, întru toate ascultând și nimic fără de știrea Cuviosului făcând, nici ceva al său deosebit având. Pentru aceia nici lacat cândva la ceva se punea că nici era de cine întru ceva să se teamă. Pentru că a tuturor — precum scrie sfințitul Luca pentru biserica cea din Ierusalim la începutul propoveduirii — inima și sufletul era unul²¹. Iar cel unul nu să poate el de sine să se teamă cândva.

Întru aceea vreme au venit și un frate, anume Macarie, carele știa și elinește încă din București, pentru că învățase la

²¹ Cf. *Faptele Apostolilor* 3, 32.

școala cea de acolo. Și fiindcă cuviosul deprinsese acum limba grecească cea proastă, de multe ori alături Octoiul cel slave-nesc cu cel grecesc și cât putea a pricepe vedea multă deosebire între Octoihe. Pentru aceasta au socotit să învețe ceva limba elinească de la acel frate ca ceea ce iaste izvorul din care au izvorât toate cărțile bisericești. Și așa, apucându-să, au deprins Cuviosul și limba elinească cu lesnire, fiindcă știa pe cea latinească încă din școală și-au început așa a tălmăci, întâiu prin povățuirea celui frate, după aceea și singur. Întru acest chip au învățat Cuviosul și limba elinească din care mai mult și singur se folosiia și pre frați îi folosiia. Pentru ce de aicea nu numai din cărțile slave-nești, ci și din cele elinești le tălmăciia cuvântul lui Dumnezeu, pre care îl avea povățuitoriu drept și neabătut la calea mântuirii și Sfinții Sale, și fraților celor împreună cu Sfinția Sa. Pentru că nu iaste cu puțință, zice Ioan Hrisostomul, a se mântui cineva fără de citirea dumnezeeștilor cărți²².

[4. Mutarea la chilia Sfântul Constantin]

A fost nevoie atunci să cumpere o altă „colibă” aflată pe o înălțime, la o azvârlitură de piatră de cealaltă aflată mai jos. Dar înmulțindu-se numărul fraților și nemaifiind loc în cele două colibe au cumpărat „chilia” Sfântului Constantin, care avea o biserică și se afla la depărtare de două [81] azvârlituri de piatră. Și ridicându-să cu totul din Kyparis, care este sub monastirea Ivirului, au mers în Sfântul Constantin, care este monastirea Pantocrator²³.

Era însă nevoie de un preot, și frații au început să-l supere cu mari și smerite rugăminți să primească preoția și duhovnicia; dar fericitul nu dorea în nici un chip aceasta, spunând că din această pricină a plecat de la mai sus-zișii Sfinți Părinți din Țara Muntenească, ca să nu fie silit de ei să primească fără voia lui preoția. Dar cu cât mai mult fericitul refuza cu lacrimi, spunând că era nevrednic de o atât de mare vrednicie, ceilalți cădeau din nou la picioarele lui

²² *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 5v-6v.

²³ Cf. *Viața lui ISAAC*, f. 104v (p. 504) și *GRIGORIE*, 1817, f. 7v.

cu lacrimi, rugându-l și implorându-l să nu disprețuiască rugămintea lor, și înfățișându-i multe pricini binecuvântate.

Adecă zicând că: „Noi mărturisindu-ne la alți duhovnici și cele ce primim de la sfinția ta sfătuiri și porunci cuviincioase viețuirii noastre, ei cu ale lor sfătuiri le răsvrătescu și foarte ne vătămăm cu sufletele noastre. Că mulți și din cei duhovnicești, sau cu anii sau cu socoteala sunt tineri. Că zice dumnezeiasca scriptură: „Amar cetății întru care este împăratul tânăr”²⁴. Aceste cuvinte luându-le sfinții părinți, grăiesc așa: Amar acelor frați, căroră le iaste povățuitoriul sau duhovnicul tânăr, iară mai vârtos de iaste și întru duhovniceasca lucrare neiscusit. Cunoscut este că nici pentru patimile cele de multe feluri trupești și sufletești știe ceva. Că cu tot dinadinsul de ar fi fost lucrătoriu al poruncilor lui Hristos nu ar fi fost lipsit duple a sa măsură și de darurile cele de la Domnul duple cum pre acestea întărește și Sfântul Simeon Noul Bogoslov, zicând²⁵: „Nu iaste cu puțință ca cineva din tot sufletul duple cuvântul Domnului bătând, și a nu afla și a nu să îmbogăți cu bogăția darurilor lui”²⁶.

²⁴ „Ecleziast 10, 16.”

²⁵ „Partea II, Cuvânt 28; Matei 6, 6.”

²⁶ *Viața* lui ISAAC, f. 105 (p. 504) și PLATON, 1836, f. 24–24v. Cf. *Viața* lui GRIGORIE, 1817, f. 6v–7: „Deci așa povățuindu-se frații de cuviosul și de cuvântul lui Dumnezeu, carele iaste hrana sufletului, mai mult decât cu hrana cea trupească hrânindu-se, pătimii o greutate și aceasta nu mică, care era lipsa de preot și de duhovnic. Drept ceia și totdeauna siliia pre cuviosul să primească hirotonia preoției și dregătorii duhovniciei. Iară cuviosul socotind pe de o parte mărirea lucrului (că de vreme ce preoția are rânduială a celor cerești, trebuie și preotul atâta de curat să fie precum sunt acelea) iară de alta, darea de seamă cea înfricoșată (că pentru aceleiași păcate alt feliu se va judeca cel cu preoție și alt feliu cel fără preoție, măcar deși sânt păcatele aceleiași, dar muncă primesc mult mai grea când se fac de preoți decât când se fac de cei fără preoție) acestea zic și altele ca acestea socotind, întâiu să dezbătea în tot chipul cu feliul de cuvinte. Dar mai pre urmă, de multele lor rugăciuni și îndemnări fiind silit, iară mai vârtos fiindcă luase asupra povățuirea sufletelor lor (carii lângă altele punea înainte și aceasta: că cele ce Sfinția Sa îi sfătuiește alți duhovnici le răsvrătesc) de nevoie s-au plecat la amândoa.”

Încă și cinstiții duhovnici ai Sfântului Munte [81v] l-au îndemnat cu mari rugăminți să nu refuze, zicând că va fi vinovat de neascultare dacă va disprețui sfatul lor; căci ei știau că el era vrednic și în stare să aducă multe suflete la Domnul prin povățuirea sa, să lumineze cu învățăturile sale pe cei ce ședeau în întunericul necunoștinței, să înnoiască viața de obște cea îmbătrânită și să sădească în ea pomul vieții — de-trei-ori-fericita ascultare — care este ca și sufletul vieții de obște. Și sus-zișii cinstiți duhovnici nu încetau în rugămințile și sfaturile lor sau învinuindu-l de neascultare și spunându-i: „Cum poți să-i înveți pe frați ascultarea și tăierea voii și judecății proprii, când tu însuți ești neascultător și disprețuiești sfatul atâtor oameni care te roagă? Este limpede de aici că îți iubești voia ta proprie [82] și te încrezi în judecata ta mai mult decât în cea a celor care sunt bătrânii tăi atât la ani, cât și în înțelegere. Nu știi oare cât de rea e neascultarea?” Atunci fericitul părintele nostru, văzându-se într-o asemenea strâmtoare fără ieșire din toate părțile, măcar că nu voia să asculte, a spus cu lacrimi: „Fie voia lui Dumnezeu.” Și a fost dus la preoție și la duhovnicie. Și atunci a fost mare bucurie nu numai între copiii săi duhovnicești, ci și între toți ceilalți monahi al Sfântului Munte care veneau și înainte la el întru folosul sufletelor lor și cărora le era acum și părinte duhovnicesc.

Iară hirotonia i s-au făcut în anul 36 al vârstei sale, de Prea Sfințitul ierarh Grigorie Râșca, carele au zis cătră unul din ucenicii cuviosului așa: „Să știi fiule, că ferice de omul acesta, ferice și de părinții care l-au născut, ferice va fi și de cei ce-l vor asculta pre dânsul. Pentru că eu când l-am hirotonisit și mi-am pus mâinile pe capul lui în vremea când se zice «dumnezeiescul daru» și celelalte, am simțitu o mireasmă nepovestită, și cum că și mâinile mele în oareșicarele chipu negrait s-au sfințit din punerea lor pe capul lui”²⁷.

²⁷ *Viața lui ISAAC*, f. 105v–106 (p. 505).

[5. Întemeierea schitului Proorocul Ilie]

A viețuit deci fericitul câțiva ani în „colibe” cu frații de limba română (valahă), și ei citeau pravila în limba aceea; mutându-se însă în „chilia” Sfântul Constantin și viețuind acolo pentru o [82v] vreme, au început să vină și să se alăture obștii și frați de limbă slavonă, și atunci a început a se citi și cânta în biserică și în limba slavonă, fiindcă nu aveau toate cărțile bisericești trebuincioase în limba română. Duceau însă o viață de nevoi câștigându-și hrana cea de toate zilele din osteneala mâinilor lor. Iar când Domnul a înmulțit numărul fraților și nu mai era loc acolo — pentru că erau deja doisprezece frați, șapte de limbă română și cinci de limbă slavonă — și alți frați îl supărau pe fericitul cu mari rugăminți ca să fie primiți, [în 1757] fericitul a făcut sfat cu frații și a cumpărat „chilia” goală a Proorocului Ilie care ținea de aceeași mănăstire Pantocrator. Și punându-și [83] nădejdea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, au început să zidească totul din temelii: un zid al Bisericii și chilii în jurul zidului, toate zidite din piatră, prin daniile unor oameni iubitori de Hristos și prin nemăsurata trudă a fraților. Cu ajutorul lui Dumnezeu au zidit o preafrumoasă biserică, o trapeză, o brutărie, o bucătărie, un arhondaric, și șaisprezece chilii; și au adus apă în schit. Fericitul avea de gând ca nicidecum să nu primească mai mult de cincisprezece frați, și de aceea au zidit numai un număr de cincisprezece chilii. „Schitul” Sfântului Prooroc Ilie se afla la depărtare de o oră și jumătate de mers de „chilia” Sfântul Constantin.

Iar în schit locuiau toți în obște mulțumind și slăvind pe Dumnezeu, Care în nepătrunse judecățile Sale și nesfârșita Sa milostivire binecuvântase drumul lor de la „calea împărătească” [83v] la „viața de obște”. Atunci au împărțit desăvârșit și pravila bisericească pe cele două limbi: la o strană se citea și se cânta în slavonă, la cealaltă în română²⁸.

²⁸ Cf. *Viața* lui GRIGORIE, 1817, f. 7v: „Fiindcă acu se făcuse obște de doao limbi, din slaveni adecă și din moldoveni, au așezat a să ceti

După o atât de nemăsurată trudă și grijă cheltuită cu zidirea schitului, fericitul nădăjduia să se odihnească puțin, dar mai mari tulburări au venit asupra lui. Fiindcă mulți frați din Sfântul Munte și din cei care tocmai sosiseră din Rusia și din aceste Țări [Românești], și care doreau să slujească lui Dumnezeu în chipul monahicesc, văzând buna rânduială a citirilor și cântărilor din biserică, ascultarea obștească și lucrul de mână în tăcere, evlavia, pacea și iubirea dintre frați, smerita supunere și ascultare cu credință față de fericitul stareț și de asemenea mila sa părintească față de copii săi duhovnicești, înțeleapta orânduire a lor în slujiri, compătimirea sa cu cei ce erau neputincioși [84] și dragostea sa nefățarnică față de toți — văzând deci ei toate acestea, doreau să se alăture unei asemenea viețuiri. Prin marile lor rugăminți și cereri cu lacrimi l-au convins, deși fără voie, să-i primească unul câte unul. Iar fericitul, lăsându-se în ce privește hrănirea lor duhovnicească și trupească pe seama purtării de grijă a lui Dumnezeu, îi primea; și văzând că i se predau trup și suflet din toată inima în fericita ascultare, se bucura. Nu numai că nu se temea de osteneală, dar era gata să-și pună și sufletul său pentru frați²⁹. Întrucât nu aveau chilii, frații au zidit prin truda proprie chilii sub schit, alipindu-le de ziduri cum fac rândunele cu cuiburile lor. Și astfel în puțin timp numărul fraților s-a înmulțit foarte.

Toți, și fericitul împreună cu ei, trudeau în lucrul de mână, [84v] făcând linguri pe care le vindeau și astfel se hrăneau și se întrețineau pe ei înșiși și primeau și odihneau și pe străini. Trudind în lucrul de mână, fericitul părintele nostru lucra de două ori mai mult decât frații, iar noaptea copia cărți. Toată viața sa a privegheat toată noaptea, neputând să doarmă mai mult de trei ore. Așa cum am auzit-o din gura lui, el ceruse aceasta de la Domnul însă

și pravila bisericii în amândouă limbile, iconomisind ca și cu aceasta să lege pe frați întru dragoste și să nu cârtească unii asupra altora că se trec cu vederea. care așezare să păzăște și până acum neclintită în sobor.”

²⁹ Cf. *Ioan* 10, 15.

în tinerețea sa. Faima sa a ieșit în tot Sfântul Munte, și toți îl aveau pe Paisie în cinste și dragoste, minunându-se de multele sale daruri dumnezeiești. Alții veneau la el pentru folosul sufletelor lor, mai cu seamă pentru spovedanie, și întotdeauna erau atât de mulți străini, [85] încât nu mai era vreme pentru proprii săi frați să-i vestească gândurile lor, și unii dintre ei se supărau. Era duhovnicul multora, chiar și al Prea Sfințitului Patriarh Serafim³⁰, care trăia pe atunci în Mănăstirea Pantocrator. El venea adeseori în schit să-l viziteze pe fericitul și îl asculta cu desfătare. Iar el [fericitul] era o pildă de viață virtuoasă tuturor celor din Sfântul Munte, și un înnoitor al vieții monahale de obște care îmbătrânise, un povățuitor și învățător al dumnezeieștii ascultări, o călăuză adevărată spre mântuire pentru cei aflați în ascultare de el, și o nouă minune.

[6. Un potrivnic al rugăciunii isihaste]

Diavolul însă se chinuia văzând că fusese înfrânt de fericitul și că multe suflete erau smulse din gura lui și veneau [85v] la Dumnezeu prin învățătura sa; acest lucru era cu anevoie de îndurat pentru cel rău. Întrucât însă de fericitul nu se putea apropia, acesta fiind ocrotit de harul lui Dumnezeu, el a găsit un schimonah moldovean, un anume Atanasie³¹, pe care l-a mișcat spre pizmă; și prin el a început să-și țeasă vicleniile în urechile multora, numindu-l pe fericitul nu numai „mincinos” și „înșelător”, ci și „eretic”; și hulind încă și sfânta rugăciune a minții. Fericitul însă privea aceasta cu îndelungă răbdare și aștepta ca lucrul să crească. Iar roada răului a înflorit. Căci n-a fost îndeajuns acelui moldovean ușuratic la minte Atanasie să-l cleve-

³⁰ Este vorba de Serafim I, patriarh ecumenic între 1733–1734, depus și retras până la sfârșitul vieții la Athos.

³¹ Cf. *Viața lui ISAAC*, f. 107v (p. 506) și PLATON, 1836, f. 26v: „Era în Sfântul Munte oareșicarele stareț, cu anii mai bătrân decât părințele nostru, viețuind în schitul Kavsokaliv cu ai săi ucenici, cu numele Athanasie, moldovan.”

tească pe fericitul, dar ca unul ce se uimea de faima cea trecătoare, s-a aprins de pizmă încă și mai mare împotriva lui, pentru că nu știa că slava [86] fuge de la cel care o caută, în timp ce stă la picioarele celor care o ocolesc, și că ea este vestitoarea nevoițelor și virtuților³². Aprinzându-se și nemairăbdând, a trimis fericitului o scrisoare în chip de prietenească povățuire la început; dar urmată de multă vărsătură: hulă ocărătoare și alte felurite lucruri nedrepte ale înțelepciunii lui, toate potrivnice Sfintei Biserici și credinței ortodoxe. Dar a fost prins de însăși lucrurile în care dorea să vâneze pe fericitul: a săpat o groapă și-a căzut în ea, iar boala sa s-a întors asupra capului său³³.

Când fericitul a primit scrisoarea de la prefăcutul său prieten, a citit-o înaintea fraților și la început s-a bucurat, dar când a ajuns la mijloc, a început să plângă cu amar pentru pieirea aceluia și a tăcut. Uitându-se apoi peste ea toată, s-a dus la duhovnicul său și i-a citit scrisoarea. Atunci el și duhovnicul său s-au dus la alți duhovnici. Și aceștia uitându-se peste toate au hotărât că fericitul era neprihănit de toate învinuirile. S-au supărat însă fiindcă acela se lăudase că va izgoni pe fericitul din Sfântul Munte. Și au poruncit fericitului să-i răspundă în scris vădind [demascând] rătăcirea lui, și dacă nu s-ar pocăi și n-ar cere iertare pentru rătăcirea lui, atunci să fie vădit [demascat] în sobor. Fericitul a făcut așa cum i-au poruncit duhovnicii vădind în șaisprezece capitole neștiința și înțelepciunea aceluia potrivnică Sfintei Biserici, înfățișând rătăcirea lui și răsturnând hula și clevetirile sale, și i-a trimis-o³⁴. Acesta

³² Mitrofan parafrazează aici un pasaj din *Cuvântul* 57 al Sfântului Isaac Sirul tradus în slavonă de Cuviosul Paisie (traducere publicată la Neamț în 1816).

³³ Cf. *Psalmi* 7, 15-16.

³⁴ Textul scrisorii către Atanasie — prima scriere cunoscută a cuviosului Paisie — a fost publicată de ANTIM ANGHELESCU: *Scrisorile unor monahi. Scrisoarea starețului Atanasie către starețul Paisie. Răspunsul starețului Paisie către starețul Atanasie*, Buzău, 1947, și de Valentina Pelin: *SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Ed. „Tipografiei Centrale”, Chișinău, 1999, p. 31-83.

însă [87] citind-o și-a cunoscut greșeala și s-a osândit pe sine însuși pocăindu-se, și a venit să ceară iertare. Iertându-l și învățându-l, fericitul l-a slobozit în pace.

Mai era un părinte acolo aproape petrecând la liniște și acesta de multă vreme foarte tare se supăra de duhul hulei. Și este acest duh prea cumplit. Se năpădește asupra omului cu gânduri pângărite și hulitoare asupra lui Dumnezeu, asupra Sfintei Treimi, asupra Preasfintei de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei și Maicii lui Dumnezeu Cuvântului și asupra preasfințelor și preacuratelor și de viață făcătoarelor Taine și asupra altor lucruri sfinte și dumnezeiești, când vine cineva în oareșicare cunoștință a dumnezeieștilor scripturi, și întru oareșicare măsură a lucrării faptelor bune, duple cum zice Sfântul Marco Pustnicul. Și din pricina aceasta atâta slăbise, încât numai chipul și umbră de om era. Pentru că să și înfrâna foarte, socotind cum că din mâncare și din neînfrânare i se întâmplă lui aceasta. Și la nimenea nu îndrăznea să mărturisească acele gânduri de rușine, urâte și pângărite, pentru că vicleanul acela duh, după ce cădea asupra lui cu acele gânduri, apoi pe urmă năpădea și cu rușinea, ca să nu să mărturisească la cineva din duhovnici, ca să nu să tămăduiască. Și altu cineva dintre părinții Sfântului Munte nu-l întreba când îl vedea așa slabu, de ce pătimește acea slăbiciune sau ce boale are. Iară preacuviosul părintele nostru văzându-l așa slabu, ca un iscusit întru unele ca acestea, au cunoscut cum că de la duhul hulii este supărat și apropiindu-se cătră dânsul i-a zis: „Ce ai cinstite părinte de ești așa slabu?” Iar el au răspuns: „Ceea ce amu, nici tu, nici altul nu mă poate vindeca.” Preacuviosul au zis: „Mă rog, spune-mi mie, și poate auzind Dumnezeu îți voi ajuta ceva. Că mi se pare că de duhul hulii ești supărat.” El au zis: „Și de unde cunoști că de duhul hulii sunt eu supărat?” Preacuviosul au zis: „Din față și din slăbiciunea trupului și topire te cunosc cinstite părinte, pentru că numai cei supărați de acest duh spurcat pătimesc una ca aceasta.” El au răspuns: „Așa, de acest duh sunt supărat de multă vreme și mi-am topit trupul cu nemâncare, precum vezi, și nu mă pociu izbăvi.” Preacuviosul i-au zis: „Dacă mă vei asculta ca să faci ceea ce îți voi zice eu, te vei izbăvi cu darul lui Dumnezeu.” El au răspuns: „Cum să nu te ascult la o folosire ca aceasta prea folositoare? Numai de va fi așa.” Preacuviosul au zis: „Crezu că va fi, cu darul lui Dumne-

zeu, numai de mă vei asculta.” El au zis: „Te voi asculta, numai mă rogu sfinției tale, spune-mi ce să fac ca să mă pociu izbăvi de acest duh viclean cerele a prăpădit sufletul meu și în fundul iadului au sălășluit?” Preacuviosul i-au zis: „Să lași toate păcatele acelea câte le socotești că le-ai făcut de când te supără acest duh, asupra grumazului meu. Eu mă voi pocăi pentru dânsese și voi da seama pentru iale înaintea lui Dumnezeu numai sfinția ta de acum nu mai priimi gândurile acelea și întru nimic le socoti căci acestea nu-s din voia ta, ci de la diavolul. Ci ceea ce nu este din voia ta, ci de la altul asupra ta adus, păcat străin iaste și pentru păcat străin nu vei fi osândit. Pentru aceasta când va mai năpădi asupră-ți cu acele hule, sfinția ta îi zi: hulele tale diavole să se întoarcă și să fie asupra capului tău, tu ești ziditoriul și aflătoriul a toată răutatea și al acestora. Deci asupra capului tău să fie, și păcatul și osânda cea pentru unele ca acestea care arunci tu asupra mea nevoind eu. Căci eu vroiesc și din inimă poftescu să mă închinu și să preaslăvesc pe Domnul și Dumnezeul meu ca pre un ziditoriu și făcătoriu și chivernisitoriu și hrănitoriu al meu, iară nu să-l hulesc și de rău să-l grăiesc. Acestea le fă și le zi duhului celui rău și viclean când va năpădi asupra sfinției tale și nădăjduiesc că cu ajutoriul lui Dumnezeu te vei izbăvi. Deci au ascultat părintele acela și au făcut așa. Și cu darul lui Dumnezeu prin rugăciunile preacuviosului s-au izbăvit de acel duh rău al huii și nu a mai supărat de atuncea înainte. Pre carele lucru cunoscându-l acel părinte s-au dus și cu lăcrămi au mulțămît preacuviosului. Apoi foarte bine nevoindu-se întru poruncile lui Dumnezeu și întru viața pustnicească și mutându-se cătră Domnul când l-au dezgropat l-au aflat moaște (precum scrie părintele Isaac Dascălul)”³⁵.

[7. Soborul paisian se stabilește la Dragomirna]

Petrecând în schitul acela, numărul fraților a continuat să se înmulțească și cinstiții monahi [din Soborul³⁶] Sfân-

³⁵ *Viața lui ISAAC*, f. 108–109 (p. 506–508).

³⁶ Consiliul reprezentanților celor 20 de mănăstiri mari („împărătești”) de la Athos, organul suprem de conducere al republicii monahale a Sfântului Munte până astăzi.

tului Munte l-au sfătuit pe fericitul să ocupe Mănăstirea Simonospetra. Aceasta avea datorii și erau puțini frați în ea. Fericitul a înaintat o cerere Soborului și în scurt timp acesta a primit soluționarea ei [pozitivă] cu o binecuvântare. Și fericitul s-a mutat în mănăstire cu jumătate din frați lăsându-i pe ceilalți în schit. După puțin timp însă creditorii au auzit că un sobor de monahi s-a adunat acolo și au venit să ceară suma de bani datorată lor și, deși nu era vinovat, fericitul [87v] a plătit șapte sute de lei, dar temându-se de alți creditori, a lăsat mănăstirea întorcându-se la schit³⁷.

Rămânând însă în schit și văzând strâmtorarea fraților și locul anevoios, judecând că un atât de mare sobor ca al său nu va putea să se întărească în Sfântul Munte într-un loc atât de anevoios și de aspru, temându-se apoi de stăpânirile agarene [musulmane], ca ele să nu pună asupra sărmanei sale obști dări asemănătoare celor ale celorlalte mănăstiri din Sfântul Munte³⁸ — căci fericitul auzise de la

³⁷ Cf. *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 8–8v: „Întru puțină vreme s-au adunat și s-au făcut numărul părinților ca la patruzeci, de unde au urmat nu numai strâmtoare de chilii iarăși, ci și greutate de cele de nevoie. Că mai înainte puțin fiind, din lucrul mâinilor și din cele de nevoie ale vieții își iconomisia și cărți își cumpăra. Iară acum, înmulțindu-se, nici cele de nevoie nu le putea cuprinde... Deci cu bunăvoința a Prea Sfințiților Patriarhi Chiril și Serafim, cari atunci aflu în Sfântul Munte, și cu sfatul de obște al sfințitului duhovnicescului sobor, li s-au dat Sfânta Monastire cea împărătească ce să numește Simonopetru, ca să fie pentru cei ce ar fi mers din locurile acestea și din țara rusească. Dar fiindcă această monastire era împovărată cu oarecare datorie la turci, după ce s-au mutat într-însa, trecând ca la trei luni, s-au înștiințat că vor să vie împrumutătorii și temându-să de dânsii s-au ridicat și s-au întors iarăși înapoi la schitul lor.”

³⁸ În 1660, de exemplu, taxele percepute de turci pe toate mănăstirile athonite se ridicau la 700.000 de aspri. În anul următor, soborul a hotărât ca fiecare mănăstire să se descurce singură, fără ajutorul celorlalte. În secolele XVII–XVIII, ele au fost nevoite să se împrumute adeseori de la evreii din Tesalonic sau să vândă odoare bisericești pentru a putea plăti împovărătoarele taxe (FEATHERSTONE, p. 106, nota 119).

mulți că aceasta se va întâmpla și se temea ca din aceste pricini să nu se ajungă la surparea ultimă a vieții obștii sale — a făcut sfat și-a început pregătirile. [88] Când au văzut aceasta, Prea Sfântul Patriarh Serafim și ceilalți cinstiți monahi ai Sfântului Munte s-au întristat foarte pentru plecarea fericitului și l-au îndemnat și rugat să nu-i părăsească, dar n-au reușit în nici un chip.

Fericitul adunându-și întreg soborul a plecat și a venit în această țară ortodoxă a Moldovei. Căci în purtarea Sa de grijă Dumnezeu l-a luat pe robul Său, fericitul părintele nostru, la Sfântul Munte al Athosului să-i arate acolo adevărata cale a vieții monahicești ca să devină o pildă de virtute pentru toți și început al vieții de obște, iar apoi să se întoarcă aici ca să întărească și să lumineze și învețe pe mulți într-o viață de virtute prin cuvintele și faptele sale.

Și văzând Cuviosul greotătea ce pătimea frații, precum s-au zis, au socotit să iasă întru aceste blagocestive locuri, nădăjduind că aicea vor dobândi lesnire și ușurare spre întemeierea vieții lor cei de obște. Și așa tocmind doao corăbii au intrat într-însele. Însă întru-una Cuviosul cu slavenii, iar întru alta numitul Visarion cu rumânii³⁹. Și înotând cu vânt bun au venit la Constantinupoli și de acolo la Galați.

Iară eșind la uscat au tras la schitul ce se numește Vărză-răști, carele iaste aproape de Focșani și acolo au lăsat Soborul părinților. Iară singur cu doi părinți a mers la București către Preasfințitul Mitropolit ce era atunci kir Grigorie⁴⁰, îndemnat

³⁹ „Această simbolică îmbarcare pe două corăbii distincte dovedește că oricât ar fi fost de mare uimirea și dragostea fraților între dânsii, se constituise încă de la Athos două comunități distincte. Dacă frații nu aveau nimic al lor, totuși conștiința de neam și limbă o aveau aparte. Mai târziu, cele două corăbii duhovnicești — paisianismul rusesc și cel românesc — își vor ridica ancora spre zări diferite, pentru traiectorii diferite. Dar mereu parcă ne vin în gând cele două corăbii, pentru care graiurile și neamurile contaseră în cele din urmă mai mult decât frățietatea creștină!” (D. ZAMFIRESCU, *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Ed. Roza Vânturilor, 1996, p. 136, nota 14).

⁴⁰ Este vorba de mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie II al Mirelor (1760–1770). Cei doi părinți par să fi fost rumânii Visarion și, în mod

fiind de unii din părinți ce era din partea locului aceluia. Dar nedobândindu-și cererea după cum poftea și cum unui Sobor ca acestuia se cuvenea, s-au întors înapoi și au venit la Iași către Preasfințitul kir Gavriil⁴¹ căruia îi era știut în auz încă de când fusese Preasfinția Sa Mitropolit la Tesalonic. Și primindu-l cu bucurie îndată cu bunăvoința Preasfinției Sale și cu sfatul de obște al dumnealor blagorodnicilor boiari și cu împăcarea și întărirea bine-credinciosului Domn ce era atunci Grigorie Calimah⁴², nepotul Preasfinției Sale, i-au dat Sfânta Monastire a Pogorării Sfântului Duh ce se numește Dragomirna sistisindu-se [recomandându-se] și cu preasfințite scrisori către iubitoriul de Dumnezeu episcopul Rădăușului, ca să așaze într-însa cu cinstea cea cuviincioasă. Și așa rădicând pe părinți de la schitul Vărzărești, carii era peste tot ca la 64, au intrat în Sfânta Monastire și s-au așezat într-însa la anul 1763 în luna lui septembrie⁴³.

El a venit aici și a fost primit de prea evlaviosul voievod [88v] și de preasfințitul mitropolit care i-au dat mănăstirea Dragomirna împreună cu toate averile ei, măcar că ea era săracă în avuții mișcătoare din pricina multor năvăliri și surpări ale barbarilor. În ea au găsit doar puține cărți și numai cinci chilii; trapeza era fără acoperiș; erau numai șase boi; dar cu toate acestea era largă și liniștită și destul de potrivită pentru sobor și întărirea regulii vieții de obște. Mănăstirea era departe de orice așezare lumească, înconjurată de un codru mare și frumos; avea multe grădini în care creșteau tot felul de legume, erau de asemenea și pâraie iute-curgătoare; în fața porții era și o moară precum și nutreț din belșug pentru animalele de povară ținute de mă-

sigur, Gheorghe transilvăneanul (ulterior cernicanul). Pentru ultimul, a se vedea „Viața” sa publicată de D. FURTUNĂ, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani*, București, 1927, p. 115.

⁴¹ Este vorba de mitropolitul Moldovei Gavriil Callimachi (1760–1786) așezat mitropolit de către fratele său, domnul fanariot Ioan Teodor Callimachi (1758–1761).

⁴² Grigorie Callimachi, fiul lui Ioan Teodor, domnul Moldovei între 1761–1764, 1767–1769.

⁴³ *Viața* lui GRIGORIE, 1817, f. 8v–9.

năstire, iar la depărtare de șase ore de mers în șes, mănăstirea avea [89] moșie fânețe alese, unde pășteau animalele și unde erau de asemenea ogoare cu grâu de sămânță și stupi.

Fericitul s-a așezat aici împreună cu tot soborul, mulțumind și slăvind pe Dumnezeu cu lacrimi pentru că prin judecățile Sale cele nepătrunse și nesfârșita Sa milostivire pentru rugăciunile slujitorului său, fericitul părintele nostru, toate se rânduiseră cum nici nu-și putuseră închipui cu mințile lor. Apoi Preamilostivul Dumnezeu a înclinat pe toți spre iubire și milostivire față de străini, iar preaevlaviosul voievod s-a aflat a fi primul ctitor, zidind din temelii două rânduri de chilii, iar separat una pentru fericitul stareț ca și un arhondaric; și a scutit pe frați de toate dările, întărind printr-un hrisov ca mănăstirea să fie liberă de orice biruri. [89v] Boieri iubitori de Hristos au dăruit animale de povară, alții vite, oi și vii, alții au dat haine și încălțăminte, iar alții grâu și vin. Alți evlavioși creștini au dat și ei ceea ce puteau, fiecare după voia lui, căci nimeni nu i-a supărat sau a cerut de la ei vreo danie: ei înșiși au dăruit aceste lucruri cu bucurie și veselindu-se mulțumeau lui Dumnezeu pentru a fi adus pe slujitorul Său cu frații lui în evlavioasa lor țară și îl cinsteau pe el și pe frați ca pe niște îngeri și păzitori ai țării lor prin rugăciunile lor.

Apoi după puțină vreme au venit acolo spre cercetarea fericitului și a fraților din Valahia, de la schitul Poienii Mărului, părintele Alexie Ieroschimonahul, carele îi era prieten fericitului încă din Kiev de la școală. Așijderea ucenic starețului Vasilie celui mai sus pomenit, carele în Sfântul Munte au tuns pe părintele nostru în mantie. Și au petrecut în mănăstirea Drago-mirnii toată iarna ținut fiind de dragostea părintelui. Că adeseori se îndulcia întru cuvintele cele duhovnicești. Și au dorit părintele nostru ca să-l îmbrace în schimă părintele Alexie, ca unii ce era ucenici tot a unui stareț, care s-au și făcut. Însă numele nu i-au schimbat, ci au lăsat să se numească tot Paisie. Și au fost nepovestită bucurie la tot soborul. Iară după luminatul praznic al Învierii Domnului, voind a se duce el, l-au petrecut părintele nostru și tot soborul cu mare dragoste și

cucernicie. Acest părinte Alexie, după părinții stareți Vasilie și Teodosie, au fost și el stareț în schitul Poienii Mărului⁴⁴.

[8. Viața la Dragomirna]

După ce fericitul părintele nostru și frații s-au odihnit puțin în mănăstire de osteneala drumului, a început să așeze rânduiala (cinul) [90] vieții sale de obște și să o întărească după regula de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri, și anume din cea a Marelui Vasilie, de unde și-au luat regulile lor și Teodosie cel Mare și Teodor Studitul, începătorii vieții de obște. Nu începuse numai aici aceasta, o astfel de regulă fiindcă o începuse și o păzise deja cu ani în urmă la Sfântul Munte, ci aici a pus doar un început nou. Mai întâi a așezat la biserică o rânduială întru toate athonită, rânduind ca la strana dreaptă cântarea să se facă în slavonă iar la cea stângă în română. A poruncit ca nimeni dintre frați să nu numească în vreun fel ceva „al meu” sau „al tău”, ci să aibă de obște tot ceea ce le va fi dat de Dumnezeu, pentru că așa va fi între ei un singur gând [90v] și dragoste. Lucrurile de neapărată trebuință erau date tuturor în comun, ca să poată fi păzite ascultarea față de stareț și întreolaltă, și tăierea voii și judecății proprii, și supunerea întru toate cu frica lui Dumnezeu.

În mănăstire ascultările de la bucătărie, brutărie și celelalte trebuiau să fie făcute de frații înșiși, fără a se folosi la săvârșirea lor slujitori sau năimiți. Feluritele meșteșuguri trebuitoare vieții trebuiau săvârșite de frați slujind unii altora întru frica lui Dumnezeu ca Domnului Însuși. Neascultarea, împotrivirea în cuvânt și rânduiala-de-sine [idioritmia] în slujirile de obște, prin care se surpă poruncile dumnezeiești, trebuiau azvârlite afară, iar evlavia, smerenia, unanimitatea și dragostea trebuiau să împărătească în sobor: [91] clevetirile, osândirile, pizma, murmurul și ține-

⁴⁴ *Viața lui ISAAC*, f. 110v-111 (p. 509-510) și PLATON, 1836, f. 28v-29.

rea de minte a răului nu puteau avea loc. La ascultările de obște trebuia păzită tăcerea cu rugăciunea pe buze. Fericitul însuși ieșea împreună cu frații și lucra alături de ei la câmp și în celelalte ascultări, dând pildă tuturor și poruncind ca nimeni să nu lenevească, fiindcă din trândăvie iese tot răul. În chiliile lor frații trebuiau să citească cărțile de Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri și să țină rugăciunea minții, lucrând-o cu mintea în inimile lor și păzind-o cu frica lui Dumnezeu, cu meșteșug și întocmai ca pe răsuflarea lor, fiindcă ea este adevăratul izvor al iubirii de Dumnezeu și de aproapele și a toată virtutea. În fiecare seară frații trebuiau să-și facă mărturisirea gândurilor fie fericitului însuși, fie [91v] duhovnicilor rânduiți pentru aceasta; iar frații trebuiau să stea sub porunca lor, știind că aceasta este temelia mântuirii, păcii, liniștii și iubirii în sobor. Acestea și toate celelalte rânduieli au fost predate în sobor de fericitul potrivit cu regula Sfântului și Marelui Vasilie și a celorlalți părinți începători ai vieții de obște întărind ca ele să fie păzite necălcate⁴⁵. Asupra tuturor copiilor săi duhovnicești fericitul părintele nostru revărsa mila sa părintească ocrotindu-i în dragoste nefățarnică, ca o găină care-și încălzește cuibul, rânduindu-le ascultările cu înțelepciune după priceperea fiecăruia; și arătând compătimire față de cei neputincioși, [92] tămădind pe cei neputincioși în bolniță și odihnindu-i cu toată odihna, bolind împreună cu ei ca și cum ar fi fost bolnav el însuși.

Pentru cei bolnavi și foarte neputincioși și prea îmbătrâniți, în bolniță iubitul frate Onorie poruncea a-i doftori și cu toată

⁴⁵ Mitrofan face aici aluzie la faimosul *Așezământ* paisian în 18 puncte aprobat în 1763 de mitropolitul țării. Un rezumat al său a dat S. CERVERIKOV (vezi *supra*, nota 12 la introducere: „Un stareț și autobiografia lui”), 1943, p. 179–187. Traducerea românească veche a fost editată de arhim. Clement Popescu/diac. Ioan I. Ică jr, *Viețile, povățuirile și testamentele sfinților stareți Gheorghe și Calinic de la Cernica. Monumentele spiritualității cernicane I*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 21–40. O traducere nouă după originalul slavon a dat recent V. Pelin, *op. cit. supra* n. 34, 1999, p. 87–105.

odihna a-i odihni, știind foarte bine iscusința acestui meșteșug că era acest bărbat și întru cuvintele cele duhovnicești și întru nevoile trupești foarte milostiv și mângâietoriu că din sfânta și oserdnica sa ascultare și smerenie întru înfocată dragoste către Dumnezeu și către aproapele și întru duhovnicească înțelegere sporire. Drept aceia, fericitul stareț pre acest iubit lui frate preste bolnavi, ca pre însuși al său ochi îl avea, oricăruia numai acestuia îi era slobod ca pentru cei bolnavi bani din chilia starețului cât însuși ar fi voit a lua. Pre carele după a sa mutare întru al doilea an cu voia lui Dumnezeu către sineși l-au luat întru odihna cea cerească⁴⁶.

Când venea vremea secerișului, rânduia la ascultarea secerișului grâului în câmpie uneori până la șaptezeci alteori până la optzeci de frați, fiindcă ei înșiși secerau și treierau cu cai grâul și celelalte bucate în fiecare an. Împreună cu ei trimitea și un duhovnic pentru pravila bisericească și celelalte trebuințe duhovnicești, având cu el și dumnezeieștile Taine. Adeseori trimitea și un doftor. Și însuși fericitul părintele nostru venea să cerceteze pe copii săi duhovnicești rămânând cu noi trei sau patru zile: binecuvântând ostenele noastre, el se mângâia pe sine însuși și ne mângâia pe noi și ne fericea pentru că și noi [92v] prin ostenele noastre imitam pe Sfinții Părinți ai Egiptului din vechime, care secerau și ei în fiecare an. Învățându-ne astfel despre ascultare și osteneală, unanimitate și dragoste, răbdare și recunoștință și despre mărturisirea gândurilor noastre, ne binecuvânta și pleca bucurându-se și mulțumind lui Dumnezeu că ne văzuse pe noi și ascultarea noastră, rugându-se ca Dumnezeu să ne întărească prin harul Său ca să săvârșim lucrul și să ne întoarcem în bună sănătate în mănăstire. Iar noi luându-ne rămas-bun și sărutându-i mâinile și picioarele, ne întorceam veselindu-ne și slăvind pe Dumnezeu, Care ne învrednicise să vedem îngereasca față a părintelui nostru și vărsam lacrimi de bucurie din dragoste pentru el. Iar câți erau bolnavi suferind de osteneală și de arșița [93] soarelui se făceau sănătoși la vederea lui, și câți slăbiseră

⁴⁶ *Viața lui ISAAC*, f. 112v (p. 511) și *PLATON*, 1836, f. 30v-31.

de frica de osteneală și acești frați își uitau frica lor și, ca acel bătrân ce fusese tămăduit de Hristos și și-a luat patul său și a umblat și slăvit pe Dumnezeu, ridicându-se din deznădejdea lor ca dintr-un pat își luau secerile și strigau: „Sculați-vă, fraților, să mergem la ascultarea noastră!” Toți își luau secerile și le învârteau și scânteierea secerilor strălucea ca armele soldaților ieșind la război; și spuneau unii altora: „Să ne întărim fraților, ca mângâiați de rugăciunile sfântului nostru părinte degrab săvârșim și să ne întoarcem în mănăstire!” Astfel se zoreau unii pe alții la muncă lucrând cu hărnicie până la sfârșit și uitând în bucuria lor de boală și de slăbiciune.

Când eram pe câmp, fericitul nostru stareț ne odihnea acolo cu tot felul de odihne [93v], astfel încât arareori ne odihneam în mănăstire chiar și în zilele de sărbătoare, ci rămâneam ca în fiecare zi în locul acela. După ce seceram o anumită parte din grâu, atunci acei frați ce fuseseră rânduiți făceau o arie de treierat și începeau treieratul. Curățind grâul nou, măcinam și coceam pâine proaspătă. Când se termina secerișul, zece frați rămâneau să facă împlătirea cu caii până la săvârșirea ascultării, lucru care mai dura două săptămâni. Atunci toți ceilalți plecam și ne întorceam în mănăstire, mulțumind și slăvind pe Dumnezeu, Care ne dăduse tărie să ne ducem la capăt ascultarea. Drumul ținea șapte ore cu calul și zece cu carul cu boi. Când și ceilalți își încheiau împlătirea, toți frații se adunau în mănăstire.

[9. Învățător și povățuitor duhovnicesc]

Iară fericitul, zilele și nopțile le cheltuia cu frații cei din limbă moldovenească, Macarie și Ilarion dascălii, și cu cei care știau bine limba cea elino-grecească, ostenindu-se întru talmăcirea părinteștilor și blagosloviceștilor cărți pre limba moldovenească și slavenească⁴⁷.

⁴⁷ *Viața lui ISAAC*, f. 112 (p. 511) și *PLATON*, 1836, f. 31.

Fericitul nostru stareț învăța întotdeauna pe frații care veneau [94] la el în chilia sa în ce privește nevoile lor trupești și duhovnicești, descoperindu-le puterea poruncilor lui Dumnezeu și împărtășindu-le înțelegerea sfintei ascultări din Sfânta Scriptură și din învățăturile Sfinților noștri Părinți, povățuindu-i și îmboldindu-i spre tot lucrul bun. Făcea aceasta mai cu seamă atunci când se adunau în mănăstire toți frații de la ascultările câmpului și venea sfântul post al Nașterii lui Hristos [15 noiembrie], începând din prima săptămână a acestui post și până în sâmbăta lui Lazăr, afară numai dacă nu i se întâmpla vreo boală în timpul iernii. În fiecare zi, afară de duminici și sărbători, frații se adunau seara în trapeză, se aprindeau sfeșnicele și fericitul nostru părinte se așeza în locul său obișnuit și citea o carte [94v] a Părinților: fie cea a Sfântului Vasile cel Mare despre post, fie cea a Sfântului Ioan Scărarul sau a Sfântului Dorotei sau a Sfântului Teodor Studitul⁴⁸. Într-o seară citirea se făcea în rusește, iar frații de limbă română citeau pavecernița, iar seara următoare citirea se făcea în românește, iar frații de limbă rusă citeau ei pavecernița. Dacă cineva știa amândouă limbile lua parte la amândouă citirile. Fericitul tâlcuia o carte într-o limbă și altă carte în cealaltă limbă, deși uneori folosea aceeași carte pentru amândouă limbile. În tâlcuirile sale aducea mărturii din Sfânta Scriptură și din învățăturile de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri.

Și grăia așa: „Fraților, se cuvine noao cu inimă înfrântă a face pocăință, duple cum grăiesc dumnezeestii părinți. Că zice Ioan al Scării⁴⁹ ori și ce felui de mare nevoință a noastră de petrecem, iar inimă dureroasă necăștigând, toate acestea sunt prefăcute și deșarte. Și Grigorie Sinaitul grăiaște că durerea inimii și smerenia și osteneala ascultării duple puterea fieștecăruia cu inimă dreaptă știe pre lucrul adevărat a-l face. Și iarăși același: că toată lucrarea trupească și duhovnicească, neavând oste-

⁴⁸ „Sau a Sfântului Simeon Noul Bogoslov”, adaugă ISAAC, f. 113 și PLATON, f. 31.

⁴⁹ „Cuvânt 7.”

neala cea cu inimă dureroasă, niciodată va aduce roadă acelui ce o petrece pre ea. Pentru că nevointa este împărăția cerurilor și nevoitorii o răpesc pre dânsa grăiaște Domnul⁵⁰. Pentru că mulți însă, poate că și mulți ani fără de durere au lucrat sau și lucrează, și pentru că nu pentru înfocată osârdie a inimii ostenelele pocăinții le fac, deșerti de curăția și neîmpărtașiți Duhului Sfânt au fost. Și iarăși: Cei ce întru negreșire și lenevire lucrează, să ostensc adecă oareșicum după cum li să pare mult și niciodată roadă culeg. Poate că ar fi, când fără durere călătorim din trândăvie și întru îngrijirile cele nefolositoare împlântându-ne pe noi înșine ne întunecăm. Și Simeon Noul Bogoslov grăiaște⁵¹: Pentru aceasta dar zic, că neurmând patemilor lui Hristos prin pocăință și lacrimi, prin smerenie, ascultare și răbdare, iară mai vârtos prin sărăcie și nepătimire prin defăimări și batjocoriri și morții Lui cei ce ocară părtași nefindui, nici duhovniceștii Lui învieri aicea părtași să fac, nici darul Sfântul Duh priimesc. Deci dar pentru care alte lucruri ne vom proslăvi cu dânsul, că grăiaște dumnezeiescul Pavel⁵²: de vom pătimi cu Dânsul, atuncea cu Dânsul ne vom și proslăvi. Că de ne rușinăm patimilor Lui, care le-a răbdat pentru noi a-i fi următori și împreună pătimitori, (că viețuiaște întru noi voința de a nu voi a pătimi, care este cugetare pământească a trupului), arătat dar este că nici slavei Lui părtași vom fi, că fără de pocăință și lacrimi, duple cum a zis, grăiaște sfântul, nici una dintre acestea sau întru noi înșine, sau întru alții oareșicare au fost cândva sau vor fi. Că nici din dumnezeieștile Scripturi va dovedi cineva aceasta. Că fără de lacrimi și cea de-a pururea umilință s-au curățit de patimi cineva din oameni cândva, sau sfânt au fost, sau pre Duhul Sfânt l-au priimit, sau pre Dumnezeu au văzut sau sălășluința lui înăuntru au cunoscut, sau cândva l-au priimit pe acesta împreună — sălășluitoriu întru inima sa, neîntâmpinând mai înainte pocăința și umilința? Că toate acestea duple măsura lacrimilor, a întristării și a pocăinții dumnezeiescul foc al umilinții lucrează. Și iarăși⁵³: „Vedeți, zice, ca să nu să tăinuiască de voi aceasta ca când să va părea vouă a avea întru sine pre Hristos, nimic având. Și cu

⁵⁰ „Matei 11, 12.”

⁵¹ „Partea II, Cuvânt 7.”

⁵² „Romani 8, 16.”

⁵³ „A aceluiași, Partea II, Cuvânt 21.”

măinile deșarte vă veți duce din viața aceasta și atunci veți plânge și vă veți tânguî”⁵⁴.

La fiecare citire înfățișa anumite învățături moralicești spre îndreptarea neputințelor ce se săvârșiseră în cursul zilei, înfățișându-le acoperit, ca acei ce le săvârșiseră să se rușineze și să se căiască [95], iar ceilalți care nu greșiseră să se păzească de atari năravuri. Astfel pe toți îi folosea, pe unii îndreptându-i iar pe alții păzindu-i. Tâlcuirea sa era astfel că până și cei mai simpli dintre frați puteau înțelege sensul cuvintelor lui. Fericitul părintele nostru avea un asemenea dar, încât putea să-i miște spre râvnă până și pe cei mai deznădăjduiți și îi putea mângâia până și pe cei mai plângăcioși. Dacă nu putea să împace un frate întristat cu cuvintele lui, atunci o făcea cu lacrimile lui: nimeni nu ieșea de la el nevindecat. Și cine ar putea descrie frumoasa sa vorbire? Toți am fi fost în stare să stăm înaintea lui în fiecare zi, ca să ne desfătăm de vederea feței lui și de marea dulceață a cuvintelor lui. Judecata acestui fericit bărbat era astfel încât, orice frate venea în chilia sa, fericitul înțelegea ce avea [95v] înăuntrul său, îi dădea binecuvântarea și începea să vorbească cu el, întorcându-l de la gândurile lui cu cuvintele sale dulci, neîngăduindu-i să vorbească. Iar în conversația sa, care lua aminte la fața și alcătuirea (sufletească) a fratelui sau priceperea sa în înțelegere, el introducea câteva cuvinte înalte din Scriptură și le tâlcuia din Scripturi. La aceasta adăuga ceva mai înalt, împletindu-le toate cu cele mai simple lucruri din priceperea sau slujba lui. Astfel răpea gândul din mintea lui și îl mângâia atât de tare, încât în dulceața cuvintelor fericitului el uita de sine însuși și însăși nevoia pentru care venise la el; după care privind înăuntrul său și văzând că sufletul său era plin de pace și bucurie, că întunericul și supărarea care fuseseră dispăruseră ca un fum în vânt, fratele [96] nu-și mai aducea aminte nimic. Și primind binecuvântarea starețului, pleca

⁵⁴ „Din învățăturile fericitului.” *Viața lui ISAAC*, f. 113v-114 (p. 512-513) și PLATON, 1836, f. 31v-32v.

bucuros și mulțumind lui Dumnezeu. E ceea ce am văzut de multe ori petrecându-se în mine însumi.

Temelia învățaturii lui era aceea că, din toată inima și sufletul lor toți trebuie să se silească cu osârdie să păzească poruncile dumnezeiești și predaniile Sfinților Părinți. Dacă se întâmpla vreo tulburare între frați, până la sfârșitul zilei trebuia să se facă o împăcare adevărată, potrivit cuvântului Scripturii: „Soarele să nu apună peste mânia voastră”⁵⁵. Dacă cineva se învârtoșa și nu voia să se împace, fericitul îl despărțea de ceilalți, oprindu-l să mai treacă pragul bisericii sau să spună „Tatăl nostru”. Și atunci se arăta a fi judecător aspru împotriva unui frate atât de neascultător, pentru că deși era foarte blând [96v] și apropiat de toți, se îngrijea de mântuire în tot chipul, folosindu-se, potrivit Apostolului, „și de cele de-a dreapta și de cele de-a stânga”⁵⁶. La ascultările din afara (mănăstirii) rânduia numai pe acei frați de la care nu putea veni nici o sminteală și a căror suflete nu puteau suferi vătămare. Dacă în orice lucru ar fi urmat o surpare a poruncilor lui Dumnezeu, porunceea ca acel lucru să înceteze și spunea că era mai bine ca el să nu fie făcut decât a surpa poruncile lui Dumnezeu și a cădea sub veșnică osândă. Se străduia pururea să fie pace și iubire între frați, ca și tăierea voii și judecății proprii a fiecăruia înaintea celorlalți. Dacă se întâmpla să fie vreo împotrivire în cuvânt cu privire la ceva, celui ce se împotriva în cuvânt îi porunceea ca ascultare să cedeze ca să nu fie o ceartă, din care să iese vrăjmășie și ținerea de minte a răului. [97] Atunci când poruncile sale nu erau împlinite, ceilalți frați trebuiau să-l înștiințeze, de dragul îndreptării fratelui iar nu pentru răzbunare; iar el îl îndrepta potrivit înțelegerii date lui de către Dumnezeu.

Fericitul părintele nostru trudea ziua și noaptea. Ziua întreagă îndrepta lucrurile duhovnicești și treburile economice din afară ale mănăstirii, și uneori ușa chiliei sale nu

⁵⁵ Cf. *Efesenii* 4, 26.

⁵⁶ Cf. *2 Corinteni* 6, 7.

se închidea până la ceasul a zecelea. Unii frați veneau la el pentru nevoi trupești, alții pentru nevoi duhovnicești: cu unul plângea îndreptându-l, cu altul se bucura, ca și cum n-ar fi simțit nici o supărare. Acest fericit om era ca un copil lipsit de răutate în alcătuirea lui sufletească: cu adevărat nepătimaș și sfânt. Am viețuit pe lângă el treizeci de ani — am fost plecat la Sfântul Munte pentru o vreme, [97v] dar m-am întors înapoi la el — și niciodată nu l-am văzut întristat când i se spunea ceva, chiar dacă se întâmplase o mare nenorocire. Se întrista tare numai atunci când îi vedea pe alții călcând poruncile lui Dumnezeu; și-ar fi dat viața sa pentru cea mai ușoară din poruncile Domnului și era ca focul împotriva celor care nu le păzeau. Spunea: „Să piară toate, chiar și trupurile noastre, numai să se păzească poruncile lui Dumnezeu.”

[10. Nevoințele duhovnicești ale monahilor paisieni]

Noaptea fericitului au fost toată viața sa privegheri; toată noaptea traducea din greaca veche în slavonă cărți ale Părinților și de teologie, care nu erau până atunci pe limba noastră: fericitul iubea tare mult cititul cărților și ne îndemna [98] să le copiem și citim, și spre celelalte nevoințe duhovnicești.

Iar în mănăstirea noastră se vedea o viață monahală de obște care purta urmele vieții de obște a Sfinților Părinți din vechime. Pe cât era cu putință, ne sileam să urmăm și să îi imităm și să păzim regula lor în aceste vremuri rele, vrednice de plâns și suspinare. Frații sfârșiseră toate cele de trebuință: o a doua biserică mai caldă — fiindcă biserica principală era foarte rece — chiliile, arhondaricul, bolnița și celelalte. Intrarea în mănăstire era cu totul oprită părții femeiești. Și trăgându-și puțin sufletul, frații au început să se nevoiască și să se îndemne unii pe alții spre dragostea Domnului și paza de-viață-dătătoarelor Sale porunci: alipindu-se de părintele lor în credință și iubire după Dumnezeu, [98v] împlineau în faptă învățătura lui, își tăiau

voia și judecata proprie înaintea lui și înaintea celorlalți, sârguiau să fie un suflet și o inimă cu părintele lor și cu toți frații și își făceau ascultarea cu frica lui Dumnezeu. Își păzeau cu luare-aminte în minte rugăciunea din toată inima, rugându-se cu trezvie și cu meșteșug. Și se sârguiau spre tot lucrul bun prin harul lui Hristos și înaintau în nevoința duhovnicească. Și înăuntrul soborului se vedea între frați „furt” fără de păcat și „răpire” duhovnicească, fiindcă cei ce furau prisoseau în cele bune, și cei ce erau furați nu sărăceau; cei ce răpeau se îmbogățeau, și cei ce sufereau răpirea își aveau comoara lor întreagă. Toți se îmbogățeau unii pe alții și se lăsau cu bucurie [99] oricui voia ca să le răpească ceva. Unul răpea de la altul smerenia, iar acela răpea ascultarea de la altul. Unul fura altuia tăierea voii proprii, iar celălalt la rândul lui îi răpea învinuirea de sine și lacrimile. Fura de la altul răbdarea în ocări și încercări, iar acela fura altuia pomenirea morții și frica lui Dumnezeu. Unul fura altuia iubirea frățească, și acela la rândul lui răpea altuia tăcerea și nerăutatea. Se bucurau, așadar, în asemenea lupte lipsite de pizmă și, veselindu-se, slăveau pe Dumnezeu. Fericitul nostru stareț se veselea și el văzându-și copiii duhovnicești nevoindu-se cu atâta osârdie și, mulțumind lui Dumnezeu cu lacrimi, se ruga ca El să-i întărească prin harul Său spre nevoințe încă și mai mari. Învățându-i neîncetat, îi mâna spre nevoințe și osârdii încă și mai mari, spunând: „Nu vă descurajați făcându-vă neguțătoria voastră, copiii mei, [99v] acum este vremea bine primită, acum este ziua mântuirii!”⁵⁷.

Și puteai să vezi atunci în mănăstirea Dragomirni ca o minune noă, viața monahicească că oameni vii lor pentru dragostea lui Dumnezeu de a sa voință cu toate simțirile fiind era lumii aceștea morți adecă ca niște orbi și muți și surzi. Și cum voiu putea spune cu subțirătate pentru tainica lor lucrare fără numai din parte care sunt acestea: sfărâmarea inimii, smerenia adâncă, frica lui Dumnezeu și cucernicia, luarea-aminte și tăcerea gândurilor, rugăciunea în inimă pururea săltând cu nepo-

⁵⁷ Cf. 2 Corinteni 6, 7.

vestită dragoste învăpăiată către Hristos Dumnezeu și către aproapele. Că multora dintr-înșii nu numai la singurătate în chilie, ci și în biserică și întru adunările ascultărilor și întru duhovnicească grăire neîncetat lacrimile le curgea. Care arăta roada duhului, adică: credința, blândețea și dragostea inimii lor către Domnul. Cu cuviință dar, Sfântul Isaac grăiaște: „Iubită este lui Dumnezeu adunarea smeriților, precum adunarea serafimilor”⁵⁸.

În mijlocul petrecerii noastre cei pacinice în Sfânta Monastire Dragomirna, se afla iconom preacuviosul ieromonah Visarion, cel de un suflet și întâiul tovarăș al fericitului părintelui nostru Paisie. Și întru mare evlavie îl avea boiarii și tot norodul. Că și el întocmai ca și starețul, avea îngrijire pentru toate cele trebuitoare soborului. Și să arăta foarte cu milostivire către toți și cu dragoste și foarte mult să bucura părinții și frații de prea dulcele lui cuvinte, pentru că pre toți îi învăța, îi îndemna și le grăia tuturor cu bunătate și blândețe. Căci era foarte procopsit și învățat în pricinile duhovnicești. Apoi prin dumnezeiasca voință mutându-se către Domnul au urmat mare întristare fericitului stareț și la tot poporul. Că toți plângea cu amar pentru dânsul, nu numai călugării ci și mirenii. Și au lăsat hotărâre fericitul stareț ca în tot anul să i se facă lui soborniceasca panihidă și la tot soborul masă îndestulată. Care rânduială s-au ținut și în monastirea Neamțului până la săvârșirea fericitului stareț.

Apoi, după părintele Visarion au pus iconom preacuviosul părinte Gheorghe ieromonah, carele era om foarte smerit și cuvios și blând. Și după mutarea către Domnul a părintelui nostru Paisie, el au rămas pildă de fapte bune soborului. Și mergând în Țara Românească, au început și au întemeiat acolo viața monahicească de obște.

O viață ca aceasta așezându-să și răsădindu-să de preacuviosul nostru părinte Paisie în Moldavia, care și-n Ierusalim după Învierea Domnului nostru Iisus Hristos și după Înălțarea Sa la ceruri, de sfinții Apostoli s-au alcătuit și mai pre urmă tot acolo de preacuvioșii Savva și Teodosie și Eghipet de preacuviosul Pahomie, și după aceștia în Țarigrad de preacuviosul Teodor Studitul, și în Rossia de preacuvioșii părinți Antonie și Teodosie ai Pecerskiei, pre care nu o văzuse nici odinioară Moldavia, de

⁵⁸ „Cuvânt 89.”

la mulți sfinți părinți luând lucrarea prin darul și ajutorul lui Dumnezeu o au izvodit și lumii o au arătat⁵⁹.

Așa Cuviosul toate așezându-le după voia lui Dumnezeu și hotărârile sfinților — întru carii cel întâiu iaste Sfântul Vasilie — era a vedea cu adevărat o viață sfântă, o petrecere după Dumnezeu, o povățuire fără potecnire ducătoare către mântuire, a cărăia veste străbătând în toate părțile, în puțină vreme au năzuit mulți carii doria de viața aceasta nu numai moldoveni ci din toate neamurile megiiase cele drept credincioase, adecă rumâni, bolgari, greci, malorusiani, moscali. Cât s-au înmulțit numărul părinților întru această monastire până la 350, pre carii toți îi ținea Cuviosul legați întru o dragoste. Că precum dumnezeescul Apostol zice către cei credincioși: „Nu iaste iudeu, nici elin, nu iaste nici rob nici slobod, nu iaste parte bărbătească sau muierească, că toți voi unul sunteți întru Hristos Iisus”⁶⁰ așa și la Cuviosul nu era moldovean și malorusian, nu era rumân și muscal, nu era grec și bolgariu, ci toți unul era, fii ai Sfințieii sale, fiind fii ai ascultării. Încă venea mulți și de la alte monastiri, din cele de aproape și din cele de departe, unii de să da cu totul ascultării făcându-să mădulări ale obștii, iară alții numai pentru folosul cel din privire⁶¹.

[11. Dezordinile războiului ruso-turc (1768–1774)]

Pe când eram noi acolo, iată s-a ridicat o furtună îngrozitoare și un foc înfricoșător: lumea întreagă se mistuia, munții, codrii și câmpiile erau în flăcări. Căci cele mai de căpetenie și dintâi imperii ale pământului, cel rusesc și cel turcesc, erau în război unul cu celălalt, iar Țara Moldovenească și Muntenenească se topea ca ceara; locuitorii lor tremurau cu frică de moarte și s-au risipit, iar munții, pădurile și mănăstirile erau pline de norod. Boieri și oameni simpli, ajunși fugari, se întreceau unii cu alții pentru un loc în care să se ascundă de turci și de tătari. Atunci, înspre mănăstirea

⁵⁹ *Viața lui ISAAC*, f. 117v–118v (p. 516–517) și parțial PLATON, 1836, f. 37–37v.

⁶⁰ *Galateni* 4, 28.

⁶¹ *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 10–10v.

noastră, cea mai bine întărită din toată Moldova, așezată într-un codru mare [100] și într-un loc în care se ajungea cu anevoie, în primele săptămâni ale postului Nașterii lui Hristos au alergat mulțime fără număr de oameni, bogați și săraci, mai degrabă sub acoperământul rugăciunilor fericitului și ale întregului sobor decât sub acelea a celor mai tari întărituri. Ei au umplut până într-atât mănăstirea, că era cu neputință să mai umbli prin ea, și deopotrivă și pădurea ce înconjura mănăstirea. Văzând starețul nevoia și sărăcia de nepovestit a norodului, fiindcă era iarnă și venise zăpada iar ei erau pe jumătate goi și desculți, fugind de frică numai cu sufletele și cu pruncii lor, le-a dat jumătate din mănăstire, ținând cealaltă jumătate pentru frați; și atunci au fost trei sau patru sau chiar cinci frați într-o chilie în care înainte era unul singur. Trapeza era largă și caldă și el [100v] le-a dat-o oamenilor simpli, mai cu seamă femeilor sărmame.

Pentru toți fericitul compătinea ca un părinte revărsându-și mila sa peste toți, ca și cum suferea cu ei și era el însuși în nevoi. Fericitul a poruncit chelarului, brutarului, bucătarului și celorlalți frați care aveau slujirea cămărilor să dea fără șovăială orice fel de bucate aveau tuturor celor care veneau și cereau, indiferent cine ar fi cerut, dacă stătea înăuntru mănăstirii sau în afară, oricine ar fi venit. Unii luau afară bucate și și le găteau ei înșiși, alții încălzeau hrana gătită și pâinea pe care o mâncau frații și o luau afară pentru ei înșiși. În dorința lor de a purta de grijă de cei aflați în nevoi, frații făceau pâine și găteau mâncare neîncetat. Boierii luau cu ei [101] și vin. Și aici s-a văzut harul lui Dumnezeu ce lucra prin rugăciunile fericitului, fiindcă bucatele și băuturile pe care frații le strânseseră în cămări pentru ei înșiși pentru un an de zile au fost de ajuns pentru această mare mulțime de nevoiași ca și pentru noi în toată acea vreme de nevoi. Tot acest norod a rămas înăuntru și în afara mănăstirii aproape cincizeci de zile înainte de a pleca la casele lor, în vreme ce boierii au rămas în mănăstire. Pentru că lumina harului lui Dumnezeu a strălucit, iar luna s-a întunecat și vrăjmașii s-au tulburat și-au fost loviți

de spaimă. Și astfel armia rusească a intrat în Moldova, iar agarenii cei fără Dumnezeu au tremurat și-au fugit. Atunci oamenii s-au întors la casele lor fără teamă, bucurându-se și slăvind pe Dumnezeu, boierii însă erau înfricoșați și ei au stat în mănăstire [101v] mai mult de-un an de zile.

Când prin mila lui Dumnezeu ne-am izbăvit de frica turcilor și toți străinii au părăsit mănăstirea, am avut din nou pace. Dar nu multă vreme după aceea au venit noi tulburări: o nouă plagă și frică de moarte, ciuma, și împreună cu ea și o nerodire de trei ani a grâului. Dar prin harul lui Dumnezeu au trecut și aceste dureri, și am avut din nou tihnă și ne-am întors la viețuirea noastră dintâi.

După șase ani de război s-a făcut pace între Rusia și Poarta Otomană. Dar atunci când armata rusească s-a întors din Moldova în patria sa, împărăteasa romană [austriacă] Maria Terezia a început să ceară Porții acea [102] parte a Țării Moldovei ce îi fusese făgăduită pentru ajutorul ce i-l dase în războiul împotriva Rusiei; și ea i-a fost dată⁶². Și domnii moldoveni și nemți au început să tragă granița, iar mănăstirea noastră stătea la trei ore depărtare de ea. Chiar și înainte de acea vreme diavolul își întinsese întotdeauna cursele sale cele rele și în mod sigur el ar fi putut vătămă soborul și întrista pe fericitul nostru părinte, dacă harul lui Dumnezeu nu l-ar fi acoperit prin rugăciunile fericitului, împiedicându-l pe cel rău să găsească ajutor. Acum însă el și-a găsit ajutor în nemți, și el s-a așezat cu legiunile lui în ei, punându-i în mișcare ca să ia mai mult pământ decât le fusese rânduit, așa ca ei să ia în stăpânire și mănăstirea

⁶² Cf. *Viața lui ISAAC*, f. 116: „Și după ce acum au ieșit armele Rossiei în Moldavia din patria sa, îndată porcii cei sălbateci cari mai de tot au păscut viaa Dumnezeului Savaoth, vulpile cele viclene, cari totdeauna o strică pe dânsa, cei tari întru vicleșug și la războiu slabi, împărăția Austriei o zicu, care cât au ținut acel războiu au dat ajutoare pre taină și cu vicleșugu împărăției turcești asupra împărăției rusești, și plata pentru facerea de bine au luat o bucată de loc din Țara Moldaviei, pre care au numit Bucovina, întru care se cuprinde și monastirea Dragomirna.”

Dragomirna. Nemții au măsurat granița cu acest gând, [102v] dar boierii moldoveni nu se învoiau cu aceasta, nevoind să le îngăduie mai mult decât le fusese rânduit, fiindcă ei doreau să apere mănăstirea și să ferească de tulburări pe fericitul stareț și soborul. Dar n-au putut să se împotrivescă marii lor puteri. Atunci au recurs la rugăminți și făgăduințe și ce cuvinte n-au folosit? Ce daruri nu au dat? Dar n-au putut să izbândească și mănăstirea a fost lăsată întru totul în puterea lor [a nemților].

[12. Soborul paisian nevoit să se mute la Secu]

Atunci fericitul nostru stareț a vărsat multe lacrimi, și frații de asemenea, și s-au întristat pentru mănăstirea care era foarte frumoasă din pricina soborului fraților. Au plâns pentru surparea ostenelelor lor, căci vărsaseră sudoare de sânge în zidirea chiliilor și a celorlalte lucruri trebuincioase mănăstirii și acum ajunseseră sub puterea ereticilor [103] cu care nu putea fi niciodată pace; mare nenorocire și oste-neală de sânge căzuse acum peste sobor și era lucru anevoie a scăpa din mâinile nemților.

Așijderea și frații se scârbiia foarte și cu amar plângea, pentru că vedea preacuviosul cu ochii minții cele ce mai pe urmă s-au lucrat la sfintele monastiri: adecă luarea și vânzarea cea de istov a moșiilor, jefuirea și darea la mezat a sfintelor veșminte, prada și stricarea sfintelor vase și mai apoi de toate, prefacerea monastirii în biserici de mir și pustiiri desăvârșit. Și se ruga Milostivului Dumnezeu ca cu ce chipuri va ști să scoate acel sobor al fraților de acolo într-un lăcaș dumnezeiesc carele să fie subț stăpânirea adevăraților creștini. Apoi încetând fericitul de a plânge, au sfătuit pre frați ca și ei să înceteze de întristarea cea de preste măsură și să-și puie nădejdea în Dumnezeu, că El este puternic de a mângâia pre tot carele strigă către Dânsul. Și așa după puțin, numai iată că a venit către părintele nostru de la părintele igumenul monastirii Secului o scrisoare întru care scria, chemându-l cu dragoste către sine, împreună și cu tot soborul, spuindu-i că mănăstirea Secu este foarte bună pentru petrecerea călugărească. Și tare mult s-a bucurat părin-

tele nostru, și au dat laudă lui Dumnezeu de această economie, împreună cu tot soborul. Apoi au scris rugămintea către blagocestivul domn Grigorie Ghica și către preasfințitul mitropolit Gavriil, jeluindu-să cum că subț stăpânirea papistașilor nu poate să petreacă și milă cerea ca să i se dea monastirea a Tăierii cinstitului cap al Sfântului Ioan Înainte Mergătoriului, care se numește Secu. Și au alăturat și scrisoarea aceia de la părintele igumenul sfintei monastiri a Secului. Deci stăpânirea priimind scrisoarea foarte rău le-au părut de fericitul și de soborul fraților. Însă pentru ca să-l mângâie, i-au dat monastirea Secului, pre care o cerea întărind aceasta cu iscăliturile cuvenite, ca să i se dea de către cei orânduți întru aceasta, acea monastire, cu moșii, cu averi și cu tot venitul ei pe seama cuviosului, să rămâie în veci a soborului lui. Pre care scrisoare priimind-o cuviosul, au pus igumen monastirii Dragomirnei în locul său pre un duhovnic foarte cuvios, anume Narchis, pentru că nu îndată au lăsat monastirea cu totul, lăsând acolo și vreo câțiva părinți și frați pentru ca să nu rămâie biserica fără de blagosloviea lui Dumnezeu, făgăduindu-le că-i va lua și pe dânșii în monastirea Secului, după ce va încredința monastirea Dragomirna pe seama ocârmuirii⁶³.

Au scris o scrisoare Preasfințitului Mitropolit și preavlaviosului Voievod Grigorie Ghica⁶⁴, plângându-se că nu vor putea să rămână sub papistași și cerând să li se dea cu milostivire mănăstirea Sfântului Înainte Mergător Ioan de la Secu. Aceștia au simțit o mare compasiune pentru fericitul părintele nostru și soborul fraților, și le-au dat mănăstirea pe care o ceruseră, întărind dania cu un hrisov. Primind scrisoarea, fericitul s-a îngrijit de mutarea lucrurilor bisericii și, cu ajutorul lui Dumnezeu, au mutat totul prin milostivirea străjilor. Apoi au plecat și frații ca și cum ar fi fost trimiși cu ascultări. O sută cincizeci însă au rămas [103v] în mănăstire, iar fericitul părintele nostru a lăsat acolo și doi duhovnici, unul de limbă română, iar altul de limbă ru-

⁶³ *Viața lui ISAAC*, f. 119v–120 (p. 318–519).

⁶⁴ Este vorba de domnul Grigorie III Alexandru Ghica (1764–1767, 1774–1777) asasinat de turci pentru a se fi opus cedării Bucovinei. Mitropolit e același Gavriil Callimachi (1760–1786).

să, și făcând din cel dintâi un fel de egumen, ca el să poată răspunde [în fața autorităților] și să îndrepte lucrurile în limba română, iar celălalt să-i fie ajutor pentru o vreme. A făcut aceasta ca să nu se facă vreo tulburare dacă ar fi lăsat mănăstirea goală dintr-odată, și de asemenea, pentru că erau puține chilii la Secu. Când starețul a organizat și rânduit toate după cum se cuvine, s-a dus în biserică plângând cu amar și suspinând, ca să se roage Domnului, nevoind să părăsească mănăstirea și frații care rămăneau. Dându-le pacea și binecuvântare s-a pornit la drum. Ajungând la graniță, a dat nemților de înțeles că mergea numai până la moară, [104] iar ei i-au îngăduit să treacă râul. Apoi a așteptat la moară până ce s-au adunat toți frații pe care îi trimisese ca în ascultări.

Și de acolo pornind la drum, când se apropiia de mănăstirea Secului, atunci i-au ieșit înaintea părintele igumenul Eftimie Cănanău, cu părintele Nifont proin igumenul și cu tot soborul și cu preoții și diaconii îmbrăcați, tregând și clopotele întru slava lui Dumnezeu. Și cu mari dragoste și bucurie l-au priimit ca pe cel de Dumnezeu trimis, Gură de Aur la Moldavia. Pentru că nu era cu puțință a nu se cuceri de el orișicine l-ar fi văzut⁶⁵.

Adunându-se toți frații, au plecat de acolo și au ajuns la Mănăstirea Secu în ziua a cincisprezecea a lunii octombrie în anul 1775, și mulțumind lui Dumnezeu cu lacrimi s-au așezat acolo. Atunci frații din sobor numărau ceva mai puțin de două sute de monahi, afară de frații aflați sub ascultare și care nu erau încă tunși. O sută cincizeci rămăseseră la Dragomirna împreună cu frații lor duhovnicești mai mari, unul de limbă rusă iar celălalt de limbă română, ca duhovnici. Dar ca și copiii după trup ai căror părinți au plecat de acasă pentru o vreme, deși sunt mângâiați [104v] de frații mai mari cu cuvinte iubitoare și cu așteptarea întoarcerii părinților lor, nu încetează aproape niciodată plânsul, nici nu găsesc dulce mâncarea ce li se dă, ținându-și neîncetat

⁶⁵ *Viața lui ISAAC*, f. 120v (p. 519).

ochii plini de lacrimi spre drumul pe care îi vor vedea pe părinții lor întorcându-se acasă, bucurându-se de vederea fețelor lor și de dulcile lor cuvinte — neasemănat mai mare era durerea fraților ce fuseseră lăsați în mănăstirea Dragomirna, chiar dacă erau mângâiați și întăriți de cuvintele duhovnicești iubitoare ale fraților lor mai mari și duhovnici și de așteptarea apropiatei lor plecări spre locul unde era fericitul lor părinte. Ei plângeau mereu cu suspinuri amare [105] pentru iubirea aprinsă și credința lor după Dumnezeu în sfântul lor părinte, priveau spre drumul pe care el se depărtase de la ei și plângeau pentru pierderea vederii sfintei lui fețe, care era ca lumina ochilor lor pentru ei și pentru pierderea dulcilor sale cuvinte duhovnicești care erau bucuria și veselie inimilor lor; și pururea își închipuiau fața celui iubit de ei, și de aici unii se mângâiau iar alții plângeau încă și mai mult. Unora fericitul li se arăta în somn, mângâindu-i cu așteptarea grabnicei adunări și uniri a tuturor fraților în mănăstirea Secu.

Cu cât mai mare însă nu era mâhnirea și plânsul fericitului însuși din pricina despărțirii și separării lui de iubiiții lui copii duhovnicești? Căci nu-i mai vedea înaintea lui pe toți, pe care văzându-i credea că vedea niște îngeri ai lui Dumnezeu, iar sufletul lui sfânt se umplea cu bucurie duhovnicească negrăită [105v] din iubirea sa pentru frați și spunea acestea: „Vă am pe toți înăuntrul meu fără strâmtorare, urmând Sfântului Apostol Pavel care spunea corintenilor: «În inima noastră nu sunteți la strâmtorare»”⁶⁶. Așa era dragostea sfântului nostru părinte pentru noi și pentru toți creștinii. Învățându-ne fericitul ne spunea de multe ori acestea: „Când văd pe copiii mei duhovnicești nevoindu-se și străduindu-se să păzească poruncile lui Dumnezeu, să-și taie voia lor proprie, să disprețuiască judecata proprie și să înainteze în ascultarea lor cu frica lui Dumnezeu, simt în sufletul meu o atât de mare și de negrăită bucurie duhovnicească, că n-aș mai putea dori bucurie

⁶⁶ Cf. 2 Corinteni 6, 12.

mai mare în împărăția cerurilor. Dar când văd pe unii dintre ei nepăsători față de poruncile lui Dumnezeu, urmându-și voia lor proprie, încrezându-se [106] în judecata lor, disprețuind dumnezeiasca ascultare, cuprinși de trândăvie și murmur care vine din rânduiala-de-sine și plăcerea-de-sine atunci o atât de mare supărare cuprinde sufletul meu, că n-ar putea fi mai rău pentru mine dacă aș fi în iad, până ce văd că s-au pocăit și s-au îndreptat.”

[13. Greutăți și strâmtorări la Secu]

Frații rămași la Dragomirna aveau destule chilii în care să viețuiască, dar cei ce veniseră împreună cu fericitul stareț la mănăstirea Secu treceau prin mari nevoi fiind lipsiți de chilii. Erau cu totul numai paisprezece chilii și erau mai mult de cincizeci de frați, pe lângă câțiva monahi bătrâni de la Secu. S-au înghesuit câte trei, patru sau chiar cinci într-o singură chilie, și au suferit foarte, foarte mult de pe urma iernii. Singura lor mângâiere și bucurie era vederea feței sfântului lor părinte și [106v] învățătura lui duhovnicească lumina orice mahnire și înghesuială, iar ei răbdau tot ceea ce li se întâmpla slăvind pe Dumnezeu. Când a venit primăvara și frații de la Dragomirna au început să se mute la Secu, înghesuiala a fost atât de mare că nu mai aveau nicăieri unde să-și plece capetele lor.

Și din nou s-a făcut supărare și tulburare văzând surparea duhovnicească ce avea să urmeze în urma nemăsuratei osteneli a zidirii chiliilor. Dar era cu neputință de scăpat de acest lucru: au trebuit să și le construiască cu mâinile proprii. Lăsându-se deci pe seama ajutorului lui Dumnezeu și rugăciunilor fericitului lor părinte, au început lucrul. Unii și-au construit chilii în turnurile dinăuntrul mănăstirii, alții le-au lipit de ziduri ca și cuiburile rândunelelor, alții le-au zidit în afara mănăstirii din pricina lipsei de loc înăuntru [107] și alții în pădure. Și în osteneala lor și-au vărsat sudoarea lor. Fericitul stareț i-a ajutat dându-le fiecăruia dintre ei bani, ca ei să poată găsi lucrători dintre oamenii

din lume care să-i ajute. Vreme de trei ani de zile frații s-au îngrijit și preocupat de întemeierea și construirea chiliilor, unii viețuind câte doi într-o chilie alții singuri. Cu propriile lor mâini au construit înăuntru și în afara mănăstirii până la o sută de chilii. Și atunci frații s-au reunit la un loc și numai puțini au mai rămas la Dragomirna.

Atunci au lăsat nemților mănăstirea Dragomirna predând-o cum se cădea în mâinile lor, și au venit cu toții în mănăstirea Secu care avea hramul Tăierea Capului Sfântului Prooroc [107v] și Înainte Mergător Ioan Botezătorul. Apoi frații s-au odihnit un an de nemăsurata grijă și oste-neală. Locul era foarte tihnit și liniștit: de amândouă părțile erau munți acoperiți cu păduri, iar jos era un mic râu lângă care stătea mănăstirea așezată într-o vale dintre munți. Întemeietorul de fericită pomenire al mănăstirii⁶⁷ purtând grijă de siguranța celor ce locuiau în ea față de atacurile barbarilor, turci și tătari, a făcut foarte anevoioasă apropierea dinspre câmpie și celălalt râu în care se vărsa cel de lângă mănăstire, căci drumul spre ea era foarte anevoios și aspru, printre munți, peste râu și printr-o pădure foarte mare și deasă, și nu era nicidecum cu puțință să te apropii de ea pe drum. Drumul până la ea era în chip de neocolit de anevoios: [108] prima dată trebuia să treci celălalt râu mai mare numit Neamț, care curgea printre munți și pe care se găsea moara mănăstirii; apoi dinspre șes, începea calea spre mănăstire printr-un codru mare și des în munți, trecând în cinci locuri cel de-al doilea râu care curgea din munți, numit Secu. Drumul pe calea aspră dinspre șes și moară spre mănăstire ținea trei ore cu carul cu boi atunci când era uscat; dar atunci când râurile, care erau iuți și pietroase, erau umflate de deseale ploi din acel loc, și care spălau drumul, și în timp de iarnă, șase ore ținea drumul pentru cei ce se osteneau tare mult [108v] ca să aducă cele trebuincioase mănăstirii de la șes sau făină de la moară. Acest drum se făcea cu mari pierderi și chiar și cu întâm-

⁶⁷ Vornicul Nestor Ureche în 1595.

plări de moarte, mai cu seamă când se trecea peste râul dintâi, Neamț, căci acesta era larg și în el erau multe stânci mai mari și mai mici; curentul era foarte iute și foarte ușor răsturna și ducea la vale care cu boi și oameni și temându-se de moarte abia scăpau de înec. Și era mereu nevoie să se meargă pe acest drum, mai cu seamă până la moară. Dar în ciuda tuturor acestor osteneli și nevoi, fericitul stareț și frații erau mulțumitori, pentru că locul era tihnit și liniștit. Chiar dacă biserica era mică și nu putea cuprinde un sobor atât de mare, ei răbdau totuși așteptând înnoirea unei alte biserici, calde, în trapeză. [109] Fericitul era mulțumit că nimeni nu-l mai supăra cu vizitele, fiindcă deși toți marii boieri doreau din toată inima să viziteze și să-l vadă pe sfântul bătrân pentru a se învrednici de binecuvântarea sa și a se bucura de convorbirile sale duhovnicești, se temeau de drumul aspru și greu.

Trăind deci noi la Secu, după ce ne-am odihnit puțin de grija și osteneala construcției chiliilor, stăruiam în liniștire [isihie], urmând alcătuirea duhovnicească pe care am avut-o mai înainte dar care se pierduse ca urmare a tulburărilor cu nemții, cu mutarea la Secu și cu strădania de trei ani a construirii chiliilor și ostenelile și zarva ce au decurs de aici, mulțumind lui Dumnezeu pentru întoarcerea noastră la liniștire. Și fericitul părinte se bucura văzându-ne nevoindu-ne și înaintând și îndemnându-ne unii pe alții [109v] la nevoițe duhovnicești.

Și soborul se înmulțea zi de zi, fiindcă fericitul nu putea în nici un chip refuza să primească pe cei ce veneau rugându-l cu lacrimi să-i primească în ascultare și ucenicie. Ce nu le punea înainte, ce nu le spunea? Lipsa chiliilor, osteneala ascultării, nevoile trupești, lipsa de toate. Dar ori de câte ori îi refuza și îi slobozea, ei cădeau iarăși și iarăși la picioarele lui plângând și suspinând, și rugându-se să fie primiți. Înduplecat de lacrimile lor, milostivul părinte, care era plin de dragoste pentru aproapele, îi primea, împlinind cuvântul Evangheliei: „Pe cel ce vine la Mine nu-l voi scoate

afară”⁶⁸, căci el îi primea pe toți, descoperea tuturor voia lui Dumnezeu [110] și îi punea pe toți pe calea mântuirii. Iarna aduna tot soborul în trapeză și îi învăța din Scriptură despre lucrarea poruncilor dumnezeiești, despre ascultare și celelalte nevoițe duhovnicești, într-o seară în slavonă, în cealaltă în română. De asemenea, conversația sa în chilia lui era întotdeauna despre aceleași lucruri, iar în ce privește hrănirea lor trupească și duhovnicească se lăsa pe seama atotputernicei purtări de grijă a lui Dumnezeu.

Astfel prin învățătura lui frații s-au întors la alcătuirea duhovnicească pe care o avuseră mai înainte la Dragomirna, și prin harul lui Dumnezeu și rugăciunile fericitului se nevoiau în pace. Fericitul nostru părinte avea și el multă pace la Secu. Mulțimea lui Dumnezeu cu lacrimi pentru că l-a izbăvit pe el nevătămat de sub stăpânirea papistașilor și îi învăța [110v] pe toți să rabde orice nevoi de dragul liniștirii la Secu. N-avea nici cel mai mic gând să caute o altă mănăstire mai largă și mai plăcută; mai degrabă se bucura de sărăcia, de lipsurile și strâmtorarea pe care fericitul lui suflet le iubea pentru Hristos din tinerețea sa, și în care ne învăța pe noi toți; de unde a venit tulburarea care a urmat numai Dumnezeu singur știe.

[14. Vodă Moruzi îi dă lui Paisie mănăstirea Neamț]

Într-o zi pe când luminatul și evlaviosul și de-Hristos-iubitorul domn [prinț, cneaz] Constantin Moruzi⁶⁹ ședea împreună cu sfatul [senatul] lui strălucit și iubitor de bine, a venit o discuție privitoare la fericitul nostru părinte și soborul fraților lui. Evlaviosul și de-Hristos-iubitorul domn a întrebat sfatul său ce fel de mănăstire era cea în care locuia Paisie împreună cu frații săi. Atunci unul [111] dintre sfetnicii [senatorii] de frunte care fusese la mănăstirea Secu și știa totul despre ea, s-a ridicat și i-a spus: „Luminăția ta,

⁶⁸ Ioan 6, 37.

⁶⁹ Constantin Moruzi, domn al Moldovei între 1777–1782.

«starețul» Paisie locuiește acum împreună cu frații săi ca într-o închisoare.” Domnul s-a minunat la aceste cuvinte și a zis: „Cum așa, într-o închisoare?” Iar el a răspuns: „Fiindcă mănăstirea Secu e strâmtă și biserica mică, ea nefiind construită pentru un sobor atât de mare. Locul este foarte anevoios și drumul spre ea este foarte aspru și nu ușor pentru aducerea spre mănăstire a celor de trebuință vieții.” Atunci de-Hristos-iubitorul domn a spus sfatului [senatului] cu compasiune: „Nu este oare în stăpânirea noastră o astfel de mănăstire în care să putem odihni pe sfântul stareț Paisie și pe frații lui?” Sfatul [senatul] a răspuns: „În toată [111v] țara nu este mănăstire mai mare în lărgime, nici cu o biserică mai măreață sau cu o așezare mai frumoasă ori cu o cale de acces mai ușoară pentru aducerea în sobor a celor de trebuință din afară decât mănăstirea Neamțu aflată la două ore de mers depărtare de Secu.” Luminatul domn s-a bucurat foarte și a scris starețului Paisie poruncindu-i să se mute fără șovăială la mănăstirea Neamțu, fără să se uite la nimeni altcineva.

Adăugând încă cu mâna înălțimii sale și acestea: „Și această monastire s-a dat Soborului vostru nu numai pentru întemeierea lui, ci și ca rânduiala acestuia și la celelalte monastiri într-un chip [exemplu] să fie, spre râvna unei vieți ca aceia”⁷⁰.

Când însă fericitul a citit această scrisoare, în sufletul său a fost ca o tălăzuire de valuri pe mare: fiindcă atunci când vine o furtună fără de veste, marea se învâlburează, corăbiile sunt azvârlite într-o parte și într-alta și toți se înspăimântă; și așa a fost și atunci.

Când fericitul a citit scrisoarea și a văzut [112] în ea neașteptata poruncă a de-Hristos-iubitorului domn de a lua în administrarea sa mănăstirea Neamțului, sufletul său se frământa ca o corabie; și-a pierdut pacea, iar tihna și liniștea din inima sa au pierit; o furtună de gânduri triste a căzut asupra lui, amară și nemăsurată întristare au cople-

⁷⁰ *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 12.

șit sufletul său, și a plâns cu amar și cu lacrimi nemângâiate până când n-a mai putut, neștiind ce să facă. Frații s-au tulburat și ei văzând așteptatul vânt care amenința să surpe alcătuirea sufletelor lor, să nimicească pacea de care se bucurau în liniștirea lor, să alunge toată luarea-aminte din mințile și inimile lor, trezvia și rugăciunea, prin urmare tot ceea ce dobândiseră după odihna din tulburările de la Dragomirna și după grijile și ostenele de la Secu. Unii dintre ei însă [112v] s-au bucurat, ca și cum ar fi găsit un lucru domnesc, mănăstirea Neamțului, dar aceștia erau cei mai ușori la minte și cei mai nedestoinici în judecată, care nu se îngrijeau de trezvia sau rugăciune, nici nu apreciau liniștea și nu aveau nici un folos din liniștirea duhovnicească; ei se minunau la slavă și iubeau luxul și odihna, fiindcă Dumnezeu lor era pântecul și slava lor era în rușinea lor⁷¹.

Și ce a urmat atunci? Întristarea și mâhnirea părintelui nostru s-au înmulțit ajungând la una pe care părintele nostru nu o mai avuse încă de la nașterea sa. Plânga și suspina cu amar, mai întâi din pricina împărțirii soborului care avea să urmeze mai mult ca sigur: fiindcă nu mai putea să vadă înaintea lui pe toți copiii lui duhovnicești, care erau mângâierea lui, și vederea fețelor lor era veselia inimii lui; [113] convorbirile lui cu ei erau mai dulci decât mierea și fagurele ei, și astfel împărțirea soborului era amărăciune pentru sufletul său. El vedea dinainte surparea alcătuirii duhovnicești, nimicirea prin tulburare a rugăciunii și luării-aminte pe care o dobândiseră la Secu după multe nevointe în osteneala construirii chiliilor; vedea mai înainte și neputința și supărarea și cursele gătite pentru cei slabi: fiindcă mănăstirea Neamțului era un loc de închinăciune din pricina icoanei făcătoare-de-minuni a Preacuratei Maicii Domnului și intrarea în ea era deschisă pentru oricine, și deci pentru amândouă sexele. Înțelegând deci tulburarea acelei mănăstiri, murmurul și ocările și clevetirile întâi-stătătorilor, întristarea și indignarea celor supuși lor și multe alte

⁷¹ Cf. *Filipeni* 3, 19.

lucruri, fericitul a plâns și s-a tânguit foarte până când n-a mai putut. Vedeau mai departe că povățuirea în sobor a fraților, pe care le-o dădea atunci când se adunau seara [113v] în trapeză în fiecare iarnă, va fi de asemenea desființată, fie pentru că ar fi fost cu neputință pentru toți să se adune împreună ca să asculte, întrucât ei vor fi împărțiți și aceasta le va face numai o întristare și mai mare; fie, așa cum fericitul însuși mi-a spus mai târziu la Neamțu, fiindcă vor fi mari fete lumești stând acolo ca oaspeți și va fi cu neputință ca ei să fie opriți să vină și să asculte. Și astfel, învățătura moralicească pe care obișnuia să o dea după fiecare povățuire din scripturi pentru a îndrepta toate pricinile ce se săvârșeau înăuntrul soborului, va fi așadar întreruptă; căci el obișnuia să vadăască asemenea încălcări fără a descoperi însă persoanele, pentru ca cei aflați în greșală să se rușineze și în teama lor să se îndrepte și pocăiască, iar cei nevinovați să se îngrijească și mai mult să se păzească de atari greșeli. Și pentru aceasta se întrista [114] nemângâiat ziua și noaptea.

Și tocmai când fericitul se pregătea să scrie luminatului prinț refuzul său rugător, au venit la el de la mănăstirea Neamțu întâi-stătătorii ei: căci ei auziseră vești despre acest lucru de la unele persoane și erau foarte tulburați; și au început să-l roage cu rugămintele osârduitoare și cerere smerită să nu-i obidească, nici să surpe viețile lor, căci ei viețuiseră la Neamț din tinerețile lor și până la bătrânețe și își cheltuiseră ostenele și sudoarea lor în tot felul de slujiri aici, și acum spuneau ei: „Unde să plecăm la bătrânețe? Iar dacă, strâmtorați de voi, ceilalți frați ai noștri se vor plânge împotriva voastră, ce fel de folos veți avea?” Fericitul de-abia a putut îndura să asculte [114v] aceste cuvinte care răneau sufletul lui sfânt mai cu cruzime decât săgețile aprinse, căci era cu adevărat iubitor de pace și blând, și dorea folosul păcii și mântuirea pentru fiecare; nu obidise și nu mahnise pe nimeni, și nici nu dorea chinul altuia, ci mai degrabă se arăta fără ținere de minte de rău chiar și față de cei ce-l obidiseră. A început să le vorbească plângând cu amar,

le-a arătat marea și neașteptata încercare, supărarea cu anevoie de îndurat și întristarea nemângâiată, sila și nevoia și tulburarea fraților la mutarea lor de la Dragomirna, oste-neala și sudoarea cheltuită la Secu, scurta odihnă din ostelile lor și tihna și pacea sufletelor lor. „Dar iată, a spus, o furtună neașteptată; iată valuri tălăzuite ce ne silesc și împing în voia lor corabia sufletelor noastre, [115] deși ținem pânzele noastre cât putem de bine, neîngăduindu-le să urmeze valurilor. Iată, părinți sfinți”, a zis arătându-le scrisoarea de la vodă și vorbind cu lacrimi: „Aceasta este pricina pentru tulburarea și întristarea noastră și a voastră, iată sila și povara mai presus de puterile noastre. Domnul Hristos să vă dea încredințare că nu mi-a trecut niciodată prin minte să săvârșesc cu de-a sila o asemenea fărădelege și astfel să măhnesc sufletele noastre și să cad sub veșnica osândă pentru încălcarea poruncilor lui Dumnezeu⁷². Voi înșivă, părinți sfinți, știți că nu ținem Secu cu de-a sila; egumenul dinainte, cinstitul părinte Nifon, văzând [115v] tulburările noastre sub nemți, ne-a chemat el însuși din dragostea lui pentru noi și cu voia lui ne-a predat mănăstirea încă înainte de-a avea ceva scris despre acestea de la stăpânire. Mai mult, el a dorit să rămână aici cu noi și așa s-a săvârșit. Apoi în înțelegere iubitoare am scris preasfințitului mitropolit și celorlalte stăpâniri, și cererea ne-a fost acordată. Cum aş fi îndrăznit să săvârșesc o astfel de faptă rea? Cum aş putea să privesc la sfintele voastre fețe, dacă aş fi învinuit și judecat de obidă împotriva aproapelui meu de conștiința mea, care în toată viața mea s-a silit prin harul lui Dumnezeu să fie în odihnă, în pace și dragoste față de toți? Cum m-aş putea apropia de altarul dumnezeiesc⁷³ să mă împărtășesc cu înfricoșătoarele și dumnezeieștile Taine, dacă alții plâng și strigă la Domnul împotriva mea pentru sila pe care le-am făcut-o? Să nu fie! Să nu-mi dea Domnul nici măcar să gândesc la o astfel de faptă rea! Voi scrie

⁷² Cf. *Ieșirea* 20, 17.

⁷³ Cf. *Matei* 5, 23–24.

luminăției sale, rugându-l și implorându-l cu lacrimi să ne lase pe noi și pe voi să rămânem în pace în mănăstirile noastre. Căci în mănăstirea noastră Secu ne bucurăm, prin harul lui Dumnezeu, de adâncă pace; și deși este lucru anevoios a aduce cele de trebuință soborului din pricina stării proaste a drumului, și este foarte greu iarna și atunci când se revarsă râul, cu toate acestea îndurăm toate cu bucurie mulțumind și slăvind pe Dumnezeu pentru liniștirea și tihna de aici.”

[15. Paisie nu primește oferta lui vodă]

Mângâiați de aceste cuvinte și de multe altele, întâi-stă-tătorii Neamțului au plecat. [116v] Iar fericitul a scris o scrisoare plină de lacrimi către luminatul domn; și ce cuvinte de înduioșare nu a folosit? Ce pricini binecuvântate nu a înfățișat din partea la amândouă mănăstirile? Ce cereri pline de lacrimi din partea întregului sobor al fraților nu a înaintat spre a da glas refuzului lor de a primi mănăstirea Neamțului și recunoștinței lor pentru tihna și liniștea de la Secu? L-a rugat să nu ostenească bătrânețele sale și să facă milă cu boala sa, ca nu cumva pe lângă nemăsuratele greutăți și osteneli ale mutării să fie copleșit de griji încă și mai mari venite de la vătămarea duhovnicească a fraților care urmează de aici, de la surparea tihnei și liniștirii lor, precum și, așa cum s-a spus mai înainte [117], de la surparea și tulburarea soborului Neamțului, de la murmurul, vrăjmășia și ura lor neîmpăcată, din toate acestea urmând mare vătămare duhovnicească de ambele părți.

Scriind astfel această scrisoare, a trimis-o împreună cu întâiul duhovnic de limbă română⁷⁴, care vorbea și grecește, și un alt frate, ca ei să poată adăuga și o explicaie mai precisă a întregii situații, rugându-se cu lacrimi pentru îndurare, ca ei să poată fi lăsați să rămână netulburați la Secu.

⁷⁴ „Pre cucernicul Irinarh”, adaugă ISAAC, f. 122v (p. 521) și PLATON, 1836, f. 41.

Ei trebuiau să aștepte acolo răspunsul nădăjduind ca cererea lor să fie împlinită. Această petiție a fost scrisă în așa fel încât să îmblânzească și să atingă inima nu numai a unui binefăcător milostiv, care după Dumnezeu avea credință și iubire pentru sfântul nostru părinte și [117v] tot soborul, dar și a oricărui stăpânitor. Era cu neputință ca acesta să refuze să împlinească cererea sa. Numai Dumnezeu știe de ce lucrurile s-au petrecut așa cum s-au petrecut, căci cine cunoaște gândul Domnului sau cine a fost sfătuitoarea Lui⁷⁵? În dumnezeiasca și nepătrunsa Sa purtare de grijă El face ceea ce dorește.

Cei trimiși au venit cu scrisoarea la domn care la vestea sosirii lor le-a poruncit să se apropie. Intrând ei i-au predat odată cu cuvenita închinare, scrisoarea. După ce a fost citită, au început să explice totul cu cuvintele lor și căzând la picioarele lui cu lacrimi l-au rugat invocând multe pricini pe [118] luminatul domn, ca să părăsească planul său și să-l lase pe stareț și pe frați să rămână netulburați la Secu și să nu surpe soborul Neamțului spre a nu ieși de aici vrăjmășie și vătămare duhovnicească pentru amândouă mănăstirile. Dar n-au putut să-l înduplece în nici un chip. Domnul făgăduise deja să dea o altă mănăstire soborului de la Neamțu și de aceea a poruncit ca starețul să se mute neîntârziat la Neamț. Și l-a întrebat pe duhovnic: „Asculți de «starețul tău?»” Duhovnicul a spus: „În tot chipul ni se cuvine să-l slujim și să-i fim supuși lui și tuturor fraților până la moarte, așa cum am făgăduit la vremea tunderii noastre înaintea lui și înaintea lui Dumnezeu.” Atunci preaevlaviosul domn a spus: „Bine, dacă sfântul vostru părinte așteaptă o asemenea ascultare [118v] de la voi, nu se cade oare să asculte și de noi măcar o singură dată? Căci dacă el însuși stăruie în neascultare, ce fel de pilde de ascultare mai poate da ca să vă învețe pe voi?” A poruncit apoi să se scrie o scrisoare către stareț unde alte lucruri a adăugat spunând: „Fă ascultare, du-te la Neamț și nu te mai gândi la nimic altceva.”

⁷⁵ Cf. *Romani* 11, 34.

Întărind scrisoarea cu semnătura și pecetea sa, a dat-o duhovnicului și l-a slobozit în pace.

[16. Paisie se supune voinței lui vodă]

Fericitul însă se aștepta la un răspuns milostiv din partea domnului și iată că frații au sosit cu scrisoarea. Dar când a citit-o și a văzut scrise cuvintele „Fă ascultare” și porunca, a plâns cu amar și nu mai știa ce să facă. Nemăsurata întristare din sufletul său [119] s-a înmulțit atât de mult că n-a mai putut mânca sau bea sau dormi și a slăbit foarte mult la trup. Noi toți eram foarte mângâiați și tulburați, ca nu cumva să moară de nemăsurata sa supărare și să ne lase orfani înainte de vreme. Atunci frații mai în vârstă dintre duhovnici s-au adunat și s-au dus la el aflat în boala lui, rugându-l să părăsească o mângâiere atât de nemăsurată și să se întărească cu mâncare: „Căci ce folos va fi pentru noi dacă mori de moarte înainte de vreme și fără tine suntem lăsați orfani? Ce ne vom face atunci? Dacă aceasta e voia lui Dumnezeu, nu se cade să ne împotrivim. Deși lumina-tul domn n-a privit la scrisoarea ta și n-a împlinit cererea, [119v] totuși cât de mare este binefacerea lui față de noi fără nici o cerere! Căci el ne înzestrează cu tot felul de haine și lucruri și multe alte cele. Cum să fi putut să nesocotească marea sa dragoste față de tine, dacă nu l-ar fi împins o purtare de grijă dumnezeiască la aceasta? Ce vom face împotrivindu-ne lui? Facă-se voia lui Dumnezeu: să mergem deci!” Fiind un om înțeleghător, fericitul a luat aminte la cuvintele copiilor săi duhovnicești și, ridicându-se din patul său, s-a sculat. Făcându-și semnul crucii s-a închinat la icoana Preacuratei Maicii Domnului și a spus: „În fața a doi sau trei martori să se stabilească tot adevărul, a spus Scriptura⁷⁶. Dacă vorbiți așa, fraților, atunci facă-se voia lui Dumnezeu. Să mergem deci, chiar dacă fără voie!”⁷⁷.

⁷⁶ 2 Corinteni 13, 1; Deuteronomul 17, 6.

⁷⁷ Cf. *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 12: „Deci o poruncă ca aceasta primind Cuviosul, întâiu, o dată și de doao ori s-au rugat stăpânilor

Și a gustat puțină hrană, dar tot nu putea să doarmă. Chemând trei duhovnici și alți câțiva frați, i-a trimis la Mănăstirea Neamțu, dându-le scrisoarea domnului, ca ea să fie citită acolo. Ei trebuiau să gătească o chilie pentru el și pentru ceilalți frați de frunte, pentru preoți și cântăreți. Aceasta s-a făcut înaintea ajunului praznicul Adormirii Preasfintei Maicii lui Dumnezeu, și când frații au făcut cum li s-a poruncit s-au întors înapoi. Fericitul însă a rânduit cine trebuia să meargă cu el la Neamțu și cine să rămână la Secu⁷⁸, ca și toate celelalte lucruri de trebuință, după cum se cuvine. Apoi cu lacrimi s-a dus în biserică să se roage și sărutând sfintele icoane a ieșit afară, și binecuvântând pe toți care plângeau a ieșit plângând din mănăstire, [120v] și șezând într-o căruță a pornit la drum. Noi însă am înconjurat căruța ca o escortă militară, unii mergând în față alții mergând pe delături; și am ajuns la Mănăstirea Neamțului

amândouă, și cei bisericești și cei politicești ca să fie iertat de mergerea acolo. Dar nefiind ascultat, au socotit că aceasta iaste osebită purtare de grijă a lui Dumnezeu spre cea mai bună întemeiere a Soborului. Ca numai în viața Sfinții Sale, ci și după moarte, prin darea acestei Sfinte monastiri având întru cele de nevoie spre viață chivernisire mai lesnicioasă, poate să fie, cu ajutorul lui Dumnezeu, chip [exemplu] și celorlalte sfinte lăcașuri, spre ce acu deadinsul păzire a așezămintelor vieții monahicești care s-au dat de purtătorii de Dumnezeu Părinți.” Insistența pe faptul „cum că nu cu voia Sfinții Sale, ci cu oarecare neștiute judecăți ale lui Dumnezeu, poate spre întemeierea vieții cei de obște s-au făcut acestea” (f. 13) și că „prin iconomie dumnezeiască au venit cuviosul cu o parte din sobor din Sfânta Monastiri Neamțu” (f. 13v) — arată D. ZAMFIRESCU (*op. cit.*, p. 137–138, nota 30) — „nu face decât să întărească bănuiala că efectele acestei strămutări au fost dureroase pentru obștea nemțească de mai înainte. A fost, de data asta, un act de autoritate ce leza pe călugării autohtoni în folosul obștii plurinaționale a lui Paisie. Narcis Crețulescu va bate multă monedă pe această temă. Istoria însă a fost scrisă nu din perspectiva celor sacrificați atunci, ci dintr-a marei reușite paisiene... Constantin Moruzi a deschis prin transferarea silită a obștii paisiene la Neamu, un mare capitol din istoria Ortodoxiei întregi, cu implicații până astăzi”.

⁷⁸ „Le-a orânduit acolo ocârmuitor pe unul din duhovnici, cu numele Ilarion”, adaugă ISAAC, f. 123v (p. 522) și PLATON, 1836, f. 42v.

în ajunul praznicului Adormirii Preasfintei Maicii Lui Dumnezeu în anul 1779 a patrusprezecea zi a lunii lui august. Fericitul a intrat în biserică și, după ce s-a cântat „Cuvine-se cu adevărat” și o ectenie, s-a închinat la icoane. Venind la icoana minunată a Preasfintei Maicii lui Dumnezeu, a plâns mult și s-a încredințat pe sine însuși și pe frați ocrotirii, pazei acoperământului și ajutorului ei, punându-și după Dumnezeu întreaga sa nădejde pentru toate în Ea. Sărutând icoana, a venit în chilia sa și s-a odihnit puțin, dar tot nu putea dormi din pricina mării mâhniri, măcar că petrecuse multe zile și nopți fără nici o clipă de somn.

La vremea privegherii, [121] s-a dus în biserică, deși cu mare osteneală din pricina bătrâneții și slăbiciunii lui și a șezut ascultând cântarea; și s-a rugat Preacuratei Maicii lui Dumnezeu să-i dăruiască puțin somn. Și pe când se sfârșea vecernia și începea utrenia, somnul a început să pogoare asupra lui și, părăsind biserica, s-a dus în chilia sa să se odihnească și a căzut repede în somn pentru trei ceasuri. Când s-a trezit, s-a simțit ușurat de durerea din capul său, precum și o anume înzdrăvenire în trupul său, și mâhnirea pierise cu totul, iar el a mulțumit cu lacrimi lui Dumnezeu și Preacuratei Maicii lui Dumnezeu.

Iară a doua zi după săvârșirea dumnezeieștii liturghii au făcut mulțămită cu slavoslovie către Dumnezeu împreună cu tot soborul pentru o milă ca aceasta ce au făcut cu soborul, care mulțămire în toți anii la praznicul Adormirii a Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu după dumnezeiasca liturghie cu sobor până astăzi se săvârșește⁷⁹.

După liturghie a adunat pe toți întâi-stătătorii dinainte ai Neamțului și a discutat cu ei cu iubire, făgăduindu-le să poarte de grijă de toate nevoile lor și să nu siluiască în vreun fel autoritatea lor. [121v] A primit din mâinile lor toate averile bisericii și toate averile din afară, tot ceea ce ei i-au dat în stăpânirea sa, fără să-i întrebe de nimic; și în

⁷⁹ *Viața lui ISAAC*, f. 124v (p. 523) și *PLATON*, 1836, f. 43r.

acest chip s-au împăcat adânc. Mulți ani mai târziu unul din ei a primit schima mare, încredințându-și toată averea sa soborului și s-a mutat la Domnul câțiva ani mai apoi. Altul prin harul lui Hristos trăiește încă. Alții mai tineri au plecat, dar ceilalți s-au alipit soborului predându-se în ascultare.

Apoi, binecredinciosul domn, voind ca mai cu lesnire să poată cuviosul stareț a întemeia rânduialele vieții de obște în Sfânta Monastire Neamțului, și mai cu liniște, au poruncit de s-a rădicat părintele Varlaam, carele fusese igumen la această monastire, împreună cu părinții cei vechi nemțeni, și s-au așezat la monastirea Râșca. Iară părintele nostru starețul Paisie au socotit că este de cuviință a împărtăși pe părinții nemțeni cei vechi câte cu ceva din lucrurile monastirii Neamțului, mișcătoare și nemișcătoare. Și așa duple cum au găsit cu cale i-au înzestrat cu oareșicare lucruri și cu vite și cu cinci pogoane de vie, care le are monastirea Neamțului la Țifești în ținutul Putnei, împreună și cu scrisorile lor. Care s-au și stăpânit de către monastirea Râșca în vremea cât au stătut pomenitul părinte Varlaam igumen la acea monastire. Iar când au făcut paretisire de igumenia acelei monastiri și au venit la monastirea Neamțului, unde s-au și săvârșit, numindu-se în shima mare Vasilie, atunce prin știrea fericitului întru pomenire părintelui mitropolitului Iacov, iarăși s-au dat acestea, împreună cu scrisorile, la monastirea Neamțului, precum arată într-o scrisoare a sa părintele Sofronie arhimandritul, igumenul sfintei monastiri Râșca, în anul 1805, martie 6. Deci acum trebuiește să arăt și aceasta aicea: că părintele nostru, starețul Paisie, din averea ce adunase de la iubitorii de Hristos, pentru soborul sfințieii sale mai înainte pentru a nu veni în aceste doao monastiri, au adus cu sine și aici ceva, dovedindu-să aceasta din diata monahului Talasie Ghincea, cea dată în anul 1768, iunie 15. Iară părintele monahul Ghenadie Cucoreanu, logofătul părintelui nostru starețul Paisie, au dat părintelui Paisie și soborului sfințieii sale moșia sa Furceni, în anul 1785, iunie⁸⁰.

Acum era un singur sobor din două, și toți se bucurau de pace sufletească. Atunci fericitul a scris luminatului domn

⁸⁰ *Viața lui ISAAC*, f. 126–127v (p. 525–526).

cu privire la luarea în primire a mănăstirii⁸¹, la împăcarea și unirea cu soborul dinainte al Neamțului, ca și despre nevoia de chilii. [122] Fiindcă, deși soborul era unul mic, erau cu totul numai douăzeci de chilii și nu era loc de ajuns pentru toți frații. Primind această scrisoare de la fericitul stareț, domnul s-a bucurat mult pentru ascultarea lui și pentru împăcarea și unirea cu soborul Neamțului; și împreună cu el s-au bucurat toți ceilalți sfetnici [senatori]. Numai preasfințitul mitropolit era nemulțumit, fiindcă veniturile pe care le avuse din totdeauna mitropolia din partea mănăstirii erau acum tăiate. De la sobor nu se lua nimic nici pentru mitropolie, nici pentru vistierie, ci toate erau lăsate soborului de către domnii dinainte și de către acest iubitor-de-Hristos domn, dată fiind strâmtorarea noastră și cheltuielile foarte mari. Atunci domnul a poruncit să se scrie un hrisov și el să fie întărit de semnăturile mitropolitului, domnului și ale sfatului și de sigiliile lor, și l-a dat fraților care fuseseră trimiși. A adăogat și un înscris al său către stareț, mulțumindu-i pentru ascultarea lui și înțeleapta ascultare și unire cu soborul dinainte al Neamțului. L-a rugat să se roage pentru sănătatea, mântuirea și stăpânirea sa lumească și pentru sănătatea și bunăstarea țării, făgăduindu-i să construiască un număr de chilii și să-l ajute în cele de trebuință; și acel fericit domn de veșnică pomenire a făcut toate acestea în vremea domniei sale în Moldova. Și soborul n-a avut un alt binefăcător ca el, nici înainte, nici după el. Domnul să odihnească sufletul său [123] în împărăția Sa!

⁸¹ Cf. *Viața lui ISAAC*, f. 124v-125 (p. 523): „Apoi au scris prea înălțatului domn spunându-i cum că s-au mutat în monastirea Neamțului care este în loc destul de larg și desfătat și mulțumindu-i împreună cu tot soborul pentru aceasta, i-au zis așa: «Când erau în Sfânta monastire Dragomirna, au venit să mă închin sfintei icoane a Maicii lui Dumnezeu și luând și eu sfânta icoană în brațe împreună cu alt ieromonah din monastire, multă bucurie și dulceață am simțit în inima mea. Și acest lucru se înțelege arătat cum că demult au fost hotărât de Dumnezeu, ca adevă să te faci slujitoriu al voii sale, dându-mi această monastire.»”

Însă fiindcă am pomenit mai sus cum că au făcut cerere părintele nostru ca să mute satul de aicea, apoi iaste de cuviință a mai zice ceva mai lămurit despre acest lucru. Și ascultă: fiindcă părintele nostru, starețul Paisie, când au venit din monastirea Dragomirna au găsit aproape de monastirea Secului, lângă Săscuța, satul Fații, așijderea și când au venit din monastirea Secului în monastirea Neamțului au găsit sat lângă monastire. Pentru aceea sfinția sa, ca un mai înainte văzătoriu ce era, au cunoscut că nu este cu puțință a se întemeia tagmia monahicească având megieși pe mireni, și femei și copii duple cum se vede și astăzi ce întemeiere iaste de la alte monastiri călugărești ce sunt prin sate mirenești. Și au pus toată silința de au mutat satul Fații de lângă monastirea Secului, lângă satul Vânătorii, așijderea și satul de lângă monastirea Neamțului l-au mutat la moșia Timișești. Pentru care se adeverește din porunca binecredinciosului domn Constantin Moruzi, cea din anul 1780, ianuarie 19, în care hotărăște ca numaidecât să se mute lăcuiitorii de aicea la Timișești. Care s-au și mutat precum se dovedește aceasta din mărturia lor și chezășia ce au dat monastirii la 1780, martie 2, în care se arată anume toți lăcuiitorii cu poreclele lor cari s-au mutat de aicea la Timișești. Și așa întru această înțeleaptă economie a bunului păstoriu să păzește și până acum soboarele întemeiate primul număr de frați adunați întru numele Domnului în aceste doauă monastiri și încă se va păzi cu ajutoriul lui Dumnezeu, prin mijlocirile Preacuratei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei, și prin mila și sprijinirea iubiților părinți cărora le este de mare laudă pentru această sfântă lavră că să păzește până acum întreagă precum au întemeiat-o și au înzestrat-o fericii ctitori.

Între acestea fiindcă prin locul cel ce iaste între monastirea Neamțului și între monastirea Secului viețuia pustnicește vreo câteva călugărițe, au voit preacuviosul ca să curățe locul acesta, să nu mai fie în calea părinților nicidecum parte femeiască ca să lipsească tot prepusul de sminteală. Și iarăși voind ca și pe dânsle să nu le nedreptățească, cu sfatul cel de obște al părinților duhovnici și cu blagoslovenia preasfințitului mitropolit kir Gavriil și cu ajutoriul prea iubitorilor de Dumnezeu părinți le-au zidit schitul Văratecului, care acum se zice monastire pe locul Secu, moșie a monastirei Secului, al căruia lucru vestea străbătând pretutindenea, au alergat acolo multe ce avea pre

inima lor arzând cu dorința de acest lucru, fecioare și alte femei cinstite și cucernice și lepădându-se de lume și de cele dintr-însa, s-au îmbrăcat în chipul cel îngeresc. Căroră așezându-le preocupuosul și rânduială de viață și de petrecere și pravila bisericii să o săvârșească după tipicul ce au așezat sfinția sa aicea în monastirea Neamțului, ele cu mare osârdie și bucurie au primit. Și era a vedea atuncea acolo femei silindu-se a întrece pre firea bărbătească întru slavoslovie lui Dumnezeu. Și oare cinele le-a adus pe dânsule la atâta râvnă? Cu adevărat nimeni altul fără numai osârdia și dragostea lor cea către Dumnezeu și către părintele lor duhovnicesc. Deci la biserică au pus prăznuirea Adormirii Preasfintei Stăpânci noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei, iară stareță povățuitoare au pus acolo pe schimonahia Nazariia care să pustnicea în Muntele Ceahlăului la liniște. Însă după o vreme mahnindu-se aceea căci i s-au curmat pacea și liniștea ce avea în Ceahlău, i-au scris părintele nostru starețul Paisie o scrisoare cu cuvinte pline de darul Duhului Sfânt în anul 1789, aprilie 24, în care între altele îi zicea așa: „Te rog pre sfinția ta să lepezi toată scârba și mahniciunea din sufletul sfinției tale și cu toată osârdia și bucuria să săvârșești lucru ce ți s-au încredințat de la Dumnezeu, știind că toate necazurile și ispitele lumii aceștia sunt vremelnice și trecătoare, iară plata și bucuria ce să pricinuiască dintr-însele este veșnică și netrecătoare. Și să nu-ți pare, că pentru cât îți urmează oareșicare tulburare și risipire a liniștii ce ai avut acolo ți s-au pricinuit vreo pagubă sau vreo scădere din fapta bună aflându-te în mijlocul surorilor și slujind mântuirii lor. Nu nicidecum să nu socotești una ca aceasta. Că nu ți se pricinuieste pagubă, ci încă mai mare și mai multă plată și mai strălucită cunună că precum dragostea este mai mare decât faptele cele bune, așa și lucrul acesta ce ți s-au încredințat fiindcă este lucrul dragostei, mai mare este decât toate lucrurile bune celelalte” și altele. Și apoi iarăși zice așa: „Când am făcut rânduiala aceasta împreună cu cartea părintelui mitropolitului am avut și oareșicare vestire cum că după Dumnezeu și dumnezeesc este lucrul acesta” și altele. Apoi la sfârșit zice așa: „Când va fi trebuință de a călugări niscareva surori, să trimeti doao maici cucernice cu răvașul către mine, scriind și numele surorilor acelora. Și văzând eu răvașul și numele lor voi chema pe duhovnicul la carele să mărturisesc surorile și-l voi întreba despre așezarea lor și atuncea voi vesti

și eu, apoi voi trimite preot duhovnic și le va călugări” și altele mai zice⁸².

[17. Înflorirea Neamțului sub ocârmuirea lui Paisie]

Când fericitul părintele nostru a primit hrisovul și scrisoarea de la domn, a început cu înțelegerea dată lui de Dumnezeu să îndrepte treburile celor două mănăstiri. Grijile și ostenelile sale erau acum îndoite de mari față de înainte și iarăși frații au luat asupra lor osteneli și griji ocupându-se de construirea de chilii. Veneau acum și alții, părăsindu-și mănăstirile lor și rugându-l cu lacrimi în ochi să fie primiți, făgăduind să zidească chilii pentru ei înșiși cu mâinile lor proprii. Fericitul nu putea să-i refuze și îi primea pe toți și toți osteneau în construirea chiliilor înăuntrul mănăstirii și în afară, căci nu era loc îndeajuns pentru toți înăuntru. Au zidit și o bolniță [123v] și o casă de oaspeți; căci bătrânii, ologii și orbii care n-aveau unde să-și plece capul lor veneau la el plângând și suspinând, și rugându-l să aibă milă de ei pentru Hristos, iar el se milostivea de ei. Fericitul îi primea pe aceștia ca și pe cei sănătoși, rânduindu-i la bolniță și odihnindu-i cât de bine putea ca un părinte iubitor. A poruncit ca un doctor să slujească pe cei ce aveau nevoie de tratament⁸³ și a dat poruncă fraților care slujeau să poarte de grijă de bătrâni, de ologi, de orbi și de bolnavi ca și cum ar sluji pe Domnul Însuși. În fiecare sâmbătă ei trebuiau să le spele părul și hainele și să facă curățenie generală: să fiarbă așternuturile în apă fierbinte, ca să nu se înmulțească păduchii, să scoată așternuturile la soare și aer adeseori, să mențină curățenia în bolniță în fiecare [124] zi și să ardă tămâie și alte miresme ca aerul să nu devină greu, și să gătească mâncare mai plăcută ca de obicei, așijderea și despre pâine și vin. Toți erau mulțumi-

⁸² *Viața lui ISAAC*, f. 125–125v (p. 524) și f. 129v–130 (p. 528–529).

⁸³ În locul acestei fraze în *Viața lui ISAAC*, f. 127 citim: „Iar fericitul îi rânduia pre dânsii în bolniță și fratelui Onorie pentru care mai sus s-au zis.”

tori și lăudau pe Dumnezeu cu lacrimi și mulțumeau părintelui lor adevărat pentru grija pe care o avea de ei. Monahi străini veneau și stăteau aici câtă vreme poșteau, pentru două săptămâni sau o lună, și nimeni nu le spunea: „De ce stai degeaba mâncând pâinea obștii?” Alții cereau să stea peste iarnă și fericitul nu-i îndepărta ci-i primea binecuvântându-i și la plecarea lor nu-i întreba nimic și trimițându-i pe calea lor îi slobozea cu pace⁸⁴. Prin harul lui Hristos aceasta se păzește în sobor până în ziua de astăzi.

După mai mulți ani [124v] soborul din mănăstirea Neamțului și schiturile învecinate s-a înmulțit crescând la mai mult de trei sute de monahi. La Secu erau întotdeauna o sută șaiszeci, iar uneori și o sută optzeci, fiindcă fericitul chema pe unii dintre frații de aici și-i trimitea acolo. Frații de la Secu nu aveau griji pentru chilii, fiindcă acolo erau destule, dar Neamțul era într-o construcție continuă. În jurul mănăstirii se vedea un fel de oraș. Locul era larg și neted cu dealuri împădurite în depărtare și toate cele de trebuință se găseau din belșug în apropiere erau fânețe frumoase la care se ajungea fără osteneală. Fericitul părintele nostru a construit și o a doua biserică înăuntrul mănăstirii închinată Sfântului și Marelui Mucenic Gheorghe și a împodobit-o cu minunată frumusețe; aceasta se adăuga bisericii mari a Înălțării Domnului.

[18. Hramurile la Neamț și la Secu]

În ziua aceluia praznic, din vechime mulțime nenumărată de ambele sexe se strâneau aici. Veneau nu numai din Moldova, ci și din țări îndepărtate ca să se închine la icoana făcătoare de minuni a Preacuratei Maicii lui Dumnezeu: bogați și săraci, monahi și mireni, și în iubirea sa de străini

⁸⁴ Cf. *Viața lui ISAAC*, f. 128 (p. 526): „Așîșderea și din mireni, parte bărbătească, cu feluri de neputință și de duhuri necurate pătîmind, și neavînd unde își pleca capul, venea la monastire și îi priimea. Și întru altă bolniță cu mîncare de la trapeză de obște îi hrăniia. Și sedea precît voia, iar unii și până la moarte.”

acest al doilea Avraam⁸⁵ se silea să odihnească pe toți cât mai bine cu putință. Cheltuielile erau mari și veniturile erau mici, abia de ajungeau la jumătate din suma cheltuielilor. Frații erau atunci foarte înghesuiți pentru trei sau patru zile. Dacă alții rămâneau după praznic, apoi ei stăteau în casa de oaspeți. Dar pentru acele patru zile fericitul nu avea odihnă: de dimineța și până seara ușile sale [125v] erau deschise fără deosebire tuturor celor ce voiau să-l vadă. Saluta cu iubire pe toți ce-i ce veneau și le mulțumea pentru vizita lor, încredințându-i de răsplată de la Domnul și Maica lui Dumnezeu pentru osteneala călătoriei lor. Binecuvântându-i, îi slobozea la casa de oaspeți și în celelalte chilii pregătite pentru odihna lor. El însuși nu se gândea la hrană decât numai noaptea nemâncând nimic toată ziua; căci dacă mânca, chiar și numai puțin trebuia să se odihnească, și astfel, când conducea treburile în timpul zilei, rămânea flămând atunci. Acest bărbat plin de dumnezeiască înțelepciune făcea după cum urmează: la începuturile praznicului numea pe cei mai evlavioși frați, pe cei mai plini de frica lui Dumnezeu să-i supravegheze [126v] pe ceilalți frați: să se plimbe prin mănăstire zi și noapte, ca să nu se ivească vreo sminteală: cunoscând voința tatălui lor, frații se supravegheau unul pe celălalt. Săvârșindu-se praznicul, fericitul nu se supăra sub nici un chip de cheltuiala făcută pentru Cea care îl învrednicise să prăznuiască slăvita Ei sărbătoare, și se ruga ca să se învrednicească să trăiască ca să o prăznuiască și în anul următor.

Nu au încetat însă în toată viața sa de a merge și a cerceta pre frații și părinții din Sfânta Monastire Secul în tot anul, pre care mergere o făcea întru acest chip Cuviosul: în zioa când se săvârșia prăznuirea cea de pre urmă a Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, după dumnezeiasca Liturghie trăgând părinții clopotul cel mare, se aduna tot Soborul în Sfânta biserică și întrând și Cuviosul în biserică cânta părinții: „Cade-să să te ferim”. Și după cântarea tropariului și a condacului sau

⁸⁵ Cf. *Facerea* 18.

a praznicului sau a hramului, și după ectenie și otpust, șezând pentru neputința sa, făcea cuvânt la tot Soborul în amândouă limbile, slavenește și moldovenește, ca să se silească spre cea de suflet mântuitoare lucrare a poruncilor lui Dumnezeu și ca cu tot dinadinsul să se sârguiască a păzi pacea lui Hristos în sineși și toată buna rânduială și cucernicia călugărească și altele ca acestea. Apoi săvârșind cuvântul să închina de trei ori după obiceiul și ieșea din biserică și din monastire petrecându-l părinții, carii după ce lua blagoslovenie se ducea cu Cuviosul la Sfânta Monastire a Secului. La care așijderea apropiindu-se, trăgea clopotul ca să se adune părinții spre întâmpinarea Cuviosului. Și după ce mergea în biserică și se închina după obicei, ieșind mergea la chilia sa și petrecea în monastire până la praznicul hramului. Iară după săvârșirea praznicului și după pomenirea ctitorilor, mai înainte cu două zile de întoarcerea de acolo, după pavecerniță să făcea adunarea părinților în trapeză, întru o zi a celor de limbă slavenească iar întru alta a celor de cea moldovenească, și să făcea învățătură către dânșii, întru o zi pre limba slavenească, iar întru o alta pre cea rumânească, povățuindu-i pre ei ca cu toată osârdia și cu tot sufletul să păzească poruncile lui Dumnezeu și poruncile cele către monahi ale purtătorilor-de-Dumnezeu părinților noștri. Și celelalte toate de nevoie spre mântuirea sufletească. Iar în ziua întâi a lui septembrie, iarăși după Dumnezeeasca Liturghie, trăgea clopotul și adunându-se părinții în biserică intra și Cuviosul și după ce se închina sfintelor și cinstitelor icoane cu cântarea „Cade-să să te fericism” și a tropariului și a condacului hramului, ieșia din biserică și din monastire petrecându-l părinții și venea la Sfânta Monastire Neamțul. Și după ce intra aici în biserică spre închinăciune, ieșia și mergea la chilia sa, mulțămind lui Dumnezeu că l-au învrednicit de s-au întors iarăși în sfântul lăcaș și în chilia sa⁸⁶.

[19. Școala de traduceri patristice de la Neamț]

Deci după ce venia Cuviosul de la Secul să apuca iarăși de orânduiala ce avea. Căci fiindcă nu putea pentru bătrânețele sale și slăbiciune să umble pre afară, petrecea de-a pururea ca

⁸⁶ *Viața lui GRIGORIE*, 1816, f. 13v-15.

întru un mormânt în chilie și de dimineată până la prânz să zăbovea cu părinții dând răspunsul cel cuviincios fieștecăruia pentru fieștecare treabă și întrebare, iar după prânz închizând ușa, nu mai deschidea nimănui până iarăși dimineată, fără numai vreunuia din duhovnici pentru vreo pricină de netrecută nevoie. Și întru această vreme se îndeletnicea între altele întru cetirea Dumnezeieștilor Scripturi și în tălmăcirea Sfintelor cărți ale purtătorilor-de-Dumnezeu Părinți din limba elinească întru cea slavenească, întru care și multe din cărți a tălmăcit.

Că atâta iubiiia cuviosul acest lucru, a să tălmăci adecă și a se înmulți cuvântul lui Dumnezeu în sobor, în amândoa limbile, cât după ce au venit în Sfânta Monastire Neamțul, alegând doi părinți din Sobor, unul slavean iară altul moldovean, cu ajutoriul monastirii i-au trimis la București, la școală, spre învățătura limbii elinești, pentru tălmăcirea dumnezeieștilor cărți. Cătră carii au scris și o trimitere pentru nemâncarea de carne a călugărilor⁸⁷. Încă nu numai în limba cea slavenească tălmăcia cuviosul, ci și în cea moldovenească, măcar puține precum cartea Sfântului Nil de la Sorska. Iară pricina au fost de au tălmăcit întru această limbă puține, că în Soborul părinților în limba slavenească, numai Sființia Sa era tălmăcitoriu, împreună și cu oarecarele ieromonah Dorotheiu, ce au fost și arhimandrit întru aceasta Sfântă Monastire mai pre urmă, carele au tălmăcit pre cartea Sfântului Varsanufie din limba elinească în cea slavenească. Iară în limba moldovenească era mai mulți tălmăcitori. Că dintru acesta Sobor au fost preacuviosul arhimandrit Macarie, carele au tălmăcit cartea Sfântului Macarie ce s-au tipărit în București [1775] și cartea Sfântului Isaac ce iaste încă netipărită [tipărită la Neamț, 1819], și altele. Dintru acesta au fost, măcar deși nu călugărit dintru început, cuviosul ieromonah Ilarion, care au tălmăcit cărțile Sfântului Calist și *Exaimeron* al Sfântului Vasilie și altele, netipărite până acum. Întru acesta cuviosul monah și al meu cinstit stareț și duhovnicesc părinte Gherontie, carele au tălmăcit *Prăvălioara cea mică* [1799] și *Kiriacodromion* cu cuvinte la Evanghelii preste toate duminicile anului, care s-au tipărit la București

⁸⁷ E vorba de părinții Dorotei (slav) și Gherontie (român); scri-soarea către ei e tipărită în românește în *Adunarea cuvintelor pentru ascultare*, Neamț, 1817, p. 358–566; editat de V. Pelin, vol. II, 1999, p. 186–189.

[1801] și *Tâlcuirea la Evanghelie* a Sfântul Teofilact [1805] împreună și *Teologhikon* a Sfântului Ioan Damaschin care s-au tipărit în Iași [1806] și *Kekragnarion* al Sfântului Augustin care s-au tipărit aicea în monastire [1814] și altele. Dintru acesta cuviosul ierodiacon Ștefan carele au tălmăcit *Viețile Sfinților* de peste an din limba slavenească, care s-au și tipărit aicea din monastire [1807–1815]. Dintru acesta cuviosul shimonah Isaac, carele au tălmăcit din limba elinească cartea Sfântului Ioan al *Scării* [1814] și Octoiul cel cu canoanele Preasfintei Maicii Domnului la pavecerniță care s-au tipărit aicea în monastire, și din cea slavenească *Tipicul* ce s-au tipărit în Iași [1816]. Și altele până acum netipărite întru acesta sunt și acum cari tălmăcesc și încă cu ajutoriul lui Dumnezeu vor tălmăci⁸⁸. Pentru aceasta zic (ca să ne întoarcem iarăși la pricina ce ne zace înainte), n-au tălmăcit Cuviosul prea multe în limba moldovenească, pentru că era aceștia carii tălmăcia. Destul însă era că în sânguința și îndemânarea și înlesnirea Sfinției Sale s-au tălmăcit cele ce s-au tălmăcit. Folos cu adevărat atâta de mare, nu numai Soborului părinților, ci și a tot neamului nostru, cât de mult așa nu s-au făcut în neamul acesta precum poate fieștecine socoti⁸⁹.

⁸⁸ Pentru referințele exacte ale traducerilor patristice tipărite până în 1833, a se vedea pe lângă *Bibliografia Românească Veche* și PR. D. FECIORU, „Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică, fascicula 1: Epoca de la 1691 la 1833”, *Studii teologice* 6 (1937), p. 73–150. Și, mai pe larg, N.A. URSU, „Școala de traducători români din obștea Starețului Paisie”, *Teologie și viață* (MMS), 4 (1994), nr. 2, p. 58–83.

⁸⁹ *Viața* lui GRIGORIE, 1816, f. 15–16v = ISAAC, f. 138v–141v. *Viața* lui ISAAC în redactarea sa finală are următoarele pasaje inserate (de arhim. Augustin?): „Dintru acest sobor au fost ucenicul acestui duhovnicesc părinte, Prea Sfințitul arhiepiscop Grigorie III [Dascălul] mitropolitul Valahiei, carele foarte multe cărți au tălmăcit. Și era acest blagoslovit ierarh foarte iubitoriu de dreptate și iubitoriu de osteneală și foarte înfrânat, nelacom spre averi și milostiv către cei lipsiți, blând și cu iubită dragoste către turmă și către patrie. Și câte cărți le tălmăcea și le tipărea pe toate le da în daru la cei ce avea trebuință” (f. 141v). Iar la ISAAC DASCĂLUL: „Și au alcătuit foarte pre larg viața cuviosului părintelui nostru, starețul Paisie, din care cea mai multă parte s-au pus înlăuntrul acestei istorii, și altele cărți multe au tălmăcit acest cuvios părinte.”

[20. O spinoasă chestiune dogmatică]

Preacuviosul părintele nostru totdeauna vărsa lacrimi ca păraiele din ochii săi, rugându-se pentru frații soborului cătră milostivul Dumnezeu și sufletul său puindu-și ca pre toți cei încredințați lui să-i aducă lui Hristos. Și ca un părinte și ca un păstoriu adevărat, iară nu năimit și carele nu are nici o grijă de oile cele încredințate lui să se arate înaintea lui Hristos Mai-marelui Păstorilor. Deci s-au scornit un lucru nenădăjduit: s-au născut o pricină cu greu de descurcat și un nodu dogmaticesc cu greu de dezlegat sau aruncat de obște și au tulburat pre cea mai mare parte din frați. Și carele este acesta ascultați

Pravoslavnica noastră Biserică cea mare a Răsăritului, cunoscând desăvârșit cum că papistașii cu totul au stricat tainele Sfintei Biserici, și mai vârtos a Botezului și a Preoției, și acum urmează nevoia ca pe cei ce vin de subt stăpânirea Papii către pravoslavnica Biserică a Răsăritului, nu cu Sfântul Mir, ca mai înainte, să-i priimească, ci desăvârșit, ca pre niște cu totul nebotezați să-i boteze. Și așa au început să-i boteze desăvârșit, ca pe niște nebotezați, Deci înștiințându-se de acest lucru și toți părinții Soborului și fiind cei mai mulți din Ardeal și din Țara Leșească și cunoscându-se pre sine și cum că au trebuință de Sfântul Botezu, multă supărare îi făcea preacuviosului ca să-i boteze.

Iară el știind cum că este multă vrăjmășie asupra Pravoslavnicii Bisericii pentru aceasta, de vreme ce ea ține întru sine piatra cea scumpă și neprețuită, amanetul carele l-au luat de la Domnul nostru Iisus Hristos și îl păzește nestricat și întregu, iară celelalte l-au pierdut și-au rămas goale și sărace de o bogăție neprețuită ca aceasta, și de aceia o zavistuiesc (căci darul bun totdeauna este zavistuit) și totdeauna se sânguiesc ca de-ar putea să o jefuiască și pre dânsa de acesta, întârziia a-i boteza. Însă mai pe urmă încredințându-se desăvârșit cum că de nicăirea nu-i va veni nici o supărare pentru aceasta, au început a-i boteza. Dar foarte să necăjea cu aceia carii au fost luat Hirotonie, căci unii dintre dânșii cerea numai ca să se ungă cu Sfântul Mir, zicând că sânt botezați. Din carii unii și până acum se află (zice părintele Isaac Dascălu), carii pentru cinstea și slava vremelnică, ah nenorocire, să lipsesc de cea vecinică. Pentru că turnarea niciodată nu se poate numi Botezu.

Și de aceea foarte tare greșesc împotriva canoanelor sfintelor pravili, împotriva dogmelor pravoslavnice și a Bisericii cei mari a Răsăritului toți cei ce se razimă numai pre a lor socotință, și nu primesc să se boteze, ca să nu se scape de oareșicare cinsti vremelnice. Și cu aceasta, după cum zice Sfântul Apostol Pavel, se lipsesc de slava cea dumnezească⁹⁰.

Deci precuviosul, după ce vedea că nici cu un felui de sfătuire nu se pleacă a se boteza vreunii din acei ce luase asupra-și Hirotonii, apoi nu-i ocăra, nu-i prihănea, ci alegându-le averea ce adusese pre lume ei și o dăduse obștei, după așezământurile Sfinților Părinți, le o da înapoi, și apoi, deacă voia, mai ședea ei în sobor, iară deacă nu, să ducea unde voia. Iară precuviosul asupra tuturor celor ce venea de subț stăpânirea Papii săvârșea această mare taină a Botezului fără de nici o împiedicare sau îndoire, ca pre o prea de nevoie mântuire a omului.

Deci am întrebat eu [același părinte Isaac Dascălul] odată găsind vreme noaptea pre precuviosul zicându-i: „Părinte, de unde s-au început pricina aceasta a Botezului?” Iară el au răspuns cătră mine zicându-mi: „Frate, frate, când s-au fi apucat istornicii bisericeștii istorii să facă și tomul al patrulea al istoriei ceii bisericești și când au ajuns cu scrierea lucrurilor ce s-au lucrat în Biserica lui Dumnezeu cea Pravoslavnică la pricina aceasta a începerii Botezului, mi se pare că o ar trece, și de rușine nici un graiu pentru dânsa nu ar zice, ca să nu să prihănească Biserica lui Dumnezeu. Pentru că diavolul, împiedecătorul tuturor lucrurilor celor bune, cunoscând pre latini și pre papistași, că acum cu totul au stricat toate Tainele Sfintei Biserici, iară mai vârtos a Preoției și a Botezului și cum că grecii deacă se va înștiința de aceasta nu vor suferi, nici nu vor tăcea, ci vor da la iveală lucrul acesta, ca pre un fărădelege și de sufletele oamenilor pierzătoriu, și cum că după ce îl vor cunoaște vor începe a boteza desăvârșit pre cei ce vor veni de subț stăpânirea Papii cătră Pravoslavnica Biserică a Răsăritului ca pre niște nebotezați, și cum că lucrul acesta al Bisericii cei mari a Răsăritului este bun, pravoslavnic, de suflete mântuitoriu și lui Dumnezeu bine plăcut, iară al papistașilor este rău, ereticesc, pierzătoriu, și lui Dumnezeu prea urât, și cum că cei ce se botează cu botezul păpistășesc, de păcate nu să curățesc,

⁹⁰ Cf. *Romani* 3, 23.

de darurile Sfântului Duh pre care le dă Dumnezeu prin Botezul cel adevărat nu să învrednicesc, ci sunt ca și ceilalți păgâni, cari nu au nicidecum botezul, iară cei ce să botează cu Botezul Bisericii Răsăritului de toate acestea se învrednicesc, că și de păcate să curățesc și cu darul Preasfântului Duh strălucesc și fii ai împărăției și ai lui Dumnezeu după darul să fac, și cum că acest lucru bun și dumnezeiesc degrab va să se înceapă, au apucat mai înainte vicleanul diavol prin a sa unealtă ca să-l prihănească. Și la cei mulți carii nu au întregi pre mințile lor să-l facă cu îndoială ca printr-însa să-i tragă în pierzarea sa. Și care este măiestria aceia prin care s-au ispitit el să o facă aceasta? Ascultați:

Un diacon grec de neam, călugărit în Sfântul Munte, la schitul Sfintei Anei, au început să se nevoiască întru nevointele cele duhovnicești și ale minții. Însă, neapucând nevoița după cum se cade, nici după învățeturile Sfinților Părinți, s-au înșelat și s-au împreleștit, sau mai bine zis, s-au îndrăcit. Deci părinții din schitul Sfintei Anei nevoindu-se și sârguindu-se mult și în tot chipul ca să-l îndrepteze și neputând isprăvi nimic, după ce au văzut că în zadar se ostenesc, că el tot mai spre rău mergea, l-au izgonit. Iar el ieșind de acolo s-a dus la Kareia și de acolo au trecut în preajma Țarigradului și s-a numit pe sineși că este Hristos și s-au făcut luiși doisprezece ucenici. Și încă (nu proști), ci din arhieriei Țarigradului.

Deci aicea am întrebat eu pre cuviosul zicând: „Dar nu-l cunoștea că este un înșelătoriu?” Iar el au răspuns: „Frate, poate îl și cunoștea. Dar pentru slava omenească, căci era cinstit de tot norodul Țarigradului și pentru iubirea de argint, le curgea despre toate părțile venitul, nu-l arăta nici îl descoperea.” Deci auzind norodul un lucru nou ca acesta, cum că Hristos s-au arătat iarăși pre pământ, prost fiind și necunoscătoriu și pornit de evlavie greșită au alergat cu toții în urma lui și îl cinstea ca pre Hristos. Iar el a început a-i învăța învățături de ale lui mincinoase, și a le face aghiasmă. Și îl învățase mai înainte diavolul de-și făcuse un burdujel cu țevie și cu meșteșug de trăgea întru dânsul apa aceea nesfințită pre care o făcea el, iară după sfințirea cea nesfințită a acelei ape, striga cu mare glas către norod zicând: „Îngenunchiați și capetele în jos vă plecați, ca roaua Duhului să luați.” Și norodul îngenunchind și în jos căutând, el atuncea umplea burdujelul de acea apă și stropea peste norod. Iară norodul credea că nu apă din vasul în care

sfințea el apa, ci chiar roaua Duhului Sfânt este, și socotea că se sfințește cu acea stropire. Așa dintru acest chip au atras el în urma sa nu numai pe tot norodul cel prost al Țarigradului, ci și pre cei mari, cât și patriarhul Kiril îl avea la mare evlavie. Deci întru acest vârful de cinste și de evlavie aflându-se el înaintea a tot norodul, au început a striga în mijlocul norodului cum că patriarhul Samuil (căci în zilele patriarhiei sale s-au întâmplat acest lucru) este latinofron, adică cugetătoriu de credința latinească, pentru că nu botează, zice, desăvârșit pe cei ce vin de sub stăpânirea Papii către pragoslavnica Biserică a Răsăritului, ci îi primește numai cu Sfântul Mir și ei au trebuință de tot Botezul cel adevărat. Căci sunt cu totul nebotezați⁹¹. Deci auzind-o aceasta norodul s-au pornit cu toții asupra patriarhului numindu-l papistașu și zicându-i că de nu va începe a boteza pe cei ce vin de sub stăpânirea papii, îl vor surpa din scaun și din patriarhie, și-l vor izgoni. Iară patriarhul auzindu-o aceasta și pornirea norodului văzând și înțelegând de unde s-au pornit pricinuirea aceasta, și întru alt chipu cunoscând că nu să poate, fără numai deacă nu prin blândețe va putea să potolească o pornire ca aceasta, au zis către dânșii, rugându-se: „Lăsați-mă și mă îngăduiți până în trei luni de zile, ca să scriu la toată plinirea pravoslavnicilor pricina aceasta, pentru ca să nu să pricinuiască vreo sfâșiere dinăuntru, căci biserica Țarigradului va începe a boteza și încă a boteza pre taină și fără de știrea celorlalte Pravoslavnice Biserici, cari iconomisind vremea până acum i-au primiit și îi primesc cu Sfântul Mir.” Acestea și altele de acest felu zicând către norod, norodul nici n-au voit să le auză pe acestea, ci au năvălit asupra lui și l-au pogorât jos de pre amvon îngrozindu-l cum că de nu va hotărî ca să se boteze cei de supt stăpânirea Papii desăvârșit, apoi ca pe un

⁹¹ „Auză aicea cei ce vin de supt stăpânirea papei și nu voiesc a să boteza duple hotărârea Bisericii Răsăritului, cum diavolul numai din mânie au grăit nevrând adevărul, că adevărat trebuiaște să se boteze toți acei ce vin de la apuseni la pravoslavie”, și: „Vedeți iubitorilor cetitori că diavolul voinde să prihănească această sfințită mare taină, carea astăzi să săvârșește asupra celor ce vin de supt stăpânirea papii, cu multă râvnă au grăit pen acest îndrăcit, măcar și nevrând, adevărul, ca cu aceasta să se facă sucituri de cuvinte și nu să se plece toți și să se boteze. Căci prin gura unui îndrăcit au eșit hotărârea aceasta”. Note în marginea *Vieții* lui ISAAC, f. 133v.

cugetătoriu de credința papistăască îl vor anatematisi și de la pragoslavnica biserică departe îl vor izgoni. Deci patriarhul văzând o nevoie ca aceasta pusă asupra lui, a hotărât să se boteze desăvârșit acei ce vin de sub stăpânirea Papii și așa de abia s-au potolit pornirea cea fără de rânduială a norodului. Deci acest feliu de început lucrul acesta sfânt au luat de a se lucra în Biserica lui Dumnezeu. Carele iaste foarte bun și dumnezeesc și pricinuitoriu de mântuirea oamenilor, însă fiindcă prin meșteșugirea diavolului, mai înainte prin omul cel netrebnic s-au adevărit, de aceia la cei cu mintea ușoară să arată cum că ar fi cu îndoială și cu prihană. Dar și unealta prin care s-au prihănit începutul acestui sfânt lucru, nu duple multă vreme de la pornirea aceasta a norodului asupra patriarhului, Dumnezeu binevoind ca să se descopere amăgitoriul și înșelătoriul, și de înșelăciune și de o amăgire ca aceasta să izbăvească pre atâta norod, s-au vădit și s-au descoperit întru acest feliu: că fiind el într-o casă cinstită și aghiasma lui cea înșelătoare făcând-o, cum au sosit vremea ca să împărtășească pe norod cu acea roao a duhului său cel satanicesc și au strigat să ingenunche toți ca să ia roaua Duhului Sfânt, ingenunchind toți după obiceiul o giupâneasă, care era soră patriarhului Kiril, groasă fiind la pânțe și neputând a să pleca în jos, au văzut pre amăgitoriul când au tras cu burdujelul apa din vasul acela în carele o sfînțea el și au stropit peste norodu dintr-însul. Și cunoscând ea amăgirea au strigat cu mare glas: „Sculați-vă, amăgiților, că înșelătoriu acesta v-au înșelat stropindu-vă cu apă nesfințită. Căci el nu este preot și zice că pre roaua Duhului Sfânt o luați.” Deci sculându-se toți și cunoscând că cu adevărat înșelătoriu este, și ei s-au înșelat ascultându-l, foarte tare l-au ocărât, l-au defăimat și cu bătai împovărându-l l-au slobozit să se ducă unde va voi. Iar el întovărășindu-se cu alt oareșicarele răsvărit de la satele din jurul Țarigradului ducându-se și la desfătări trupești și la dezmierdări dându-se, cu multă ticăloșie și-au lepădat sufletul său cel înșelat și răzvrătit⁹².

⁹² *Viața lui ISAAC*, f. 130v-135 (p. 529-534). Povestea este o explicație populară a evenimentelor ce au condus, în contextul tensionatelor lupte confesionale din secolul XVIII (soldate cu extinderea uniaticismului în Transilvania, 1698, și, mai ales, Orientul Apropiat, 1726-1755), la redactarea și publicarea în 1756 de către patriarhul ecumenic Chiril V a „tomosului de condamnare a botezului ereticilor

[21. Un nou potrivnic al rugăciunii lui Iisus]

Iară în anul 1793, iunie 19, părintele Agathon, igumenul de la schitul Poienii Voronii au scris preacuviosului Părintelui nostru o scrisoare arătându-i cum că în schitul acela s-au sculat un monah, anume Theopempt, cu rânduiala preot, de hulește pre sfânta rugăciune a Domnului nostru Iisus Hristos, care să lucrează cu mintea în inimă neîncetat și pre părinții carii să nevoiesc întru dânsa îi face că sunt eretici. Și iarăși arătându-i cum că ei s-au silit în tot chipul să-l întoarcă și să-l îndrepteze de la această răzvrătire și nu au putut. Și cum că acum numai la cuviosul le-au rămas toată nădejdea de a înfrâna pe un răzvrătit ca acesta și a-l birui. Și-l ruga ca să facă vreo scriptură doveditoare și surpătoare de hulele și bârfele celui Theopempt. Deci cuviosul părintele nostru, luând scrisoarea și văzând rugăciunea igumenului și cunoscând cum că de nu va apuca acum mai înainte să întâmpene răul acesta, să va întinde și să vor strădui și alții cu dânsul, pentru aceea umplându-să dă râvnă dumnezească s-au apucat și au adunat de pe la toți Sfinții Părinți și dascăli carii învață și scriu întru această sfințită rugăciune, multe și mari mărturii și dovezi de Sfânta Scriptură cea veche și din cea noao, cum că această sfântă rugăciune este dată oamenilor de Domnul nostru Iisus Hristos și de la Sfinții Apostoli. Și cum că toți Sfinții cei ce de atunci încoace tot printr-înșa au sporit și s-au suit la vârful bunătăți-

occidentali"; semnat și de patriarhii Matei al Alexandriei, Partenie al Ierusalimului și Silvestru al Antiohiei, „tomosul” prevedea rebotezarea apusenilor ce s-ar converti la Ortodoxie, recomandând deci „akrivia” în locul „iconomieii” (text și comentarii la protoprezbiter GHEORGHIOS METALINOS, „*Homologo hen baptisma.*” *Hermeneia kai epharmoge tou 7 kanonos tes II. Oikoumenikes Synodou hypo tou kolybadon kai tou K. Oikonomou. Symbole eis ten historikokanoniken theoresin tou problematos peri kyrou tou dytikou baptismatos*, Atena, 1983).

Recent, TACHIAOS, 1986, p. 259–189, a publicat corespondența în limba greacă din ianuarie–august 1785 dintre starețul Paisie (4 scrisori) și învățatul monah grec Dorotheos Voulismas (2 scrisori), pe aceeași delicată și spinoasă chestiune a rebotezării creștinilor apuseni.

Contextul întregului episod pare însă a-i viza mai degrabă pe uniții sau ortodocșii din Transilvania deveniți monahi la Neamț, și care fuseseră botezați prin stropire iar nu canonic prin întreită cufundare.

lor. Și nu numai s-au nevoit pentru dânsa, și pre dânsa întru toată viața o au avut întru lucrare, ci și au scris pentru dânsa și întru scripturile lor au lăsat spre învățătura noastră cestor de pe urmă. Și făcând o cârticică pentru această pricină, o au trimis igumenului Voronei, cu cari au astupat gura acelui bîr-fitoriu și desăvârșit l-au biruit. Carele neputând răbda rușinea au fugit din schit. Iară cârticica aceea se află până acum încă și în limba românească, căci preacuviosul o a scris în limba slavonească⁹³. Și cel ce va voi să o citească va afla în ce feliu era preacuviosul și câtă râvnă și evlavie și credință avea cătră cele dumnezești⁹⁴.

[22. Alt război ruso-turc (1788–1791)]

Trăiam în mănăstirea Neamț de nouă ani odihnindu-ne puțin de ostenele noastre, când iată o furtună înfricoșătoare suflând foc, iată o frică de moarte, sabie ținută deasupra capetelor celor bătrâni și biciuri și funii în mâinile dușmanilor gata să lege pe cei tineri și să-i ducă în robie: un aprig război a izbucnit între cele trei imperii. Câmpia s-a umplut de oști [126v]; marea s-a acoperit de corăbii; cetăți și sate s-au golit; toți fugeau unde puteau să se ascundă de mânia turcilor. Părinții și mamele își căutau copiii pierduți, copiii plângând își căutau părinții, soții își căutau soțiile și soțiile soții lor. Toți și-au pierdut mințile de frică și alergau pe drumuri și câmpii călcându-se în picioare, grăbindu-se spre dealuri și câmpii ca să se ascundă. Mănăstirea Neamțu era atunci plină înăuntru și în afară de norod de neam mare sau de neam simplu. Nemții au ajuns în Târgul Neamțului înaintea turcilor și l-au ocupat. Și atunci a slăbit puțin frica. Dar după câteva zile iată turcii au venit împotriva lor în amurg. Văzându-i venind de departe, nemții și-au lăsat tot echipamentul și-au fugit [127] de frică, ca să-și scape sufle-

⁹³ Scrisoare publicată de părintele PAUL MIHAILOVICI, „Starețul Paisie Velicikovscki și erezia de la Poiana Voronei”, *Arhivele Basarabiei*, nr. 1–4, 1938, p. 69–79; reed. V. Pelin, vol. II, 1999, p. 201–212.

⁹⁴ *Viața lui ISAAC*, f. 142v–143 (p. 539).

tele de unde au venit. Intrând în târg, turcii biruiseră fără să tragă un foc și fără vărsare de sânge și și-au adăugat echipamentul nemțesc la prada lor. Au ucis trei oameni care i se împotriviseră, dar i-au lăsat pe ceilalți în pace. Rămânând ei acolo, aveau de gând să vină la mănăstire care se afla la o depărtare de trei ceasuri, și toți cei din mănăstire erau pe jumătate morți de frică: nimeni nu era cu totul sigur dacă turcii mai erau în oraș sau plecaseră. Boierii și-au trimis oștenii dar ei se temeau mult mai mult pentru viețile lor și n-au îndrăznit să se apropie de acel loc. Unii spuneau pentru ca mănăstirea să nu fie închisă să fie trimisă o solie la turci cerându-le să nu vătămeze pe nimeni; alții însă [127v] nu doreau să se plece nicidecum, sfătuind ca mănăstirea să fie închisă ca să poată rezista aici împotriva turcilor și să vegheze la apropierea lor. În mijlocul acestor tulburări, un monah dintre frații de obște a venit la fericitul părintele nostru și a primit binecuvântarea sa să meargă drept spre târg să vadă dacă turcii erau acolo sau au plecat. Alegând un cal pe care îl știa, l-a încălecat și a gonit drept spre târg. Intrând în el l-a străbătut încoace și încolo fără frică și n-a văzut nici un turc. Aflând un om, a aflat de la el că aceștia plecaseră și s-a întors cu vestea cea bună și toți s-au bucurat. Dar în ziua următoare, auzind că turcii s-au întors, boierii și starețul au fugit la mănăstirea Secu, iar frații s-au risipit prin păduri, fiindcă nu era în-deajuns loc pentru toți. Vremea era foarte rece, fiind a doua săptămână din postul mare, și ei au suferit cumplit [128] în păduri; dar au rămas acolo până la venirea nemților, care i-au pus pe fugă pe turci și au pus ei stăpânire peste ținut. Străinii din mănăstire s-au întors atunci la casele lor și, deși fuseseră strâmtorați și de nemți, frica de moarte trecuse.

Între acestea iată că s-au sculat înfricoșată furtună și frica morții, ridicându-se războiul cumplit între trei împărății. Și de frică orașele și satele Moldaviei rămăsese pustii că fugise tot norodul prin munți și prin codrii, carii unde putea să se ascundă de mânia turcilor. Apoi, după puțină vreme au venit și oastea nemțească supt Munții Moldaviei și s-au așezat acolo.

Atunci tot norodul s-a dus într-o ale sale, pentru că întrase acum și oastea Rossiei în Moldavia și cneazul Potemkie venise în orașul Iașii și fiindcă preasfințitul Leon, mitropolitul țării, nu demult murise, apoi au venit împreună cu cneazul în locul lui Preasfințitul arhiepiscop Amvrosie de la Poltava. Și îndată mânia cea turcească au pierit.

Acest arhiepiscop petrecând în Iași au auzit de fericitul Părintele nostru și de Soborul lui și cu înfocată dorință au voit ca să-l vadă și cu ochii. Și au spus pentru dânsul înaltei stăpâniri, de la care luând și voie au venit în monastirea Neamțului și l-au priimit pe dânsul fericitul cu mare cinste și cucernicie. Și s-a odihnit de cale două zile, îndeletnicindu-se el cu fericitul în voroave duhovnicești. Și duminică au slujit cu sobor dumnezeasca Liturghie și au hirotosit pre precuviosul arhimandrit în anul 1790. Și mai petrecând în monastire două zile și dând la toți pace și blagoslovenie, bucurându-să s-au dus, petrecându-l pre dânsul fericitul împreună cu toți frații, cu mare cinste și dragoste. Și de atunci se ține obiceiul la toți diadohii ce au fost după sfinția sa ocârmuitori Soborului de să cinstesc cu numele acesta de preasfințitii mitropoliți carii socotesc cuviincios acest nume celui mai mare Sobor ca acesta. Adecă de a fi cinstit cu arhimandriția starețul acestor monastiri.

Deci precuviosul Părintele nostru, măcar deși nu au dorit de treapta aceasta, însă după ce au priimit arhimandriția, nicidecum împreună cu dânsa au priimit și slava lumii aceștia, măcar cu gândul. Că nu au schimbat nici cât de puțin ceva dintru a sa așezare și smerită cugetare spre trufia lumii, pentru care dumnezeescul rezămătoriu pre piept au scris hotărâre grăind: „Nu iubiți lumea, nici cele din lume, că de iubește cineva lumea nu este dragostea Părintelui într-o el. Că tot ce este în lume, pofta trupului și pofta ochilor și mândrie lumească este”⁹⁵, ci cu credință urmând Stăpânului său și Domnul care grăiaște: „De-mi slujește cineva mie, mie să-mi și urmeze”⁹⁶. Și celor ce într-o adevăr au voit a-i urma lui, acelora le-a dăruit sfintele sale porunci într-o sfânta sa Evanghelie. Urmând dar și fericitul Domnului său prin smerita cugetare și dragoste fierbinte către Dânsul și către aproapele și prin păzirea cea cu tot dinadinsul a tuturor sfintelor lui porunci, nevătămat era de treapta aceea.

⁹⁵ Cf. 1 Ioan 2, 15–16.

⁹⁶ Cf. Ioan 12, 26.

Ci au petrecut unul și același cu lucrul, cu cuvântul și cu înțelegerea până la moarte.

Între acestea trimițând preacuviosul cu ascultare pentru monastire în Rossiia pre un părinte duhovnic Iachint (carele în shimă s-au numit Ioan și au fost stareț monastirii) pre lângă ascultarea ce au făcut, au adus și multă milostenie de la împărăteasca cetate Moscva: vase bisericești, veșminte, sfeșnice și altele în anul 1791, octomvrie 23. Deci spre veșnica pomenire a tuturor miluitorilor de acolo au săvârșit părintele Paisie împreună cu tot soborul priveghiare de toată noaptea aicea la monastire. Și spre neuitare de veșnică pomenire a acelor făcători de bine au însemnat aceasta în pomealnicul bisericii mari⁹⁷.

[23. Nostalgia după „raiul” de la Dragomirna]

Aceasta a fost viața de chinuri a fericitului părintelui nostru și a noastră, acelora care am rămas cu el: în mutări, tulburări, griji, osteneli dincolo de puterile noastre, în pătămiri de moarte. O nenorociții de noi! Prin pizma diavolului și din pricina păcatelor noastre am fost alungați de la mănăstirea Dragomirna de nemți, sau mai degrabă ne-am

⁹⁷ *Viața* lui ISAAC, f. 136–137 (p. 535–636) și, parțial, PLATON, 1836, f. 46v–47. Cf. și versiunea *Vieții* lui GRIGORIE, 1816, f. 17–17v: „Deci după mutarea cuviosului în Sfânta Monastire Neamțul trecând câțiva ani, s-au ridicat războiul între împărăția rusească și împărăția othomanicească. Și trimis fiind aicea cu oștile un arhiepiscop, anume Ambrosie, ținătoriu locului Mitropolitului Moldaviei ce atuncea murise [Leon Ghencă, 1786 – decembrie 1788], au venit cu vederea și la Sfânta Monastire ca să vază pre Cuviosul și pre adunarea părinților. Din porunca celui mai mare al oștilor rusești au hirotesit pre cuviosul arhimandrit, măcar că zicea cuviosul cătră părinți atuncea că: «Ce să fac?, trebuia poruncii să mă plec! Dar pre mine de mult m-au făcut cu lucrul frații arhimandrit!»” „Răspunsul starețului consemnat de Grigorie (și numai de el) este revelator. Încă o dată marea inteligență și intuiție istorică a viitorului mitropolit (el însuși confruntat, mai târziu, cu realitățile la care asistasă ca ucenic la Neamțu) se dovedește în felul cum descie acel eveniment. Mitrofan și Isaac Dascălul nu ne-au lăsat nici o mărturisire despre el. La Platon el ea o formă apoteotică” (D. ZAMFIRESCU, 1996, p. 240, nota 51).

depărtat noi înșine de ea, ca credința noastră ortodoxă să nu sufere vătămare [128v] de la erezia și de la stăpânirile lor lumești, așa cum au suferit într-adevăr de la eretici acele mănăstiri și stăpâniri lumești și duhovnicești care au rămas acolo. O, o, nădejdea deșartă pe care o nutream! O, moartea și nimicirea duhovnicească pe care am suferit-o din pricina tuturor peregrinărilor, zarvei, pustiirii, sărăciei și pătimirilor sufletești! Ca un copac transplantat prea adeseori și care se ofilește și se usucă, așa și copacul soborului suferă de pe urma transplantării și schimbării mănăstirilor. O, Dragomirna, Dragomirna! Amintirea vieții dintre zidurile sale e dulceată și mângâiere sufletelor noastre, și poate ar fi mai bine să tăcem, pentru ca inimile noastre să nu se umple de durere din pricina pierderii tale. [129] Când ne-am mutat la Secu, alcătuirea noastră de acolo și voința sufletului nostru de a pătimi a slăbit în toată acea zarvă și în grijile și ostenelele construirii chiliilor și în celelalte. Deși izvoarele duhovnicești curgătoare de miere din gura sfântă a părintelui nostru adăpau inimile noastre, ele s-au răcit și învârtoșat în curând, și nici măcar el nu mai putea să le încălzească și îmblânzească sau să facă mințile noastre, întunecate din pricinile mai sus zise, treze și agere, ca ele să se poată păzi cu curaj de atacurile vrăjmașului, tăindu-le ca și cu o sabie aprigă prin neîncetata rugăciune a minții săvârșită în inimă. Fiindcă am pierdut-o pe aceasta părăsindu-ne din pricina zarvei și grijilor. Sevele noastre duhovnicești au fost tăiate și ele s-au ofilit așa cum se ofilesc și usucă rădăcinile unui copac. O, Dragomirna, Dragomirna! De tine [129v] și de viața noastră întru tine se cuvine să ne aducem aminte numai în zilele de sărbătoare, fiindcă tu a-i fost pentru noi ca un rai al desfătării. Ai fost ca o grădină sădită lângă ape, ale cărei plante își împlântă degrabă rădăcinile și dau tot felul de flori și roade bine-înmiresmate Întru tine înmiresma între frați bunămiresma feluritelor virtuți. Iubirea lor după Dumnezeu pentru sfântul părinte și întreolaltă era ca un trandafir, iar curăția conștiinței lor ca un crin. Întru tine

omorârea voii și judecății proprii s-a făcut ca un mir, bună-mireasma rugăciunii neîncetate se înălța ca o tămâie bine mirositoare, ascultarea înainta împreună cu învinuirea de sine, smerenia împreună cu nerăutatea, și împărășea vărsarea de lacrimi din ochii fraților. Întru tine cei ce păti-meau de pe urma trupului aflau ușurarea patimii, căci întru tine [130] nu era îngăduită intrarea părții femeiești. Vai ce-am suferit după ce ne-am depărtat de tine! Vai nouă! Cât de mare a fost bogăția duhovnicească pe care am pierdut-o, cât de mare comoară duhovnicească am fi strâns numai dacă am fi stat înăuntrul zidurilor tale împreună cu sfântul părintele nostru până la moartea sa, fără a mai pleca altundeva! Vai de nenorocirea noastră! O, ce a făcut pizma vrăjmașului! Nu în zadar a răcnit diavolul noaptea din stâlpul turnului dinspre răsărit, chinuit de pizmă și căutând surparea viețuirii noastre acolo. Fiindcă, cu îngăduința lui Dumnezeu, vrăjmașul a reușit acest lucru găsindu-și uneltele sale în nemți.

În cei trei ani cât am stat la Secu, în zarvă și griji, grădinarul nostru duhovnicesc, fericitul părintele nostru, s-a ostentit plivind și udând grădina sufletelor noastre cu [130v] învățătura dumnezeiască pe care ne-o dădea când mergeam la el în chilie. Iar iarna ne aduna serile pe toți împreună în trapeză, citindu-ne și tâlcuindu-ne poruncile lui Dumnezeu și celelalte lucruri de trebuință și folos. Dar din pricina gardurilor răsturnate ale sufletelor noastre înaintam puțin: nu aveam strajă puternică, o minte trează care să țină inimile noastre în rugăciune neîncetată prin care, ca și cu o armă, să putem izgoni fiarele sălbatice și pasările, adică gândurile rele ieșite din tulburare și zarvă. Când stăteam la Drago-mirna ne aflam sus, ca pe niște trepte. Dar când ne-am mutat de acolo, s-a oprit și înaintarea noastră, și fericitul se ostenea neîncetat în învățătura sa, mai cu seamă în sobor, [131] fiindcă deși unii frați mergeau adesea în chilie sa cu felurite probleme, primind cuvinte de folos de la el, alții reușeau să-l viziteze și să vorbească cu el abia o singură

dată pe an. Din această pricină iarna învăța în fiecare seară în sobor, pentru ca toți să-l poată asculta și să primească îndreptare. După patru ani, când ne-am odihnit oarecum după zarva noastră, inimile noastre au început să își înfigă rădăcinile spre umezeală și să dea la iveală mlădițe. Dar iată, a venit un ger neașteptat și ramurile au căzut în mutarea noastră la mănăstirea Neamțului și viețuirea noastră a căzut încă și mai jos decât fusese înainte. Izvorul curgător de miere al învățaturii dumnezeiești ce ieșea din gura sfântului nostru părinte a secat: [131v] numai puțini care se întâmpla să fim în chilia sa puteam auzi din întâmplare ceva de la el, dar ceilalți n-au mai auzit un singur cuvânt din gura lui — învățătura în adunarea fraților fiind acum întreruptă din pricinile mai înainte zise — iar ei puteau dobândi folos duhovnicesc numai din citirea cărților, dacă puteau și doreau să citească. Drept pentru care, fericitul părintele nostru lucra și mai tare la noi tălmăciri de cărți și la corectarea celor vechi, pentru a le lăsa spre folosul și învățătura noastră și a celor ce voiau să se nevoiască supunându-se învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri. Fericitul regreta adeseori mănăstirea Secu, aducându-și aminte de tihna de acolo. Fiindcă aici la Neamțu este rușine și primejdie pentru cei tineri, care nu-și păzesc întocmai simțurile. [132] Fiindcă intrarea era deschisă celor de neam mare, și ei veneau la Neamț atât să se închine icoanei, cât și să-l cerceteze pe fericitul, veneau atât parte bărbătească, cât și parte femeiască împreună cu slujitorii și casnicii lor, tineri și bătrâni, și stăteau cât poșteau în casa de oaspeți înăuntrul mănăstirii, și eram împreună în biserică. Pentru tinerii care nu-și păzeau simțurile, cursele pieirii erau gata; pentru bătrânii care nici nu doreau să audă de venirea lor, era o neplăcere și o indignare. Iar pentru fericitul era o supărare ce îi pricinuia durere și mâhnire din pricina vătămării fraților. Nici nu era cu putință a opri femeile să vină sau să li se interzică intrarea în mănăstire, fiindcă din cele mai vechi timpuri ea fusese un loc de închi-

nare din pricina icoanei făcătoare-de-minuni. Din această pricină, fericitul nu mai putea învăța frații vorbind în sobor [132v]. Or aici el îi vădea pe cei slabi, înfricoșându-i cu mânia lui Dumnezeu și sădind în inimile lor frica lui Dumnezeu și paza simțurilor lor, precum și mărturisirea gândurilor rele și ferirea de ele. Și astfel cei slabi la suflet se îndreptau, iar cei puternici se întăreau și se îndemnau la nevoințe mai mari și la păzirea cu osârdie a poruncilor lui Dumnezeu și a predaniilor Sfinților Părinților noștri care au învățat adevărata viață monahicească. De aceea viețuirea noastră a decăzut, așa cum fericitul însuși spusese unui ieromonah străin ce a stat cu noi la Secu. Acest monah l-a întrebat: „Părinte, cum e viața voastră de acum față de cea de la Dragomirna?” Și întrucât fericitul iubea întotdeauna adevărul și era străin de minciună și de fățărnicia slavei deșarte, a răspuns: „E mai rea cu fiecare an, și oricât m-aș strădui să fac e cu neputință să împiedic aceasta într-o măsură oarecare. Pricina acestui fapt este intrarea neîmpiedicată a părții femeiești în mănăstire și oprirea învățării în sobor.” Cum atunci să nu plângem după Dragomirna? Căci ea este o pricină de minunare pentru cei ce s-au alăturat soborului după aceea și au auzit de la frații mai în vârstă despre viețuirea noastră acolo; și nimeni să nu fie lipsit de credință față de ceea ce se scrie aici, fiindcă Domnul îl va nimici pe cel ce grăiește minciuna⁹⁸.

De multe ori fericitul ne spunea și aceasta: „Fraților, de veți avea osârdie în citirea cărților Părinților și veți lua aminte la învățătura din ele, atunci va fi între voi [133v] ascultare, pace, un singur gând și iubire întreolaltă, și soborul nostru va dăinui cât va voi Domnul; și oricât s-ar strădui vrăjmașul să îl răstoarne, nu va izbândi. Dar dacă vă veți depărta de cititul cărților Părinților, atunci el se va surpa în curând și nu va mai rămâne piatră pe piatră”⁹⁹.

⁹⁸ Cf. *Psalmi* 5, 6.

⁹⁹ Cf. *Matei* 24, 2.

De aceea el lucra cu mare sârguință la traducerea cărților din greaca veche în limba slavonă, iar frații care vorbeau românește le traduceau din limba noastră în limba lor. Toată ziua fericitul îndrepta treburile duhovnicești și cele din afară, iar toată noaptea scria ostenindu-se peste fire. Dacă n-ar fi fost întărit de harul lui Dumnezeu ar fi fost cu neputință firii omenești să îndure asemenea osteneală. Mai mult, el era bolnav și suferea mult [134] de răni. Fiindcă avea răni pe toată partea sa dreaptă, pe pânțele și picior, și nu putea să se culce pe acea parte. Felul în care scria e vrednic și el de minunare. Patul pe care se odihnea era înconjurat de jur-împrejur de cărți: numai lexicoane, Biblia greacă, Biblia slavonă, gramatici grecești și slavone, cărțile din care traducea, și în mijlocul tuturor un sfeșnic. Șezând acolo aplecat ca un copil mic sau culcat, scria toată noaptea uitând de bătrânețea și truda sa. Și atunci nu mai putea nicidecum răspunde la nici o întrebare, nici nu mai auzea nimic, orice i s-ar fi spus și orice s-ar fi întâmplat în afara chiliei sale. Atunci fratele care îi slujea nu îngăduia nicidecum nimănui să intre la el. [134v] Dacă se întâmpla un lucru de neapărată trebuință, atunci acest frate se ducea să-l întrebe, dar deși îi vorbea mult timp cerând un răspuns, el nu auzea nimic; și dacă fericitul era silit să răspundă de-abia putea face aceasta cu durere și oftat, nefiind în stare să-și ia mintea de la scrisul său. Părintele nostru ne spunea adeseori: „Nu e chin mai mare pentru mine decât atunci când fac traduceri și e nevoie să răspund la o întrebare; când trebuie să-mi iau mintea de la scris, sunt plin de sudoare.” Odată când eram cu el a venit un frate și a început să vorbească, fratele spunea că era supărat de multele lui gânduri. Fericitul a zâmbit și a zis: [135] „De ce ești așa lipsit de minte? Fă cum fac eu. Toată ziua mă lupt și mă rog: cu unii dintre voi plâng, cu alții mă bucur, și îndreptez toate treburile a două mănăstiri. Dar după ce vă slobozesc pe toți din chilia mea, îmi trimit împreună cu voi

și toate gândurile; și atunci când iau o carte, nu mai aud nimic și mă liniștesc ca și cum aș fi în pustia Iordanului.” O, om nepătimăș și sfânt! O, suflet curat unit cu Dumnezeu! Din tinerețea sa se alipise de Dumnezeu în iubire și se revărsa în iubirea sa pentru aproapele, compătimitind cu el întru toate ca și cum ar fi suferit el însuși.

[25. Virtuțile duhovnicești și morale ale lui Paisie]

[135v] Unul dintre frați, care fusese ocărât de sfântul bărbat în mai multe rânduri, avea din nou nevoie de îndreptare. Într-o zi când eram în chilia sfântului bărbat, fratele acesta i-a zis: „Părinte, sunt mâhnit de voi: gândurile mele îmi spun c-aveți ură față de mine, fiindcă adeseori sunteți plin de mânie împotriva mea și mă ocărâți înaintea fraților.” Starețul a oftat și a plâns și a zis: „Iubite frate, mânia e străină de viața evanghelică și oricine urăște pe altul se va nimici. Dacă dumnezeiasca Evanghelie ne poruncește să ne iubim vrăjmașii¹⁰⁰, cum te voi urî pe tine, copilul meu duhovnicesc? Să nu fie! Cât despre ocărârea ta cu mânie de către mine să-ți dea Domnul să ai o asemenea mânie. Fiindcă eu [136] iau asupra mea starea fiecăruia dintre frați: înaintea unora sunt silit să mă arăt mânios, mânie pe care, cu harul lui Hristos, eu însumi nu o simt niciodată; în fața altora sunt silit să plâng, pentru ca să vă folosesc prin amândouă căile «și prin cele de-a dreapta, și prin cele de-a stânga»¹⁰¹. Dar niciodată nu sunt robit patimii mâniei.” Atunci fratele a căzut cu lacrimi la picioarele bătrânului și a cerut iertare. Iar sfântul a adăugat acestea: „Când eram de șapte ani, am început să învăț să citesc. Timp de doi ani de zile am citit numai abecedarul, ceaslovul și psaltirea, după care am început să citesc cărți cu ușurință. Mai întâi am citit cu mare osârdie și luare-aminte Sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament, iar apoi *Mărgărita-*

¹⁰⁰ Cf. *Luca* 6, 27.

¹⁰¹ *2 Corinteni* 6, 7.

*rul*¹⁰² Sfântului Ioan Gură de Aur și cărțile Sfinților Efrem și Dorotei, și atunci am citit un cuvânt [136v] din Sfântul Dorotei în care el vorbea despre clevetire și osândire, și-am înțeles ce mare păcat e acesta. Atunci, încă în tinerețea mea, am făcut această făgăduință înaintea lui Dumnezeu: „Doamne, dacă voi învinui vreodată pe fratele meu, chiar dacă îl văd păcătuind cu ochii mei, să se deschidă pământul și să mă înghită.” Am pus deci stavilă gurii mele, ca să nu spun niciodată nici un cuvânt nimănui despre ceva ce am văzut sau auzit și, prin harul lui Hristos, am ținut această făgăduință toată viața mea, până când am fost împreună cu frații; de acum însă, deși fără voie, sunt judecătorul vostru. Frații m-au învățat să vorbesc și să mă lupt pentru folosul lor, înainte însă nu spuneam nimic.”

Cine având în judecată nu se va uimi auzind despre acest fericit bărbat plin de felurite daruri dumnezeiești încă [137] din pânțelele maicii sale. Cine nu va tremura la cuvintele sale lucrătoare ce învățau lucrarea poruncilor lui Dumnezeu? Din tinerețea sa el a fost ales să fie un vas al lui Dumnezeu și un lucrător desăvârșit al poruncilor Lui, și din această pricină cuvintele sale erau puternice și lucrătoare, pline de har; ele ieșeau dinăuntrul sufletului său și deosebeau răul de bine, smulgeau patimile și sădeau virtuțile în sufletele celor ce le ascultau cu credință. Cine nu se va minuna de [137v] aceste cuvinte: un copil de zece ani citind Sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament, *Mărgăritarul* lui Ioan Gură de Aur, despre nepătrunsele taine ale teologiei, cărțile lui Efrem și Dorotei și celelalte? Un copil de trei ani să citească Scriptura! Să judece fiecare pentru sine însuși ce făcea atunci când era un copil de zece ani? Ce fel de înțelegere avea atunci? Ce era înclinat să facă? Chiar și atunci când era silit, nu alerga oare departe nu numai de citire, ci de orice fel de învățătură, ca să se joace împreună cu copiii? Dar, copil fiind, fericitul se zăvora și citea, nedorind să vorbească cu nimeni, astfel că și maica sa arareori

¹⁰² Cf. *Autobiografia*, f. 3A și, acolo, nota 5.

Îl auzea vorbind, și atunci numai câteva cuvinte; iar cei de vârsta lui credeau că se născuse mut fiindcă nu auziseră nici un cuvânt de la el. Cine dintre voi citind aceste lucruri cu mare osârdie și luare-aminte nu se va minuna auzind aceasta și lucruri încă și mai minunate despre fericitul? O minune! De unde i-a venit acestui copil o atât de mare osârdie [138] și luare-aminte în cititul Scripturilor, dacă nu de la o înțelegere a tainelor aflate în ele? Și cine a fost învățătorul lui? Harul Preasfântului Duh sălășluia în el încă din pântecul maicii lui făcând din el vasul său preacurat și ales, iar acesta a sporit încă și mai mult după ce fericitul a pus o atât de tare temelie pentru lucrarea dumnezeieștilor porunci. El citea cu mare osârdie și luare-aminte, căci din citirea cu osârdie vine luarea-aminte, iar din luarea-aminte vine dorința și atunci o râvnă negrăită a mișcat sufletul său să iubească pe Dumnezeu cu toată inima sa și cu tot sufletul său și să lase lumea și toate câte erau în lume, până și pe mama sa care îl iubea cu atâta vrere [138v], plângând cu amar și suspinând nemângâiată și fiind lovită de o nemăsurată întristare, și care a fost cât pe-acți să-i aducă moartea, așa cum s-a scris mai sus.

Fericitul citea Scriptura din pricina iubirii sale pentru Domnul și dorind cu osârdie să-I slujească în chipul monahicesc prin lucrarea poruncilor Lui. Citirea Vechiului Testament e oprită nu numai celor tineri, dar și celor bătrâni lipsiți de înțelegere, ca nu cumva credința lor să se vatăme citind minunile prea mari și înfricoșătoare făcute de Dumnezeu neamului neascultător al evreilor; cum oprită este și citirea trupească a Proorocilor și a Cântării Cântărilor. Iar sfinții dascăli ai Bisericii poruncesc ca aceștia să nu citească în nici un chip teologie, ca nu cumva în lipsa lor de minte să nu greșească fie și cel mai mărunț lucru din dogme și să cadă [139] în erezie. Dar fericitul citea fără teamă, având înăuntrul său drept învățător harul lui Dumnezeu — căci era un prunc la ani, dar un bătrân la înțelegere și înțelepciune. Supunând iuțimea și pofta rațiunii, el își îndrepta simțurile departe de lucrurile frumoase și dulci ale acestei

lumi socotindu-le pe toate ca niște gunoaie. Cât despre limba sa, un mădular nu ușor de înfrânat și care păcătuiește cu cea mai mare ușurință, el o ținea legată atât de tare cu tăcerea că se credea de către mulți că era mut. El își pironea mintea sa de Scripturi și își unea sufletul său cu Dumnezeu prin iubire și rugăciune: se răstignează pentru lume și lumea se răstignează pentru el. Zăvorându-se în casa sa, se liniștea ca și cum ar fi fost [139v] în pustia Sinaiului. Cu adevărat acest bărbat minunat, fericitul părintele nostru, a fost într-o toate asemenea Sfinților Părinți din vechime, care iubeau pe Dumnezeu din tinerețele lor și doreau să-i slujească într-o monahism. Cum vom răspunde înaintea lui Dumnezeu pentru lenea noastră, fraților, noi care am fost ucenicii unui asemenea luminător, sfântul stareț Paisie? Nu numai că nu vrem să imităm virtuțile lui, dar nu vrem nici măcar să citim cărțile Părinților, dintre care unele au fost îndreptate iar altele tălmăcite din nou de el. Prin aceasta am putea înțelege neputințele noastre și, privind la noi înșine, fiecare dintre noi ar putea să plângă înaintea lui Dumnezeu și să se căiască. Dar chiar dacă unii citesc aceste cărți, aceasta se face numai din obicei [140v] fără luare-aminte.

De unde a dobândit fericitul părintele nostru această râvnă duhovnicească și înțelegere cerească? Oare nu din cititul cărților? Toți sfinții învață aceasta, mai mult, Mântuitorul Însuși a spus: „Cercetați Scripturile, fiindcă credeți că în ele aveți viața veșnică”¹⁰³. Domnul vrea ca noi să cercetăm, ne poruncește să ispitim adâncurile înțelesului, nu să citim în treacăt. Din această pricină suntem osândiți și uitarea osteneților Părinților noștri și a învățăturilor lor privitoare la cititul cărților ne duce ca un lemn purtat de ape, ca și cum n-am fi auzit niciodată cuvântul lui Dumnezeu. De aceea am plâns după Dragomirna. Dar să ne sculăm și să ne trezim! Să facem un început, [141] și Domnul ne va ajuta. Nimeni nu poate zugrăvi agerimea minții fericitului și memoria sa întărită de har. Putea înțelege foarte repede

¹⁰³ Ioan 5, 39.

cele mai înalte chestiuni dogmatice și odată ce citea ceva acel lucru rămânea în amintirea sa pentru totdeauna. Eram odată în chilia sa când s-a făcut discuție despre cărți fiindcă ascultarea mea era să copiez cărțile Părinților după regulile ortografiei gramaticale. A venit un alt frate care știa limba greacă veche și fericitul l-a întrebat despre înțelesul unei anumite fraze. Iar el a răspuns: „Dascălul nostru ne-a explicat, părinte, dar nu-mi pot aduce aminte.” [141v] Fericitul însă a spus cu o față fericită și zâmbitoare: „Odată ce am citit ceva, nu mai uit acel lucru până la moarte.”

[26. Comparație între Paisie și Părinții din vechime]

Părintele nostru avea un asemenea dar al copiatului cărților, cum arareori se găsește undeva în întreaga lume. El a copiat cartea Sfântului Dorotei în tinerețea sa. Iar aceasta era o carte foarte mare, dar el a făcut-o să încapă pe trei coli de hârtie, a împăturit fiecare coală în opt foi și astfel s-au făcut douăzeci și patru de foi cu totul. Pe fiecare pagină încăpeau șaptezeci de rânduri scrise cu litere de tipar subțiri ca firul de păr. Literele nu erau întunecate de nici un fel de pete și erau cu desăvârșire egale și asemănătoare. Minunându-mă de aceasta, l-am întrebat: [142] „Părinte, cu ce pană ai scris această carte? Cu o pană de porumbel?” „Nu, a spus el, cu o pană de gâscă.” Fericitul părintele nostru era înzestrat de Domnul cu atât de multe daruri covârșitoare, lăuntrice și din afară, că nimeni nu le poate descrie; și dacă cineva ar încerca să arate cât de mare era virtutea lui, numai ar întuneca lucrul mai degrabă decât să-l limpezească. Căci acest mare om era plin de har și totul în el era minunat.

Dacă cineva l-ar asemana cu de-Dumnezeu-purtătorii noștri Părinți din vechime n-ar greși într-adevăr: căci nu-i lipsea nici unul din darurile lor. Dacă ar fi trăit împreună cu Sfinții Părinți ai pustiei care viețuiau singuri în liniștire [isihie], n-ar fi fost nici o mirare că se desfăta într-atâta în

rugăciune unindu-se prin ea cu Dumnezeu. Dar e lucru de mirare că în mijlocul unor asemenea zarve, griji, [142v] tulburări și supărări își avea întotdeauna mintea netulburată, iar după ce îndrepta treburile de obște, își lepăda toate gândurile privitoare la ele și, închizându-și ușa chiliei sale, se liniștea ca și cum ar fi fost în pustia Iordanului. În dragostea sa aprinsă și în unirea sa cu Dumnezeu nu auzea nimic ce se întâmpla în afara chiliei sale, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Dacă iubirea este desăvârșirea tuturor darurilor dumnezeiești, atunci el era plin din belșug cu aceasta ca un vas de mare cinste și ales al lui Dumnezeu. Sfinții Părinți ai pustiei din vechime privegheau toată noaptea iar el toată viața sa a rămas treaz în toate nopțile și în nici una din nevoințele acestor de-Dumnezeu-purtători Părinți din vechime n-a rămas mai prejos.

De asemenea, dacă îl asemănăm cu Sfinții [143] Părinți ai vieții de obște din vechime, vom vedea că și această asemănare ține în cazul fericitului părintelui nostru. Din scrieri am văzut feluritele daruri dumnezeiești și marile virtuți ale acestor mari Sfinți, dar și în noul nostru Israel, am văzut și am atins cu ochii noștri și nu numai în scrieri, ca și cu mâinile minților noastre, darurile lui Dumnezeu și toate marile virtuți în fericitul părintele nostru, păstrate nevătămate ca într-o vistierie dumnezeiască. Și ele nu au rămas pentru totdeauna fără rod, fiindcă nici un vânt nu le-a putut veșteji, nici un ger nu le-a nimicit, ci ele dădeau neîncetat flori și roade Domnului Hristos, Care strângea roadele. Sunt mărturii demne de crezare despre aceasta. În el era Înțelepciunea ipostatică a lui Dumnezeu împreună cu Părintele Său Cel fără-de-început [143v] și Preasfântul Duh, Care sălășluiau în sufletul său preacurat, iar de la Ei curgea prin buzele sale un izvor dulce ca mierea al învățăturilor dumnezeiești, care bucurau și tămăduiau sufletele și veștejeau patimile. În el era o înțelegere dumnezeiască, prin care înțelegea corect și apăra cu tărie dogmele ortodoxe, canoanele sfintelor Sinode Ecumenice, predaniile Bisericii și învățăturile dascălilor Bisericii, cuvioșii noștri Părinți, și le ținea pe acestea

ca pe lumina ochilor săi. În el era sfat, pe care îl dădea după dreptate și în adevăr, potrivit cu învățătura Sfinților Părinți, celor ce îl cereau de la el, iar cei ce îl primeau cu credință erau păziți nevătămați de cursele vrăjmașului și înaintau în lucrarea poruncilor lui Dumnezeu. În el era tăria, prin care [144] în năpaste și încercări trăia neclintit în credință și nădejdea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu. În el era frica de Dumnezeu, prin care păzea poruncile lui Dumnezeu ca pe lumina ochilor; pentru cea mai mică dintre ele și-ar fi pus sufletul său și așa ne învăța și pe noi să facem. În care virtute a fost fericitul mai prejos decât Sfinții noștri Părinți din vechime? Dacă privim fără pizmă acest lucru, vom vedea că nu-i lipsea nimic față de Sfinții din vechime. În el era o dragoste aprinsă prin care iubea pe Dumnezeu cu tot sufletul său din tinerețea sa, și în râvna sa se străduia să lărgească deopotrivă această dragoste către toți, iubindu-i pe toți, mângâindu-i pe toți, învățându-i pe toți, compătîmind întru toate și îmbrățișându-i pe copiii săi duhovnicești cu sufletul său. Niciodată nu s-a întors de la nici un om [144v] ce venea având trebuință de milă duhovnicească și trupească, ci purta de grijă de el. Avea întotdeauna pace cu toți, nu dușmănea sau întrista pe nimeni, chiar dacă ar fi suferit ceva de la acela; și ne învăța și pe noi să facem așa. Îndelungă-răbdarea și blândețea erau una în el, ca niște însușiri înnăscute, și nu se putea vedea în el îndrăzneală, ci numai tihnă și evlavie. Pedepsea cu iubire, miluia cu tihnă și întotdeauna răbda îndelung în așteptarea îndreptării. Smerenia sa era atât de mare că e lucru anevoios a o descrie. Și era în el o nerăutate și simplitate copilărească, deși mintea sa era dumnezeiască și nicidecum copilărească. Înfrânarea în toate era pentru el ceva firesc încă din tinerețele sale [145]: mânca foarte puțin și niciodată nu-și lua dezlegare specială pentru bătrânețe sau slăbiciune sau oste-neala peste măsură, când nu dezlega tipicul. Băutură spirtoasă n-a băut din tinerețele sale. Când a început să viețuiască cu frații la Sfântul Munte, fețe mari și duhovnici de acolo l-au sfătuit să bea puțin vin pentru sănătate, aerul de

acolo fiind extrem de vătămător, fiindcă îl compătimeau mult și nu voiau ca el să se vatăme și să piardă marele folos care le venea de la el. Iar el de-abia li s-a supus, începând să bea numai foarte puțin vin, fiindcă luase hotărârea să nu guste băutură spirtoasă câtă vreme ar mai fi trăit.

[27. Reamintirea primelor experiențe ale lui Paisie]

Atunci când fericitul a lăsat lumea, el și prietenii săi aveau de gând să caute un părinte duhovnicesc care ședea în liniștire [isihie] și luare-aminte la sine însuși, și să i se predea trup și suflet în ascultare, să șadă împreună cu el în liniștire și să-și câștige cele trebuincioase vieții lor prin lucrul mâinilor lor. După ce a pierdut întâiul său prieten și concetățean, Dimitrie, care a rămas în lume, a pierdut apoi și pe celălalt, pe Alexie care, ajungând monah, n-a ținut făgăduința dată fericitului, predându-se în ascultare unui anume bătrân fără a se sfătui cu el. Din pricina blândeței și lipsei sale de îndrăzneală, fericitul n-a putut să se hotărască să-i aducă aminte prietenului făgăduința pe care o încălcase, ci a răbdat în tăcere acoperindu-l pe celălalt cu smerenia sa și ocărându-se pe sine însuși ca nevrednic de a viețui împreună cu el. [146] Și el n-a putut să se predea unui părinte duhovnicesc de felul acela, temându-se să nu fie silit împotriva voinței sale să primească marea vrednicie a preoției, lucru de care îl preveniseră alți părinți și de care a fugit cu frică și cutremur nedorind să o primească vreodată în viața sa. Deși era curat și neprihănit la suflet și la trup din pân-tecele maicii sale, el a judecat în sine sa așa: „Dacă mă predau în ascultare unuia din acești cinstiți părinți, mai devreme sau mai târziu voi fi negreșit silit să primesc preoția, de care mă tem, și nu voi mai putea împlini gândul meu de a urma «calea împărătească» în pustie în ascultare față de un părinte duhovnicesc.” [146v] De aceea a plecat de acolo la Sfântul Munte, dorind să-și împlinească acolo gândul său, fiindcă Dumnezeu n-a voit ca el să se ascundă în liniștire

pustietății, ca un sfeșnic pus sub obroc¹⁰⁴, ci mai degrabă l-a așezat pe un sfeșnic aflat pe un munte înalt ca el să lumineze multe țări prin viețuirea sa neprihănită și dreapta sa învățătură. Nici n-a voit ca el să fie învățat de oameni, ci Sfântul Duh Însuși a fost călăuza și învățătorul său din tinerețe: El Însuși l-a învățat toate cele de trebuință și l-a așezat înaintea întregii lumi ca un chip desenat nu de om, ci de Dumnezeu, ca toți cei ce doreau iubirea să copieze ei înșiși bunele lui obiceiuri și viața [147] virtuoasă plecând de la chipul său și să învețe din învățăturile sale să lucreze poruncile lui Dumnezeu și adevărata viețuire monahicească. Astfel l-a bineplăcut ca el să locuiască mai întâi în liniștire și singurătate, până când prin purtarea sa de grijă cea dumnezeiască El i-a adus ca ucenici un mare sobor al celor ce doreau mântuirea, ca să-l slujească în chipul monahicesc, pentru ca cel ce fusese învățat de El în mare taină să poată învăța în chip vădit pe toți toate lucrurile trebuincioase pentru mântuirea lor.

După puțin timp deci, a adus la el un frate ca tovarăș, iar fericitul s-a mângâiat și l-a mulțumit pentru milostivirea Sa. El credea că i-a fost îndeplinită dorința sa de a urma „calea împărătească” într-un singur suflet cu un alt frate, având îndeobște toate cele trebuitoare vieții, fiecare tăindu-și voia sa în fața celui alt și [147v] împărțându-se astfel de sfânta ascultare. Dar n-au viețuit multă vreme așa și alții au început să vină la el rugându-l să-i primească ca ucenici. La început el a refuzat, nevoind să primească nici măcar pe unul din ei. Dar era cu neputință să nu primească pe cei ce fuseseră aduși de Dumnezeu, și atunci, deși fără voie, i-a primit, și le-a descoperit calea mântuirii și taina sfintei ascultări. Ei au primit învățătura sa cu bucurie și făceau ascultarea lor cu osârdie tăindu-și voia proprie și necrezând judecății lor. Văzând marea lor osârdie pentru cuvântul lui Dumnezeu, fericitul se bucura în sufletul său și slăvea pe Dumnezeu cu lacrimi. Lăsându-se, în ce privește trăirea lor

¹⁰⁴ Cf. *Matei* 5, 15.

duhovnicească și trupească, pe seama atotputernicei purtări de grijă a lui Dumnezeu, el i-a primit; [148] și după puțină vreme s-au adunat doisprezece frați și plecând de la „calea împărătească”, care înseamnă a vieții cu unul sau doi alții în singurătate, au făcut începutul unei „vieți de obște”. Atunci Domnul l-a mutat în schitul Proorocului Ilie, de la mare jos la munte sus, ca și alții, care dorm în întunericul necunoștinței, să poată vedea lumina înțelegerii. Când însă a strălucit mai luminos și a luminat tot Sfântul Munte prin înnoirea vieții monahale de obște și sădirea în ea a virtuții celei mai de seamă, de-trei-ori-fericita ascultare, atunci toți monahii Sfântului Munte au fost uimiți de strălucirea acestei mari lumini. Cei a căror vedere duhovnicească fusese vătămată și-au acoperit ochii de pizmă, ca să nu fie vădiți că au rătăcit [148v] de la calea cea dreaptă: ei au ales să urmeze voilor proprii mai degrabă decât să fie vădiți. Alții însă disprețuindu-se și ocărându-se pe ei înșiși au venit la el să audă această învățătură, și-au mărturisit neputințele și au primit vindecare și povățuire, ca să se păzească pe ei înșiși pe viitor, și au plecat bucurându-se și slăvind pe Dumnezeu pentru el. Iar alții, ca niște sculați din morți, au rupt întunericul necunoștinței și au venit spre lumină cu picioare vesele, lăudând și slăvind pe Dumnezeu Care le arătase marele său slujitor și călăuză pe drumul mântuirii. Venind la el, cădeau la picioarele lui rugându-l să-i primească în ascultare, și predându-i sufletele lor ca în mâinile lui Dumnezeu.

Înmulțindu-se frații la schitul Proorocului Ilie [149] și nemaifiind loc de-ajuns pentru ei, Domnul l-a luat pe fericitul de acolo și l-a adus în această țară ortodoxă a Moldovei, așa cum l-a luat și pe Cuviosul Părintele nostru Antonie în Rusia, ca el să întărească mai desăvârșit viața de obște și să lumineze pe cei ce locuiau acolo în întunericul necunoștinței adevăratei vieți monahale, și de acolo să poată străluci și altor țări cu lumina viețuirii sale neprihănite și a dreptei învățături a Evangheliei. Cât de multe au fost ostenele dumnezeiești săvârșite de fericitul în această sfântă

lucrare în aceste vremuri grele și aspre, când monahismul a slăbit până la capăt și se mai putea vedea numai în chipul său din afară! Nu se mai știa ce era monahismul sau taina ascultării, sau ce mare folos aduce aceasta fraților prin înaintarea lor spre înțelegere, [149v] ce anume era făptuirea sau vederea sau rugăciunea mentală a inimii, săvârșită de minte în inimă. El i-a învățat toate aceste lucruri. El însuși fusese învățat de Dumnezeu și de învățăturile Sfinților Părinți prin citirea și tălmăcirea cărților lor. Sfinții Părinți din vechime avuseseră pilde ce străluciseră în multe țări cu lumina viețuirii lor plăcute lui Dumnezeu și învățăturile lor drepte. Avuseseră de asemenea povățuitori, de la care au învățat fiind povățuiți de ei de timpuriu; iar privind la viețile lor fără de prihană și la învățăturile lor ca la niște stâlpi însuflețiți, s-au însuflețit ei înșiși și s-au făcut ei înșiși stâlpi, făcându-se lumini și stâlpi și învățători ai vieții de obște. Fericitul nostru părinte însă [150] n-a avut nici un asemenea povățuitor: l-a căutat, dar nu l-a putut afla. Lumina de însuși harul lui Dumnezeu, el s-a ostenit de unul singur. A săpat cu smerenie și lacrimi, și a găsit în inima sa un izvor de apă vie, din care a băut el însuși din belșug și a dat și altora cu mărinimie să bea și ei: fiindcă acesta cu cât mai mult se revărsa, cu atât mai din belșug curgea. Și a înnoit viața monahicească. Și ce să mai spunem de cărțile Părinților? Așa cum fierul mâncat și acoperit de rugină își pierde strălucirea lui, așa și ele își pierduseră strălucirea înțelesului lor: acesta fusese fie făcut neclar de tălmăcitorii vechi neiscușiți, fie fusese întunecat și acoperit de copii lipsiți de înțelegere și care nu cunoșteau regulile ortografiei gramatice. Văzând în ele atâta nelimepize, fericitul [150v] s-a ostenit în căutarea izvoarelor lor, și anume a cărților grecești vechi din care se trăgeau cărțile din vremea de acum. Mai întâi a început îndreptând și scoțând anumite pasaje, dar apoi și-a dat seama că această osteneală era inutilă și le-a tradus din nou. În acest fel, frumusețea gramaticală și limpezimea înțelesului ascuns au strălucit. De asemenea a tălmăcit multe cărți care nu erau încă în limba

noastră și le-a pus la îndemână spre folosul generațiilor prezente și viitoare.

[28. Comparație între Paisie și Cuviosul Antonie Pecerski]

Fericitul de veșnică pomenire părintele nostru Paisie se aseamăna părintelui nostru Antonie al Lavrei Peșterilor: a fost ca adevăratul său urmaș, chiar dacă a strălucit multe secole mai târziu, căci aceeași Malorusie [Ucraină] i-a dat pe amândoi. Unul a fost trimis de la Sfântul Munte în Rusia ca să o lumineze și să așeze acolo adevărata viață monahală [151]: el a adunat monahi și le-a dat învățătură; a strălucit în toate colțurile Rusiei și a ajuns începătorul tuturor monahilor din Rusia. Iar acesta a strălucit mai întâi în același Sfânt Munte, înnoind viața monahală de obște îmbătrânită și care decăzuse, sădind în ea pomul vieții, de-trei-ori-fericita ascultare, ca prin însuși acel lucru prin care strămoșul Adam fusese izgonit din raiul trupesc [sensibil], urmașii săi care umblă pe calea cea dreaptă să poată intra în raiul ceresc, unde a intrat mai întâi Domnul Începătorul întregii ascultări. Atunci când dumnezeiasca purtare de grijă a strâns laolaltă un sobor de mai mult de cincizeci de frați, l-a adus pe el și pe toți ai lui în această țară ortodoxă și iubitoare de străini a Moldovei, unde prin harul lui Dumnezeu soborul s-a întărit desăvârșit în mănăstirea Drago-mirna. [151v] Mai mult de o sută de frați din țările rusești s-au strâns în jurul Sfântului Antonie, și mai mult de cinci sute de frați din nouă țări, și vorbind felurite limbi, s-au strâns în jurul fericitului părintelui nostru. Cuviosul Antonie a slujit pe frații bolnavi, iar sfântul părintele nostru a slujit și pe bolnavi și pe sănătoși, și a gătit mâncare, a copt prescuri și a lucrat de mână atunci când soborul era încă mic. Dar când Dumnezeu a înmulțit numărul fraților, n-a mai avut odihnă, zi și nopte, de la slujirile sale. Nici nu a pus folosului aproapelui înaintea liniștirea sa proprie. Dar, după ce-și încheia îndreptarea lucrurilor obștești, se zăvora în chilia sa și se liniștea într-atât, că nici măcar nu-l mai auzea

pe slujitorul său atunci când îi cerea un răspuns privitor la vreo trebuință, după cum s-a spus mai sus.

[29. Paisie asemenea filozofilor atenieni]

[152] În învățătura sa, în cârmuirea soborului, în nevointele sale, în ostenelile sale mai presus de fire, în înțelepciunea și dumnezeiasca sa înțelegere, în sfatul său, în judecata sa și în toate celelalte daruri de la Dumnezeu, fericitul părintele nostru era întru toate asemenea cuvioșilor Părinți din vechime și a tuturor acelor care au venit după ei. Era împodobit cu toate virtuțile, lăuntrice și din afară, întocmai ca și Sfinții Părinți din vechime. Fața sa strălucea ca cea a unui înger al lui Dumnezeu, vederea sa era tihnită, cuvântul smerit și lipsit de îndrăzneală. Întâmpina pe toți cu dragoste, răspundea cu cucernicie, era plin de toată bunătatea, era întotdeauna plecat spre milă, îi atrăgea pe toți la sine așa cum un magnet atrage în mod firesc fierul. Smerenia și blândețea sa erau adânci. Întru toate era îndelung-răbdător. Acest mare om era cu totul dumnezeiesc și [152v] plin de har. Minte sa era pururea unită cu Dumnezeu în iubire, lucru de care dădeau mărturie lacrimile sale. Când vorbea de teologie, inima sa era inundată de iubire, fața sa strălucea de bucurie și lacrimi curgeau din ochii lui în întărirea adevărului. Când stăteam înaintea lui, ochii noștri nu oboseau niciodată privindu-l, doream fără sațiu să privim la el; iar urechile noastre nu se îngreunau niciodată cu neplăcere și plictiseală auzindu-l, fiindcă, așa cum am spus deja, în bucuria inimilor noastre uitam de noi înșine. Când priveam la fața lui, ne țineam urechile întotdeauna lângă gura lui, întocmai cum făceau filozofii atenieni din vechime. Fiindcă atunci când vedeau pe cineva excelând în înțelepciune, ei doreau să vorbească [153] cu el, și ochii și urechile tuturor erau ațintite asupra lui în dorința de a auzi de la el ceva nou. Și cu cât mai mult nu erau ațintiți ochii noștri asupra dumnezeiescului nostru filozof! Căci din gura lui noi auzeam pururea lucruri noi privitoare la tainele du-

hovnicești sau la poruncile moralicești ale de-Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri.

[30. Harisme mistice ale Cuviosului Paisie]

Însă această scurtă istorie scrisă de mine într-o sărăcie minții mele, mai degrabă întunecă decât așterne în scris virtuțile lui. S-ar fi convenit ca aceasta să fie lucrul unui bărbat preaînțelept, deși cred că și unul ca acesta s-ar os-teni în zadar încercând să le atingă pe toate, ceea ce nici n-ar fi cu putință dată fiind înălțimea vieții fericitului. Cine va citi cu un ochi pizmaș acestea privitoare la el, acela mă va învinui de a fi întrecut măsura în lauda [153v] starețului meu și de aceea îl rog să mai rabde puțin, pentru că îndată ce va auzi aceste cuvinte, libere de orice minciună — fiindcă toată minciuna vine de la diavolul¹⁰⁵ — nu va șovăi el însuși să laude acest bărbat sfânt aflat mai presus de orice laudă omenească și să spună: „Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Lui”¹⁰⁶, și: „Ferițiți sunt ochii voștri care l-au văzut și urechile voastre care au auzit cuvintele ieșite din gura lui”¹⁰⁷. În trei rânduri l-am văzut pe fericitul și m-am înfricoșat. Odată, la Dragomirna, m-am dus la el după vecernie, și voiam să bat la ușă și să mă anunț fratelui care-i slujea, ca să aflu dacă mă va primi. Dar văzând ușa deschisă am intrat și, spunând rugăciunea, am intrat înăuntru. Și văzând că era întins jos, m-am închinat și am zis: „Binecuvântează, părinte.” El însă n-a răspuns nimic, [154] precum îi era obiceiul. Stând acolo, m-am uitat la el iar fața lui era ca de foc. Am așteptat puțin, uimit, și am rostit din nou cu o voce mai tare rugăciunea, dar n-am primit nici un răspuns. Eram uimit de vederea lui, fiindcă nu-i văzusem niciodată fața sa astfel. Întrucât fața sa era prin firea ei palidă, am înțeles că dragostea rugăciunii aprinse din inima sa um-

¹⁰⁵ Cf. *Ioan* 8, 44.

¹⁰⁶ *Psalmi* 67, 35.

¹⁰⁷ *Matei* 13, 16; *Luca* 10, 23–24.

pluse fața cu har. Am mai stat puțin, după care am ieșit fără să spun nimănui nimic despre aceasta. Mult timp după aceasta, vorbind odată cu el, am văzut a doua oară fața sa strălucind: vorbea cu negrăită iubire, zâmbind în bucuria sa duhovnicească, rostind cuvinte duhovnicești [154v] și picurând bucurie în sufletele noastre. Eu însă stăteam și mă uitam la el cu spaimă mare și vorbeam cu el cu frică și n-am întrebat pe nimeni dintre frații care fuseseră acolo despre aceasta, nici n-am vorbit nimănui despre aceasta, temându-mă ca fericitul să nu afle apoi despre aceasta și să se mâhnească: fiindcă era foarte smerit și fugea de laudă ca și de o duhoare puturoasă. Se ocăra pe sine însuși întotdeauna și pentru tot ceea ce se întâmpla în sobor dădea vina pe sine însuși zicând: „Aceasta s-a întâmplat din pricina păcatelor mele.” Iar dacă se întâmpla ceva bun, punea aceasta pe seama rugăciunilor soborului. Și pe cât de mult a fugit de slavă, scârbindu-se de ea ca de o duhoare puturoasă, cu atât mai mult Dumnezeu [155] l-a slăvit în toate țările. Numele lui a fost și este cinstit la toți iar a vorbi despre el înseamnă a aduce slavă lui Dumnezeu: toți laudau și laudă pe Dumnezeu pentru a fi arătat în aceste vremi grele și aspre pe adevăratul slujitorul său și învățătorul nostru credincios care a luminat și a înnoit viața monahală de obște. Nu este nepotrivit să vorbim despre el cu cuvintele Sfântului Isaac Sirul: „Slava fuge de la cel ce o caută”; iar altundeva tot el zice: „De-abia poate fi găsit un om care să poarte cinstea, dacă poate fi găsit”; la care, pentru ușurarea înțelegerii, s-ar putea adăuga: „Nici chiar dacă ar fi deopotrivă cu îngerii în obiceiuri”¹⁰⁸. [155v] Dar stâlpul smereniei îndura slava cu ușurință: o avea și o purta fără vătămare, pentru că încă din tinerețele sale fugise de ea, atunci când ea l-ar fi putut birui în lume, ca de pildă atunci când a văzut multe fețe mari frângându-și mâinile și așteptând de la el să se facă păstorul și învățătorul lor urmând la altarul tatălui său; dar el l-a scuipat în fața pe înșelătorul Belial și, lepădând

¹⁰⁸ *Cuvânt* 1, 1–2.

slava în toată duhoarea ei, a fugit de ea. Și toată viața sa a rămas nevătămat de ea, socotindu-se pe sine însuși pulbere și cenușă sub picioarele tuturor și dator pentru toate fraților. Nu numai că nici nu visa la înălțimea sa ci își punea nădejdea mântuirii sale în rugăciunile fraților. De aceea Dumnezeu l-a înălțat [156] preamărindu-l încă în această viață și noi credem fără nici o îndoială că îl va preamări pe el împreună cu cuvioșii Părinți în viața de apoi.

Nu-i lipsea nici darul vederii înainte, și tot ceea ce a prezis s-a petrecut. Astfel a prezis o moarte cumplită unei fețe mari și aceasta s-a și întâmplat. Despre altul a oftat și a plâns și a îndemnat, și a treia zi acela a căzut. Învățând pe altul, pe când eram și eu în chilia sa, în cele din urmă i-a spus: „Chiar nu vezi, frate, locul în care ai să mergi curând?” Și într-o săptămână acela a murit și fericitul a plâns cu amar pentru el. Și ce vom spune despre aceasta? Că deși fericitul stătea în chilia sa, neieșind nicăieri afară de biserică, știa starea tuturor fraților, chiar și a celor pe care nu i-a văzut niciodată. Am fost odată [156v] în chilia sa în timpul unei discuții și unul dintre duhovnicii de frunte a intrat și i-a spus ceva fericitului. Iar acesta i-a zis: „Cum poți să nu cunoști starea fraților, când ei vin în fiecare zi să-și mărturisească gândurile lor? Eu care stau în chilia mea știu aceasta dar tu nu o știi.” De unde ai fi putut ști aceasta, sfinte părinte, dacă n-ar fi sălășluit în inima ta Duhul Sfânt descoperindu-ți aceasta? Au mai fost multe altele, dar le las deoparte de dragul scurtimii.

[31. Minuni ale Cuviosului Paisie]

Nu era lipsit părintele nostru și de darul mai înainte vederii. Că de multe ori spunea că vede în somn asupra capului blagocestivului domn Grigorie Ghica voevod¹⁰⁹ abia spânzurat numai de un păr, căruia degrab i s-a și tăiat capul de către împăratul turcesc, după carele mult au plâns fericitul.

¹⁰⁹ Asasinat de turci în 1777 pentru că s-a opus cedării Bucovinei austrieilor.

Pentru un frate de obște adeseori ofta și mult plângea și mult îl sfătuia pentru oareșicare îndreptări, iară el nu asculta și a treia zi s-a înecat.

Pre unul iarăși mult l-au rugat și l-au sfătuit fericitul ca să nu să ducă el din monastire. Iară mai pe urmă i-au zis lui cu lacrimi: „Frate, ascultă-mă pentru că nu vei vedea locul acela unde voiești tu a te duce.” Și nu au ascultat. Iară întru a patra zi a murit pre drum. Pentru carele fericitul a plâns foarte mult.

Între una din zile au trimis pre un frate ca să strângă dijma de la o moșie și i-au zis: „Fiule, deacă ți se va întâmpla ceva, apoi să lași ascultarea și să vii la monastire.” Iară fratele minunându-se de acel cuvânt al starețului s-au dus în ascultarea aceia cu doi robi ai monastirii și când au ajuns la acea moșie atuncea s-au îngreoiat fratele și i s-au întunecat mintea, încât socotea că este înstreinat din lumea aceasta. Și din cele ce vedea cu ochii i se părea a fi din altă lume, și nu putea să-și facă nicidecum rugăciune, măcar „Doamne, miluiaște”. Și i s-au înnegrit fața, dar el nu cunoștea. Deci i-au zis robii: „Părinte, ești bolnav.” Și el tot tănuia zicând că nu-i bolnav. Iară ei au zis: „Cum de zici că nu ești bolnav, că acum te-ai și înnegrit la față.” Și el au răspuns zicând: „Cu adevărat sunt bolnav, căci m-am întunecat și cu mintea și nu cunosc nimic și mă aflu ca cum aș fi întru altă lume și în streinătate, și ca cum aș fi în niște locuri rătăcite și afară din lumea aceasta și ca cum aș fi ieșit din minte.” Și zicând el acestea, atuncea și-au adus aminte de cuvântul părintelui starețului ce au zis că „de ți se va întâmpla ceva, apoi să lași ascultarea și să vii la monastire”, și au grăit către robii: „Voi rămâneți aicea, iar eu mă voi duce la monastire că nu pociu nimic.” Iar ei au zis: „Ba să nu te duci. Mai bine să meargă unul din noi, carele vei socoti.” Și au scris către starețul și au trimes pre un robu la monastire cu acea scrisoare. Deci Părintele nostru starețul primind și cetind răvășelul, i-au scris fratelui înapoi așa: „Fiule, răvașul ce ai trimis am luat și cele scrise am înțeles. Și Dumnezeu să te ierte, să fii în ascultarea aceea.” Și îndată ce au cetit fratele răvașul starețului, i s-au luminat mintea și singur se minuna de sineși, cum au fost de întunecat, ca cum ar fi fost într-o negură, încât nu putea zice nici „Doamne, miluiaște” și nu putea să cunoască nimic iar acum i se părea că s-au rădicat negura și s-au luminat văzduhul și a rămas sănătos.

Doi părinți rossiani, frați duple trup, priimind o scrisoare de la părinții lor cei trupești într-o rugă ca să facă toate chipurile și să-i treacă și pre dâșii în Moldavia, căci doresc să primească chipul călugăresc. Și mergând la fericitul cerea să le dea voie ca să meargă să vază, doar ar putea ca să-și treacă pre părinții lor din Rossia peste graniță dincoace. Iară el nici într-o chipu nu au voit să-i lase, zicându-l, cum că este primejdie a-i trece granița. Iară mai ales că nici să cuvine ca monahul să-și lase liniștea și să meargă duple rugăminte mirenilor. Și că deacă va fi voia lui Dumnezeu spre aceasta, apoi îi va înlesni cu judecățile care le știe el și-i va aduce la călugărie. Dar ei tot îl supăra, rugând pre fericitul, ca să le dea voie să se ducă. Deci el le-a zis lor: „Precum voiți, așa faceți.” Și așa pornindu-se ei, i-au petrecut sfântul starețul plângând după dâșii ca după niște morți. Iar când se despărția le-au zis: „Iertați-mă, fraților, căci de acum nu ne vom mai vedea în viața aceasta.” Și așa părintele nostru s-au întors în monastire. Iar cei doi călugări au mers la părinții lor și prinzându-i stăpânirea Rossiei și cercetându-i și găsindu-i vinovați, i-au trimis la Sibiru. Deci ei de acolo au scris către sfântul stareț cu lacrimi zicând că: „Cu adevărat s-au împlinit prorocia sfinției voastre, cinstite Părinte, căci de acum nu ne vom mai vedea în viața aceasta, pentru că nu este chipul de a scăpa în veac din primejdea unde ne aflăm.”

Era un duhovnic într-o această monastire, [cu numele Victor], cu neamul rus, foarte cu frica lui Dumnezeu. Acesta povestea zicând că în tinerețile sale când era pus slujnic la igumenul monastirii Secului [părintele Ilarion], pre lângă alte nevoinți își pusese și aceasta ca o lege, ca să nu doarmă mai mult de trei ceasuri pe noapte iară zicea nicidecum și să mănânce în postul mare a patra zi o dată, și aceasta cu silită blagoslovenie o făcea. Iară dracii văzând nevoința lui, îi făcea mult necaz. Căci el seara, după ce împăca pre igumenul și își citea pavecernița, apoi s-apuca de scris o carte cu felii de adunători pentru ascultare și toate patimile. Dar nu putea uneori să scrie din pricină că-l lovea diavoliul nevăzut peste mână și feștelea tot ce au scris. Iară când se culca nu îl lăsa să doarmă, că unii, după cum se părea, îi bătea dobiele la capu, iar alții cânta cu surlile pre sobă, alții făcea gălăgie ce cum s-ar bate o mulțime de oameni beți. Și când îl fura somnul, i se părea că îl scot afară din chilie cu așternut cu tot. Și așa până la vremea utreniei îl muncia. Carele lucru au ținut ca la șapte ani. Iară deacă se ducea

la utrenie, atuncea îi aducea somn așa de tare întrucât cădea jos și toți îl ocăra zicând că niciodată nu au văzut așa om somnoros. Iară odată la o sărbătoare, cum picura într-o strană care era neprinsă de celelalte așa cu strană cu tot au căzut în mijlocul bisericii, încât s-au spăriat toți, socotind că l-au lovit dracu. Și altele multe îi făcea. Și iarăși, odată, după obiceiul împăcând pre igumenul într-o seară iarna, au mers să citească pavecernița fiind ca la al treilea ceas din noapte. Și iată au văzut de năpraznă că se face o lumină în chilie, întrucât a uitat el că era noapte. Iar în lumina aceea au văzut pre unul în chip de călugăr cu statul înalt, îmbrăcat cu mantie și cu camilavca în capu, carele lui i să părea că este tipicariul bisericii. Și plecându-se acela spre dânsul, și-au pus ochii la ochi și gura la gura lui, și îl sfătuia șoptind. Iară câtă vreme au petrecut într-aceasta nu ține minte acel duhovnic, nici ce i-au vorbit. Pentru că după ce s-au plecat dracu în chip de călugăr și s-au lipit de gura lui, atuncea el, de spaimă, și-au închis duhul (sufflarea) într-însul. Însă i s-au părut că tare mult au ținut aceasta. Și văzând că nu mai poate ține suflarea, i-au dat drumul ca dintr-o tulumă și l-au împins de la sineși. Și așa s-au stins diavolul împreună cu lumina. Iară duhovnicul căzând jos, nu au știut cât au zăcut până și-au venit în simțire. Deci mai trezându-se l-au cuprins o spaimă și un cutremur de frică și voia să fugă afară dar nu nimerea ușa. Că căutând ușa da peste ferestri și cu mare nevoie găsind ușa, cum o au deschis au năvălit degrab la ușa igumenului care era tot într-acea sală. Și deschizându-o au sărit pre pat și au îmbrățișat soba că-l cuprinsese o răceală și un cutremur. Și vreo jumătate de ceas nu au putut vorbi, că i se luase glasul. Iară igumenul văzând că mare războiu dau dracii la poslușnicul lui, au mers dimineața împreună cu el la părintele starețul Paisie și i-au povestit toate necazurile ce pătimește de la draci. Iară starețul i-au zis: „O frate, mare mila lui Dumnezeu ți-a ajutat, de nu au intrat dracu într- tine. Pentru că Dumnezeu ți-a oprit suflarea de nu a-i suflat, ca să nu între. Și această milă asupra ta o au arătat Domnul pentru că toate câte ai făcut le-ai făcut cu blagoslovenie. Dar nu te împuțina, ce de acum înainte să ții o rânduială ca aceasta care te voi învăța, și de te vor mai supăra, atunci să vii să-mi spui.” Și așa mângâindu-l cu multe cuvinte l-au slobozit cu pace hotărându-i și ce tipic să ție pe o lună de zile. Iară el întorcându-se la chilia sa, au făcut așa precum l-au învățat

starețul și nici o supărare nu au avut întru acea lună. Iar după împlinirea acei luni au năvălit mai cumplit dracii asupra lui și îndată au alergat el noaptea la starețul de i-au spus că o lună care i-o au rânduiește au avut pace, iară după aceia îndoit războiul au rădicat dracii. Și starețul zâmbindu-se puțin, i-au zis: „Du-te, frate, la chiliuță și te nevoiaște, că de acum înainte nu te vor mai supăra niciodată.” Și așa au și urmat, că până la moarte nu l-au mai supărat, ci i-au dat pace cu rugăciunile starețului.

O cucoană de neam bun (a Strujeștilor) din orașul Iași povestea cu lacrimi zicând: „Eu fiind la vârsta tinerețelor și, după cum este obiceiul lumii, viindu-mi vremea de a mă însoți, mă cerea doi feciori de boiari mari. Unul Dimitrache Sturza, iară altul asemenea lui cu neamul. Dară părinții mei fiind obicinuiți ca totdeauna să se sfătuiască cu părinții duhovnicești în pricini mari, și fiindcă Monastirea Neamțului era proslăvită foarte mult pe atuncea pentru starețul Paisie, de aceea și părinții mei luându-mă au mers cu mine la Monastirea Neamțului. Și mergând la părintele Paisie l-au întrebat, la carele dintre cei doi să mă dea pre însoțire. Iară starețul le-au zis: „De vreme ce spre Dumnezeu v-ați pus nădejdea, apoi să știți că așa este voia lui Dumnezeu, adecă că după ce veți ajunge la curtea domniilor voastre, că vă veți pogori din carâtă, vă va întâmpina un călărașu trimis cu o scrisoare. Deci a celui boiaru a căruia va fi scrisoarea să vă dați pre fiica voastră spre însoțire, și crezu că va fi blagoslovenia Domnului peste casa aceea.” Iară părinții mei, crezând cuvintelor starețului, au pornit. Și când au ajuns la scările curților sale, iată că au sosit și trimisu cu scrisoarea de la Dimitrache Sturza. Pre carile lucru văzându-l părinții mei, cu toată bucuria m-au dat pre mâna spre însoțire lui Dimitrache Sturza. Apoi după ce m-au însoțit cu acel boiaru, după orânduiala creștinească, tot parte femeiască nășteam. Pentru aceea iarăși luându-mă părinții mei m-au dus la părintele Paisie și cu lacrimi l-au rugat ca să mă blagoslovească, să nascu și parte bărbătească. Iar el mult sfătuindu-le-au zis: „După credința voastră fie voauă, că de acum are să nască și parte bărbătească.” Și așa s-au și împlinit și după aceea am născut fii și parte bărbătească. Și noi încă am trăit cu fericire în toată viața noastră (pre această povestire o au spus înseși acea cucoană Elenco, soția lui Dimitrache Sturza, anul 1840).

O cocoană din neamul Băloșeștilor, fiindcă era stearpă, nu năștea copii. Deci viind la Monastirea Neamțului și căzând la

picioarele părintelui Paisie, îl ruga ca să se roage lui Dumnezeu să-i dezlege nerodia. Iară starețul sfătuind-o cu cuvinte duhovnicești o au mângâiat zicându-i să aibă nădejde că-i va împlini Dumnezeu dorința numai să aibă credință la mila Domnului. Și așa ducându-se acea cucoană la arhondaric, s-au culcat să se odihnească puțin. Și adormind, iată că s-au văzut ca cum ar sta împreună cu părintele Paisie înaintea icoanei Maicii Domnului. Și luând părintele Paisie o floare de la Maica Domnului i-au dat-o ei, zicându-i: „Primește aceasta și te du acasă căci te va bucura Maica Domnului.” Iată ea deșteptându-să ca din somn au pornit acasă și după o vreme zămislind în pânțele au născut copil parte bărbătească.

O cocoană Mara, cu soțul ei Panaite de la Bălți, avea un copil cu numele Alexandru, pre carele cum l-au întărcat îndată l-au apucat o epilepsie foarte cumplită. Întrucât nu să mai afla alții așa cumplit muncindu-se. Deci auzind de minunile pe care le săvârșia Maica lui Dumnezeu la Monastirea Neamțului, prin rugăciunile părintelui nostru starețului Paisie, au venit aducând copilul și puindu-l la picioarele părintelui Paisie cu lacrimi îl ruga ca să-și facă milă de dânsii și să le tămăduiască copilul. Iară părintele nostru mângâindu-i cu cuvinte de suflet folositoare le-au zis ca să se ducă și să puie pe copil înaintea sfintei icoanei ce i făcătoare de minuni a Maicii Domnului. Apoi au trimis un preot ca să-i cetească. Și după ce i-au cetit le-au zis: „Mergeți și vă luați copilul și să credeți cu neîndoire că de acum înainte nu va mai pătimi nici un rău.” Carele lucru după cuvântul starețului s-au și îndeplinit, că acel copil au crescut, dar epilepsia nu l-au mai apucat cât a trăit¹¹⁰.

Nu-i nevoie să scriu despre minuni și vindecări, fiindcă nu prin minuni se recunoaște sfințenia bărbaților cu adevărat sfinți, sfințenia lor înaintea lui Dumnezeu, ci din adevărata credință ortodoxă a dogmelor și din paza poruncilor lui Dumnezeu, precum și dintr-o viețuire curată și neprihănită. [157] Încă și mulți eretici au făcut minuni, iar despre ei Domnul a zis: „Mulți îmi vor spune în ziua aceea: Doamne au n-am botezat în numele Tău? N-am făcut atâtea lucruri minunate în numele Tău? Iar judecătorul le va zice: Ade-

¹¹⁰ *Viața lui ISAAC*, f. 143–147v (p. 539–544).

vărat, adevărat vă spun vouă nu vă cunosc pe voi, depărtați-vă de la Mine cei ce lucrați fărădelegea”¹¹¹. Iar bogatului care l-a întrebat: „Cum pot să dobândesc viața veșnică?” Domnul i-a zis: „Păzește poruncile!”¹¹². Și iarăși: „Poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul cum v-am iubit Eu. Din aceasta vor cunoaște toți oamenii că sunteți ucenicii mei, de veți avea dragoste unii față de alții”¹¹³. Iar Sfântul Ioan Gură de Aur învață că nu se cuvine pentru un bărbat ortodox [157v] să-și arate sfințenia sa din semne și profeții, ci din bunătatea vieții lui¹¹⁴, după cum a spus Însuși Domnul: „După roadele lor îi veți cunoaște”¹¹⁵. Iar roadele adevăratului om duhovnicesc le-a arătat Apostolul zicând: „Roda duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, credința, blândețea și înfrânarea, împotriva unora ca acestora nu este lege”¹¹⁶. Dacă un om face astfel de roade, chiar dacă face semne sau nu, este limpede că el este sfânt și prieten al lui Dumnezeu. Fericitul părintele nostru a lucrat și multe minuni, dar întrucât nu voia nici măcar să audă despre aceasta, punând totul pe seama Preacuratei Maicii lui Dumnezeu și rugăciunilor soborului fraților, din această pricină le voi lăsa deoparte, ca să nu mă împotrivesc dorinței sale, deși știu de [158] multe minuni ce s-a întâmplat atât înainte, cât și după moartea sa.

[32. Viața duhovnicească în obștea paisiană]

Fericitul părintele nostru Paisie avea în soborul său frați aflați pe diferite trepte de înaintare [duhovnicească]. Scrie despre aceasta dintr-o scrisoare scrisă de propria sa mână întâiului său prieten, preotului Dimitri din Poltava, scri-

¹¹¹ *Matei* 7, 22–23; 25, 12.

¹¹² *Matei* 19, 16–17.

¹¹³ *Ioan* 13, 34–35.

¹¹⁴ *Hom. 46 în Matheum*, PG 58, 480B.

¹¹⁵ *Matei* 7, 20.

¹¹⁶ *Galateni* 5, 22–23.

soare scrisă la Dragomirna în anul 1767¹¹⁷. Acesta îl rugase să-i scrie într-o scrisoare despre toate rânduielile (cinurile) vieții monahale și despre viețuirea pe care o ducea împreună cu frații. Și fericitul a descris foarte bine și cum se cuvine rânduiala „liniștirii pustnicești”, rânduiala „căii împărătești”, precum și rânduiala „vieții de obște”, tâlcuindu-i-le cu mare înțelepciune din învățăturile cuvioșilor Părinților noștri. La aceasta a adăugat ceva și despre sine însuși și despre soborul fraților, anume în ce stare erau în acea vreme [158v] frații și ce înaintare [progres] făcuseră ei la Dragomirna, scriind așa: „Nu toți din chinovia noastră au aceeași măsură și de altfel acest lucru nici n-ar fi cu putință. Fiindcă unii, cei mai mulți, și-au omorât deja întru totul voia și judecata lor proprie, se supun fraților întru toate și își săvârșesc ascultările lor pentru ei ca și pentru Domnul Însuși, cu frică de Dumnezeu și mare smerenie, îndurând necinstea, ocară, batjocura și tot felul de încercări de bunăvoie, cu mare bucurie, ca unii care au fost învredniciți la aceasta de harul lui Dumnezeu și ar dori mereu aceasta. Neîncetat ei se ocărăsc pe ei înșiși înaintea lui Dumnezeu în ascunsul inimilor lor, socotindu-se pe ei înșiși mai prejos decât toți drept ultimii [159] dintre toți. Vin apoi alții, nu puțini dintre ei, care cad și se ridică, păcătuind și căindu-se, suferind ocară și încercările, deși cu osteneală și chin. Ei se silesc cu tot sufletul să se facă asemenea celorlalți, rugându-se pentru aceasta lui Dumnezeu cu lacrimi. Iar alții, nu foarte mulți, sunt slabi și neputincioși, ca niște copii ce nu pot gusta încă hrană tare, adică să îndure ocară și încercările și de aceea ei trebuie hrăniți încă cu laptele milostivirii, al iubirii de oameni și al îngăduinței pentru slăbiciunea lor, până ce vor ajunge la vârsta duhovnicească a răbdării, când vor fi în stare să-și împlinească nevoile numai prin buna dispoziție a voii lor și printr-o neîncetată învinu-

¹¹⁷ Textul românesc al scrisorii din 1766 către preotul Dimitri în: *Adunarea cuvintelor pentru ascultare*, Neamțu, 1816, p. 296–336, aici p. 331–333; reed. V. Pelin, vol. II, 1999, p. 106–123.

ire de sine. Adeseori acești frați se străduiesc mai presus de puterile lor să îndure necinstea și să-și lase [159v] voia lor proprie până la a-și vărsa sângele, adică vărsându-și marea lor osteneală ca pe niște sânge înaintea lui Dumnezeu și rugându-se cu lacrimi lui Dumnezeu pentru ajutor. Unii ca aceștia, deși sunt foarte slabi, sunt socotiți în fața lui Dumnezeu între cei ce iau Împărăția cerurilor cu de-a sila¹¹⁸. Dar chiar dacă nu toți frații au ajuns la aceeași măsură, așa cum s-a spus, toți se silesc îndeobște spre paza poruncilor lui Dumnezeu și ale Sfinților Părinți, legați întreolaltă de legătura nedesfăcută a iubirii lui Dumnezeu, și de dragul iubirii lor de Dumnezeu și a mântuirii îndură o neîncetată strâmtorare trupească mulțumind neîncetat lui Dumnezeu: așa cum își pun nădejdea lor de mântuire în Dumnezeu așa și pentru cele trebuincioase în susținerea vieților lor”¹¹⁹.

Viața noastră de acum e departe de aceea [de la Drago-mirna], cum e departe Vechiul Testament de cel Nou.

[33. Ierarhii moldoveni Iacob și Veniamin și obștea paisiană]

Preasfințitul mitropolit kir Iacob Stamati s-au născut în anul 1749, iunie 24, și s-au călugărit întru această Sfântă Monastire Neamțu, în anul 1764, aprilie 3, aflându-se ucenic părintelui Ioasaf, carele în urmă au fost igumen acestei monastiri. Iar în anul 1783, dechemvrie 18, s-au hirotonit episcop Hușului și în anul 1792, iunie 21, s-au pus mitropolit Moldaviei și exarh pla-

¹¹⁸ Cf. *Matei* 11, 12.

¹¹⁹ *Viața* lui ISAAC, f. 117v (p. 516) și PLATON, 1836, f. 36v adaugă: „Și cu toții, deși nu într-o măsură era duple cum s-a zis, însă toți de obște se nevoia ca poruncile lui Hristos Dumnezeuul nostru și a purtătorilor de Dumnezeu Părinți a le păzi. Pentru că lucrarea cea tainică a poruncilor tămăduiesc puterea sufletului, grăiește Sfântul Isaac (*Cuvântul* 55), și această lucrare nu prost și cum s-ar fi întâmplat să fie. Că scris este, zice, că fără vărsare de sânge nu este iertare (*Evrei* 9, 22).”

iurilor¹²⁰. Deci într-o vreme mare sprijinire avea monastirea pre acest preasfințit mitropolit, pentru că el să punea cu îndrăzneală înaintea dregătorilor lumești pentru drepturile monastirii. Și au dăruit aicea una cruce ferecată cu argint și poleită cu aur, în care este și un sfânt mare odor, o părticică din sfântul și de viață făcătoriu lemn și o cristelniță de alamă și una de aramă mare. Patru sfeșnice mari de aramă, una mie cinci sute lei, cincizeci liturghii, cincizeci psaltiri și cincizeci ceasloave mari. Și au zidit cu a sa cheltuială în anul 1794 arhondaricul cel mare de piatră cu doao rânduri și cu beciuri cu dânsul. Și altele multe mili au făcut soborului.

Iară ucenicul său, preasfințitul mitropolit kir Veniamin este născut în anul 1768, dechemvrie, din părinți bine cinstitori de Dumnezeu, carii se numea Grigorie Costache, ce se poreclea Negel, și Mariia Canta. Și au fost călugărit în anul 1784 de cel mai sus-zis preasfințitul mitropolit kir Iacov, carele să afla episcop Hușului. Iară în anul 1792, suindu-se la scaunul preasfințitiei mitropoliei Iacov au hirotonit episcop scaunului Hușului pre preasfințitul Veniamin într-o același an, iulie 27¹²¹. Și voind acesta ca precum este călugărit de starețul său cel călugărit din Monastirea Neamțului, așa într-o adevăr să se numească prin ascultare și el cu metanie din această Sfântă Lavră, au venit de la Huși la părintele nostru, starețul Paisie, și multe învățături duhovnicești au luat de la sfinția sa. Apoi cu mare râvnă dorind ca să-i fie și ascultătoriu starețului, au încins fota ascultării și cu tot clirosul său au făcut bucate la sobor, împreună și cu părinții bucătari. Și au pus bucate pe masă și-au dat la sobor vin și apă cu cupele. O, minune! O, mare smerenie! Căci arhieru fiind cu eparhie și atâta s-au micșorat pe sineși de bună-voie și s-au făcut chipu și pildă de smerenie și de ascultare tuturor. Iară când s-au dus, au luat cu sineși vreo câțiva părinți de aicea din sobor, pre carii i-au propus să îndrepteze orânduiala bisericii din episcopie, întocmai într-o toate ca aicea la monastire. Și mare dragoste având și evlavie spre acest popor, de multe ori venea la monastire.

¹²⁰ Mitropolit al Moldovei între 1792–1803.

¹²¹ Episcop al Hușilor între 1792–1803, din 1803–1842 (cu întrepreri în timpul ocupațiilor rusești ale Bucovinei între 1808–1812, 1821–1823), retras la Slatina († 1847). Cel mai important exponent al „paisianismului” în Moldova în prima jumătate a secolului XIX.

Iară odată viind și întâmplându-se a fi prăznuirea Sfântului Apostol și evanghelistului Ioan de Dumnezeu Cuvântătoriu, au mers la biserica Bogoslovului ce iaste în țințirîmul pentru cei răposați. Și cum ședea în strana arhierească au ieșit și luând cartea au spus cântăreților pre carte la amândouă stranele. Și fața lui era veselă ca cum ar înflori un crin foarte frumos. Și căuta toți la dânsul, tare mult bucurându-se, dar mai ales cântăreții învrednicindu-se de un așa minunat canonic. Și împreună cu tot soborul proslăvea pe Dumnezeu, mirându-se de smerenia unui așa cinstit și de bun neam arhieru. Căci smerenia și pre dânsul veseleşte și pre oameni.

Încă și întru aceasta arăta mare smerenie acest arhieru, că mergea singur pe la chiliile părinților și-i cerceta cetindu-le și rugăciunile de dezlegare, asemenea cetea rugăciunile și în biserică la toți de obște și la bolnița bătrânilor și la gropnița pentru cei răposați și pre mormânturile părinților. Și așa precum am zis din multă râvnă ce avea foarte adeseori venea la monastire. Dar mai ales la praznicul monastirii, adecă la Înălțarea Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, venea întotdeauna. Și cu mare bucurie alerga din toate părțile la monastire boieri, neguțători și din toată starea. Deci slujind cu sobor dumnezeescă liturghie și ieșind cu sfânta icoană la sfîntirea apei duple obiceiul ce să păstrează întru această sfîntă monastire, se bucura tot norodul de chipul Maicii Domnului, văzând cu ochii lor darul lui Dumnezeu, adecă minunile care neîncetat se săvârșesc prin Maica lui Dumnezeu, și evlavie și smerenia arhierului. Și umilindu-se cu lacrimi mulțamea lui Hristos Dumnezeu, și după săvârșirea sfântului și luminatului praznic se ducea plin de mângâiere cerească fieștecă la casele lor. Iar arhierul mai rămânea în monastire și mergea pe la părinții duhovnici și pre la alții, sfătuindu-i duhovnicește și mângâindu-i. Pentru că era cătră toți apropiat și foarte lesnicios în cuvânt. Apoi mergea la monastirea Secului, cercetând părinții de acolo și cetindu-le la toată obștimea rugăciunile de dezlegare. Și așa tuturor pace și blagoslovenia arhierească dându-le se pornea la eparhia sa, fiind petrecut cu mare evlavie de către tot soborul.

Deci de vreme ce duple cum în adâncul înțelegerilor sfîntelor scripturi să suisă, așa și întru bătrânețe unse acum venisă și trebuia și el ca cela ce era împărtășit de firea cea muritoare și stricăcioasă să îplinească datoria la care pentru încălcarea

de poruncă este supus omul, ca să guste adecă moartea, și așa prin moarte să treacă la Hristos puitoriul de nevoință ca să se odihnească de nevoințele cele multe în cămara cea cerească a slavei ceii dumnezești și să priimească cununa dreptății din mâna Domnului în zioa aceia cu toți sfinții, în urma cărora au călcat vieții au urmat. Și încă și Domnul Dumnezeu voind ca să ostenească pre robul său de ostenelele cele multe și nemăsurate, cu care s-au ostenit slujindu-i lui, i-au făcut mai înainte înștiințare prin oareșicare semne. Pre carele lucru el cunoscându-l, și fiindu-i milă de fiii săi, ca să nu rămâie ca niște pui de maică părăsiți, și ca niște oi ce nu au păstoriu, s-au dat spre rugăciune către Dumnezeu cerând ca prin vreun chipu oareșicarele pricinuitoriu de mângâiere, să se metaherisească mutarea sa din această viață. Și așa milostivul Dumnezeu ascultându-i rugăciunea, i-au împlinit voia lui întru acest chipu: au pus în inima iubitorului de Dumnezeu kir Veniamin, episcopul Hușului, mare dorire și râvnă ca să vie să mai vază pre preacuviosul.

Deci pornindu-se de la Huși cu toată gătitura, au mers pre la Iași și luând blagoslovenie de la starețul său, adecă de la preasfințitul kir Iacov ca să vie aicea la monastire, și încă ca să facă și hirotonia aicea, deacă va urma trebuința, luând pentru aceasta înscris cum că este volnic a hirotoni din părinții soborului pre câți va voi preacuviosul. Au venit aicea la monastire în anul 1794, octomvrie în cinci zile. Pre carele ca pe un înger de Dumnezeu trimis l-au primit preacuviosul împreună cu tot soborul cu mare bucurie și după alte multe voroave duhovnicești ce au avut amândoi, i-au arătat în scris blagoslovenia ce avea de la preasfințitul mitropolit kir Iacov, pentru a săvârși hirotonii. Cu voia preacuviosului s-au apucat de liturghisit și de făcut hirotonii de la octomvrie în șapte zile și până în 25 octomvrie au sfințit din soborul monastirilor Neamțul și Secul pre carii i-au ales preacuviosul, împreună cu duhovnicii, vrednici spre sfințire: 13 ieromonahi și 11 ierodiaconi. Și în 25 octomvrie fiind petrecut de către preacuviosul și de către tot soborul și trăgându-se clopetele duple obicei, au mers la eparhia sa, precum spune părintele Nicolae ieroschimona¹²².

¹²² Vizita episcopului Veniamin Costachi la Neamț în octombrie 1794 ca și întoarcerea sa pentru înmormântarea Cuviosului Paisie, petrecută la o lună după aceasta, sunt amplu descrise de un monah martor ocular (care transcrie și textul cuvântărilor ocazionale cu prilejul

[34. Părintele Onorie spițerul]

Deci era aicea în monastirea Neamțului, un părinte spițeriu cu numele Onorie, care era tare iscusit la meșteșugul doftoriei și pre acesta foarte mult îl iubea părintele nostru Paisie. Văzându-l că se silește cu frica lui Dumnezeu în ascultarea sa, că era acesta om foarte blând și smeritu, fără de răutate, plin de dragoste către Dumnezeu și către aproapele și își puna sufletul pentru părinții și frații cei bolnavi. Și încă îi dăruise Dumnezeu un daru ca acesta, întrucât când mergea la vreun bolnav să-l cerceteze numai din cuvintele și din vederea lui foarte mult să mângâia bolnavul, pentru că era el foarte dulce și mângâios la cuvânt. Pentru al căruia sfârșit, care au fost în al doilea an după sfârșitul preacuviosului, au plâns soborul mai cât și pentru preacuviosul. Deci acest spițeriu, de multe ori când se bolnăvea starețul, îl cerceta și îi făcea toate chipurile spre mângâiere, dându-i și câte ceva doftorii. Iară starețul de multe ori îi zicea: „Frate Onorie, nu te supăra pentru mine, că această boală ce m-au cuprins nu este spre moarte. Că când mă voi bolnăvi spre moarte, eu îți voi spune și atuncea în zadar te vei osteni, hotarul vieții aceștea sosindu-mi.”

[35. Portretul Cuviosului Paisie]

Și zice părintele Mitrofan, ucenicul părintelui nostru, așa: Noi pre acelea pre care cu ochii noștri le-am văzut ci cu urechile le-am auzit, pre acestea cu adevărat le și mărturisim. Întru dansul Înțelepciunea cea ipostatică cu Cel fără de început al său Părinte și cu Preasfântul Duh, ca întru un prea curat lăcașu în sufletul lui lăcuia, dintru carele prin buzele lui curgea izvor de miare curgătoriu al dumnezeieștilor învățături, îndulcind sufletele, iară patimile cele viclene uscându-le. Așijderea și cu toate cele firești era înfrumusețat: că la statul trupului era cam de mijloc, nu tare înalt, fața lui era albă și luminoasă, ca la ingerul lui Dumnezeu, și uscată pentru înfrânare. Căutătura lină

îngropării Cuviosului Paisie) în manuscrisul românesc nr. 1860 al Academiei Române, parțial publicat (fără textul cuvântărilor) de PR. PAUL MIHAIL, „În legătură cu participarea episcopului Veniamin Costachi la înmormântarea starețului Paisie de la Neamțu”, *Biserica Ortodoxă Română* 105 (1987), nr. 3-4, p. 109-116.

și blândă. Barba de mijloc puțin cam rară și albă, ochii beșicați, sprânceanele lungi și încovăiate după ochi și albe. Nasul de mijloc. La gură, de mijloc tăiat. Părul lungu și mult albu. Împodobit la chipu ca Iacov patriarhul, întrucât orișicine l-ar fi văzut îndată se cucernicea de dânsul ca de un sfânt oarecarele. Că era blându la năravu și liniștit, graiul lin și rar, mare la glas și orgănos, cuvântul smerit și străin de îndrăzneală. Pre toți cu a sa dragoste îi trăgea cătră sineși, fiind cu totul cătră milostivire revărsat. Minteai totdeauna în dragoste era unită cu Dumnezeu. Martori ai acestora era lacrimile, căci când grăia cătră noi ceva din sfintele scripturi, atuncea inima lui de dragostea cea cătră Domnul ardea. Fața lui de dragostea cea duhovnicească și de dragostea cea pentru aproapele înfloriia, iară ochii lui vărsau lacrimi întărind pre adevărul¹²³.

[36. Sfârșitul Cuviosului Paisie]

Iată, frați iubiți, care n-ați văzut îngereasca față a sfântului nostru părinte, mi-am împlinit făgăduința făcută către voi în predoslovie, de a scrie sfânta sa viață: fuga sa din lume, peregrinările sale, sărăcia, viața sa împreună cu frații, și ostenelile și nevoințele sale mai presus de fire. Dar despre nevoințele sale duhovnicești nimeni nu poate scrie, așa cum nimeni n-a putut vedea revărsările și luminarea harului dumnezeiesc peste el care ieșeau din inima sa și se arătau până și pe fața lui har și luminare pe care el le revărsa pentru noi cu iubire ca o băutură de bucurie duhovnicească: [160v] acestea numai Dumnezeu și el însuși le-au văzut înlăuntrul lui fiindcă el le ascundea de ceilalți prin adâncă sa smerenie ca și cu o perdea.

Ajung acum la fericitul său sfârșit. Ostenindu-se dumnezeiescul nostru părinte și nevoindu-se zi și noapte, s-a apropiat de el datorită de neocolit a despărțirii sufletului de trup. Eu cred că a primit înștiințare despre moartea sa de la Domnul cu câteva zile înainte, fiindcă a încetat tălmăcirea cărților. Într-o zi l-am întrebat: „Părinte, ce mai tălmăciți?”

¹²³ *Viața lui ISAAC*, f. 147v–153 (f. 544–545).

Iar el a zis: „Nu mai tălmăcesc nimic, citesc prin cărți și fac îndreptările trebuitoare.” Mi-a poruncit însă să săvârșesc o anume ascultare și când am făcut-o, i-am adus [161] lucrul încheiat în a douăzeci și cincea zi a lunii octombrie. Întrucât cel care-i slujea nu venea, am rămas discutând cu fericitul pentru o oră și jumătate sau chiar două ore, fiindcă am văzut că era deosebit de bucuros, și la sfârșit am putut să-i pun patru întrebări de teologie înaltă, cerându-i dezlegările lor. De multă vreme căutam un prilej să fac aceasta, dar până atunci nu găsisem nici unul. Bucurându-se, el mi-a răspuns vesel și cu bunătate dându-mi rezolvările și cu explicațiile la ceea ce îl întrebam. L-am preamărit pe Dumnezeu care mă învrednicise să dobândesc ceea ce căutam și i-am mulțumit fericitului nemaiderind să îl tulbur. Și i-am spus: „Binecuvântează-mă, părinte, ca să plec”, și spunând rugăciunea, m-am plecat la pământ înaintea lui zicând: „Iartă-mă, părinte, și binecuvântează-mă”. El însă [161] și-a întins sfânta sa dreaptă cu degetele strânse și mi-a dat binecuvântarea sa preoțească și a zis: „Domnul să te binecuvânteze și să te ierte.” Am sărutat sfânta sa dreaptă și picioarele sale și am ieșit bucurându-mă și slăvind pe Dumnezeu. Era într-o zi de miercuri, și după plecarea mea fratele slujitor a încuiat ușa și n-a mai lăsat pe nimeni să intre la el în ziua aceea. A doua zi s-a îmbolnăvit. După aceea [slujitorul] n-a mai lăsat pe nimeni să îl supere, ca să nu se îmbolnăvească și mai mult. După trei zile, duminica, fiindu-i mai bine și dorind să asculte dumnezeiasca Liturghie, s-a dus la biserică și a șezut. *Și mai înainte de începerea priceastnii au intrat în oltariu și s-au împărtășit cu sfintele taine*¹²⁴. După săvârșirea ei (a Liturghiei) însă de-abia s-a putut întoarce în chilia sa cu ajutorul și sprijinul slujitorului său. De atunci s-a îmbolnăvit tot mai mult și nimeni nu mai era îngăduit să îl vadă, [162] fiindcă fericitul dorea să se săvârșească în liniște. Dacă li s-ar fi îngăduit fraților să intre la el, cu siguranță că prin lacrimile și supărările lor ei

¹²⁴ Frază din *Viața* lui ISAAC, f. 153 (p. 549).

l-ar fi făcut să moară înainte de vreme. *Și de atunci mai cu greu trei zile bolind, au venit și părintele Onorie (despre carele am zis mai sus) cu doftoriile, ca să vadă nu-l va putea folosi ceva. Însă starețul i-au zis: „Du-ți, iubite sfinte, doftoriile înapoi, că acum măcar doftoriile a toată lumea de-mi vei aduce, nimic nu-mi vor putea folosi.”* Apoi, miercuri¹²⁵, apropiindu-se sfârșitul, s-a împărtășit cu dumnezeieștile Taine, și chemând doi duhovnici, *pre Sofronie din limba slavonească și pre Silvestru din cea moldovenească*, fiind de față și slujitorii din chilie, *Martirie și Onorie*¹²⁶, a dat prin ei binecuvântarea și pacea sa tuturor fraților și s-a sfârșit ca în somn predându-și sufletul în mâna lui Dumnezeu¹²⁷, lăsând pe seama soborului să aleagă starețul și păs-

¹²⁵ Adaos din *Viața* lui ISAAC, f. 153 (p. 549–550).

¹²⁶ Precizare din *Viața* lui ISAAC, f. 153v (p. 550).

¹²⁷ „În anul 1794, într-o aceeași zi, miercuri, la al unsprezecelea ceas din zi, noiembrie, în 15 zile. Vițuind de la nașterea sa 72 de ani. Așa s-au stins această lumină și supt obroc s-au pus (cf. *Matei* 5, 15). Și comoara cea ce izbucnea din sineși, vechi și noao (cf. *Matei* 13, 52), s-au pecetluit. Și gura cea dulce grăitoare și de cuvinte dumnezeiești izvoditoare s-au închis. Deci după ce am povestit pe larg cuprinzătoriu toată petrecerea părintelui nostru într-o această lume, acum voiesc să însemn și în scurt aicea, în carii ani și-au petrecut alergarea nevoinelor sale ca mai bine să se lămurească și îndulcească cetitoriul.

În anul 1722, de chemvrie 21, s-a născut fericitul.

La 1741, august 6, s-au tuns în rânduiala de rasofoar, în părțile Kievului, în monastirea Medvedovski.

La 1750 s-au dus în Sfântul Munte al Athonului și într-o acești ani acolo s-au călugărit în mantie, de cuviosul părintele Vasilie, starețul Poianii Mărului, în chilie ce să numea Kyparis.

La 1758 s-au hirotonit ierodiacon, preot și duhovnic, aflându-să petrecătoriu la chilie Sfântului Constantin.

La 1763, aprilie 3 au ieșit din Sfântul Munte și s-au așezat în Moldavia la sfânta monastire Dragomirna și acolo s-au îmbrăcat în rânduiala shimii ceii marii de părintele Alexie ieroshimonahul, ucenicul starețului Vasilie de la Poiana Mărului.

La 1775, septembrie 1, au ieșit din monastirea Dragomirna și s-au așezat în monastirea Secului.

La 1779, august 14, au ieșit din monastirea Secului și s-au așezat în monastirea Neamțului, unde

torul după judecata soborului. O, suflet smerit și blând! O, bărbat plin de judecată dumnezeiască! O, filozof duhovnicesc, care întreci pe cei mai înțelepți bărbați ai acestei lumi! Așa cum înțelept ai făcut în toată viața ta socotindu-te a fi mai prejos decât toți oamenii, robul fraților, și datornic [162v], neștiutor și lipsit de îndrăzneală, așa ai făcut și înaintea morții tale, neîndrăznind să hotărăști nimic. Ci mai degrabă, ca și cum ți-ai fi împlinit datoria slujirii tale, ai plecat la Domnul în pace, lăsând pe seama purtării de grijă a lui Dumnezeu să facă cuvenitele alegeri și hotărâri.

Iar când a ieșit zvonul despre mutarea fericitului, s-a adunat mulțime de monahi și preoți și oameni simpli și s-a făcut tânguire de obște, a noastră și a lor, și l-am îngropat în biserică.

Această laudă ți se aduce ție, preasfântul nostru părinte și învățător, de către nevrednicul tău slujitor și ucenic, schimonahul Mitrofan, pentru că n-ai nici o trebuință de ea, căci ai fost preamărit de Dumnezeu înaintea îngerilor. [163] Dar eu îți aduc aceasta ca o datorie rânduie mie de către sobor: primește-o ca un părinte iubitor. Iartă-mi neștiința, și nu înceta să te rogi pentru copiii tăi, ca prin rugăciunile tale bunul Dumnezeu să ne facă pe toți vrednici să aflăm milă la scaunul său de judecată și să ne facem moștenitori ai împărăției sale. Lui fie toată slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără-de-început al Său Părinte și cu Preabunul și de-viață-făcătorul și Preasfântul Său Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Fericitul nostru părinte s-a mutat din această viață în anul 1794, în ziua a cincisprezecea a lunii noiembrie¹²⁸.

La 1790 s-au făcut arhimandrit de către Prea Sfințitul Kir Amvrosie, și acolo au petrecut până la sfârșitul său" (*Viața lui ISAAC*, f. 152v-153; p. 550).

¹²⁸ *Viața lui GRIGORIE*, 1817, f. 17v-18, descrie sfârșitul Cuviosului Paisie astfel: „Petrecând dar și aicea în Sfânta Monastire Neamț ca la 18 ani cu întocmirea în bună rânduială a tuturor așezământurilor cele ce privesc viața monahicească și ajungând acum la adânci bătrânețe, pentru că trecuse peste 72 de ani, era de acia ca să împlinească

[36a. Sfârșitul Cuviosului Paisie, după „Viața” lui Isaac]

Iară după sfârșitul starețului mare plângere și tânguire s-au făcut de către tot soborul, întrucât pociu să zicu că întocmai au fost cu cea pentru sfințitul Savva a ucenicilor lui și cu cea pentru Sfântul Teodor Studitul, și cu a altor părinți ce au rămas sirmani de la părinții stareți și povățuitorilor cei după Dumnezeu. Apoi îndată s-au trimis de la sobor vestitoriu cu scrisoare în Iași către preasfințitul mitropolit kir Iacov, pentru mutarea fericitului. Iară mitropolitul au rugat pre iubitoriul de Dumnezeu, episcopul Hușilor, kir Veniamin Costachi, ca să vie în monastirea Neamțului, spre îngroparea fericitului. Iară când au străbătut pretutindenea auzul de mutarea lui, s-au adunat mulțime multă de norod fără de număr, monahi, preoți de mir, boiari, neguțători și din toată starea, și s-au făcut plângere foarte mare de către toți. Însă fiindcă calea era foarte grea în vremea aceia, și zăbovindu-se arhiereul, a patra zi îngropat au fost fericitul, noiembrie în 18, de către tot sfințitul sobor, cu mare pombă, în biserica cea mare a Înălțării, în partea dreaptă. Iară după îngropare, pre 19 noiembrie, noaptea, au sosit și preasfințitul episcop și în 20 noiembrie au slujit cu sobor dumnezească Liturghie și panihidă pentru fericitul au făcut. Și în 13 dechemvrie, după cererea soborului, au pus sfânta shimă asupra părintelui ieromonah Sofronie, slujind iarăși cu sobor dumnezească Liturghie.

Și au cetit scrisorile cele trimise din Iași de la preasfințitul mitropolit și de la marele domn și de la ocârmuitorul sfat, și

și cuviosul datorita la care, pentru călcarea de poruncă, iaste supus omul: ca să guste adecă moartea și așa, prin moarte, să treacă la Hristos. Puitoriul de nevoință, ca să se odihnească de nevoințele cele multe în camera cea cerească a slavei ceii dumnezești, și să priimească cununa dreptății din mâna Domnului în zioa aceia cu toți sfinții în urma cărora au călcat și vieții au urmat. Și deci, bolnăvindu-se puțin zile, în 1794, noiembrie 15, au trecut din viață la Viață, iar mai bine zis, după cuvântul Domnului, din moarte la viață [Ioan 5, 24]. Pentru care după dumnezeescul Apostol în toate zilele vieții muriia [1 Corinteni 15, 31]. Și s-au îngropat cu mare plângere înlăuntru în biserica sobornicească, de-a dreapta, aproape de ușa cea din mijloc. Rămânând numărul părinților din sobor după sfinția sa puțin îndoit decât au fost în Sfânta Monastire Dragomirna.”

hrisovul cel de la marele domn Mihail Constantin Moruzi au fost citit. În carele au hotărât ca soborul sfintelor monastiri Neamțului și Secului să fie nestrămutate, precum și în vremea părintelui Paisie s-au fost întărit. Iară în 14 dechemvrie au slujit iarăși cu sobor dumnezeiasca Liturghie arhiereul și au făcut pe părintele Sofronie¹²⁹ arhimandrit și l-au întărit pre el ca să ocârmuiască pre amândoa monastirile Neamțul și Secul, precum le-au avut date și părintele nostru, starețul Paisie.

Și așa după toate binele l-au tocmnit și l-au așezat cu liniște și cu pace în soborul părintelui nostru, starețului Paisie preasfințitul episcop Veniamin, în 15 dechemvrie, fiind petrecut de către tot soborul cu mare dragoste s-au dus la eparhia sa. Și au fost la tot soborul, ce era întru întristare, puțină ușurință și pace sufletească de părintele Sofronie, că toți și din limba moldovenească și din cea slavonească îl iubea pre el, pentru a lui dragoste și smerenie. Iară mai ales pentru cea desăvârșită milostivire.

Deci auzind de mutarea cătră Domnul a preafericitului și marea împărăteasă a toatei Rossii, Ecaterina a doao, foarte mult s-au întristat pentru că foarte îl iubea și multă milostenie i-au trimis în monastirea Dragomirna, în monastirea Secului și aicea în monastirea Neamțului, veșminte, sfeșnice și altele.

Așa Domnul Dumnezeu cu acest chipu pre preacuviosul către sineși l-au chemat și de multele osteneli l-au odihnit și diadoh în locul lui au pus și pre sobor prin rugăciunile lui l-au mângâiat.

Aceasta este viața și petrecerea preacuviosului nostru părintele Paisie, arhimandritul și starețul sfintelor monastiri Neamțul și Secul, pre care o am cules, zice părintele Isaac Dascălul, din scrisorile lui, din povestirile ucenicilor lui celor ce cu dânsul din început au fost împreună-petrecători și împreună-nevoitori, din cele ce am văzut și din cele ce dintru sineși gura cuvi-osului am auzit¹³⁰.

[36b. Sfârșitul Cuviosului Paisie, după „Viața” lui Grigorie]

Iară înștiințându-să de moartea Cuviosului, Preasfințitul Mitropolit Iacov, au trimis fără de zăbavă pre Preasfințitul Mi-

¹²⁹ Malorusian (ucrainean), egumen între 1794–1799 și 1803–1805.

¹³⁰ *Viața* lui ISAAC, f. 154–155v (p. 551–552).

tropolit Veniamin fiind acolo episcop Huşului şi după venirea Preasfinţii Sale făcând Cuviosului pomenirea cea de trei zile, cu alegerea şi împăcarea a tot soborul au aşezat stareţ pre părintele Sofronie. Că Cuviosul prin viu glas pre nimenea nu au lăsat. Că de doao feţe din sobor în deosebite vremi, mai înainte fiind întrebat, cătră una au zis cuvântul lui Avraam cel cătră fiul său: „Dumnezeu îşi va vedea lui oaie spre jertfă”¹³¹. Iară cătră alta, cum că fiindcă fraţii sunt obicinuiţi a avea supunere şi ascultare cătră părinţii duhovnic apoi dintru aceştia pre unul spre carele vor avea mai multă plecare, singuri vor pune.

Şi duple cuvântul acesta al Cuviosului, precum lucrurile au arătat şi atuncea, după moartea Sfinţiei Sale, şi mai pre urmă, după a altora, prin pronia lui Dumnezeu asemenea s-au urmat. Că după părintele Sofronie au fost aşezat stareţ părintele duhovnicul Dorotheiu¹³², apoi părintele duhovnicul Dositheiu¹³³, pre urmă părintele duhovnicul Ioan¹³⁴ şi acum părintele duhovnicul Silvestru¹³⁵. Dintru a căreia cinstită şi mie netrecută duhovnicească poruncă am scris şi povestirea faptelor şi isprăvilor acestora, din care unile de la cei ce au fost dintru început împreună cu Cuviosul petrecători m-am adevărit, iar altele de la duhovnicescul meu părinte povestindu-le le-am auzit, iară al altora şi însumi văzătoriu am fost, când în Sfântul Sobor împreună cu părintele meu supt ascultarea Cuviosului am petrecut.

Ci o, Sfinte şi al nostru prea dulce Părinte! Precum în viaţă (când împreună cu acest de Dumnezeu întru numele lui adunat

¹³¹ Cf. *Facere* 22, 7.

¹³² Slav, egumen între 1799–1803.

¹³³ Slav, egumen între 1805–1808.

¹³⁴ Slav, egumen între 1808–1812.

¹³⁵ Transilvănean, egumen între 1812–1818. Întâiul român după un şir de egumeni slavi, Silvestru a fost un apropiat colaborator al mitropolitului Veniamin Costachi. A trebuit să facă faţă (cu succes) unei revolte a monarhilor slavi şi a vegheat publicarea la Neamţ a unora din traduceri patristice în limba română, având totodată un rol decisiv în impulsionearea redactării „biografiilor” Cuviosului Paisie. Cf. arhim. CIPRIAN ZAHARIA: „Trebuie să punem în lumină un fapt prea uşor trecut cu vederea: toate (dar absolut toate) biografiile stareţului Paisie au fost scrise de monahi români, ucenici ai săi, sau de monahi slavi, dar din însărcinarea stareţului român Silvestru, ardelean de origine” (*apud* D. ZAMFIRESCU, 1996, p. 39 sq.).

sobor petreceai) de-a pururea cătră Domnul pentru întărirea lui te rugai, așa și acum, după ce ogindile s-au stricat și fără de mijlocire¹³⁶ înaintea lui Dumnezeu stai, nu înceta cu rugăciunile tale cele cătră Domnul mai presus de toate smintelele vrăjmașului a-l păzi, spre mântuirea fraților noștri și slava lui, unuia Dumnezeului tuturor. Că a lui iaste numai a ne milui și a ne mântui și lui unuia i se cuvine slava în veci, Amin¹³⁷.

[37. Epilogul „Vieții” lui Platon]

Ducându-te de la noi, o fericite Părinte, și al nostru învățăto-riule, noi fiii tăi cei duhovnicești am rămas acum săraci: ne-am lipsit de vederea feței tale cei luminoase, ne-am lipsit de cuvintele tale cele dulci, și de suflet folositoarele tale învățături și povățuiri. Aceasta numai avem mângăiere, cea cu lacrimi amestecată întru întristarea noastră: viața ta, pre care iubiții noștrii frați Shimonahii Mitrofan și Isaac cu iubire de oste-neală ne-au scris-o noao spre veșnică pomenire a Părinteștii tale dragosti și spre folosul cel mare al tuturor râvnitorilor, și celor ce mai pre urmă au venit întru acest Sobor fraților noștri. Carii nu au văzut fața ta și nu au auzit cele duple Dumnezeu ale tale drepte învățături, ci cu osârdie doresc măcar a vedea și a ceti „Viața” ta, și prin aceasta să se îndemne pre sineși spre lucrarea poruncilor lui Hristos. Duple cum și însuși mai înainte au grăit întru înainte cuvântarea povestirii tale¹³⁸ zicând așa: „Cât de dorit va fi duhovniceștilor miei fii, carii cu adevărat duple Dumnezeu au câștigat către mine dragoste, că măcar din parte să auze pentru nașterea și creșterea mea. Și pentru ieșirea mea din lume, și pentru petrecerea mea întru chipul monahicesc”¹³⁹. Arătat dar iaste ca să-ți urmeze râvnii tale și nevoințelor celor plăcute de Dumnezeu. Iară mai vârtos adâncii tale smerite cugetări. Fie dar aceasta împreună spre obștescul

¹³⁶ Cf. 2 Corinteni 13, 12.

¹³⁷ *Viața* lui GRIGORIE, 1817, f. 18–19.

¹³⁸ Notă: „de însăși mâna lui scrisă” (f. 54v). Avem aici recunoașterea explicită de către biografului lui Paisie a faptului că au avut în mână și au exploatat în „viețile” lor *Autobiografia* lui Paisie (fapt evident de altfel din însuși textul biografiilor redactate de ei).

¹³⁹ *Autobiografia*, f. 2 (vezi mai sus).

folos, și celor râvnitori hristiani. Drept aceea căzând ne rugăm ție: Roagă-te neîncetat către Domnul pentru duhovniceștii fiii tăi și pentru toți credincioșii hristiani, ca să ne învrednicească Prea Bunul Stăpân prin sfintele tale rugăciuni, ca noi toți să aflăm de la Dânsul milă la judecată. Și să ne învrednicească pre noi iarăși împreună cu tine și cu toți sfinții, veșnic să slăvim pre Hristos Dumnezeu, Mântuitorul nostru întru a lui Împărăție. Căruia să cuvine toată slava, cinstea, închinăciunea și mulțămita, împreună și Celui fără de început al lui Părinte, și Prea Sfântului și bunului și de viață făcătorului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin¹⁴⁰.

¹⁴⁰ *Viața lui PLATON*, 1836, f. 54–54v: „tânguitoare prohodire de către tot Soborul”.

II

Viața starețului Paisie scrisă de Vitalie Monahul

Arătare în scurt pentru cuviosul părintele
Arhimandritul Paisie, ce au fost stareț
sfintelor mănăstiri Neamțului și Săcului*

[f. 111] Acest Cuvios părinte au fost de neam slovean, născut și crescut într-o slăvită cetatea ce-i zic Poltava, în Rossia mică, din părinți anume, ierei [preotul] Ioan, și din maica... [loc gol în ambele manuscrise] (care mai la urmă luând chipul călugăresc, i-au zis Iuliana monahia). Carele puțin la vârstă viind, și la învățătură de părinții săi dându-să, și pe limba sa bine învățându-să, părăsind și pe părinții săi, și patriia și, în scurt, toate lăsându-le, au ales luiși viața călugărească din pre tânăra vârstă.

Și primind chipul călugăriei rasofoar, la Sfânta mănăstire Pecerska, prea bine s-au nevoit, și de toți iubit și cinstit [f. 111v] au fost pentru cucernicia și buna obicinuință nă-

* *Viața starețului Paisie scrisă de monahul moldovean VITALIE a fost descoperită în Biblioteca Mănăstirii Neamț de diaconul IOAN IVAN, la sfârșitul Mineiului pe februarie apărut la Râmnic în 1780, care a editat-o sub genericul „O sută șaptezeci de ani de la moartea Starețului Paisie” în Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 11–12 (1964), p. 656–660.*

Textul reprodus mai sus este însă cel amplificat din ms. rom. 952 BAR, f. 111–122 (donat Academiei de A.I. Iațimirski la 18 iunie 1899), confruntat cu autograful autorului din Biblioteca Mănăstirii Neamț și editat de arhimandritul CIPRIAN ZAHARIA, stareț al Sfintei Mănăstiri Bistrița (Județul Neamț), *Contribuția românească la personalitatea, opera și amintirea starețului Paisie Velicicovski (1722–1794)*, Mănăstirea Bistrița, 1985 (manuscris), p. 143–154.

ravurilor lui. Și nu după multă vreme lăsând și eșind din mănăstire¹ — una pentru mulțimea noroadelor² ce năzuia pentru închinăciune [la Sfintele Moaște], iară altă că doria din inimă [și poftiia cu tot sufletul] ca să meargă la Sfântul Munte al Athosului³, care au și împlinit —, și trecând multe locuri⁴, [precum lucru îl arată, cu osârdie] au ajuns unde doria și prea au iubit a vieții la acel Sfânt loc.

Și acolo cu bună rânduială⁵ au început a să nevoi la faptele vieții călugărești, cu multă dragoste și cu liniște cât lăudat s-au făcut, iubit și cinstit la tot Sfântul Munte. Și multora s-au făcut de minune și pildă adevărată la toată fapta călugărească. Și după multă vreme al acestui traiu, singur fiind și pre nimenea priimind, măcar deși mulți îl cerea să le fie povățuitoriu, dară el cu tot chipul să apăra de aceasta; [f. 112] însă după vreme multă neîncetat supărându-l, s-au plecat și au priimit pre un cinstit și răvnitoriu bărbat, anume Vessarion, den neam rumân. Cu acesta prea s-au învoit⁶ și un suflet și o inimă [în două trupuri] au fost. Iară după aceia și pre alți⁷ răvnitori vieții călugărești au început a priimi: sloveni, mai vârtos și rumâni. Și după puțină vreme⁸ s-au făcut somă mai multă, prea bine petrecând în faptele rânduiei [a vieții] călugărești.

După acestea silit au fost [și de mulți îndemnat] pentru că neocolită nevoie era părinților, ca [adecă] să fie părintele preot, și de obște de toți rugat fiind⁹ ca să priimească și treapta Sfintei Preoții, care măcar deși nu vrea [ca] să se plece nici cu un chip, dară pre urmă tot au priimit, și s-au făcut lumină [f. 112v] și pildă de toată fapta bună, următo-

¹ „lăsând și eșind și această sfântă mănăstire”

² „și umbletul lumii”

³ „Sfânta Goră”

⁴ „și țări”

⁵ „viață” (ms. Neamț).

⁶ „s-au unit”

⁷ „mulți”

⁸ „puțini ani”

⁹ „de obște prea silit au fost”

riu făcându-să întru toate pre cuvioșilor părinți celor mai denainte; și vestit și iscusit duhovnic la tot Sfântul Munte.

Și mai mult sobor[ul] părinților îi iubiia și îl asculta și¹⁰ din zi în zi să adăoga și acum mulți să strânsese, [prin voirea părintelui, iară] mai vârtos prin [silința și] mijlocirea Sfinții sale părintelui Vessarion [cel] ce mai sus s-au pomenit. Că era [cu adevărat] și acesta plin de dragoste dumnezeiască, și prea iubitoriu de frați. După acestea cum au mai viețuit, și câte s-au mai întâmplat în Sfenta Goră s-au lăsat, pentru multa lungire, nefiind nevoie.

Deci, cu sfatul oareșicăroră sfinte și cinstite fețe, și cu bunăvoința părintelui nevoie urmând: una pentru că să înmulțisă frații, și să strâmtora peste măsură de [f. 113] sărăcie; iară alta și pentru birul ce i să pusese, nevoia l-au silit ca să iasă din Sfeta Goră¹¹, măcar deși era prea bucuros acolo să petreacă până la sfârșitul vieții sale. Dară după cum am zis, nevoile silindu-l, au eșit, la velet 1763, [în luna lui aprilie 23, au intrat în corabie] cu toți părinții, ucenicii săi¹², și întru blagoslovitul pământul Moldovii au venit, dându-i-să Sfânta Mănăstire Dragomirna, de slăviții stăpânitori [ai vremii aceia Io] Grigorie Calimah vv.¹³ și de Preosfințitul Mitropolit Gavriil Calimah.

Și acolo s-au așăzat, și cu iubire de osteneală multe chilii și bolnițe au zidit.

Acolo și mai mulți frați, strângându-să, auzind și văzând bună rânduiala precucuviosului părinte dragostea, blândețea, mila și în scurt [f. 113v] toate bunele obiceiuri și rânduiala vieții călugărești, mulțime cu râvnă dumnezeiască pornindu-să să lăsa de lume și să aprinde cu dorirea spre viața cea după D[umne]zeu, și alerga la acest bun păstoriu și adevărat călugăr. Nu numai din pământul acesta, ci și de pe la alte

¹⁰ „frații”

¹¹ „Nevoie au urmat pentru mulțimea fraților și strâmtorimea sărăciei, ca să iasă de la Sfânta Goră” (ms. Neamț).

¹² „la velet 1763 cu șase zeci și mai bine de părinți” (ms. Neamț).

¹³ „sau Ioan Calimach vv puțin mai înainte” (adaugă ms. Neamț).

țări. Care s-au adunat preste dooă sute și mai mult, până la velet 1773.

La acești ani, pentru venirea nemților și pentru nevoia ce urma [soborului] de către necredincioși, fiind despre multe strâmtorați, [atât despre cele de nevoie ale vieții, cum și despre cele sufletești] nevoia siliia, ca să lasă Sfânta Mănăstire Dragomirna, care mai înainte fusese prea slăbită, iar acum pre să întărisă, pre carea au și lăsat-o și deodată au eșit cu cea mai multă sumă de sobor, [iară și] cu sfat de obște a stăpânitorilor, în luna lui septembrie, întâia zi și au mers în Sfânta Mănăstire Săcul în luna lui octombrie, 14 zile.

Acolo așezându-să, și zidiri iarăși de iznoavă făcându-să și [f. 114] părinții adunându-să, viețuia iarăși bine și după cum să cuvine; dară strâmtorare și mare greutate pătîmîia soborul, una pentru mulțimea fraților ce era, și tot să aduna¹⁴ [viind și de pe la alte mănăstiri] iară alta și pentru pricina locului care iasta față, și era greu de o adunare ca aceasta¹⁵. Pentru care înțelegând preablagocistivul, bine credinciosul Domn al vremii aceia, anume Constantin Moruzi voevod, cu tot cinstitul singlit și cu Preosfințitul Mitropolit Kyriu Kyr Gavriil, bine au voit toți cu sfat de obște și cu buna voire a tuturor, s-au dat pre cuviosului [părinte] și a tot soborului Sfinții sale, Sfânta și Dumnezeuiasca Mănăstire aceasta, Neamțul.

Și plinindu-să trei ani și zece luni tocma, șaderii sfinții sale în Sfânta Mănăstire Săcul au venit din porunca luminaților stăpânitori, în sfânta Mănăstire Neamțu, dându-i-să pe samă întru stăpânire [f. 114v] cu toate [moșiile și cu toate] acăreturile. Și în luna lui august, 14 zile, la velet 1779, au intrat în mănăstire. Însă și Sfânta Mănăstire Săcul, cu toate veniturile, și cu toate moșiile [și acăreturile] rămâind [toate] tot supt povățuirea și stăpânirea Precuviosului părinte.

Și așa cu toată așăzarea și starea așăzându-să într-această sfântă mănăstire petrecea viață bună, împreună cu tot so-

¹⁴ „adăuga”

¹⁵ „de un sobor ca acesta”

borul și cerceta și chivirnișii cu amănuntul bine și cum place lui D[umne]zeu, pre amândouă soboarăle ce petrecea într-aceste doao sfinte mănăstiri. Și mergea și însuși Cuviosul o dată într-un an, la hramul la tăierea cinstului cap, al Sfântului Ioan Înaintemergătoriului și Botezătorului și șădea acolo la doao săptămâni, făcând cuviincioasă prăznuire, cu privigheri și cu cântări dumnezești, duhovnicești, veselindu-ne după cum să cădea, cu mulțime de părinți [f. 115] de călugări și cu prevoslavnici creștini.

Așijderea, și a doao zi cu multă osârdie și cu dragoste făcea pomenire, pentru fericirii ctitori a Sfântului lăcașului aceluia; și apoi a doa zi după acestea, seara făcea cuvânt [de rost] pe slovenie cu mare folos și cu înțelepte cuvinte¹⁶ descoperind pentru viața și podvigul călugăresc, iară mai vârtos pentru ascultare. Iară a doa zi după aceasta, făcea cuvânt pe limba moldovenească tot cu aceiași putere, care robii și hrăniia sufletele [iubitorilor de D(umne)zeu] care nu iaste cu puțință prin scris aicea a le arăta.

Și după toate acestea, să scula, și mergea iarăși la Sfânta mănăstire Niamțu și să așăza în chilie, grijindu-să după cum am zis, pentru toate chivirnișelele amândurora soboarălor și sufletește și pentru toate cele trupești și de nevoe ale vieții, făcându-să amândoaă aceste [f. 115v] mănăstiri chiar ca niște adevărate surori și una, amândoaă. Însă cu osebite cu adevărat moșiile lor, lipsind toată zarva și pricinile ce avea mai înainte între părinții ce era la vremea aceia, până a nu să lua supt stăpânirea acestui părinte.

Și așa, cu acest feliu de rânduială, care cu prea pe scurt am arătat, au petrecut în sfânta mănăstire Neamțul 15 ani, și trei luni tocma. Și mulțime de părinți s-au adaos la acest adevărat povățuitoriu, peste patru sute [într-aceste (lăcașuri) Sfinte case] carii toți îl asculta, și i să supunea cu dragoste, și avea mare vestire de mântuire și credință cătră cuviosul acest părinte. Carii era mai din toate neamurile, [iar] mai vârtos sloveni, și rumâni, greci [și] bolgari și

¹⁶ „învățând și”

proci. Că cu adevărat întru frica lui D[umne]zeu¹⁷ arăt pre în scurt, după cum am mai zis; omul lui Dumnezeu era, și bărbat [f. 116] [cu dar și] însemnat¹⁸, precum au fost și în zilele cele mai dinainte; că plin era de dragoste duhovnicească, de credință și râvnă spre cele Dumnezăești, de milostivire spre toți; cu smerenii și cu lacrăma era totdeauna; și cu izvorul de învățătură mai totdeauna; și în scurt, cu toate bunătățile cuvioșilor părinți de mai înainte.

Și fiindcă și darurile cele dinafară, iarăși daruri a lui D[umne]zeu sunt, și cu acestea desăvârșite, și fără nici o lipsire cu toate harurile împodobit¹⁹, care trăgia pre toți ce privia la dânsul, spre a-l iubi și a te folosi de cuvioase vederea și starea lui, de care și mult de te-ai fi uitat la el, tot nu te puteai sătura²⁰. Și în scurt, toate chipurile lui cinstite și cuvioase, icoană vie, și la chipurile cele duhovnicești și la cele din afară.

Și²¹ au fost ca un luminătoriu preluminat, și cu fapta, și cu cuvântul, și cu [f. 116v] chipul cel cuviincios și plin de evlavie. Și măcar că cu sfială voiu să zic, dară nu mă îndoesc, că lucru adevărat voiu să zic — fiindcă, din parte cu amănuntul am cetit, la viețile și istoriile a multor părinți, și socoteală luând din sfintele lor urmări — așa cu adevărat zic, și cu tot sufletul mărturisesc:

Că luminători, și a toată buna și cinstita viață a călugărilor, și povățuitori adevărați și iscușiți îndreptători de toată adevărata fapta bună și chip la toată creștinătatea, și putem să zicem nu numai la unii, ci cu adevărat la toată lumea, s-au arătat sfinții prea Cuvioșii părinți cei de un nume și de un nărav asemenea [adică] doi Antonii (lăsând pre cei mulți de pe aiurea pentru mulțirea lungirii): Unul, adică al Egiptului, și a toată Palistina, mare și luminător lumii și verhovnic tuturor călugărilor fiind numit de înțelepții

¹⁷ „lui Hristos”

¹⁸ „și sfânt”

¹⁹ „toate harurile le avea”

²⁰ „de cuvioasa fața lui”

²¹ De aici începe textul interpolat care nu se află în ms. de la Neamț.

[f. 117] părinți, și vieții călugărești începători și râvnitoriu dreptei credință și știut iaste, că pre mulți cu chipul lui i-au povățuit la calea adevărului și pomenirea lui în neam, și în neam au rămas și va fi în veac. Iară alt luminătoriu, și întocmai următoriu, și strălucit povățuitoriu, și vieții călugărilor bun legiuitoriu, de așezământ cuvios și de mare folos, iară mai vârtos patriei sale s-au arătat Sfântul Antonie al Pecerschii, lumină pusă în sfeșnic de au luminat tuturor, cu fapta, cu cuvântul și cu chipul, în pământul Rossiei, la tot norodul său.

Deci precum acești doi părinți de D[umne]zeu purtători au luminat părțile pământului, iară mai vârtos patriile sale, așa acest cuvios părintele nostru Paisie, în vremile mai de pre urmă au luminat neamul nostru cel [f. 117v] rumânesc, cu viața, cu cuvântul și cu chipul, mai vârtos în blagocistivile pământurile acestea, zic, a Moldovii și a rumânilor. Multora făcându-să pricina de mântuire, iară mai mult vieții podvigului călugăresc, făcând ca de iznoavă învoire și cale, adică, cum să urmeze cei ce să chiamă adevărați călugări. Și rugina, adică neștiința carea cuprinsăse mai cu totul și să întunecă rânduiala călugărească și să ruginisă prin curgearea vremilor strălucirea ei, ca o steclă curată fiind mânjită, iarăși a strălucit lumina o au făcut, prin râvne și prin închipuirea sa, următoriu făcând pre sine din tânără vârstă, cu lucrul și cu cuvântul, după cum am zis, sfinților părinți.

Când să strică pacea de al doilea, cu turcii și cu moscalii, și cu nemții, la let 1787, fiind noi în Sfânta mănăstire Neamțul, plină fiind mănăstirea de boeri și de bejenii, pentru nevoi [f. 118] ce sosise, făcând turcii multe prăzi și morți pe alocurea, și acum o sumă de turci ostași au venit și la Târgul Neamțului făcând stricăciuni și morți, și de toate științându-ne în mănăstire, eram cu toți de obște la mare mahniciune și frică, și mulțime adunați în chilia părintelui. Și iată de năprasună ne-au venit veste cum că turcii sosesc la poarta mănăstirii, să facă orice rău vor voi. Atunci preacuviosul părinte, cum era ținut de slăbiciune bătrânelilor, și de boală, cu bărbăție, ca de niște foc fiind silit, s-au

scoborât de pe pat și îndată au început a să găti, și cu toate straile călugărești îmbrăcându-să, și pre noi îmbărbătându-ne cu multe cuvinte de folos, și a zice cătră noi cu lacrimi, și cătră toți cei ce sta acolo, cum că noi nu suntem înprotivitori sau vinovați politiceștilor [f. 118v] rânduele și împărăteștilor porunci, și cele [ce] să vor întâmpla prin slobozirea lui Dumnezeu să le răbdăm cu socoteală și cu mulțămită și altele multe. Iar după aceasta au zis: cum că „Mie mi să cade, mai întâiu, să-mi plec grumazu supt sabiia neprietenilor, și să vă fie voaă pildă de întărire, ca cel ce v-am fost și vă sunt stareț”. Și acestea zicând au eșit cu bărbăție din chilia sa, împreună cu câțiva din noi, mergând înainte Sfinția sa, ca un gata spre a muri, și așa spre poarta mănăstirii viind răvnitoriul bunătăților, iată ne întâmpină veste bună, cum că turcii s-au dus înapoi. Deci dară pentru aceasta făcui pomenire în scurt, ca adecă, la toate să se cunoască, de oameni, cu cunoștință, răvna Sfinții Sale, cea următoare robilor lui D[umne]zeu²².

Pentru care toate acestea fiindcă bine s-au nevoit și au iubit [f. 119] pre Dumnezeu, iubit au fost de toți și cinstit, și de partea duhovnicească și de cea politicească. Și avea evlavie cătră dânsul și credință, luminații domni, și Preosfințiții Mitropoliți și episcopi, și vestit și slăvit s-au făcut în vremile noastre mai în toate părțile. Și acum împlinindu-să 73 de ani, a toatei vieții Sfinții sale, bolnăvindu-să tare, ca doao săptămâni, la velet 1794, luna lui noemvrie 15 zile, seara după vecernie, la 11 ceasuri din zi, au răposat întru Domnul cu pace ca cum ar adormi, lăsând noaă multă plângere și mare jale de despărțirea bunului părintelui nostru.

Deci pentru aducere aminte și pentru pomenirea de un om ca acela, în scurt am arătat, ferindu-mă cu tot dădinsul de toate adăosăturile, și păzind măsura, precât am putut [f. 119v] și, ca să nu mai lungesc, n-am mai pus toate pricinile și întâmplările, măcar câte eu văzusem. Care să nu-mi dea Dumnezeu să mințu întru cele Dumnezăești mai vartos.

²² Până aici textul interpolat.

[După cuvântul înțeleptului], că cu adevărat am văzut și am simțit purtări de grijă a lui Dumnezeu și pronii, și milii dumnezeiești, care să făcea prin rugăciunile acestui părinte.

Iară după fericită mutarea precuviosului părinte, îndată s-au făcut înștiințare la slăviții stăpânitori la Ieși, fiind domn în scaun, Prea Înălțatul Mihai Costandin [sic] Șuțul voevod, și mitropolit Pre Osfințitul [sic], și al nostru mare făcătoriu de bine, Kyriu Kyr Iacov al doilea, cu sfat de obște ca de D[umne]zeu îndemnați, cu multă osârdie dumnezăiască, îndată ce s-au înștiințat de răposarea pomenitului părinte bine au voit, și prea s-au sârguit, ca să întărească și să [f. 120] întemeieze acest de D[umne]zeu adunat sobor, și să stea nesmintit și întărit, după toate cum au fost la cuviosul părinte. La care rânduială și întăritură, rânduit au fost despre amândouă părțile (și despre cea duhovnicească, și despre cea politicească), iubitoriul de D[umne]zeu Episcop al Hușului Kyr Veniamin Negel, om vestit și ales cu înțelepciunea și răvnitoriu de fapte bune, și cu toate harurile înpodobit, ca să vie, și toate să le pue la cale, după cum să cade. Carele viind cu multă osârdie s-au silit, împreună fiind și un cinstit boeriu mare despre partea Măriei Sale voevod [și a veliților boeri] și cu tot soborul dinpreună, s-au ales stareț din soborul nostru, și s-au pus în locul Părintelui Starețului Paisie, cu toată cuviincioasa, buna rânduială, după pravilile bisericești pe Sfinția sa părintele [f. 120v] Ieromonah Sofronie, făcându-l mai întâiu schimnic, decembrie 14 zile, arhimandrit și igumen — decembrie 15 zile. Și așa s-au întărit și s-au așăzat Soborul, să fie cu mare nădejde, și cu toată rânduiala vieții de obște, după cum au fost la părintele starețul [Paisie] care au și fost cu agiutoriul milostivului D[umne]zeu, adecă tot așa să fie [nestrămutat], care și scrisori, și pre mari întărituri și hrisov domnesc, iscălit și întărit de Măriia Sa Mihai Constandin Șuțul; voevod și de tot cinstitul Singlit [Senat], și de preosfințirii arhieriei, carii întăresc și hotărăsc [toți cu o voe] ca și după curgerea vremilor acestora preminindu-să stăpânirile, după rânduiala lumii aceștii nestatornice, să se păzască, și ca să

ție în samă și să se întărească aceste hotărâri, și bune lucruri, și de alți luminați [f. 121] și înălțați blagocestivi domni și de Preosfințiții arhieriei ce să vor întâmpla să fie după acestea. Păzindu-să așa la aceste doao sfinte mănăstiri, după cum și [toți] părinții câți să vor afla [viețuitori] într-aceste²³ mănăstiri [Neamțul și Săcul, după toată datorii] să păzască ca lumina ochiului rânduiala vieții de obște, după cum sunt ponturile [cele] adevărate porunci²⁴ de la Sfântul Vasile cel Mare și de la Sfinții Părinți, alesă și puse cu hotărâre, de cuviosul părintele Paisie...

Deci dară eu, nevrednicul (nici a mă numi) monahul Vitalie, aducându-mi aminte de prorocul ce zice: „Lăudându-să dreptul, să vor veseli noroadele” [Pr 36, 2]. Și iarăși: „Pomenirea dreptilor cu laude” [Pr 10, 7]. Și, [f. 121v] „Pomenirea lor în neam și în neam” [Ps 44, 18]. Și altele câte ca acestea. Și iarăși Sfântul Apostolul Pavel zice: „Fraților, aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, carii v-au grăit cuvântul lui D[umne]zeu” [Evr 13, 7]. Și, „Fraților, de ați avea zece mii de învățători, dară nu mulți părinți. Eu întru Hristos v-am născut, fiți mie următori, precum [și au al] lui Hristos” [1 Co 4, 15–16]; și altele multe ca acestea; drept aceia, fiindcă noaa celor ce am fost împreună, și am privit la toată starea și la fapta a prea iubit părintelui nostru, și ucenici ne-am învrednicit a fi al aceluia, și ne-am folosit, și l-am iubit, și [D-sa] ne-au iubit, cu dreptate²⁵ pururea să ne aducem aminte [noi] și [f. 122] privind la sfârșitul vieții și faptele și cuvintele lui, să-i urmăm lui, vrednicului de pomenire.

Iară²⁶ de s-ar fi întâmplat, să fie scris alt cinevași, pentru viața și petrecerea părintelui acestuia, de care ne-au fost povestire, sau mai pre larg, sau mai pe scurt, din ucenicii

²³ „două”

²⁴ „și hotărâri”

²⁵ „iaste noao și prea cu datorie”

²⁶ Însemnare aparte în manuscrisul de la Neamț, detașată de textul propriu-zis al Vieții.

sfinții sale, sau din alți cinevași, din dascali, sau și mai proști, eu de aceasta nu știu. Eu, după cum am zis, în scurt am scris, păzindu-mă de toată bârfirea cea mai covârșire. Și, încă și din cele știute și adevărate lăsând, socotind starea vremii cum stă acum.

[Cronica lui Vitalie monahul pentru anii 1818–1821]*

[f. 13] Voit-am în scurt ca să spui oareșicare înștiințări prea cu deamănuntul cercetate și adevărate, adică cum au curs, împreună cu vremile, rânduiala smeritului soborului nostru cel paisiicesc, în pământul Moldaviei, la velet 1763 apr[ilie] 23. Viind părintele chir Paisie în Mold[ova] de la Sfeta Gora, cu câțava somă de părinți călugări, și cu voia pravoslavnicilor stăpânitori ai Moldoviei, li s-au dat Sf[ânta] măn[ăstire] Dragomirna, unde s-au și așăzat, cu bună tihnă viețuind. Și de obște toți să folosii. Apoi de nevoia ce urmă, pentru venirea și stăpânirea nemților, silit au fost și cu sfat de obște a celor duhovnicești și a celor politecești, au eșit de la Dragomirna (iguminind 14 ani acolo). Apoi la sf[ânta] mănăst[ire] Săcul eșind s-au așăzat la let... [loc gol] și acolo trei ani și noao luni șăzând, iarăși de slăviții stăpânitori i s-au dat sf[ânta] mănăst[ire] Neamțul, la let 1779. Au intrat în mănăst[irea] Neamțul, au[gust] 14, pentru

* După textul din ms. rom. 704 BAR, f. 13–17 (provenit din biblioteca Nifon Bălășescu) editat de arhimandritul CIPRIAN ZAHARIA, starețul Sfintei Mănăstiri Bistrița (Județul Neamț), *Contribuția românească la personalitatea, opera și amintirea starețului Paisie Velicicovski (1722–1794)*, Mănăstirea Bistrița, 1985 (în manuscris), p. 155–159.

Manuscrisul de 65 de file cuprinde o serie de însemnări și foi cu muzică psaltică și e scos de „eu, Vitalie monah, ustavnic [tipicar], psalt” (f. 4v, 27v), care scrie, printre altele: „La acest let 1771, am venit la părintele domnul Paisie, marile stareț, în luna oct. 26, în sf. mre. Dragomirna” (f. 1v). A se vedea descrierea lui I. BIANU/R. CARACAȘ, *Catalogul manuscriptelor românești*, II, nr. 301–728, București, 1913, p. 453–456.

nevoile și pricinile ce urma. Și 15 ani deplin stăriț igum[en] în sf[ânta] mănăstire [f. 13v] Neamțul, cătră Domnul s-au dus... [loc gol]²⁷. Iară după Sf[înția] sa au fost stareț un părinte anume Sofronie, drept ucenic al părintelui Paisiie — amândoi sloveni, drept malorusiani — iarăși om cu bună priință, și au stărițit 8 ani i pol [1794–1800], cu igum[en] și cu stareț i arhim[andrit] pe amândoaă sfintele mănăstiri: Neamț i Săcul.

Apoi, răposând cu pace la let 1800, iarăși s-au pus stareț un Dorotheu, slovin să numia, malorosiiian să numiia, însă știm că să botezasă de iznoavă de starețul părintele Sofronie, a lui ucenic fiind. Acesta stărițind 2 ani și noao luni [1800–1802], au răposat.

Apoi, iarăși după acestia s-au pus stareț tot din sloveni, un cuvios părinte [Dositei], minunat și bun, blând, ne având nici un cusur la cele d[uhovnicești], drept malorosiiian, dar la cele den afară cu totul slab și nevrednic, căci nici a merge nici a grăi mai nu putea. Dar pentru roadele lui, de ceale ce Apostolul le [f. 14] numără și le numește adecă ale Duhului s-au pus stareț și au stărițit doi ani și șapte luni.

Și apoi și mai mult slăbind, s-au lăsat însuși de a mai fi igum[en] și prin alegere s-au așăzat și s-au rânduie (încă viu fiind părint[ele] Dositei) Părintele Ioan, iarăși slovean numindu-să, malorosiiian. Aceasta după cum s-au întâmplat vremile, pre toți i-au întrecut cu pombacea [pompa] din afară (iar nu cu cea duhovnicească) că au iconomisit sineși, fiind în vremile acelea moscalii tare stăpânitori, la let 1803. Prin căutare și iconomie i s-au dat toată voia, adică să slujească cu pombă, cu mitră, cu bederniță, în scurt, ca un arhieru cu multă pofolă, care a au și urmat. Însă această urmare ceaialaltă stareți aceasta nici de cum nu o au priimit. Apoi cu totul ologindu-se au răposat la leat 1812, stărițind cu acest chip 4 ani i 8 luni [1808–1812].

²⁷ Completat ulterior inexact cu „let 1805, mai 17”, data exactă fiind 15 noiembrie 1794.

Apoi nu după multă vreme, moscalii făcând pace cu otomanii la let 1812 oct[ombrie] s-au dus la țările lor și îndată viind stăpânirea [f. 14v] turcilor și iarăși bl[a]g[ocestivi] Domni oblăduitori, după rânduială, chemat cu poruncă au fost la scaun părintele Kyrio Kyr Vineamin Negel, la scaunul Sfintei Mitropolii a Ieșului, carele mai înainte sângur de sine îl lăsasă. Apoi, cam vrând, cam nevrând, poftindu-l toți de obște, s-au plecat și iarăși s-au așăzat în scaun ca un prea vrednic mitropolit Moldaviei, la același let 1812 oc[tombrie] 14.

Apoi (după acestea toate care pe prea scurt le povestii, mai mult pentru neuitare) după răposarea părintelui Ioan, starețul, tot la aceiași ani s-au schimbat ceaialaltă urmare, de au fost tot sloveni stăriți. Și s-au ales de tot soborul un părinte ieroshimonah Silvestru Roman, născut în stăpânirea Țării Ungorești [Transilvania], drept botezat odată credincios, cuvios, d[u]h[o]vnicesc și știut de toți următoriu al Sfinților Părinți, tot la același let 1812. Și la întâia [f. 15] zi ghenar, în ziua Sf[ântului] Vasilie, stăriț în locul celoralaltă părinți stăriți l-au așăzat arhimandrit, igumen desăvârșit sfintelor mănăstiri Niamțul și Săcul, cum și tuturor schiturilor, la acest let 1812 indictul 15, crug soari 12, crug lunii 5, slova pashaliei 6²⁸.

De aicea s-au preminit stăpânirea pre cinstiților stăriți sloveni, ghenar 7. Apoi după acestea să va vedea cum va mai urma.

Deci, au urmat trebile cam de mijloc: acest fericit stareț Kyr Silvestru s-au bolnăvit, martie 3 zile, duminică fiind, de la Sfânta Leturghie, și nu au a mai putut a să scula. Și zăcând boală grea 17 zile, la doaăzeci și șasă zile a lunii lui martie au răposat întru Domnul cu fericit sfârșit și au stărețit 5 ani și 3 luni [1812–1818], cam de mijloc prin pricinile ce urma. Amin. [f. 15v]

Apoi prin voința lui D[umne]zeu alegându-se iarăși la stăreție de tot soborul, cum și de politie, un cinstit părinte,

²⁸ Însemnare greu descifrabilă.

anume ieromonahul Ilarie, drept moldovean, cu vârsta cam de 55 ani, la let 1818 mai 5²⁹ s-au herotonisit, s-au stărețit, și arhimandrit sfintelor mănăstiri Neamțului și Săcului, de minunatul și preosfințitul părintele mitropolit Moldovei, Kyriu Kyr Veneamin Costachi, apoi iarăși să va vedea cum să va urma. De îndată s-au cunoscut bărbăția și vrednicia cinstului bărbat cu adevărat. Pentru că în anul în care s-au pus stareț, carele de noi, de tot soborul au fost rugat și prea silit să ne fie igum[en] și stareț, că adevărul nu voia nici decum ca adecă să se însărcinăze și să priimească iguminiia, după cum am mai zis. Și fiind mai înainte iconom temeinic sfintelor mănăstiri ca șase ani, iarăși cu toată vrednicia au obținut iconomiia. Deci, dar, îndată după răposarea părintelui Silvestru stareț, prea tare au [f. 16] fost silit atât de noi, cât și mai mult de iubitul și făcătorul de bine al nostru dumnezeescu părintele Mitropolit Kyriu Kyr Veneamin Costachi, ca adică, de ascultare, numai și numai să se priimască părintele Ilarion igumenia. Și așa, prin chipurile acestea s-au priimit să ne fie stareț și igum[en].

Carele ne-au fost cu bună priință și tică. Deci, într-acelaș an, îndată puindu-și toată nădejdea cătră milostivul D[umne]zeu, (știind și crezând că nădejdea nu rușinează) cum și cătră agiutoriu pre Curatei Maicii Sale, s-au pornit cu mare osărdie și râvnă dumnezeiască a zidi minunați chilii, stricând cu totul pre toati chiliile cele vechi, fiind mai de nici o treabă, prea defăimate, precum și clopotnița cu rădicarea sus, prea cu multă sânguință și nu puțină osteneală, cum și biserica, precum și beserica prea minunată, după cum să veade, precum și alte lucruri bune ca un alt [f. 16v] adevărat chiar fericit ctitor cu lucrul arătându-să, trecând cu vederia mulțimea ostenelelor și a cheltuialelor celor mai ca un fără de număr. Care, de oameni socotitori și având bună giudicată și pricepere, nu-i cu puțință să nu să minunează și să dea slavă milostivului D[umne]zeu.

²⁹ Ilarie a fost stareț între 1818–1823 fiind urmat de brașoveanul Dometian între 1823–1834.

Au înpodobit încă și mitoacele mănăstirilor cu case și cu cele de odihnă slujitorilor, ca niminea alții din cei ce au fost mai înainte stăpâni. Ca un adevărat, chiar de la Dumnezeu rânduit, spre aceste bune lucruri împlinitor. Putem să socotim că prin iconomisirea și purtarea de grijă a lui D[umne]zeu, prin rugăciunile prea curatei Maicei Sale, rânduit au fost.

Și măcar de să și sfătuia de oarecare părinți, putem [f. 17] să zicem din cei mai înpuținați cu sufletele, zicându-i: „Părinte, de mari lucruri te apuci!”, Sfinția sa nici a auzi nu suferia, având prea întărită nădejde și credință cătră Dumnezeu că aceia ce începe, va și săvârși.

Cam așa au și fost, după a sfinți[lor] fie lui întru vecinică pomenire. — Amin. Și cei ce să vor odihni întru toate, curgi-rile vremilor în ostenealele Sfinții sale, până în veaciu să-l aibă prea ca un bun și osârdnic și făcătoriu de bine.

Pe foile 19v–21: „Hiritisiri la prea cinstiții și cuvioșii stareți cu sf. mri. Neamțul, iar mai mult a părintelui Kyr Ilarie.”

Pe f. 38v, Vitalie notează următoarele:

„La acest groaznic velet 1820 Fevr. 28, Marți spre Miercuri, mai vârtos în ținutul Neamțului și mai în toată Moldavia, s-au tăiat toți Turcii neguțitori și fără de veste și cu fealiuri de morți înfricoșate s-au omorât, fără de nici un feliu de pricinuirii, lucru cu totul nedrept.

Așijderea și pe la Ieși și în scurt în toată Moldavia, Giori, în 2 zile ale lui Mart, s-au isprăvit acea ticăloasă și prea nevrednică junghiare a Turcilor celor nevinovați, care s-au săvârșit cu nedreptă socoteală a unor numiți creștini glavnici; de unde și mii de pricini s-au pornit.

La let 1821, Mart 1, crugul lumii 14, slova pashaliei 3000, [atunci] chiară s-au început a se zidi rândul chiliilor despre amiazăzi, cu toate următoarele visterii și zidiri, după cum să văd în sf. mănăstire aciasta a Neamțului, tot prin silința și bunavoință a pre cinstitului părinte chir Ilarie, arhimandritului și starețu sfintelor [sic] mănăstire.”

Viața starețului Paisie scrisă de Grigorie Dascălu

Povestire din parte a vieții preacuviosului părintelui nostru Paisie și arătare pentru adunarea soborului celui împreună cu cuvioșia sa care cu pronia lui Dumnezeu și pre urmă neîmputinat se păzește*

[1. Introducere. Locul românilor în dezvoltarea universală a monahismului ortodox]

[f. 1] Viața cea monahicească, precum istoriile povestesc și viețile sfinților mărturisesc și Patericul Egiptului adeverează cu deadinsul, întâiu au strălucit în Egipt la Schitul cel mare și în Livia și Tivaida, pre vremea Purtătorilor de Dumnezeu Părinți Antonie cel Mare, Macarie, Pahomie și ceilalți.

După aceia au înflorit în Palestina, pre vremea Sfinților Cuvioșilor Părinți Evthimie, Savva și Theodosie. [1v] Mai pre urmă s-au întins în Thracia și Machedonia, în Constantinopoli adică și împrejurul lui și în Muntele Athonului.

Da acolo s-au dus în Rosiia, după primirea credinții, pe vremea Preacuvioșilor Părinți Antonie și Theodosie ai Pecerskii.

Au venit și întru aceste de Dumnezeu întru pravoslavie păzite țări, în Valahia zic și în Moldavia, și mai înainte când

* „Viața” starețului Paisie scrisă de Grigorie Dascălu (1765–1834, mare elenist și traducător, mitropolit al Ungrovlahiei între 1823–1834 cu întreruperi) a fost publicată la Neamț în 1817 în cadrul antologiei de texte patristice *Adunarea cuvintelor celor pentru ascultare*, fiind reeditată în volumul: *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*, volum alcătuit în întâmpinarea primului congres ecumenic internațional „Paisie Velickovski și mișcarea/moștenirea sa spirituală”, Italia, Magnano, 20–23 septembrie 1995 de dr. DAN ZAMFIRESCU, Ed. Roza Vânturilor, București, 1996, p. 117–134.

Sfintele Monastiri — care împodobesc pre aceste locuri ca stelele pre ceriu — s-au zidit de binecredincioșii Domni, și acum prin venirea Cuviosului Starețului Paisie. Ci pentru cea dintâiu venire fiindcă de ajuns să povestește în litoposițiile țărilor, mai vârtos unde să face pomenire de zidirea Sfintelor Monastiri, nu ne va fi aicea nici o cuvântare. Iar pentru cea de a doaoa care s-au adus prin venirea Cuviosului acestui Stareț și prin Sobor ca acesta mare, cu buna voire și puterea Celui Preaînalt s-au întemeiat lucru care acum în toată pravoslaviia nu să află, să va arăta cum și când. Ca să rămâie și la cei de pre urmă știut un lucru dumnezeesc ca acesta, spre slava lui Dumnezeu [2] și folosul lor.

Dar ca să meargă cuvântul duple rânduială, trebuie întâiu să arătăm de unde au fost Cuviosul și venind aicea au deprins limba românească, apoi cum mergând în Sfântul Munte au adunat sobor de rumâni și de slaviani, după aceia când au venit de acolo aicea în Moldaviia și s-au așezat în Sfânta Monastire a pogorării Duhului Sfânt ce se numește Dragomirna și după câțiva ani s-au mutat în Sfânta Monastire Secul, întru care să prăznuiască tăierea cinstitului cap al slăvitului Proroc Înaintemergătoriului și Botezătorului Ioan, și cu porunca domnească puțin mai pre urmă s-au dat soborului și această Sfântă Monastire Neamțul, care să cinstește cu praznicul Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos și întru care acum, împreună și în Secul, cu Pronie Dumnezeiască să păzește acest de Dumnezeu adunat Sobor.

[2. Familia. Școala. Întâiele semne ale vocației monahale. Primii douăzeci de ani ai vieții, până la venirea în Moldova (1742)]

Și deci de neam au fost Cuviosul malorusian, iar de patrie din Poltava, născut din părinți dreptcredincioși din carii unul, adică tatăl său, să numia Ioann Velitkovskii, carele au fost [2v] și protopop întru acea cetate, iară maică-sa Irina. Și rămâind siriman de tată în vârsta copilăriei s-au trimis de maică-sa la Kiev spre învățătura cărților în școala de acolo. Întru care petrecând vreme ca de patru ani, s-au

aprint cu râvnă spre viața monahicească, dorind ca să rădice jugul Domnului din tinerețele sale. Pentru aceia lăsând școala fără de știrea maicii sale (pentru că se temea nu cumva de să vă înștiința, pentru dragostea ce avea spre el — că acum el unul rămăsese maicii sale — îl va împiedica de la îndrăgirea ce avea el spre Domnul) să duce pre la unele din monastirile cele de acolo, căutând să afle pre cel ce l-ar fi povățuit pre el fără de poticnire în urma Domnului, spre săvârșirea puruncilor lui pentru dragostea cea către El.

Și ajungând după altele la Sfânta Monastire a sfântului Ierarh Nicolae ce iaste într-un ostrov al unui râu ce să numește Tesmic, care atunci era supusă supt Mitropolia Kievului, au rămas într-însa supt ascultarea igumenului celui de acolo, carele să părea mai deosebit [3] decât alții într-faptele cele bune. Și într-aceasta petrecând, să nevoia duple dorința sa într-ostenelele cele postnicești silindu-se. Ca cu dânsule să supuie pre partea cea mai rea la cea mai bună, făcând spre mânie și pre poftă roabe părții cei cuvântătoare, și să păzească pre cea duple chip nesmintită, precum s-au zidit omul de la Dumnezeu. Și așa să ajungă în bărbat desăvârșit, la măsura vârștii plinirii lui Hristos, pre carele din tot sufletul și din tot cugetul l-au iubit și pentru carele s-au înștrăinat. Că măcar când într-această monastire viețuia, duminica la masă cu părinții cu înfrânare de-acia luna și mercuria și vinerea nu mânca nimic. Iar marțea și joia mânca la amiază-zi posmagi de săcară. Iară sâmbăta iarăși la masă cu părinții.

Acest feliu era înfrânarea Cuviosului într-hrana vieții, din care poate cineva semui precum iaste vorba ca din unghii pre leu și pre celelalte ale lui nevoiește. Pre care văzându-le cuviosul acela igumen, nu după multă vreme [3v] l-au îmbrăcat în chipul monahicesc cel mic al rasoforiei, adică al purtării de rasă, numindu-l în loc de Pavel [de fapt Petru; *lapsus calami*] (că acesta îi era numele de la Sfântul botez) Platon.

După aceia curând s-au rădicat goană asupra credinții ceii pravoslavnice în țara leșească și duple urmare și asupra

monastirii aceștia, că era în hotărâle stăpânirii aceia. Și venind de la dregătoriul laturii aceia un boiar la monastire au început a-i sfătui pre părinți cu multe feliuri de cuvinte și a-i sili pre dânși cătră unirea credinții sale cei rele. Dar după ce au văzut că nicidecum nu au voit părinții să se plece, foarte s-au mâniat și întrând în biserică au scris toate vasele bisericii și veșmintele. Apoi eșind o au încuiat și o au pecetluit cu pecetea sa. Și dintru aceasta au urmat a să rasipi fieștecările unde au putut, fiindcă a mai petrece acolo nu era cu putință.

Atunci și Cuviosul sfātuindu-se cu alți doi părinți s-au dus la Kiev, ca să petreacă în sfânta Lavră a Pecerskii, întru care fiind priimit, să nevoia iarăși întru obicinuitele [4] sale nevoințe. Acolo s-au întâlnit Cuviosul și cu o rudenie a sa care venise spre închinare sfintelor moaște și i-au povestit cât au plâns și s-au tânguit maică-sa după ce s-au înștiințat de ducerea lui din școală și cum Domnul prin oarecare arătare dumnezeiască o au mângâiat, din care pricină și călugăriță s-au făcut supt numele Iuliani întru o monastire aproape de Poltava întru care au și răposat.

Acolo au vorbit iarăși cu Alexie carele era de patrie din Kiev și cu carele încă fiind în școală să sfătuisse să meargă la viața călugărească împreună și cu un Dimitrie din Poltava. Din carii unul au venit mai pre urmă la Poiana Mărului și după vreme au fost și stareț acolo. Iar Dimitrie rămâind în patriia sa s-au preoțit. Și cătră acesta iaste scrisă de Cuviosul mai pre urmă trimiterea cea pentru viața monahicească, care ca ceia ce iaste plină de mult folos s-au și tipărit aicea împreună.

[3. Vestea despre viața monahicească din Moldova și Țara Românească. Hotărârea de a-și căuta acolo liniște de prigoane precum și îndrumătorul duhovnicesc dorit. Petrecerea de trei ani pe pământ românesc și deprinderea limbii române (1742-1745)]

Și deci în Sfânta Lavră aflându-se Cuviosul, doriia foarte tare de liniște. [4v] Pre care neputând acolo să o dobân-

dească, cugeta să iasă în locurile Vlahobogdaniei, mai vârtos fiindcă să înștiințase de la cei ce se dusesse de aicea de Poiana Mărului, care să povățuia de răposatul Starețul Vasilie acela. Și așa aflând tovarăție, au venit până la o monastire ce să numește Motreanca și de acolo cu alți părinți au eșit în Moldova. Și trecând s-au dus în Țara Românească, la Poiana Mărului, întru acest schit împreună și cu altele deprinprejur ce să povățuia tot de starețul Vasilie. Zăbovindu-se Cuviosul ca la trei ani și mai bine, s-au deprins limba românească. Și acesta au fost lucru al Proniei lui Dumnezeu carele de departe au iconomisit chipul folosului celui de pre urmă.

[4. Cei 18 ani petrecuți la Muntele Athos. Primii săi opt ucenici, toți români. Începutul îndeletnicirii cărturărești cu ajutorul lui Macarie (1745–1763)]

După aceia auzind de Sfântul Munte și de petrecerea părinților celor dintr-însul, s-au dus acolo și au luat o chilie ce să numește a Sfântului Constantin, pre locul Sfintei Monastiri a Pantocratorului. Și întru început petrecea singur la liniște, zăbovindu-se întru rugăciune și întru lucrul mâinilor, care era facerea lingurilor [5] cu care își agonisea cele de nevoie ale vieții și acestea cu strâmtorare. Că lângă celelalte fapte bune și nevoințe ce avea, era foarte iubitoriu de sărăcie și de neagoniseală, cât niciodată, când se ducea undeva, ușa chilii nu o încuia, că nu avea cine ce să ia.

Întru acea vreme, după întâmplare, au mers la Sfântul Munte și Starețul Vasilie de la schitul Poiana Mărului, de carele s-au pomenit mai sus și văzându-l Cuviosul s-au bucurat foarte mult și l-au rugat de l-au îmbrăcat în chipul monahicesc al mantiei numindu-l Paisie în loc de Platon.

După aceia au mers la Cuviosul un frate cu numele Visarion de neam rumân, și între altele ce-l întreba de folosul sufletului său l-au întrebat și pentru stareț: la carele va să se dea, ce feliu se cuvine să fie. Iară Cuviosul au început a-i zugrăvi cu cuvântul de la Sfinții Părinți ce feliu să cuvine a fi cel ce va să priimească asupra sa suflete spre povățuire.

Atuncea fratele au socotit că ce trebuie să mai umble căutând altul, neștiut, și să lase pre cel de față, carele [5v] știe cum se cuvine să fie starețul. Și căzând la picioarele Cuviosului îl ruga cu lacrimi ca să-l priimească împreună petrecătoriu într-o ascultare. Iară Cuviosul întâiu să lepăda nămăndu-să nevrednic de acest lucru, pre urmă, plecându-să rugăciunilor lui celor fierbinți, l-au priimit împreună viețitoriu, mai vârtos fiindcă doria Cuviosul mai dinainte să viețuiască calea cea de mijloc care iasta a vieții în doi sau trei, fiind unul dintre dâșșii mai mare, pre carele să-l asculte ceilalți.

După aceia au venit și alții, iarăși rumâni, pre carii i-au priimit Cuviosul pentru mijlocirile celui dintâiu și rugăciunile lor. Și așa s-au făcut numărul până la opt, toți de aicea din Vlahobogdania [Țara Românească și Moldova]. Pentru aceia și pravila o cetia moldovenește. Și Cuviosul, fiindcă deprinsese limba moldovenească mai dinainte, de-a pururi le tălmăcia cuvântul lui Dumnezeu, din cărțile slavenesti pre înțelesul limbii aceștia. De unde să aprindea ei spre râvnă și dragoste cătră viața cea cu plăcere dumnezeiască, într-o [6] toate ascultând și nimic fără de știrea Cuviosului făcând, nici ceva al său deosebit având. Pentru aceia nici lacat cândva și la ceva să punea că nici era de cine într-o ceva să se teamă. Pentru că a tuturor — precum scrie sfântul Luca pentru biserica cea din Ierusalim la începutul propovăduirii — inima și sufletul era unul [FA 4, 32]. Iar cel unul nu să poate el de sine să se teamă cândva.

Într-o aceea vreme au venit și un frate, anume Macarie, carele știa și elinește încă din București, pentru că învățase în școala cea de acolo. Și fiindcă Cuviosul deprinsese acum limba grecească cea proastă, de multe ori alături Octoihul cel slavenesc cu cel grecesc și cât putea a pricepe vedea multă deosebire între Octoihe. Pentru aceasta au socotit să învețe ceva limba elinească de la acel frate, ca ceia ce iaste izvorul din care au izvorât toate cărțile bisericesti. Și așa, apucându-să, au deprins Cuviosul și limba elinească cu lesnire, fiindcă știa pe cea latinească încă din școală [6v] și

au început așa a tălmăci, întâiu prin povățuirea acelu frate, după aceia și singur. Și întru acest chip au învățat Cuviosul și limba elinească din care mai mult și singur să folosiia și pre frați îi folosiia. Pentru ce deacia nu numai din cărțile cele slavenești, ci și din cele elinești le tălmăciia cuvântul lui Dumnezeu, pre carele îl avea povățuitoriu drept și neabătut la calea mântuirii și Sfinții Sale și fraților celor împreună cu Sfinția Sa. Pentru că nu iaste cu puțință, zice Sfântul Ioan Hrisostomul, a se mântui cineva fără de cetirea dumnezeștilor cărți.

Deci așa povățuindu-se frații, de Cuviosul și cu cuvântul lui Dumnezeu, carele iaste hrana sufletului, mai mult decât cu hrana cea trupească hrânindu-se, pătimiia o greotate și aceasta nu mică care era lipsa de preot și de duhovnic. Drept aceia și totdeauna siliia pre Cuviosul socotind despre o parte mărimea lucrului (că de vreme ce preoția [7] are rânduială a cetelor celor cerești trebuie și preotul atâta de curat să fie precât sunt acelea) iar despre alta, darea de seamă cea înfricoșată (că pentru aceleași păcate alt feliu să va judeca cel cu preoție și alt feliu cel fără de preoție, că măcar deși sunt păcatele același, dar munca primesc mult mai grea când se fac de preoți decât când se fac de cei fără de preoție) acestea zic și altele ca aceste socotind, întâiu să dezbătea în tot chipul cu feliu de cuvinte. Dar mai pe urmă, de multele lor rugăciuni și îndemnări fiind silit, iar mai vârtos fiindcă acum luase asupra povățuirea sufletelor lor (carii lângă altele puneia înainte și aceasta: că cele ce Sfinția Sa îi sfătuiaste alți duhovnici le răzvrătesc) de nevoie s-au plecat la amândoa. Și dintru aceasta au început mai mulți a năzui, nu numai moldoveni ci acum și slaveni. Pre carii după multele rugăciuni ce făcea arzând cu duhul pentru viața de obște și povățuirea cea nerătăcită, înfrângându-i-se inima Cuviosului îi priimea [7v] vrând nevrând. Din care pricină le-au urmat și mare strâmtoare de chilii, pre care în alt chip neputând să o vindece, cu sfatul Preasfințitului Patriarh Serafim, ce să afla atuncea în Sfânta Monastire a Pantocratorului, au zidit schitul Sfântului Prooroc Ilie, nu

departe de chilia Sfântului Constantin. Întru carele, lângă celelalte rânduiale ale vieții din obște, fiindcă acu să făcuse obște de doao limbi, din slaveni adică și din moldoveni, au așezat a să ceti și pravila Bisericii în amândoa limbile, iconomisind ca și cu aceasta să lege pre frați întru dragoste și să nu cârtească unii asupra altora ca să trec cu vederea. Care așezare să păzește și până acum neclintită în sobor.

Ci precum nu se poate cetatea ascunde — după cuvântul Domnului — deasupra muntelui stând [Mt 5, 14], așa nici o viață ca aceasta, care din nepomeniți ani în Sfântul Munte nu se pomenea, nu au putut a nu să vesti pretutindeni. Pentru aceia și mulți la dânsul alerga, cât întru puțină [8] vreme s-au adunat și s-au făcut numărul părinților ca la patruzeci, de unde au urmat nu numai strâmtoare de chilii iarăși, ci și greotate de cele de nevoie. Că mai înainte puțini fiind, din lucrul mâinilor și cele de nevoie ale vieții își iconomisii și cărți își cumpăra. Iar acum, înmulțindu-se, nici cele de nevoie nu le putea cuprinde.

Care lucru văzându-l Cuviosul, să minuna și nu se pricepea ce să face, fără numai toată nădejdea o pune la iconomia Domnului, carele au zis: „Căutați mai întâiu Împărăția lui Dumnezeu și acestea toate se vor adauge voao” [Mt 6, 33]. Și deci cu bunăvoința a Preasfințiților Patriarhi Chiril și Serafim, carii atuncea să afla în Sfântul Munte, și cu sfatul de obște al Sfințitului duhovnicescului sobor, li s-au dat Sfânta Monastire cea împărătească a cuviosului Simon, ce să numește Simopetra, ca să fie pentru cei ce ar fi mers din locurile acestea și din țara rusească. Dar fiindcă această monastire era împovărată cu oarecare datorie și datoriia la turci, după ce s-au mutat [8v] într-însa, trecând ca la trei luni s-au înștiințat că vor să vie împrumutătorii și temându-se de dânsii s-au ridicat și s-au întors iarăși înapoi la schitul lor.

Și văzând Cuviosul greotătea ce pătimii părinții, precum s-au zis, au socotit să iasă întru aceste blagocestive locuri, nădăjduind ca aicea vor dobândi lesnire și ușurare spre întemeierea vieții lor cei de obște. Și așa tocmind doao corăbii

au intrat într-însele. Însă într-o Cuviosul cu slavenii, iar într-o alta numitul Vissarion cu rumânii. Și înotând cu vânt bun, au venit la Constantinupoli și de acolo la Galați.

[5. Așezarea la Mănăstirea Dragomirna și activitatea dusă aici până la pierderea Bucovinei (1763–1775). Transformarea acțiunii lui Paisie și a ucenicilor săi într-un mare curent duhovnicesc al întregii Ortodoxii]

Iar eșind la uscat au tras la schitul ce să numește Vărzărești, carele iaste aproape de Focșani și acolo au lăsat Soborul părinților. Iar singur cu doi părinți au mers la București către Prea Sfințitul Mitropolit ce era atunci kir Grigorie [II, 1760–1787], îndemnat fiind de unii din părinți ce era din partea locului aceluia. Dar nedobândindu-și cererea după cum poftia și unui sobor ca acestuia să cuvenia, s-au întors înapoi [9] și au venit la Iași către Preasfințitul kir Gavriil [Calimachi, 1760–1787], căruia îi era știut din auz încă de când fusese Preasfinția sa Mitropolit la Tessalonic. Și priimindu-l cu bucurie, îndată cu bună voința Prea Sfinții Sale și cu sfatul de obște a dumnealor blagorodnicilor boiari și cu împăcarea și întărirea binecredinciosului Domn ce era atunci Grigorie Calimah [1761–1764], nepotul Prea Sfinției Sale, i-au dat Sfânta Monastire a Pogorării Sfântului Duh ce se numește Dragomirna, sistisindu-se [recomandându-se] și cu prea sfințite scrisori către iubitoriul de Dumnezeu Episcopul Rădăuțului, ca să-l așaze într-însa cu cinstea cea cuviincioasă. Și așa rădicând pre părinți de la schitul Vărzărești, carii era preste tot ca la șasezeci și patru, au intrat în Sfânta Monastire și s-au așezat într-însa la anul 1763 în luna lui septembrie.

Deci după ce s-au așezat acum la Sfânta Monastire, îndată au rânduit întâiu ca în biserică pravila să se urmeze într-o toate după tipicul Sfintei Biserici, precum au fost și mai înainte. [9v] A doao, ca în monastire toate așezăminturile cele cuviincioase vieții de obște și hotărâte de Sfinții Părinți să se păzească nesmintite. Și a treia, ca părinții cei orânduți în slujbele monastirii cele de afară să le facă cu

mare luare aminte și cu frica lui Dumnezeu, rânduind toate trebile cu păzirea poruncilor lui. Apoi fiindcă nu putea singur pre toate să le cuprinză au ales pe acei ce i-au știut vrednici spre treapta preoției și iscusiți spre dregătoria duhovniciei și i-au făcut preoți și duhovnici, prin mărturia Sfinții Sale, ca să aibă ajutători și priveghitori întru cele așezate. Iar Sfinția Sa să îndeletnicia deacia mai mult în cuvântul lui Dumnezeu, pre carele în toate serile și slave-nește și moldovenește îl vestiia părinților, fiind toți întru o casă. Iar de să întâmpla cândva de Sfinția Sa nu putea, atuncea orânduia pre altul din părinți, carele era mai iscusit de împliniia slujba aceasta.

Așa Cuviosul toate așezându-le duple voia lui Dumnezeu și hotărârile Sfinților — între carii [10] cel întâiu iaste Sfântul Vasilie — era a vedea cu adevărat o viață sfântă, o petrecere după Dumnezeu, o povățuire fără de potecnire ducătoare către mântuire, a cărâia veste străbătând în toate părțile, în puțină vreme au năzuit mulți carii doria de viața aceasta, nu numai moldoveni, ci din toate neamurile megiașe cele dreptcredincioase adică rumâni, bolgari, greci, malorusiani, moscali. Cât s-au înmulțit numărul părinților întru această monastire până la 350, pre carii toți îi ținea Cuviosul legați întru o dragoste. Că precum dumnezeescul Apostol zice pentru cei credincioși: „Nu iaste iudeu, nici elini, nu iaste nici rob nici slobod, nu iaste parte bărbătească sau muierască, că toți voi unul sunteți întru Hristos Iisus” [Ga 3, 28] așa și la Cuviosul nu era moldovean și malorusian, nu era rumân și moscal, nu era grec și bolgariu, ci toți unul era, fii ai Sfinții sale, fiind fii ai ascultării. Încă venia mulți și de pre la alte monastiri, din cele de aproape și din cele de departe, unii de să da cu totul ascultării făcându-se mădulări ale [10v] obștii, iar alții numai spre folosul cel din privire. Între carii unul au fost și părintele Alexie Ieroshimonahul de la Poiana Mărului, de care s-au pomenit mai sus. Acesta petrecând puțină vreme în obște au îmbrăcat și în shima cea mare precum Cuviosul acolo în monastire.

Dar precum toate cele ale vieții aceștia sunt schimbătoare și nestatornice, așa și această viață de obște nu s-au putut să petreacă într-o aceea monastire neștrămutată până la sfârșit, ci după trecere de doisprezece ani, prin slobozirea lui Dumnezeu luând împărăția Austriei aceea parte de loc din Moldova cu învoiala prea înălțatei Porți cei Otomanești și neîmpăcându-să Cuviosul să petreacă supt stăpânirea de altă credință, abătută din dreapta credință, fiindcă vedea mai înainte cu ochiul minții cele ce mai pre urmă au lucrat la Sfintele Monastiri (adică luarea și vânzarea cea de istov a moșilor, jefuirea și darea la mezat a sfintelor veșminte, prada și stricarea a sfintelor vase și mai apoi de toate prefacerea Sfintelor Monastiri în biserici de mir [11] și pustiire desăvârșită, urmări pe care nu le-au văzut Moldova supt stăpânirea Otomaniceștii Împărății într-o atâția ani) neîmpăcându-se, zic, să petreacă supt altă streină stăpânire, pentru aceste pricini, care mai înainte le-au văzut cu ochii minții, au rugat pre binecredinciosul domn Grigorie Ghica Voievod [1774–1777] și pre Preasfințitul Mitropolit Gavriil, și prea pre luminatul Divan, ca să i se dea altă Sfântă Monastire, supt pravoslavnică stăpânirea Moldovei. Și Măriia Sa, cu sfatul de obște al tuturor, i-au rânduit Sfânta Monastire a Secului, într-o care să prăznuiască tăierea cinstului cap al Sfântului slăvitului Prooroc și înainte-mergătoriului Ioan.

[6. Strămutarea obștii la Mănăstirea Secu spre a evita urmările dezastruoase pentru viața monahală ale ocupației habsburgice (1775–1779)]

Și deci rădicându-sa cu chip din Sfânta Monastire Dragomirna cu tot Soborul, afară de oarecarii părinți ce i-au lăsat acolo și pre urmă i-au tras, au venit în Sfânta Monastire Secul la anul 1775 octovrie 14. Și au așezat aceiași viață și aceiași rânduială, schimbând numai locul adecă, dar nu și așezământurile [11v] pre care în Sfânta Monastire Dragomirna și mai-nainte în Sfântul Munte le așezase. Așa și aicea bine așezându-le și întocmindu-le Cuviosul toate,

petrecea iarăși întru liniște, împreună cu frații și cu părinții Soborului. Însă întru mare strâmtoare și de chilii și de cele de nevoie, până când pronia lui Dumnezeu, cu nespuse judecăți, au iconomisit darea Sfintei Monastiri Neamțul spre viețuirea părinților într-însa.

Care au fost întru acest chip: fiindcă avea Soborul mare strâmtoare de chilii au rugat Cuviosul pre preaînălțatul Domn ce era atunci Constantin Moruz Voievod [1777–1782], ca milostivindu-să să ajutoreze pre Sobor cu facerea unor chilii, de care avea mare trebuință. Și înălțimea sa arătând cererea cătră dumnealor boiarii cei mari, cerea sfatul lor, pentru că voia să facă lucru cu întemeiere. Iar ei au răspuns cum că această cerere nu iaste mare lucru a se împlini, însă acel loc nu iaste de un Sobor ca acesta, fiind strâmt și nelenicios pentru cele de cărat de afară pentru nevoia vieții; ci mai bine să binevoiască Măriia Sa să se dea Soborului, [12] spre cea de-a pururi petrecere, Sfânta Monastire a Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos ce să numește Neamțul, întru care iaste și Sfânta Icoană cea făcătoare de minuni a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Și Măriia Sa sprijinind sfatul boiarilor și aflând și pre Prea Sfințitul Mitropolit voituriu la aceasta, au hotărât cu sfat de obște ca să se dea această Sfântă Monastire Soborului părinților spre petrecere, scriind și Înălțimea sa cătră Cuviosul ca luând o parte îndestulată din Sobor să se mute în Sfânta Monastire Neamțul. Adăugând încă cu mâna Înălțimii sale și acestea: „Și această monastire s-a dat Soborului vostru nu numai pentru întemeierea lui, ci și ca rânduiala acestuia și la celelalte monastiri întru un chip să fie, spre râvna unii vieții ca aceia.”

Deci o poruncă ca aceasta — fără de nici o gândire sau mișcare cătuși de cât despre Sfinția Sa — priimind Cuviosul, întâiu, o dată și de doao ori s-au rugat stăpânirilor amândurora, și cei bisericești și cei politicești ca să fie ertat [12v] de mergerea acolo. Dar nefiind ascultat au socotit că aceasta iaste osebită purtare de grijă a lui Dumnezeu spre cea mai bună întemeiere a Soborului. Ca nu numai

în viața Sfinții Sale, ci și după moarte, prin darea aceștii Sfinte Monastiri având întru cele de nevoie spre viață chivernisire mai lesnicioasă, poate să fie, cu ajutorul lui Dumnezeu, chip [pildă] și celorlalte sfinte lăcașuri, spre cea cu deadinsul păzire a așezământurilor vieții monahicești care s-au dat de purtătorii de Dumnezeu Părinți. Și încă au socotit că despre Dumnezeasca Scriptură tot sufletul trebuie să se supuie puterilor celor stăpânitoare, pentru că nu iaste stăpânire fără numai de la Dumnezeu. Și stăpânirile cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt. Drept aceia acela ce se împotrivește stăpânirii dumnezeieștii porunci să împotrivește [Rm 13, 1–2]. Pentru acestea s-au supus cu oserdie poruncii prea luminatului Domn și Preasfințitului Mitropolit ca poruncii prea luminatului Domn și Preasfințitului Mitropolit ca poruncii lui Dumnezeu, măcar că și în toate zilele vieții Sfinții Sale, după Dumnezeiasca Scriptură, tuturor stăpânirilor [13] celor de Dumnezeu rânduite s-au supus.

Și în patru zile, cu părinții duhovnici rânduind frați la toate ascultările întru amândoa monastirile, la înainte prăznuirea Adormirii Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu trăgând clopotul cel mare și adunându-se toți frații în Biserică le-au arătat tuturor cu deamănuntul pentru hotărârea cea de la tot Sfatul ca să se dea Soborului Monastirea Neamțului. Și cum că nu cu voia Sfinții Sale, ci cu oarecare neștiute judecăți ale lui Dumnezeu, poate spre întemeierea vieții cei de obște, s-au făcut aceasta. Apoi au așezat în locul Sfinții Sale pre unul din duhovnici ca să rămâie cu părinții. Și învățându-l cum să ocârmuiască pre părinți la calea mântuirii și să caute buna rânduială cea din lăuntru și cea din afară a sfântului locaș, și pre părinții cei hotărâți să rămâie acolo ca să se supuie celui hotărât de Sfinția Sa (dupre înțelegerea și învățătura Dumnezeeshii Scripturi și a purtătorilor de Dumnezeu Părinților noștri petrecând fieștecarele întru cele rânduite lor slujbe) [13v] cu frica lui Dumnezeu au eșit din biserică și din monastire. Și au mers la sfântul lăcaș al Neamțului la anul 1779 august în 14.

[7. Strămutarea unei părți din obște, cu Starețul în frunte, la Mănăstirea Neamțu. Unirea celor două mănăstiri sub conducerea sa (1779-1794)]

Și făcându-se în noaptea aceia priveghiare de toată noaptea, a doao zi după Dumnezeasca Liturghie care cu sobor s-a săvârșit au făcut cu sobor rugăciune de mulțemită pentru o milă ca aceasta a lui Dumnezeu ce au lucrat cu Soborul, adică pentru darea sfântului locaș acestuia al Neamțului la Sobor spre cea de a pururi într-însul petrecere, care rugăciune de mulțemită și în toți anii la praznicul Adormirii Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, după Dumnezeasca Liturghie, cu sobor până acum să săvârșește.

Și prin acest feliu de economie dumnezeiască au venit Cuviosul cu o parte de sobor din Sfânta Monastire Secul în Sfânta Monastire Neamțul. Nu au încetat însă în toată viața sa de a merge și a cerceta pre frații și părinții din Sfânta Monastire Secul în tot anul, pre care mergere o făcea întru acest chip Cuviosul: în zioa când să săvârșia prăznuirea cea de pre urmă a Adormirii [14] Prea Sfintei Născătoarii de Dumnezeu, după Dumnezeasca Liturghie trăgând părinții clopotul cel mare, se aduna tot Soborul în Sfânta biserică și intrând și Cuviosul în biserică cânta părinții „Cade-să să te fericim”. Și după cântarea tropariului și a condacului, sau a praznicului sau hramului, și după ectenie și otpust, șezând pentru neputința, făcea cuvânt la tot Soborul în amândoa limbile, slavenește și moldovenește, ca să se silească spre cea de suflet mântuitoare lucrare a poruncilor lui Dumnezeu și ca cu tot deadinsul să se sânguiască a păzi pacea lui Hristos între sineși și toată buna rânduială și cucernicia călugărească, și altele ca acestea. Apoi săvârșind cuvântul să închina de trei ori duple obiceiul și eșia din biserică și din monastire, petrecându-l părinții, carii după ce lua blagoslovenie să ducea Cuviosul la Sfânta Monastire a Secului. La care așisderea apropiindu-se, trăgea clopotul, ca să se adune părinții spre întâmpinarea Cuviosului. Și după ce mergea în biserică și să închina duple obicei, eșind, mergea la chiliia sa și petrecea [14v] în monastire până la praznicul

hramului. Iară după săvârșirea praznicului și după pomenirea ctitorilor, mai înainte cu două zile de întoarcerea de acolo, după pavecerniță să făcea adunarea părinților în trapeză, întru o zi a celor de limba slavenească iară întru alta a celor de cea moldovenească, și să făcea învățătură către dâșii, întru o zi pre limba slavenească iară întru alta pre cea rumânească, povățuindu-i pre ei ca cu toată oserdia și cu tot sufletul să păzească poruncile lui Dumnezeu și poruncile cele cătră monahi ale purtătorilor de Dumnezeu părinților noștri. Și celelalte toate de nevoie spre mântuirea sufletească.

Iar în ziua 1 a lui septembrie, iarăși după Dumnezeeasca Liturghie, trăgea clopotul și adunându-se părinții în biserică intra și Cuviosul și după ce să închina sfintelor și cinstitelor icoane cu cântarea „Cade-să să te ferim” și a troparelui și a condacului hramului, eșia din biserică și din monastire petrecându-l părinții și venia la Sfânta Monastire Neamțul. Și după ce intra iarăși [15] în biserică spre închinăciune, eșia și mergea la chilia sa, mulțemind lui Dumnezeu că l-au învrednicit de s-au întors iarăși în sfântul locaș și în chilia sa.

Întru acest chip au fost darea Sfintei Monastiri Neamțul și mutarea Cuviosului cu o parte de Sobor din Monastirea Secului într-însa.

Deci după ce venia Cuviosul de la Secul să apuca iarăși de orânduiala ce avea. Căci fiindcă nu putea pentru bătrânețele și slăbiciune să umble pre afară, petrecea deapănarea ca întru un mormânt în chilie și de dimineață până la prânz să zăbovia cu părinții dând răspunsul cel cuviincios fieștecăruia pentru fieștecare treabă și întrebare, iar după prânz, închizând ușa, nu mai deschidea nimănui până iarăși dimineața, fără numai vreunuia din duhovnici pentru vreo pricină de netrecută nevoie. Și întru această vreme să în-deletnicia lângă altele întru cetirea Dumnezeeștilor Scripturi și în tălmăcirea Sfintelor Cărți ale purtătorilor de Dumnezeu Părinți din limba elinească între cea slavenească, întru care și multe din cărți a tălmăcit.

[8. Marele curent de traducere a literaturii patristice și ascetice în limbile română și slavo-rusă. Roadele culturale ale muncii Soborului de la Neamțu]

Că atâta [15v] iubiia Cuviosul acest lucru, a să tălmăci adică și a să înmulți cuvântul lui Dumnezeu în Sobor, în amândoa limbile, cât după ce au venit în Sfânta Monastire Neamțul, alegând doi părinți din Sobor, unul slavean [Doro-tei] iară altul moldovean [Gherontie], cu ajutoriul monastirii i-au trimis la București, la școală, spre învățătura limbii elinești, pentru tălmăcirea dumnezeștilor cărți. Cătră carii au scris și o trimitere pentru nemâncarea de carne a călugărilor. Încă nu numai în limba cea slavenească tălmăciia Cuviosul, ci și în cea moldovenească, măcar puține precum pre cartea sfântului Nil de la Sorska. Iară pricina au fost de au tălmăcit întru această limbă puține că în Soborul părinților în limba slavenească numai Sfintîia Sa era tălmăcitoriu, împreună și cu oarecarele ieromonah Dorotheiu, ce au fost și arhimandrit întru aceastași Sfântă Monastire mai pre urmă, carele au tălmăcit pre cartea Sfântului Varsanufie din limba elinească în cea slavenească. Iară în limba moldovenească era mai mulți tălmăcitori. Că dintru acești Sobor au fost preacuviosul [16] arhimandrit Macarie, carele au tălmăcit cartea Sfântului Macarie ce s-au tipărit în București [1775] și cartea Sfântului Isaac ce iaste încă netipărită [va fi tipărită în 1819], și altele. Dintru acesta au fost, măcar deși nu călugărit dintru început, cuviosul ieromonah Ilarion, care au tălmăcit cărțile Sfântului Calist și *Exaimeron* al Sfântului Vasile și altele, netipărite până acum. Dintru acesta cuviosul monah și al mieu cinstit stareț și duhovnicesc părinte Gherontie, carele au tălmăcit *Prăvilioara cea mică* [1799] și *Kiriadodromion* cu cuvinte la Evanghelii preste toate duminicile anului, care s-au tipărit în București [1801] și *Tălcuirea la Evanghelie* a Sfântului Teofilact [1805] împreună și *Theologicon* al Sfântului Ioan Damaschin care s-au tipărit în Iași [1806] și *Checragarion* al Sfântului Augustin care s-au tipărit aicea în monastire

[1814] și altele. Dintru acesta cuviosul ierodiacon Ștefan carele au tălmăcit *Vieților sfinților de preste an* din limba slavenească, care s-au și tipărit aicea din monastire [1807–1815]. Dintru acesta cuviosul shimonac Isaac carele [16v] au tălmăcit din limba elinească cartea Sfântului Ioan al Scării și *Octoiul* cel cu canoanele Preacuratei Maicii Domnului la pavecerniță, care s-au tipărit aicea în monastire [1816], și din cea slavenească *Tipicul* ce s-au tipărit în Iași [1816]. Și altele până acum netipărite. Întru acesta sunt și acum carii tălmăcesc și încă cu ajutorul lui Dumnezeu vor tălmăci [Efrem Sirul, 3 volume, Neamț, 1818–1823].

Pentru aceasta zic (ca să ne întoarcem iarăși la pricina ce ne zace înainte), nu au tălmăcit Cuviosul prea multe în limba moldovenească, pentru că era aceștea carii tălmăciia. Destul însă era că prin sânguința și îndemânarea și înlesnirea Sfinției Sale s-au tălmăcit cele ce s-au tălmăcit. Folos cu adevărat atâta de mare, nu numai Soborul părinților, ci și a tot neamului nostru, cât de mult așa nu s-au făcut în neamul acesta precum poate fi fieștecine socoti.

[9. Personalitatea teologică a Starețului Paisie. Urmările războiului austro-ruso-turc din 1787–1791 pentru viața monahală de la Neamț. Ridicarea Starețului Paisie la rang de arhimandrit de către Arhiepiscopul rus Ambrozie și nemulțumirea provocată unei părți din obște]

Dintru această multă cetire și îndeletnicirea cea deapănarea în Dumnezeească Scriptură și în cărțile Sfinților Părinți, precum s-au arătat, să făcuse Cuviosul plin de blagoslovie și de [17] toată știința duhovnicească. Și dintru aceasta, puternic ca nu altul din vremea aceia și gata spre răspuns cu dreaptă socoteală pentru fieștecare pricină ce s-ar fi întâmplat. Pentru aceia, când s-au rădicat un ieromonah la schitul Poiana Voronii de hulia rugăciunea minții, au alcătuit un cuvânt adunând de la Sfinții Părinți toate mărturiile cele pentru aceasta, cu care astupându-i gura aceluia cu totul l-au rușinat. Din cuvântul acesta, precum și din celelalte trimiteri poate cunoaște cineva pre Cuviosul

ca din roade pre pom, duple cuvântul Domnului. Că cele în scris sunt semne din graiu și cele din graiu ale celor din suflet.

Deci după mutarea Cuviosului în Sfânta Monastire Neamțul trecând vreo câțiva ani, s-au rădicat războiu între împărăția rusească și între împărăția othomanicească. Și trimis fiind aicea cu oștile un arhiepiscop, anume Ambrosie [Serebrenikov], țiitoriul locului [între 1789–1792] Mitropolitului Moldaviei ce atuncea murise [Leon Gheucă, † decembrie 1788], au venit cu vederea și la Sfânta Monastire ca să vază pre Cuviosul și pre adunarea părinților. Din porunca [17v] celui mai mare al oștilor rusești [mareșalul Potiokin] au hirotedit pre Cuviosul arhimandrit, măcar că zicea Cuviosul cătră părinți atunci că „Ce să fac, trebuia poruncii să mă plec! Dar pre mine de mult m-au făcut cu lucrul frații arhimandrist!” Și de atuncea să țină obiceiul la toți diadohii ce au fost după Sfinția Sa ocârmuitori Soborului, de să cinstesc cu numele acesta de Preasfințitii Mitropoliți, carii socotesc cuviincios acest nume celui mai mare unui Sobor ca acesta.

[10. Sfârșitul lui Paisie și orânduirea succesiunii lui]

Petrecând dar și aicea, în Sfânta Monastire Neamțul ca la 18 ani cu întocmirea la buna rânduială a tuturor așezământurilor celor ce privesc spre viața monahicească și ajungând acum la adânci bătrânețe, pentru că trecuse preste 72 de ani, era deacia ca să împlinească și Cuviosul datorii la care, pentru călcarea de poruncă, iaste supus omul: ca să guste adică moartea și așa, prin moarte, să treacă la Hristos Puitorul de nevoință, ca să se odihnească de nevointele cele multe în cămara cea cerească a slavei ceii dumnezești. Și să priimească cununa dreptății din mâna Domnului [18] în zioa aceia, cu toți sfinții în urma cărora au călcat și vieții au urmat. Și deci bolnăvinduse puține zile în 1794, noiembrie 15 au trecut din viață la Viață, iară mai bine să zic duple cuvântul Domnului, din moarte la viață. Pentru care duple dumnezeescul Apostol în toate zilele vieții

muriia [1 Co 15, 31]. Și s-au îngropat cu mare plângere în-lăuntru în biserica cea soborniească, de-a dreapta, aproape de ușa cea de mijloc. Rămâind numărul părinților în Sobor după Sfinția Sa puțin cu îndoit decât au fost în Sfânta Monastire Dragomirna.

Iară înștiințându-să de moartea Cuviosului Prea Sfințitul Mitropolit Iacov [Stamati, 1792–1803], au trimis fără de zăbavă pre Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin fiind atuncea episcop Hușului și după venirea Prea Sfinții Sale făcând Cuviosul pomenirea cea de trei zile, cu alegerea și împăcarea a tot Soborul au așezat stareț pre părintele Sofronie [1794–1799, 1803–1805 slav]. Că Cuviosul prin viu glas pre nimeni nu au lăsat. Că de doao fețe din sobor, în deosebite vremi, mai-nainte fiind întrebat, cătră una au zis cuvântul [18v] lui Avraam cel cătră fiul său: „Dumnezeu își va vedea lui-și oaie spre jertvă” [Fc 22, 7]. Iară cătră alta, cum că fiindcă frații sunt obicinuiți a avea supunere și ascultare cătră părinții duhovnici, apoi dintru aceștea pre unul spre carele vor avea mai multă plecare, singuri vor pune.

Și duple cuvântul acesta al Cuviosului, precum lucrurile au arătat și atunci, după moartea Sfinții Sale, și mai pre urmă, după a altora, prin pronia lui Dumnezeu asemenea s-au urmat. Că după părintele Sofronie au fost așezat stareț părintele duhovnicul Dorotheiu [1799–1803 slav], apoi părintele duhovnicul Dositheiul [1805–1808 slav], pre urmă părintele duhovnicul Ioan [1808–1812 slav] și acum părintele duhovnicul Silvestru [1812–1818 român]. Dintru a căreia cinstită și mie netrecută duhovnicească poruncă am scris și povestirea faptelor și isprăvilor acestora, din care unile de la cei ce au fost dintru început împreună cu Cuviosul petrecători m-am adevărit, iară altele de la duhovnicescul meu părinte povestindu-le le-am auzit, iar al altora și însumi văzătoriu am fost, când în Sfântul Sobor împreună cu părintele [19] meu supt ascultarea Cuviosului am petrecut.

Ci, o, Sfinte și al nostru prea dulce Părinte! Precum în viață, (căci împreună cu acest de Dumnezeu întru numele lui adunat Sobor petreceai) deapănarea cătră Domnul pen-

tru întărirea lui te rugai, așa și acum, după ce ogindile s-au stricat și fără de mijlocire înaintea lui Dumnezeu stai, nu înceta cu rugăciunile tale cele către Domnul mai presus de toate smintelele vrăjmașului a-l păzi, spre mântuirea fraților noștri și slava lui, unuia Dumnezeului tuturor.

Că a Lui iaste numai a ne milui și a ne mântui și Lui unuia i se cuvine slava în veci. Amin.

III

Cronica sfârșitului pământesc și îngropării starețului Paisie*

[f. 17] În anii de la Hristos 1794, în luna lui *octomurie 4 zile* / au sosit la noi la mănăstirea Neamțului Prea Sfinția Sa Episcopul de Huși Kyrion Kyr Veniamin, miercuri la 9 ceasuri din zi am ieșit într-o întâmpinare cu Evanghelie și cu sfeșnice și doi diaconi cădind și clisiarșii clopotile trăgând și psaltii Axionului [f. 18] cântând așa am intrat cu Arhiepiscopul în biserică și, închinându-se pe la sfintele icoane, ne-au blagoslovit pe toți de obștie și au ieșit la gazdă, fiindcă era vremea vecerniei și ne-au fost vreme ca fieștecările osăbit să iei blagoslovenie, că apoi i-ar fi apucat și / vremea pavecerniții și vecernia era nefăcută. Și îndată cum au ieșit Arhiepiscopul, au tocat de vecernie.

Iară joi, *octomurie 5 zile*, a două zi după venirea Prea Sfinției Sale, au mers la Târg, fiindcă-l poftise pre Prea Sfinția Sa dumnealui căpitanul, ca să îngroape pre giupâneasa sa, că răposase într-o aceea vreme, și [f. 19] sara au venit.

* După textul din ms. românesc BAR 1860 editat de pr. dr. PAUL MIHAIL, „În legătură cu participarea episcopului Veniamin Costachi la înmormântarea starețului Paisie de la Neamțu”, *Biserica Ortodoxă Română* 105 (1987), nr. 3-4, p. 109-116, completat cu transcrierea cuvântării de îngropare a lui Isaac Dascălul. Cronica ultimelor zile și îngropării starețului Paisie a fost editată în anexă și de VALENTINA PELIN: SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Ed. „Tipografia Centrală”, Chișinău, vol. II, 1999, p. 248-258, care, pe urmele duhovnicului Andronic Popovici, identifică pe autorul ei în persoana lui Nicolae Ieroschimonașul.

Iar a doao zi, viniri, n-au slujit și au slujit a tria zi după venirea Prea Sfinției Sale *octomurie*, 7 zile, sâmbătă și au preoțit pe părintele Ioil și diaconit pe părintele Iacov che-lariu, în biserica cea mare [a Înălțării], cu sobor.

Duminică, 8, au preoțit pe părintele Gavriil de la Schit / și au diaconit pe părintele Calist, cu sobor.

Luni, 9, au preoțit pe părintele Chiriac ([șters]: Inochentie) și au diaconit pe părintele Partenie ([șters]: Chiriac), în [biserica mică] Sf. Gheorghie.

Marti, 10, au preoțit pe părintele Inochentie ([șters]: Chiriac) și au diaconit pe părintele Calinic, în Sf. Gheo[rghie].

Miercuri, 11, au preoțit pe părintele [f. 20] Calinic și au diaconit pe părintele Mardarie în Sf. Gheorghie.

Joi, 12, au preoțit pe părintele Mardarie și au diaconit pe părintele Ilarie în Sf. Gheorg[hie].

Vineri, 13, au preoțit pe părintele Gherasim și au diaconit pe părintele Isaiia de la Secu tot în Sf[ântul] Gheorghie. / Iară după masă au mers Arhiereul la Văratic și au făcut privigheri spre sâmbătă, fiindcă era praznicul Prea Cuvioasei Paraschevei.

Sâmbătă, 14, și au preoțit și acolo pe părintele Isaiia de la Secu și au diaconit pe părintele Irimia de la Sihăstria, la Văratic.

[f. 21] Iară *Duminică*, 15, au mers Prea Sfinția Sa la Agapia, fiind poftit de igumenul. Și au preoțit și acolo, la Agapia, pe părintele Irimia de la Săhăstrie și au diaconit pe părintele Irimia cel mic, ce au fost bucătar la mitoc. Și sara au venit Arhie[reul] la Neamțu.

Luni, 16, au preoțit pe / părintele Macarie și au diaconit pe părintele Dorothei dascalul, în Sf. Gheorghie.

Marti, 17, n-au slujit, fiindcă au fost puțin cam bolnav Prea Sfinția Sa.

Miercuri, 18, au preoțit pe părintele Dorotei dascalul și au diaconit pe părintele Dorothei dascalul și au diaconit pe părintele Iason, [f. 22] arhondariciul de la Secu.

Joi, 19, au preoțit pe părintele Iason și au diaconit pe părintele Vichentie, în Sf. Gheorghie.

Vineri, 20, au diaconit pre părintele Sozont doftorul.

Sâmbătă, 21, au diaconit pre părintele Nikon prescurarul ([șters]: Ioasaf bucătarul Părintelui).

Duminică, 22, au slujit iarăși în / biserica cea mare cu sobor toți preoții cei noi și cu diaconii ([pe margine]: și au preoțit pre părintele Theofan și au diaconit pre părintele Calistrat). Iar după ce au cetit Evanghelia, îndată au început părintele Pafnutie *Cuvânt către Arhiereu și către Părintele Starețul*. Care cuvânt n-am putut să-l apuc eu prostul ca să-l scriu aicea.

[f. 23] *Luni* au diaconit ([pe margine]: pre păr. Vasilie) pe părinte[le] Victor de la Secu în Sf. Gheorghie.

Marți, 24, au diaconit pre părintele Ioasaf, bucătarul Părintelui.

Miercuri, 25, s-au pornit Prea Sfinția Sa și au mâncat bucate la dumnealui giupânul Velea în Târg / și sara au făcut priveghere la Brusturi, fiindcă a doao zi era Sf. Marele Mucenic Dimitrie și au diaconit și acolo pre părintele Vinidict de la Secu ([pe margine, alt scris]: carele să află până acum, 1849 ani, cu șederea la Sihăstrie, ce să zice proin stareț) și au făcut preste tot 13 preoți și 12 diaconi într-o lună [f. 24] la sfârșitul Părintelui. Și au dezgropat și un om la Brusturi, că pentru aceea au mers la Brusturi. Și de acolo s-au dus la Iași Arhiereul, dinpreună cu oarecarii părinți din soborul nostru. /

Luni, [octombrie] 30 de zile s-au bolnăvit Părintele Starețul, marți, miercuri au fost bolnav.

Iară *joi, noemvri 2*, s-au mai ridicat și viniri au făcut mulțămită în biserică, pentru că s-au însănătoșit Părintele și sâmbătă au fost sănătos.

[f. 25] *Noemvrie 5, duminică*, au mers la biserică, iar mai spre sară au blagoslovit pre părinții care era să meargă la praznic la Agapia, cu bucurie și vesel.

Noiemvrie 6 zile, luni, iarăși l-au întors răul și au fost bolnav, marți, miercuri, joi, viniri, / sâmbătă, duminică, luni, marți. Iară miercuri n-au vorbit nimică, ci numai căuta frumos. Iară în vremea vicerniei au început părintele

Ștefan a ceti canon [f. 26] de ieșirea sufletului. Iară eu nu știam nimic, ticălosul, de unele ca acestea, ci când am ieșit de la vicernie, am văzut mulțime de părinți la fereastră Părintelui și, prin ogradă tij [de asemenea], și unii plângea, iară mie tot îmi părea lucru cu îndoire. Iar mai șezând puțin la fereastră, numai ce am auzit dohovnicii plângând înăuntru și clopotile sus trăgând, fiindcă ieșisă oarecine pe den dos și mersese la clopote.

O, vai mie, de ar fi fost cineva deoparte, ca să privească, nu ar putea să povestească cu limbă [f. 27] omenească, ci plângere s-au pornit întru acel ceas, ci jale, ci tânguire între părinți, cât așa era a să părea că lumea să prăpădește. Și atâta să adunasă mulțime de părinți, cât să părea că norii i-au adus. Și învălind cinstitul trup, / dar mai bine să zic sfânt și prea mare sf[â]nt, a prea cuviosului Părinte și lăsând mâna cea dreaptă dezvălită pre piept și îmbrăcându-să duhovnici, preoți și diaconi, au ieșit cu obicinuita cântare ce să cântă la cei răposați. [f. 28] Iară numai multă plângere și tânguire, că ce cântare va să fie aceea când cineva spre plângere iaste pornit. Și puind sf[i]nte (șters): cinstitele) moaște pre năsălie, au mers în biserică preoții cântând, iară celalalt sobor [era] cu amară plângere, / lacrimi vărsând. Și puind năsălia în mijlocul bisericei, așa cu mare plângere fieștecarele au luat blagoslovenie.

Noiembrie 15 au adormit prea cuviosul Părintele nostru ieroschimonahul Paisie, arhimandrit și stareți sfintelor mănăstiri Neamțului [f. 29] și Secu. Și răcorindu-se părinții dinprejurul năsăliei, au început preoții a ceti Evanghelie neîncetat până la vremea utreniei. Iară după utrenie aș[i]-direa să cetea Evanghelie până la ceasuri și făcând otpustul Sf. Liturghii, iarăși / se începe obicinuita cetire la Evanghelie, până la vecernie. Și așa s-au ținut 4 zile sfintele (șters): cinstitele) moaște în biserică, fiindcă aștepta și răspuns de la Mitropolitul.

Iar a doao zi după răposare, joi, au început a săpa groapa în pomelnic, de-a dreapta, cu mare [f. 30] jale și suspinuri;

și zidindu-o cu cărămizi, sta ca un sfeșnic înăurit așteptând să se puie făclia cea prea luminată într-însul.

Iar a triia zi, vineri, au făcut racla și au îmbrăcat-o și au împodobit-o, fiindcă era să se puie / într-însa mărgărita-riul sau mai bine să zic adiamantul cel de mult preț. Viniri spre sâmbătă, la 7 ceasuri din noapte, s-au îmbrăcat preoți și diaconi și au cădit sf[i]nte ([șters]: cinstitele) moaște și le-am pus în raclă cu lacrimi și cu suspinuri și cetind Evanghelie [f. 31] neîncetat.

Iar sâmbătă după Sfânta Liturghie s-au îmbrăcat 30 de preoți și 13 diaconi și lumânări aprinse ținând în mâini au rădicat năsalie cu sfintele moaște și au ieșit afară, fiindcă în biserică nu era cu putință a încăpea de mulțimea părinților și a / [s]treinilor și așa s-au început prohodul după obicei, cu lumini aprinsă la tot soborul părinților și la adunarea mirenilor. Iar când au fost după Evanghelie îndată au început părintele Isaac a ceti acest cuvânt:

[f. 32–60] *Cuvânt de îngropare la prea cuviosul
părintele nostru Paisie, arhimandritul și starețul
s[fintelor] mănăstiri Neamțului și Secul*

Bucuriile și veseliile și toate lucrurile acestea din lumea aceasta, / ori duhovnicești ar zice cineva, ori trupești și lumești, toate cu adevărat vremelnice, trecătoare și nestatornice. Pentru că acum nu demult eram cu adevărat fii nunții [Mt 9, 15] săvârșind hore, danțuri, ospătări, [f. 33] veselii duhovnicești. Toate ale noastre era pline de săltări, pline de duhovnicească bucurie, și de inimă bună încunjunate. Iar acum toate acelea s-au întors într-o nemângăiată măhniciune și plângere. Pentru ce oare? / Pentru că ne-am păgubit și de niscareva lucruri lumești? Oare de bani oarecare? Oare de moșii? Ba nu nicidecum. Ci de o comoară neprețuită, de un odor ca acela, de carele toată lumea nu-i era vrednică, de luminătorul [f. 34] nostru cel strălucit și, în scurt, de preamiloștivil și bunul părinte, păstorul și după Dumnezeu povățuitorul. Că după ce au pus multe pilde de

fapte bune la toți cei ce l-au văzut, la toți cei ce de / dânsul au auzit, la toți cei ce împreună cu dânsul au petrecut, astăzi pre sineși însuși s-au pus pricină și altora poate multora, dar mai vârtos noao fiilor sfinții sale, de multă și nemângăiată plângere [f. 35] și jale. Că iată fața cea prea încuviințată care numai cu căutătura pre toți norii scârbei împrăștia, s-a posomorât și nu încă mai iaste risipitoare, și mai vârtos întunecătoare, iată gura cea dulce grăitoare, și de cuvinte ca mierea izvorătoare / tăcu, iată limba mângăitoare încetă. Traseră la sineși preacuvioșii pre cel cu dâșii preacuvios, dreptii pre cel drept, mărturisitorii pre cel întocmai mărturisitor, pătimitorii pre cel ce în fieștecă zi până la moart[t]e pătimia, [f. 36] dogmaticii pre pravoslavnicul dogmatic, bogoslovii [teologii] pre cel împreună-bogoslov [teolog], îngerii pre îngerul cel pământesc și, în scurt, iată Hristos, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, la Sineși chieamă pre adevăratul său și plăcutul ucenic și mărturisitor, căruia / de mult îi era dobândă, dupre Pavel, a să dezlega, și cu Hristos a fi, dar să ținea în trup pentru noi [Flp 1, 21]. Începătorul păstorilor luă la Sineși pre bunul păstor, și turma lui, mieluseii cei de la Dumnezeu încredințați lui, cugetă risipirea; că Însuși [f. 37] Hristos au zis: „Bate-voi păstoriul și să vor risipi oile” [Mt 26, 31]. Să luă Mirele, [și] cei ce eram oarecând fii nunții, și pentru aceea nu puteam posti, acum nu mai suntem fii ai nunții, ci fii ai postirii, cu plângerii, și ai mâhniciunii; „Nu pot — au zis Dumnezeu-omul Hristos, / când trecea prin sămănături, cătră obraznicii aceia jidovi, ce întru toate îl pândeau, ca găsind prihană să-l vinuiască —, nu pot fii nunții să postească până în câtă vreme iaste Mirele cu dâșii, dar va veni vreme când să va lua Mirele de la dâșii, [f. 38] și atunci să vor posti” [Mt 9, 15]. Acum ne ajunge și pre noi acea vreme, acum cu adevărat și noi ne vom posti. De ce? Când ne va ajunge vreo mâhniciune, sau scârbă, nu va fi de față cel ce numai cu căutătura pre toți norii mâhniciunii putea să-i risipească, ca să ne / mângăie când ne vor tulbura; nu va fi cel cu gura cea mai dulce decât mierea, care mai degrab

decât apa focul domolea toată aprinderea turburării, să ne împace. Când dinspre toate părțile ne va strâmtora lipsa, nu va fi cel ce sta cu mâna aceea [f. 39] sfântă deschisă și da tuturor fără cruțare și cu îndestulare cele de nevoie, ca să ne o împlinească. Când vom flămânzi, vom posti, că nu va fi cel al doilea dătătoriu de grâu după [Iosif] cel din Egipt. Întru cât de au fost mare plânsul acela al fiilor lui Israil, / cel pentru săvârșirea bunului lor povățuitoriu [Moise], carele l-au izbăvit din robia aceea a lui Faraon, carele le-au desfăcut marea, și l-au trecut pre [f. 40] uscat, carele l-au hrănit în pustie cu mană, carele le-au izvorât apă din piatră, carele le-au dat lege și mulțime de minuni înaintea lor au făcut. Dar nu mai iaste și al nostru, acum, carele pentru adormirea a lui Moisi al doilea ne-au cuprins, și mai vârtos / îndrăznesc a zice că și mai mare, și cu atât de mai mare precât diadohi [urmași] nu vedem ca la acela; că acela pre lângă Isus al lui Navi încă șaptezeci de bătrâni spre povățuirea norodului au lăsat, iar aicea bărbați de duhul lui Aron purtători [preoți] adică au lăsat mulți, [f. 41] dar de al lui Moisi [proroci] mai nici unul. Acela adică din robie simțită pre Izrail l-au slobozit, acesta din robia păcatului și a lumii ne-au slobozit; acela marea simțită, acesta marea gândită a uitării desăvârșite și a neștiinții de viață monahicească și / creștinească desfăcându-o, ne-au trecut pre noi și la cunoștința ei ne-au adus; acela cu mană stricăcioasă și trecătoare pre norod l-au hrănit, iar acesta pre lângă hrana cea trecătoare și cu ceea ce rămâne în viața veșnică, adică cu cuvântul lui Dumnezeu carele [f. 42] dă viață ne-au hrănit. Acela piatra vârtoasă lovind, izvoară de ape norodului celui însetat au izvorât, și acesta din piatra Hristos adăpându-se, râuri de ape vii dintr-însul izvorând din destul ne-au adăpat, că „Cel ce va bea din apa aceasta care voi da Eu / — au zis Hristos — nu va înseta în veci, ci apa care o voi da Eu să va face întru dânsul râuri de ape vii ce saltă spre viața vecinică” [In 4, 14]. Vedeți, părinților sfinți și frați, în ce primejdie am căzut. Vedeți în ce feliu de rele întâmplări am ajuns, [f. 43] vedeți în ce rele norociri am venit. Cine

nu ne va văicări pre noi? cine nu ne va boci? cine nu ne va jeli? Că apus-a soarele, scăpătă luceafărul cel luminat, să stinsă făclia, să sfărma sfeșnicul, și luminarea supt obroc să puse. Voevodul / cel viteaz care totdeauna înaintea polcului sta, și pre vrăjmași îi biruia, căzu. Să luă cârmaciul și să primejduiaște de valuri corabia. Să înviforă limanul cel prealiniștit al celor învăluiti de furtuna vieții aceștia. Ne despodobirăm [f. 44] de podoabă, ne jăfuirăm de frumusețe. De năprasnă să vesteji floarea, să uscă iarba, și floarea ei să scutură, căzu pomul cel încărcat de ramuri, și de frunză, și de dulci roade, lipsi izvorul, săcă râul, iar în sânge să prefăcu apa. Apus-a primăvara / cea dulce, tăcu rânduneaua cea bine grăitoare, și dulce viersuitoare. Iarnă prea grea ne cuprinsă, întuneric prea împăclit ne acoperi pre noi. Toate ale noastre să cerniră, toate cu negură să îmbrăcară. O, ce grabnică sărăcie, o, ce nenădăjduită pagubă ne întâmpină pre noi. [f. 45] Împrumutați-mi lacrimi, o prietini, împrumutați-mi ca din destul să plâng primejdia și reaua întâmplare. De demult norod strein au plâns pentru patriarhul Iacov, și reaoa întâmplare cea streină a sa o au făcut când pre dânsul din Eghipet l-au mutat cu tot norodul primejdia cea pentru dânsul în pământ / strein tânguindu-o în treizeci de zile și întru [tot] atâtea nopți plângerea cea pentru dânsul întinzându-o. Urmați și voi pre cei de altă săminție, fraților. De obște au fost atunci plânsul celor streini și celor de loc, de obște facă-să și acum al nostru fiindcă [f. 46] pentru aceeași patimă să face. Veniți și voi, miresele lui Hristos, veniți ajutați-ne și voi la plângerea pagubii ce ne-am păgubit. Voi sânteti neamul cel mai îndestulat de lacrimi, dați și voi răfenea [obol] de lacrimi, că de obște iaste sărăcia, că noi adică / de bunul părinte, iar voi de logoditoriul vostru v-ați lipsit, carele v-au logodit să vă pue pre voi mirese curate și neîntinate înaintea Mirelui vostru Hristos, duple cum Pavel zice [Ef 5, 27]. Amestecați acum ca niște miresme cu bun miros dragoste fierbinte cu lacrimi și ca oarecând preste [f. 47] Hristos mironosițele, vărsați și voi preste dascălul vostru, sânguiți-vă, înserați-vă, mânecați-vă

ca acelea aducându-i mirezme de fapte bune lui Dumnezeu, de dragoste, de unire, de smerenie, de răbdare, de supunere, și de ascultare, că după cum știți și înșivă, de acestea mai multe decât / de toate altele învățătorul vostru să bucure. Părinților sfinți și frați, voiam ca până în sfârșit pentru bunul și milostivul nostru părinte să fie cuvântul, și numai pre reaoa întâmplare cea neajunsă a despărțirii lui și ducerii de la noi către Cel Dorit al său [f. 48] să o tragodesim [plângem] și prejur să o scriu. Dar de vreme ce trebuința cere ca și pentru altele, care privesc către oarecare folos al nostru de obște, să vorbesc; și pre lângă aceasta iaste încă și alta și mai mare. Și care iaste aceasta? Că nu să cade cu plângere și cu jalete pitrecerea / a preacuviosului părinte a o face. Că nu din bine la rău, nici din odihnă la muncă [chin], nici din bucurie la suspin și scârbă, ci de la rău la bine, din muncă la odihna cea vecinică, și din suspin și scârbă la neînșelata bucurie să duce. Drept aceea, după cum zic, nu să cade [f. 49] petrecerea lui și pomenirea cea plină de bucurie [să fie] cu măhniciune, că aceasta iaste a celor din afară [păgânilor], ci cu bucurie și cu laude să o săvârșim, că „pomenirea dreptului — zice preaînțeleptul Solomon — cu laude să face”, „lăudându-se dreptul, să vor veseli noroadele”, și „dreptul / de va ajunge să se săvârșească întru odihnă va fi” [Pr 10, 7; 36, 2; 11, 3]. Și, „sufletele dreptilor sânt în mâna lui Dumnezeu și nu se vor atinge de dânsule munca [chinul]” [Sol 4, 7; 3, 1]. Deci dacă în mâna lui Dumnezeu s-au pus sufletul său, fiindcă cum că iaste drept [este] încredințat, iaste nădejde. Și [f. 50] munca nu să va atinge de dânsul. Apoi de ce să ne măhnim, Părinților Sfinți și frați, de ce să ne întristăm și să ne facem voi-rea? nu drept aceea mă rog sfințiilor voastre, prea dulcii miei părinți și frați. Să nu ne măhnim. Ci mai vârtos să ne bucurăm, că acum Părintele nostru / stă înaintea Doritului său Hristos mijlocind cele bune pentru noi. Pentru aceasta, o nevoe oarecare silește cuvântul mieu, ca și către noi să se întoarcă și să se mai întinză, și puține să ne vorovească, nu învățându-ne, nici sfătuindu-ne, ci aminte aducându-ne

[f. 51] de dragostea prea bunului Părinte ce o avea cătră tot soborul, și cătră mare și către mic deopotrivă. De smerenia lui, de blândețele lui, că era blând omul, mai mult decât toți oamenii cei de pre pământ. Că zică-se și pentru Părintele / nostru, al doilea Moisi, ca pentru Moisi cel de demult: „Că de vei să le lași lor — zicea acela cătră Dumnezeu —, greșala aceasta lasă-le-o, iar de nu șterge-mă și pre mine din cartea care m-ai scris” [Iș 32, 32]. Și Moisi al nostru de-a pururea alegea mai bine să fie el despărțit de la Hristos, și noi să [f. 52] ne mântuim. Și încă de ce să ne aducem aminte? De îndelungă-răbdarea lui, de nepomenirea de rău, de milostivirea lui, că aceasta mai cu denadinsul, măcar ca pre una le păzea, și cu lucrul le împlinea, de-a pururea le metaherisea [făcea] preacuviosul ca [pe] cele ce și mai nevoe / era soborului și trebuia vrând și nevrând să le arate; că cu aceasta, cu adevărat cu aceasta, ne-au ținut pre noi atâta mulțime Părintele aicea. Deci privind la dânsul ca la o icoană, că toți acum am văzut și știm cum au viețuit, să ne nevoim unul pre altul întru toate [f. 53] cele dupre voia lui Dumnezeu, și a prea cuviosului, să ne unim fără de cârtire, să ne supunem și celor mai mari ai noștri și între înșine unii altora. Să nu să mai zică acela așa și acela așa, și celălalt altminterea, „că întru Hristos Iisus nu iaste nici elen nici jidov, nici varvar, nici skith nici / rob nici slobod, nici toate și întru toate Hristos” [Col 3, 11]. Ca miera prin dragoste să ne îndulcim, ca laptele prin unire să ne închiegăm, ca focul de fierbinți cătră sfânta ascultare și cătră lucrarea poruncilor lui Dumnezeu să fim. Ca fierul de tari prin răbdare să ne facem, că trebuință avem Părinților [f. 54] sfinți și frați, de răbdare, trebuință multă ca și de la [noi] înșine să o arătăm, că nu mai iaste cu noi trupește acela ce cu răbdarea lui pre toate le împlinea. De vom trăi așa, și într-acest chip vom petrece, bine știu și prea bine sânt încredințat că Dumnezeu împreună cu noi de-a / pururea va petrece; că dacă unde sânt doi sau trei întru numele Lui adunați, s-au făgăduit în mijlocul lor să petreacă [Mt 18, 20], apoi cu cât mai vârtos unde sânt atâta mulțime, mai vârtos

și de multe neamuri. Drept aceea Dumnezeu, duple cum zisei, împreună cu noi va petrece, Tatăl [f. 55] luminilor Cel ceresc și Dumnezeu, rugat fiind de Fiul Său Cel firesc și de cel duple dar, ne va iubi, Duhul Sfânt ne va umbri, oame-nii de noi să vor folosi văzând faptele noastre cele bune, și pre Dumnezeu vor slăvi. „Că așa să strălucească — zice în Evanghelie Fiul și Cuvântul / lui Dumnezeu — așa să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să slăvească pre Tatăl vostru Cel din ceruri” [Mt 5, 16]. Cele de trebuința vieții cu lesnire și cu îndestulare ne vor veni, și le vom dobândi. „Căutați, zice, mai [f. 56] întâiu Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și celelalte toate se vor adaoga voao” [Mt 6, 33]. Așa mă rog sfinților voastre, prea dulcii miei și prea iubiții miei părinți și frați, copiii prea bunului Părinte, odraslele cele de dulce roagă aducătoare, ale tulpinii / cei decât toată miera mai dulce, turma cea cuvântătoare și în verdeața bunelor învățături păscută a ciobanului celui deștept și privighetoriu, albinele stupului celui de dulceată nespusă pline, așa să petrecem, și așa să ne sânguim la poruncele [f. 57] lui Dumnezeu, și ale părintelui nostru. Iar tu, preacuvioase Părinte — căci cătră tine ca când erai viu și cu noi în trup petrecând voi să grăiesc — tu, zic, Preacuvioase Părinte, carele întru numele lui Dumnezeu ne-ai adunat și duhovnicește ne-ai născut, / și întru învățături bune ne-ai crescut, și până la această vârstă ne-ai adus; tu carele ai mânecat și ai întunecat întru păstoria turmii tale; tu carele în fieștecare zi mureai pentru noi; tu carele pentru fii tăi ca din moartea [f. 58] păcatului să-i înviezi, ca pelicanul sângele ți-ai vărsat pentru dragostea noastră sufletul ți-ai pus, și ca Pavel ai ales să fii despărțit de la Hristos, ca pre noi să ne mântuiești [Rm 9, 3]; tu acum, preacuvioase și bune Părinte, după ce te-ai dus la doritul tău Hristos, pre Carele din / tinerețe l-ai iubit, pentru Carele toate ai lăsat, și gu-noae le-ai socotit, ca pre Dânsul să-L dobândești [Flp 3, 8], pentru Carele trupul ți-ai topit, jugul Lui cu sânguință l-ai purtat, Căruia din pruncie l-ai urmat și după Dânsul în

sărit ai alergat; tu, zic, după [f. 59] ce te-ai dus la Doritul tău și perdelele înlături ți s-au dat, și de strălucirea feței Lui fără de mijlocire te îndulcești, treci cu vederea greșalele robilor tăi, slugilor tale, de să cade să zic, și fiilor tăi, care multe te-au necăjit și te-au trudit, în multe ți-au greșit, nu le pomeni / nedreptățile, îndărătniciile, nătângiile, împotrivirile cu care te-au supărat, și ți s-au împotrivit, ci, ca un părinte trecătoriu cu vederea de neajungerele fiilor, iartă-ne de toate câte ți-am greșit și grăiește-ne de bine cătră Doritul tău, mijlocește cele de pace înaintea [f. 60] Lui pentru noi, roagă-te întins ca cu puterea Sa să ne întărească, cu darul Său să ne umbreze, și cu mila cea mare de toate primejdiile sufletești și trupești pre noi nevrednicii fiii tăi ca pe când erai cu noi să ne ferească. Hristoase, Dumnezeule, Prea Înalte Împărate, pentru rugăciunile / plăcutului tău nu uita suspinul sărmanilor robilor tăi, măhnirea cea pentru despărțirea părintelui nostru nu o defăima, ci dă ca în pace, în liniște, în dragoste, într-o unire nedespărțită, nesupărați de bântuialele văzuților și nevăzuților vrăjmași și după voia Ta trăind rămășița ceastălaltă [f. 61] a vieții noastre, să dobândim starea cea împreună cu Părintele nostru, duple cum și legătura și făgăduința ne iaste, slăvind bunătatea și milostivirea ta, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. /

[f. 61v] Iar după *Cuvânt*, au săvârșit preoții obicinuitul prohod și au luat fiește care osăbit iertăciune și blagoslovenia cea mai de pre urmă. Și așa era o îmbulzală între părinți și între norod când lua iertăciune că, de nu ar fi ținut preoții racla de o parte și de alta, apoi [f. 62] îndată ar fi răsturnat-o. Și nesfârșindu-se toți, au ridicat preoții năsălia, că nu era cu putință a mai aștepta, fiindcă era norod mult și spre sară, să plecasă zioa și vremea să tulbura de ploaie. Și ridicând preoții năsălia și clopotile trăgând și psalții cântând / și soborul celalalt plângând, așa am intrat în biserică la mormânt. Și numai preoții au intrat în po-

melnic și au închis ușa pentru îmbulzala părinților și a streinilor. Și puind sfintele ([șters]: cinstitele) moaște în mormânt au părdosit părinții mormântul cu cărămizi*.

[f. 63] Iară luni după utrenie, încă noapte fiind, *noiembrie* 20 de zile, au sosit și trimișii de la Iași, adecă părintele Sava și părintele Leontie, dinpreună cu Prea Sfinția Sa Episcopul Kyrio Kyr Veniamin Hușul și foarte s-au mâhnit Prea Sfinția Sa pentru că n-au apucat ca să îngroape pe Părintele. Și făcându-se zioă și după / sfârșitul Sfintei Liturghii, au slujit Prea Sfinția Sa, dimpreună cu sobor, panahida Părintelui de-a triia zi după îngropare și au cetit și molifte Prea Sfinția Sa, în genunchi, deasupra mormântului.

Iar când au șezut părinții la masă, au sosit și dumnealui Logofătul al treilea de la D[o]mnie [f. 64], fiind trimis dimpreună cu Arhiereul ca să petreacă pre Părintele starețul la groapă și ca să iai în scris cele ce să vor afla la mănăstire, mișcătoare sau nemișcătoare, ca să fie în pază până când s-ar fi pus povățuitoriu în locul Părintelui starețului.

[f. 64v] Luni după vicernie au intrat în chilia Părintelui, Arhiereul cu Logofătul cel domnesc și oarecarii din duhovnici și au început a căuta izvoadele până ce au venit vremea ca să toace la priveghere, fiindcă a doao zi, *marți*, 21 zile era praznicul Intrării în Biserică. Și au mers și Arhiereul dinpreună cu boieriul și au [f. 65] șezut toată privigherea. Iară a doao zi au slujit Ar[h]iereul. Iară după Evanghelie au cetit părintele Isaac acest cuvânt:

* Textul românesc al inscripției bilingve de pe piatra mormântului starețului Paisie este: „Aicea se odihnește fericitul părintele nostru starețul ieroschimonah și arhimandrit Paisie malorusianul, carele viind de la Muntele Athosului în Moldavia cu 60 de ucenici, și aici mulțime de frați adunând, și viața cea de obște prin sine o au înnoit și așa cătră Domnul s-au mutat, la anul 1794, noemvrie 15, în zilele binecredinciosului Domn Mihail Șutul Voevod și a Preosfințitului Iacov.”

*Cuvânt de întâmpinare la Preașfințitul Părinte
Kyriu Kyr Veniamin Episcopul Hușului. /*

Prea Sfințite Stăpâne, Omule al lui D[u]mnezeu și credincioasă slugă și ispravnică al Tainelor lui D[u]mnezeu și bărbatul doririlor Duhului, Noule Daniile, bucuratu-ne-au foarte venirea Prea Sfinției Tale și pre norii cei preîntunecați ai mahniciunii carii [f. 66] pre inima noastră să pusără cu totul i-au gonit și-n laturi i-au dat. Boldurile cele prea ascuțite ale scârbei care necurmat împungeau și adânc să înfigeau întru inima noastră și tare o rănea, cu totul îi tâmpii, și iarăși seninul bucuriei ne făcu, iarăși soarele de veselie se ivi și lacrămile cele / ce neconținut să vărsa le oprii și nu numai, ci și cu mährama bucuriei de pre fețele noastre le ștersei, în atâta cât nici de am avut sau am pătimit vreo pagubă, mahniciune sau întristare, să nu simțim. Bine că ne-au bucurat și pre toată mahniciunea ne-au gonit. Arătat iaste, că îmi mărturisesc [f. 67] mie și singure fețele a tot soborul, că nu încă posomorâte, nu încă triste să arată, ci vesele luminează.

Dar oare ce iaste pricina unei veniri a Prea Sfinției Tale atâta de grabnică și de sânguință plină, cât nici de greutatea căii, nici de vremea cea umezicioasă, nici de iarna / cea acum așteptată să nu te temi, ci pre toate greutățile, pre toate nelesnirile, pre toate împiedecările, pre toată oste-neala defăimându-o, preste atâtea maidanuri să sai și să vii la mănăstirea Nemțului. Au doară ai mai uitat ceva din danțurile acelea [f. 68] lungi și horile acelea largi și de duhovnicească bucurie pricinuitoarele, nesăvârșite, și acum, aducându-ți aminte ai venit să o îplinești? Ci începătorul și săvârșitorul dansurilor și horelor nu este încă de față. Au doară privești acelea duhovnicești, ce le / întindeai mai daunăzi ai venit să le mai înnoiești? Ci puiorul de nevoiță s-au dus de la această vremelnică la cetatea cea stătătoare. Au doară cu niscareva porunci domnești sau stăpânești sau politicești sau cu niscareva sfătuirii, duhovnicești, pentru care și dumnealui boieriul [f. 69] Mării Sale împre-

ună s-au ostenit? Ci sfătuitoariul și răspunzătorul nu mai iaste întru cei vii. Au poate, înțelegând de aceasta și de mândniciunea cea pricinuită noao, din dragostea cea multă și fierbinte ce ai cătră D[u]mnezeu și cătră aproapele silit fiind, pre sine și atâta osteneală o ai trecut / cu vederea și cu atâta vrednicie, ca alt Iosif, te-ai suit să îngropi pre tatăl tău și plângerea la Atad să-ți faci [Fc 50, 10–11] și mândniciunea robilor Prea Sfinției Tale să o risipești. Că iată, nu după multe zile ale purcederii Prea Sfinției Tale către turma cea cuvântătoare, și el de călătoria cea [f. 70] firească a să găti au început, pre care acum iată o au și săvârșit, după ce au isprăvit toate acelea ce au voit și au dorit. „Cu poftă am poftit — au zis D[u]mnezeu-omul Iisus mergând spre moartea cea de bunăvoie — să mănânc cu voi aceste Paști mai-nainte de patima Mea” [Lc 22, 15]. Și prea cuviosul Părintele / nostru, următoriu adevărat aceluia, nu de multă vreme au zis însuși cătră cel ce cetește proastele aceste cuvinte: „Am dorit a vedea niște priveliști ca acestea d[u]-hovnicești mai înainte de moartea mea și iată D[u]mnezeu mi-au împlinit dorirea. Cunosc că singur D[u]mnezeu [f. 71] aduse pre Prea Sfinția Sa, cunosc acum că aproape îmi va fi sfârșitul.” O, ce semuire a lucrurilor, care dă oarecare dovadă de mai nainte cunoștință prealuminată. Cu toată acestea, mare iaste râvna către lucrurile cele bune, mare iaste milostivirea cea cătră aproapele, mare / îți iaste și osteneala, multă ți să cade și plata, nemăsurată răsplătirea, necovârșită cinstea, lauda de mintea noastră ajunsă, cuvântul nu iaste îndestulat către aceasta. Mulțămirea neputincioasă și cea din cuvinte și cea din lucruri, gurile noastre ale tuturor [f. 72] slabe spre mulțămirea facerilor de bine. Ce vom face? De ar fi fost cu noi cel puternic în faptă și în cuvânt, ar fi răsplătit poate duple vrednicie, dar de vreme ce s-au dus la Cel ce pre toate le covârșeaște cu bogăția și cu bunătatea și cu / milostivirea, sunte[m] bine încredințați că va mijloci în locul nostru cătră D[o]mnul, ca să răsplătească Prea Sfinției Tale cu daruri vecinice și nestricăcioasă, cu caftanuri

îngerești va îmbrăca prea sf[i]nțitul trup al Prea Sfinției Tale, cu coroane neveștejite [f. 73] și nestricăcioase va încorona prea sf[i]nțitul [cap] al Prea Sfinției Tale, cu slavă d[u]mnezeiască va împodobi prea sf[i]nțit [creștetul] Prea Sfinției Tale, cu îngerii te va înceti, cu Patriarhii te va rându-i, cu Arhierei te va însoți, întru Împărăția Sa te va odihni, de privirea feții / Sale te va îndulci întru Hristos Iisus D[o]mnul nostru, Căruia slava în veci. Amin.

[f. 73v] Iar când au venit părinții cu icoana la masă, au venit și Arhiereul și au blagoslovit masa și apoi au șezut de o parte [f. 74] pre scaun dinpreună cu boiariul cel domnesc și au ascultat cum să cetea *Cuvânt pentru Intrarea în Biserică*. Și viind vremea strângerii firimiturilor, au blagoslovit Arhiereul adunarea firimiturilor și săvârșind mulțămita mesii, așa au ieșit în cerdac / și au șezut Arhiereul în jilt până când au ieși toți părinții din trapeză și, sculându-să bucătarii, au luat fieștecare osăbită blago[slovenie] și așa s-au dus cântând în biserică. Iară după vecernie au făcut paraclis cu sobor mare. Și vineri au mers Prea Sfinția Sa la Secul [f. 75] și la Sihăstria și sâmbătă s-au întors la Neamțul. Iară duminică au dat Prea Sfinția Sa anafură în vremea pricesnii.

Și sfătuindu-se duhovnicii cu Arhiereul, au ales pre părintele Sofronie spre a-i încredința păstoria în locul Părintelui. Și făcând scrisori, le-au trimis la Iași / și viind de la Iași alte scrisori, de la domnie și de la Mitropolitul, așa în anii de la Hristos 1794 în luna lui dechemvrie în 13 zile, marți dimineața după utrinie a călugărit pre părintele Sofronie în schimă însuși Arhiereul. Iară după Liturghie, în vremea priceasnii, adunați fiind părinții toți [f. 76–98] au cetit părintele Pafnutie trimiterea Părintelui Starețului cea către Prea Sfinția Sa Mitropolitul Kyriu Kyr Gavriil, care iaste aceasta*:

* Urmează scrisoarea care însoțește textul Așezământului paisian de la Secu (1778); a se vedea textul mai jos, p. 457–466.

*Cuvânt deasupra mormântului preacuviosului
părintelui nostru Paisie, arhimandritul și starețul
Sfintelor Monastiri Neamțul și Secul***

*Lăudându-se dreptul, se vor veseli noroadele
(Pilde 29, 2)*

Ce este această adunare a sfinților voastre, părinților sfinți și frați, neobișnuită? Ce este această grijire și învăluire de ospăț a sfinților voastre nepotrivită? Praznic nu este, sărbătorile trecură, duminica încă n-a sosit, întru care, după obicei, vă adunați. Și încă adunare se pare că este de praznic, iar fețele nu de praznic, nu cu veselie oarecare, nici înflorite, după cum zice înțeleptul: „Că se înflorește fața, inima veselindu-se” [Pr 15, 13] — ci posomorâte, triste și schimbate. Și precum când se gătește să fie ploaie, norii sunt grămădiți, întunecați și cu chip negru îmbrăcați, numai și numai cât nu slobod ploaie, așa fețele sfinților voastre sunt triste, mâhnite, scârbite și cu chip de jale îmbrăcate, atâta cât nu pică din ochi lacrimi.

Și de ar fi fost pentru vreun praznic: au dumnezeiesc, întru care se povestesc măririle lui Dumnezeu, iconomiile, milostivirea, bunătatea și facerile de bine, câte au făcut neamului nostru, au vreun sfânt mare precum cel de ieri și de alaltăieri, trebuia vesele și luminate fețele sfinților voastre să fie, căci ziua cea de praznic uitare de rele face. Și unde este uitare de rele, acolo și cea după lege prăznuirea, și unde este cea după lege prăznuirea, acolo și bucuria.

** După SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Ed. „Tipografia Centrală”, Chișinău, vol. II, 1999, p. 259–269. Acest valoros text a fost identificat de cercetătoarea Valentina Pelin în două manuscrise (BAR 2119, f. 91–110 de la Căldărușani și 2139, f. 37–52v de la Cernica) care-l atribui tot lui Isaac Dascălul, renumit cărturar nemțean. El constituie nu doar cuvântul de laudă ocazional rostit pe 15 noiembrie 1795 cu ocazia parastasului de un an de zile de la adormirea în Domnul a starețului Paisie, ci și „cea dintâi variantă a Vieții Cuviosului Paisie din cele cunoscute până acum” (p. 13).

Iar la sfințiile voastre împotriva lucrurile se săvârșesc. Adunarea, slujirea și ospătarea de praznic se pare că este, iar fețele cu totul împotrivnice lucrurilor. Și caut pricina unei neîntocmiri ca aceasta. Și nu o socotesc a fi alta, fără numai că astăzi este ziua aceea care ne-a pricinuit nouă acea scârbă de care până acum și încă până când vom fi, poate, eu și cei asemenea mie păcătoși, și în veac, nu ne vom mai izbăvi.

Aceasta este aceea, care de toată mângâierea cea duhovnicească ne-a lipsit. Aceasta este aceea, care cu nemângâiat și îndelungat post ne-a îmbrăcat. Aceasta este care ne-a despărțit pe noi de Preacuviosul părintele nostru și dascălul, nouă pricinuindu-ne întuneric și mâhniciune, iar lui veselie, odihnă și desfătarea cea neîncetată.

El, mai înainte când cu noi petrecea, se mâhnea, plângea lui Dumnezeu ziua și noaptea, pentru mântuirea noastră se ruga, pentru hrana noastră se grijea, pentru împăcarea și mântuirea noastră se trudea și se ostenea. Iar noi întru desfătare și odihnă sufletească și trupească, și întru mângâiere duhovnicească petreceam, și, poate, și cam cu nebagare de seamă unii ne aflam. Acum el se odihnește, împreună cu sfinții se odihnește, de vederea lui Dumnezeu se îndulcește.

Noi ne mâhnim, ne necăjim, ne trudim, fără de nici o mângâiere și veselie suntem, cât mai s-a împlinit și peste noi cuvântul cel din Evanghelie, zicând: „Ți-ai luat cele bune în viața ta, iar acesta (adică părintele vostru), cele rele, pentru aceea el acum se veselește” [Lc 16, 25], iar voi vă mâhniți aici.

Decid, fiindcă ziua aceasta de odihnă, de veselie și de desfătare pricinuitoare îi este lui, și nouă, de suntem adevărații fiii lui, nu ni se cade cu mâhniciune să-i săvârșim pomenirea, ci cu bucurie. Și sirimânia iarăși nu ne dă voie. Pentru aceea, eu, astăzi, în prostul meu cuvântul acesta, zugerit umbros și întunecat, nu după cum se cade, nici după vrednicia celui ce se laudă — că aceasta nu numai mie, prostului, ci și celor puternici, desăvârșit și întru toate științele învățați, și de cuvânt îndestulați, nu le va fi cu pu-

tință —, ci după puterea învățăturii și a cuvântului, viața Preacuviosului voi să o laud, fapta bună a lui, ca și datoria mea cea către dânsul să o plătesc și mahniciunea din inimile sfinților voastre să o șterg. Numai rog pe dragostea voastră, mâinile, adică către cele puse înainte pe masă să le întindeți, iar auzurile către cele ce se vor zice, care de se vor și prelungi acestea, așa cerând trebuința și pricina, decât acelea, sfințiile voastre să nu obosiți, ci să îngăduiți, precum și cel ce se laudă mult a îngăduit pentru noi, ca să vă duceți întru amândouă desăvârșit ospătați.

Dumnezeu nici țară, nici lature, nici eparhie, nici loc, nici neam n-a lăsat, nici lasă gol de purtarea Sa de grijă, ci pe fiecare din cele mai sus arătate în vreme bine potrivită și de trebuință și de ajutor i-a luminat și către a lor mântuire i-a deșteptat, trimițându-le luminători și mari sfinți, și către fapta bună povățuitori, precum pe Egipt prin Sfântul Antonie și alți sfinți, pe Palestina prin Sfântul Eftimie, Sava, Teodosie, pe Țarigrad prin Sfântul Teodor Studitul, pe Rusia prin Sfântul Antonie și Teodosie.

Și pe Moldova, iar mai vârtos pe tot neamul românesc, prin Preacuviosul părintele nostru Paisie, arhimandritul și starețul Sfintelor Mănăstiri Neamțul și Secul, care ca un alt Moise, ca din alt Munte al Sinaii, din Athos, întru care nu puțină vreme a petrecut, din dumnezeieștile scripturi ale Sfinților Părinți lespezile vieții călugărești (care acum, din pricina și a nebagării de seamă, și-a lenevirii oamenilor, poate, dar și dintru a stăpânirii agarenilor, cu totul se pierduse) le-a luat și de al doilea, din temelie, a ridicat-o.

Că plecându-se cu dinadinsul din tânără vârstă întru sfintele scripturi ale Sfinților Părinți și dascăli ai vieții monahicești, și mai întâi pe sine Cuvântului Dumnezeu, Care hrănește și crește sufletul și îl înviază, după cum Însuși zice: „Că nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot graiul ce iese din gura lui Dumnezeu” [Mt 4, 4], din destul săturându-se și din apele Duhului adăpându-se, ca un pom răsădit lângă izvoarele apelor [Ps 1, 3], cu îndestulare a rodit faptele bune, dintru care și el mai întâi, ca un lucrător

de pământ, împărtășindu-se după Apostolul [1 Co 9, 9], și pe cei ce au alergat la dânsul prea bine și prea frumos i-a hrănit, și către lucrarea lor de mână i-a adus.

Și lepădându-se evanghelicește de toate ale lumii: de patrie, de neam, de cinste, de slava lumii acesteia și de toată altă îndulcire a ei, și întru sărăcie, și întru toate nevoințele faptei bune petrecând, și lui Hristos cu osârdie urmându-I, și pe toate gunoaie socotindu-le, ca pe Dânsul numai să-L dobândească și neîmpătimirea cea către dânsule desăvârșit în suflet câștigând — pe toate Dumnezeu mai pe urmă, ca unui bun și iscusit iconom, în mână i le-a dat, cât și întru dânsul s-a împlinit cuvântul Evangheliei. Că tinzând Domnul nostru Iisus Hristos cuvânt pentru o lepădare de lume ca aceasta, către oarecare ce L-a întrebat: „Ce va face să dobândească viață de veci?” — Petru a zis către Dânsul: „Iată noi am lăsat toate și am urmat Ție. Ce va fi nouă?” Domnul a răspuns, zicând: „Că tot carele și-a lăsat casa, pe tatăl sau pe mamă-sa, sau frați, sau surori, sau soție, sau copii sau țarine pentru Mine, va lua însutite și Împărăția Cerului o va moșteni” [Mt 19, 27–29]. Deci acest cuvânt zic că cu adevărat și întru Preacuviosul s-a împlinit.

Ci, dați-mi voie, părinților sfinți și frați, mai înainte de a arăta și a dovedi cum acest cuvânt evanghelicesc întru dânsul s-a împlinit, să mă zăbovesc ceva puțin întru scrierea în scurt a *Vieții Preacuviosului*, arătând de unde și cum, și de unde și cu ce chip atât de mare întru fapta bună s-a făcut, că și descoperirea cuvântului mai luminată va fi.

A Preacuviosului patrie [este], adică, prea vestita cetate Poltava, iar părinții binecredincioși, cu fapte bune împodobiiți și de Hristos iubitori atât, cât din roadele lor poate cineva să cunoască ce fel au fost: „Că pomul bun — a zis Iisus —, poate face poame bune” [Mt 7, 17]. Din pruncie ales fiind de Cel ce știe inimile și rărunchii fiecăruia și pe cele ce vor să fie mai înainte de facerea lor [Ir 11, 20; 17, 10], a arătat semnele vieții ce vrea să aibă și ale faptei bune, că în vârstă copilărească fiind, avea mintea pe care mulți din bătrâni nu o au. Că mai întâi socotind că toate ale lumii

acesteia: bogăția, cinstea, vrednicia la care se sârguia maică-sa să-l suie, sunt deșarte ca niște fum pieritoare, se sfătuiește în cugetul său ca pe toate acestea să le lase lumii și celor ce o iubesc pe dânsa, ca să se bucure de dânsule. Și toate ca de o haină să se dezbrace și lui Hristos numai cu tot sufletul, ca Celui ce numai El singur, împreună cu Cel fără de patimă și fără de ani, și mai înainte de toți vecii, și împreună cu Duhul cel Sfânt, Care din Tatăl purcede și este Ziditorul și Făcătorul tuturor, să-I slujească toată viața sa.

Dar această mare neguțătorie a o neguțători el între rudenii sau aproape undeva nu este cu putință, că nici un neguțător ce voiește să-și crească neguătoria sa și să se îmbogățească precum voiește, nu poate până nu înoată late și lungi noianuri, și până nu se duce departe în țări străine. Acestea, zic, socotindu-le bine, își ia ziua bună de la patrie, de la neamuri, de la rudenii și de la toate ale lumii, și le zice și lor: „Fiți sănătoase”. Fuge departe, se înstreinează pentru Cel ce S-a înstreinat întru ale Sale pentru noi, schimbă țări, căutând dascăli și iscusitor al unei neguțătorii ca a acesteia.

Ajunge la Sfântul Munte al Athosului, la locul cel de luptă și de nevoință al vieții monahicești. Caută iscusitor al unei lupte ca a acesteia și, de vreme ce nu găsește, se așază pe sine la loc singuratic. Și întâi împlinește cu lucrul cuvântul Evangheliei, ce zice: „Cercați Scripturile, că întru dânsule vi se pare că aveți viață veșnică” [In 5, 39]. Că aflându-se în noianul dumnezeieștilor scripturi ale Sfinților Părinți, ca un chivestis iscusit scoate de acolo mărgăritarul cel de mult preț, adică viața aceasta monahicească, care, precum am zis, se astupase și se uitase.

Apoi știind că nu cititorii Legii, ci împlinatorii Legii plac lui Dumnezeu, se dă pe sine nevoințelor și luptelor celor peste măsură: la post, la priveghere, la mulțime de mătăanii și la altă nevoință pustnicească și rea pătimire. Apoi punând înfricoșat și aspru, ca la niște uși, simțirilor strejiriu pe știință, îi poruncește să ia aminte cine, adică, intră și cine iese, și pe cei buni îi bagă înăuntru, iar celor răi, și

tâlhari, și jefuitori cu îngrozire le poruncește să nu intre. Așa bine, ca alt Moise, păscând ca pe niște oi gândurile sale și lui Hristos supunându-le, după cum zice Pavel, „toată noima robind-o lui Hristos” [2 Co 10, 5], vede și el ca într-un rug, întru asprimea vieții, pe Dumnezeu și aude de la Dânsul, deocamdată, adică în Egipt, neporuncindu-i să se întoarcă, ca pe norod din robia lui Faraon să-l izbăvească, dar acolo păstor[ia] oilor Sale celor cuvântătoare i-o dă în mână, și nu numai, ci și îi poruncește să le adune.

Deci știind că cuvântul mai jos este decât lucrul, dar și lucrul fără de cuvânt, măcar deși mai adevărat și mai puternic, însă nu este desăvârșit — „Cel ce face și învață, a zis Domnul, acela mare se va chema” [Mt 5, 19], și cum că „Proestosul de nu va covârși cu faptele bune și cu nevoința pe supuși, precum pe stele soarele și pe întuneric lumina, a-i aduce pe dâșii să se atingă de marginea cea mai de jos a faptei bune a lui, nu va putea” —, ce face cel nemăsurat întru osteneli și necovârșit întru osârdie?

Adaugă osteneli lângă osteneli și sânguință lângă sânguință, pe toți cu osteneala covârșindu-i precum un bărbat desăvârșit pe un copil mic și neputincios, mai vârtos decât toți priveghind, mai mult decât toți rucodelie lucrând, mai mult decât toți postindu-se. Că ostenindu-se mai mult decât toți, decât toți mai pe urmă și cu mai puțină hrană se împărtășea, mai întâi la slujbă se afla, mai întâi la poslușanii mergea. Și acestea, adică, cu lucrul, dar oare a grăi cuvânt de folos fraților oare se lenevea?

Ba nu. Ci cărțile Sfinților Părinți de pe rusie, românești neaflându-se, înaintea lor citindu-le, unde nu erau noimele lesne înțelese și descoperite, de la sine le descoperea. Și acestea la arătare, iar întru ascuns și în taină rugăciunile cele de toată noaptea, suspinurile către Dumnezeu cele dintru adâncul inimii, cele pentru sine, cele pentru turma sa, înariparea minții către cele cerești în dragostea cea fierbinte către Dumnezeu și unirea, nefiind nimeni să le vadă, cine le va putea povesti? Cine va putea arătate să le facă?

Nu multă vreme într-acest fel împreună cu frații în Sfântul Munte petrecând și bine într-o faptă bună iscusindu-i, poate ca la 18 ani, ia de la Dumnezeu poruncă, ca, lăsând ca Moisi acela Muntele, să se întoarcă în Egipt, ca și pe cele risipite printr-însul oile Sale să le adune și pe toate către pământul făgăduinței, după ce le va trece prin marea cea sărată a patimilor și prin asprimea vieții celei pustnicești, să le ducă. Și în Valahia, căci ca și gadarenii oarecând pe Iisus nu-l primesc, nu merge, ci în Moldova, într-una din mănăstirile sale primindu-l, se sălășluiește.

Și vede Moldova lucru minunat, care de când este ea n-a văzut. Vede cele ce a văzut Ierusalimul în vremea Sfinților Apostoli și mai pe urmă în vremea Sfântului Sava și a lui Teodosie. Vede cele ce a văzut Țarigradul în vremea Sfântului Teodor Studitul, vede cele ce și Rusia Mică [a văzut] în vremile Sfântului Antonie și Teodosie ai Pecerscăi. Vede viața de obște, vede adunare de bărbați de multe feluri de neamuri adunați, cu dragoste legați mai mult decât cei de un sânge frați. Pentru că la sfinții cei ce au avut vieți de obște, și împărații erau sprijinitori și miluitori, țările bogate și statornice, și cu toate acestea, tot se lipseau de cele de nevoiea vieții obștile lor, că uneori nici hrană de o zi nu le rămânea.

Iar Preacuviosul părintele nostru — și mile împărătești nefiind, și țara lipsită și săracă, și de oști mai în toată vremea călcată și vremile răcoroase — a ținut obștea și cu toată îndestularea a hrănit-o, și nu numai, ci și pe cei ce la dânsul au năzuit în vreme de nevoie, deșerti și nefolositi nu s-au dus. Că adevărat potrivit este a zice: „Sfinților care sunt pe pământul Lui, minunate a făcut Domnul toate voile Sale într-o dânsii” [*Ps* 15, 3].

De aici, după ce porcii cei sălbatici și vulpile cele mici, care strică lui Dumnezeu, lupii cei în piei de oi îmbrăcați, întunericul cel împâclat și apusenesc, cei tari într-o vicleșug și la război slabi și fricoși, au năvălit și au cuprins acele părți de loc, nefiind Preacuviosului îndemână a petece sub

stăpânirea lor, se mută iarăși ca Isaac departe, ca să nu fie supărat de filistenii, și în Secul se așază.

S-ar fi îndestulat cel cu adevărat sărac cu duhul, cel ce pe toate gunoaie le socotea, cel ce cu hrana și cu îmbrăcăminte cea de nevoie se îndestula, s-ar fi îndestulat și cu acest locaș până la sfârșit, de nu [era] mulțimea oilor și înghesuiala, și strâmtorarea locului, încă și stăpânitorii cei dintr-acea vreme, pentru evlavie ce aveau către dânsul, nu s-ar mai fi silit a mai căuta și pe acesta, întru care cum petrecea. Ci de vreme ce Dumnezeu, care proslăvește pe cei ce îl proslăvesc pe Dânsul, de sus poruncind și stăpânitorii binevoind, și nevrând îl primește și într-însul se sălășluiește.

Putem a mai zice câte după ce s-au mutat întru acest sfânt locaș bine și după voia lui Dumnezeu le-a lucrat. Cum oarecând în tinerețile sale, pentru închinarea la această mănăstire venind și Sfânta icoană în brațe apucând-o, multă oarecare dumnezeiască bucurie negrăită în inima sfinției sale a simțit, pentru care, făcând mulțumită către mânia sa, răposatul Dimitrie Moruzi voievod, pentru darea mănăstirii, îi arată și aceasta.

Câtă sânguință avea pentru a nu călca frații nici cea mai mică din poruncile Domnului, mai vârtos cei ce umblau pe la mănăstirile cele din afară? Că cei dinăuntru d-a pururea cu sfinția sa fiind și duhovnicii asupra-le stându-le, și ei singuri nevoindu-se, mai cu lesnire putea a se păzi, iar aceia, și treburile silindu-i, și oamenii spre a călca zădărându-i și dracii asupra-le năvălind, cu lesnire era a se călca.

Dar Preacuviosul de-a pururea cu lacrimi pe unii îi ruga, pe alții îi dojenea, pe alții îi sfătuia, pe alții îi și certa și le porunceea, ca mai bine să se strice și să rămână treburile și lucrurile mănăstirii și să se păgubească cu orice pagubă, numai poruncile Domnului să nu le calce, așa era de râvnitor spre păzirea poruncilor Domnului.

Putem a zice încă și câtă purtare de grijă avea pentru păzirea pravoslavnicelor dogme ale Bisericii Răsăritului neclintite. Câtă râvnă și osteneală întru tălmăcirea dumnezeieștilor scripturi ale Sfinților Părinți și întru grija părin-

ților, [în]cât toată noaptea ședea la scris și la cititul scrip-
turilor, iar ziua toată întru iconomiile casei și întru rânduire
și a fieștecăruia împăcare.

Câte strâmtorări și supărări a suferit în vremea războiu-
lui [a]cestui de pe urmă despre stăpânitorii cei de altă cre-
dință, pentru hrana părinților, pentru a bisericilor. Cum se
silea a odihni pe toți, după starea și nevoia fiecăruia, nu
numai pe părinții mănăstirii, ci și pe cei streini și lipsiți.
Cum în fiecare an mergea la Secu și cum îi învăța pe părin-
ții, acești de aici, cei de acolo, să fie plecați și supuși unii
altora, și ascultători, blânzi și îndelung răbdători, neînalti
cugetători. Cum să se iubească unii pe alții cu duhovni-
cească și frățească dragoste. Cum să se silească la citirea
sfintelor cărți, de unde hrănindu-se sufletul și îngrijindu-se,
rodește faptele bune. Acestea și altele multe și mari isprăvi
ale cuviosului, câte deosebi și la iveală le lucra, putem, zic,
a le zice, dar pentru ca să nu se lungească cuvântul și sfinți-
lor voastre greutate și îngrețosare să vă pricinuiesc, le trec.

Așa de bine și cu plăcere de Dumnezeu viața petrecân-
du-și și pe cuvântătoarea turmă cea încredințată lui de la
Dumnezeu bine ocârmuind-o, și spre verdeața Dumneze-
ieștilor Scripturi bine păscând-o, și multe pilde de fapte
bune lăsând, și cu destulă bogăție pământească și cerească
îmbogățind-o, după ce a împlinit șaptezeci și doi de ani de
la nașterea sa, lăsând pace turmei și tuturor, se mută de la
lăcașurile cele vremelnice la Mitropolia cea veșnică, la Ie-
rusalimul cel de sus, cel tare, muma lui Pavel și a celor
asemenea cu dânsul. Să dănțuiască cu îngerii ca un pă-
mântesc înger și om ceresc, cu proorocii ca un prooroc să
se vesească, cu apostolii ca un apostol și propovăduitor
al adevărului, cu mucenicii ca un mucenic și care totdea-
una ranele lui Hristos pe trup le purta, cu precuvioșii ca
un[ul] de un nărav și de un obicei cu dânsii veșnic să se
odihnească.

Acum vin să arăt, cum cuvântul cel evanghelicesc s-a
împlinit întru Precuviosul. Și oare țineți minte, ori din
lungimea cuvântului s-a uitat? Însă ori de țineți minte, ori

de l-ați uitat, tot este bine să-l pomenim aici: „A zis Domnul lui Petru: Că tot cel ce și-a lăsat casă și pe tatăl său sau pe mamă-sa, sau frați, sau surori, sau muiere, sau copii sau țărini pentru Mine, însutit va lua și Împărăția Cerului va moșteni” [Mt 19, 29].

Acesta este cuvântul și făgăduința Domnului. Să vedem cum s-a împlinit la Preacuviosul. A lăsat cinstea lumii acesteia ca Apostolii, și au nu i-a dat Domnul cinste însutită? Că nu numai cei împreună cu dânsul petrecători, nu numai cei blânzi, ci și cei mari, nu numai boierii, ci și domnii, și arhieriei, nu numai țara aceasta, ci și Valahia toată, și Rusia, și Grecia și cele de primprejur, însutit îl cinsteau și de dânsul se cucerniceau.

A lăsat, ca să zic așa, măcar departe de sfântul și curatul sufletul lui un lucru ca acesta, a lăsat femeia, care, dacă ar fi rămas în lume, după lege o ar fi luat, cu care ar fi născut, poate, cinci sau [cel] mult zece copii, că mai mult nu este cu putință. Și cărui tată i-a dat Dumnezeu atâta mulțime de feciori, cât Preacuviosului (și nu zic pe cei din afară, care și se ziceau, și cu toată inima se socoteau că-i sunt fii adevărați) și mai mult decât către cei ce trupește i-a[r fi] născut către dânsul dragoste arătau. Și să nu-mi zică cineva că nu s-au născut din trupul lui, pentru [că] aceia numai cu numele, iar nu și cu lucrul îi erau fii. Că pe cât mai mare este sufletul decât trupul, pe atâta este mai mare și duhovniceasca această fiime decât cea trupească. Cel ce se naște din trup, trup este, iar cel ce se naște din duh, duhovnicesc este. Ce a mai lăsat? Oi și cai, și boi, și moșii. Și iată că vedem, că acestea însutit Dumnezeu i le-a dat.

Și acestea [sunt] cele din afară, iar cele dinăuntru, de suflet — înțelepciunea cea înaltă, cunoștința cea luminată, blândețea cea nemăsurată, înțelegerea cea dreaptă a Dumnezeuieștilor Scripturi și a bogosloviei [teologiei], și nepătimirea lui și întreaga înțelepciunea, cât și căutătura lui cea lină și domoală, și cuvântul ce blând și nepornit, și cu duhovnicească [dragoste] spre îndulcit, care îi mărturisea lui, că pe toată Împărăția Cerurilor, după cuvântul Domnului,

o avea înăuntrul său [Lc 17, 21] — au nu sunt nu numai însutite, ci înmiite?

Deci, după ce bine și adevărat s-a dezlegat evanghelicescul cuvânt și cu lucrul l-ați văzut că s-a împlinit, mai este vreo cât de puțină îndoială în sufletul cuiva că Împărăția Cerurilor acum nu o moștenește, dacă Împărăția Cerurilor, după cum am zis mai sus, înăuntru o avea încă până ce cu noi petrecea? Acum după ce s-a dus acolo și de dânsa se îndulcește, mai este vreun prepus?

Domnul care a zis cuvântul acesta, a zis și pe aceea: „Cerul și pământul va trece, iar cuvintele Mele nu vor trece” [Mt 24, 35]. Deci, de vreme ce cuvântul cel evanghelicesc s-a descoperit, și sfințiile voastre v-ați încredințat, și dreptul s-a lăudat, și sfințiile voastre duhovnicește v-ați veselit, și pomenirea lui creștinește o am săvârșit, veniți și noi măcar de acum (că până acum a noastră, [a] ticăloșilor, nu a fost ca Preacuviosului lepădarea de lumea, pentru aceea, nici așa spor în inimile noastre n-am dobândit), veniți măcar de acum să-i urmăim lepădarea, să-i urmăim viața, să-i urmăim fapta bună, râvna cea după Dumnezeu, blândețea, dragostea, smerenia, noi, cei ce împreună cu dânsul am petrecut și l-am văzut, și am vorbit, ca și pe cei ce nu l-au văzut să-i folosim. Pilde să ne facem lor de fapte bune, precum Preacuviosul nouă, pilde de dragoste, de blândețe, de răbdare, de smerenie, care este făcătoare de înălțare (acela ce se smerește pe sine, înălța-se-va, și celelalte fapte bune), ca, după plăcerea părintelui nostru viețuind și pe Dumnezeu cu faptele noastre mulțumindu-L, să ne învrednicim și noi, împreună cu părintele nostru, a ne desfăta de bunătățile acelea ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inimă de om nu s-au suit [1 Co 2, 9]. De care el acum se îndulcește întru Împărăția Cerurilor, cu darul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, căruia I se cade slavă, închinăciune și mare cuviință, acum și de-a pururea și în vecii vecilor. Amin.

Tânguire la mormântul starețului
Paisie, din partea tuturor
fiilor lui duhovnicești alcătuită
de ieroschimonahul Ioan Diakovski
tradusă în românește de către ieromonahul
C[hiri]ac] duhovnic în anul 1836*

1

A feței tale icoană, Paisie minunate,
Tot zugravul cu știința întocmai să o facă poate;
Iară adâncul minții tale, nici retorii prin cuvinte
Nu vor putea să-l arate: izvor fiind celor sfinte;
Numai a soarelui raze i-ar izvodi tălmăcirea,
Căci întru asemănare i-ai dobândit strălucirea.

2

Duhul tău cel plin de râvnă, ca focul arzând în sine,
S-a revărsat în soborul, adunat la Neamț prin tine.
A dreptelor rânduiei, a monahilor unire
Și a bunelor moravuri, tu ai adus înnoire.
Cu nouă învățături bune, după număr împărțite,
Ca Domnul să se slăvească în multe limbi, Fericite.

* Text editat anonim ca anexa IV la traducerea românească a monografiei protoiereului SERGHIE CETVERIKOV, *Paisie starețul mănăstirii Neamțul. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, trad. de Î.P.S. Dr. Nicodim, Patriarhul României, ed. II, Neamț, 1940/1943, p. 411–413. Originalul slavon al poemului ieroschimonahului Ioan Diakovski (fost predicator la catedrala Sfânta Sofia din Kiev, devenit călugări la Neamț, autor al slujbei slavone a Cuviosului Paisie și decedat la patru luni după adormirea în Domnul a starețului Paisie) a fost publicat în finalul „Vieții” slavone a starețului Paisie a ieroschimonahului Platon tipărite la Neamț în 1836.

Bisericii înzestrare, dându-i bună-cuviință.

Ai adus pe toți la râvnă, a-i sluji cu umilință,
Și prin buna-rânduială, în citire și cântare,
Că din somn ai trezit lumea, aducând-o la mirare.

3

Cu o minte ascuțită, Bisericii proslăvire,
Și care cu multă râvnă, pricinui ai mulțumire,
Toate cele de nevoie le lucrai prin sfătuire,
Și dai la toți dezlegare, cu înțeleaptă chibzuire
A ta purtare de grijă, întru dreapta cumpănire,
Cu lucrarea sfintei Pronii aveai asemănare.
Cele ție încredințate le-ai păzit cu scumpătate,
Dar n-ai luat de la nimeni nimica fără dreptate.
Celor fără de socoteală, inimile prevedea
Și de însuși a lor cuget a se rușina-i făcea
Așa bună chibzuire și răbdare întru toate,
Paisie minunate, ți-au dat nume cu dreptate.

4

Sarcini multe, mari și grele tu purtai cu ușurință,
Care nici să le ridice alții nu aveau putință.
Către a ta față lină au năzuit și monarhii
Și-ar fi pricinuit cinste, lăsându-și a lor eparhii.
Căci a toate-n scurt cuvinte și smerita-cugetare,
De la toți trăgea în grabă evlavia cea mai mare.
Fiind cu bunăcredință și întru tot adevărate,
Martori erau la astea ale tale lacrimi vărsate.

5

În nevoi și scârbe grele, ca un stâlp plin de tărie,
Cu mărimea cea de suflet, smereai mândra semeție,
Și împingeai cu-nțelepciune, lingușirea rușinată,
Pururea fugind de-a lumii mărire cea deșartă.
Potrivnicilor muștrare, le făceai cu iscusință
Fără a slobozi din gură, cuvinte de prisosință.

La străini ai dat repaos, odihnă la cei osteniți,
 Tămăduire la bolnavi, și minte celor lipsiți.
 Milostenii de la tine, curgeau cu îmbelșugare,
 Căci Dumnezeu da prin tine, tuturor îndeșulare.

Tot felul de faptă bună, râvna spre cărțile sfinte,
 Lăcuia cu prisosință, întru tine, o Părinte!
 Că tu și ziua și noaptea, fără somn le petreceai,
 Până ce din întuneric la lumină le-adeuceai.
 Tălmăcirile prin cale, în felul de limbi străine,
 Spre știința faptei bune, și pân' la neamuri păgâne.

Mulți și de prin multe locuri, alergau întru mirare,
 Spre a cuvintelor tale, însetată ascultare.
 Apoi plini de bucurie, dobândind a lor dorire,
 Se-ntorceau la a lor case, cu nespusă mulțumire.

Așa dar inima noastră, dorea ca neapusă,
 Să fie a ta lumină, dar vai! Iat-o, că apuse.
 Îns'acest'a ta lumină, nicidecum nu este stinsă,
 Ci de la pământești cruguri, în cruguri cerești ascunsă.

Și dar strălucind deasupra, varsă ne rugăm, Părinte,
 A tale mângâietoare raze, din lăcașurile sfinte.
 Întru slavă, Fericite! Pomenirea-ți va petrece,
 Va străluci cu mărire, până ce lumea va trece.

Ai tăi fii duhovnicești, care dintru neștiință,
 Am dobândit de la tine, lumină și cunoștință.

Înălțând lui Dumnezeu, glasul cel mulțumitor,
Celui ce te-au dăruit, pre tine nouă păstor.
La ale tale rugi, Părinte, pe toți ne încredințăm,
Și ție ca unui viu, toți capetele îți plecăm.
Ca să fii pentru a ta turmă, către Domnul rugător,
A o trage și pe dânsa, la tine, bunul Păstor.

IV

Slujba Sfântului Cuviosului Paisie alcătuită de ieroschimonahul Ioan Diakovski*

În 15 zile ale lunii lui noemvrie pomenirea Cuviosului
de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Paisie,
starețul și arhimandritul sfintelor monastiri
Neamțul și Secul

LA VECERNIA CEA MICĂ

*La „Doamne, strigat-am...”, Stihirile pe 4, glas 8.
Podobie: „O, preaslăvită minune!”*

* După textul copiat în 1858 de ierodiaconul Calistrat în ms. nr. 66 din Biblioteca Mănăstirii Noul Neamț, singurul cunoscut până acum, editat de pr. dr. PAUL MIHAIL, „Slujba Sfântului Cuviosului Paisie de la Neamțu”, *Biserica Ortodoxă Română* 110 (1992), nr. 1–3, p. 141–157. În introducere (p. 131–140) pr. P. Mihail arată că este vorba de o traducere românească realizată probabil de duhovnicul Chiriac de la Secu a slujbei slavone a Cuviosului Paisie compuse îndată după adormirea sa în Domnul de ucenicul apropiat al acestuia ieroschimonahul Ioan Diakovski; fost predicator la catedrala Sfânta Sofia din Kiev, devenit călugăr la Neamț, Ioan Diakovski se stinge din viață în 1795, la doar patru luni după moartea starețului său. Dacă slujba slavonă a Cuviosului Paisie e prezentă în numeroase manuscrise, versiunea românească s-a păstrat doar într-un singur manuscris târziu, cel din 1858, după care a fost și editat în 1992 și din care par să fi fost selectate și cele 7 cântări editate ca anexa III (Extragere din slujba alcătuită în cinstea Preacuviosului Paisie) la traducerea monografiei protoiereului SERGHIE CETVERIKOV, *Paisie starețul mănăstirii Neamțul din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, ed. II, Neamț, 1940/1943, p. 409–410. Dispariția din manuscrisele nemțene a versiunii românești a Slujbei Cuviosului Paisie (păstrate doar de călugării de la Noul Neamț) pare să reflecte un conflict intern în cadrul mănăstirii Neamț între monahii slavi și cei români pe tema canonizării precipitate a starețului Paisie; din opoziție față de comunitatea slavă înclinată spre exaltare, românii au adoptat, se pare, o atitudine mai reticentă și prudentă.

Părinte Paisie cuvioase, din pruncie iubind pe Hristos și Lui cu totul afierosindu-te și de nimic din cele lumești vremelnice și trecătoare negrijindu-te, ai împlinit cu toată osârdia poruncile cele dumnezeiești, iar sufletul și trupul curățindu-le te-ai făcut vas și sălășluire vrednică Sfintei Treimi.

Părinte Paisie, fericite, făcându-te următor sfinților Părinți celor de demult, și faptele bune și viața lor cu osârdie din tinerețe săvârșindu-le, ai arătat că Dumnezeu tot același este și neschimbat, Care acelora le-au dat putere a birui pre vrăjmași și luminat i-a și încununat.

Părinte Paisie, minunate, făcându-te bună mireasmă a lui Hristos, mulți în urma ta au alergat și cu fapte bune a vieții de la tine s-au învățat arătându-le lor, fericite, calea care duce către Împărăția cerurilor, întru care ne povățuiește și pe noi care te laudăm pre tine.

Părinte Paisie, înțelepte, acoperă și păzește sfintele și dumnezeieștile lăcașuri care te laudă, căci pe tine te au înainte-stătător și de grijă purtător, și ne izbăvește de sfaturile celor vicleni și din toate măiestriile lor, arătând tuturor cum că și după moarte viezi și mântuiești pre toți cei ce te cheamă cu credință.

Slavă..., glas 8:

Astăzi ne cheamă spre prăznuire sfânta Lavră a Înălțării Stăpânului împreună și cu a Cinstitului Botezător și cu veselie strigă către noi zicând: Veniți credincioșilor și dăntuiți împreună, că iată Mirele Hristos a trimis între noi povățuitor spre mântuire pe Paisie cel preablând, pe cel fără răutate și treaz, pe cel smerit și milostiv, care ca Pavel aprins fiind de dragostea cea către Dumnezeu și către aproapele, s-a silit ca pe cei încredințați lui de Hristos și pe mai mulți să-i aducă către Dânsul, totdeauna lacrimi vărsând și sufletul în fiecare zi pentru dânsii puindu-și, urmând lui Moisi și lui David și întregii înțelepciuni și curățeniei minții celei născătoare de vederea lui Dumnezeu, ca

Iosif; de unde și cu darul cuvântării de Dumnezeu de la Dumnezeu s-a dăruit. Și așa prin osteneli și răbdare pe mulți împreună cu sineși lui Dumnezeu i-a adus și pe noi ne-a slăvit. Și acum în lăcașurile cerești sălășluit fiind, se roagă pentru pacea lumii și mântuirea dreptcredincioșilor.

Și acum..., a Născătoarei:

Acoperământul Tău de Dumnezeu Născătoare Fecioară, doftorie sufletească este, că întru dânsul scăpând, de neputințele sufletului ne izbăvim.

La Stihoavnă

Stihirile, glas 2, Podobie, „Casa Efratei”:

Din pruncie te-ai arătat, fericite Părinte, vas sfințit Stăpânului și casă Preasfântului Duh, prealăudate Paisie.

Stih: „Cinstită este înaintea Domnului moartea cuviosului Lui...”

Lăsând cele lumești ca să urmezi vieții îngerești, te-ai depărtat cu totul dintre cei cunoscuți și sălășluindu-te în Muntele Athosului, cu faptele pe toți i-ai minunat.

Stih: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul, întru poruncile Lui va voi foarte”

Cu voia lui Dumnezeu din Muntele Athosului viind în Moldova, te-ai arătat nou începător vieții de obște monahilor, povățuindu-i la calea mântuirii.

Slavă..., și acum..., Asemenea,

Păzirii și acoperământului, ocârmuirii și apărării tale, Maica lui Dumnezeu, ne-a afierosit pe noi Părintele Paisie.

Troparul, glas 4:

Pre cel ce din Rusia ca o stea prealuminoasă a răsărit și în Muntele Athosului strălucit nevoitor s-a arătat, iar în pământul Moldovei începător nou vieții călugărești s-a făcut și pe toți cu învățăturile și cu scrisorile sale i-a minunat, pre Paisie cel preafericit să-l laudăm, ca să se roage Domnului să mântuiască sufletele noastre.

*Slavă... și acum..., a Născătoarei, „Taina cea
din veac ascunsă și de îngeri neștiută”.*

Ectenia mică și otpustul.

LA VECERNIA CEA MARE

*După obișnuitul Psalm, cântăm: „Fericit bărbatul...”,
starea 1, la „Doamne, strigat-am...”.*

Stihirile pe 8, glas 5. Podobie: „Preacuvioase Părinte”

Preacuvioase părinte, de Dumnezeu purtătorule Paisie, tu din părinți bine cinstitori născându-te și dumnezeieștile scripturi lesne învățându-le și din deasă cugetare la acelea cu înțelegere aprinzându-ți-se înăuntrul inimii dorință fierbinte spre viața călugărească, ai lăsat dragostea maicii tale și bogăția, lumea și toată slava deșartă și, alergând cu sârguință în străinătate, ai îmbrățișat cu smerenie jugul lui Hristos Celui ce ca un Prunc curat în iesle sărăcească a fost culcat; pe Acela roagă-L, pe Acela milostivește-L, preacuvioase, să dăruiască Bisericii un cuget, pace și mare milă.

Preacuvioase părinte, de Dumnezeu înțeleptite Paisie, ca o stea nerătăcită și prealuminoasă alergând din Rusia la Sfântul Munte Athos, acolo ai răsărit frumos strălucind prin fapte bune și, adunând ceată de monahi și chip făcându-te lor cu nevoințele, i-ai povățuit spre aflarea lui Hristos, Celui ce S-a smerit și a avut trup din Fecioară; pe Care roagă-L, preacuvioase, să dăruiască Bisericii un cuget, pace și mare milă.

Înțeleptite Paisie, după ce ai urmat cu adevărat lui Hristos după Evanghelie, te-ai învrednicit și viețuirii îngerești prin curăție, prin priveghere și prin înfrânare și, luminând pe toți cu învățăturile tale cele pline de darul dumnezeiesc, i-ai făcut părtași strălucirii lui Hristos, Celui ce S-a smerit și a luat chip de rob pentru milostivire. Pre Acela roagă-L, pe Acela împlânzește-L, preacuvioase, să dăruiască Bisericii un cuget, pace și mare milă.

Preacuvioase părinte, de Dumnezeu cugetătorule Paisie, umplându-te de darul Sfântului Duh, de putere și de înțelepciune, și urmând sfinților povățuitori celor de demult, care au povățuit noroade, lui Moisi, și lui David, și celor după aceștia, te-ai arătat povățuitor celor ce voiau să se mântuiască prin viața călugărească, arătându-le lor calea pe care să călătorească fără poticnire către Hristos, Împăratul tuturor, pe Care roagă-L, preacuvioase, să dăruiască Bisericii un cuget, pace și mare milă.

Slavă..., glas 5:

Preacuvioase părinte, de Dumnezeu alesule Paisie, după ce ai lăsat tu lumea și te-ai înstrăinat pentru Hristos, atunci fericită maica ta, nedumirindu-se unde te-ai dus, a început a te căuta și cu postiri și cu lacrimi a ruga pe Hristos Dumnezeu ca să i te descopere. Și, iată, a văzut cerurile deschise și pe îngerul lui Dumnezeu pogorându-se către dânsa și ca fulgerul strălucind și zicându-i: O, femeie, (să știi) că fiul tău cu darul lui Dumnezeu sporind va fi monah iscusit și multe suflete au să se mântuiască printr-însul și pe mulți va lumina și va povățui către calea mântuirii și lui Dumnezeu îi va aduce.

Pentru aceasta strigăm ție: nu ne uita pe noi, fiii tăi, părinte! Ci după prorocia îngerului, izbăvind sufletele noastre de vrăjmașii cei văzuți și de cei nevăzuți, luminează inimile noastre spre lucrarea faptelor bune. Ca umblând pe calea mântuirii, să ne învrednicim cereștilor lăcașuri. Și așa, la arătarea lui Hristos înconjurat fiind de noi, cu bucurie să strigi către Dânsul: Iată eu și pruncii pe care mi i-ai dat, Dumnezeule! Și noi iarăși să strigăm: Acesta este, Doamne, povățuitorul mântuirii noastre și doritul părinte pe care l-ai dat nouă doctor sufletelor noastre! Cu care, împreună, învrednicește-ne și pe noi, Stăpâne Hristoase Dumnezeule, să locuim în lăcașurile Tale cerești pururea luminătoare și veșnice, ca să Te mărim pre Tine, împreună cu Părintele Tău Cel fără de început și cu Preasfântul Tău Duh, în veci.

Și acum..., a Născătoarei:

În Marea Roșie chipul miresii celei neispite de nuntă s-a scris oarecând, acolo Moisi despărțitor al apei, iar aici Gavriil slujitor al minunii; atunci adâncul l-a trecut pedestru, neudat, Israil, iară acum pre Hristos L-a născut fără sămânță Fecioara. Marea, după trecerea lui Israil, au rămas neumblată, iară cea fără prihană, după nașterea lui Emanuel a rămas nestricată. Cea ce ești și mai-nainte ai fost și Te-ai arătat ca un om, Dumnezeuule, miluiește-ne pe noi.

Vohod: „Lumină lină...”

Prochimenul zilei și citirile:

De la înțelepciunea lui Solomon...

(cap. 5, stih 15–23 și cap. 6, stih 1–3):

Dreptii în veci vor fi vii și întru Domnul plata lor și purtarea de grijă pentru dânșii de la Cel Preaînalt. Pentru aceasta vor lua împărăția podoabei și stema frumuseții din mâna Domnului. Că cu dreapta Sa va acoperi pe ei și cu brațul Său îi va apăra. Lua-va toată arma dragostea lui și va întrarma făptura spre izbânda împotriva vrăjmașilor, îmbrăca-se-va în zaua dreptății și-și va pune luiși coif judecata cea nefățarnică. Lua-va pavăză nebiruită sfințenia și va ascuți cumplită mânie întru sabie și va da război, împreună cu dânsul, lumea asupra celor fără de minte. Merge-vor drept nemuritoare săgețile fulgerelor și ca dintr-un arc bine încordat al norilor la țintă vor lovi. Și din mânia cea zvârlitoare de pietre plină se vor îneca de năprasnă. Sta-va împotriva lor duhul puterii și ca un vifor va vântura pe ei și va pustii tot pământul, fărădelegea și răutatea vor răsturna scaunele puternicilor. Auziți, dar, împărați și înțelegeți, învățați-vă judecătorii marginilor pământului. Luați în urechi cei ce stăpâniți mulțimi și cei ce vă trufiți întru noroadale neamurilor, că de la Domnul s-au dat vouă stăpânirea și puterea de la Cel Preaînalt.

De la Înțelepciunea lui Solomon citire...

(cap. 3, stih 1-9):

Sufletele dreptilor sunt în mâna lui Dumnezeu și nu se va atinge de dânsule muncă. Părutu-s-au întru ochii celor nepricepuți a muri și s-au socotit pedeapsire ieșirea lor și mergerea de la noi sfărâmare; iar ei sunt în pace, că înaintea feții oamenilor de vor lua și muncă nădejdea lor este plină de nemurire și, puțin fiind pedepsiți, cu mari faceri de bine să vor dărui. Că Dumnezeu i-a ispitit pe dânsii și i-a aflat luiși vrednici; ca aurul în ulcea i-a lămurit pe ei și ca o jertfă de ardere întreagă i-a primit și în vremea cercețării sale vor străluci și ca scânteile pe paie vor fugi: judeca-vor limbi și vor stăpâni noroadă și va împărăți într-înșii Domnul în veci. Cei ce nădăjduiesc spre Dânsul vor înțelege adevărul și credincioșii în dragoste vor petrece cu Dânsul. Că dar și milă este întru cuvioșii Lui și cercetare întru aleșii Lui.

De la Înțelepciunea lui Solomon citire...

(cap. 4, stih 7-15):

Dreptul de va ajunge să se sfârșească, întru odihnă va fi, că bătrânețile sunt cinstite nu cele de mulți ani, nici cele ce se numără cu numărul anilor; căruntețele sunt înțelepciunea oamenilor și vârsta bătrânețelor — viața nespurcată. Plăcut lui Dumnezeu făcându-se, l-au iubit și viețuind între păcătoși, s-au mutat. Răpitu-s-au ca să nu schimbe răutatea mintea lui și înșelăciunea să înșele sufletul lui. Că râvna răutății întunecă cele bune și neînfrânarea poștei schimbă gândul cel fără de răutate. Sfârșindu-se peste puțin au plinit ani îndelungați, că plăcut era Domnului sufletul lui, pentru aceea s-au grăbit a-l scoate pe dânsul din mijlocul răutății. Și noroadele, văzând și necunoscând, nici puind în gând una ca aceasta dar și milă este întru cuvioșii Lui și cercetare întru aleșii Lui.

LA LITIE STIHIRA HRAMULUI
și ale Cuviosului
glas 2, singur glasul

Părinte Paisie, întărindu-ți mintea cu dumnezeiasca cunoștință, lucrurile cele dintru această viață le-ai defăimat, nimic grijindu-te de cele pământești și dragostea maicii tale și a rudeniilor o ai trecut cu vederea petrecerea cu cei de sus dorind și cu apele dumnezeiescului Duh adăpat fiind, ne hrănești pe noi, fiii tăi, prin scrierile tale; iar acum noianul cel nestătător al acestei vieți de acum arătat trecându-l, la limanul cel cu bună liniște ai ajuns și ca un fenix suindu-te la cereasca înălțime, pururea te rogi la Hristos Dumnezeu pentru cei ce cu dragoste săvârșesc sfântă pomenirea ta.

Părinte Paisie, învățându-ne ai zis: Râvnă dumnezeiască și credință neîndoită să avem către cărțile părintești și către învățăturile cele ce întru dănsese se află întru toată unirea fără de toată îndoirea, pentru că unul și același Duh Sfânt au lucrat precum întru învățătorii a toată lumea așa și întru sfinții părinți, învățătorii și povățuitorii vieții călugărești. Drept aceea, cu darul cel dat ție de la Dumnezeu risipește toate măiestriile și sfaturile celor vicleni, care să silesc să încurce pe călugări cu învățături străine de chipul lor, răstălmăcind rău sfintele scripturi spre veșnica lor osândă.

Părinte Paisie, pe preacinstitul Agathon, igumenul sfântului lăcaș Vorona și pe frații cei întru Hristos adunați acolo nu i-ai lăsat neajutorați, fericite, când cu credință au alergat către tine, ci degrab întâmpinând cu dovezi din sfintele scripturi ai mângâiat întristarea lor. Pentru aceasta, și pe noi, fiii tăi, nu ne părăsi în nevoile noastre, Părinte, ci ne tinde mână de ajutor.

Părinte Paisie, plin fiind de darul Sfântului Duh, pe Theotempt, hulitorul sfintei rugăciuni și al sfintelor scrip-

turi ale cuvioşilor părinţi celor mai dinainte, l-ai vădit ca pe un mincinos şi eretic şi următor lui Varlaam calabrezul, acela ce în tot anul întru toată Biserica lui Hristos în duminica Ortodoxiei se anathematiseşte. Drept aceea, şi acum fericite, izbăveşte pe fiii tăi de toţi cei ce le voiesc răul şi de cei ce îi numesc înşelaţi şi ipocriţi, şi care cu aceasta dovedesc arătat cum că nu cred sfintelor scripturi şi învăţăturilor părinţilor celor de demult.

Slavă..., glas 5:

Preacuvioase părinte, petrecând în sfânta Lavră a Peşterilor Kievului, ai cules ca marele Antonie rodurile faptelor bune de la bărbaţii cei îmbunătăţiţi şi ca un negustor iscusit încărcându-ţi corabia sufletului cu acest fel de pietre scumpe şi de neguţătorie de mult preţ pricinuitoare de Împărăţia cerurilor, prin osebite căi mergând şi ca o albină cuvântătoare şi înțeleaptă adunând şi de la alţi cuvioşi părinţi mierea cea duhovnicească, în Muntele Athosului te-ai sălăsluit, unde prin faptele tale cele bune mulţi bărbaţi ai tras spre râvna vieţii tale şi schitul marelui prooroc Ilie acolo ai întemeiat, în care şi astăzi este aşezământul ce ai pus spre mântuire, Paisie.

Şi acum..., a Născătoarei:

Fericimu-te, Născătoare de Dumnezeu Fecioară, şi te slăvim credincioşii după datorie pe tine, cetatea cea nemişcată şi zidul cel nesurpat, folositoarea cea tare şi scăparea sufletelor noastre.

La Stihoavnă, stihirile, glas 5.

Podobie: „Bucură-te cămara cea cu bun miros”

Bucură-te pământul Moldovei şi dăntuieşte, că iată s-a trimis ție din Muntele Athosului, ca un apostol, pe minunatul Paisie, care cu scrierile şi cu învăţăturile sale şi cu obiceiurile cele frumoase, Biserica lui Hristos a împodobit şi cu tălmăcirile sfintelor scripturi şi cu mângâierile întru întristări norodul tău l-a veselit şi pe mănăstirile tale cu

monahi-ostași le-a umplut, iar acum se roagă lui Hristos să dea tuturor dreptcredincioșilor mare milă.

Stih: „Cinstită este înaintea Domnului moartea cuviosului Lui...”

Bucură-te pământul Rusiei că tu, precum mulți viețuitori cerești întotdeauna odrăslești de când ai primit buna vestire a Evangheliei lui Hristos, așa și acum din tine ai răsărit pe preafericitul Paisie, care ca un apostol în pământul Moldovei a descoperit tuturor lumina scripturilor cele de Dumnezeu insuflate și, străbătând inimile tuturor dreptcredincioșilor cu învățăturile ce au lăsat spre folos pomenirea numelui său, îndulcește pe toți cei ce strigă: Roagă, părinte, pe Hristos, să dea sufletelor noastre mare milă.

Stih: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul întru poruncile lui va voi foarte”.

Bucură-se astăzi ceata monahilor și duhovnicește să prăznuiască, că și-au dobândit alt nou începător vieții de obște pe preaînțeleptul Paisie, care cu apele dumnezeiescului Duh hrănit fiind și din râul dumnezeieștii desfătări și din izvorul raiului adăpat, izvoare de mântuire în toate părțile a revărsat, adăpând și hrănind inimile dreptcredincioșilor. Și acum stând înaintea lui Hristos, se roagă să dea tuturor mare milă.

Slavă..., glas 6:

Astăzi fericitul părintele nostru Paisie ne cheamă la ospăț plăcut lui Dumnezeu. Să ne adunăm dar fraților la dânsul cu gând de veselie și să prăznuim împreună cu el isprăvile lui, rugându-ne Mântuitorului nostru Hristos să ne învrednicească fericirii lui împreună cu toți aleșii lui Dumnezeu întru împărăția cerească.

Și acum..., a Născătoare:

Născătoare de Dumnezeu tu ești vița cea adevărată care ai odrăslit rodul vieții, pe tine te rugăm: roagă-te, Stăpână, împreună cu preacuviosul Paisie, să miluiască sufletele noastre.

La binecuvântarea pâinilor: Tropar, glas 4
„Pe cel ce din Rusia ca o stea prealuminată...” De 2 ori.
(Caută la Vecernia mică), și:

Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te, ceea ce ești plină de har, Marie, Domnul este cu tine! Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecului tău, că ai născut pe Mântuitorul sufletelor noastre.

(O dată. Și citire a cuvântului)

LA UTRENIE

„Dumnezeu este Domnul”... Troparul cuviosului de 2 ori.
Slavă și acum..., a Născătoarei. Apoi, după întâia
stihologie, Sedealna, glas 8, Podobie:
„Pre înțelepciunea și cuvântul...”.

Nesuferind slava ta, vicleanul diavol a îndemnat, fericite, pe Atanasie, ca înaintea tuturor, din zavistie, să hulească bunătățile tale. Dar tu, părinte, îndelung râvnit, ai sfărâmat capul vicleanului vrăjmaș, și pe Atanasie, cu înțelepciunea cea dată ție de la Dumnezeu aducându-l spre pocăință, l-ai făcut a-și cunoaște rătăcirea. Pentru aceasta i-ai și descoperit voia lui Dumnezeu pentru a ta viețuire împreună cu frații și cu aceasta pe toți viețuitorii Sfântului Munte și spre mirare i-ai ridicat, de Dumnezeu înțelepțite Paisie: roagă-te lui Hristos Dumnezeu ca și noi să scăpăm de tot sfatul viclean al celor zavistnici.

Slavă..., glas 4, Podobie: „Cuvântul cel împreună”

De gâlcevile și grijile lumești fugind și viața cea îngerească primind, cu înfrânarea și cu privegherea sufletul ți-ai împodobit și multe daruri de la Dumnezeu ai luat, Paisie, de Dumnezeu înțelepțite; roagă-te pentru noi cei ce te lăudăm cu bună credință.

Și acum..., a Născătoarei:

Preasfântă Fecioară, miluiește-ne pe noi cei ce scăpăm cu credință la tine cea milostivă și cerem acum a ta caldă folosință, că poți cu adevărat a mântui pe toți, ca una ce ești Maica Dumnezeului Celui Preaînalt, cu rugăciunile tale cele de Maică pururea împlânzindu-L, ceea ce ești de Dumnezeu dăruită.

După a doua stihologie: Sedealna, glas 8.

Podobie: „Pe înțelepciunea și cuvântul...”.

Cu înfrânarea, cu durerile și cu rugăciunile, sufletul tău împodobindu-ți cu dumnezeiasca cuviință, te-ai făcut părtaș cuvioșilor, pururea slăvit, și darul mai înainte-vederii cu adevărat de la Dumnezeu ai luat, ca să vestești celor ce veneau la tine cu credință cele ce urma să li se întâmple. Și gustând din dulceața cea cerească, te-ai arătat călugărilor dumnezeiesc învățător. Pentru aceasta și pentru râvna vieții îngerești ai ridicat pe toți și spre cunoștința dumnezeieștilor scripturi, purtătorule de Dumnezeu, Paisie, roagă-te lui Hristos Dumnezeu iertare de greșeli să dăruiască celor ce prăznuiesc cu dragoste sfântă pomenirea ta.

Slavă..., glas 4.

Podobie: „Spăimântatu-s-au Iosif...”:

Spăimântatu-s-au maica ta, Paisie, înfricoșată vedenie văzând și cu mare glas citind ades Acatistul către Născătoarea de Dumnezeu și rugându-se să știe cele pentru tine, fericite, după ce s-au înștiințat de la sfântul înger, bucurându-se s-au suit la cer și căutând în rai striga: Dacă așa este voia lui Dumnezeu, apoi eu nu mă voiu mai mâhni pentru fiul meu.

Și acum..., asemenea:

Spăimântatu-s-au Iosif, cele mai presus de fire văzând și în minte a avut ploaia cea de pe lână, întru zămislirea ta cea fără de sămânță Născătoare de Dumnezeu, rugul cel

nears de foc, toiagul lui Aaron, cel ce a odrăslit. Și mărturisind logodnicului tău și păzitorul preoților a strigat: Fecioara naște și, după naștere, iarăși rămâne Fecioară.

Polieleul. Pripeală:

Fericimu-te pe tine, prea cuvioase părinte Paisie, și cinstim sfântă pomenirea ta, povățuitorule al călugărilor și împreună vorbitorule cu îngerii.

Altă pripeală:

Veniți toate cetele călugărilor să laudăm pe preafericitul Paisie (zicând): Pe lauda celor din Pantocratorul Moldovei...

„Așteptând, am așteptat pe Domnul”...

(Stihurile caută-le la Psaltire, octombrie 14).

După Polieleu, Sedealună, glas 4.

Podobie: „Spăimântatu-s-au Iosif”

Spăimântatu-s-au, părinte Paisie, în vremea hirotoniei tale ierarhul Grigorie și cu mintea a socotit harul lui Dumnezeu cel vărsat preste tine și mirându-se a zis: Ferice de omul acesta, ferice și de părinții care l-au născut, ferice va fi și de cei ce îl vor atinge pe dânsul, pentru că eu când l-am hirotonit am simțit o mireasmă nespusă și încă și mâinile mele cu chip negrăit s-au înștiințat de punerea lor pe capul lui.

Slavă..., glas 8.

Podobie: „Pe înțelepciunea...”

Viețuind pe pământ în chip plăcut lui Dumnezeu și prin postiri și rugăciuni și privegheri de toată noaptea căutând pe Dumnezeu, te-ai făcut curată sălășluire a Sfântului Duh și ai strălucit ca soarele luminos prin fapte bune. Pentru aceasta, ca niște pâraie bună mireasma Duhului cu cea de Dumnezeu cugetare ai odrăslit în inimile tuturor care se îndulcesc pomenind numele tău, Paisie: Roagă-te lui Hristos Dumnezeu iertare de greșeli să dăruiască celor ce prăznuiesc cu dragoste sfântă pomenirea ta.

Și acum..., asemenea:

Laudă de mulțămită după datorie aduc ție, Stăpână, ca văduva acei doi bani pentru toate darurile tale, că tu te-ai arătat acoperământ împreună și ajutor, ferindu-mă pururea de supărări și de nevoi. Pentru aceasta, izbăvindu-mă de cei ce mă necăjesc, ca din mijlocul unui cuptor cu văpaie, din inimă strig ție: Născătoare de Dumnezeu, ajută-mi, rugând pe Fiul tău și Dumnezeu, să-mi dea iertare de greșeale, că pe tine te am nădejde eu nevrednicul robul tău.

*Apoi Antifonul cel dintâiul, glas 4, și Prochimen
„Cinstită este înaintea Domnului moartea cuviosului lui”.*

Stih: „Toată suflarea...”.

Evangelhia de la Luca (cap. VI, stih 17-23)

„În vremea aceea stătut-a Domnul la loc șes și mulțimea ucenicilor Lui...”

Psalm 50. Slavă..., glas 5:

„Pentru rugăciunile cuviosului tău Paisie, Milostive, curățește mulțimea greșelilor noastre”.

Și acum...

Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Milostive, curățește mulțimea greșalele noastre.

„Miluiește-mă, Dumnezeule, dupre mare mila ta...”.

Stihira, glas 6:

Preacuvioase părinte Paisie, laudă-se Rusia, căci te-au odrăslit; fericească-se și Sfântul Munte al Athosului, căci te-au adus să viețuiești întru dânsul; iar pământul Moldovei, împreună cu noi toți, să se bucure, căci te-a avut și te are mângâitor întru nevoi. Pentru aceasta, având îndrăznire către Hristos Dumnezeu, cere pace sufletelor noastre.

*al Născătoarei de Dumnezeu, cu Irmosul pe 6.
Și ale cuviosului. Cântarea 1, glas 8, irmos.*

Fericite Părinte, deschide-mi gura și mintea îmi luminează ca să pot lăuda viața ta și cu dragoste să arăt tuturor faptele tale cele minunate, de Dumnezeu înțeleptite Paisie.

Iertare de păcate dăruiește-mi mie, fericite, căci, nădăjduind în ajutorul tău, încep a povesti tuturor faptele tale cele bune și vitejile cele minunate pe care le-ai săvârșit iubind pre Dumnezeu.

Râvnit-ai întru bunătate cuvioșilor părinții cei de mai înainte și, duhovnicește călcând pe urmele lor, te-ai arătat nouă, turmei tale povățuitor spre toată fapta bună, cuvioase Paisie.

A Născătoarei:

Izbăvește-mă, Stăpână, de împresurarea patimilor și pe vrăjmașii mei ce se luptă cu mine acum, biruiește-i și mă întărește pe piatra voii lui Dumnezeu și-mi luminează sufletul meu, ceea ce ești ușă a dumnezeieștii Lumini.

Alt canon. Cântarea 1. Glas și Irmos, aceleași.

Auzi-mă, Părinte Paisie, pe mine, robul tău și îmi împodobește cugetul cu străluciri dătătoare de lumină și îl întraripează cu fapte bune, spre a dori totdeauna cele cerești, fugind de cele pământești.

Numele tău, Paisie, pomenindu-se, veselește pe ucenicii tăi cei adevărați, care se silesc a urma învățăturilor tale, iar celor ce voiesc a plăcea trupului și lumii acesteia înșelătoare, le este săgeată.

Slavă...

Dă-ne ajutor de sus, cu rugăciunile tale, părinte, ca să putem și noi lesne călători întru această vale a plângerii; și strică sfaturile celor vicleni, care în taină și la arătare se sfătuiesc a pune piedică mântuirii noastre.

Și acum...

Rogu-mă, Stăpână, de Dumnezeu Născătoare, pururea Fecioară, cu o picătură a rugăciunii tale, prin milostivire, să-mi stingi văpaia sufletului meu și să mă adăpi cu izvorul milostivirii.

*Catavasia după tipic. Cântarea 3. Irmos: „Doamne,
Cel ce ai făcut cele deasupra crugului ceresc...”*

Cere, părinte, de la milostivul Dumnezeu ca și noi, fiii tăi, care osebită dragoste avem către tine, să nu fim depărtați din fericirea cea cerească, ci să fim numărați împreună cu oile Stăpânului cele alese de-a dreapta.

Izbăvește-ne, părinte, de răpirea și de jaful și de robia păcatului și ne îndreptează către pocăință, răpindu-ne totdeauna către dragostea lui Dumnezeu și a ta după vrednicie.

Turma ta, părinte, care cu dragostea cea către tine este legată întru acest sfânt și dumnezeiesc lăcaș, strigă ție: izbăvește-ne pe noi, fiii tăi, de oamenii vicleni și de toate patimile, cu rugăciunile tale fericite.

A Născătoarei:

Robul tău, Fecioară, sunt și strig către tine: Izbăvește-mă din mâna vrăjmașilor ca una ce, cu cuviință de maică, ai purtat în brațele tale pe Cel ce ține în palme toată lumea, ca mântuindu-mă să laud în veci mila ta spre mine.

Alt canon. Irmos același.

Ochii inimii mele îți deschid către tine, părinte, și strig: nu lăsa ochii mei ca să vadă deșertăciuni și îți învață a privi numai către căile mântuirii.

Nu ai dat somn ochilor tăi, prea fericite, nici dormire genelor tale, până ce te-ai făcut pe sine lăcaș încăpător strălucirii Duhului celei dătătoare de raze, căreia și pe mine fă-mă părtaș, rogu-mă.

Slavă...

Ispitele cele cumplite ale vrăjmașilor celor nevăzuți și ale celor văzuți departe le izgonește de la turma ta, fericite, și ne păzește nebântuiți de toată întâmplarea cea rea.

Și acum...

Cuvântului celui înțelept al gurii tale urmând noi, Fecioară, curată, te ferim, bucurându-ne, pe tine cea cu totul fără prihană, căci tu te-ai făcut nouă pricină unei fericiri negrăite.

Apoi, Sedelna, glas 5.

Podobie: „Pe cuvântul...”

Petrecând, fericite, în liniște în Sfântul Munte al Athosului, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ai fost cercetat de sfântul stareț Vasile, de la care ai fost învățat despre toate cele trei rânduieli monahicești și despre altele mai înalte taine creștinești. Pentru aceasta, împreună cu dânsul te cinstim, părinte Paisie.

Slavă..., glas 8.

Podobie: „Pe înțelepciunea și cuvântul...”

Din pruncie fiind ales de Dumnezeu cu adevărat, preafericite Paisie, cu bărbăție ai grăit către dascălul tău cuvinte pline de darul dumnezeiesc, spunându-i arătat cum că dascălii vremii de acum în loc de a pune în mintea tinerilor învățături bisericesti, insuflate de Duhul Sfânt, ei predau învățături de la Aristotel și de la alți înțelepți păgânești, cu care hrănindu-și mintea se rătăcesc din calea cea dreaptă. Pentru aceasta și spre mirare ai adus pe învățătorii tăi, cunoscând cum că întru mari sporiri vei să strălucești, înțelepte, roagă-te lui Hristos Dumnezeu ca și noi, fiii tăi, să scăpăm de asemenea dascăli și de învățături pierzătoare de suflete.

Și acum..., asemenea

Gândesc la judecată și mă tem și de întrebarea cea înfricoșată mă cutremur! Spăimântându-mă de răspunsul Jude-

cătorului, mă îngrozesc de pedeapsă! Și de durerea focului, de întunericul tartarului, de scrâșnirea dinților, de viermele cel neadormit! Vai mie! Ce voi face, când se vor pune scaunele și cărțile se vor deschide și faptele se vor vădi. Atunce, Stăpână, fii mie ajutătoare și folositoare preafierbinte, că pe tine te am nădejde, eu, netrebnicul robul tău.

*Cântarea 4. Irmos: „Tu ești tăria mea,
Doamne, Tu și puterea mea...”*

Păzește cu rugăciunile tale, părinte, pre toți câți cu dragoste primesc învățăturile tale și îi scoate din mâinile vrăjmașilor celor văzuți și nevăzuți.

Arătându-ți ție luminat, fericite, minunatul acela pustnic Onufrie cu de-amănuntul despre războiul cel gândit cu minte pe care îl poartă, fără încetare, diavolii cu monahii cei nevoitori și despre ispitele cele neajunse cu mintea, ai scăpat din toate acestea nerănit, nevoindu-te cu sfințenie.

Cu darul cel dat ție de la Dumnezeu, izbăvește-ne, părinte, pe noi, fiii tăi, de toate păcatele, precum ai mântuit atunci pe cel ce era chinuit de cumplitul duh al hulii.

A Născătoarei:

Sălășluindu-se Dumnezeu în pântecul tău, toată ființa omenească o a îndumnezeit și mulțime de cuvioși cu sfințenie la tine i-a tras, Preacurată.

Alt Canon. Irmos același

Cel ce prin mari nevoințe ai biruit pe vrăjmașul, pe mine cel ce sunt prins în mrejele lui și întinat cu fărădelege, mă izbăvește din toate acestea și mă numără cu oile păstoriei tale, cele alese, părinte.

Nu uita în rugăciunile tale către Dumnezeu pe cei ce te cheamă pe tine întru ajutor, ci îi izbăvește de toată îngrozirea și de cumplita robie a potrivnicilor și de nevoile cele multe, strig către tine, părinte, eu spurcatul.

Slavă...

Legilor Stăpânului plecându-te, cuvioase, ai luat pe ume-
rii tăi crucea ta, călcând pe urmele lui și, smerindu-te, ai
surpat trufia vrăjmașului. Pentru aceea și pe mine mă izbă-
vește din toate călcările de lege.

Și acum...

Stinge-mi cărbunii patimilor cu picăturile milostivirii ta-
le, Fecioară Marie, neispită de nuntă și sfeșnicul cel stins
al inimii mele îl aprinde, ceea ce ești sfeșnic de aur, cu totul
fără de prihană.

Cântarea 5. Irmos:

„Pentru ce m-ai lepădat de la fața ta...”

Icoană preafrumoasă, împodobită cu faptele bune și pom
cu roduri dulci, te avem pe tine, părinte, mângâindu-ne
pururea cu scrisorile tale cele minunate prin care îndul-
cești sufletele noastre.

Eu, cel plin de adaosuri ale patimilor, alerg către a ta
folosire, părinte, și cu lacrimi mă rog, izbăvește-mă de
mârșăvia lucrurilor mele, cu ajutorul tău cel puternic.

Umple inima mea de har, părinte, cel ce din pruncie te-ai
fericit de dragostea lui Hristos și ai supus poftele trupului
puterilor sufletului cele sfințite și de toate poftele cele
vătămătoare mă slobozește cu rugăciunile tale.

A Născătoare:

Maică a lui Dumnezeu, Fecioară, rogu-te, alungă întune-
ricul cel greu al lenevirii mele și norii patimilor cu lumina
darului care este întru tine.

Alt Canon. Irmos același

Cuvine-se a se lăuda de noi minunatul Proterie pe care
l-ai văzut, cuvioase, cum îl petreceau cu dragoste păsările
când mergea la biserică și când venea la chilie, unele i se
așezau pe cap, altele pe umăr și altele împrejurul lui zbu-
rau și cântau cu feluri de glasuri: pentru aceasta, împreună
cu dânsul, te cinstim, părinte Paisie.

Urmând viețuirii sfinților celor de demult, fericite, cu totul te-ai sfințit prin faptele cele dumnezeiești, pentru aceea tainic sfințești pe cei ce săvârșesc cu dragoste și cu credință sfântă prăznuirea ta.

Slavă...

Râu având inima ta, înțelepte, te-ai făcut Bisericii lui Dumnezeu, ca o gărlă, plin fiind de învățături și, adăpând fața ei, părinte, veselești pe toți fiii tăi.

Și acum...

Ca unul ce ești fără de păcat, dă-ne nouă curățire de cele făcute întru necunoștință și împacă lumea Ta, Dumnezeule, pentru rugăciunile celeia ce Te-a născut.

Cântarea 6. Irmos: „Curățește-mă Mântuitorule...”

Pe Vasile, starețul cel prea înțelept, descoperitorul tainelor celor dumnezeiești, împreună și pe minunatul Mihail, cel ales, luminează-i, fericite, cu care roagă-te Stăpânului pentru noi fiii tăi.

Laudă după vrednicie se cuvine, părinte, a aduce fericitului Visarion, celui mai întâi tovarăș al nevoințelor tale, și lui Gheorghe, iconomul cel prea blând și cuvios, cu care stând înaintea lui Hristos, te rogi pentru noi, sfințe.

Pe toți frații care te iubesc pe tine îi chem eu, robul tău, fericite, să săvârșească praznicul tău cel luminat, punându-le după cuviință înaintea drept ospăț nevoințele tale. Pentru aceea și tu nu mă uita pe mine.

A Născătoarei:

Inima mea cea întinată, curățește-o, Stăpână Fecioară, și o umple de har, ca totdeauna la toți să cântăm măririle tale, noi păcătoșii robii tăi.

Alt Canon. Irmos același

Adunându-ne astăzi în soborniceasca biserică a păstoriei tale, fericite, cu credință te rugăm: scoate pe fiii tăi din

toată asupreala vrăjmașilor și-i du nerăniți la limanul nepătimirii.

Tărie dăruiește, părinte, și ajutor în înțelepciune povățuitorului nostru, pentru ca, cu blândețe și cu dragoste, povățuindu-ne pe noi să ne aducă, bucurându-se, pe toți lui Hristos, Mai-marele păstorilor.

Slavă...

A te ruga să nu încetezi, părinte, pentru turma ta, pe care cu multe sudori și osteneli o ai câștigat. Ci o păzește de războaiele diavolești și de oamenii vicleni cari se silesc a răsturna ostenelile tale.

Și acum...

Dăruiește-mi, Fecioară, schimbare vieții, mântuindu-mă din năravurile mele cele cu patimi, și ducându-mă spre dragostea dumnezeieștii nepătimiri, și dă sufletului meu ca să izvorască plângere de bucurie neîncetată.

*Condac, glas 3. Podobie: „Fecioara astăzi
pe Cel mai presus de ființă naște...”*

Astăzi Părintele Paisie cheamă la a sa pomenire pe toți fiii săi și tot pământul Moldovei împreună lui Dumnezeu laudă aduce; îngerii cu toate cetele sfinților să veselesc și monahii duhovnicește dăntuiesc și roagă totdeauna pe Dumnezeu Cel mai-nainte de veci.

Icos

Cântarea mea spre lauda nevoințelor tale întinată este, părinte, căci n-am inima mea curată, fiindcă nerușinat o am întinat cu gândurile și cu faptele; dar mă rog bunătății tale, nu mă înfricoșa, ci, privind cu blândețe ca spre o pelticire de prunc, primește-mi credința și dragostea ce o am către tine și dăruiește darul ceresc tuturor binecredincioșilor acoperind sfânt lăcașul acesta și pe noi pe toți de vrăjmașii cei văzuți și de cei nevăzuți cu rugăciunile tale cele cătră preaveșnicul Dumnezeu.

Întru această lună în 15 zile pomenirea sfinților mucenici și mărturisitori Gurie, Samona și Aviv.

Întru această zi pomenirea preacuviosului și de Dumnezeu purtătorului Părintelui nostru ieroschimonahul Paisie, arhimandritul și starețul sfintelor mănăstiri Neamțul și Secu.

Acest preacuvios părinte s-a născut întru preaslăvita cetate Poltava, în Rusia Mică, în anul 1722, decembrie 21, din părinți binecinstitori și foarte milostivi. Tatăl lui se numea Ioan Velicicovski, protoiereu al Poltavei, iar maica sa Irina. Din niște părinți slăviți ca aceștia și păzitori de poruncile lui Dumnezeu născându-se fericitul, și bine și cu dragoste de Dumnezeu crescându-se și învățând Sfintele Scripturi și din citirea adesea din ele cu luare-aminte, aprinzându-se în sufletul lui râvnă spre părăsirea lumii și spre primirea sfântului monahicescului și îngerescului chip, lăsând lumea, a mers mai întâi în sfânta mănăstire a Liubețkii, care este aproape de cetatea Liubecea, patria preacuviosului părintelui nostru Antonie al Pecerscăi, unde din început s-a apucat de mari nevoințe: căci toată ziua avea treabă cu ascultarea obștească, iar de la trei ceasuri din noapte scria la cărți. Și fiindcă nu avea lumânări, aprindea apoi fachie rezemându-le de perețele chiliei lângă masă și așa scria, până ce se umplea chilia de fum, mai toată noaptea, iară somn foarte puțin dormea.

Apoi de acolo au mers în mănăstirea Medvedovski, cea din ostrov și acolo s-a întins spre mai mari nevoințe, că toată ziua făcea ascultare cu părinții la adunat fân și la seceră și la altele, măcar că tare să ostenea, dar luni, miercuri și vineri nu gusta nimic hrană, iară marți și joi gusta la amiazăzi posmagi de secară și sâmbătă și duminică mânca împreună cu soborul la masă, însă tot cu înfrânare. Deci întru această mănăstire s-a tuns fericitul în rânduiala

de rasofor, numindu-se din Petru — Platon, fiind atunci în vârstă de 19 ani.

Deci nu multă vreme trecând și ridicându-se cumplită prigoană în Ucraina asupra pravoslavnicei credințe de la rău-cinstitorii leși [polonezi] a fost silit fericitul a lăsa acea mănăstire, fiindcă se afla sub stăpânirea leșilor, și au mers în Kiev, întru sfânta Lavră a Pecerscăi, unde iarăși foarte tare se nevoia, precum cu înfrânarea, după cum am zis mai sus, asemenea și cu privegherea, că numai atât somn primea în douăzeci și patru de ceasuri, câtă vreme era de la tragerea clopoțălului celui de sculat până când toca în tochița cea mică, că atuncea negreșit mergea de se afla la strană, după cum era rânduit.

Și așa, culegând miera faptelor bune de la toți cuvioșii părinți cei de acolo, au lăsat și Kievul și prin osebite și primejduite căi mergând, au ajuns în Valahia la schitul Trăisteni, și de acolo la schitul Cârnu și, petrecând întru mari nevoințe și pe acolo mai bine de trei ani și culegând rodurile faptelor bune de la bărbații cei cuvioși ce i-au aflat, a mers în Sfântul Munte al Athosului, în grădina cea sfântă a Maicii lui Dumnezeu, unde după trei ani și șase luni ai petrecerii sale la liniște a fost tuns în rânduiala mantiei, numindu-se din Platon — Paisie, fiind cu vârsta de 28 de ani.

Deci miluit fiind precucuviosul de Domnul Dumnezeu și umplându-se de darul întru tot Sfântul Duh și de înțelepciune, au început a năzui la dânsul mulți din frați, unii pentru folos și alții ca să-i fie și ucenici, pe care din început nu-i primea, însă, silit fiind de dragoste, au început a-i primi. Și atunci, de aceștia și de toți părinții cei mai duhovnicești ai Sfântului Munte silit fiind fericitul, a primit, măcar și nevrând, hirotonie în anul 36 al vârstei sale care, prin minunat chip, s-a adevărit și de la Dumnezeu. Și așa fericitul era duhovnic mai la toți nevoitorii Sfântului Munte, cei mai aleși, între care și Prea Sfințitul Patriarh Serafim, care atunci viețuia acolo. Și văzând fericitul că s-au înmulțit frații au zidit din temelie sfântul schit al Prorocului Ilie,

biserica cu chilii trezvitoare. Și fiindcă primise frați și moldoveni împreună cu sloveni, apoi a pus rânduială ca și pravila bisericii să se săvârșească în două limbi: slavonește și moldovenește. Și așa petrecea, nevoindu-se ziua și noaptea, împreună cu frații, că ziua lucra la lucrul mâinilor iară noaptea scria, talmăcind cărți patristice din elinește în slavonește. Și, în scurt timp, fericitul s-a aflat la toți nevoitorii Sfântului Munte mângâietor și gata doftor sufletesc. Apoi, prin descoperire de la Dumnezeu, după 17 ani ai petrecerii în Sfântul Munte, ridicându-se cu 64 de ucenici ai săi de acolo, au venit în pământul Moldaviei și i s-au dat de către stăpânirea de atunci sfânta mănăstire Dragomirna, în anul 1763, septemvrie, unde a așezat aceeași rânduială a vieții de obște ce o orânduise și în Sfântul Munte în biserică și pe la ascultări. Și întru această mănăstire, în obștea sa, a primit părintele nostru sfânta shimă cea mare monahicească și se ținea tot de nevoința care din început a avut la scrierea și talmăcirea sfintelor scripturi, învățând și îndemnând spre aceasta și pe ucenicii săi.

O viață ca aceasta și petrecere îngerească așezându-se și răsădindu-se de preacuviosul părintele nostru în Moldova, a început a alergera din toate neamurile cele de pîmprejur, adică moldoveni, rosieni, bulgari, greci, moscali, ruși și alții întrucât se adunaseră acolo 350, la numărul cărora mîncarea le era de obște, îmbrăcăminte de obște, viață de obște, averea de obște și mîntuirea de obște, fieștecăruia puindu-i părintele regulă cum să viețuiască.

Atunci când au luat nemții de la turci Bucovina Moldovei, loc în care se afla și mănăstirea Dragomirna, foarte s-a întristat cuviosul părinte nevoind să stea nicicât de puțin supt stăpânirea papistășească, cu care Biserica Răsăritului nici odinioară pace duhovnicească n-a putut să aibă. Și așa se ruga milostivului Dumnezeu cu lacrimi ca cu judecățile care le știe să-l izbăvească împreună cu soborul fraților de sub stăpânirea ereticilor. Deci, prin iconomia lui Dumnezeu, li s-a dat de cătră stăpânire mănăstirea Secu, cu toate moșiile și averile ei, unde s-a așezat preacuviosul cu toți

frații în anul 1776, octombrie 14. Și a pus și aici aceeași viață și orânduială de obște să se păzească pe cât au fost și în Sfântul Munte și în mănăstirea Dragomirna.

Apoi, în anul 1779 august în 14, li s-a dat și sfânta mănăstire Neamțu, cu toate moșiile și averile ei, pentru ținerea soborului, căci din zi în zi se înmulțeau frații, atrași fiind spre această îngerească viață de dragostea cea mare a părintelui, care ca și cuvioșii părinți cei de demult pe toți îi primea cu dragoste și le pune așezământ cum să viețuiască, ca să se mântuiască.

Și așa, cu voia lui Dumnezeu, din această vreme a rămas fericitul părintele nostru povățuitor peste amândouă aceste sfinte mănăstiri Neamțu și Secu, și era ca alt Avraam, primind izvoarele dragostei și pe străini care veneau spre închinăciune la sfintele mănăstiri și pe fieșcare mângâindu-i cu cuvinte pline de învățătura Sfântului Duh. Încă era fericitul împodobit de la Dumnezeu și cu darul mai înainte vederii, la care alerga din toate părțile pentru folosuri mari și mici, după cum se arată în istorisirea vieții lui cea pe larg.

Așa, în anul 1790 s-au hirotosit arhimandrit cuviosul de către sfințitul mitropolit Ambrosie, însă nicicum nu și-au sfârșit rânduiala nevoinei cu primirea arhimandritiei care i-a fost dăruită, ci încă mai tare se nevoia, scriind și tălmăcind cărți bogoslovești [teologice] împreună cu ucenicii săi din elinește în slavonește și în moldovenește. Iar somn foarte puțin primea pentru neputința trupească însă și acolo, când ședea pe scaun, scria și abia dacă adormea, iar pe pat niciodată nu s-au văzut cândva dormind, încă de când petrecea în Sfântul Munte al Athosului. Așa era de pătimaș bărbatul acest sfânt, al cărui obraz era curat și cu Dumnezeu împreunat și, ca în scurt să zic, încă din tânără vârstă și până la al său sfârșit, ziua și noaptea s-au ostenit în tot chipul și s-au nevoit ca un mucenic până s-au adunat acest sobor întărindu-l întru învățăturile cele duhovnicești, pre care cei ce le vor păzi se vor mântui. Și așa întru bătrânețe, unde ajungând ca cel ce era împărtășit de firea cea muritoare, a trebuit să îplinească datoria firii și, primind în-

științare de aceasta cu puțină vreme mai înainte, au început a se lăsa de scris și de tălmăcit și a se găti spre ieșirea din trup.

Deci, căzând în slăbiciune, a patra zi au mers la biserică și în vremea canonului s-au împărtășit în altar cu sfintele și de viață făcătoarele ale lui Hristos Taine, fiind ziua duminică. Apoi mai bolind el trei zile, miercuri iarăși s-au împărtășit cu dumnezeieștile Taine și, după aceasta, chemând pe doi duhovnici la sineși, pe Sofronie și pe Silvestru, care pe urmă au fost și stareți, prin aceștia pace și blagoslovenie [binecuvântare] soborului au dat. Și așa s-a săvârșit, ca și cum ar fi adormit, dându-și sfântul său suflet în mâna lui Dumnezeu în anul 1794, întru aceeași zi miercuri, la al unsprezecelea ceas din zi, noiembrie în 15 zile. Așa s-a stins marea lumină și sub obroc s-a pus! Și comoara cea ce izbucnea duhovnicește, vechi și nouă, după cum zice Domnul în sfânta Evanghelie [Mt 13, 52] s-au pecetluit și gura cea dulce grăitoare și de cuvinte dumnezeiești izvorătoare s-a închis! Cu ale căruia sfinte mijlociri să ne rugăm, să ne deschidă și nouă Domnul Dumnezeu Împărăția cea cerească. Amin!

*Întru această zi pomenirea preacuviosului stareț Vasile
și a ucenicului său Mihail*

Aceasta, mai înainte, în Rusia și în munții Moșenski și între alte cetăți nu puțină vreme cu dumnezeiască râvnă a viețuit cu rugători vieții monahicești. Apoi, de acolo a venit împreună cu fericitul său ucenic Mihail ieroshimonahul în Valahia și a fost povățuitor vieții monahicești și învățător tuturor celor ce viețuiau în Poiana Mărului și la schitul Trăisteni și la alte mănăstiri. Că acest de Dumnezeu plăcut bărbat întru înțelegerea dumnezeieștei Scripturi și întru învățătura de Dumnezeu purtătorilor Părinți și întru înțelegerea duhovnicească și întru cea desăvârșită știință a Sfintei Biserici a Răsăritului, a sfintelor pravile și tâlcuirea cea dreaptă a lor, după a lui Zonara și a lui Teodor Valsa-

mon și întru alte înțelegeri pe toți ce erau în vremea aceea părinți cu neasemănare îi covârșea. Iar vestea despre învățătura și plăcuta de Dumnezeu povățuire a sa spre calea mântuirii a străbătut peste tot locul. Acest cuvios părinte fiind chemat de unii nevoitori în Sfântul Munte și aflând pe părintele nostru Paisie acolo la liniște, după rugămintea lui l-au tuns în rânduiala mantiei.

Întru aceeași zi, precuviosul Proterie

Acesta era din Rusia Mică, din polcul Reșetilovska și cu meșteșugul argintar. Deci, lepădându-se de lume și de cele din lume, s-a ales monah iscusit și petrecea la liniște după voia lui Dumnezeu între părinții schitului Trăisteni, în Valahia și, lucrând rucodelie linguri foarte frumoase, le vindea și primea cu mare dragoste pe călugării cei străini și îi ospăta. Și din multa lui milostivire ce avea către toată zidirea lui Dumnezeu, pe multe feluri de păsări ce zboară în văzduh le hrănea îndestul dându-le lor hrană la vremea potrivită. Și în fiecare zi se aduna mulțime multă de păsări, așteptând vremea aceea rânduită. Și când venea vremea, el deschidea fereastra chilie sale și zburau pasările în chilia lui fără de frică și umbla prin chilie adunându-și ceea ce li se da și el prindea dintru dânsule pe carea voia și o mângâia și o dezmiarda și o netezea cu mâinile sale și apoi o slobozea, și nicidecum nu se temeau de dânsul și, după ce se săturau, zburau iarăși afară. Iară când vrea el să meargă la biserică se aduna mulțime dintre ele și-l petreceau pe dânsul când mergea la biserică, puindu-se unele pe mână, altele pe umere iar altele împregiurul lui zburând și cu multe feluri de glasuri cântând, și, când voia să intre în biserică, ele toate zburau și se puneau pe biserică, așteptând ieșirea lui și, după ce ieșea din biserică, îndată zburând mergeau după același chip, îi făceau alaiu până la chilie. Aceasta au mărturisit precuviosul părintele nostru Paisie cum că o au văzut cu ochii lui.

Întru această zi, preacuviosul Ioan Pustnicul

Acesta era din Rusia Mare și petrecea la schitul ce am zis mai sus întru mari nevoițe și el. Din dreaptă osteneala sa, de multe ori puneă masă la toți frații schitului aceluia, însă mai-nainte de masă umbla pre la fiecare din părinți cu vas îndemânatic și le spăla picioarele și cu dragoste le săruta, despre care părintele nostru Paisie mărturisește, unde zice că între părinți sunt mulți nevoitori.

*Cu ale lor sfinte rugăciuni, Doamne, miluiește
și ne mântuiește pe noi. Amin.*

Cântarea 7. Irmos „Tinerii evreiești au călcat în cuptor...”

Nebiruit cuget câștigând, părinte Paisie, prin întărirea cea nemișcată a sufletului, ai stricat toate măiestriile vrăjmașului, care erau întinse spre a-ți opri calea mântuirii. Pentru aceasta acum cânti: Bine ești cuvântat Dumnezeuul părinților noștri!

Izbăvește-ne, prea cuvioase, cu ale tale rugi din toate cursele și smintelile balaurului și tămăduiește neputințele noastre cu rugăciunile tale cele către Stăpânul, Căruia să-i cântăm în veci: Bine ești cuvântat Dumnezeuul părinților noștri!

Maica ta, fericite, bucurându-se din cuvintele îngerului de proorocia duhovniciei tale, au primit și ea asupra-și veselindu-se îngerescul chip și cu mari nevoițe săvârșindu-se aleargă acum cântând: Bine ești cuvântat Dumnezeuul părinților noștri!

A Născătoarei:

Aflându-te Cel curat pe tine mai curată decât toată zidirea, preacurată, S-a sălășluit întru tine vrând să scoată ca un iubitor de oameni Căruia cuvântăm: Bine ești cuvântat, Doamne Dumnezeule, în veci.

Umplut de luminarea Dumnezeiescului Duh, părinte Paisie, ca un păzitor al poruncilor lui Hristos și, curățit fiind de patimi, te-ai făcut cu adevărat lăcaș Treimii celei preaîndumnezeite, cântând: Bine ești cuvântat Dumnezeuul părinților noștri!

Cine poate să povestească nevoințele tale, fericite, păstorule, lacrimile și privegherile cu care ai întâmpinat pe Stăpânul cântând: Bine ești cuvântat Dumnezeuul părinților noștri.

Slavă...

Cel ce pururea ca un cuptor încins mă ard de focul ispitelor, alerg către a ta folosință, părinte, și, izbăvit fiind prin tine, cânt Stăpânului: Bine ești cuvântat Dumnezeuul părinților noștri.

Și acum...

Ție Fecioară, Preasfântă Stăpână, mă rog: fii curățitoare păcatelor mele și dă-mi mână de ajutor mie, celui ce mă primejduiesc, ceea ce ești folositoare cea tare a creștinilor.

*Cântarea 8. Irmos: „De șapte ori cuptorul,
chinuitorul haldeilor...”*

Mâncând întru rugăciuni ai zămislit întru inima ta frica lui Dumnezeu și ai născut turmei tale hotar de dogme prin duhul, părinte, și pe toți i-ai învățat să cânte: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul.

Înghesuit fiind de multe ispite, cu credință alerg la ajutorul rugăciunilor tale eu, robul tău, fericite, ca, mântuindu-mă din toate ispitele vieții acestea, să cânt: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul.

Datoria după putere împlinindu-mi cătră tine, fericite, am împletit lauda aceasta; deci tu, ca un bun părinte, cu blândețe primind darul dumnezeiesc, dă tuturor a cânta: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul.

A Născătoarei:

Cred, Preasfântă Fecioară, că Hristos Dumnezeuul nostru, Cel ce pentru noi din tine S-a îmbrăcat cu omenirea, prin covârșirea bunătăților acestea a preaslăvit numele cuvioșilor celor ce L-au iubit pe Dânsul, și care cântă neîncetat: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul.

Alt Canon. Irmos același

Izbăvește, părinte, cu rugăciunile tale sfânt lăcașul acesta și turma ta neîncetat asuprită de cei potrivnici din toate nevoile ca cu mulțumită să cântăm: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul.

Iertare de păcate cere fiilor tăi, părinte, pre care ne-ai unit într-o turmă și ne învrednicește a străluci noi iarăși fapte bune, ca, bucurându-ne în veci, să cântăm: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul.

Binecuvântăm pre Tatăl...

Nu înceta a te ruga, părinte, ca păstor vrednic să ni se dăruiască spre a ne ocărui, izbăvind-ne de cel potrivnic, și rânduiala călugărească a o ținea, ca cu toții să cântăm: Bine lăudați toate lucrările Domnului pe Domnul.

Și acum...

Ceea ce ai născut pe Domnul Cel milostiv, una de Dumnezeu dăruită, roagă-te, curată, ca cu dreapta Lui să miluiască mintea mea care pururea cumplit se prefăce cu întristările lumii, pentru ca bucurându-mă, să cânt: Bine ești cuvântată, Preasfântă Stăpână, într-o toți vecii!

Cântarea 9. Irmos:

„Spăimântatu-s-au de aceasta ceriul”...

Darul tău, părinte Paisie, nu-l depărta de la fiii tăi, ci pe toți câți se închină și sărută sfântul tău mormânt cu dragoste îi păzește și îi acoperă de toate relele întâmplări și de văzuții și nevăzuții vrăjmași.

Adusu-s-a dar Atoțiitorului mulțimea celor mântuiți prin tine, părinte Paisie: pentru aceasta, roagă-te să ne mântuim și noi, cei mai de pe urmă fii ai tăi, învrednicindu-ne împreună cu tine sfințelor cerești lăcașuri.

Rogu-te, părinte, împreună cu preasfințitul Grigore dascălul Moldovei, care au fost povățuitor acestui sfânt locaș, și cu toți părinții igumeni și stareți ai turmei tale, ca trecând și noi cu lesnire din această vale a plângerii, să ne facem părtași fericirii celei veșnice.

Usucă și dezrădăcinează cugetele cele spinoase ale inimii mele, Fecioară preacurată, fără de prihană și cu mijlocirea ta o arată pe ea roditoare și o umple de dar, Maică a lui Dumnezeu.

Alt Canon. Irmos același

A lăuda se cuvine pe minunatul Onorie, cel plin de darul dumnezeiesc, pe care după a ta cinstită mutare degrab l-ai luat la tine, părinte, și pe Ioan pustnicul, cel preaplin de dragoste, care spăla picioarele fraților și cu dragoste le săruta.

Sabie asupra hulitorului sfintei rugăciuni te-ai arătat, fericitul, tăind cu cuvintele tale cele insuflete de Sfântul Duh toate bârfele lui și izbăvind din smintelile lui pre cei ce au alergat către tine cu credință.

Slavă...

Cu rugăciuni priveghetoare și cu mari nevointe adormind dezmierdările trupului, cu adevărat în pace culcându-te, cuvioase, ai adormit; pentru aceea te avem pe tine păzitor neadormit noi cei ce cu dragoste te cinstim pe tine.

Și acum...

Apărării și păzirii, acoperământului și ocârmuirii tale, afierosindu-se pre sine slujitorul tău Paisie și pe noi pe toți fiii tăi, Preasfântă Stăpână, a adormit cu pace. Deci nu ne lăsa pe noi sărimani, ci împreună cu cei pe care i-ai ales prin rugăciunile lui, mă numără și pe mine întinatul care cu darul tău am împletit această cântare.

Svetilna. Podobie „Cu ucenicii să ne suim, în muntele...”

Părinte Paisie, fiind îndemnat de multă înțelepciune și de dragoste duhovnicească, ai primit, fericite, pe toți cei ce au venit la tine puindu-te legiuitor dumnezeiesc și îndemnând pe toți să părăsească cele deșarte și lumești și să meargă pe calea mântuirii.

Slavă...

Lăcaș luminos al Sfântului Duh făcându-ți sufletul, părinte cuvioase, ai avut înăuntru negrăit pe împăratul Hristos și Domnul și, ostenindu-te ziua și noaptea la scrierea și tălmăcirea sfintelor scripturi, ai luminat pe fiii tăi, nicidecum lepădându-te de osteneală pentru slăbiciunea trupului celui îmbătrânit, mai înainte păzind scaunul Celui vechi de zile, precum au zis Daniil.

Și acum...

Uitându-te, Preasfântă Stăpână, spre moștenirea cea prealăudată păzește-o pe ea cu puterea ta cea nebiruită, îndreptează schiptrurile împărăției creștinești și întărește pe cei credincioși, iar pe vrăjmași împlânzește-i și sfânt lăcașul acesta îl păzește și revarsă pacea până la marginile pământului, Născătoarea de Dumnezeu, Maica Atotțiitorului.

La Laude, Stihirile pe 4, glas 4.

Podobie. „Ceea ce ești bucuria cetelor...”

Cu bucurie cerească să ne adunăm împreună, fraților, să prăznuim îngerește pomenirea cea de peste an a părintelui nostru, podoaba cea mare a monahilor, și ungându-ne fruntea din sfânt untdelemn, să ne curățim, prin credință, sufletele cu rugăciunile lui.

Cu prealuminată prăznuirea fericitului părinte să ne ospătam, fraților, și cu credință să ne veselim, iubitorilor de prăznuire, cinstind luminată prăznuirea sălășluirii lui la cer cu cântări laudând pe Hristos Dumnezeu, Cel ce a slăvit pomenirea lui.

Cu focul dragostei celei duhovnicești aprinzându-ne, fraților, toți cu bucurie să dănuim și cu cântări să lăudăm pe cinstitul lăcaș al Sfântului Duh, pe râul înțelepciunii și marele îndreptător și învățător al nostru, Paisie, care se roagă totdeauna pentru noi, cei ce cinstim pomenirea lui.

Cu laude și cu cântări duhovnicești să ne veselim astăzi, fraților, lăudând pe Dumnezeu Cel minunat întru sfinții Săi, Care cu darul Său și puterea Sa a întărit pe preaminunatul Paisie de au surpat toate măiestriile vrăjmașului, și acum se roagă neîncetat pentru cei ce cu dragoste cinstesc pomenirea lui.

Slavă..., glas 2:

Preacuvioase părinte Paisie, tu, din vârstă pruncească cu osârdie spre fapte bune nevoindu-te, ai lăsat lumea și toată slava ei și, luând cu bucurie asupra-ți îngerescul chip, prin mari nevoințe te-ai făcut organ Sfântului Duh; din a Cărui luminare ai îndemnat pe oameni să urască cele îndulcitoare și, adunând cete de monahi, le-ai rânduit lor așezământ cum, în trup petrecând, să viețuiască îngerește. Și acum stai înaintea Sfintei Treimi, bucurându-te neîncetat cu cei ce s-au nevoit împreună cu tine, fericite, și te rogi pentru pacea lumii și mântuirea sufletelor noastre.

Și acum...

Adăpostire și sprijin și scăpare tare creștinilor ești, Maica Dumnezeului nostru. Pentru aceasta, prin rugăciunea ta cu priveghere, nu înceta pururea a te ruga ca să fie păzit sfânt lăcașul acesta, iar noi robii tăi să ne mântuim de toate primejdiile, căci, după Dumnezeu, toți dreptcredincioșii pe tine te avem sprijinitoare și scăpare.

Doxologia mare. Ecteniile și otpustul.

Ceas întâi și otpust.

LA LITURGHIE

Fericirile din canonul cel dintâiu al cuviosului, cântarea 3, pe 4 și din canonul cel de al doilea, cântarea 6, pe 4.

Prochimen, glas 7:

Scumpă este înaintea Domnului moartea cuviosului lui.

Stih: „Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-au dat mie”.

Apostol, din Epistola către Evrei, „Fraților, aduceți-vă aminte de mai-marii voștri...”

Aliluia. Glas 6. „Fericit bărbatul care se teme de Domnul”...

Stih: „Puternică pe pământ va fi sămânța lui”.

Evangelhia de la Matei, începerea 11: „Zis-au Domnul ucenicilor Săi: Voi sunteți lumina lumii”...

La priceasnă, „Întru pomenire veșnică va fi dreptul”...

v

Așezământul vechi de la Dragomirna*

(1626)

Cu bunăvoința Tatălui Celui fără de început și cu împreună-lucrarea Fiului Celui veșnic și cu săvârșirea Sfântului și de-viață-făcătorului Duh, Care de la Tatăl purcede și în Fiul odihnește, Treime sfântă, nedespărțită, o Dumnezeuire în Trei Fețe nedespărțită, slăvită și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

* După originalul românesc reprodus în *Documenta Romaniae Historica*, A, XIX, nr. 121, p. 144–148. Pasajele în slavonă sunt redată în caractere italice. Un hrisov cu conținut aproape identic, dar redactat de un scrib diferit, a fost emis în aceeași zi pentru mănăstirea Sucevița, *ibid.*, nr. 122, p. 149–153.

Primele decenii ale secolului XVII au adus cu ele, pe lângă dezorganizarea produsă de războaiele ruso-turce și deasa schimbare a domnilor, și o intensificare a influenței grecești în Principatele Române (susținută activ de domni precum Radu Mihnea sau Leon Tomșa). Pentru a pune capăt neorânduielilor din viața monahală, domnul Moldovei Miron Barnovschi (1626–1629) convoacă un Sinod al ierarhilor țării prezidat de mitropolitul cărturar și artist Anastasie Crimca (1608–1617, 1619–1629). Acest sobor din septembrie 1626 va elabora un plan de reformă a vieții marilor mănăstiri de obște sub forma unui așezământ („tocmeli”) în 15 puncte menite să readucă viața acestora pe linia autentic ascetică, spirituală și canonică a tradiției ortodoxe (cf. N. IORGA, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, vol. I, 1928, p. 267–273). Textul acestui regulament românesc anticipează cu 137 de ani reforma chinovială întreprinsă de starețul Paisie.

Noi, bunul creștin și întru Iisus Hristos credincios, Io Miron Barnovschi Moghila Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei. Vrut-am și am osârduit cu toată inima și cu tot sufletul nostru, cu puterea ce am avut de la Dumnezeu dăruită, după mila ce ne-au miluit Sfinția Sa, cu domnie în scaunul și în moșia Domniei mele, ca să socotim și să tocmim toate lucrurile cele dumnezeiești și a sfintelor biserici și, mai vârtos, tocmelile și obiceiurile cele bune să le întărim și celea ce's stricate de oameni nesocotitori să le tocmim după cum au nevoie și întâia dată și Domnii cei bătrâni de-au făcut și au întărit prin sfintele mănăstiri tocmală și obicei bun, de n-au agonisit fiecare, nici au ținut fiecare al său, nici s-au grijit fiecare de sine, ci au nevoie toți călugării de-au agonisit în sfânta mănăstire și au grijit numai de paza sfintei biserici și de pravila călugărească. Iară în vremea de acum, acelea toate s-au stricat și în locul acelor tocmeli și obiceiuri bune ce au fost atunci, au făcut alte tocmeli și obiceiuri prin sfintele mănăstiri oamenii ce nu se tem de Dumnezeu, carii au stătut să strângă și să agonisească numai pentru sine și se grijesc numai de sine, iar sfintele mănăstiri le-au lăsat negrijite și nesocotite și le-au părăsit, de-au rămas lipsite de toate lucrurile.

Pentru aceea Domnia mea, văzând slăbiciunea sfintelor biserici și părăsirea obiceiurilor celor bune ce au fost mai înainte prin sfintele mănăstiri, socotind Domnia mea și scăderea țării, că de nu vor nevoi călugării toți într-un chip să agonisească cine ce va avea și cine ce va agonisi, să fie tot a mănăstirii, să ție obște, să nu tragă fiecare pentru sine, într-alt chip nu se vor putea ținea sfintele mănăstiri, pentru aceea, Domnia mea am sfătuit cu voia a patru sveatiteli [luminători] ai țării, anume kyr Anastasie [Crimca] arhiepiscop și mitropolit al Sucevei și Atanasie episcopul de Romanu și Evloghie episcopul de Rădăuți și Mitrofanu episcopul de Huș și împreună cu tot Sfatul Domniei mele și cu voia unora din călugării de prin sfintele mănăstiri, cari au avut frica lui Dumnezeu și au iubit podvigul călugăresc [asceza monahală], cu aceștia cu toți împreună am tocmit

și am scris aicea tocmeala obștii, ca să ție prin toate sfintele mănăstiri obște, cum țin pretutindenea în toată lumea, în Sfeta Gora [Sfântul Munte] și în ostroave și cum țin și aicea trei-patru mănăstiri.

Așa am vrut și am sfătuit Domnia mea cu călugării noștri, cu vlădicii și cu sfatul a toată țara, să fie prin toate sfintele mănăstiri obște, cum e învățătura din Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos și de la Sfînții Apostoli și de la sfintele Soboare [Sinoade], cum scrie la Soborul cel dintâi și al doilea în șase capete și la al șaselea în patruzeci de capete și la al șaptelea în nouăsprezece capete*, ca să nu îndrăznească cineva din călugări să zică „acesta e al meu, acesta e al tău”, că unde este la mijloc să cheme un lucru al tău, altul al meu nu se cade să se cheme viață călugărească, ci mai vârtos sobor tâlhăresc au zis părinții că este.

Pentru aceea, după tocmeala sfintelor Soboare, am întărit și am tocmnit cu scrisoare din sfânta pravilă, ca să fie tututor sfintelor mănăstiri obște neclintită în veci. Iar de se va ispiti cineva cândva să strice tocmeala obștii, fie măcar Domn, fie vlădică, fie egumen, sau altcineva din călugări, sau boieri, sau fie cine va fi, unul ca acela să fie proclat [blestemat] de sfintele Soboare și de noi de toți.

Iar tocmeala de obște a sfintelor mănăstiri să fie așa:

[1] Despre obște.

Nimeni din călugări să nu ție nimic al său, nici cal, nici stupi, nici alt dobitoc, nimic, nici arătură, nici din afară, nici dinăuntru în mănăstire, nimeni nimic deosebi să nu ție, fără numai îmbrăcăminte și chelșugel [bani de cheltuială] de va avea dintru rucodelia sa [lucrul său de mână] să ție cu blagoslovenia egumenului și a duhovnicului său.

* Canoanele 6 de la Sinodul Prim-Secund (Constantinopol, 859-861), 40 de la Sinodul VI (Trullan, 692) și 19 de la Sinodul VII Ecumenic (Niceea, 787).

[2] Despre mâncare.

Călugării să mănec toți în trapeză, toți asemenea, ca frații, din aceleași bucate și să bea toți dintr-o singură băutură și să nu facă egumenii și stareții mănări altele și deosebi de cei mai săraci, ci într-un chip să mănânce și să bea toți, ca frați.

[3] Despre egumeni.

După aceea, întâi cu blagoslovenia milostivului Dumnezeu și cu voia soborului, cine va fi ales să fie egumen, să fie ca un părinte tuturor și de la toți să aibă cinste ca un părinte sufletesc. Însă egumenul să fie preot și să se grijească de toți ca un părinte de feciorii săi și fără de fățarie să socotească, să împartă tuturor într-un chip, cui ce-i va trebui și trupește și sufletește, după pravila Sfântului Vasilie, cum învață de zice că unde sunt lucrurile cele trupești dimpreună tuturor într-un chip, acolo și cele sufletești sunt dimpreună tuturor într-un chip și spăsenia [mântuirea] într-un chip și truda într-un chip și nevoința într-un chip și cununa.

[4] Despre ieșirea egumenului.

Egumenul să nu iasă fără de vreme din mănăstire, unde-i va fi voia, ci să aibă iconom, să-l trimită în treburi mai mănunte, iar unde va fi lipsa sfintei mănăstiri să meargă egumenul, cu știrea și cu sfatul stareților [bătrânilor] să meargă și un frate, pre care-l va vrea soborul, să meargă cu el.

Egumenia să o ție un an încheiat și, dacă se va împlini anul, să se prostească [să stea ca simplu monah] dinaintea soborului. Deci de vor socoti că s-a nevoit cu tocmeala cea sufletească și cu obiceiul sfintei mănăstiri, să aibă a cădea cu rugămintे să-l roage să ție egumenia și într-alt an; iar de va fi petrecut anul cu nesocotință și cu risipă întru agonisită, pre altul să afle și să-l roage să egumenească.

[5] Despre stareți.

Iară stareții, cine va fi ales, de nu va umbla după dreptate și după tocmeala sfintelor mănăstiri, cei după samoviliia

sa [voia sa proprie] în mâncări și în beții și în strunsură [strângere de averi], unul ca acela să fie scos din stăreție ca o oaie râioasă.

[6] Despre chelșug [banii de cheltuială].

Iară chelșugul [banii de cheltuială ai] mănăstirii să nu îndrăznească să se ție la sine, nici egumenul, nici alți stareți, nimeni fără de cine vor alege soborul, să fie cu voia tuturor, să-l pună vistiernic sau ecleziarh.

[7] Despre cine va ținea deosebi.

Iară de se va afla oarecine din frați ținând ceva deosebi, unul ca acela să fie procleșit [blestemat] de sobor sau să se izgonească dintre frați. Care egumen sau stareț sau altul din călugări, fie din rudă de boier, fie din târg, fie din țară, fie din altă țară, de va călca zapoveada [porunca] acestei scrisori a noastre, ce e aleasă cu soborul din sfânta pravilă, de va ținea cai sau stupi sau alt dobitoc sau arătură la frații săi sau la rudele sale sau la prietenii săi sau să dea bani într-aslam [în afaceri] sau a face negoț, fie cu dobitoc, fie cu poloboace, orice negoț, să fie procleș și treclet [blestemat și de trei ori blestemat], anathema, marantha, amin.

[8] Despre mâncarea la chilii și despre oaspeți.

Prin chilii, nici bolnav, nici sănătos să nu mănânce, nici să bea, fără numai apă.

Iar la hramul bisericii și când se va întâmpla să vină Domn la mănăstire, atunci numai blagoslovim să mănânce și să bea prin chilii, pentru oaspeți, iar într-alte zile peste an în ospătării să se ospăteze. De va fi vlădică sau egumen sau boier sau ctitor să-i ospăteze egumenul la chilia egumenului.

[9] Despre sobor.

Când se va aduna soborul pentru treburile mănăstirești, de va vrea soborul, două pahare blagoslovim să aducă, iar aiurea nicăieri, nici în chelariu, nici în pivniță.

[10] Despre ecleziarh, despre iconomi
și despre metoșari [responsabilii de metocuri].

Ecleziarhul un an încheiat se cade să ție ecleziarhia; așijderea și iconomii și metoșarii. Cine va fi pus să socotească, să se nevoiască forte cu socotință pentru agonisita sfintei mănăstiri, cu frica lui Dumnezeu și cu dreptate. Iar dacă se va împlini anul să aducă agonisita ce va fi agonisit peste an, să o pună înaintea soborului și să ia blagoslovenie. Iar de va fi nesocotitor și după samoviliia sa [voia sa proprie] va risipi semințiilor [rudelor] și prietenilor săi, unul ca acela să fie sub blestemul sfinților oteți [părinți] și nici anul să nu-l aștepte, ci să-l scoată de sârg, ca pe un fur de biserică și de aici [încolo] să n-aibă credință pentru nimic, nici dintr-un loc nici din afara mănăstirii.

[11] Despre coconi și despre mas
[despre copii și rămânerea în mănăstire].

Coconii mici în mănăstire să nu petreacă, nici muiere, nici ȝigancă sau călugăriță să nu rămână în mănăstire, nici poslușnic [ascultător] mirean să petreacă să rămână înăuntru în mănăstire, ci în afară unde va fi casa de aceea făcută.

[12] Despre slugi.

Egumenii să n-aibă slugi curteni, ci să aibă poslușnic [un ascultător] să slujească. Doi cai aleși să fie de treburile egumenului, de slujbă, iar de-acia toți să fie de obște.

[13] Despre samă.

Egumenul sau fiecare să dea samă înaintea soborului de ce va fi cheltuit; și cine ce va dobândi pe la seminții [rude] sau la prietenii să arate înaintea egumenului, să se blagoslovească. Și de va socoti egumenul că-i va fi de treabă și de polz [folos] să-i lase, iar de nu, în mănăstire să se ia.

[14] Despre străini.

De la alte mănăstiri, de oriunde, de va veni vreun frate să petreacă în mănăstire, să țină obiceiul mănăstirii; iară de nu-i va plăcea, să iasă din mănăstire.

[15] Despre sihăstrie.

Și din frați cine va vrea să iasă în sihăstrie, să fie cu blagoslovenia soborului și a egumenului; și de va asculta de sobor și de egumen, să petreacă cu Dumnezeu, iar de nu, să-l întoarcă în mănăstire să fie sub ascultare și-n locul lui să blagoslovească altul, care va iubi petrecerea pustiei să o petreacă cum se cade.

Pentru aceea, Domnia mea am întărit și am tocmit și acestei sfinte mănăstiri a noastre, anume Dragomirna, unde este hramul *Pogorârea Sfântului Duh*. Și pentru mai mare credință și tărie, am pus și pecetea Domniei mele.

Iar de nu se va pleca cineva, cândva, sau în zilele Domniei mele, sau pe cine va alege Dumnezeu, după viața noastră, să fie Domn Țării Moldovei, să fie arătat unul ca acela, cu temnița să fie certat, până când să va smeri, că scrie Apostolul Pavel: „Dați pe unul ca acela dosădzei [satanei] întru zmăcinarea [pieirea] trupului, ca să se izbăvească sufletul lui în ziua Domnului nostru” [1 Co 5, 5], a Căruia este slava în veci. Amin.

În anul 7135 [1626], luna septembrie 20.

Ioan Miron Barnovschi Voievod

Așezământul paisian de la Dragomirna*

(1763)

[1. Prefața ieroschimonahului Platon]

Înainte cuvântare pentru rânduiala și așezământul
vieții de obște în soborul fericitului întru pomenire
părintelui nostru starețului Paisie

Când a binevoit Dumnezeu a-l arăta pe robul Său, care
viețuise vreo câțiva ani în Sfântul Munte al Athosului, slu-
jind lui Dumnezeu în tăcere la singurătate și în toate zilele
arzând cu duhul, cu lacrimi și cu sfârâmare a inimii, și cu
smerenie, ca să nu rămână un asemenea vas al Duhului
ascuns sub obrocul tăcerii, l-a scos spre lumina a toată
lumea întru slava Sa și spre mântuirea și povățuirea multor

* „Marea carte” a paisianismului, *Așezământul* în 18 puncte redactat în slavonă al comunității starețului Paisie de la Dragomirna a cărui aprobare a cerut-o în 1763 de la mitropolitul Moldovei Gavriil Calimachi (1760–1786) a fost de timpuriu tradus în limba română; această veche traducere românească a circulat în multe copii în mediul monahal românesc, fiind editată după ms. rom. BAR 2139 (sfârșitul secolului XVIII, Cernica) de arhim. Clement Popescu și diac. Ioan I. Îcă jr: *Viețile, povățuirile și testamentele sfinților stareți Gheorghe și Calinic de la Cernica. Monumentele spiritualității cernicane I*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 21–40. Reproducem aici noua traducere românească „integrală” (inclusiv prefața ieroschimonahului Platon) și „cu substanțiale precizări de sens” după originalul slavon realizată de Valentina Pelin și publicată în: *SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, Cuvinte și scrisori duhovnicești II*, publicate după traduceri vechi revăzute, cu note și comentarii de Valentina Pelin, cu o postfață de Virgil Cândea, Editura „Tipografia Centrală”, Chișinău, 1999, p. 84–105.

suflete la adevărata lucrare a căii celei evanghelicești a dumnezeieștilor Lui porunci, după cuvântul ce zice: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să se vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” [Mt 5, 16]. Și cu toate că se lepăda de fiecare din ei cu mare întristare și cu multe lacrimi îndelungă vreme, însă neputând scăpa de rugămintile lor, în puțini ani s-au adunat către dânsul până la cincizeci de suflete.

Și văzând el aceasta, cu multă mâhnire și cu amare lacrimi suspinând, își zdruncina sufletul, căci socotința lui fusese mai înainte ca să viețuiască numai în doi sau trei pe calea de mijloc [împărătească], și se lepăda nevrând să se înmulțească frații. Și abătut de amară întristare, își căznea sufletul și cu lacrimi dureroase multă vreme se ruga lui Dumnezeu, temându-se și cutremurându-se că nu va fi așa de lesne această adunare de frați, mai mult încă, să nu fie vreo ispită diavolească spre a lui veșnică osândă și cei adunați spre batjocura dracilor și a oamenilor, până ce, în rugăciunile și lacrămile sale, a primit, prin milostivirea lui Dumnezeu, desăvârșită vestire.

Cunoscând dar dumnezeiasca voință, că așa este Pronia lui Dumnezeu, ca să înceapă el viețuirea cea de un gând și de un suflet a vieții de obște a purtătorilor de Dumnezeu Părinți cei de demult, s-a supus voinței lui Dumnezeu și și-a aprins inima lui cu dumnezeiască râvnă întru slava lui Dumnezeu și pentru buna rânduială monahicească cea evlavioasă a purtătorilor de Dumnezeu Părinților noștri de demult, adică pentru adevărata pocăință, neprefăcuta smerenie și ocărârea de sine, sărăcia ce mai de urmă de bunăvoie pentru Hristos, dragostea nefățarnică către părintele său și unul către altul, ascultarea cea după înțelegere duhovnicească și cu smerită cugetare, și desăvârșita tăiere a voii și socotinței sale și cucernicie întru toată înțelegerea duhovnicească și monahicească. Și această înțelepciune și înțelegere duhovnicească, pentru aplecarea la grijile cele pătimașe, puțin de nu s-a stins desăvârșit în aceste vremi de acum.

S-a sârguit tare, după Dumnezeu, ca după cât îi va fi lui cu putință, toate cele zise să le răsădească, cu ajutorul lui Dumnezeu, în viața de obște și cu lucrarea să le îndeplinească. Punând toate grijile în seama lui Dumnezeu, s-a nevoit mult și a căutat cu credință în toate dumnezeieștile scripturi, cele în limba grecească și slavonească, toate prăvelele și mărturiile apostolilor și ale soboarelor și ale Sfinților Părinți și iarăși, rânduielile așezămintelor și obiceiurile bisericești și cele din afară, și cele ale Sfinților Părinți de demult și ale mănăstirilor din Sfântul Munte, mai cu sârguință privind la așezămintele Sfântului Vasile cel Mare. A rânduit și a întărit ca acestea toate, necălcate și neschimbate, așa să se păzească întru totul în chinovia sa nu numai în viața sa, ci și după dânsul, chiar dacă s-ar întâmpla cândva vreo nenorocire, precum și în timpul vieții lui a fost, liniștindu-se lucrurile, iarăși să se întoarcă la rânduiala lui cea temeinică. Așa a fost dar socotința, hotărârea și întărirea acestui fericit părinte al nostru.

Însă ne întoarcem iarăși către cele ce le avem înaintea (de la care ne-am abătut mult).

Petrecând el în Sfântul Munte cu o asemenea mulțime într-un asemenea nelesnicios loc în cea mai de pe urmă sărăcie, puțin de unde având ajutor, numai din lucrul de mână și osteneala fraților săi, ajunsese neapărata nevoie, cu sfatul întregului său sobor, să se mute în această iubitoare de Dumnezeu țară creștină Moldovlahia în căutarea pentru biata sa obște a unui loc cuviincios, după cum și în înștiințarea următoare, scrisă de el, se arată.

Venind cu tot soborul în această de Dumnezeu păzită țară în anul 1763, el însuși s-a înfățișat cu rugămintea în capitală, la Iași, către marele stăpân Arhiepiscop și Mitropolit kyr Gavriil [Calimachi, 1760–1786]. Iar atotputernica Pronie a lui Dumnezeu a pus în inimile tuturor ca să arate către dânsul cea mai mare milă a Sa. Și precum cel ce era atunci preacucernicul și de Hristos iubitorul domnitor Io Grigore Ioan [Calimachi] Voievod [1761–1764] și Preasfințitul marele stăpân Arhiepiscopul kyr Gavriil, asemenea și toți domnii

boieri de bun neam și iubitori de Dumnezeu, cu obștească bucurie s-au unit să-i dea lui și la tot soborul său preafrumoasa Mănăstire Dragomirna, cu toate averile ei, pentru cea de-a pururea petrecere.

Și așezându-se el întru acea mănăstire cu tot soborul, deși nu cu mică strâmtoare pentru lipsa chiliilor, a adus mare mulțumire cu multe lacrimi din tot sufletul și în singurătate, și sobornicește Unuia Dumnezeu celui în Trei Ipostasuri pentru că i-au dăruit, prin preacucernicul domnitor și Preasfințitul Mitropolit, mănăstirea Sa, a Sfintei Treimi.

Apoi, după puțină vreme, dorind să știe Preasfințitul Mitropolit kyr Gavriil rânduiala și așezământul chinoviei fericitului întru pomenire părintelui nostru Paisie, i-a poruncit cu toată dragostea ca să-i arate lui în scris, măcar în scurt, despre obștea sa. Iar părintele nostru, starețul Paisie, după porunca Preasfințitului Mitropolit kyr Gavriil, a scris către dânsul și către tot duhovnicescul sobor această următoare înștiințare.

[2. Scrisoarea către Mitropolitul Gavriil Calimachi]

Preasfințite Arhipăstor, de Dumnezeu ales și pus,
și Sfințiile Voastre, de Dumnezeu iubitorilor arhieriei
pe care Dumnezeu v-a pus întru păstorirea Bisericii Sale
în această creștinească și pravoslavnică țară a Moldovlahiei,

Eu, cel mai de pe urmă rob al Preasfințiilor voastre, stând înaintea celor cu sfințenie încuviințate fețe ale preasfințiilor voastre și ale întregului, de Dumnezeu alesului, sobor, vrând a arăta prin acest scurt și fără de înțelepciune cuvânt despre mine, cel mai de pe urmă, și despre viața și adunarea de obște întru numele lui Hristos a fraților către mine și unul către altul, rog pe Preasfinția voastră ca, urmând bunei îndurări a îndelungatei răbdări a lui Dumnezeu, să ascultați cu multă îngăduință această arătare a mea, trecând cu vederea necuviința mea, a omului de rând și neînvățat, cu de Dumnezeu data sfințiilor voastre înțelepciune.

Având eu întru tinerețile mele multă râvnă și dragoste către viața călugărească, lăsând lumea și cele ce sunt în lume, am luat începutul chipului călugăresc în patria mea, în Rusia Mică. Apoi, râvnă având ca în peregrinare mai prielnic să-l slujesc pe Dumnezeu, lăsându-mi patria, am venit în Sfântul întru pomenire Munte al Athosului și am stat la liniște sub Mănăstirea Pantocratorului într-o oarecare colibă [chilie], unde m-am învrednicit a mă îmbrăca și în mantie.

Și șezând eu acolo câțiva ani, iată a venit, cu râvna lui Dumnezeu, în Sfântul Munte, un frate din neam muntean [din Țara Românească] și a început a mă sili foarte mult cu rugămintea lui, ca să-l primesc în ucenicie. Eu însă, văzând neputința și neînțelegerea sufletului meu, m-am lepădat de mai multe ori. Apoi iarăși, văzând, pe de o parte, sârguincioasa lui rugămintă pentru primirea sa, iar, pe de altă parte, chibzuind că și Sfânta Scriptură nu laudă, ci oprește a ședea singur de sine călugărul pătimăș, am socotit să aleg cu acel frate de un cuget și un gând calea cea de mijloc [împărătească] a vieții călugărești, adică viețuirea cu un frate sau cu doi, ca una care este cunoscută [adeverită] și laudată de Sfânta Scriptură, și de insuflații de Dumnezeu Sfinții Părinți. De aceea, punând toată nădejdea în Dumnezeu pentru a mea și a fratelui îndreptare, am trecut cu vederea neputința și neînțelegerea mea, așezând înaintea Sfânta Scriptură, ca povățuitor nerătăcit întru mântuire și mie, și fratelui.

Încumetându-mă a-l primi pe acel frate, i-am descoperit lui din Sfânta Scriptură că avere deosebi, până în cel mai mic lucru, să nu aibă, precum nici de voia să se țină sau să urmeze după socotința sa. Iar ascultarea să o săvârșească, cu frica lui Dumnezeu, după puterea sa și cu sufletul, și cu trupul. Și acelei învățături supunându-se acel frate cu toată sânguința, a înfăptuit-o cu însăși lucrarea.

Cu acest fel de viață viețuind eu într-un suflet cu fratele acela, au început și alți frați să mă supere mult cu rugă-

mințile lor pentru primire în ascultare. Eu însă de multe ori m-am lepădat, temându-mă să iau asupra mea o asemenea greutate pentru sufletele fraților, ceea ce numai celor fără de patimi li se cuvine. Dar văzând și sângrincioasa lor rugămintă spre a fi primiți în ascultare, mă mîhneam cu inima, fiindu-mi milă de dînșii, neștiind ce să fac. Și astfel, neputînd eu scăpa de rugămintea lor stăruitoare, am început a primi dintre acei frați câte unul în ascultare.

Și așa înmulțindu-se frații, am trecut din coliba [chilia] aceea în Schitul Sfântului Constantin, unde, adunându-se doisprezece frați, am început a chibzui că de la calea cea mijlocie, adică de la petrecerea cu un frate sau cu doi, pentru înmulțirea fraților, se schimbă viețuirea noastră către viața de obște care, după așezămîntul Sfântului Vasile cel Mare, trebuie să înceapă de la nu mai puțin de doisprezece frați. Și pentru aceea, neîncăpînd în micul schit al Sfântului Constantin, am zidit din nou schitul Sfântului Prooroc Ilie din însăși temelia lui, cu cheltuiala iubitorilor de Hristos, dar mai vîrtos cu ostenele fraților, pentru o mai cuprinzătoare încăpere a noastră, gândind ca numai cu acest număr de frați și viața să ne-o săvârșim.

Iar când s-a zidit schitul și am văzut că încă și mai mulți frați din lume au început a veni în Sfântul Munte din aceste țări [românești] și din patria mea, râvnitori către aceeași viețuire în același schit, neputînd eu nici într-un chip să scap de rugămintea lor pentru primirea în ascultare, s-au înmulțit în câțiva ani până la cincizeci de frați. Deci am început pentru aceea a socoti că unei asemenea adunări de frați, cu un suflet și o gândire întru numele lui Hristos, Sfântul Munte, deși sfânt loc este, ci ca unul foarte cu nevoie pentru cele de hrana vieții, nu ne va da nouă mîna spre o mai mare întărire și pentru cele mai de pe urmă trebuințe, fără de care nu este cu putință a se alcătui viața de obște, o va aduce după o vreme către risipire.

De aceea, m-am gândit să ne mutăm cu toți frații în această pravoslavnică de Dumnezeu păzită țară, pentru o mai

mare întărire a vieții noastre de obște. Iar gândul acesta i l-am descoperit de mai multe ori Sfințitului Patriarh kyr Serafim, care, părându-i rău pentru ieșirea noastră, a vrut să întărească viețuirea noastră într-o mănăstire din Sfântul Munte, numită Simonos Petras. Însă și această bună socoteală a Preasfinției sale, Dumnezeu, cu judecățile cunoscute Lui, nu a împlinit-o, încă și nouă nu puțină pagubă ne-a fost, căci nefiind noi cu nimic vinovați, am fost siliți să plătim datornicilor mănăstirii aceleia până la șapte sute de lei.

Toate socotindu-le și temându-ne ca să nu fie risipire de-săvârșită viețuirii noastre (care, cu sporirea lui Dumnezeu, a ajuns nu cu puține osteneli și sudori într-o asemenea petrecere cu un suflet și de obște unul cu altul), toți într-un gând și un suflet am făcut sfat de obște să ieșim din Sfântul Munte, ca să ne căutăm loc cuviincios vieții noastre într-o această pravoslavnică și de Dumnezeu păzită țară creștină. Și întărind acest sfat, am ieșit din Sfântul Munte și am venit în această de Dumnezeu păzită țară, punând nădejdea pentru toată așezarea vieții noastre în Dumnezeu, Cel de obște Chivernisitor și Ziditor al tuturor.

Și El, cu nemărginita și nespusa Sa milostivire, a insuflat, cu darul Său, în inimile binecredinciosului și de Hristos iubitorului și următor al lui Hristos în milostivire, a domnitorului nostru Io Grigorie Ioan voievod, și a Preasfințitului marelui nostru stăpân kyr Gavriil, Arhiepiscop și Mitropolit al acestei de Dumnezeu păzite țări, care, lui Dumnezeu asemuindu-se prin milostivirea lor, ne-au dat nouă spre de-a pururea noastră viețuire preafrumoasa Mănăstire Dragomirna, zidire a celui întru fericită pomenire, a Preasfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Sucevei, kyr Anastasie Crimca — lucru pe care îl socotim a fi mai întâi ca o nespusă și deosebită purtare de grijă a lui Dumnezeu pentru viața noastră de obște, apoi ca o milostivire următoare de Hristos a binecredinciosului voievod și a Preasfințitului Mitropolit, care au slujit acestei purtări de grijă și voi lui Dumnezeu. Și pe aceasta o socotim a fi pentru noi o mare minune. Că cine dintre noi a nădăjduit la aceasta, ca nouă, nevoiașilor,

sărmanilor și străinilor, care nu aveam nici capul unde să ni-l plecăm, ni se va da nu numai un loc ca acesta și o asemenea minunată mănăstire cuviincioasă viețuirii noastre de obște, cu toate averile ei, ci încă și să fie scutită și slobozită de toate obișnuitele biruri pentru care binecredinciosul domnitor a întărit cu hrisovul măriei sale?

Slavă Unuia Celui în Trei Ipostasuri Dumnezeu, Care a dăruit obștii noastre prin binecredinciosul voievod și prin Preasfințitul Mitropolit Mănăstirea Treimii Sale!

Mulțumim și binecredinciosului și de Hristos iubitorului și preamilstivului domnitorului nostru, Io Grigorie Ioan Voievod pentru această prea înaltă milostivire a măriei sale către noi, pentru care datori suntem până la cea din urmă suflare a noastră să-L rugăm pe Dumnezeu cel mare întru milă, ca să-i dea măriei sale să ocârmuiască cu milă și judecată încredințata lui de Dumnezeu țară și în această viață de acum să aibă pace, sănătate, îndelungare de zile și fericire, iar în cea viitoare, pentru înțeleapta și credincioasa chivernisire a țării încredințate lui de Dumnezeu, să dobândească cununa Împărăției cerurilor, împreună cu împărații cei binecredincioși care bine au plăcut lui Dumnezeu, împreună și cu binecredincioasa noastră stăpână Elena doamna, și cu iubitorii de Dumnezeu copiii săi și cu tot slăvitul de Dumnezeu neamul său.

Mulțumim și Preasfințitului Arhiepiscop și Mitropolit, marelui nostru stăpân kyr Gavriil, cu iubitorii de Dumnezeu episcopi, pentru nemărginita lor către noi arătată milostivire, pentru care întru cele de-a pururi ale noastre puțin putincioase rugăciuni, le dorim să păstorească turma oilor celor cuvântătoare a lui Hristos, de Dumnezeu încredințată lor, la pajiștea dumnezeieștilor lui învățături, învrednicindu-se întru cea ce va să fie, cu toți păstorii și învățătorii Sfintei Biserici, cu fericire a lua de la Începătorul păstorilor, Marele Arhiereu Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a străbătut cerurile, bunătățile cele gătite celor ce îl iubesc pe Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru, la care și îngerii doresc să privească.

Mai mulțumim încă și măriților și milostivilor boieri de bun neam și tuturor făcătorilor de bine ai acestei sfinte mănăstiri, rugându-ne lui Dumnezeu ca, pentru facerea lor de bine către noi și către această mănăstire, să fie răsplătiți întru această de acum viață cu cele vremelnice și întru cea ce va să fie cu bunătățile Sale cele veșnice.

Această arătare a mea în scurt, de nesocotință plină, pentru începătura viețuirii noastre de obște și pentru pricina ieșirii noastre din Sfântul Munte în această de Dumnezeu păzită țară, așezând-o înaintea Preasfinției voastre (și, după puterea noastră, mulțumind pentru milostivirea cea următoare de Dumnezeu a binecredinciosului și prealuminatului, și de Hristos iubitorului, domnitorului nostru, Io Grigorie Ioan Voievod, și Preasfințitului nostru mare stăpân, kyr Gavriil, Arhiepiscop și Mitropolit, și iubitorilor de Dumnezeu episcopi ai acestei de Dumnezeu păzite țări și boierilor de bun neam, care cu cuvântul și cu fapta ne-au ajutat întru acea mai de pe urmă nevoie a noastră, arătând toată facerea de bine și ajutorare a sfintei noastre mănăstiri) —, ne apropiem acum către aceea, cu ce fel de rânduială de obște trebuie să fie această viețuire în obștea noastră, după așezământul purtătorilor de Dumnezeu Părinți, pe care, cât ne stă în putință, s-o păstrăm și s-o păzim necălcătată și neschimbată.

Iar pentru că Dumnezeu ne-a învrednicit, prin înalta milostivire a binecredinciosului nostru domnitor și Preasfințitului nostru stăpân, Mitropolitul, a moșteni o asemenea mănăstire care, după cum am auzit, cu aceeași socoteală s-a zidit și de către fericitul întru pomenire kyr Anastasie, Arhiepiscopul și Mitropolitul Sucevei, ca să fie toate în ea de obște, după Scriptură, dar nu viețuire osebită, foarte mult am dorit ca și rânduiala cea de dânsul așezată vieții de obște a o păzi, ca a unui părinte și ctitor al nostru. Ci, sângruincios între cărțile date de ctitor (dintre care un mic număr se mai află în mănăstire) pretutindeni căutând, așezământul acela nu l-am găsit.

De aceea, către Dumnezeu și, după Dumnezeu, la rugăciunile Preasfințiilor voastre și ale fericitului ctitor punându-ne nădejdea și cercetând puterea Sfintei Scripturi, și așezămintele cele de Dumnezeu date vieții de obște, a celui întru sfinți, a Sfântului Vasile cel Mare, și a celorlalți sfinți și purtători de Dumnezeu Părinți, și scriind rânduiala cea cuviincioasă vieții de obște, care și întru această vreme mai de pe urmă se poate păzi și este mai de nevoie către mântuire, vrem s-o propunem Preasfinției voastre și întregului, de Dumnezeu alesului, sobor duhovnicesc. Și dacă în această rânduială pentru viața de obște scrisă de noi se va arăta ceva plăcut lui Dumnezeu și în unire cu Sfânta Scriptură, rugăm pe Preasfințiile voastre și pe întreg sfințitul sobor duhovnicesc să întăriți cu puterea cea de la Dumnezeu dată sfinților voastre, ca necălcăt să se păzească. Iar dacă se va arăta ceva potrivnic lui Dumnezeu și Sfintei Scripturi, rugăm, ca oile pe păstorii noștri, să îndreptați cu duhul blândetilor neștiința noastră cu cea de Dumnezeu dată sfinților voastre duhovnicească înțelepciune și la pajiștea plăcută lui Dumnezeu a rânduiei vieții de obște să ne povățuiți pe noi.

Mai întâi vrem să înștiințăm Preasfinției voastre și întregului sfințit sobor despre așezământul nostru de obște nu ca pentru ceva nou ce am vrea să așezăm în viața noastră de obște și care înainte nu a fost, ci despre acela care și mai înainte, în viața noastră de obște de la Sfântul Munte s-a așezat și, cu darul lui Dumnezeu și cu rugăciunile mult putincioase ale sfinților voastre, pe cât este cu putință neputinței noastre, necălcăt se păzește.

[3. Așezământul în 18 puncte]

1

Întâiul așezământ și rânduială în viața noastră de obște, pe care și într-un mic, și într-un mai mare număr de frați ferit l-am păzit și, cu darul lui Dumnezeu, îl păzim până acum, este acesta:

Ca nici unul dintre frați, nici într-un chip să nu aibă nici un fel de osebită agoniseală mișcătoare sau nemișcătoare, nici până în cel mai mic lucru, și nici să numească ceva al său, ci pe toate cele de la Dumnezeu trimise către alcătuirea vieții de obște, de obște a le avea. Iar pentru buna rânduială, egumenul dator este, nevoia fiecărui frate în hrană și în haine și în celelalte de trebuință socotind ca un părinte de fiii săi duhovnicești grijindu-se, să rânduiască, după Dumnezeu, dând fiecăruia după trebuințele cele de nevoie, ca și primirea celor de nevoie ale fiecărui frate să fie după ascultarea și lepădarea voii sale, dar nu după alegerea de la sine putere.

Și acest așezământ sau rânduială l-am pus, cu darul lui Hristos, ca un început și temelie a vieții noastre de obște, cu adevărire cunoscând că din aceasta răsare întru frații cei ce viețuiesc de obște adevărata către Dumnezeu și către aproapele dragoste, blândețea, smerenia, pacea, buna înțelegere și tăierea întru totul a voii sale. Și unii frați ca aceștia vor putea face ascultarea nu ca pe o agoniseală vremelnică, nici pentru slava și cinstea, și odihna cea trupească, nici pentru alt oarecare gând omenesc, ci numai pentru mântuirea lor. Și din aceasta, în ei poate fi o inimă și un singur suflet. Iar mândria cea mirenească, ura față de aproapele, pizma, dușmănia, pomenirea de rău și celelalte răutăți, acestea nu-și au încăpere întru frații cei ce se depărtează de averea deosebi. Căci din averea cea deosebi se naște în viața de obște toată răutatea, toată călcarea poruncilor lui Dumnezeu, iar cel ce îndrăznește a avea în viața de obște o oarecare, cât de puțină agoniseală deosebi, unul ca acela, după cuvântul Sfântului Vasile cel Mare, se face un al doilea Iuda, fiind vânzătorul adevărului, precum și acela al Domnului.

Văzând din de Dumnezeu insuflatele scripturi ale purtătorilor de Dumnezeu Părinți această răutate și vătămare de suflet ce iese din averea cea deosebi în viața de obște, foarte mult mă înspăimântam cu sufletul, ca nu cumva această pierzătoare de suflet boală să aibă încăpere în viața

noastră de obște și să-i pricinuiască desăvârșită pustiire. De aceea, mai vârtos decât de toate, am avut sânguitoare purtare de grijă, ca fiecărui frate, care se dă în viața de obște și în ascultare, să-i descopăr aparte din Sfânta Scriptură că nici într-un chip nu se cuvine să aibă nici un fel de avere deosebi până la ultima sa suflare. Și acestei învățături toți frații într-un suflet supunându-se, cu foarte multă ferire se păzesc, încât nici în minte îi vine cândva vreunui dintre ei să agonisească ceva deosebi, îndestulându-și toate trebuințele cele pentru alcătuirea vieții cu cele trimise de Dumnezeu.

2

A doua rânduială, pe care, cu darul lui Hristos, am așezat-o acestei viețuiri de obște a noastră, de care, după cum mi se pare, atârnă toată viața monahicească, este aceasta:

Ca toți frații cei adunați cu un cuget și cu un suflet întru numele lui Hristos în această viață de obște să aibă de datorie, mai înainte de toate și mai vârtos decât toate, a-și dobândi ascultare după cuvânt (în înțelegerea duhovnicească), ca una din căile ce duce neabătut în împărăția cerurilor, lăsând în afară și lepădându-se de toată voia și socoteala sa și de rânduiala de sine, iar socoteala și poruncile părintelui său, dacă vor fi după puterea Sfintei Scripturi, să se sânguiască cu râvnă a le săvârși și îndeplini. Și fraților, ca Însuși lui Dumnezeu, dar nu ca oamenilor, să le slujească până la moarte, cu frica lui Dumnezeu și cu smerită înțelepciune, cu sufletul și trupul, după puterea sa.

3

Știind cu adevărate egumenul că pentru sufletele fraților va trebui să dea seamă în ziua înfricoșatei a doua veniri a lui Hristos, dator este să cerceteze cu toată râvna Sfânta Scriptură și învățătura purtătorilor de Dumnezeu Părinți și în afară de scripturile și învățăturile lor, de la sine nici învățătură, nici porunci să nu dea fraților, nici să rânduiască ceva, ci numai după puterea Sfintelor Scripturi și

învățătura Sfinților Părinți să-i învețe și să-i povățuiască și voința lui Dumnezeu să le descopere. Și să dea fraților ascultările mănăstirești după înțelegerea poruncilor lui Hristos, temându-se și cutremurându-se a închipui ceva de la sine fraților, și nu după cugetarea Sfintei Scripturi, fiindu-i cunoscut că Sfânta Scriptură și învățăturile Sfinților Părinți sunt îndreptar nerătăcit către mântuire și lui însuși, și fraților.

Dator este egumenul să arate prin sine întregului sobor chip de smerită cugetare și întru toate potrivită unire a dragostei duhovnicești de un singur gând și nu singur de sine să înceapă și să facă fiecă lucră fără sfat, ci în multe din cele mai de nevoie lucruri, adunând pe cei mai iscusiți frați în socotința duhovnicească și cercetând și Scriptura, ca să nu fie ceva potrivnic lui Dumnezeu și poruncilor dumnezeiești și Scripturii, și așa a începe și a face cu al lor sfat. Iar dacă s-ar arăta un oarecare lucru de nevoie, pe care și înaintea întregului sobor se cuvine a-l înfățișa, atunci, întregul sobor adunând, cu obșteasca știință și socotință acel lucru să-l înceapă și să-l facă. Și într-acest chip va putea fi între frați de-a pururea pace, și o gândire, și neclintită unire a dragostei duhovnicești.

4

Pravila sobornicească a Sfintei Biserici a Răsăritului — Vecernia, Pavecernița, Miezonoptica, Utrenia, Ceasurile și dumnezeiasca Liturghie, așijderea privegherile de toată noaptea cu citiri la toate sărbătorile împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu, și la cele ale Sfinților celor mari, iar la sărbătorile mai mici, polieleu și slavoslovie, iarăși cu citiri, și toată cealaltă rânduială și urmare bisericească cu datorie este în această mănăstire a noastră să se săvârșească întru totul neclintit și fără lăsare, fără de orice grăbire, la vremea sa, după tipicul sobornicesc, precum ne-am deprins în Sfântul Munte al Athosului. La toate acestea cu datorie este a se pomeni neschimbat, după rânduiala și

tipicul Sfintei Bisericii, ctitorii și făcătorii de bine ai sfintei mănăstiri, cei vii și cei răposați.

Egumenul și toți frații sunt datori să se afle întotdeauna la soborniceasca pravilă bisericească, fiecare după rânduiala sa, în mantii și în rase și în camilafce, și niciodată să nu rămână cineva în afară de la aceasta fără de vreo binecuvântată pricină, precum boala sau ascultarea cea de nevoie. Dacă însă careva dintre frați nu s-ar fi aflat la pravila bisericească, egumenul este dator să facă pentru aceasta întrebare în trapeză, înaintea tuturor fraților. Și dacă nu va arăta pricină binecuvântată, egumenul este dator, împreună cu obișnuita sa duhovnicească dojenire de cuvinte, să-i dea acelui frate cuvenitul canon cu mătăanii înaintea a toată trapeza sau cu nemâncarea în ziua aceea.

5

În trapeză egumenul și toți frații trebuie să se adune în fiecare zi și cu de Dumnezeu trimisa hrană și băutură de obște, cuviincioasă făgăduinței călugărești, să se împărtaşească toți de obște, întru slava lui Dumnezeu, foarte griju-liu păzindu-se tipicul cel de obște al Sfintei Biserici pentru dezlegare și nedezlegare. Și cu datorie este fiecărui frate ca, șezând la trapeză după rânduiala sa, în mantie, rasă și camilafcă, să mănânce, cu frica lui Dumnezeu, în mare și desăvârșită tăcere, fiind cu luare aminte la citire, care trebuie să fie neschimbat la trapeză în fiecare zi din Viețile Sfinților și din cărțile Sfinților Părinți și din cele de învățătură, după tipicul bisericesc. Iar în toate duminicile de peste an, la sărbătorile mari împărătești și ale sfinților, și de ar fi cu puțință, ceea ce este și mai bine, chiar în fiecare zi, trebuie să fie panaghie și toată rânduiala trapezei în viața noastră de obște să se săvârșească după obiceiul Sfântului Munte.

Și nici într-un chip să nu fie liberi să mănânce prin chilii niciodată, nici egumenul, nici frații, afară de boală sau de cea mai de pe urmă bătrânețe. Și cu una și aceeași hrană toți

să se împărtășească, iar dacă vreunul din frați are stomac vătămat și nu va putea mânca hrana cea de obște, unuia ca acela trebuie să i se dea, după învățătura Sfinților Părinți și după socotința egumenului, hrana care-l folosește, după desăvârșita lui nevoie, însă și pe aceea dator este s-o primească cu toți frații la trapeză, dar nu în chilie.

6

În chilii frații sunt datori a șede după mărturia Sfinților Părinți, cu frica lui Dumnezeu, mai vârtos decât toată nevoința, întâietate dând rugăciunii minții, săvârșită iscusit cu mintea în inimă, ca una ce este dragostea lui Dumnezeu și izvorul bunătăților, după cum mulți purtători de Dumnezeu despre ea ne învață. Și care sunt aceștia? — Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Calist al doilea, Patriarhul Constantinopolului, Sfântul Simeon, Mitropolitul Tesalonicului, Sfântul Diadoh, Episcopul Foticeei, Sfântul Isihie Ierusalimneanul, Sfântul Nil Sinaitul, Sfântul Ioan Scărarul, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Petru Damaschin, Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Grigorie Sinaitul; aceștia toți și alți purtători de Dumnezeu Părinți, ne învață această lucrare duhovnicească, adică rugăciunea minții. Și cea de-a pururea vreme să și-o istovească frații în această rugăciune, iar după aceasta să aibă cu măsură cântarea psalmilor, citirea Vechiului și Noului Testament și a cărților de învățătură ale Sfinților Părinți. Iar pomenirea morții și a păcatelor lor, a înfricoșatei Judecăți a lui Dumnezeu, și muncile cele veșnice și împărăția cerurilor, și ocărârea de sine, întotdeauna, atât în chilie, cât și în oricare alt loc și în orice lucru trebuie să o aibă fiecare după puterea sa. Și să se îndeletnicească cu lucrul de mână sau meșteșugul rânduit lui de către egumen. Iar fără lucru să nu șadă în chilie nicidecum, că deșertăciunea tot răul îl învață pe călugăr, și ca de veninul cel purtător de moarte să fugă și să se abată de la ieșirea fără de trebuință din chilie și de vorbele cele nefolositoare.

Pentru dobândirea smeritei înțelepciuni, a adevăratei ascultări și a tăierii vocii și a socotinței sale întru toate, care este scara ce-i ridică pe ascultători către Împărăția cerurilor, egumenul este dator să rânduiască pe frați la bucătărie, la pitărie, la chelărie, la trapeză și, pe scurt, la toate ascultările dinăuntru mănăstirii, cu schimbare și pentru scurt timp, neîntrebuințând la asemenea ascultări robii mănăstirii. Iar frații să nu se lepede de aceea ce li se pare lor a fi cea mai de pe urmă ascultare, privind la Punătorul de nevoie și Înfăptuitorul credinței, Iisus, Care a arătat prin Sine chipul ascultării și al adevăratei smerenii, când a spălat picioarele ucenicilor Săi, fiind încredințați că aceea le va fi mijlocitoare în împărăția cerurilor, dacă încă cu smerită cugetare și cu frica lui Dumnezeu vor sluji fraților nu ca oamenilor, ci ca Însuși lui Dumnezeu. Iar pe robii mănăstirii, egumenul este dator să-i rânduiască la acele lucrări pe care frații, fără de împrăștierea minții și ieșirea din mănăstire, și risipirea liniștii minții, nu le pot îndeplini.

8

Însuși egumenul trebuie să aibă către toți frații pururea deopotrivă dragoste ca pentru fiii săi duhovnicești întru Domnul, păzind-o pe aceasta cu mare ferire, ca și frații să aibă unul către altul, ca pe un semn al uceniciei lui Hristos, adevărata, nefățarnică, deopotrivă dragoste duhovnicească unul către altul. Iar dragostea aparte (dragostea către unul anume oarecare) și cea deosebită, în cete, ca aceea ce este ticăloasă și pricinuitoare de pizmă, și risipitoare pentru dragostea adevărată, să se sânguiască în tot chipul a o dezrădăcina din obște.

Și trebuie să poarte egumenul părintește toate neputințele și căderile neputincioșilor săi fii cu îndelungă răbdare, cu nădejdea îndreptării lor și a adevăratei pocăințe, și cu cuvântul întotdeauna către cele de folos povățuindu-i, să-i îndrepte pe ei cu duhul blândeților, iar pentru neputința lor

sufletească, și mai vârtos, dacă dintru aceasta nu li se face vătămare celorlalți, să nu-i depărteze de la obște. Iar pe cei ce umblă cu rânduială de sine, urmându-și voia și socoteala lor, lepădându-se de binefăcătorul jug al ascultării, și aducând prin acest viclean chip al lor vătămare obștii, nicidecum să nu-i rabde. Ci, după îndeajunsă povățuire și osândă de cuvinte aparte și înaintea a doi sau trei [frați], și înaintea soborului duhovnicesc petrecând aceia în aceeași sau încă și mai rea așezare, și nevrând a se îndrepta, atunci, ca pe niște mădulare vătamate cu boală de moarte, să-i taie din trupul cel de obște al frățimii și să-i izgonească, deși cu multe lacrimi și jale, și durere de suflet, ca să nu se vatăme și alții cu această boală stricătoare de suflet. Iar pe acei ce și-au venit în simțire și s-au întors către adevărata pocăință, ca un părinte iubitor de fiii săi, cu bucurie să-i primească, și toată milostivirea și mila să le arate, și să le ierte lor greșelile, bucurându-se duhovnicește cu toți frații de întoarcerea lor.

9

Pentru ocârmuirea moșilor, a robilor mănăstirii și a tuturor lucrurilor mănăstirești din afară, egumenul trebuie să aibă un frate [călugăr] iscusit întru toate din fire, care ar fi în stare, fără de încălcarea poruncilor lui Dumnezeu și risipire sufletească, să rânduiască bine aceste lucrări ca, fiind el însuși despovărat de acele pentru fire, să poată avea mai cu îndemânare duhovnicească purtare de grijă pentru mântuirea sufletească a fraților și de toată buna rânduială a celor bisericești și ale obștii.

La fel și pentru duhovniceasca purtare de grijă a fraților, egumenul trebuie să aibă întru ajutor un frate [duhovnic] iscusit din fire în înțelegerea duhovnicească, pe care trebuie să-l lase în locul său cu frații, când va pleca cu treburile obștești ale mănăstirii, pentru buna rânduială și ocârmuirea duhovnicească a fraților. Iar vrând egumenul a pleca pentru treburile obștești ale mănăstirii și a zăbovi o oarecare vreme, trebuie ca, adunând întregul sobor de frați în

biserică (cu tragerea clopotelor), sărutând sfintele icoane și luând rugăciune de călătorie de la preot, să înștiințeze întregului sobor scopul să și pe toți frații să-i roage, ca să facă rugăciune pentru dânsul către Dumnezeu, întru întoarcerea lui cu bine și fără vătămare la ei. Și așa, luând iertăciune de la toți frații și binecuvântându-i pe toți, să se pornească la drum. Iar întorcându-se de pe cale, cu ajutorul lui Dumnezeu, să nu se ducă îndată la chilie, ci adunând toți frații (cu tragerea clopotelor) mai întâi să meargă la biserică și pentru păzirea sa la drum cu rugăciunile fraților, să facă cuvenita mulțumire lui Dumnezeu înaintea întregului sobor și înștiințând de milostivirea lui Dumnezeu pentru folosul cel de obște al frățimii, pentru care și plecarea sa a fost, încă și fraților să le mulțumească pentru rugăciunile lor, și așa să se ducă la chilia sa.

10

Pe fratele cel de Dumnezeu adus din lume la călugărie, egumenul trebuie mai întâi să-l cerceteze aparte și să-i descopere din Sfânta Scriptură îndeajuns puterea vieții călugărești de obște și ascultarea ce după Dumnezeu, cu tăierea și nimicirea voii și socotinței sale până la moarte. Și văzând în el adevărata, iar nu fățarnica dorire de călugărie și râvna dumnezeiască, atunci, descoperindu-i lui și înaintea întregului sobor de frați puterea vieții călugărești de obște și a ascultării, să-l primească pe acel frate în viața de obște și în ascultare. Și să nu-l călugărească îndată, ci, privind la rodul ascultării și al tăierii voii sale, ținându-l întru ispitire în haine mirenești pe unul trei ani, iar pe altul șase luni, să-l tundă în călugărie la vremea rânduită de pravilă — pe unul în rasă, iar pe altul și în mantie — și fraților să-l însoțească. Iar dacă ținându-l vremea rânduită în încercare, egumenul nu va vedea în el adevărata întru toate supunere și tăierea voii sale, pe unul ca acela, și după trei ani de încercare, nicidecum să nu-l tundă, ci să-l sloboadă în lume, ca să nu fie de la asemenea singuri de sine rânduitori tulburare vieții de obște.

Dacă s-ar întâmpla ca fratele cel ce vine din lume la călugărie să aducă în mănăstire și o oarecare avere, pe o avere ca aceasta egumenul trebuie să o păstreze necheltuită în obșteasca vistierie a mănăstirii până la tunderea celui frate, iar după tundere s-o cheltuiască pentru trebuința de obște a mănăstirii și a fraților. Iar dacă acela ce este întru încercare se va căi pentru ieșirea lui din lume mai înainte de tundere și va dori să se întoarcă din mănăstire în lume sau să plece în altă mănăstire, pe unul ca acela să-l sloboadă, dându-i și toată averea cea adusă cu dânsul în mănăstire, ca să nu fie pentru aceasta tulburare și mănăstirii, și fratelui aceluia.

12

În mănăstire trebuie să fie neapărat orânduită bolniță pentru frații care cad în felurite boli, ca să aibă cei ce sunt suferinzi mâncare și băutură aparte și la toată odihna căutare. Iar în ea un frate iscusit, care ar fi în stare să slujească bolnavilor cu înțelegere duhovnicească și încă, de s-ar găsi să cunoască măcar în parte iscusința meșteșugului doftoririi, acesta trebuie să fie pus de către egumen. Și acesta slujind cu socotință bolnavilor, trebuie să dea fiecăruia dintre ei hrana și băutura cuvenită care le folosește în suferința lor și întru toate să le facă lor, cu frica lui Dumnezeu, odihnă, slujindu-le ca Însuși Domnului, ca și cel ce slujește să aibă plată de la Domnul, Care a zis: „Bolnav am fost și M-ați cercetat” [Mt 25, 43]. Și bolnavii întru toate cele cuvenite lor dobândind alinare, să mulțumească lui Dumnezeu și plată pentru răbdare cu mulțumire în suferința lor vor primi de la Dumnezeu.

13

Egumenul trebuie să aibă purtare de grijă ca în mănăstire să fie felurite meșteșuguri și mai cu seamă acelea de trebuință, fără de care nu este cu putință a se ține viața omului.

Și la acestea să-i rânduiască pe frați, iar pe cei ce nu știu, să-i învețe, ca lucrând singuri frații aceste meșteșuguri pentru folosul cel de obște, toată obștimea fraților își va putea acoperi în liniște trebuințele cele de nevoie și să scape de umblarea cea pretimpurie în lume și din aceasta vor putea scăpa de înmulțirea pagubei sufletești.

14

Pentru primirea străinilor trebuie să se rânduiască două case — una înăuntru, pentru cinstitele fețe duhovnicești și mirenești care vin la mănăstire, iar alta în afara mănăstirii — ca cei ce vin la mănăstire, să-și găsească cuvenita odihnă și slujire, pentru sine înăuntru, și pentru dobitoacele lor, în afara mănăstirii. Și asupra acestei slujbe egumenul trebuie să pună frați pricepuți, care ar fi în stare să slujească străinilor cu înțelegere duhovnicească, ca să se învrednicească și răsplătirii de la Dumnezeu (pentru slujirea cumpătată față de străini) și toată obștea, văzându-i pe străini primind cuviincioasa ospătare și slujire, vor petrece fără gâlceavă și fără orice supărare.

Egumenul trebuie să aibă duhovnicească dragoste, după Dumnezeu, atât către duhovniceștii săi frați, cât și către toți cei ce vin la mănăstire — sărmani și bolnavi care n-au unde să-și plece capul — să le arate aceeași dragoste după porunca lui Dumnezeu și să-i primească, pe unul în casa pentru străini, pe altul în bolniță, și după puterile sale să aibă îngrijire de trebuințele lor trupești, și luându-și rămas bun, să-i lase să plece cu pace cu cele de trebuință lor, după putința mănăstirii.

Acestea toate și alte așezăminte ale Sfinților Părinți pentru viața de obște, precum le-am păzit, după puterea noastră, în Sfântul Munte al Athosului, tot așa și aici se păzesc în obștea noastră, cu darul lui Hristos, pe cât ne este cu putință. Numai case pentru primirea străinilor nu avem încă gata spre găzduirea celor ce vin la mănăstire, așijderea și chilii pentru odihna fraților nu avem destule și petrecem întru mare strâmtoare, și pentru aceea, nu putem avea încă

rânduială desăvârșită, precum se cuvine în obște a se păzi. Dar, pe cât este cu putință și ne dă mâna, o îndeplinim, cu darul lui Hristos, până ce și această nevoie a noastră o va împlini Domnul cu negrăita lui lucrare (după cum rânduiește pentru noi și celelalte trebuințe de nevoie pentru alcătuirea vieții noastre), ca fiecare frate să aibă chiliuța sa aparte ca pe o adăpostire lină și neînvințată pentru odihnă după ostenele de la pravila Bisericii și de la felurite ascultări, din care ar fi o mai bună așezare și sporire duhovnicească întru frați, la fel și pentru toate lucrurile s-ar putea așeza o mai bună rânduială.

Înștiințând Preasfinției voastre și întregului de Dumnezeu alesului sobor această rânduială și așezare a vieții noastre de obște (deși nu în amănunt ca să nu supărăm înțelepciunea sfinților voastre cu nesocotința noastră) și dacă va fi cu voia lui Dumnezeu, și se orânduiește ceva întru folosul sufletesc, rugăm și pe Preasfințiile voastre, împreună cu întregul de Dumnezeu alesul sobor, pe acela să le întărească prin scrisoare cu puterea dată de Dumnezeu sfinților voastre. Iar dacă aceasta nu este în unire cu Scriptura și potrivnică mântuirii sufletului, atunci aceea să rămână care este plăcută lui Dumnezeu și în unire cu Scriptura.

15

Iar pe lângă acestea mai rugăm încă pe Preasfințiile voastre și pe întregul duhovnicescul sobor, ca și intrarea părții femeiești în mănăstire să fie oprită, cu puterea dată sfinților voastre de la Dumnezeu, afară de nevoia cea de obște creștinească care se întâmplă în vreme de război și de răzmeriță.

De asemenea [rugăm] ca și schitul care a fost zidit mai înainte decât mănăstirea de preafericitul ctitorul nostru întru cinstirea a trei sfinți: Enoh, Ilie și Ioan Teologul, să nu fie niciodată răzlețit și despărțit de mănăstire. Ci să fie rânduiți spre ședere în el, de către egumen și de către întregul sobor, frații din mănăstire care păzesc bine rânduiala și așezământul vieții de obște, după ascultarea și lăsarea

voii sale și să aibă toate trebuințele lor cele de nevoie spre alcătuirea vieții din obște. Iar oarecare călugări străini și cei care au averea lor aparte să nu fie nici într-un chip lăsați să șadă acolo, ca să nu fie din acesta tulburare soborului de obște. Iar frații ce vor să fie rânduiți de sobor să șadă acolo după ascultare sunt datori să săvârșească acolo întotdeauna și pravila Bisericii după tipic, și Dumnezeiasca Liturghie întru pomenirea ctitorilor și a făcătorilor de bine.

16

Mai rugăm încă pe Preasfințitul marele nostru stăpân, Arhiepiscop și Mitropolit, ca, dacă va îngădui Dumnezeu, sosind primăvara, să poruncească cu puterea sa dată de la Dumnezeu, să se mute robii mănăstirii la metocul mănăstirii. Și acolo, cu binecuvântarea Preasfinției sale zidindu-se biserică, cu ajutorul lui Dumnezeu, să fie rânduit preot mirean pentru oamenii ce trăiesc la metoc și pentru robii mănăstirii, ca să le slujească acolo trebuințelor lor creștinești și mântuirii sufletelor. Și mănăstirea se va afla fără de nici o supărare despre aceasta, iar întregului sobor de frați, în mănăstire și la schit, li se va așeza viață lină și liniște deplină.

17

Și încă mai rog eu, cel mai de pe urmă, cu întregul sobor pe Preasfințitul nostru mare stăpân, Arhiepiscop și Mitropolit, pe iubitorii de Dumnezeu episcopi și pe întregul sfințitul sobor, ca în obștea noastră să fie așezată tare și neclintită această rânduială: ca după moartea unui egumen, altul de aiurea la egumenie să nu fie trimis. Ci un asemenea frate [părinte] trebuie să fie ales și pus din obștea fraților, cu cuvenita alegere a întregului sobor și cu sfatul egumenului ce va să moară, și cu binecuvântarea Preasfințitului Mitropolit. Și cinstit fiind cu rânduiala preoției, să-i covârșească pe ceilalți în înțelegerea duhovnicească și în cunoașterea Sfintei Scripturi și așezămintelor vieții de obște, așijderea și în ascultare, și în tăierea voii și socotelii sale,

în dragoste, blândețe și smerenie și în alte virtuți, fiind în stare cu cuvântul și cu lucrul să se arate pe sine chip spre folosul fraților.

Și pentru că din trei limbi este alcătuită obștea noastră, atunci și pe toate trei limbi: greaca, slavona și moldoveneasca [româna] sau de nevoie măcar două, moldoveneasca [româna] și slavona să le cunoască bine, ca întreaga obște de frați să-și poată dobândi întotdeauna gata de la el tălmădire duhovnicească în nevoile lor duhovnicești. Cu un asemenea egumen, ales de obște de către întregul sobor din același sobor de obște și așezat fiind cu binecuvântarea Preasfințitului Mitropolit, întreaga adunare a fraților întru Domnul poate, cu darul lui Hristos, să petreacă viață nerisipită și bine ocârmuită, precum o corabie bună cârmuită de un cârmaci iscusit.

Iar dacă însă ar fi fost pus un oarecare egumen de aiurea, iar nu din soborul fraților, care nu și-a agonisit cu însuși lucrul sărăcia desăvârșită, ascultarea și tăierea vocii și a socotinței sale și n-a trecut prin răbdarea ocărilor și necinstea din viața de obște, necunoscând puterea Scripturii și așezămintele vieții de obște, și încă și avere a sa aparte având, și nu a luat egumenia cu acel gând ca să-și pună sufletul pentru frați, ci numai ca pe sine să se odihnească și averii sale adăugare să facă, cum unul ca acela va putea să păstorească bine și cu bărbăție turma cea cuvântătoare a oilor lui Hristos la pajiștea Cuvântului lui Dumnezeu și a poruncilor dumnezeiești și să cârmuiască bine corabia vieții de obște, el însuși nefiind încă de alții după Dumnezeu ocârmuit? Dar și soborul fraților, care s-a adunat de bunăvoie pentru petrecerea de obște unul cu altul întru Domnul și pentru mântuirea sa, cum se va supune unui asemenea povătuitor? Și dacă aceasta s-ar face cândva cu silnicie, fiind pus egumen asupra fraților fără alegere sobornicească, atunci alta nu va urma, decât deplina și desăvârșita risipire a fraților și ruinarea vieții de obște.

De aceea, iarăși rugăm pe Preasfinția voastră să întăriți, cu puterea dată sfinției voastre de la Dumnezeu, aceasta:

ca să se aleagă egumenul din soborul fraților, iar nu de aiurea să fie trimis, că nu cunoaștem altă pustiire mai deplină a vieții de obște decât aceasta. Poate doar dacă nici într-un chip nu s-ar fi găsit în întregul sobor de frați nici un frate ca acela, care ar fi putut și cu cuvântul, și cu lucrul, și cu chipul a fi povățuitor fraților către mântuire. Iar de aiurea s-ar fi aflat un asemenea părinte, care și puterea Sfintei Scripturi și a așezămintelor vieții de obște le-ar fi știut, care în supunerea față de duhovnicescul său părinte din viața de obște și-a îndreptat desăvârșita neagonisire, răpunerea voii și socotinței sale, care ar putea păstori bine, după cuvânt, turma lui Hristos, atunci și acel părinte, după cea mai de pe urmă nevoie, să fie așezat egumen asupra fraților iarăși, cu încuviințarea de bunăvoie a întregului sobor și cu binecuvântarea Preasfințitului Mitropolit, lui Dumnezeu făgăduindu-se cu jurământ mai întâi, după însăși știința creștinească și călugărească înaintea întregului sobor, că nici într-un chip până la moarte, nici un fel de avere oarecare a sa, mișcătoare și nemișcătoare, în viața de obște să nu aibă și nici să agonisească, ci împreună cu frații toate cele trimise de Dumnezeu către alcătuirea vieții de obște, de obște să-și aibă trebuințele cele de nevoie. Un asemenea egumen, dacă va fi așezat asupra fraților ce viețuiesc de obște în acest chip, credem iarăși că nu va fi, cu darul lui Hristos, pustiire vieții de obște.

Astfel, mi se pare, că și fericitul întru pomenire ctitor al acestei Sfinte Mănăstiri [Dragomirna], orânduind în ea viața de obște, a poruncit și cu înfricoșate blesteme a întărit ca din altă mănăstire egumen în acest locaș să nu fie pus, pentru a nu fi, după cum socotim, risipire vieții de obște. De acea rugăm pe Preasfințiile voastre, să întăriți această smerită rugămintă a noastră și poruncă așezată de fericitul nostru ctitor, ca să stea tare și neclătită în obștea noastră, pentru ca și viețuirea acestei obști, cu darul lui Hristos și mult putincioasele rugăciuni ale sfinților voastre, să se afle mereu întreagă și nerisipită.

Iarăși încă mai rugăm pe Preasfințiile voastre și pe întreg sfințitul sobor duhovnicesc, ca să întăriți, cu puterea dată sfinților voastre de Dumnezeu, și aceasta: ca mănăstirea nicăieri niciodată să nu fie închinată, după cum despre aceasta am găsit și înfricoșatul blestem al fericitului întru pomenire ctitor al acestei sfinte mănăstiri, pentru că dintru aceasta s-ar face desăvârșită risipire vieții de obște. Iar nefiind nicăieri închinată mănăstirea, poate să se afle în ea, cu darul lui Hristos, și viața de obște a fraților nerisipită și neclintită.

Această rânduială a vieții noastre de obște și smerită rugăminte pentru nevoile noastre punându-le înainte prin prea scurta noastră arătare Preasfinției voastre și întregului sfințitului sobor, le lăsăm la socotința cea duhovnicească și insuflată de Dumnezeu a Preasfințiilor voastre, ca ceea ce vă va insufla Sfântul Duh, Care stă întotdeauna nevăzut la adunările pravoslavnicilor arhieriei și a celorlalte fețe duhovnicești, și precum veți porunci, așa se va ține rânduiala în viața noastră de obște. Sau aceasta, pe care am ținut-o până acum și o ținem (deși n-am scris-o toată, ci am luat din ea numai cele ce am socotit a fi mai de trebuință pentru înștiințarea iubirii de Dumnezeu a sfinților voastre), sau după cum veți porunci și precum mai plăcut este lui Dumnezeu și mai de trebuință către mântuire, așa să se facă. Sau dacă încă și la această rânduială, pe care până acum o ținem, se va rândui și se va adăuga ceva de către iubirea de Dumnezeu a sfinților voastre, ca de la Dumnezeu le primim și le sărutăm, supunându-ne întru toate ca oile păstorului nostru pus de Dumnezeu.

Și rămânem ascultători bine supuși ai Preasfinției Voastre și ai întregului sfințitului sobor duhovnicesc,

Cel mai de pe urmă între ieromonahi,
Paisie,
cu toți frații întru Hristos

Așezământul paisian de la Secu*

(1778)

[1. Scrisoarea către Mitropolitul Gavriil Calimachi]

Preasfințite stăpâne,

Preaplecată scrisoarea mea de alt mai mult nu este către stăpânească milostivirea Preasfinției tale fără decât fiindcă mai în trecutele zile am scris Preasfinției tale cu fratele

* Așa cum a arătat cercetătoarea Valentina Pelin, „n-avem nici un motiv să ne îndoim de autenticitatea acestei scrisori a starețului Paisie din 1778 și să punem elaborarea ei în legătură cu derularea evenimentelor din 1794” legate de decesul starețului Paisie și reglementarea succesiunii lui cum au crezut arhim. Ciprian Zaharia și dr. Dan Zamfirescu, 1996, p. 110–111 care o socoteau apocrifă. La trei ani după ce a fost nevoit să părăsească Dragomirna și să se stabilească la Secu, starețul Paisie scrie mitropolitului Moldovei Gavriil Calimachi pentru a-l ruga ca după moartea sa egumenul să fie ales dintre membrii obștii sale și a cere ca pedepsele cu blesteme din vechiul așezământ de la Secu (identic cu cel din 1626, care a fost introdus nu doar la Dragomirna, ci și la toate marile mănăstiri din Moldova) să fie înlocuite cu epitimii mai ușoare. La scrisoare, starețul Paisie a „anexat vechiul așezământ descoperit probabil atunci” și un rezumat în 9 puncte al așezământului comunității paisiene. Acesta a fost așezământul după care s-a condus obștea paisiană de la Neamț între 1779–1794 dar și după moartea starețului Paisie, cum arată faptul că a fost citit solemn în biserica mănăstirii cu ocazia numirii noului stareț, Sofronie. Cele nouă puncte ale așezământului au fost editate anterior de arhim. Clement Popescu și diac. Ioan I. Ică jr în *Viețile, povățuirile și testamentele sfinților stareți Gheorghe și Calinic de la Cernica*, p. 41–44. Așezământul împreună cu scrisoarea către mitropolit au fost editate de către Valentina Pelin, căreia îi revine (cf. p. 10, 172–173, 258) meritul stabilirii autenticității și contextului lor, în: *SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, Cuvinte și scrisori duhovnicești II*, p. 172–180.

ieromonah Sava, rugându-mă ca să fie milostivirea Preasfinției tale către soborul părinților pentru a se face așezământ întărit de Preasfinția ta și de sfinții episcopi ai țării acesteia, și de dumnealor, veliții boieri ai Divanului, pentru ca din frații soborului nostru, cu blagoslovenia Preasfinției tale, să se aleagă după moartea mea frate dintre frați povățuitor. Pentru aceasta și acum cu umilite lacrimi mă rog Preasfinției tale, precum dintru începutul venirii mele de la Sfântul Munte cu frații ai făcut Preasfinția ta milă și ne-ai primit pe noi străinii, care nu aveam unde să ne plecăm capul, și ne-ai dat întru locuință Sfânta Mănăstire Dragomirna, și acum mai pe urmă, întâmplându-se pentru păcatele mele strămutate de acolo, iarăși ca un părinte milostiv ne-ai mângâiat cu darea Sfintei Mănăstiri a Secului, pentru care nu suntem vrednici a mulțumi prea marii milostivirii Preasfinției tale, fiindcă până acum ca sub un acoperământ dumnezeiesc am petrecut și petrecem sub mila Preasfinției tale și nu numai că nu s-a risipit soborul părinților, ci mai vărtos s-a și înmulțit.

Așijderea și așezămintele ce am așezat dintru început mie însumi, și celor împreună cu mine frați petrecători ca să păzească, după învățăturile Sfântului Vasile cel Mare, care învață pentru viața de obște, cu preaputernice rugăciunile Sfântului Vasile și cu ale Preasfinției tale, iarăși se păzesc și până acum. Despre acestea în hotărârile și așezămintele Sfântului Vasile cel Mare și ale altor sfinți, care scriu pentru viața de obște, pe larg se cuprind pentru toate, însă eu voi arăta Preasfinției tale numai pentru cele mai temeinice așezăminte, care până acum dintru început, pe cât este cu putință slăbiciunii firii noastre, s-au păzit și se păzesc cu toată întemeierea în soborul nostru.

După ce am șezut eu la Sfântul Munte câțiva ani la liniște, au început a năzui la mine unii dintre frați, care veneau din țările acesta la Sfântul Munte pentru călugărie (fiindcă mai înainte de ducerea mea la Sfântul Munte, șezând câțiva ani în țările acestea, m-am deprins ceva la limba moldovenească), și mă rugau cu multă osârdie ca să-i primesc sub

ocârmuirea mea, aprinzându-se cu mare dragoste de învățăturile Sfinților Părinți, pe care le citeam lor pe înțeles de pe cărțile cele slovenești. Însă cunoscându-mi întru toate neajungerea mea de acest lucru înfricoșat al povățuirii sufletelor, de care și sfinții fugeau, și spăimântându-mă să nu se plinească și la mine cuvântul Domnului ce zice: „Orb pe orb de va povățui, amândoi întru o groapă vor cădea” [Mt 15, 14], nicidecum nu mă plecam să primesc nici măcar pe unul dintre aceia. Iar după câțiva ani, dacă i-am văzut pe frații aceia mai cu mare osârdie și cu multe lacrimi rugându-se ca să-i primesc și mai vârtos văzând râvna și dragostea ce aveau către ascultarea cuvântului lui Dumnezeu și învățătura Sfinților Părinți, mi s-a înfrânt inima și n-am putut mai mult a mă apăra ca să nu-i primesc.

Ci aruncând toată nădejdea mea la mila și ajutorul lui Dumnezeu și punând ca pe o temelie tare și neclintită vieții mele și a fraților celor cu mine, și ca povățuitor drept și neabătut la calea mântuirii Dumnezeiasca Scriptură, poruncile lui Dumnezeu, canoanele Sfinților Apostoli și ale Sfințelor Soboare, învățăturile Sfinților Părinți și învățători a toată lumea, hotărârile și așezămintele vieții celei de obște ale Sfântului Vasile cel Mare, învățăturile Sfinților Părinți, dascălilor și învățătorilor vieții celei călugărești, am început a-i primi, după hotărârile Sfântului Vasile cel Mare.

Întâi ca nimeni din cei ce vor să petreacă împreună cu mine să nu aibă averea sa cea deosebită nicidecum (și celelalte porunci pe rând precum s-a scris deosebit). Acest fel de hotare ale Sfântului Vasile cel Mare și ale altor Sfinți Părinți, arătând cu amănuntul fiecăruia dintre frații care se rugau să-i primesc și apucându-se și ei din tot sufletul lor să le păzească, cu ajutorul lui Dumnezeu, ca lumina ochiului până la moarte, așa am început a-i primi, și, după orânduita vreme de Sfinții Părinți petrecând fiecare sub ispitire, i-am și călugărit. Și după această rânduială, și la Sfântul Munte, și după ieșirea noastră de acolo la acest blagoslovit pământ, primind pe câte unul, s-au adunat până la acest număr ce se află acum în soborul nostru, și rându-

iala aceasta, și hotarele, și așezămintele cele mai sus arătate ale Sfinților Părinți se păzesc, cu darul lui Dumnezeu, neclintite.

Și pentru ca și după moartea mea să rămână tari și întemeiate, nevoie urmează neocolită, ca din soborul nostru să se aleagă povățuitorul sufletelor părinților [egumenul], care ar fi petrecut multă vreme sub desăvârșită ascultare și fără de prihană, și prin ascultarea și tăierea voii sale ar fi câștigat adâncă smerenie sufletului său. Și prin smerenie s-ar fi învrednicit darului socotelii celei drepte, și ar fi dobândit dragostea lui Hristos către toți frații deopotrivă și pace adâncă, și răbdând toate ispitele și defăimările multă vreme, și ocărându-se de-a pururea pe sine, ar fi scăpat cu totul de iuțime și de mânie, și ar fi câștigat blândetele cele întemeiate în sufletul său. Și în scurt, prin lucrarea fierbinte a poruncilor lui Hristos Dumnezeu și a Sfinților Părinți, ar fi scăpat de toate patimile și ar fi câștigat desăvârșita răbdare, prin care ar fi putut să sufere toate neputințele cele sufletești ale părinților.

Deci unul ca acesta din soborul părinților ar fi putut, cu ajutorul lui Dumnezeu și povățuirea învățăturilor Sfinților Părinți, a rândui și a povățui sufletele părinților la calea poruncilor lui Dumnezeu și cu lucrul, și cu cuvântul, și ar fi păzit și așezămintele Sfinților Părinți, așezate în soborul părinților neclintite și nemișcate câtuși de puțin. Pentru aceea, nevoie urmează, unul ca acesta să se aleagă din soborul părinților, ca să fie iscusit a povățui și a doftori sufletele părinților.

Că dacă nici într-un chip nu este cu putință să se învețe pe sine însuși cineva meșteșugul doftoriei, prin care să doftorească trupurile oamenilor, până nu va fi la un doftor iscusit, care în multă vreme ar fi învățat cu lucrul și cu cuvântul meșteșugul acesta, cu cât mai vârtos nu este cu putință a se învăța la meșteșugul povățuirii sufletelor părinților (care fără potrivire întrece toate meșteșugurile), nedând-se cu tot sufletul său ca la o casă de doftorie a vieții celei de obște și neînvățându-se la toate iscusințele cele duhovni-

cești, cele mai sus scrise, prin desăvârșita supunere a sa întru toate.

Și aceasta ce cerem noi, adică ca după moartea mea să se aleagă din soborul părinților starețul și mai-marele peste părinți, nu cerem lucru nou și scornit din capul nostru. Să nu fie una ca aceasta. Ci lucrul acela era hotărât și întemeiat întru toate viețile cele de obște, precum arătat este la multe vieți ale preacuvioșilor părinți. Că vrând să se mute din viața aceasta către Dumnezeu vreunul dintr-înșii, însuși alegea pe frații care-i știa mai iscusiți decât toți și-i punea peste frați, ca să fie în locul lor povățuitori la calea mântuirii. Și tot soborul părinților, din obișnuita sa cea de-a pururea ascultarea ce avea către părinții săi, primea această hotărâre de la dânsii ca din gura lui Dumnezeu și-i primea pe cei aleși de părinții săi, și li se supunea întru toate ca și părinților săi celor dintâi.

Iar alții lăsau lucrul acesta la bună voirea părinților, ca să-și aleagă lor povățuitor din soborul fraților, și celor aleși le da blagoslovenie, și lăsa povățuiri în locul său peste frați. Deci și eu, ca cel mai de pe urmă, și cu toți frații cei întru Hristos, având pilda și chipul acesta de la Sfinții Părinți despre alegerea povățuitorului din soborul fraților, am năzuit la mila Preasfinției tale. Pentru aceea, cu umilite lacrimi mă rog, ca să fii Preasfinția ta milostiv asupra acestei vieți a noastre și să se întemeieze cu așezământ întărit, pentru ca și după moartea mea, și după a altor stareți care vor fi soborului, să poată sta nestrămutat.

Că să-mi crezi, milostive stăpâne, în vremile acestea mai de pe urmă, care sunt vrednice de multe lacrimi, pot să zic că în toată lumea n-au rămas alte locuri, ca să poată cineva mai vârtos a ține viață de obște cu pace și cu liniște, fără numai într-aceste blagocestive țări, pe care Dumnezeu cu pronia Sa cea dumnezeiască le păzește, ca să se proslăvească numele Său cel Sfânt. Pentru aceea, și ca niște limanuri neînviforate, scăpare se fac și ocrotire celor străini, și mai vârtos părții călugărești, care din multe țări pravoslavnice năzuiesc, precum și în soborul nostru se află: și greci,

și bulgari, români și slaveni, care toți aceștia, fiind legați cu legătura cea veșnică și nedespărțită a dragostei celei duhovnicești, toți cu o inimă și cu o gură proslăvesc numele lui Dumnezeu, și mulțumesc milei Preasfinției tale. Iar când va rămâne să se risipească, apoi mai vârtos cei străini, unde pot să găsească liman ca acesta neînviforat al mântuirii sufletului și odihnă?

Pentru aceea, ca să se proslăvească întru toate numele lui Dumnezeu, să binevoiești Preasfinția ta, precum din început ai făcut Preasfinția ta cu mine, nevrednicul, și cu tot soborul fraților atâta mare facere de bine, să faci și această mai de pe urmă faptă bună, pentru care acum mă rog Preasfinției tale, care și mai mare decât celelalte se va socoti înaintea lui Dumnezeu, prin care și numele Preasfinției tale, și a tot neamul Preasfinției tale, se va proslăvi din neam în neam și aici pe pământ, și la cer.

Iată am trimis Preasfinției tale și așezământul cel vechi, care l-am găsit aici la Mănăstirea Secului făcut de Sfințiții arhieriei, ca să-l vezi Preasfinția ta. Însă fiindcă nu-i așezat la toate după puterea învățaturii Sfântului Vasile cel Mare și mai vârtos că toate cele așezate într-însul, măcar și mici lucruri sunt, însă sub blestem stau toate până la una de nu se vor păzi și cea mai mare, că nici un chip de canonisire n-au lăsat ca, după greșeală, să dobândească cineva iertăciune și dezlegare. Pentru care iarăși mă rog, ca să rânduiești cu înțelepciunea Preasfinției tale și pentru aceasta în ce chip să rămână, căci nu puțină tulburare are soborul, temându-se și înfricoșându-se, să nu rămână sub blestemul acela, fiindcă a nu greși noi, nu este cu putință, oameni fiind.

Așijderea și pentru așezământul acesta ce ne rugăm Preasfinției tale ca să faci acum întărit, să nu fie cu blestem și anatemisiri (pe care Biserica și Sfinții Părinți le dădeau numai asupra ereticilor și asupra celor ce se împotrivesc Bisericii și dogmelor sfintei credințe), ci de s-ar fi întâmplat oarecărora dintre frați a aluneca și a greși și a cădea, și împotriva poruncilor lui Dumnezeu, și împotriva așezămintelor acestora de mai sus arătate, unii ca aceia să se

canonisească pentru orice greșeală după canoanele Sfântului Vasile cel Mare, care fiind locaș Duhului Sfânt, a rânduit canon pentru fiecare greșeală. Acele canoane și certări pe care le-a așezat și Sfânta Biserică și noi le primim, și le sărutăm și ne supunem.

Iar pentru punctul acesta — ca să nu se pună trimis din afară egumen gata, ci numai din soborul fraților să se aleagă și să se pună, prin blagoslovenia Preasfinției tale — acest punct, fiindcă este ca o temelie pe care stă întemeiată și viața soborului nostru, să se întărească cu altă oarecare întărire bisericească, precum Duhul Sfânt va lumina pe Preasfinția ta. Ca să stea neclintit și nemișcat și după moartea mea, precum și în urma celor ce vor fi după mine aleși stareți și povățuitori soborului. Și într-acest așezământ făcându-se întărire pentru aceasta, am bună nădejde la mila marelui Dumnezeu și la preaputernicele rugăciunile Preasfinției tale, că și Preasfințiții arhieriei ce vor fi la scaun în urma Preasfinției tale, că și Preasfințiții arhieriei ce vor fi la scaun în urma Preasfinției tale încă îl vor întări. Și va sta soborul fraților care s-a adunat întru numele Domnului neclintit și nerisipit, prin mila Preasfinției tale, care cu toții, după puterea lor, toți cu un suflet și cu mare osârdie se nevoiesc, pe cât se poate, și acum în vremurile acesta mai de pe urmă a împlini și cu lucrul așezămintele Sfinților Părinți care se ating pentru viața călugărească.

De aceasta mă rog, iar mila și blagoslovenia și rugăciunile Preasfinției tale să fie de-a pururea cu noi.

[2] Hotarele și așezămintele și orânduielele ce s-au hotărât și s-au așezat și s-au orânduit în soborul nostru.

1

Sărăcia cea desăvârșită de bunăvoie, după făgăduința chipului călugăresc, adică nimeni din părinții soborului nostru să nu aibă nicidecum averea sa osebită până la moartea sa, nici bani, nici altă oarecare avere mișcătoare

sau nemișcătoare până la cel mai subțire lucru, ci toate cele ce sunt spre ocârmuirea vieții, de obște să fie și să se numească.

2

Ascultarea, adică dându-se fiecare din frații soborului nostru de bună voia sa, cu sufletul său și cu trupul, sub jugul cel bun al dumnezeieștii ascultări, mărturisită de *Sfânta Scriptură* și hotărâtă de Sfinții Părinți, după puterea poruncilor lui Dumnezeu, să nu mai fie stăpân de sine și însuși rânduitor de sine, și să nu mai aibă întru nimic osebită voia sa și socoteala sa, ci întru toate cele după Dumnezeu și de suflet folositoare, să fie supus și plecat până la moartea sa. Și nici un lucru, măcar deși bun după părerea lui ar fi, să nu-l facă fără de știrea și blagoslovenia starețului.

3

Mărturisirea, adică toți frații prea des, iar cei noi începători negreșit și în toate zilele să mărturisească și să descopere fiecare la duhovnicul său toate tainele inimii sale, neascunzând nimic, pentru că fără de deasa mărturisire nu este cu putință nicidecum să dobândească îndreptarea sufletului său și povățuire la calea lui Dumnezeu.

4

Petrecerea până la moarte cu frații, adică toți frații după făgăduința lor ce au dat-o înaintea lui Dumnezeu și după legătura dragostei dumnezeiești, cea veșnică și nedezlegată, să petreacă până la moarte cu soborul fraților adunați întru numele lui Hristos, răbdând toată strâmtorarea vieții pentru Împărăția lui Dumnezeu. Așijderea răbdând cu vitejie și toate ispitele și defăimările cele orânduite de Sfinții Părinți, prin care ca aurul în foc se lămurește smerenia călugărului, însuși pe sine totdeauna hulindu-se și ocărându-se în inima sa, și întru toate pe sine vinovat socotindu-se, și ca robul cel cumpărat, după putința sa și trupește, și sufletește, cu toată osârdia și cu multă smerenie, și cu frica lui Dumnezeu,

ca fraților lui Hristos, și ca Însuși lui Hristos să slujească părinților, gata fiind spre toată slujba ce i se va porunci lui.

5

Citirea dumnezeieștilor Scripturi și a învățăturilor Sfinților Părinți, adică părinții cei cărturari cu mare râvnă și cu credință, și cu dragoste să citească învățăturile Sfinților Părinți, care povățuiesc spre dreaptă înțelegerea Sfințelor Scripturi și spre cunoștința dogmelor credinței pravoslavnice a soborniceștii Biserici. Prin care învățături, cu ajutorul lui Dumnezeu, poate să cunoască și voia lui Dumnezeu, și puterea poruncilor celor mântuitoare de suflet ale lui Dumnezeu, și ca în oglindă toată așezarea sufletului său. Și prin acelea, și prin desăvârșita ascultare, și tăierea și omorârea voii sale poate, cu ajutorul lui Dumnezeu, să fie povățuit la dreapta și neabătuta nici în dreapta, nici în stânga, socoteala dumnezeieștii Biserici, care este mai de nevoie decât toate spre mântuirea sufletului.

6

Pentru sfintele posturi și pentru pravila bisericii, adică să păzească nemișcat toate sfintele posturi cele hotărâte și așezate de Sfinții Apostoli, de sfânta și soborniceasca Biserică peste tot anul. Și pravila Sfintei Biserici, după tipicul Bisericii, s-o păzească totdeauna, așijderea și pravila cea deosebi, în chilie fiecare s-o păzească, după cum au rânduit Sfinții Părinți.

7

Bolnița, adică frații cei rânduiți să slujească bolnavilor (celor ce sunt în bolniță și celor ce nu încap în bolniță, și celor prea bătrâni și prea slabi, dintre care nu puțin număr se află în soborul părinților) au datoria ca să slujească, cu frica lui Dumnezeu și cu mare osârdie, întru toate slujbele celor cuviincioase bolnavilor, spre toată odihna acelora, pentru mântuirea sufletelor lor.

Slujbele mănăstirii, adică frații cei orânduți la slujbele mănăstirii, ori în cele dinăuntru, ori în cele dinafară, să le facă cu mare băgare de seamă și cu frica lui Dumnezeu, și să rânduiască toate treburile mănăstirii cele din afară cu păzirea poruncilor lui Dumnezeu, pe cât se poate, adică pentru oarecare pricini ce des se întâmplă din partea oamenilor, să nu se strice dragostea cea către aproapele, ci să vestească soborului și soborul, prin dumnealor dregătorii, va căuta acele pricini și se va face îndreptare și liniște, și fără de risipirea poruncilor lui Dumnezeu.

Meșteșuguri și rucodelii, adică s-a așezat și aceasta în soborul părinților, ca, după hotărârea Sfinților Părinți, să lucreze însuși frații felurite meșteșuguri și rucodelii, ca să nu aibă pentru acelea nici o nevoie a ieși în lume, ci singuri să împlinească neocolită nevoia lor cu toată liniștea și nerișipirea sufletului.

Aceste toate și altele multe din rânduielile Sfinților Părinți s-au rânduit și s-au așezat în soborul nostru, și se păzesc cu întărire, cu darul lui Dumnezeu.

Iar de vreme ce toți oamenii sunt și urmează neputinței firii omenesti a aluneca și a cădea și a greși, fiindcă Unul Dumnezeu este fără de greșală, de s-ar întâmpla oarecărora dintre frați, din neputința sa cea firească, a aluneca și a cădea, și a greși și împotriva poruncilor lui Dumnezeu și a așezămintelor acestora, să se îndrepteze prin adevărata mărturisire a greșelilor sale către duhovnici, cu darea de la dânșii și primirea și facerea canonului.

[Paisie Starețul]

Așezământul pentru Neamț și Secu*

(1843)**

Cu mila lui Dumnezeu, noi, Mihail Grigorie Sturza
Voievod Domn Țării Moldaviei [1834–1849]

De vreme ce lucrătorii faptelor bune, a acelor după rânduiala și întocmirea dumnezeieștilor porunci, se fac vred-

* După adormirea în Domnul a starețului Paisie, mănăstirea Neamț va fi condusă de o serie de stareți slavi: Sofronie (1794–1800; 1802–1805), Dorotei (1800–1802), Dositei (1805–1809), Ioan (1809–1812), urmați de o serie de stareți transilvăneni sau moldoveni: Silvestru (1812–1818), Ilarie (1818–1823), Dometie (1823–1834). În 1834 devine stareț la Neamț energicul și autoritarul bucovinean Neonil, care, dorind să mențină independența totală a mănăstirii, a intrat rapid în conflict cu boierii, cu domnul Sturdza și mitropolitul Veniamin Costachi, fiind înlocuit între 1835–1838 cu slavul Mardarie. Revenit în 1838, Neonil cere mitropolitului Veniamin un „așezământ statornic” pentru a pune capăt dezordinilor interne și intervențiilor străine în treburile mănăstirii. Acest așezământ promulgat printr-un hrisov domnesc din 28 aprilie 1839 nu l-a mulțumit pe Neonil pentru că subordona mănăstirea mitropoliei care obținea largi drepturi de intervenție. Intrat din nou în conflict, Neonil e scos din stăreție și trimis la Slatina, în locul lui e readus pentru scurt timp (1839–1840) Mardarie. Acesta moare se pare otrăvit, după care mitropolitul Veniamin însuși vine și instalează stareț pe transilvăneanul Venedict (1840–1843), ultimul ucenic în viață al starețului Paisie. În 1842 însă, mitropolitul însuși e scos din scaun. Neonil revine stareț în iunie 1843, an în care domnul Mihail Sturdza promulgă printr-un hrisov din 3 mai noul Așezământ al mănăstirilor Neamț și Secu care a funcționat până la secularizarea din 1860.

** După textul din: *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor* de Theodor Codrescu, volumul IX, Iași, 1887, p. 179–211. Reproducere a unui caiet imprimat la mănăstirea Neamț.

nici de mari răsplătiri în veacul acesta și în cel ce nu are sfârșit, apoi cu atâta mai vârtos se fac vrednici acestora când ei pun în lucrare și săvârșesc cea mai întâi și cea mai mare din acele porunci, adică: „A iubi pe Dumnezeu și buna rânduială a casei lăcașului măririi Sale întru care de-a pururea se săvârșește Jertfa cea de Taină”; și care, pe lângă aceasta, este menit a fi adăpostul și limanul călătoriei către Împărăția cerului și moștenirea slavei celei veșnice.

Drept aceea Domnia Noastră, din fierbinte râvnă și dorință ce avem către calea cea adevărată a dumnezeieștilor porunci, căzându-se a împlini cu fapte bune și datoria mulțumirii către Atotputernicul Dumnezeu, din a Cărui milă și pronie, ni s-au încredințat Domnia acestei pravoslavnice țări a Moldaviei, și cu neadormită priveghere aflându-ne pentru toate cele plăcute lui Dumnezeu, după alte lucruri și bune așezăminte la care tot cugetul nostru este plecat și pe cât au fost nouă cu puțință după vreme ne-am sârguit a le împlini, am întors luarea noastră aminte și asupra așezământului pentru statornicirea rânduiei Soborului sfințelor mănăstiri Neamțul și Secul, întemeierile și rostirea lui, care sunt acestea:

Potrivit cu învățătura Mântuitorului, a Apostoleștilor și Sinodiceștilor canoane, precum și a cărților Sfinților Părinți, soboarele tagmei monahicești au fost menite și povățuite de Duhul Sfânt, către trei mari sfârșituri [scopuri] mântuitoare omenirii:

- 1) a fi lăcașul mântuirii sufletești;
- 2) a fi adăpostul și limanul celor ce au nevoie de milă, și de îndurare;
- 3) a fi pildă acelei adevărate viețuiri duhovnicești, din care, ca razele unei lumini, să se răspândească aceasta fără încetare asupra credincioșilor.

Fericitul întru pomenire Preacuviosul Arhimandrit și stareț Paisie, pătruns fiind de aceste înalte adevăruri, și având mai înainte dată Preacuvioșiei sale și Soborului ce avea pe lângă sine adunat încă din Sfântul Munte al Atosului, sfânta Mănăstire Dragomirna, de unde, după ce s-au luat locul

acela întru care se cuprindea și acea Mănăstire sub austrieasca stăpânire, venind aicea în pământul Moldaviei, din dumnezeiescul năstav, i s-au dat de către ocârmuirea politicească și bisericească întâi Mănăstirea Secul, apoi, nu după multă vreme, s-au socotit de cuviință a i se da și Mănăstirea Neamțul (pentru că este mai de evlavie la norod, având și sfânta Icoană a Maicii Domnului făcătoare de Minuni, la care năzuiesc mulți spre folos și vindecare, la orice boli și necazuri), pentru că se făcuse cunoscută viața cea îmbunătățită a acestui Cuvios Părinte, petrecerea cea încuviințată a Soborului său ce cu neconținere urma întocmai după duhul așezămintelor Sfinților Părinți ce s-au arătat mai sus. Așadar având amândouă mănăstirile acestea întru deplină a sa cârmuire, și purtare de grijă, au așezat într-însele rânduială cu prea bună cuviință, atât pentru slava și lauda lui Dumnezeu prin sfintele biserici, cât și pentru părinții și frații adunați, ca sub ascultarea chipului călugăresc să petreacă viață de obște la aceste mănăstiri, urmând întru toate și supunându-se povățuitorilor și poruncilor cuviosului acelui bărbat. Și era de multă evlavie pricinuitoare și pildă de mare laudă petrecerea părinților unii cu alții și întru ale lor purtări, oriunde se trimețea în ascultări, încât nu numai în pământul acesta era cunoscută și plăcută viața lor cea de obște, care acum se întemeiasă și se înrădăcinase cu tot dinadinsul, dar și prin multe alte străine țări, de pe unde cu neconținere năzuia și se da la cea de obște viață întru aceste sfinte mănăstiri, în care înflorea buna rânduială și liniștea, urmându-se de către toți de obște întocmai după așezământul sfinților Părinți. Apoi pomenitul Stareț Paisie, pentru ca și în urma sa să se păzească aceeași rânduială ce a fost așezată, întru aceste două mănăstiri încredințate lui și între părinții și frații ce vor petrece într-însele, au făcut rugătoare cerere către fericitul întru pomenire Mitropolitul Gavriil Calimah, ca să binevoiască a întări acel Sobor cu un așezământ după ponturile [punctele] închipuite de preacuvioșia sa. Dar fiindcă a urmat curând după aceea trecerea din viață a acestui Mitropolit,

și nu după multă vreme s-a deschis război între împărății, nu s-a împlinit atunci cererea sa. Iar după încheierea păcii, în zilele fericitului întru pomenire Mitropolit Iacob, după stăruirea Soborului, s-au întărit rânduielile Cuviosului Stareț Paisie spre a sluji de așezământ statornic acestor mănăstiri, aflându-se arătatele rânduieli întru o copie a pomenitei mai sus ale sale scrisori din 1778 către Mitropolitul Gavriil Calimah, scrise cu slova lui Ghenadie Cocoreanul, logofătul acestui stareț, și mărturisită de însuși fostul Mitropolit Veniamin Costachi, că este întocmai cu cea originală pierdută din pricina întâmplărilor. Care așezământ în vremea tulburărilor de la anul 1821, mutându-se de la mănăstirea Neamțul la aceea a Secului spre mai bună păstrare, cu alte multe documente și hrisoave, între care și acela al Domnului Constantin Moruz Voievod [1777-1782], ce unește pentru totdeauna aceste două mănăstiri, ca în veci să fie nedespărțite, s-au topit dimpreună cu însăși mănăstirea în focul întâmplat atuncea [în 1821].

Soborul însă al acestor mănăstiri, întru a cărui cuget și inimă erau adânc sădite înțeleptele rânduieli ale Cuviosului său întemeietor n-au încetat a le păzi ca un scump odor, și a le urma cu neabateri, încât slabei omeniri este cu putință. Dar de la o vreme încoace mulți din acei părinți, care au fost crescuți și însuflețiți de acest preacuvios bărbat, mutându-se din această viață către cea veșnică, învățăturile și obiceiurile cele mântuitoare, ca niște predanii ce erau numai în aducerea aminte a acelor trecători, au început a slăbi, și alunecându-se la câte puține abateri, care apoi au tras după sine multe necuviințe, a căror sporire, pricinuită din felurite împrejurări, amenința cu surparea acelui dumnezeiesc locaș. La anul 1839, Starețul vremii aceleia și Soborul au fost siliți să le supună prin jalbă Domniei noastre cu plecată rugămintă, de ale hărăzi un așezământ statornic întemeietor a sus-pomenitelor rânduieli spre stărpirea vătămatoarelor pricini și liniștita petrecere a acestui kinovion [obști]. După care, fostul Mitropolit Veniamin Costache [1803-1842] a închipuit din rânduielile pomenite

un așezământ cu osebite, care, urmându-se în curgere aproape de patru ani, n-au răspuns scopului înființării lui. Deci Domnia noastră întru părinteasca îngrijire ce avem pentru binele obștesc, cercetând și încredințându-ne despre asemenea nepriincioase urmări, am binevoit prin țidula din 18 februarie 1843, nr. 10 către preasfințitul Arhiereu Meletie Stavropoleos, a învoi acestui Sobor de a-și alcătui un așezământ întemeiat pe ades pomenitele rânduiele ale preacuviosului Paisie, spre a-i sluji de pravilă.

Drept aceea, Obștea acestor mănăstiri, adunându-se în soborniceasca biserică și dând laudă preaputernicului Dumnezeu pentru mare mila ce a întors asupra ei, au închipuit prin aleșii săi duhovnici și părinți, un așezământ pe care s-au supus nouă prin jalba din 16 martie. Iar Domnia noastră cugetând la mărimea acestei lucrări, și cu râvnă dorind ca să fie potrivit cu sfintele apostoleștile și soborniceștile canoane, și în cât se poate mai de săvârșit, am chemat pe rugătorul nostru Preasfinția sa Episcopul de Roman kyr Meletie, și am încredințat pomenita închipuire științelor duhovnicești și îndelungatei ispite [experiențe] a numitului Episcop, care, povățuit de îndatoririle caracterului și chemării sale, sfătuindu-se și cu alte fețe duhovnicești, și după o pătrunzătoare luare-aminte și chibzuire, aflându-l potrivit, au adus la știința noastră pomenitul așezământ cu oarecare cuviincioase îndreptări. Pe care, iată, prin acest Hrisov Domnesc al nostru îl statornicim și îl întărim spre a se păzi legiuit și îndeobște rânduială pentru Soborul sfintelor mănăstiri Neamțul și Secul în tot cuprinsul lui, precum urmează:

RAMUL DUHOVNICESC

1

Oricare va năzui de a sa bunăvoie și dorință spre viețuirea în Soborul acestor mănăstiri cu sufletul și cu trupul său, sub jugul cel bun al dumnezeieștii ascultări celei mărturisite de Sfânta Scriptură și hotărâte de Sfinții Părinți,

după puterea poruncilor lui Dumnezeu să nu mai fie stăpân de sineși și însuși rânduitor de sineși, și să nu aibă întru nimic a sa osebită voință și socotință, ci întru toate cele după Dumnezeu și de suflet folositoare să fie supus și plecat până la moartea sa, și nici un lucru, măcar bun de ar fi, după părerea sa să nu facă fără știrea și blagoslovenia Starețului, care pe neascultători după canoanele sfinților Părinți îi va canonisi. Și pentru că acest Sobor însemnat, care până acum a fost foarte lăudat și cinstit în toate țările pravoslavnicilor creștini, să fie și în viitor întrupat numai de petrecători cuvioși și cu purtări pilduitoare, pe părinții cât și pe frații care după sfătuirile, ascultările și ispitirile la care vor fi supuși, n-ar făgădui că vor putea ajunge a fi vrednici chemării lor, să-i depărteze din sânul acestei obști.

2

Acei care vor veni la mănăstire spre viața monahicească, vor putea fi primiți numai cu blagoslovenia Mitropolitului în scris, care să încredințeze, după cercetarea ce va fi făcut, pentru cei de loc, că nu sunt supuși birului, nici din miliție, că nu se află învăluți în niscareva împrejurări de vinovăție, și că au ajuns vârsta de 18 ani, iar nu mai jos, iar pentru acei străini, după încredințare, că nu au nici o oprire ce ar împiedica primirea lor. Dar de chipul monahicesc nicidecum nu se vor învrednici, decât la împlinirea vârstei de 24 de ani, după ispitirea vremii hotărâte de Sfinții Părinți, a cărei scurtare sau prelungire va atârna de duhovnicul ucenicului și de Stareț. Și când, după o desăvârșită încredințare, pe cât înțelepciunii omenеști este cu putință a o dobândi, Starețul ar găsi pe vreunul sau mai mulți din frați vrednici de această schimă, își va lua mai întâi blagoslovenie de la Chiriarhul țării spre a călugări după canoanele bisericii. Asemenea și pentru cei pe care Starețul cu duhovnicii îi vor socoti vrednici de hirotonie, va face rugămintе Chiriarhului spre a-i săvârși diaconi și preoți sau duhovnici.

La primirea în mănăstire, se vor îmbrățișa mai cu seamă cei care, pe lângă dorința către viața monahicească, ar arăta

și aplecare la citirea și învățarea sfintelor scripturi, potrivit cu punctul al 5-lea din așezământul preacuviosului Paisie, cum și bărbații care prin a lor talente și vrednicii ar fi arătat slujbe folositoare statului și care, obosiți de sarcina vieții, ar dori îmbrățișarea schimei monahicești ca un adăpost mântuitor.

3

Nimeni din cei care se vor da spre viețuire în Soborul acestor sfinte mănăstiri, să nu aibă nicidecum voie a ține la sine nimic din cele cu care va fi venit, nici bani, nici odoare, nici altfel de lucruri scumpe, pentru multe nerânduieli ce se pot întâmpla. Iar de nu va voi să le dea să fie de obște, este mai întâi dator, îndată ce va veni, să le arate toate Starețului, și apoi prin știrea acestuia și în știința duhovnicului la care va fi rânduit, să le depună spre păstrare și siguranță în cămara mănăstirii. Pentru așa lucruri se va ține o condică osebită șnuruită și pecetluită cu pecetea mănăstirii în care, toți acei care vor încredința lucrurile lor cămării, vor înscrie ei înșiși și vor iscăli în ce zi și ce lucruri anume au dat — pentru cel care n-ar ști a scrie va îndeplini aceasta duhovnicul său —, iar cămărașul va fi dator să dea încredințătorului adevărul cu copie după condică. Și în câtă vreme noii începători vor petrece în sânul acestui Sobor ca frați, să nu poată lua nimic din cele depuse la cămară, afară numai pentru niscaiva binecuvântate trebuințe, cu știrea duhovnicului și cu blagoslovenia Starețului, dând cămărașului pentru orice vor primi contra chitanțe. Iar dacă, neîmpăcându-se cu viețuirea de obște, ar voi să iasă din mănăstire, își vor lua toate, până la cel mai mic lucru ce va fi dat spre păstrare. Acela însă care se va fi învrednicit după rânduiala Soborului chipului monahicesc este slobod a-și lua și a face cu ale sale ce va voi, dar tot cu știrea Starețului. Toți trăitorii în sânul acestui Sobor nu vor putea să lase nimănui spre moștenire câte vor avea ale lor în cuprinsul mănăstirilor, nici nu vor putea face testament pentru ele, ci vor rămâne avere a obștii; chiliile însă ce vor fi ale lor

au voie a le lăsa după moarte oricăruia din părinții acolo petrecători spre pomenirea lor.

4

Toți părinții și frații sunt datori foarte adeseori, iar noii începători negreșit în toate zilele, după pavecerniță să se mărturisească, și să descopere fiecare la duhovnicul său, nu numai greșelile lor cu lucrul, ci și gândurile lor și tainele inimii, neîndrăznind a ascunde nimic; pentru că fără de deasa mărturisire, primire de învățătură și mustrare, nu este nicidecum cu putință să dobândească îndreptarea sufletului și povățuire la calea mântuirii. Duhovnicii sunt datori ei înșiși a-i cerceta adeseori, și a priveghea cu neadormire ca fiecare să împlinească această neapărată datorie.

5

Toate sfintele posturi hotărâte și așezate de Sfinții Apostoli și de sfânta sobornicească Biserică să se păzească peste tot anul fără nici o strămutare sau scădere câtuși de puțin. Așijderea și pravila bisericii să se păzească în toată vremea întocmai după tipicul și după rânduiala ce s-au păzit și până acum, fără a fi iertat niciodată, câtă vreme va milui Dumnezeu de a sta aceste sfinte mănăstiri, să se scadă ori să se prefacă cel mai mic lucru. Nu mai puțin și pravila cea osebită prin chilii, fiecare să o păzească cum au rânduit sfinții părinți. Iar duhovnicii sunt datori a avea de aproape luare-aminte asupra ucenicilor lor, ca să o împlinească, datori fiind și părinții care se trimit în ascultări să o urmeze când slujba le va îngădui.

6

După făgăduința ce a dat înaintea preaputernicului Dumnezeu fiecare ce s-a învrednicit chipului monahicesc, și după legătura dragostei celei dumnezeiești, veșnice și nedezlegate, dator este să petreacă până la moarte cu soborul fraților celor adunați, pentru care dau și făgăduință în

numele lui Hristos la tunderea călugăriei, fiindu-le cu totul oprit după aceasta a se abate în alte căi sau a primi orice altă chemare li se va face prin orice îndemnare și închipuire ca să iasă de la mănăstirea metaniei sale, unde este dator să rabde și să sufere până la mormânt toată strâmtorirea vieții pentru Împărăția cerului. De asemenea, să rabde cu vitejie toate ispitele, și defăimările, după învățăturile Sfinților Părinți, prin care ca aurul în foc se lămurește smerenia călugărului, însuși pe sine totdeauna prihănindu-se și muștrându-se în cugetul său, și întru toate avându-se vinovat pe sine însuși, și, ca robul cel cumpărat, să-i slujească după putința sa pe toți trupește, cu multă osârdie, cu smerenie, și cu frica lui Dumnezeu, nu ca unor oameni, ci ca fraților lui Hristos și lui Hristos Însuși.

7

Părinții ce au fost de folos acestei dumnezeiești case, adică aceia care din averile lor vor fi făcut ajutor mănăstirilor, și aceia care în tinerețile lor vor fi săvârșit cu vrednicie slujbe și ascultări, au ajuns la bătrânețe sau cuprinși de boală și slăbiciune, să fie căutați cu multă îngrijire și ajutați cu toate cele de mângâiere. De asemenea, starețul să aibă luare-aminte și pentru acei din frații care vor fi mai gingași și mai slabi, să-i rânduiască la ascultări măsurate, purtând de grijă și pentru cele ale îmbrăcămintei și a hranei lor, ca nu cumva din multa asprime și strâmtorire, să fie siliți a se întoarce în lume, căci multă vătămare se poate pricinui dintru aceasta unora ca acelora. Iar osebite de neam și de treaptă să nu fie nicidecum, pentru că toți sunt deopotrivă înaintea Preaputernicului Dumnezeu, și numai sporirea întru faptele cele bune îi deosebește.

8

Adunările pe la chilii și ospetele în tovărășie nicidecum sunt iertate, pentru că din acestea se nasc împerecheri și sfaturi necuviincioase spre surparea dragostei cea în Dum-

nezeu, se stărnesc vorbe deșarte și glume, din care apoi izvorăsc patimile și tot răul. Pentru aceasta, când va avea vreme slobodă, fiecare părinte va fi îndatorat, pentru petrecerea sa mântuitoare, a citi cărți folositoare din biblioteca mănăstirii, și când va avea trebuință de vreo tâlcuire, este învoit a merge la cei mai bătrâni, sau mai învățați, spre a-l lămuri întru nedumeririle sale, căci numai acest fel de petrecere poate fi adevărat folositoare. Asemenea și mâncărurile cele neîngăduite de tipicul bisericii pentru călugări, între care mai ales mâncarea de carne, sunt de istov neiertate, precum și întrebuințarea de tutun și de tabac, sunt cu totul oprite părinților și fraților, nu numai când petrec înăuntrul mănăstirilor și pe la schiturile unde sunt așezați, ci și când se află trimiși în ascultări pe afară, vremelnicești sau pentru o vreme mai îndelungată. Starețul și duhovnici vor avea încă cea mai de aproape îngrijire prin pildă, prin sfătuire și prin muștrare, ca să stârpească întrebuințarea a tot felul de băuturi, afară numai de orânduia băutură ce se dă la trapeză.

9

Ieșirea atât a părinților, cât și a fraților din cuprinsul mănăstirilor și a schiturilor, să fie cu totul oprită, nici măcar până la Târgu-Neamț, căci este neîncuviințat lucru și care poate să aducă multora mare vătămare sufletului a se purta prin lume aceia care s-au dat vieții de obște, și numai cu blagoslovenia în scris a starețului să poată ieși în ascultări, sau pentru niscaiva împrejurări de mare nevoie a lor, pe vreme în scris hotărâtă. Dar nici de la o mănăstire la alta, precum nici de la un schit la altul, să nu fie iertați a umbla fără voia în scris a proestoșilor. Călcarea acestei rânduieli se va socoti una din cele mai însemnate greșeli.

10

Acest sobor adunat în numele Domnului, fiind întrupat din multe nații de oameni, din moldoveni, rosieni, români,

greci, sârbi și alții, dar pravățul lor cel duhovnicesc fiind unul și același: mântuirea sufletului, datori sunt a petrece cu dragoste adevărată după asemănarea obștii cea întâi a Ortodoxiei, și a se socoti că toți, după însuși graiul Apostolului [Ga 3,-28], una sunt întru Hristos, și nu mai este iudeu, nici elin, nu este scit, nici barbar, nu este rob, nici slobod pentru acei adunați și înscriși sub steagul mântuirii. Precum zice și sfântul Ioan Hrisostom în Cuvântul al 3-lea către părintele credincios, pentru a nu opri pe fiu de la viața monahicească: „De vreme ce viață îngerească a ales, întru nimic mai răi decât aceia trebuie să fie și ei, ci precum întru aceia nu este vreo nepotrivire, nici unii întru îndestulare, iar alții în cele de lipsă, ci toți sunt într-o pace, într-o bucurie și într-o slavă”. Așadar, și în kinovion [obște] nimeni să se prihănească pentru sărăcie, și nimeni să se laude pentru bogăție, vorba: „Al meu și al tău”, care pe toți îi strică și tulbură, să lipsească cu totul. Toate să fie lor de obște, și masa și locuința și îmbrăcămintea, și să nu se pară de mirare, pentru că însuși sufletul unul și același trebuie să fie. Că toți cu aceeași cinste sunt cinstiți, cu aceeași robie sunt robi, cu aceeași slobozenie sunt slobozi, acolo tuturor le este drept bogăție adevărata bogăție, și drept slavă adevărata slavă — că bunătățile lor nu sunt întru numire, ci în fapte, e o îndulcire, o nădejde la toți, și de un îndreptar și de o cumpănă trebuie să se îndrepteze toate. Iar nerându-ieli niciuna să fie, ci buna rânduială și desăvârșita unire. Și mai jos: „Că numai acolo, aiurea însă nicăieri se poate vedea în acest chip curat nu numai că se trec cu vederea cele de față (adică deșertăciunile lumii), ci se taie și tot prilejul tulburării și al gâlcevii, ci și că au strălucite nădejdi pentru cele ce vor să fie, și că socotesc cele ce se întâmplă fiecăruia, fie ele mahnitoare, fie veselitoare, că sunt de obște ale tuturor”. Deci îndatorat este starețul a avea neadormită priveghere să nu-și dea părinții porecle unul altuia, ca nu cumva prin aceasta să se nască între ei urâciune și dezbinare. Iar mai cu osebiră să fie el însuși chip și pildă a smereniei, a dragostei și a blândeții.

Pentru înlesnirea punerilor la cale a pricinilor duhovnicești tainice, starețul va face alegere de trei sau șase părinți duhovnici, care, atât împreună cu starețul, cât și fără de el, vor cerceta asemenea pricini, și le vor pune la cale. Dar acele ce se vor cerceta în absența starețului, i se vor aduce la cunoștință, și, dacă este unire, vor rămânea încheiate, dar dacă nu se împacă în niscaiva pricini, ce ar trebui luate în băgare de seamă mai cu deadinsul, acelea se vor cerceta a doua oară în prezența și a starețului, ca să le facă îndreptarea cuviincioasă.

Pentru toate purtările cele din potrivă ale oricăruia din viețuitori din Soborul acesta care au nevoie să se canoni-sească, atât pentru îndreptarea lui, cât și pentru pilduirea celorlalți, starețul este deplin puternic să-i orânduiască după faptă canon potrivit. Pentru greșelile mai însemnate ce pot fi supărătoare cârmuirii casei ori pricinuitoare de scandal fraților, va trimite pe vinovați și pe la schiturile acestor mănăstiri, sub osebită priveghere a egumenului, pe vreme hotărâtă sau și pe viață, după cum va fi și fapta pentru care se canonisesc. Iar dacă vinovăția vreunuia ar fi atât de grea încât Soborul să nu o poată suferi, nici ierta, atunci cu ști-rea Chiriarhului, după hotărârea Sfinților Părinți, unul ca acela să se depărteze din sânul Soborului, ca nu cumva rămânând, să vatăme și celălalt trup al Soborului, ca niște oi răioase. Iar numele acestora cu greșeala lor, precum și a fraților care se vor fi depărtat, să se scrie într-o condică osebită, să fie spre știință și stareților de mai apoi.

De se va întâmpla săvârșirea Starețului, sau retragerea vreunuia, împlinirea tuturor datoriilor duhovnicești va atârna asupra acelor părinți aleși de Starețul spre a-i fi de ajutor, despre care s-a vorbit la punctul 11. Aceștia dimpre-

ună cu cârmuitorii intereselor mănăstirilor, adică duchiul, cămărașul și logofătul, vor fi răspunzători pentru orice sminteală s-ar face până la punerea noului Stareț, și tot ei sunt îndatorați, pe de-o parte, a înștiința pe Mitropolitul țării despre împrejurarea care cere alegerea unui Stareț, și, pe de alta, după ce vor primi răspunsul Mitropolitului întovărășit de cartea Domnească, a păși atunci către alegere după chipul arătat mai jos, având de aproape priveghere ca rânduielile așezate întru aceasta să se păzească cu sfințenie, căci, în caz contrar, vor avea a da seamă atât Prea-puternicului și Dreptului Judecător, cât și stăpânirii pentru cea mai mică abatere sau prefacere din cele scrise.

14

Starețul acestor mănăstiri Neamțul și Secul să fie de-a pururea ales din părinții Soborului amânduror mănăstirilor, fără să se poată niciodată sub nici un cuvânt a se rândui, nici a se alege la această vrednicie vreun părinte venit sau adus de aiurea. Acela care s-ar ridica la această treaptă trebuie să fie bărbat cu neprihănită viață, sporit întru cele duhovnicești, și în cunoștința dumnezeieștilor scripturi, iscusit întru cele iconomicești, călugărit în mănăstirile acestea, hirotonit pentru ele, și să fi petrecut nelipsit în sânul acestui Sobor, căci întru alt fel cum l-ar putea ști părinții că este vrednic a le fi povățuitor și cârmuitor?

15

Alegerea să se facă întotdeauna în chipul următor după cum a cerut a se întemeia preacuviosul Paisie. După trecerea din viață a Starețului, ori după retragerea lui, se va urma precum se arată la punctul 13, și după primirea dezlegării se va da de știre prin clopotul cel mare ca să fie toți gata spre săvârșirea cu umilință a sfintelor rugăciuni către Dumnezeu, ca să se milostivească a le alege povățuitor vrednic de chemarea sa. După această priveghere de toată noaptea, să se adune toți duhovnicii, ieromonahii și mo-

nahii bătrâni, atât acei aflători în mănăstirile acestea, cât și cei de pe la schituri, în casa trapezei, unde fiind pe masă Sfânta Evanghelie și cinstita Cruce, mai întâi să se scrie pe o foaie de hârtie numele tuturor părinților aflători de față, după care îndată să pășească către alegerea Starețului cu mare luare-aminte, încuviințare și frica lui Dumnezeu, ca unii ce cunosc pe fiecare, și cine ce poate, și cum se silește pentru întemeierea acestui Sobor. Și alegându-se și numindu-se un părinte înzestrat cu însușirile cerute spre a fi stareț, atunci pe loc să se scrie numele alesului pe o altă foaie în care, după rânduiala ce s-a păzit până acum, toți câți se vor uni la această alegere să meargă pe rând spre a se iscăli într-însa, și așa se va numi Stareț acel către care va atârna cu dragoste cea mai numeroasă parte a Soborului. Iar când pentru cel întâi propus nu ar covârși numărul glasurilor în priința sa, atunci se va propune pe un altul, până când s-ar sfeti bărbatul pentru orânduirea căruia s-ar uni cele mai multe glasuri ale alegătorilor. În urmă se va face îndată știut Mitropolitului țării alegerea noului stareț, trimitându-se totodată și pomenita foaie a alegerii, rugându-l sobornicește să fie și a Preasfinției Sale bunăvoință la aceasta. Despre aceasta Preasfinția Sa va face împărtășire Domnului și, după întărire, să trimită a sa blagoslovenie prin vreun Arhiereu eparhial împuternicit, ca după bisericasca urmare obișnuită să-l hirotesească pe alesul Stareț Arhimandrit, cu ceremonie și după rânduiala ce s-a păzit până acum în această sfântă Lavră.

Arătata alegere să se facă cum s-a zis cu multă luare-aminte, încuviințare și frica lui Dumnezeu, punându-și fiecare în gând că lucrul cel mai de căpetenie al aceuia este să povățuiască un mare număr de suflete ce i se încredințează. Pentru aceea, după cum scrie preacuviosul Paisie, se cuvine să se aleagă Stareț acela care multă vreme ar fi petrecut sub cea mai desăvârșită ascultare, fără toată pri-

hana, și prin ascultarea și tăierea voii sale ar fi câștigat adâncă smerenie în sufletul său, și prin smerenie s-ar fi învrednicit darului socotelii celei drepte și ar fi dobândit dragostea lui Hristos către toți frații deopotrivă, și pace adâncă, și, răbdând toate ispitele și defăimările prin multă vreme și ocărându-se de-a pururi pe sine, ar fi scăpat cu totul de iușime și mânie, și ar fi câștigat blândețile cele întemeiate în sufletul său. Și, în scurt, prin cea fierbinte lucrare a poruncilor lui Hristos Dumnezeu, și a sfinților părinți, ar fi scăpat de toate patimile și ar fi câștigat și desăvârșita răbdare, prin care ar putea să sufere toate neputințele cele sufletești ale tuturor părinților. Unul ca acesta dar, alegându-se din Soborul părinților, va putea cu ajutorul lui Dumnezeu și povățuirea învățăturilor Sfinților Părinți a rândui și a povățui sufletele părinților pe calea poruncilor lui Dumnezeu și cu lucrul și cu cuvântul, și a păzi neclintite și nemișcate cât de puțin așezămintele Sfinților Părinți cele întocmite în soborul părinților. De aceea nu este iertat nicidecum a se alege stareț prin împerecheri [asocieri] părtinitoare, pentru că o așa uneltire n-ar putea ținti la alt sfârșit decât a înlesni în urmă părtinitorilor dregătorii și foloase, care vor fi neapărat în nepriința obștimii. Nici nu se poate vreodată ca alegerea starețului să se facă prin dare de mită, de către oricine ar fi, căci pentru niște așa urâte lui Dumnezeu și neplăcute oamenilor luări cu vânzare de suflete omenești, îi supunem atât pe așa alesul, cât și pe mijlocitori, hotărârii sfintelor canoane sobornicești. Așijderea monahii care vor fi scoși pentru vreo vinovăție din sobor, iar în urmă, căindu-se, ar veni iarăși la locul metaniei lor, să fie primiți. Dar unii ca aceștia, de se vor fi hirotonisit diaconi sau preoți aiurea, nu vor lucra cele sfinte aici în sobor, după predania fericitului Paisie, nici să se poată ridica vreodată la treapta stăreției, ci aceia care ar încerca, dimpotrivă, prin orice chip, să se înalțe la această treaptă, să fie căzuți dimpreună cu sprijinatorii lor sub asprimea aceluiași sfinte canoane.

Starețul care se va alege după cele cuprinse în punctele 15 și 16 va fi neieșit din bunul obicei al soborului ce cu ne-strămutare se păzește de toți stareții de mai înainte adormiți până astăzi, adică nu se va osebi nici cu îmbrăcămintea mai presus decât s-au obișnuit, nici cu mese și băuturi, nici cu altele, afară din buna rânduială a celor de mai înainte.

De cum vor fi chemați după vremi la această treaptă, toți stareții să se pătrundă de sfințenia datorilor lor, și să-și ia drept pildă pe începătorul și întemeietorul acestui sobor, a cărui toată viața a fost o neîncetată jertfă pentru obștescul bine al fraților săi. Starețului nu-i este iertat să aibă nimic deosebit al său mai mult decât ceilalți părinți. Nu poate să strângă nici să ia ceva pentru sine din cele ale obștii, nici bani, nici lucruri, precum nici a dăruia sau a vinde prin economie la rudele, neamurile sau prietenii săi cel mai mic lucru. El trebuie, ca un bun părinte, să caute cu multă durere pe toți sărmanii aceștia ca să fie mângâiați cu toate cele trebuitoare, mai ales despre ale hranei și ale îmbrăcăminteii din cele cuvenite lor, și apoi și din cei străini va ajutama pe cei vrednici de milă cu cât îl vor ierta închipuirile mănăstirilor.

Starețul este poruncitor și cârmuitor cu deplină putere soborului acestor mănăstiri Neamțul și Secul; dar fiindcă numai starețul singur nu poate cuprinde și veghea pentru toate spre buna rânduială a soborului, pentru aceasta va avea orânduiri priveghetori tainici pe acei din părinți pe care-i va socoti vrednici, liniștiți și neclevetitori, ca să ia seama atât obștește în sobor, cât și cu osebite, asupra oricui i s-ar părea că petrece cu neîncuviințare. Și aceia simțind că se urmează vreo neorânduială despre cineva, să arate starețului, iar starețul să facă punere la cale spre îndreptare în chip duhovnicesc, iar unde va covârși răul, va și canonisi apoi pe vinovat, după puterea ce are, precum s-a arătat la punctul 12.

Mănăstirea Secul, care încă din vremea fericitului întru pomenire Domn Constantin Moruzi Voievod, și a preasfințitului Mitropolit Gavriil Calimah, s-a unit cu mănăstirea Neamțul, și s-a întemeiat de atunci un sobor și o obște întru amândouă aceste mănăstiri, statornicindu-se stăreția ale amândurora mănăstirilor în Neamț, așa și rămân spre de-a pururea nedezbinare și povățuire de aceeași legiuire, orânduindu-se la Secul un vechil cu nume de egumen. Vechilul acesta, deși s-a obișnuit a-și avea numire de egumen, este și rămâne supus starețului întru toate, cerând și primind de la el povățuire în cuprinderea așezământului acesta, de pe care i se va și da întocmai copie adevărită de stareț. Egumenul acesta va fi din mijlocul soborului, ales de duhovnicii și ieromonahii bătrâni ale amândurora mănăstirilor și întărit de stareț, făcându-i cunoscut de egumen și chiriarhului, mădular al soborului și cel întâi după stareț.

Pe monahii cei vrednici de hirotonii în trebuința soborului îi vor face cunoscuți starețului, și aceasta împreună cu duhovnicii găsindu-i vrednici, și cu vârsta legiuită, adică: diaconul de 25 de ani, și preotul de 30 de ani, va face atunci cerere pentru aceea mitropolitului, spre a-i hirotonisi.

RAMUL ECONOMICESC

20

Starețul va cârmui averile mișcătoare și nemișcătoare ale acestor mănăstiri, spre folosul lor cu chipul și după rânduiala ce au fost așezate de preacuviosul Paisie, adică: va rândui cu sfatul duhovnicilor pe dichiul cel mare, pe cămărașul cel mare, și pe logofătul, care sunt cârmuitorii intereselor mănăstirilor sub povățuirea sa, datori fiind aceștia a-i cere dezlegare pentru toate, fără să îndrăznească a face nimic de la sine în întâmplări neprevăzute, ci să fie datori a-i da ascultare împlinind poruncile sale fără de nici o abatere,

asemenea el va rândui pe nacialnici la schituri, pe economi la metocuri și la moșii, precum și la toate celelalte slujbe și ascultări, atât înăuntrul mănăstirilor, cât și pe afară.

21

Pentru căutarea folosului mănăstirilor și ale feluritelor pricini, interese și judecăți ce au acestea, se va urma precum din vechime prin sfătuirea starețului cu părinții cei mai cuvioși, vrednici, ispițiți [experimentați] și cu știință despre cele politicești și economicești, după a căror punere la cale, fiecare din părinții soborului va fi dator ca poruncile și povățuirile ce va primi de la starețul a le împlini cu toată osârdia și râvna pentru folosul mănăstirilor, fără cruțare de sine sau privire către vreun interes particular, ca pe o datornică ascultare. Vechili stăruitori în pricini de judecăți pe la instanțe nu este iertat nici odinioară sub nici un cuvânt a se rândui din monahi, ci numai din mireni a se alcătui oameni ispițiți, cu chezășie și frica lui Dumnezeu, având și însușirile cerute de pravila aceea pentru vechilii din 1839, iunie 11, nr. 1127, publicată în *Foaia Sătească* din același an, nr. 46.

Oricare din acei părinți căruia s-a încredințat o slujbă vremelnic sau pe mai îndelungă vreme, și se va dovedi că a fost călcător poruncilor și povățuirilor ce le-a primit, că a păgubit pe mănăstiri ori din lenevire, sau din nepurtarea de grijă, sau din ajungerea cu alții, sau pentru folosul său particular, starețul nu este în dreptate a-l ierta, ci e dator a face sobor cu părinții duhovnici și, judecându-l după toată asprimea, să-l canonisească potrivit. Se hotărăște că starețul nu poate ierta pe unul ca acela, pentru că vinovatul n-a greșit lui, nici părinților care îl judecă, ci obștii pentru al cărei bine sufletesc și material ei sunt răspunzători.

22

Starețul va cârmui și va povățui toate după chipul arătat în punctele de mai sus, iar vânzările în posesie a moșiilor atât a celor din Moldova, cât și a celor de peste Prut, nu le

va putea săvârși singur, nici măcar cu unirea duhovnicilor, ci trebuie să le orânduiască prin mezaturi în formă. Mai întâi însă va osebi acele câte se vor socoti trebuitoare pentru economia casnică, pentru care să se îngrijească de a se gospodări bine, și mănăstirile și schiturile să fie îndestulate cu toate cele de trebuință, fără să vină în nevoie de a cumpăra nici un fel de produs, ci pornind de la cel întâi an roditor, prisosul să nu-l vândă, ci să-l păstreze ca o rezervă care, sporită cu prisosul a acelor următori, să poată asigura îndestularea soborului pe trei ani, și numai după întemeierea unei așa rezerve, să se vândă pe tot anul prisosul cât ar fi, desfăcând, se înțelege, totdeauna produsele cele mai vechi. Apoi pentru acele moșii câte vor rămâne spre dare în folosință, la începutul anului de pe urmă a oricărui contract de moșie sau de acaret, starețul va înștiința pe mitropolit și departamentul dinăuntru, ca să se publice prin *Buletin* și *Foile Sătești*, însemnând un termen de trei luni, pentru acele din Moldova, și de șase luni pentru acele de peste hotar, ca doritorii la o zi hotărâtă să se adune în Târgu-Neamț. Până a nu se urma mezatul, starețul dimpreună cu cârmuitorii intereselor mănăstirilor, și uni din părinții cei mai ispițiți în asemenea treburi, vor alcătui cu multă lămurire condițiile cu care moșia ori acaretul ce are să se strige, se dă în posesie sau se închiriază. Apoi la ziua hotărâtă vor merge la Târgu-Neamț cârmuitorii intereselor mănăstirilor, acei care vor fi slobozi, dichitul însă neapărat, și trei-patru din cei mai aleși părinți, pe care starețul îi va însărcina cu aceasta și, adunându-se cu toții în metocul ce au mănăstirile în acel târg, mai întâi să se citească condițiile pomenite, care vor fi iscălite de starețul, cu hotărârea că acestea rămân nestrămutate, și că aterdisitorii [licitatorii] nu vor putea în urmă cere nici o prefacere, cât de mică. După aceasta se va începe strigarea care pentru moșii se va urma trei zile de rând, și a treia zi se vor tocmi asupra aceleia care va da prețul cel mai folositor, și cheazășie răspunzătoare îndatoririi lor. Iar pentru acareturi, mezatul se va sfârși într-o singură zi, și în urmă după cuprinderea condi-

țiilor pomenite, se vor face contractele, dar numai pe trei ani pentru acele din țară, și până la șase ani pentru acele de peste hotar, și iscălindu-se de starețul cu pecetea mănăstirii, precum și de către cumpărători, se vor încredința după legile statornicite de către tribunalul de ținut. Orice contracte s-ar face în alt fel se vor socoti ca neînființate, și banii ce ar apuca mușteriii a-i da, li se vor întoarce, fără să poată ei ridica vreo pretenție sub nici un cuvânt, căci așezământul acesta fiind publicat, nu le rămâne dreptate că nu ar fi avut științe.

23

Nu este iertat nici unui călugăr din acest sobor a lua în posesie moșii sau acareturi pentru dânsul, nici de ale mănăstirilor, dar nici străine, precum nici a avea tovărășie cu cineva, nu numai la moșii și acareturi, dar nici la un fel de speculații, și nici măcar a aterdesi [licita] în numele altuia.

24

Aceste mănăstiri sunt oprite cu totul și pentru totdeauna, sub orice cuvânt sau închipuire, de a vinde de veci moșii, acareturi, vii sau robi. Oricare din stareții sau părinții acestui sobor ar îndrăzni împotriva afierosirilor ctitorești să săvârșească o așa nelegiuire, să fie căzuți, dimpreună cu îndemnătorii și părtașii la asemenea faptă, sub blestemele acelor Șapte Soboare a toată lumea. Iar frățimea obștii acesteia este datoare a stărui prin toate mijloacele putincioase pentru sfărâmarea ei. Asemenea acest sobor de mare număr, după însăși cererea lui, este oprit de acum înainte de a mai face schimburi, deși pravilele slobod acestea când este de folos. Așijderea nu le este iertat sub nici un cuvânt și după nici o împrejurare, să se îndatoreze cât de puțin, și dar nici să se zălogească moșii, acareturi sau altă avere ori lucru de ale mănăstirilor. Iar când vreo extraordinară întâmplare sau nevoie (de care să ne ferească Dumnezeu), l-ar sili să facă vreo împrumutare, starețul cu soborul duhovnicilor și a celor mai bătrâni părinți, va cere mai întâi voie, cu arăta-

rea tuturor împrejurărilor, prin chiriarul țării de la Domnul, și numai după dezlegarea ce va primi, va putea săvârși împrumutarea trebuitoare.

25

Veniturile atât acelea regulate ale posesiilor, cât și acelea neregulate, precum din embaticuri, vânzări de vite, producturi și imașuri de la moșiile oprite în căutarea mănăstirilor și altele de asemenea, au a se primi toate cu știrea starețului de către cămăraș [casier] sau dichiu, pentru a căror răspundere starețul va avea de aproape îngrijire a se ține două condici șnuruite și pecetluite cu pecetea mănăstirii, în care se vor trece regulat fără scăpare din vedere până la cea mai mică sumă ce s-ar primi și s-ar cheltui. Apoi la sfârșitul fiecărui an, alcătuindu-se o dare de seamă, și iscăbind-o starețul, dichiu, cămărașul și logofătul, fiindcă toate primirile și daturile prin mâinile lor se petrec, și patru din duhovnici o vor trimite împreună cu doi părinți la Mitropolitul țării, care cercetând-o împreună cu Episcopii, părinții trimiși vor da lămuririle ce li se vor cere și, după ce se va căuta și încredința de către tustrei arhieriei care înființează înaltul cler al țării, se va întoarce ca să se păstreze în arhiva mănăstirii.

Starețul și cu orândușii în slujbe sunt datori a cumpăni cu mare luare-aminte toate cheltuielile până la cea mai mică, și a închipui cele trebuitoare cu toată cruțarea putincioasă, pentru ca niciodată cheltuielile să nu covârșescă veniturile, ci dimpotrivă să fie încă silitori a economisi pe tot anul un prisos, pentru niscaiva extraordinare cheltuieli și întâmplări neprevăzute, care prisos să se păstreze în o ladă de fier cu două chei, din care una va sta la starețul, și cealaltă la cămărașul [casierul].

26

Lefuri hotărâte de la cămară [casierie] nicidecum să nu se dea părinților, decât cu aceea ce starețul va socoti că se

cuvine să mângâie și să ajutoreze pe bolnavii și pe obosiți de bătrânețe și de slujbe; este slobod a le da câte ceva din vreme în vreme, potrivit nevoilor lor.

27

Nici unul din călugări, precum nici însuși starețul nu au voie să țină cai sau alte vite ale lor, pentru că în viața cea de obște, nimeni, pe cât se poate, nu trebuie să aibă al său îndeosebi, căci, pentru trebuința soborului, spre cele binecuvântate, economia mănăstirilor datoare este a ține un număr de ajuns de cai și de vite, și a da trăsură aceluia care cu blagoslovenia starețului s-ar duce pentru o treabă particulară ori a soborului.

28

Cumpărări și vânzări în sobor unul de la altul, nici de chilio, nici de alte lucruri, nicidecum să nu se îngăduie, precum nici rucodelele [artizanatul] ce unii din părinți obișnuiesc a lucra, nimeni nu voie a le vinde pe la târguri, ci sunt datori mai întâi a le duce la cămara mănăstirii, de unde să li se dea de împotrivă ceva din cele lor de nevoie, iar câte nu vor trebui cămării, prin știrea duhovnicului sunt slobози a le vinde străinilor la poarta mănăstirii. Pentru aceasta toți acei ce vor întâmpina greutate în citirea și învățarea de carte, vor fi îndemnați de către starețul a se deprinde la lucrurile de mână, ca nu cumva din șederea în zadar, să se dea la gânduri rele, și să cadă în ispită. La acest scop se va pune în lucrare punctul 9 din Așezământul fericitului întru pomenire starețul Paisie, ce glăsuiește în soborul părinților că s-a așezat și aceasta, ca după hotărârea Sfinților Părinți, înșiși frații să lucreze feluri de feluri de meșteșuguri, și lucruri de mână, ca să nu aibă pentru acelea nici o nevoie a ieși în lume, ci singuri să-și împlinească nevoile neocolite cu toată liniștea și nerăpirea sufletului.

Băuturi spirtoase să nu se poată nicidecum vinde înăuntrul mănăstirilor, sau pe la chiliile de afară, ori pe la schituri, și în veci să nu fie iertat a se face cârciumi în apropiere de mănăstiri sau de schituri. Nici la praznicele mănăstirilor să nu fie îngăduiți, nici învoiți străinii ce vin a urma vânzare de băuturi tari, căci norodul se adună spre închinăciune și nu ca să facă beții, mai vârtos când fiecare este slobod a-și aduce cu sineși băutura ce-i poate fi trebuitoare.

Bolnița să se aducă în cea mai bună stare, așezându-se întru toate rânduiala ce trebuie a se păzi într-un spital bine înghebat; să se alcătuiască o bună spițerie, sub un spițer iscusit, și un doctor a practica de cei învoiți de comitetul sănătății; bolnavii să aibă cu îndestulare toate cele trebuitoare, hrană, îmbrăcăminte și schimburi și să fie rânduit un număr de-ajuns de poslușnici [ascultători], care să caute și să slujească pe frații lor bolnavi cu toată râvna, răbdarea și dragostea poruncite de Domnul nostru Iisus Hristos, ținând de-a pururea cea mai mare curățenie în bolniță. Starețul este neapărat dator, de nu în toate zilele, măcar o dată pe săptămână, a merge la bolniță și a cerceta pe fiecare bolnav îndeosebi, spre a se încredința de este căutat precum se cuvine, și în zilele când n-ar putea să meargă însuși, de orice pricină împiedicat, să trimită pe unul din cei mai credincioși părinți care să facă această revizie și să-i aducă răspuns. Osebit că doctorul trebuie să fie îndatorat ca în toată vremea să-i aducă raport atât pentru starea bolniței, cât și pentru căutarea bolnavilor.

Asemenea și bolnița celor lipsiți din păcatele lor de minte și muncii de lupte grele, să se țină de-a pururea în cea mai bună stare, fiind acești nenorociți sunt vrednici de o îndoită

milă și îngrijire, ca unii ce sunt și pătimiși și în neputință de a se căuta însuși și a se îngriji cu cele de nevoie. Așadar starețul este dator a căuta pe aceștia cu mai multă osârdie încă decât pe acei bolnavi numai, și a-i cerceta deopotrivă și el însuși, cât și prin părinți de toată nădejdea. Să fie cu luare-aminte, să fie căutați, pe de-o parte, trupește și, pe de alta, sufletește, făcându-li-se de-a pururea în toată vinearea Sfintele Masluri, și osebit un duhovnic din cei mai cuvioși, care, având numai această bolniță în sarcina sa, să fie dator în toate zilele a-i cerceta, a-i mângâia pe cât starea lor iartă, și a le citi Molitvele Sfântului Vasile, după cum din vechi a fost așezat, și în vremea de înainte s-a păzit. Toamna să li se dea îmbrăcămintea și încălțăminteă trebuitoare pentru vremea cea aspră, și primăvara, luându-se hainele de iarnă, să li se dea altele potrivite timpului, într-un cuvânt, să nu fie lipsiți de nimic. Părinții și frații care se rânduiesc să-i păzească și să-i slujească, să se aleagă dintre cei mai vrednici și ispitiți prin multa ascultare întru tăierea voii lor, milostivi, îndelung răbdători, căci cei care cu tot sufletul, și din toată inima lor, caută pe așa nenorociți, mare dar vor dobândi înaintea Domnului nostru Iisus Hristos, și mare le va fi răsplătirea.

32

Tipografia ce este așezată în mănăstirea Neamțului să urmeze în puterea dreptului întărit și de Regulamentele [organice] a tipări și a vinde la oricine, fără nici o oprire de la nimeni, toate cărțile bisericești câte au dobândit odată voia chiriarhului de a se întrebuința în țara aceasta. În cazul în care ar voi să scoată la lumină o carte, chiar bisericească, ce nu va fi fost încă tipărită în Moldova, starețul va cere mai întâi blagoslovenia chiriarhului, și apoi numai va slobozi tipărirea ei.

Starețul este dator să aibă osebită luare-aminte ca această tipografie să se țină totdeauna în cea mai bun stare și să se tipărească neîncetat acele cărți bisericești, ca din ele să se

adauge și să se sporească biblioteca mănăstirilor, de unde fiecare părinte are dreptul a primi sub a sa iscălitură cărți spre citire, pe care apoi este îndatorat a le întoarce bibliotecarului luându-și adevărta dată.

33

De cea mai neocolită nevoie fiind a se lua cele mai nime-rite măsuri pentru învățatura în cele bisericești a tinerilor acestui sobor, starețul se va îndeletnici cu tot dinadinsul ca să facă punerea la cale hotărâtă în acest scop în cea mai scurtă vreme cu putință. Aici se vor învăța carte moldovenească și rusească, și totodată se vor paradosi [transmite] și acele științe pregătitoare care sunt de neapărat și de mântuitor folos vieții monahicești, după regulamentul special pe care starețul împreună cu duhovnicii îl va alcătui potrivit cu duhul punctului al 5-lea, din Așezământul preacuviosului Paisie ce zice: Ca părinții cei cărturari cu mare râvnă, cu credință și cu dragoste, să citească învățăturile Sfinților Părinți care povățuiesc spre dreapta înțelegere a Sfințelor Scripturi, și spre cunoștința dogmelor credinței celei pravoslavnice [ortodoxe] a Bisericii celei sobornicești, prin care învățături cu ajutorul lui Dumnezeu poate să cunoască și voia lui Dumnezeu și puterea poruncilor lui Dumnezeu cele mântuitoare de suflete, și privește ca în o oglindă toată așezarea sufletului său, iar prin acelea, și prin cea desăvârșită ascultare și tăcerea și omorârea voii sale, poate cu ajutorul lui Dumnezeu să fie povățuit la socoteala dreaptă și neabătută nici în dreapta, nici în stânga a dumnezeieștii Biserici, care este mai de nevoie decât toate spre mântuirea sufletului. Se hotărăște deci cu nestrămutare că numai tinerimea soborului acestuia va putea asculta arătatele învățături de la care nu va fi nicidecum iertat, nici se va putea face silă de la nimeni de a se primi mireni, ori preoți de mir, sau călugări de pe la alte mănăstiri. Starețul dimpreună cu duhovnicii vor alege pe acei din monahi și frați pe care îi vor cunoaște mai râvnitori spre științele cele mântuitoare.

Precum întru cele duhovnicești, așa și întru cele economicești, egumenul mănăstirii Secului este supus Starețului, de la care va lua povățuire pentru orice treabă, și va fi dator a-i da seamă de toată primirile și cheltuielile de bani, vite, produse și lucruri ce se vor urma printr-însul, oricând i s-ar cere.

Odoarele, argintăriile, veșmintele și toate celelalte care cu anume arătătoare catagrafie se vor încredința egumenului sub a sa iscălitură, acesta este dator a le păstra totdeauna în cea mai bună stare, având a răspunde pentru toate.

Schiturile Sihăstria, Sihla și Nifon vor rămâne întru purtarea de grijă a egumenului, rânduindu-se de către Starețul la dânsle proistoși din părinții cei mai încuviințați ai mănăstirii acesteia Secul, după rânduiala păzită încă din zilele preacuviosului Paisie, sub a cărui stăreție s-au unit pentru totdeauna aceste două mănăstiri. Și când la această mănăstire nu s-ar afla părinți pentru așa vrednicie, se vor rânduî din cei de la Neamț. De asemenea din Secul cei mai tineri părinți și frați vor fi rânduîți în Neamț să învețe sau la lucruri de mână, sau la tipografie, sau la învățăturile rânduite, fiecare după aplecarea sa, spre a se putea face prin aceasta o mai mare frăție și unire între amândouă mănăstirile.

De vreme ce s-a găsit de folos ca mănăstirile Neamțul și Secul să fie împreunate, și soborul lor să alcătuiască în veci un trup și un suflet, neapărat urmează ca și cârmuirea intereselor materiale, precum și povățuirea celor duhovnicești, să fie una și aceeași. Prin urmare, Starețul este dator

să aibă necurmată luare-aminte ca economia obștească să îndeustuleze pe părinții și frații de la mănăstirea Secul și de la schituri cu toate cele trebuitoare, ca și pe acei de la mănăstirea Neamțul, fără nici o deosebire sau scădere întru nimic. Să le trimită la vreme cele spre hrană și hainele trebuitoare, și să-i îngădească în preajma lor cu vitele, grădinile, argații și toate câte se cer pentru numărul viețuitorilor acolo, ca niciodată și nici într-o zi măcar să nu ducă lipsă de nimic din cele cuvenite, căci a o face dimpotrivă ar fi păcat și o strâmbătate mare, atunci când această mănăstire s-au făcut un trup cu acea a Neamțului.

38

Pecetile amânduror mănăstiri să fie de-a pururea în păstrare la Starețul; iar egumenul de la Secul, pentru trebuința corespondenței ce urmează a ține cu Starețul sau cu alte fețe, își va face pecetea sa particulară.

39

Pentru la punctul 20 cârmuitorii și toți ceilalți câți se rânduiesc în slujbe statornice pomeniții, Starețul dimpreună cu părinții cei mai practisiți va alcătui pentru fiecare instrucție atingătoare de slujba cei se încredințează, ca, avându-le pururea în vedere, să împlinească în toată vremea datoriile lor, fără a se putea apăra sub cuvânt de neștiință sau uitare.

40

Starețul va avea îngrijire a se ține totdeauna o condică snuruată și pecetluită în care să fie anume însemnate odoarele, argintăriile, veșmintele, cărțile și toate lucrurile bisericești, atât acelea ale mănăstirilor, cât și a schiturilor atâr-nate de ele, pentru care să ia, sub iscălitura lor, izvod foarte lămuritor despre orice lucru de la egumenii, proestoșii și slujitorii ce va avea rânduiți. În arătata condică se vor trece

încă toate altele asemenea odoare și lucruri câte se vor adăuga după vremi, cu osebită arătare pentru acele ce s-ar preface sau, învechindu-se, nu ar mai putea fi de slujbă. Așijderea se va ține o altă osebită condică, cu aceeași rânduială, pentru toate lucrurile și uneltele economiei și gospodăriei.

41

Oricare din stareții, egumenii și părinții întrebuințați, în slujbe statornice ori vremelnice, ar călca în știință datoriile lui și rânduielile cuprinse în acesta așezământ, și din această abatere, s-ar pricinui soborului rătăcire, vătămare ori pagube, și vinovatul nu ar îndrepta greșeala sa, să fie tras sub judecata și canonisirea Soborului, aducând la cunoștință de aceasta și Chiriarhului.

42

Acest așezământ să se tipărească și, împărțindu-se pe la toate schiturile și metocurile mănăstirilor acestora, să se statornicească pentru totdeauna ca de patru ori pe an, la zile hotărâte, după săvârșirea Sfintei Liturghii, să se citească în auzul a toată frățimea, pentru ca prin deasa aducere-amine, toți să se pătrundă de datoriile lor, și fiecare în parte de cele ale sale, și în unire să fie silitori și stăruitori pentru împlinirea lor.

Împlinind legiurile așezate, acest sfânt sobor în sfârșit va răspunde cu ajutorul lui Dumnezeu la înaltele temeiuri ale începutului său, statornicite pe nestrămutatea rânduială a sfintelor așezăminte ale Bisericii, și va putea ajunge acea mântuitoare rostire a Domnului nostru Iisus Hristos care zice: „Casa Părintelui Meu casă de rugăciune și de învățătură este!” [Mt 21, 13] potrivit glasului celui ce strigă în pustie: „Gătiți calea Domnului” [Mt 3, 3], și celelalte ale Sfântului Ioan Botezătorul, care se trase la munți pentru a lăsa învățătură celor din lume, și pildei căreia au urmat

apoi toți sihaștrii și pustnicii vremilor vechi și mai noi, de asemenea și lavrele cele mai vestite.

Așadar cu mila lui Dumnezeu și darul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos s-a scris hrisovul acesta la scaunul Domniei în orașul Iași, în anul al 10-lea al Domniei noastre.

(Iscălitura domnească).

(L.P.)

1843 Mai 4

nr. 175

Ștefan Catargiu vet Logofăt

VI

Observații oficiale pe marginea jalbelor starețului Gherasim Miron*

(1858)

Pietatea, virtutea caracteristică a poporului român, a făcut a se ridica în Principate, și în special în Moldova, o mulțime de mănăstiri și așezăminte religioase, cărora fondatorii lor, în scop de filantropie și renaștere morală, le-au dat și mijloace întinse, înzestrându-le cu averi însemnate.

Mai nu este Domn al Moldovei, nu este familie din cele avute ale țării care, într-un scop ca acesta, să nu fi fondat vreuna din mănăstiri sau, cel puțin, să nu fi dăruit ceva vreuneia din ele.

Dintre toate însă aceste mănăstiri nici una nu s-a bucurat de o dărnicie mai mare, de o înzestrare mai bogată, ca mănăstirile Neamțu și Secu, pentru că în adevăr a fost un timp când mănăstirile acestea, ca un azil al oamenilor învâțați și a servitorilor statului căzuți sub greutatea anilor, erau făclia luminilor și podoaba Bisericii Moldovei, iar viața și faptele petrecătorilor în ele un îndemn de bună rânduială și propășire.

Urmașii însă ai starețului Paisie și ai bărbaților ce, dimpreună cu el, au pus bazele reformelor în aceste mănăstiri, abătându-se de la principiile mântuitoare statornicite de

* După: RADU ROSETTI, „Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamțului, I. Înainte de 1 iunie 1859”, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice* 32 (1910), p. 765-775 (extras p. 125-135).

acei preacuvioși monahi, guvernul și Obșteasca Adunare a țării au trebuit să intervină și în deosebite timpuri să le dea instrucție și legiuri de care să se ocârmuiască și să le prescrie îndatoriri proporționate cu mijloacele întinse ce au la dispoziție.

Astfel, la anul 1832, s-a legiuit prin Regulamentul Organic ca mănăstirile acestea să înființeze și să țină un spital în Târgu-Neamț și o școală în mănăstire.

La anul 1843 Domnitorul de atunci, Mihail Sturdza, văzând starea de decadență a acestor mănăstiri, le-a dat și le-a statornicit un așezământ pe bazele aceleia lăsat de starețul Paisie, așezământ care acum este în părăsire și uitare, și le-a îndatorat ca să țină și un seminar.

Chipul cum s-au păzit de mănăstire legiuirile acestea și osebite ale dispoziții se cunoaște pe lângă altele și din ofisul Domnului Grigorie Ghica, nr. 618, dat în anul 1855 starețului de atunci arhimandritul Natanail (Rusu).

Prin acest oficiu, în care anume se arată toate abaterile, risipa în venituri, abuzuri neiertate și neîndepliniri a nici uneia din îndatoriri, s-a porunci mănăstirii, în chipul cel mai energic, îndreptarea neorânduielilor și înființarea seminarului, potrivit cu trebuințele Bisericii, încât numai sub amenințare că la din contra se va aplica și pentru aceste mănăstiri măsura anume prevăzută prin art. 8 al legii Obșteștii Adunări din anul 1835, pentru regularea averilor mănăstirilor pământești, soborul, îngrijit ca să nu piardă din mâini cârmuirea averilor, a trebuit silit să pășească către facerea programului, pe care trimițându-l în sfârșit în cercetarea și încuviințarea Departamentului învățăturilor, s-a întărit spre punere în aplicație cu hrisovul domnesc nr. 3016 din anul 1855.

Starețul însă de atunci, arhimandritul Dionisie, chemat înadins ca să pună în lucrare aceste mântuitoare dispoziții, văzând trebuința de oarecare modificări cerute de împrejurări, a încheiat jurnalul din 5 iunie anul 1855, în unire cu comunitatea, prin care arătând prefacerile ce s-au găsit de nevoie, s-au supus apoi aprobării guvernului, care cu un alt

hrisov, din anul 1856, nr. 1274, a întărit de asemenea și aceste dispoziții.

Mulțumită energiei guvernului și bunelor aplecări ale starețului de atunci (Dionisie), școlile, atât aceea din mănăstire, precum și gimnaziul din Târgu-Neamț, pe lângă care era și un internat de 50 de elevi, fiind de îndată începute și, cu toate piedicile indirecte, școlile acestea, la încheierea anului, au înfățișat un succes îndestul de mulțumitor.

Retragerea de la cârma țării a Domnitorului Ghica a adus după sine și ruinarea școlilor acestora. Intriga, viciu adânc înrădăcinat în aceste mănăstiri, și care pe un timp fusese numai înăbușit, ridică iarăși capul. Aceasta, dimpreună cu calomniile cele urâte, încurajate fățiș de neprietenii luminilor, motivă scoaterea din stăreție a arhimandritului Dionisie în chipul cel mai arbitrar și înlocuirea sa prin altul, care putea să corespundă tendințelor retrograde și la scopuri lăaturalnice și interesate.

Cel întâi pas ce se făcu de noul stareț, arhimandritul Gherasim, fu ca să adreseze, la 3 septembrie 1856, nr. 50, o suplică părintelui mitropolit, cu propunere: că mănăstirea n-ar fi în stare să întrețină școlile înființate prin hrisoavele Domnului Grigorie Ghica, hrisoave ce ar amenința desființarea soborului; că mijloacele mănăstirii nu-i sunt de ajuns; că soborul n-are trebuință de școli pe baze întinse, sub controlul Departamentului Învățăturilor; că în școala ce propune să se facă în mănăstire să nu fie primiți monahi sau frați de pe aiurea și că, în sfârșit, pentru ca mănăstirile să fie ferite de amestecul oricărei autorități bisericești sau politicești, cade la picioarele Prea Sfinției Sale, ca să mijlocească desființarea hrisoavelor domnești și să ceară de la căimăcămia țării slobozirea unul alt hrisov, întăritor propunerilor sale.

Iată în scurt descrierea înființării și a desființării școlilor din mănăstirea Neamț și a gimnaziilor din Târgu-Neamț.

Încordările personale, deosebirea intereselor și stăruințele ademenitoare ale monahilor emisari au contribuit în mare parte la desființarea lor.

Mănăstirea și starețul abuzând de încrederea guvernului de atunci, de curând instalat, dobândi hrisovul cerut, cu care odată în mână, mănăstirea nu ezită a închide de îndată școlile, nu ezită să izgonească în mijlocul semestrului pe profesorii angajați și, fără nici o milă, să desființeze internatul din Neamț în mijlocul iernii, azvârlind și lăsând copiii pe ulițe. Poate-se numi această faptă creștinească, faptă de caritate și în spirit evanghelic? Iată iubire de luminare și de progres a mănăstirii Neamț! Care, în loc să fie făclia luminoasă Bisericii și țării, ridică stindardul reacției în secolul al XIX-lea și, în mijlocul împrejurărilor în care se afla țara, se întărește în întuneric.

O așa urmare din partea mănăstirii de sine se înțelege că a umplut de indignare pe toți bine cugetătorii; opinia publică se revoltă la auzirea unei fapte atât de necrezută și nemulțumirea se făcu generală.

În fața acestora, Departamentul Învățăturilor, care nici măcar n-a fost întrebat asupra stării împrejurărilor, când sub guvernul căimăcămiei s-a slobozit hrisovul precitat, n-a putut decât a se face interpretul legal al opiniei publice, și, printr-un raport conștiincios, să supună toate acestea la cunoștința guvernului de astăzi.

Prin acel raport publicat din ordinul Prințului Caimacam, prin suplimentul la *Gazeta de Moldova* nr. 53 din 7 iulie a.c., Departamentul cu destulă rezervă s-a mărginit numai a arăta adevăratele împrejurări și starea de față a numitelor mănăstiri. El a fost mult mai indulgent către sobor decât Mitropolitul în anul 1848, când a adus la cunoștința Domnului Mihail Sturdz neorânduielele ce se petreceau în aceste mănăstiri.

El n-a făcut alta decât a propus că de vreme ce mănăstirile pretind că s-ar găsi în lipsă de mijloace și că n-au cu ce să întrețină școlile ce se înființaseră acolo, în vreme când ele erau de abia la început, să se rânduiască o comisie cu însărcinare ca să cerceteze câtă este averea și veniturile adevărate ale acestor mănăstiri? Să cerceteze ce se face și cum se întrebuintează venitul de la 14 moșii din cele mai

mari care se caută pe conta mănăstirii? Ce se face cu venitul din păduri? cu venitul de la vite și de la stupi și cu venitul din dările închinătorilor ce duc prinoasele lor acolo? Care-i numărul exact al monahilor din mănăstire și din metocuri și de se urmează primirea acestora după așezăminte? Și dacă veniturile vor fi îndestulătoare, precum nici este îndoială, să se înființeze școlile pe baza hrisoavelor Domnului Ghica.

Departamentul n-a cerut nicicum vreun amestec în cârmuirea averilor, de care se îngrozește atât de mult starețul de astăzi; el n-a cerut nici desființarea așezământului, ci mai ales a cerut păzirea lui, și dacă a cerut ceva, aceasta a fost privegherea asupra învățăturilor din școlile ce se zic că sunt în mănăstire, drept însușit Departamentului prin însăși numirea ce poartă, însușit lui prin așezământul școlar §§ 63 și 64, prin hrisoavele domnești citate mai sus, prin art. 4 al legii Obșteștii Adunări din anul 1844 pentru însușirile Vornicului Bisericesc, și prin legea votată de Divanul Obștesc în anul 1851, pentru organizarea învățăturilor bisericești în Moldova. Căci cine altul să privegheze învățăturile din mănăstire? Au doară starețul sau părinții de acolo, dintre care partea cea mai mare nu știu măcar a scrie?

Guvernul Excelenței Sale Prințului Caimacam, informat de niște asemenea neorânduieli, nu pregetă a numi o comisie alcătuită din persoane oneste, cu misie să cerceteze la fața locului și să descopere avutul și adevăratele venituri ale mănăstirilor, să alcătuiască apoi bugetul de cheltuieli și să prevadă într-un chip îndestulător reînființarea și întreținerea școlilor după hrisoavele Domnului Ghica, sub privegherea și povățuirea Departamentului Învățăturilor.

Înștiințându-se despre aceasta, starețul Gherasim ce se crede că a făcut? În loc ca starețul să se pătrundă de adevăratul interes al mănăstirilor, care cere să se dezbrace de omul cel vechi și să intre în calea nepărtinirii și a progresului, potrivit cu trebuințele Bisericii, cu spiritul veacului și cu interesele nației, care tocmai în scopul acesta a renunțat la o parte din averile sale; în loc să se pătrundă de acest adevăr netăgăduit, de la care atârnă existența mănăs-

tirilor, și să se plece decretărilor guvernului spre binele lor starețul Gherasim, uitând preceptele blândului Iisus, se aprinde de mânie, se supără foc, cade iarăși la picioarele părintelui Mitropolit și, prin tânguirea ce-i depune în scris, strigă la călcare de drepturi, citează legiuri, ba până și simple rezoluții domnești dictate de împrejurări, și trece sub tăcere pe acele ce impune îndatoriri; admite de bune și se închină înaintea simplelor apostile ale Domnului Ghica, în vreme ce hrisoavele sale, ce-i prescriu îndatoriri, le disprețuiește și le proclamă drept utopii și nelegiuri. Protestează în contra a orice amestec, și apoi tot starețul se scandalizează de zicerea departamentului că: mănăstirile sunt astăzi stat în stat; iar apoi, în tulburarea și mânia sa, se uită și ar vrea să dea a înțelege că mănăstirile Neamț și Secu nici n-ar face parte din mănăstirile pământești.

De ce nu pot a se scula din morminte Ștefan cel Mare, fondatorul mănăstirii, atâția alți domni și nenumărați citori, ca să vadă pe urmașii acelora la care s-au depozitat averile, în scopuri filantropice și de folos pentru țară, cum se încearcă a renega astăzi chiar numele de pământean?

Această suplică, cu o țesătură de aere făloase, plină de cuvinte mușcătoare, nedemne de un stareț, arogantă până la temeritate, atacatoarea până și în guvern, subscrisă de stareț în numele soborului, fără să o înțeleagă nici unul, nici altul, nu este decât *icoana cea mai vie a ignoranței*, în luptă cu luminile, și nu respiră decât întuneric și materialitate.

Această suplică ce s-a prezentat guvernului prin părintele Mitropolitul *fu respinsă*, ea nu merită reputație, decât spre a se cunoaște gradul de cultură și tendințele soborului, prin glasul starețului său; ea se publică aici în toată întinderea, cu observațiile următoare și se lasă în critica țării.

Starețul Gherasim înșirând legiuri pentru a-și scoate drepturi, uită și nici gândește că mănăstirile au și îndatoriri, și când vede că se iau măsuri pentru păzirea și îndeplinirea acelora, se supără că soborul, lipsit până acum de un control serios, deprins a dispune de venituri după plăcere, înrădăcinat în ideea că averile sunt hărăzite în per-

soana monahilor dedați la o viață mai mult decât tihnită, se înțelege că nu se poate nici cum împăca cu ideea de control și, sub influența spaimei de care s-a cuprins, aleargă și cade din nou în persoana starețului, la picioarele părintelui Mitropolit în speranță de a găsi ajutor: dar ce se va zice când se va ști că tot acest sobor a fost un timp când contesta chiar și mitropoliei dreptul de amestec? Să cercetăm însă și chipul cum mănăstirea și-a îndeplinit datoriile sale.

Regulamentul Organic dat în anul 1832 le obligă, precum s-a arătat, ca să ție între altele și un spital în Târgu-Neamț; cu toate acestea, *douăzeci de ani* au trecut și ele nici nu cugetau să puie în lucrare acest așezământ, care în sfârșit s-a văzut înființat tocmai la anul 1852, și atunci silite numai de amenințările guvernului.

Vine dar întrebarea: ce s-a făcut cu venitul ce urma a se cheltui cu spitalul în timp de 20 de ani?

Așezământul din anul 1843, citat de stareț și pe care îl numește lege fundamentală, se știe că a fost și este călcat și profanat în toată întinderea lui, așa de pildă: paragraful 2, pag. 67, cuprinde că, la primirea în mănăstire, să se prefere tineri ce ar arăta plăcere la învățătură și bărbați ce au servit statului. Este adevărat că tinerii s-au primit într-un număr foarte mare și se primesc și astăzi, însă cu preferință dintre fiii sătenilor și ai meseriașilor, în paguba fiscului și în paguba agriculturii și a industriei, căreia i se răpesc brațele, iar cât pentru învățătură, mărturisească însuși starețul de unde a putut să ia, când școlile n-au fost, nici sunt?

De asemenea să arate care sunt bărbații din mănăstire ce au servit statului și cine anume!

Paragraful 28, pag. 24, îndatorează pe cei ce nu vor putea să învețe carte să se deprindă la lucruri de mână, însă unde e școala de arte? căci în loc de aceasta, mănăstirea prefera să-i ție pe la metocuri sau pe la moșii ori pe la viile ce are, unde se învățau în arta facerii de vin și a distilației, și unde mulți contractează deprinderile cele urâcioase.

Ospitalitatea este o virtute caracteristică a poporului în genere. În casa până și a celui mai sărac locuitor, străinul,

călătorul și săracul este bine primit. De ce dar se mai fălește starețul Gherasim cu primirea de străini, ca și cum numai singură această chinovie ar practica asemenea faptă? Și lauda sa, că oricine găsește masa întinsă, și că pentru aceasta se cheltuiesc sume însemnate este neîntemeiată, fiindcă închinătorii ce se duc acolo nu merg pentru îmbuibare, spre a mânca și a bea, aceasta este o tristă recomandare, ci merg spre a-și depune rugăciunile lor și, cu ofrandele ce adus, răsplătesc cu prisosință cheltuielile ce se fac, merg spre a-și găsi hrana sufletului, mângâiere, povățuire și ajutor moral, dar oare le găsesc precum se cuvine?

Starețul se laudă că a fondat bolnița pentru bătrâni, mare, largă și bine aerată, ca și cum nu s-ar ști în ce chip sunt căutați bătrânii și bolnavii.

Este de mirare cum se laudă și pentru casa acelor smințiți la minte, când se cunoaște că aceasta nu-i decât o casă de mizeri, unde nu sunt decât bătăi și schingiuri, și nici o îngrijire după cuviință; când se știe că toate guvernele ce s-au succedat în Moldova au stăruit în zadar pentru înființarea unui spital precum se cuvine, când se știe că deși s-a făcut încă din anul 1853, prin proto-medicul statului, trimis de prințul Urusov, un plan și deviz pentru clădirea unei zidiri înadins, totuși mănăstirea care, prin jurnalul atunci încheiat, s-a îndatorat să execute planul, n-a făcut nimic până astăzi, decât că în cea mai de pe urmă s-a hotărât numai să strămute pe nenorociții pătimiși în niște case făcute de starețul Dionisie cu totul pentru alt sfârșit.

Este adevărat că mănăstirea, în urmarea amenințărilor guvernului, a clădit în sfârșit, după trecere de 20 de ani de la data îndatoririi, spitalul din Târgu-Neamț. Zidirea este frumoasă, aceasta nu o contestă nimeni, căci mănăstirea ține mult la cele de pe din afară, însă se știe că bolnavii nu sunt primiți în număr proporționat cu încăperile, și este mare îndoială dacă și aceștia sunt bine căutați și îngrijiți.

Starețul se laudă și cu spițeria din Târgu-Neamț, când aceasta e un ram de venit al mănăstirii: ea se dă în posesie și nu numai că nu o costă ceva, dar mai aduce folos.

Nimic însă nu este mai de milă, nimic mai trist decât laude ce-și face cu școala din Târgu-Neamț. „O școală atât de folositoare neamului!”, după cum zice starețul, și cu seminarul din mănăstire, cu care preacuvioșia sa ne mângâie că trage mare speranță „să dea patriei și altarului bărbați dedați în științele mântuitoare, spre slava nației și podoaba Bisericii”.

Dar lăsând a zice că nenorocita școală din mănăstire s-a făcut numai cu numele, tocmai după 23 de ani de la data îndatoririi, iar școala din Târgu-Neamț, după 12 ani de la data așezământului din 1843, însă se poate numi seminar o biată școală cu 2 profesori, în care abia învățau câțiva călugări și aceștia neregulat? Cu toate acestea iată mărețul seminar al mănăstirii Neamț! Iată școala cea vestită ce, după zisa părintelui stareț, are să dea patriei și altarului, spre slava și podoaba lor, bărbați dedați în științele mântuitoare! Bucură-te, patrie! Bucură-te, Biserică!

Cât pentru școala din Târgu-Neamț, se știe că ea s-a făcut cea mai din urmă, numai în scop ca să scape de școala din mănăstire, însă unde-i seminarul cu internatul său? unde sunt școlile începute sub starețul Dionisie?

Părintele stareț Gherasim se teme, se îngrozește de școlile din Hrisoavele lui Ghica, zice curat prin altă suplică (vezi broșura oficială, pag. 46), dată părintelui Mitropolit, că ele amenință desființarea mănăstirilor, însă reformă nu vrea să zice desființare, ci întemeiere, și cu toate acestea starețul califică „de nelegiuire” fapta cea mai mântuitoare (broșura, pag. 46). Mai zice că programul pe un curs de 16 ani, după citatele hrisoave, nu s-a făcut în mănăstire, și apelează la mărturia persoanelor cinstite; zice că soborul nu știe unde s-a făcut și de unde a venit? Că acele mai mult de 30 de iscălituri de care este acoperit programul, și care, după zisa sa, ar fi numai câteva, nu înfățișează pe întregul sobor, căci nici nu se putea iscăli un așa act peste puterea sa? Dar se apelează și la conștiința preacuvioșiei sale, să mărturisească în frica lui Dumnezeu, unde s-a făcut și de unde a venit programul cuprins în suplica sa către părintele

Mitropolit din 30 septembrie 1856, nr. 50, cu cele 9 iscălituri de care este acoperită, înfățișează ele pe întregul sobor?

Sunt foarte curioase aceste contraziceri!

În sfârșit, după ce se mai laudă și cu școlile sătene, din care nici una măcar nu este deschisă, și care se vede că provin din îngrijirea în care l-a pus puternicul îndemn al Departamentului Învățăturilor, publicat prin *Gazeta de Moldova* nr. 30, din 17 aprilie a.c., vine apoi tot la una și aceeași, adică: lipsa de mijloace, vrând să arate că înființarea școlilor ar fi sărăcit mănăstirile. Însă mărturisească starețul cu mâna pe conștiință, dacă desființarea școlilor n-a costat pe mănăstire mai mult decât ținerea lor? Mărturisească-o aceasta! Zice că n-are mijloace, și sub acest pretext, după ce izgonește și lasă pe drumuri copiii amplexaților statului și ai preoților servitori Bisericii Domnului, primește și adaogă în mănăstire îndoit număr de părinți, tunde și preotește o mulțime de monahi contra legiurilor și contra așezământului.

În urmă se laudă și arată îngrijirea ce are de buna cârmuire a mănăstirii, citând § 22 din așezământ, ca și cum nu s-ar cunoaște că §§ 22, 23, 24 și 25 sunt călcate în toată întinderea lor, ca și cum nu s-ar ști că ale 14 moșii, rămase pe contul casei, că pădurile, viile, vitele și altele sunt căutate în chipul cel mai rău de călugării ce n-au nici o idee, și a căror misie nu este nicidecum să fie prefăcuți în epistați, în speculanți și în zapcii. Legile Sfinților Părinți opresc sub afurisenie, nu numai pe călugării ordinari, ci chiar și pe ieromonahi de a se purta din loc în loc, și a se ocupa cu lucruri materiale. Vezi cap. 121, fața 101 din Nomocanonul tipărit la Târgoviște, și 89 din așezământul mănăstirii. Vine apoi la cifre și la fostul stareț, arhimandritul Dionisie, asupra căruia se descarcă de tot necazul și-l califică de *stareț impus și nelegiuit*, când acela, în mijlocul neorânduielilor ce sfâșiau mănăstirea, fu înadins chemat de guvern din Țara Românească, ca să reintre în sânul comunității, al căreia este singurul membru luminat, și cu anume îndatorire să

introducă și să aplice regula și reformele mântuitoare cerute de timp. [...]

Se supără asupra departamentului că a cerut să știe numărul monahilor și al fraților din mănăstire și, în naivitatea sa, mărturisește că frățimea acelui sobor nu agonisește decât a sluji până și pe vrăjmași — iar după ce îngrozește, spunând de legături înfricoșate și nedelegate, zice că se roagă pentru toți acei care, în respect către religie și Biserică, au hotărât: a nu se mai îngădui și înnoi proiecte și împrejurări ce învederat amenință sfărâmarea și desființarea mănăstirilor.

Cu alte cuvinte: că se roagă pentru aceia ce-și închipuiește că sunt și care le-ar zice: nu faceți școli! nu vă luminați! rămâneți în întuneric! ședeți, beți și mâncați, împrăștiind veniturile, petreceți-vă viața în intrigi, curățiți-vă, lustruiți-vă pe dinafară, și înlăuntru rămâneți tot omul cel vechi! căci la din contră, să știți că se amenință desființarea chinoviei ce a fost slava și cinstea țării — după cum zice părintele stareț, și foarte bine zice: că numai a fost!

Vai, dar, de aceia ce-i învață din contra! Unii ca aceștia la ce oare se pot aștepta? [...]

Iată suplica părintelui Gherasim! Această capodoperă, prin care când se umilește, când se semețește și în semeția sa uită până la aceea de a scoate cuvinte mușcătoare și ironice; suplică ce toată se rezumă în puținele aceste cuvinte: Sunt neatârnat, nu dau nimănui voie de control, nu voiesc să mă luminez și rămân în întuneric, nici voi să știu decât de acei ce-mi dau mână de ajutor în intențiile mele retrograde și aceasta, în părerea starețului, nu se numește nicidecum stat în stat.

Dar oare ce voiește să înțeleagă prin repetatele ziceri: că Departamentul Cultului și al Învățăturilor a fost puțin îndurător în privirea împrejurărilor și a persoanelor? care-i sunt împrejurările? care-i sunt persoanele? Aceasta pentru dânsul este o enigmă. Departamentul nu se ocupă de persoane, el merge în principiu; n-are nimic nici cu starețul Gherasim, din contra îi dă multă dreptate — căci care-i

școala unde și-a făcut învățăturile, spre a fi pregătit pentru o misie atât de însemnată? Ca adevărat fiu al mănăstirii, se înțelege că voiește să ție ceea ce a apucat; viermele din rădăcina hreanului nu cunoaște nimic mai bun.

Departamentul dacă a ridicat și ridică glasul, o face aceasta pentru că el este interpretul legal al dorințelor Bisericii și ale nației în înaintarea către progres. Ce zice el alta? fără numai ca soborul să se reformeze, să facă și să ție școli spre a da Bisericii bărbați luminați și povățuitori aleși. Biserica și țara nu au nevoie de epistați pe la moșii, n-au trebuință de vieri și distilatori! Căci cine nu știe că dintr-o mie și mai bine de călugări, nu este unul măcar care să poată ține un cuvânt sau o predică? nu este unul care să facă o scrisoare? spună părintele stareț, în frica lui Dumnezeu, dacă măcar suplica aceasta este făcută în mănăstire? Cine nu știe că ea n-are astăzi măcar o școală de muzică bisericească? Altfel și-ar aduce ea cântăreții de pe la mănăstiri străine? și apoi starețul mai are curaj să ceară pentru acest sobor cinstea și slava țării! Tristă laudă!...

Mai bine ar fi ca starețul și soborul să cugete, să se pătrundă adânc de interesele sale, de trebuințele țării, să iasă din întunericul în care zace și să nu uite cuvântul Mântuitorului: „Pomul ce nu face roade se taie și în foc se aruncă” [Mt 3, 10] — să nu ascundă talantul [Mt 25, 18. 24-28], nici să puie lumina sub obroc [Mt 5, 15]. Dar să se nevoiască astfel și așa să lumineze lumina lui înaintea oamenilor, ca văzând faptele lui cele bune, să mărească pe Dumnezeu [Mt 5, 16]. Atunci, numai atunci, soborul mănăstirilor Neamț și Secu va fi onoarea Bisericii, onoarea nației!

Adresa Ministerului Cultului și al Învățăturii Publice*

(1858)

*Prea Cuvioșiei sale părintelui Gherasim,
starețul sfintei mănăstiri Neamțu și Secu,
și soborului acelor mănăstiri*

Scopul mântuitor al așezămintelor religioase la toate națiile creștine a fost și este întinderea moralei evanghelice, învățătura și luminarea omenirii, dezvoltarea științelor și sprijinul orfanilor și a celor neputincioși.

În mănăstiri s-au păstrat științele și bărbaii învățați, în timpul chiar a invaziilor barbarilor, și din ele, pe urmă, s-au răspândit la credincioși.

Moldova n-a rămas întru nimic mai jos în privirea așezămintelor de binefacere decât alte nații creștine, căci ce sunt mănăstirile de care este plină dacă nu atâtea așezăminte de facere de bine?

Drepturile angajează la datorii, potrivite de binefacerile de care se bucură cineva.

Cu toate aceste, cu mâhnire se privește că acele mănăstiri, în contra acestui principiu, căruia trebuie a se supune, consfințit fiind de chiar așezământul de care se cârmuiesc; ba ce e mai mult, în contra chiar a datoriei ce-i dictează trebuințele țării, ce le-au înzestrat cu averi colosale, și chiar tocmai pentru aceasta are tot dreptul să le pretindă ca să o

* După: RADU ROSETTI, „Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamțului, I. Înainte de 1 iunie 1859”, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice* 32 (1910), p. 747-749 (extras p. 107-109).

ajute în înaintarea sa pe calea progresului. Soborul acelor mănăstiri, neînțelegând ori nevoind să înțeleagă această mare trebuință, de la care atârnă chiar ființa lui, rămâne și stă pe loc, de ani îndelungați, în apatia cea mai adâncă, fără să dea nici un semn de viață, în vremea când ar trebui să fie lumina țării și paladiul învățăturilor.

E trist să se vadă în veacul al XIX-lea, veacul luminilor, chinovie ca aceea, care se bucură de un venit anual dintre cele mai însemnate, că nu-și înțelege misiunea sa. Țara, ale căreia sunt averile, este în drept să-i ceară a se trezi din somnul în care zace. Departamentul Cultului și al Învățăturii, ce este organul dorințelor locuitorilor (ar trebui să fie a mitropoliei) pentru luminarea și propășirea pe calea civilizației, își îndeplinește una din cele mai sfinte datorii a pune înaintea soborului că drumul în care merge nu este nicicum acela care i s-a prescris de fericitul Paisie, nu este defel în spiritul așezământului, nici în spiritul veacului, din contra, este în paguba Bisericii, în paguba învățăturii publice, și spre desăvârșita decadentă a acelor mănăstiri.

Soborul trebuie să se pătrundă adânc de aceste adevăruri, și cugetând la darea de seamă, la care va fi odată chemat, să se puie pe lucru, ca nu „venind Mirele în miez de noapte, să-l găsească dormind și fără haină de nuntă” [Mt 25, 6; 22, 11].

Încă din trecut se știe că au fost atâtea îngreunări la înființarea de școli în lăuntrul mănăstirilor și în Târgu-Neamț, precum întâi se proiectase prin hrisoavele Domnitorului Grigorie Ghica [1849–1856], întemeiate pe însăși cererea soborului, dar se știe că, desființând internatul de la Neamț în timp de iarnă, a lăsat copiii rătăcind, până ce i-au adunat părinții lor; a mai insistat a se sustrage de la privegherea Departamentului asupra predării învățăturilor în mica școală ce funcționează în lăuntrul mănăstirii, și despre care se știe că nu propășește precum se cuvine.

Soborul, deși târziu, dar tot mai bine decât nicidecum, trebuie să aibă în privire măcar nevoia ce urmează de luminarea populației, până în cele mai depărtate ramuri ale sale.

Departamentul apelează întru aceasta în numele țării, și în numele ei pretinde că soborul, pătrunzându-se de această mare trebuință, să grăbească a înființa măcar școlile sătești pe numeroasele și întinsele moșii ce are în dispoziție. Mijloacele întru aceasta le sunt foarte întinse și costul ținerii unor asemenea este foarte neînsemnat în asemănare cu foloasele ce pot să producă.

Așadar, se crede că acele mănăstiri nu vor întârzia a îndatori pe posesori îndeobște ca să facă pe moșii case de școală, după planul trimis mai înainte, prin organul Prea Sfântului Mitropolit, să dea de la deschiderea lor câte un om de slujbă, să le ție cu lumânare și încălzire, și să plătească un onorariu pe an de două mii patru sute lei profesorului ce l-ar numi; onorariu însă de care mănăstirile s-ar putea scuti, dacă alegând din părinții cei mai bătrâni, cuvioși și cu știință de carte, i-ar trimite învățători la școlile acestea, ca să deprindă pe fiii sătenilor în citire, carte, socotelile și principiile sfintei noastre religii.

Departamentul încă o dată mai repetă că împlinește o datorie din cele mai sfinte propunând soborului trebuința grabnicelor înființări a școlilor acestora. Poporul vine și depune prinosurile sale la picioarele altarului în acele mănăstiri și care spre răsplătire se cuvine să răspândească luminare și moral. Soborul nu trebuie să uite cuvântul Mântuitorului: „Mergând învățați toate neamurile” [Mt 28, 19] și „Voi sunteți lumina și sarea pământului” [Mt 5, 13-14].

(ss) *Prințul Dimitrie A. Cantacuzin*

D.D.G. Dulcescu

Nr. 2.582, aprilie 10 anul 1858

Finalul raportului comisiei de anchetă*

(1858)

[...] Înainte însă de a încheia raportul lor, subscrișii nu socot de prisos de a face următoarele observații:

Mănăstirea Neamțu și Secu era odată întâia lavră a Moldovei, era odată fața țării, nu atât prin colosalele ei averi, pe care le are și astăzi, cât prin pietatea și virtuțile creștine ale monahilor săi și prin capacitatea și sentimentele naționale ale stareților ei. Spre aceasta n-are decât a se citi istoria acestor cuvioși părinți, n-are decât a se vedea institutele folositoare fondate din timp în timp și întreținute de mănăstire.

De la săvârșirea din viață a starețului Neonil, de la criza din anul trecut, 1856, însă, ocârmuitorii acestei mănăstiri au apucat o cale care cheamă asupra-i toată serioasa și energica luare-aminte a orice ocârmuire națională.

Mănăstirea este în deplină decadentă intelectuală și economică. Așezământul mănăstirii se observă numai întrucât privește apărarea de orice intervenție, dinspre orice încercare din partea ocârmuirii pentru a pune un capăt unei scandaloase stări de lucruri, care de mult a revoltat în contra acestei mănăstiri opinia publică a întregii țări! Cuviosul stareț Gherasim — și în numele său monahul Varahiil, re-

* După: RADU ROSETTI, „Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamțului, I. Înainte de 1 iunie 1859”, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice* 32 (1910), p. 779-781 (extras p. 139-141).

prezentant oficios al mănăstirii, plătit pentru aceasta cu egumenia Lipovei și cu moșia dimprejur — reclamă și invocă așezământul numai întrucât privește drepturile ce condiționat s-au hărăzit mănăstirii, dar nu și îndatoririle care i s-au impus.

Profitând de efemerele împrejurări în care ne aflăm, arhimandritul Gherasim fără sfială s-a hotărât a combate progresul și a sparge toate așezămintele de folosință publică fondate de stareții de mai înainte.

Spitalul din Târgu-Neamț, menit a întreține una sută de paturi, de abia astăzi primește patruzeci de bolnavi, seminarul monahal din lăuntrul mănăstirii există numai cu numele. Teascurile tipografiei, care ar putea să reproducă atâtea cărți folositoare clerului și nației, stau închise. Biblioteca slujește de hrană guzganilor.

Bolnița sau casa de alienați este rușinea mănăstirii și a omenirii. Gimnaziul și internatul din Târgu-Neamț astăzi nu mai există, căci în vremea când pretutindeni aiurea se fac sacrificii de tot felul pentru a întemeia școli, vocea publică strigă că mănăstirea Neamțului a cheltuit mii de galbeni spre a le închide.

Spre a da o caracteristică exactă despre spiritul ce insuflă pe acest sobor, nu încap decât a descrie împrejurările sfărâmării școlilor din Târgu-Neamț.

Onorabilul Departament păstrează în arhiva sa actele și propriile cereri ale aceste comunități, după care Domnul Grigorie Ghica [1849–1856] s-a îndemnat de a consfinți prin hrisoave existența legală a gimnaziului și a internatului din Neamț. Onorabilul Minister cunoaște asemenea și împrejurările care au uneltit desființarea acestor folosi-toare așezăminte prin răposatul Caimacam Toderiță Balș [1856–1857].

Odată ce starețul a avut în mână actul de desființare, el n-a stat un minut în îndoială pentru a-l pune în lucrare, fără milă și îndurare.

Era timpul iernii [decembrie 1856], gerul era grozav. Ei bine, s-au găsit călugări, slujitori ai Dumnezeuului păcii, a

acelui Iisus Care iubea mai presus de toate copiii și-i chema împrejurul Său, s-au găsit zicem monahi fără inimă, care au mers și au izgonit pe ulițele Neamțului pe bieții copii din apartamentele internatului.

Tot Târgu-Neamț mărturisește despre cruda și păgâneasca faptă! Mulți din acești nenorociți elevi, victime ale brutalității monahale, nu și-au putut salva viața de foame și ger decât găsind un adăpost generos în casele și la masa laicilor din târg, cei mai mulți ei înșiși oameni cu familie și lipsiți de avere! Ziua desființării școlilor din Neamț a fost o zi rea, o zi de doliu pentru toată Moldova; ea a fost o zi fericită, o zi de mare bucurie pentru mănăstirea Neamțu și, spre rușinea omenirii și a religiei, în ziua sosirii actului desființator, s-a văzut celebrându-se în biserica cea mare, și cu cea mai mare solemnitate, un pompos tedeum, mulțumindu-se lui Dumnezeu că erau două școli mai puțin în Moldova.

Acest tedeum zice tot, acest tedeum strigă neîncetat și mărturisește în glas mare că mănăstirea Neamțu și Secu este în deplină decadentă; că sufletul care îi anima odată soborul de mult l-a părăsit; că această comunitate nu mai răspunde la trebuințele religiei și ale țării; că ea dimpotrivă compromite sublima putere a celei dintâi și interesele celei de-a doua; că, prin urmare, dacă este ca această lavră să se mai țină, să se perpetueze pentru vreun folos public, apoi ea trebuie radical reformată și că aceasta trebuie să formeze una din cele întâi și din cele mai serioase ocupații ale viitorului guvernământ definitiv.

(ss) *Grigorie Cuza Vornic*

Mihail Kogălniceanu

24 septembrie 1858

Apelul mitropolitului Iosif Naniescu*

(1888)

Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop
Mitropolit al Ungrovlahiei, Primat al României
și Președinte Sfântului Sinod

Înalt Prea Sfințite,

În interesul celei mai înalte instituții morale religioase a Sfintei Bisericii noastre naționale, creștină ortodoxă, instituția monahismului, care s-a practica în țările noastre române de secole în mănăstiri, fondate de pioșii noștri domni români și boieri din trecut, și pe care acei fericiți binecredincioși fondatori le-a fost înzestrat și cu averi îndestulătoare pentru întreținerea monahilor viețuitori într-însele, pentru serviciul bisericii cu neîncetate rugăciuni ziua și noaptea și susținerea edificiilor, precum biserici, case de oaspeți, chiliile viețuitorilor monahi, infirmeriile (sau cum ziceau bătrânii noștri bolnițele), pentru cei bătrâni și neputincioși, și celelalte acareturi pentru economia casei, în care mănăstiri s-a întreținut și cultivat întotdeauna simțul

* Adresa Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei și Sucevei D. D. Iosif Naniescu (1875–1902), nr. 1899, din 29 noiembrie, anul 1888, prezentată Sfântului Sinod, în ședința de la 2 decembrie acest an 1888, referitoare la starea actuală a Sfintei Mănăstiri Neamț, pe care adresa Sfântul Sinod, ascultând-o cu mult interes, a decis ca, pe de o parte, să se comunice în copie Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, iar, pe de altă parte, să se publice în jurnalul Sfântului Sinod „Biserica Ortodoxă Română”. Documentul e tipărit și în broșură în anul 1889 în Tipografia Cărților Bisericești din București și a fost reluat în: *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor* de Theodor Codrescu, volumul XI, Iași, 1889, p. 285–294.

religios de către cei ce viețuiau într-însele, atât pentru ei prin ne-necetate rugăciuni, cât și pentru cei ce veneau spre închinăciune cu evlavie, și pentru tot poporul român locuitor în țară. Subsemnatul cred a-mi îndeplini o datorie sfântă, punând în vederea Sfântului Sinod al Sfintei Bisericii noastre autocefale Ortodoxe Române, o chestiune de cea mai mare importanță religioasă prin comunicarea în copie pe lângă aceasta a raportului preacuviosului stareț al sfintelor mănăstiri Neamțul și Secul de sub nr. 172, din 29 octombrie anul curent 1888, prin care se plânge arătând decadența în care a ajuns această sfântă, mare și renumită mănăstire, împruținându-se cu desăvârșire monahii din cauză că nu se mai pot primi pentru călugărire dintre cei mai tineri, și astfel nu mai sunt monahi, care să îndeplinească diferitele ascultări și servicii necesare atât pentru biserică, cât și cele pentru economia casei.

Înalt Prea Sfinția Voastră, precum și toți ceilalți frați episcopi și arhierei, cu toții cunoașteți marea importanță ce a avut această sfântă și mare lavră a mănăstirii Neamțului în țara noastră, până chiar în zilele noastre, prin renumele și poziția ei, și prin serviciile ce a făcut Bisericii și țării în susținerea, și propagarea religiei noastre strămoșești, prin răspândirea cărților religioase în limba noastră națională. Aici ca și în toate sfintele mănăstiri ale patriei, pe lângă cultivarea simțului moral religios, totdeauna s-au practicat și faptele morale creștine evanghelice; aici nenumărată mulțime de tot felul de oameni, și din toate clasele societății noastre române, au găsit adăpost și mângâiere sufletească și trupească, ca în cel mai sigur azil de scăpare în toate nevoile vieții. Apoi, aici mai ales în această sfântă mănăstire a Neamțului, dimpreună cu cultura și practica religiei, părinții monahi viețuitori de mai înainte și până în zilele noastre, aveau și deosebite ocupațiuni folositoare întregii societăți române; aici până nu de mult au existat diferite fabrici, precum cea de postav, sau cum călugării și astăzi îl numesc șiac, din care nu numai ei se îmbrăcau, ci și altora în țară îl procurau, fabrici de confecționarea pot-

capurilor și culioanelor, de croitorie, de cojocărie, de cizmărie și celelalte, dar mai presus de toate acestea, tipografia din sfânta mănăstire a Neamțului a fost renumită până în zilele noastre: această tipografie îndeștula toată trebuința bisericilor din toată țara cu cărțile pentru serviciul bisericesc și alte asemenea scrieri teologice și morale. Căci aici mulți bărbați învățați găseau adăpost și toate cele necesare vieții, și în liniște și simplitate sfântă, sau cum ziceau bătrânii noștri, prostime sfântă, ei se ocupau cu traducerea și tipărirea a multe cărți dintr-ale Sfinților Părinți, clasicii scriitori ai Sfintei Bisericii noastre Ortodoxe, și pentru mulțimea cărților ce ieșeau din renumita tipografie a acestei sfinte mănăstiri Neamțul, era tot acolo și un întins atelier de legătorie de cărți. Cu lucru la toate aceste fabrici, tipografie și legătorie de cărți, erau ocupați călugării monahi, și frați pentru sfânta ascultare în numele lui Dumnezeu, spre mântuirea sufletului.

Pe lângă toate acestea era și o bogată bibliotecă de cărți, atât străine în diferite limbi, cât și de acelea ce se tipăreau în tipografia mănăstirii, iar manuscrisele ce se conservau în această bibliotecă erau cu deosebire prețioase, între care traduceri din diferite limbi și ale Sfinților Părinți, de către părinții timpului din această mănăstire, care însă din nefericire toate aceste tezaure de literatură națională s-au prefăcut în cenușă la finele anului 1862, cu arderea mănăstirii.

Ei bine, toate acestea astăzi nu mai există, toate au dispărut, căci mijloacele materiale nu mai sunt, deși edificiul mănăstirii s-a reînnoit cu multă greutate, grație stăruințelor repauzatului stareț Timotei. Dar ceea ce este și mai dureros este că chiar serviciile religioase ale bisericii nu mai are cine să le îndeplinească, preoți, diaconi, cântăreți lipsesc aproape cu desăvârșire; primirea în monahism fiind împiedicată, cei în vârstă mai tânără nu se mai pot primi, cei bătrâni mor pe fiecare zi, așa că numărul monahilor s-a împuținat și se împuținează cu desăvârșire; cei din spitalul bătrânilor și neputincioșilor suferă și se prăpădesc, neavând cine să le mai servească, toți fiind bătrâni și neputincioși.

Dacă starea lucrurilor va continua tot astfel, apoi pe această cale, curând peste puțini ani renumita mănăstire a Neamțului nu va mai fi decât cu numele. Această mănăstire care, după cum am zis mai sus, a strălucit mai mult de un secol, dacă vom socoti numai de la fericitul stareț Paisie, reînțemeietorul vieții monahale, va rămânea numai cu numele în istoria Bisericii noastre Ortodoxe Române și a patriei neamului românesc, și este dureros lucru a cugeta la asemenea stare de lucruri, când noi știm că din aceste mănăstiri, Neamțul și Secul, și altele asemenea, au ieșit cei mai însemnați mitropoliți și episcopi ai țării, precum: Varlaamii, Dositeii, Iacobii, Veniaminii și alții asemenea mitropoliți, și Pahomie cu Ioanichie episcopi la Roman, și alții pe la alte episcopii, fiindcă în aceste mănăstiri se formau asemenea bărbați prin cultura morală practică, împodobiți și cu științele teologice în care se învățau și-și petreceau viața lor; aci, cum am zis mai sus, se adăposteau și se linișteau bărbați învățați ca Gherontie și Grigorie din zilele noastre, care toată viața lor și-au petrecut-o scriind, traducând și tipărind cu ajutorul fericitelor părinți Veniamin mitropolitul Moldovei, Iosif întâiul episcop de Argeș, și altor binevoitori și bine-credincioși patrioți, cărți bisericești, teologice și părintești, care fac podoaba literaturii noastre bisericești de care cărți, Grigorie devenit în urmă la anul 1822 mitropolit al Ungrovlahiei, n-a încetat a tipări până la sfârșitul vieții sale în Sfânta Mitropolie din București.

Aceste sfinte mănăstiri erau școala noastră națională a Sfintei Bisericii noastre Ortodoxe de Răsărit, unde se învăța cunoștința și practica moralei noastre religioase, se formau bărbații cei mari ai Bisericii noastre române naționale, cum am zis mai sus, și se tipăreau cărțile cele mai însemnate bisericești și chiar istorice. Aceste sfinte mănăstiri erau azilul religiozității noastre strămoșești, și ca niște citadele ale religiei naționale ortodoxe, dar totodată și ca un centru al simțămintelor naționale, unite cu cele religioase; căci aici erau adunați părinți monahi din toate provinciile locuite de români, ca niște reprezentanți ai aceluiași neam, cu

aceeași religie strămoșească ortodoxă, și toți împreună trăiau în cea mai frumoasă unire duhovnicească religioasă, întocmai după cuvântul Psalmistului: „Iată acum ce este bun sau ce este mai frumos fără numai a locui frații împreună” [Ps 132, 1]. Au nu am apucat noi în zilele noastre chiar pe stareții acestor mănăstiri, care erau de origine din diferite provincii românești? Starețul Dometian, român din Brașov; starețul Neonil de origine bucovinean, iar cel din urmă starețul Timotei, încetat din viață în anul trecut 1887, basarabean: toți români fără ură unii către alții, și fără pretenții că unii ar fi mai români decât alții, știindu-se români, călugări supuși sfintei ascultări în numele lui Dumnezeu, pentru mântuirea sufletului și folosul aproapelui, purtând sarcinile unul altuia, cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste.

Dacă împrejurările nestatorniciei lucrurilor omenești ale lumii acesteia, dacă greșalele și pasiunile unora din cei ce credeau că lovind în buna stare a acestei sfinte mănăstiri din trecut, fac un serviciu țării și poate și Bisericii, dacă asemenea idei greșite și fapte vătămătoreau au contribuit la reaua stare de față a sfintelor mănăstiri ale patriei, și mai ales a acestei sfinte mari mănăstiri a Neamțului, care a fost și încă este cea dintâi dintre mănăstirile patriei, apoi preasfințiți părinți și frați, eu cred că noi care suntem martori ai acestei triste stări de lucruri, nu ne este permis a sta indiferenți, ci avem încă datorie a întâmpina cu măsuri prevăzătoare progresul răului spre decadentă.

Mănăstirea Neamțului trebuie să existe și are drept la existență, pentru gloria Bisericii noastre române, și pentru onoarea patriei, mai ales că și aceasta este una din bisericile făcute de marele Ștefan și, prin urmare, unul din monumentele naționale istorice.

Măsuri de urgență trebuie luate ca monahii neapărat trebuincioși și pentru biserică și pentru întâmpinarea oaspeților ce vin acolo, și pentru căutarea bolnavilor bătrâni neputincioși, și pentru celelalte servicii economice ale casei, să se completeze în numărul reclamat de aceste trebuințe.

Să se fixeze, spre exemplu, un număr de trei, patru sau cinci sute de monahi, cu frații ce ar veni pentru toate mănăstirile pendinte de această mare lavră cu Secul, Pocrovul, Sihăstria, Vovidenia și Sihla: să se fixeze zic un număr stabil care să fie totdeauna complet, completându-se neîncetat cu cei ce se vor primi din nou, bineînțeles că mai ales pentru serviciile bisericești trebuiesc primiți din cei mai tineri și cu bună știință de carte, din care să se poată alege și hirotoni preoți și diaconi; asemenea și cântăreții trebuie să fie oameni în puterea vârstei, care să poată întreține și școala de cântări a Bisericii noastre Ortodoxe a Răsăritului, precum a fost aici totdeauna, nu bătrâni căzuți în neputință, care să nu mai poată cânta nici în biserică, și pentru această dispoziție, subsemnatul crede că este bine a se face din partea Sfântului Sinod un apel călduros către onoratul guvern, prin mijlocirea Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, ca să se prevadă în bugetul statului o sumă hotărâtă, pentru întreținerea acestor sfinte mănăstiri, după necesitățile arătate mai sus.

Și când cere aceasta, eu cred că suntem în drept a zice oricui: să nu se mire nimeni crezând sau prefăcându-se a crede și pretextând că exagerăm, ori în numărul monahilor, ori necesitățile semnalate, că am cere adică mari sacrificii din partea guvernului, din tezaurul public; căci este cunoscut în genere în toată țara că numărul monahilor care la această sfântă mănăstire cu dependințele ei aici numite, trecea peste una mie până nu de mult (până la secularizarea averilor), și toți aceștia erau întrebuințați în ascultările serviciilor ce s-au arătat mai sus, iar averile acestei sfinte mănăstiri erau îndestulătoare și pentru marele număr al monahilor, și pentru marele număr al oaspeților vizitatori închinători, și pentru toate necesitățile economice ale tuturor schiturilor mai sus-numite, pendinte de aceasta, precum și pentru multe faceri de bine neprevăzute.

Biserica dar, cu mănăstirile, nu cere pentru întreținere ei mijloace ce ar proveni din niscaiva impozite de orice natură asupra contribuabililor, care poate ar da ocazia la

nemulțumiri, ci cere dintr-al său, cere din averea sa adunată prin donațiile străbunilor pioși și conservată de secole de către monahii care au viețuit în aceste sfinte mănăstiri până astăzi. Tot din aceste averi subsemnatul crede că Biserica are dreptul să ceară și îmbunătățirea soartei a tot clerului mirean din țară, care chestiune astăzi este la ordinea zilei, și numai atunci donațiile străbunilor pioși domnitori și boieri din trecut, închinat Bisericii, vor fi întrebuințate la adevărata lor destinație și în folosul tuturor la trebuințele țării.

† Iosif Mitropolit al Moldovei

Starețul Paisie: epoca și contemporanii lui

Europa politică*

- 1699: Pacea de la Karlowitz: Austria învinge Imperiul Otoman și anexează Slovenia, Croația și Transilvania.
1700: „Uniația” în Transilvania.
1700–1721: Războiul Nordului.
1701–1714: Război pentru succesiunea la tronul Spaniei.
1709: Carol XII, regele Suediei învins de țarul Petru I la Poltava.
1710–1711: Război ruso-turc.
1711: Țarul Petru I înfrânt de turci la Stănilești.
1713: Pacea de la Utrecht încheie războiul pentru succesiune la tronul Spaniei.
1715: Moare Regele Franței, Ludovic XIV.
1714–1718: Război ruso-austro-turc.
1718: Pacea de la Passarowitz: Austria anexează Banatul, Serbia de Nord și Oltenia.
1733–1738: Războiul pentru succesiunea la tronul Poloniei.
1735–1739: Război ruso-austro-turc.
1739: Pacea de la Belgrad: Austria evacuează Oltenia și Serbia.
1740–1748: Războiul de succesiune la tronul Austriei.
1756–1763: Războiul de 7 ani. Ascensiunea Prusiei în Europa.

* Cronologie mai detaliată la: F. CHAUNU, *Civilizația Europei în secolul Luminilor* (1971), trad. Irina Mavrodin, Ed. Meridiane, București, 1986, vol. II, p. 252–309.

- 1762–1796: Țarina Ekaterina II în Rusia.
- 1764: Secularizarea averilor mănăstirești în Rusia.
- 1768–1774: Război ruso-turc, încheiat cu pacea de la Kuciuk-Kainargi.
- 1775: Austria anexează Bucovina. Sporirea hegemoniei Rusiei în Principate și în Orient.
- 1772: Prima împărțire a Poloniei.
- 1773: Înfiiințarea lojii Grand Orient de France, direcția violent anticreștină a masoneriei franceze.
- 1776: Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii.
- 1778: Constituția Statelor Unite ale Americii.
- 1787–1792: Război ruso-austro-turc încheiat cu pacea de la Șiștov și Iași. Rusia ajunge la Nistru.
- 1789: Revoluția Franceză. „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului”.
- 1793: Executarea regelui.
- 1794: „Teroare” revoluționară la Paris.
- 1795: A treia împărțire a Poloniei (după cea de-a doua din 1793).
- 1796: Napoleon, comandant în Italia.
- 1804: Napoleon împărat.
- 1812: Napoleon în Rusia.
- 1806–1812: Război ruso-austro-turc, încheiat cu pacea de la București. Rusia anexează Basarabia.
- 1815: Napoleon învins la Waterloo. Congresul de la Viena și „Sfânta Alianță”.

Europa culturii

- 1685–1750: Bach.
- 1685–1759: Händel.
- 1685–1753: Berkley.
- 1689–1755: Montesquieu.
- 1694–1778: Voltaire.
- 1706–1790: Franklin.

1711-1776: Hume.
1713-1784: Diderot.
1712-1776: Rousseau.
1724-1781: Lessing.
1724-1804: Kant.
1730-1788: Hamann.
1749-1832: Goethe.
1756-1791: Mozart.
1751-1772: *Enciclopedia franceză*.
1759: Voltaire, *Candide*.
1762: Rousseau, *Emile și Contractul social*.
1767: J. Watt, mașina cu abur.
1779: Lessing, *Nathan înțeleptul*.
1781: Kant, *Critica rațiunii pure*.

Europa religiei

Pietismul și „trezirea” mistică în Germania:

1635-1705: Spener.
1670: Colegiile de pietate.
1675: „Pia desideria”.
1663-1727: Francke.
1700-1760: Zinzendorf.
1700-1782: Öttinger.

1703-1791: Wesley și „trezirea” metodistă în Anglia.
1688-1772: Swedenborg, teozof suedez.
1743-1803: Louis Claude de Saint-Martin, teozof francez.
1722-1794: Grigori Skovoroda, teozof ucrainean și primul
filozof religios rus.

Hasidismul și „trezirea” mistică în iudaismul est-european:

1700-1760: Israel Baal Shem Tov.
1704-1772: Maggidul din Mezeritch.
1711-1786: Elimelek din Lizensk.

Paisianismul și renașterea „filocalică” ortodoxă în sud-estul european:

1722–1794: Sfântul Paisie Velicickovski.

1749–1809: Sfântul Nicodim Aghioritul.

1782: La Veneția apare *Filocalia* greacă.

1793: La Moscova apare *Dobrotoliubia* slavonă.

Cuprins

<i>Un stareț și autobiografia lui</i> (pr. Elia Citterio)	5
<i>Posteritatea românească a paisianismului și dilemele ei</i> (diac. Ioan I. Ică jr)	57
<i>Odiseea editării scrierilor paisiene</i> (diac. Ioan I. Ică jr)	87

I

AUTOBIOGRAFIA UNUI STAREȚ	105
1. Motivul scrierii autobiografiei	105
2. Copilăria și familia	106
3. Elev la Academia din Kiev	108
4. Vizita la schitul Kitaev	112
5. Lavra Peșterilor din Kiev	115
6. Intenții cu privire la viața monahală	116
7. O nouă vizită la schitul Kitaev	117
8. O lecție duhovnicească la schitul Kitaev	122
9. Îndrăgostit de Liturghia în limba română	124
10. Renunță la studiile teologice	125
11. Reîntors la Poltava comunică mamei hotărârea sa . .	129
12. Prietenul Dimitri nu-și ține cuvântul	132
13. Călătorie primejdioasă spre Cernigov	136
14. Trimis la mănăstirea Liubețki	139
15. Frate la mănăstirea Liubețki	141

16. Copiază „Scara” Sfântului Ioan Scărarul	144
17. Între generozitate și conștiință	145
18. Pleacă de la mănăstirea Liubețki	148
19. Fuga dincolo de graniță	149
20. O întâlnire neașteptată	150
21. Prin Ucraina înapoi spre Kiev	153
22. Un martir ortodox al uniției	155
23. La sihastrul Isihie în Munții Moșenski	157
24. La mănăstirea Medvedovski	162
25. Primit în monahism	163
26. Refugiat la Kiev, se stabilește la Lavra Peșterilor . . .	167
27. Povățuit să evite băuturile spirtoase	169
28. Durerea mamei după plecarea sa	172
29. Vedenia mamei	174
30. Nevoitori din Lavra Peșterilor	176
31. I se prezice că va părăsi Lavra Peșterilor	179
32. Pregătiri pentru plecarea în Moldova	183
33. O întâmplare neprevăzută	186
34. Se desparte de prietenul Alexie	189
35. Starețul Mihail	190
36. La schitul Dălhăuți	193
37. La schitul Trăisteni	194
38. Paisie „brutar”	197
39. Întâlnirea cu starețul Vasile	200
40. „Istoria” prietenului Alexie	203
41. Așteptare dezamăgită	209
42. Viața la schitul Trăisteni	210
43. Nu se trezește odată la utrenie	212
44. La schitul Cârnău	214
45. Câțiva nevoitori de la Cârnău	217
46. Produsele agricole ale schitului	220

VIATA CUVIOSULUI STAREȚ PAISIE

SCRISĂ DE MITROFAN SCHIMONAHUL	223
1. Spre Sfântul Munte	223
2. Nevoințe ascetice la Athos	228
3. Începuturile obștii paisiene	229

4.	Mutarea la chilia Sfântul Constantin	234
5.	Întemeierea schitului Proorocul Ilie	237
6.	Un potrivnic al rugăciunii isihaste	239
7.	Soborul paisian se stabilește la Dragomirna	242
8.	Viața la-Dragomirna	247
9.	Învățător și povățuitor duhovnicesc	250
10.	Nevoințele duhovnicești ale monahilor paisieni	255
11.	Dezordinile războiului ruso-turc (1768–1774)	258
12.	Soborul paisian nevoit să se mute la Secu	261
13.	Greutăți și strâmțorări la Secu	265
14.	Vodă Moruzi îi dă lui Paisie mănăstirea Neamț	268
15.	Paisie nu primește oferta lui vodă	273
16.	Paisie se supune voinței lui vodă	275
17.	Înflorirea Neamțului sub ocârmuirea lui Paisie	282
18.	Hramurile la Neamț și la Secu	283
19.	Școala de traduceri patristice de la Neamț	285
20.	O spinoasă chestiune dogmatică	288
21.	Un nou potrivnic al rugăciunii lui Iisus	293
22.	Alt război ruso-turc (1788–1791)	294
23.	Nostalgia după „raiul” de la Dragomirna	297
24.	Paisie, traducător din Sfinții Părinți	302
25.	Virtuțile duhovnicești și morale ale lui Paisie	303
26.	Comparație între Paisie și Părinții din vechime	307
27.	Reamintirea primelor experiențe ale lui Paisie	310
28.	Comparație între Paisie și Cuviosul Antonie Pecerski .	314
29.	Paisie asemenea filozofilor atenieni	315
30.	Harisme mistice ale Cuviosului Paisie	316
31.	Minuni ale Cuviosului Paisie	318
32.	Viața duhovnicească în obștea paisiană	324
33.	Ierarhii moldoveni Iacob și Veniamin și obștea paisiană	326
34.	Părintele Onorie spițerul	330
35.	Portretul Cuviosului Paisie	330
36.	Sfârșitul Cuviosului Paisie	331
36a.	Sfârșitul Cuviosului Paisie, după „Viața” lui Isaac . .	335
36b.	Sfârșitul Cuviosului Paisie, după „Viața” lui Grigorie .	336
37.	Epilogul „Vieții” lui Platon	338

II

Viața starețului Paisie scrisă de Vitalie Monahul	343
Viața starețului Paisie scrisă de Grigorie Dascălul	359

III

Cronica sfârșitului pământesc și îngropării starețului Paisie	381
— Cuvântul de îngropare (de Isaac Dascălul)	385
— Cuvântul de întâmpinare la episcopul Veniamin Costachi (de Isaac Dascălul)	394
— Cuvânt deasupra mormântului (de Isaac Dascălul) .	397
Tânguire la mormântul starețului Paisie (de Ioan Diakovski)	409

IV

Slujba Sfântului Cuviosului Paisie (de Ioan Diakovski) .	415
--	-----

V

Așezământul vechi de la Dragomirna (1626)	451
Așezământul paisian de la Dragomirna (1763)	459
Așezământul paisian de la Secu (1778)	485
Așezământul pentru Neamț și Secu (1843)	495

VI

Observații oficiale pe marginea jalbelor starețului Gherasim Miron (1858)	527
Adresa Ministerului Cultului și al Învățăturii Publice (1858)	539

Finalul raportului comisiei de anchetă (1858)	543
Apelul mitropolitului Iosif Naniescu (1888)	547
*	
Starețul Paisie: epoca și contemporanii lui	555

Editura și Librăria DEISIS
str. Timotei Popovici, nr. 21, 550164 Sibiu
tel./fax 0269-214272
www.edituradeisis.ro

Difuzare: SC SUPERGRAPH SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 București, sector 3
tel. 021-3206119, fax 021-3191084

Tiparul executat la SC FED Print SA
bd. Tudor Vladimirescu, nr. 31, sector 5, București
tel. 021-4110055, 021-4114776; fax 021-4119196
e-mail: office@fedprint.ro
www.fedprint.ro

Egumen la Athos, Dragomirna, Neamț și Secu într-un moment decisiv al istoriei spirituale a Răsăritului Europei, starețul Paisie Velickovski (1722–1794) declanșează o mare mișcare de renaștere duhovnicească întemeiată pe întoarcerea la Părinții *Filocaliei* și rugăciunea lui Iisus, ale cărei reverberații se resimt până astăzi.

Veritabil „roman monahal”, *Autobiografia* Cuviosului Paisie oferă o mărturie vie asupra anilor săi de ucenicie duhovnicească. Continuând relatarea aventurii spirituale paisiene, *Viața lui Paisie* scrisă de monahul Mitrofan surprinde din interior etapele uneori dramatice ale constituirii comunității paisiene până la moartea starețului.

Publicarea alături de aceste documente a biografiilor românești, a unor texte liturgice și, mai ales, a Așezămintelor care au reglementat viața comunităților paisiene sperăm să contribuie la o reconsiderare lucidă a locului și rolului lui Paisie în istoria spiritualității panortodoxe și românești, și la o precizare a coordonatelor exemplarității și actualității renașterii spirituale propuse de el.

„Eu sunt absolut sigur că, dacă Mântuitorul nu ne-a pedepsit pentru prăbușirile morale și nevredniciile ce au urmat și dacă El a acoperit de slavă neamul nostru, ridicându-i toate umilințele istorice, această bogată îndurare i-a fost cucerită de veacul transfigurat al paisianismului. Evacuul de aur al Ortodoxiei românești” (Nichifor Crainic).